

MARCEL LIEBMAN

RUS İHTİLÂLİ

Revolution

**BOLŞEVİK
BAŞARISININ
KAYNAKLARI
GELİŞMESİ
VE ANLAMI**

VARLIK YAYINLARI

MARCEL LIEBMAN

RUS İHTİLÂLİ

**Bolşevik Başarısının Kaynakları,
Gelişmesi ve Anlamı**

Çeviren :
SAMİH TIRYAKIOĞLU

VARLIK YAYINEVİ
Ankara Caddesi, İstanbul

ÇEVİRENİN ÖNSÖZÜ

Tarihle coğrafyanın birbirlerine komşu olmağa "mahkûm" ettiği iki ülke var: Türkiye ile Rusya.

Bu iki memleket asırlar boyu birbirleriyle savaşmışlar; ancak Atatürk'le Lenin'in gerçekçiliği sayesinde yarım asrı bulan bir süredenberi birbirlerine silâh çekmemişlerdir.

Kurulan bu normal ilişkiler, Stalin'in iktidarda olduğu sırada ileri sürdüğü birtakım toprak istekleri ve takındığı düşmanca tavır yüzünden bir ara gölgelenmiş; fakat komşumuzun "barış içinde birlikte yaşama" ilkesini benimsemesi Stalin'in isteklerinin yersizliğini de kabul etmesi üzerine yine normale dönmüştür ve özellikle ekonomik ve kültürel alanlarda gelişme halindedir.

İki ülkenin rejimleri ayrıdır. Fakat her ikisi de birbirinin işlerine karışmaksızın, kendi tuttuğu yolda barış içinde ilerlemektedir.

Bu böyle olmakla birlikte biz, yüzlerce yıldır yan yana yaşadığımız ve daha geçenlerde devriminin ellinci yıldönümünü kutlayan bu komşu üzerinde fikir sahibi miyiz?

Rusya ile ilgili olarak yurdumuzda da birçok eserler yayınlanmıştır. Fakat bunların hemen hepsi de aynı "illetle malûl"dir: Ya över ya söver.

Sonuçları inkâr edilemeyecek olan Rus devriminin kökleri, aşamaları, anlamı nelerdir? İşte elinizdeki kitap bu soruları cevaplamağa çalışmaktadır. Her zaman olduğu gibi bu sefer de biz bunun, konu hakkında derin bilgi sahibi fakat tarafsız bir kişinin yazdığı objektif bir eser olmasına önem verdik.

Kitabın yazarı Marcel Liebman 1929 da doğmuş-

Varlık Yayınları, sayı : 1411

İstanbul'da Ekin Basımevi'nde basılmıştır

Ağustos, 1968

tur. Brüksel Hür Üniversitesi'nde siyasi doktrinler tarihi ve siyasi sosyoloji okutmaktadır. Belçika'daki komünizm hareketinin ideolojik kökleri üzerinde hazırladığı tezle doktorasını yaptıktan sonra, çağdaş sosyalist ve komünist hareketinin sorunlarıyla ilgili birçok incelemeler yazmıştır.

Marcel Liebman'ın kıvrak ve sürükleyici bir üslupla yazdığı, bir roman kadar kolaylıkla ve zevkle okunan bu kitapta olayların canlı bir anlatılışının yanı sıra, devrim dolayısıyla karşı karşıya gelen politik ve sosyal güçlerin çok dikkatli bir incelemesinin de yapıldığını göreceğiz. Liebman'ın dediği gibi, "birçok bakımlardan henüz bir Ortaçağ toplumu" iken "iki kuşakta kendisini atom çağından ayıran mesafeyi aşan"; hele uzayın fethi v.b. bilimsel konularda Amerika'yla başa güreşen bu ülke hakkında kendi yargımızı -başkalarının kılavuzluğuna, önderliğine hacet kalmadan- kendimiz vereceğiz.

S. T.

Ö N S Ö Z

Rus İhtilâlinin ellinci yıldönümünü kutladığı şu sırada, en candan düşmanlarıyla hasımları arasında dahi onun tarihsel kapsamını ve evrensel anlamını hâlâ inkâr ya da sadere bunlardan şüphe etmeği düşünecekler azdır. Şurası açıktır ki, Fransız İhtilâlinin bu yana olup biten toplumsal mercümlerinin en önemlisi karşısında bulunmaktayız. Haftâ boyutları, dinamizmi, yankıları ve sonuçları bakımından Rus İhtilâli, Fransız "dede"sini geride dahi bırakmıştır. Bununla birlikte genç bir emekçi ya da öğrenci ihtilâlin nasıl çıktığını öğrenmek; gelişiminin aşamalarını, sonuçlarını meydana getiren faktörleri ve onu ilhamlayan insanlarla düşünceleri anlamak istediğinde, bu soruları cevaplayacak anlaşılır ve ciddi bir kitap bulması imkânsızdır. Bu, acıip bir olaydır ki üzerinde biraz durulmağa değer.

İhtilâl düşmanlarının 1917 de Rusya'ya ve dünyayı sarsan olayların derli-toplu bir anlatısını yapamayışları hiç de şaşılacak şey değildir. Bunlar henüz bu korkunç sarsıntıdan kurtulmuş değillerdir. Hükümlerini çoğu zaman sınıf önyargıları, hıncı ve bilgisizlik etkiler. Gerçekten de: Kapitalist mülkiyet üzerinde kurulu sosyal düzenin, olayların tabii düzeni olduğu farzedilir ya da insan aklıyla tabiatının, insanlığın —ister faşist diktatörler, "büyük ve ünlü" generaller; ister "demokratik", monarşik veya cumhuriyetçi seçkinlerce olsun— geleneksel kurallara göre yönetilmesini istediği düşünülürse, 1917 olaylarında iblisçe kuvvetleri cisimlendiren aykırı yaratıklarca insan aklına ve tabiatına karşı işlenmiş bir suçtan başka şey görülemez ortada. Soğuk harbin boğucu havası içinde böyle bir görüş, çok sayıda Batılı yazarlarla propagandacıların yazılarını sürekli olarak etkilemiştir: Bunlara göre 1917 İhtilâli, dünyanın çektiği acılardan çoğunun, etkilerini hâlâ sürdüren nedenidir. Bu propagandacılarla yazarlar, bir bakıma Rus İhtilâlinin, onun temsil ettiği meydan okuyuşun kudretiyetle hayatıyetine böylece, istemedikleri halde, saygı göstermektedirler. Fakat şu da var ki, onların bize sundukları, hiçbir zaman, bu İhtilâlin ger-

çok tarihi değildir de, sadece umacı kılığına sokulmuş hal-
dir.

Öğrenmeğe, anlamağa susamış genç bir okuyucu sol kanad
tarihçilerine, yani Rus İhtilâlcilerin dostları saydıklarına bağ-
vurduğunda da, ne yazık ki, daha iyi bir durumda bulunamaz.
O zaman da önüne acalıp şekilde yetersiz birtakım bilgiler çı-
kar. İhtilâl olaylarının canlılıktan, sosyolojik derinlikten ve
psikolojik anlayıştan yoksun, beylik lâflarla dolu bir anlatılı-
şıyla karşılaşır. Bunlar da çoğu zaman onda Bizansvari, do-
lambaçlı, anlaşılmaz bir tartışma izlenimi uyandırır. Mosko-
va'ya yakınlığı ile ün yapmış Fransız şair ve yazarı Louis
Aragon'un S.S.C.B. Tarihi adlı kitabı, bu tür edebiyatın can-
lı bir örneğidir. İnsan: "Böylesine değerli bir yazar, kendi-
sine ilham vermesi gereken —ve gerçekten de vermiş görünen—
bir konuyu incelemeğe kalkışırken muhayyemesini, ifade gücü-
nü, anlayış kudretini felce uğratan nedir acaba?" diye haklı
olarak sorar kendi kendine. "Aralarında bazı büyük ozanların
da bulunduğu birçok övgü yazarının başına gelen, Aragon'un
da başına gelmiştir," diyebilsek, mesele kalmazdı. Fakat olay
şudur ki, Aragon'la onun okulundan olan yazarların, başarısız-
lığı, yalnız masumca bir aşırı bağlılık ya da gayretkeşlikten
ileri gelmiş değildir. Resmî komünist yazarları Stalin'in ta-
rihsel sahtecilikleriyle uydurma masallarını çok uzun süre iş-
leyip durmuşlardır. Ancak, bütün sahteciliklerle masalların
bazılarını pekâlâ düzeltebilecek durumda iken, İhtilâlin ger-
çek yönünü bulup anlamak yeteneğini yine de gösterememiş-
lerdir. Stalin'in bıraktığı izlerin sözde silindiği dönemde bile
onlar o kadar çok buyruklara, o kadar çok "tabu"lara saygı
göstermeğe zorlanmışlar; kesin sonuçlu o kadar çok olayı söy-
le bir atlayıp geçivermişler; önemli o kadar çok kişinin rol-
lerini, hattâ adlarını yazmamak zorunda kalmışlardır ki, İht-
ilâlin tarihi onlar için bilinmez, yasak bir bölge olagelmıştır
hep. Hattâ bu jübile yılında dahi 1917 deki ihtilâl yöneticiler-
inden çoğunun —Troçki ile Bukharin'in, Zinovyev'le Kame-
nev'in, Rikov'la Tomski'nin ve daha birçoklarının— adları ya
hiç geçmemiştir, ya da yaptıkları kötü işleri kinamak gere-
kince geçmiştir. Şimdi Stalin'in kişiliğini bilmezlikten gelmek
dahi bir feribye, nezaket kuralı halindedir hattâ. Birtakım "ta-
rihçiler" Fransız İhtilâlini anlatmağa kalkışsalar da olup bi-
tenler hakkında bir şey söylemeseler; ya da örneğin Danton'
la Saint-Just'ün, Desmoulins'in, Hébert'in, Cloots'un ve başka
önü Jakobon'lerin adlarını dahi ağızlarına almıyıp yalnız Ma-

raf'dan sözetmekle yetinseler, Robespierre'den de şöyle bir,
fırsat düşlükçe bahsetseler, haklarında ne düşünülürdü acaba?

Bu tarzda yazılan tarih yalnız bazı kimselere karşı zalim-
ce haksız davranmakla kalmamaktadır. Bu kimselerin ilham-
ladıkları ya da yönettikleri önemli insan gruplarını da bil-
mezlikten gelir. Düşüncelerini, teşebbüslerini, faaliyetlerini ya
yokeder, ya da olduklarından başka gösterir. Olayları meydana
getiren birçok önemli ayrıntılara göz yumar. Sonunda or-
faya çıkan şeyler de tabiiyle bölük-pörçük, ipsiz-sapsız ve an-
laşılmaz olur. Gerçekte, Stalin ve Kruşçevci tarih yazarları-
nın kitaplarında İhtilâl Partisi 1917 de olduğu gibi değil de,
şimdiki Komünist Partisinin geçmişte gerçeğe aykırı tarzda
yansıtılan ve bugünkü bütün gülünç ve bürokratik saygıdeğer-
liğiyle 1917 nin beyaz perdesi üzerinde gösterilen bir gölgesi
gibi görünür. Ve böyle bir işde kaybolup giden de 1917 dev-
rimcilerinin olağanüstü iradeleri, yiğitlikleri ve sıcakkantılık-
ları; keskin zekâlarıyla açık fikirlilikleri; düşünceleriyle evren-
sel ülküleri; gözüpek stratejileriyle esnek taktikleri ve kendi
kuruluşlarının içinde, özgürlüğe olan derin bağlılıklarıdır. Bu
şartlar altında da, böylesine zavallı tarzda yoksullaştırılmış bir
tarihle bir tasvirin, bu kadar siltik ve soluk görülmelerine; ve
çağdaş zihin çalışmalarıyla zamanımız sorunlarına uygulanabi-
lecek hiçbir dersi ihtiva etmeyişlerine şaşılmaz da ne yapılır?

Fakat Sovyet rejiminin köklerinden sözedemeyen tarih edebiyat-
ının hazin durumuna rağmen, Rus İhtilâli üzerine yazılan ta-
rih kitaplarının tümü yine de büsbütün olumsuz değildir. Za-
ferlerini izleyen ilk on yıllık dönemde bolşevikler, çok sayıda
objektif tarihsel belgeler yayınlamışlar; olaylara tanık olan
ya da bunlarda rol oynayan Rus ya da yabancı, İhtilâli seven
sevmiyen birçok kimse, bildiklerini ve gördüklerini anlatmış-
lardır. Bu eserler arasında Troçki'nin büyük Rus İhtilâli Tarihi,
1917 Rusya'sına adanmış tek ve muhteşem bir anıt olarak or-
taya çıkmaktadır. Ancak Rus İhtilâlidir ki yüksek kademedeki
yöneticileri arasında dâhi bir tarihçiye sahip olmak gibi bir
imfiyaza erişmiştir. Daha yakın günlerde, olaylara tamamen
yabancı bir İngiliz tarihçisi olan E. H. Carr da Sovyet rejimi-
nin ilk yıllarını birkaç ciltte heyecansız, objektif, açık ve ke-
sin bir dille anlatmıştır. Fakat yine de eksikliği duyulan şey,
yeni kuşaklara 1917 olaylarıyla ilgili ciddi bilgiler edinme ve
Bolşevik İhtilâlinin anlamını kavrama imkânını sağlayacak da-
ha ufak boyda bir kitabın olmayışydı.

Marcel Liebman'ın eseri, bu boşluğu çok iyi doldurmakta-

dir. Yazar, İhtilâlin hemen bütün yönleri ve tarihsel ortamı ile ilgili çok büyük miktarda temel bilgileri, az bir yerde özetlemeği başarmış; olayların derli-toplu, canlı ve meraklı bir hikâyesini ortaya koymuştur. Mâdiseleri lâyük olduğu ciddilikle anlatmakta, fakat bunu tatlı ve hareketli bir tarzda yapmaktadır. Gerçekten de, konuya ilişkin bilgilerin günümüzdeki durumunu, rahat ve anlaşılır bir tarzda özetleyebilmiştir. Konuyu, halk için basitleştirmenin aşırılıklarına düşmeden ve ele almak zorunda kaldığı girift sorunları fazlaca sadeleştirmeden, büyük halk yığınlarına hitap etmektedir. Liebman bu kitabını, İhtilâlin çağdaş dünya için taşıdığı anlama çok yakından ilgilenen bir marksçı sıfatıyla yazmıştır. Sempafilerinin nereye yöneldiği konusunda kimsede hiçbir kuşku bırakmamakla birlikte, olayları örnek bir içtenlik ve objektiflikle anlatıp çözümlenmektedir. Şu ya da bu olayı yorumlayış tarzı üzerinde tartışılabilir şüphesiz. Örneğin ben kendim, "Rus Devriminin Kaderi"ne ayırdığı son bölümde vardığı sonuçlarla ilgili birtakım sakıncalar ileri süreceğim. Öyle gıbime geliyor ki, bu bölümde Liebman, İkinci Dünya Savaşının ertesinde Stalin'i güttüğü politikanın bazı olumsuz yönlerini gereği gibi değerlendirmemiş ve Stalin'den sonraki Rusya'nın geçirdiği manevî ve politik bunalımın şiddetini yeterince oranlamamıştır. Fakat bu tür görüşler kaçınılmaz olarak, değertendirme farklarına yol açarlar. Ancak yine de bu eser, tümü bakımından öylesine mükemmel, öylesine değerlidir ki, okunmasını bütün yüreğimle öğütlemekten ve lâyük olduğu geniş okuyucu kitlesine ulaşarak ona tam değerinin verileceğini ummaktan geri kalmıyorum.

ISAAC DEUTCHER
14 Ağustos 1967

BAŞLARKEN

Bu eserin az-çok bir değeri olduğu iddia edilecekse bu, yazarının gerçekleştirmeğe çalıştığı üç amaçtan ileri gelir: Rus İhtilâlinin başlıca aşamalarını anlatmak; içinde cereyan ettiği havayı canlandırmak ve ona önyak olanların doktrin bakımından görüşlerini —dolayısıyla ülkülerini— özetlemek. Bu olaya adanmış çok zengin literatürde, bu amaçların hepsine birden ulaşmağa çalışan kitaplar azdır gerçekten. Oysa 1917 İhtilâlinin anlamı, bu çok değişik türdeki verilerden ayrılamaz. Gerçekten de, hayatın bir araya getirip hareketlendirdiği bu verileri kesinlikle anlatmak isterken, bu kitabın yeterince derli-toplu ve yeterince açık olup olmadığı konusundaki kararı, okuyucu verecektir. Bununla birlikte bu kitap, en iyi ihtimalle, çağdaş tarihin en esassı sonuçları bakımından en yükütlü —şuna da inanalım ki, etkilerini henüz sona erdirmemiş bulunan— olaylarından biri üzerinde daha tam ve daha derin bir bilgi edinme çabasına ancak bir başlangıç olacaktır.

Kitabın yazarının yararlandığı birçok kaynaklar arasında bazıları, okuyucunun doğrudan doğruya edinmek istediği bilgileri sağlamak bakımından, özellikle üzerlerinde durulmağa değer. Bunlar Sukhanov'un *Anıları*, E. H. Carr'ın *Bolshevik İhtilâli*, bolşeviklere yakınlık duyan Amerikalı gazeteci John Reed'in *Dünyayı Sarsan On Gün*'ü ve özellikle Lev Troçki'nin *Rus İhtilâli Tarihi*'dir. Hele bu son eser, yazarının kişisel bağlılıklarının dışında olarak, 1917 yılının Şubat'ı ile Ekim'i arasındaki dönemin, sayısız belgelere dayanan, çok canlı bir tablosunu çizmektedir. Okuyucu çok önemli bir konunun, bu kitabın çok sınırlı olan hacmi içine sığdırıldığını kavrayabilirse, bu eseri yazmakla güdülen amaç da tam anlamıyla gerçekleşmiş olacaktır. Öven ya da söven dogmaların zihinleri çok şaşırttığı ve çok zararlı sonuçlar yarattığı bir alanda merakları gıcıklatmak, kafaalarda sorular yaratmak, sorunları ortaya sermek dahi yeterli birer hedef sayılmak gerektir herhalde.

Bir yazarın, kitabına önsöz yazan kimseyi övmesi olağan değildir. Isaac Deutscher'in, bu kitabı tanıtan sayfaları yazdıktan birkaç gün sonra hiç beklenmedik tarzda öfüsü, bu övmeyi çok acı bir görev haline getirmektedir. Her şeyden önce eserimin, kaybettiğimiz büyük tarihe neler borçlu olduğunu söylemeliyim. Kitabımı büyük bir dikkatle okumak dostluğunu göstermiş ve konuyu eşsiz derecede iyi bildiğini ispatlayan gözlemleriyle bana, değerli yardımlarda bulunmuştu.

Fakat kendi kuşağımdan olan çok kimselerle birlikte benim, Isaac Deutscher'e karşı bir başka minnet borcum da var. Rus İhtilaline değgin her şeyin göklere çıkarma ya da yerin dibine batırma şeklinde soysuzlaştığı bir dönemde Deutscher, yakınlık duymağa imkân vermekle birlikte taraf tutmağa imkânsızlaştıran bir çözümleme kudretiyle yaptığı çalışmalarda, herkesten çok göze çarpmıştır. Aldırılmaz görünmek gibi, hemen hemen imkânsız, bir iddiası yoktu. Tersine, komünizm olayını olağanüstü iyi anlayışı, çağımızın bu önemli sorununa kendini derinden ilgili hissedişinden ileri geliyordu. Yetenekleri yalnız tarih alanının çerçevesinde kalmamaktaydı üstelik. Yazılarında bugünkü dünyanın —resmî karikatüründen bambaşka olan— gerçek marksçılığa uygun bir yorumlamasını yapmıştır. Tarihiçlere ve sosyologlara keskin bir zekâ, geniş bir kültür ve C. Wright Mills'in "sosyolojik muhayyele" diye adlandırdığı nesyle zenginleşen tek bir objektiflik örneği vermiştir. Bu, "sosyolojik muhayyele" ise insanoğlunun kaderini anlamak ve onun kuruluşuna bu yolla yardım etmek arzusundan başka şey değildir.

Brüksel, 20 Ağustos 1967

I

ÇARLIK RUSYASI

Yirminci yüzyıl başlamıştı. Bilim alanında birçok buluşlar yapılıyor, endüstrileşme hızla ilerliyor, ulaşım araçları değişiyor, Avrupa'nın her yanında öğretimle eğitim geliyor ve tekniğin her şeyi altüst edişiyse yıpranan gelenekler, zayıf yanlarını açığa vuruyorlardı. Şehirlere öz nitelikte bir uygarlık yaşayışın temposunu dahi hızlandırdığından, toplum ilişkilerinde derin değişiklikler yapıyordu. Her şeyin yeni, her şeyin mümkün, olabilir görünen bir hali vardı. Bu ekonomik ve sosyal duruma paralel olarak da, politik alanda, burjuva sınıfıyla emekçi sınıfının çatışması ortaya çıkmaktaydı. Kapitalizmin can çekişmesine mi tanık oluyorduk, onun yerini sosyalizm mi alacaktı? Bu sorunun ortaya atılması bile bütün yerli köklü kuruluşların yeniden tartışma konusu olduğunu ve gelecek günlerin, yeni imkânlar bakımından, hiçbir zaman bu kadar zengin olmadığını gösteriyordu. Gerçi Avrupalı yeryüzünü, insanoğlu gökyüzünü fethetmek için yola çıkmıştı ama aslında, pek seyrek bozulan bir iyimserlik havası içinde insanlığın nihayet, yepyeni bir kaderi yapıp çatmağa kaadirmiş gibi bir hali vardı.

Yirminci yüzyıl başlamıştı ama Avrupa'nın bir ucunda Rusya birçok bakımlardan hâlâ Ortaçağın içine gömülmüş bulunuyordu. Orada bir yandan endüstri zayıf olmakla beraber hızla gücleniyordu, ama her yanda yoksulluk, her yanda cahillik hüküm sürmekteydi. Köhnemiş bir İktidarın hükmü altındaki bu ucsuz bucaksız ülkenin kendisi zaten ucsuz bucaksız bir köhnelik halindedeydi. Öyle ki, Rusya'nın hemen her yanında görülen eski dünyanın izleri burada, yeni bir dünyanın tomurcuklarıyla hemen her yanda çatışyordu. Devletin başında modası geçmiş, âciz bir monarşi vardı; iğnin kofluğunu, yer yer çatlamış bir dış yüzün gözkaştırıcılığı ile örtmeğe çabalıyordu. Rus topraklarında ortaya çıkışından beri ne idiyse hemen hemen

öyle —yani itiraz götürmez, tanrısallaşmış ve çok kudretli— kalmak iddiasındaydı. Çarlık otokrasisi kendini ele güne böyle göstermek istiyordu. Temsilcilerinin sonuncusu olan II. Nikola 1896 da taç giyeceği sırada Moskova Başmetropolidi ona şöyle diyordu:

— “Gözle görülen bu taç, bütün Rusya'nın başbuğu olarak sana peygamberimiz efendimiz İsa'nın bahsettiği gözle görülmeyen tacın bir remzidir: Kendisi de şanlı bir hükümdar olan İsa, ulusun üzerindeki egemen ve yüce iktidarla birlikte, hayır dualarıyla bahsetti bu tacı sana.”

Bu gibi törenler, buna benzer tumturaklı dualar Rusya'ya öz bir şey değildi şüphesiz. Fakat bunlar hiçbir yerde hükümdarlarca böylesine tam bir inançla, böylesine sarsılmaz bir kanı ile karşılanmıyordu: Bu törenler toplumsal bakımdan yararlı bir sembolizmin gerekleri değildi ve gerçek bir yetkinin, sahici bir iktidarın alâmetleriydi sanki. Sahiden de Çar II. Nikola kendini Devletle ulusun *baş* ve onun bağrında Tanrı kudretinin temsilcisi, hattâ daha ileri giderek, onun cisimleşmiş hali sayıyordu. Ünlü yazar Lev Tolstoy 1901 de: “Otokrasi, modası geçmiş bir hükümet tarzıdır. Afrika'nın göbeğinde, dünyadan habersiz bir ilkel halk sürüsünün ihtiyaçlarına uygun gelir ama, Rus halkının ihtiyaçlarına hiçbir zaman uymaz...” diye çırpınıyordu, ama boşuna. Rusya'da “Intelligentsia” diye anılan aydınlar sınıfının temsilcilerinden tutun da endüstri proletaryasının fırınalı, çalkantılı yığınlarına kadar daha birçok Rusla birlikte o da bir sistemin vurdum-duymazlığı, başta bulunan insanın körlüğü ile karşılaşılıyordu.

RUS OTOKRASİSİ

Rus Devletinin kuruluşundan beri memleket, —çok seyrek birkaç istisna dışında— tam anlamıyla keyfi ve sapına kadar zorba bir otokrasiden başka rejim görmüş, tanımış değildi. 1533-1584 arasında saltanat süren Korkunç İvan ona hiçbir zaman sıyrılmıyacağı nitelikler vermişti ki bunlar, mutlakçılık ve tedhiş. Şu var ki, bunları kullanması sayesinde boyarların, İslâv ülkelerindeki bu eski derebeylerinin benî ve düzensiz kudretini kesin olarak zayıflatmak imkânını sağlamıştı. Bunların —ileride anlatacağımız usullerle— ezilmesi, o zamana dek ancak Moskova prensi olan bu ada-

ma “çar”lığını (kayserliğini, imparatorluğunu) ilân etmek ve “bütün Rus hükümdarlarının otokrat olduklarını, kimseye hesap vermek zorunda olmadıklarını” açıklamak imkânını sağlamıştı. Politik iktidarın bu bizansvari anlayışı, bunun uygulanmakta olduğu ülke —yerleşme tarzının, Moğol etkisinin ve Batı'dan uzak kalışın kendisinde yarattığı— şarkkâri izleri muhafaza ettiği sürece çok haklı da görülebilirdi. Fakat aradan zaman geçmiş, Avrupa'nın kapıları açılmış, Rusya'nın dünyada oynamak istediği büyük Devlet rolü, yenileşme zorunluğunu kaçınılmaz hale koymuştu. Bütün bunlara rağmen ülkenin başında bulunanlar, dedelerinden kalma otokratik rejimi hiç bozmadan, olduğu gibi muhafaza iddiasındaydılar. Özellikle Büyük Petro, Ortodoks Kilisesi üzerinde iyice egemenlik kurup onu kendi elinde ussal bir âlet haline getirerek, bu otokrasinin mutlakçı niteliğini daha da güçlendirmişti.

Bununla birlikte, o ölüncü asiller sınıfı bir “Yüksek Özel Kurul”a önemli yetkiler vererek hükümdarın yetkilerini az-çok kısımağı başarmıştı. Bu kurulda, asillerin güvendikleri birkaç yüksek memur bulunmaktaydı. Ancak, bu başarı uzun sürmedi. Gerçek bir toprak aristokrasisi olan boyarların iktidarının yıkıntılar üzerine çarlık, bir hizmet asilleri sınıfı kurmuştu: Bu sınıfın Devlete karşı giriştiği —ister askeri, ister iktisadi, ister idari nitelikteki— taahhüt, ona verilen asillik pâyesinin bedeli oluyordu.

Çarlık otoritesine bu bağımlılık, Rus asiller sınıfının sürekli bir vasfı olagelmüş; bu sınıf Devletin yapısında bir denge kaynağı olarak kendini hiçbir zaman gösterememiştir. İmtiyazları sayısız, kudreti ise pek az olmuştur. II. Katerina'nın saltanat döneminde (1762-1796) bu sınıf mahallî idarelerin yönetimine ortak olmuş; aynı zamanda “Asiller İmtiyaz Yasası” ile Devlet hizmetinden başışık tutulmuştur. Fakat o zaman da Devlet üzerinde hiçbir gerçek etkisi olmamış, otokratik otorite itiraz götürmez bir halde ayakta kalmıştır. Gerçi bu otorite XVIII. ve XIX. yüzyıllarda asiller sınıfının çıkarlarına değilse bile isteklerine aykırı tedbirler almakta gecikmişse de bu, asiller sınıfının gösterdiği direnmeden çok, Devlet cihazının yavaş işleyişinden ileri gelmiştir.

1861 de II. Aleksandr Rus köylülerini serflikten kurtarmağa —biraz geç de olsa—, karar verdiğinde bunların soy-

lu sahiplerinden, hoşnutsuzluklarını ve korkularını azıcık olsun gösteren bir direnme görmemiştir. Bu toplum sınıfı XVI. yüzyıldan beri bağımsız bir rol oynamıyordu artık. 1881-1894 arasında saltanat süren III. Aleksandr'ın onlara nihayet tanıdığı hak, "mahalli yaşayışı yönetmek"ten ibaretti.

Asiller sınıfının politik kısırlığının karşısında, burjuvazinin âcizliği vardı. Fakat burjuvazinin durumunda bir başka şey daha söz konusuydu ki bu, daha faal ve dinamik bir yaşayışa ulaşmaktan yana gösterdiği iktidarsızlıktı. Rusya'nın tarihinde bir kesin negatif etken, yani "kudretli ya da sadece sürekli temsili kurumların yokluğu" iz bırakmış bulunmaktadır. Böyle kurumlar olsaydı, toplum sınıfları bunlar sayesinde otokratik iktidarı karşılamak, bir denge kurmak imkânına kavuşacaklardı. XVII. yüzyılın ortalarına değin "Zemski Sebor"lar (Toprak Kurulları) oldukça düzenli toplantılar yapmışlardı. Batı Avrupa'daki "Sınıf Kurulları (États Généraux)"nın benzeri olan bu kurullar —Romanov hanedanının kurucusu olan çar I. Mihail'i imparatorluk pâyesine çıkardıktan sonra— 1613 ile 1622 arasında sürekli olarak da toplanmışlardı hattâ. Fakat aslı aranırsa, nüfusun % 90-95 ini meydana getiren köylülerin hiç temsil edilmedikleri bu kurul, faaliyetinde az-çok sürekliliğe, terkinde insicama sahip gerçek bir kurum haline hiçbir zaman gelemedi. Yüz yıl kadar yaşadıktan sonra yok oldu, monarşiyi karşı-kuvvetten yoksun bırakarak unutulup gitti. Monarşik rejim kendine yine kendisi çeki-düzen vermeğe yanaşmadığına göre, iktidar tekelinin ciddi olarak sarsıldığını görmek için tâ 1905 ihtilâline değin beklemek gerekecekti.

Negatif yandan otokratik rejim sürekliliğini, kendisine enerjiyle karşı duran bir kuvvetin yokluğuna borçlu olmakla beraber, öte yandan da, çoğu zaman etkisiz olmakla beraber yine de kudretli olan bir bürokrasiye dayanıyordu. Çarlık bu bürokrasinin hem en üst basamağı, hem de çarklarından biriydi. Gerçekte bütün Rus toplumu "çin" adı verilen bir baremin ihdasıyla çok sıkı şekilde kademelendirilen bu yönetimin çerçevesi içine hapsedilmiş bulunmaktaydı. "Çin" çok disiplinli bir kurumdur. Askerî niteliği, mensuplarının üniforma giymeleriyle de belli oluyordu. Bu âdette, çok mânâlı olarak, Prusya'da da rastlanmaktaydı. Bir yandan mülki bürokraside en ufak memurdan çarlık san-

söyeliğine, öbür yandan orduda teğmenlikten maresallığe kadar giden on dört basamağı vardı. Bu hiyerarşinin sekizinci basamağına erişen bir kimse otomatik olarak bir asillik unvanına hak kazanıyordu. Şu da dikkate değer ki Rusya'da asillığe hak kazanmak, Devlet hizmetinde olmakla mümkün olabiliyordu.

Yönetimin bu sonsuz kudretinin, Rus kamu hayatında tuttuğu emsali yerin bir başka kanıtı da 1804 te, gerçekten ortaya çıktıkları sırada, Rus üniversiteleri için resmen yapılan yönetmelikti. Bunların varmaları gereken amaçlar arasında, bilimin ilerlemesi de vardı şüphesiz. Fakat, Rus kanneden koyucusunun anlayışına göre bu, ikinci derecede bir amaçtı. Üniversitenin kuruluşunda başlıca gaye, Devlet yönetiminin memurlarını seçip yetistirmektir. Beri yandan da "İhtilâlden önce bir Rus Devlet adamının sapına kadar memur olduğunu" söylemek âdet olmuştur.

Alt tarafı, çar da en yüksek memurdan başka şey değildi. XIX. yüzyılın ortasından başlayarak yetkisi, idare çarkının içine geçti. O da onun ayrılmaz bir parçası gibiydi sanki, çünkü bürokrasinin aracılığı ile saltanat sürüyor, bir yandan görevleri artan bürokrasi ise, gittikçe daha önemli yetkilere sahip olmağa başlıyordu. Bununla birlikte çarın kişisel keyfiligi tam olarak durmaktaydı: Hükümdar, bakanlarla Devletin öteki büyük memurlarını işe almakta, işten atmakta tam anlamıyla serbestti. Onların sözlerini ister dinliyor, ister dinlemiyordu. Kendi bakımından ise kimseye hesap vermek zorunda değildi. Muhakkak olan şu ki, diplomatik ya da askerî sorunları yalnız kendi yetkisinin çerçevesinde görüyordu. Az-çok önemli bütün politik işler için de durum aynıydı. Öyle ki, işçileri bakanlığı genel olarak hükümdarın babasının çiftliğiymiş sanki. Zaten bakanlar kurulunun da topluluk olarak kendine öz bir varlığı yoktu. Böyle olsaydı az-çok sözü dinlenir, otoritesi olurdu. Hükümdar her bakanla ayrı ayrı konuşurdu. 1905 de başbakanlık diye bir görev tanıdıktan sonra dahi çar, yine de başlıca iş arkadaşı olan bu adamda çoğu zaman, uzun boylu güvenilemeyen bir "ast"dan başka şey görmemeğe devam etti.

Arasına en bayağı usaklığa kadar varan, politik bakımdan bu "emir kulu olma" durumu, en yüksek basamakta Rus idare cihazının pek âhım şahım bir şey olmadığını gös-

termekteydi. Memurlar ülkenin seçkin sınıfından değillerdi. Az para aldıklarından, aylıklarının düşüklüğünü rüşvet alarak, her türlü yolsuzluğu yaparak karşılıyorlardı. Bu bakımdan her basamağın kendine göre bir tarifesi vardı ve herkes bilirdi ki idare mekanizmasının filân ya da falan basamağı, şu ya da bu renkteki kâğıt paraya uymaktaydı. Memurlar bilgi bakımından çok yaya idiler. XIX. yüzyılda taşradaki memurların yüzde sekseninin ilkokul diploması bile yoktu.

Böylesine yetersiz bir idare cihazından ne etkenlik beklenebilirdi ne otorite. O sadece otokrasinin elinde bir âletti, üstelik kötü bir âletti ki bu da işleri hiç mi hiç düzeltmiyordu. İktidarın niteliğini değiştirmek değilse bile, düzeltmek ve ona halkın üst tabakalarını da ortak etmek isteyen en iyi idare adamları, ne kadar uğraşırlarsa da çarı bir türlü buna kandıramadılar. En yumuşak reform tasarımlarına dahi o "olmaz" dedi. 1917 ihtilâlinin arifesine dek rejim ne idiyse böylece kaldı: Keyfilik idarenin ana düsturu idi, yetersizlikle bilgisizlik de onun yıkılmasını hızlandırdı.

Çünkü sistemin kusurlarına onun adamlarının bilgisizlikleri, acizleri de ekleniyordu. Bütün XIX. yüzyıl boyunca çarlığın temsilcileri dar görüşlü, gölgesinden korkan, kafası işlemiyen kimselerdi. Intelligentsia denen aydınlar sınıfına karşı huş duymaları ya da kuşku beslemeleri, kendi dar kafalılıklarının belirtisinden başka şey değildi. Onlarda genellikle kaba kuvvet enerjinin; en dargericilik de politik inancın ve hükümet programının yerini tutmaktaydı.

XIX. yüzyıl, akıl sağlığı pek yerinde olmayan bir hükümdarın, I. Pavel'in saltanatı sırasında başlamıştı (1796-1801). Onun yerine geçen I. Aleksandr (1801-1825) ise Avrupa'da bir süre hatırını saydırdı ve başlangıçta hürriyetçi niyetler gösterdi ama buna rağmen sonunda o da abuk-sabuk işlere, kaba sofuluğa kapırdı kendini.

I. Nikola ile (1825-1855) Rusya tam anlamda bir zorbayı, "otokrat"ı tanımış oldu. Zaten "eli sopalı Nikola" yalnız kendil ülkesini ezmekle kalmadı. Her zaman en gerici dâvaların hizmetine girerek; sırayla Polonya ve Macaristan'da patlak veren ayaklanmaları ezerek, Avrupa'da zaptiye rolü de oynadı. Reformlardan korkmak onda saplantı, gizlilik merakı ise hastalık haline geldi. I. Nikola reformların gerekli olduğuna inanıyordu ama, onun düşüncesine göre

bunlar yalnız ve yalnız hükümdarın eseri olmalıydı. Sonra, hiçbir şeyi sarsmamak üzere bunların, hazırlanışlarında olduğu kadar tempolarında da belirsiz bir halde olmaları gerekti. Onun için bunların yürütülmesi işini gizli komitelere verdi ve hiç kimse niyetlerini anlıyamasın diye bunların niteliklerini en güçlüng adlar altında gizledi. Nitekim 1839 da, köylülerin yaşama şartlarını incelemekle görevli bir komisyona "Vergileri ve mahalli yükümleri eşitleştirme komitesi" adını vermişti.

II. Aleksandr (1855-1881) ın bu kuralın dışında kalması gibi bir hali vardı ve "hürriyetçi çar" olarak ortaya çıktı. Fakat buna aldanmamak gerektir. Serfliğin kaldırılması, adalet cihazının değişmesi gibi önemli reformları yürürlüğe koydu şüphesiz. Hattâ ömrünün sonuna doğru, yalnız danışma görevi olan bir temsilî meclis kurmağı bile düşündü. Fakat bütün bu tasarılarla teşebbüsler otokrat bir hükümdarın işi olarak kaldı. Yetkilerinin sınırlanmasını hiçbir zaman kabul etmedi. Hattâ kendisinden şu veya bu yolu tutmasını isteyen kimseleri bazen sürgünle cezalandırmağa kadar vardırırdı işi.

III. Aleksandr (1881-1895) ise kendi hesabına en katı otokrasiyeye döndü. Maiyetindeki yüksek kimselerden birinin kimi zaman "taçlı aptal", kimi zaman da "şahane budala" dediği bu adam tahta çıktığında, 28 Nisan 1881 tarihli bildirisinde: "Ülkemin kaderini bundan böyle ancak Tanrı ile tartışacağım," diyordu. Bu ikili konuşma, çarın bundan beklediği bütün sonuçları vermediğinden, o da kendine bir sırdaş daha seçti: C. Pobyedonosçev adındaki bu adam, gerici zihniyetin ta kendisi idi. Çar onu en gözde danışmanı yaptı ve Pobyedonosçev de efendisine tarihin hiçbir zaman unutamıyacağı şu düşünceyi bildirdi: "Rusya'da bir ihtilâl, en kanlı bir kargaşa dahi bir Anayasadan iyidir." O zamana dek otokrasinin âleti olan "ayaklanmaları ezme" işinin, III. Aleksandr'la birlikte, bu otokrasinin varlık nedeni haline gelişine neden şaşmalı?

ÇARLARIN SONUNCUSU : II. NİKOLA

Saltanatın bir kimseye kişisel olarak, babasından kalması biçimindeki rejimin bir kusuru da şudur: Otokrasinin var-

lığı tahtta gerçek bir otokratın değilse bile bu hükümet tarzını kendi kişiliğinde canlandıracak bir kimsenin bulunmasını sağlamaz. Sonuncu çarın saltanatı sırasında, Rusya'da otokratik rejim vardı şüphesiz, ama onun donuk, siflik yüzünde otokrasinin belirtilerini nasıl bulabilirsiniz? Bu tür kimselerin istemeksizin, fakat sistemli olarak giriştikleri yıkma işine, çöküş halinde olan bir rejimin dayandığı pek seyrek görülmüştür.

II. Nikola otoriteden yana pek kıskançtı ve bunu kimseyle paylaşmak niyetinde değildi. Üstelik bir Devleti idare için gerekli yeteneklerden hiçbirine sahip değildi. Tahta çıkacağı sırada bir dostunun önünde şöyle diyordu: "N'apayım bilmem? Saltanat sürmeğe hazırlanmış değilim. Devlet işlerinden hiç anlamıyorum. Bakanlarla nasıl konuşulur, bunun hakkında bile en ufak fikrim yok." 1894 den 1917 ye kadar, yirmi üç yıl sürmüş olan saltanatı boyunca bunu öğrenmiş olduğu da muhakkak değildir.

Şu da var ki o, insanlardan ve politikadan çok, başka şeylere ilgi duyuyordu. II. Nikola, asil nelerle uğraştığını ve ne kıratıda bir adam olduğunu iyice açıklayan bir "günlük" bırakmıştır. Bu günlükte, huzura kabul ettiği kimselere, yaptığı ziyaretlere ilişkin bilgilerin yanı sıra ve daha uzun olarak, aile yaşayışının ayrıntılarını; uzunlukta bundan da aşağı kalmamak üzere, en çok sevdiği şeyleri inceden inceye anlattığı görülür. Bunlar açık hava oyunları, sporları, ya da köpekleriyle oyalanmalar, ata binme, patinaaj ve özellikle avlanma gibi şeylerdir. Avcılıktan yana günlükünde, her seferinde neler avladığını inceden inceye sayıp dökmektedir. Başlıca merakı işte buydu. İşin anlaşılmasız ve korkunç yanı şu ki, yine aynı adam saltanatının sonuna değin büyük bir Devletin kaderini tek başına yönetmek gibi bir iddiaya kapılmıştır.

Aleyhine işliyen unsurlardan biri de zaafı ve politikada çok kısa görüşlü oluşu idi. Başlıca bakanlarından biri olan Kont Witte: "Çarın başlıca kusuru, irade denen şeyden acınacak şekilde yoksun oluşudur," diyordu. Utangaçlık da işe karışınca bu irade yoksunluğu, içten pazarlıklılığa ve ikiyüzlülüğe haline giriyordu: Hükümdar, hoşlarına gitmiyecek birtakım kararları en yakın iş arkadaşlarına bile açmağa cesaret edemiyordu. Fakat, ondaki körlüğe, basiretsizliğe diyecek yoktu asıl! Akıllı insanları hor görüşü de

bundan ileri geliyordu belki: "Aydın" sözünün sözlüklerden çıkarılmasını istiyen o değil miydi? Görünüşe göre onun en az direnerek kabullendiği en sürekli etki, savcı Pobyedonoscev'in ki olmuştur. Babası, geleceğin hükümdarını eğlitip yetiştirme işini bu adama vermişti. O da ona, politik bakımdan hep düstur bildiği şu birkaç gerçeği aşılamıştı: Temsilî kurumlar "çagımız sahtekârlarının en büyüğüdür"; politik haklarla hürriyetler Rus ruhuna yabancı bir nesnedir, hem de çok zararlı bir nesne; son olarak da eğitim, pek derinine varmadan yazı yazmaktan, hesap yspmaktan ibaret olmalıdır, "geri kalanı gereksizdir, tehlikelidir, haffâ."

Ashı şu ki, II. Nikola'da gerici adam tipinin bütün nitelikleri bol bol vardı. Sonra, akıl danışacağı kimseleri seçme konusunda acayıp bir hoşgörü gösteriyordu; bunun, birçokları arasında, bir kanıtı da Prens Vladimir Mesçerski idi. Beslediği aşırı sağ düşünceler çara, bu adamın adının çok kötüye çıkmış oluşuna katlanma imkânını veriyordu. Bir başka kanıt da Rasputin'dir ki ileride onun sözünü yine edeceğiz. Bundan başka, hükümdarın aşırı gerici kuruluşları desteklediği de herkesce bilinen bir şeydi: "Yüz Karalar" tedbişçi grubuyla sıkı bağları olan "Rus Halk Birliği" gibi. Kont Witte gerçi çarı hiç sevmezdi, ama söylediklerine inanmak gerekirse II. Nikola, kendinden daha akıllı sandığı herkesten kuşkulanıyordu. Bu da işleri daha çaprasık hale sokmaktaydı!

Bu gibi vasıflar karşısında tarihe, genel olarak, iyi yüreklilik, iyi ahlak gibi kişisel meziyetler üzerinde durup sızlanmaktan başka yapacak iş kalmamaktadır. Gerçekten, II. Nikola sefkatli bir baba, eşsiz bir koca oldu. Açık yürekliliğine gelince, bunun da şüphe götürür yanı yoktur: Yargılarındaki bunca kusurların, politik görüşlerindeki böylesine köhnelliğin yanı sıra hep bu açık yüreklilik görülür. Fakat, Rusya'nın bu sonuncu hükümdarının manevi portresi gözönüne getirildiğinde insan bir şeyi görmezlikten gelemes: Bu da onun politik hükümlüleri, daha genel olarak, tenkil hareketlerinin hedef tuttuğu kimseleri nasıl amansız bir inatla ve çoğu zaman nasıl körükörüne bir gaddarlıkla kovaladığıdır. Sayısız birçok şiddet hareketlerinin sorumlusu odur. 1905-1906 daki ihtilâlcî dalgaya çarlığın mahkemeleri birçok idam kararlarıyla cevap vermişlerdi. Fakat o, cezaları bağışlama hakkını kullanmağa sistemli olarak ya-

naşmadı. Tersine, General Trepov güttüğü politikanın "fişekleri esirgmeden harcamak"tan ibaret olduğunu söyleyerek kamu oyunda sonsuz bir öfke yarattığı zaman çar, onun bu sözlerini hararetle onayladı.

Çarın zalimliğine, birçokları arasında, bir örnek şu olaydır: II. Nikola bir gün Baltık illeri valisinden bir rapor almıştı. Raporda: "Kendi başına buyruk hareket ederek birçok insanları, hattâ hiçbir direnme göstermemiş olanları da, hi, yargısız sorgusuz idam ettiren" bir subayın yapıp ettikleri anlatılıyordu. Çar da kâğıdın kıyasındaki boş yere şu düşüncesini yazmıştı: "Yaman adamın doğrusu!"

Çarın yanısıra, karısı çariça Aleksandra'nın karanlık, kaygı verici ve şaşkıncı kişiliği üzerinde de durmak gerekir. Bu kadının kimi zaman mistik, kimi zaman sadece abuk-sabuk saçmalayışları bilim olarak tarihi değil de, tarihe geçecek fıkraları ilgilendiren bir şeydir ama, gelgelelim, çariça kocasının tutumu üzerinde kesin bir etki yapmaktaydı. Otoriter mizaçlı, coşkun tabiatlı bir kadın olan çariça, Tanrı'nın kendisine bir görev verdiğine inanıyordu. Bu da Rus otokratik mirasını olduğu gibi koruyarak oğlu çareviçe aktarmaktan ibaretti. Hemofill hastalığına tutulmuş olan, yani bir yeri yaralandı ya da kesildi mi kanı dinmek bilmiyen zavallı çareviç Aleks'inin sağlık durumu pek nazikti, ama bu yüzden o, anasının daha da kıymetlisiydi. Zamanla çariçanın sofuluğu hastalık derecesini bulan bir "boşmançlara körükörüne bağlılık" halini aldı. Bu yüzden de sürüyle şarlatanın elinde oyuncak haline geldi. Bunlar arasında, öğretleri ve kehanetleriyle çar ve çariçeye yardım etsin diye tâ Lyon'dan getirilen Philippe Encausse'tan tutun da Rasputin'e varıncaya kadar birçokları vardı. Hele Rasputin, bir yönetim biçiminin saçmalığını ve soysuzlaşmasını tek başına açıkça ortaya koydu.

İleride de göreceğimiz gibi, sonunda Rusya'yı kocasının yerine yönetmeğe başlayan çariçe Aleksandra öylesine gericydi ki, onun yanında II. Nikola ilerici kalıyordu. Sofuluğu onun yalnız ihtilâlcilerden nefret etmesine engel olmuyordu —ki bu da zaten böyle olmak gerekti—; üstelik otokratik rejimi ıslahı düşünen herkesten nefret etmekteydi. Birinci Dünya Savaşı sırasında askeri hareket Nikola'yı saraydan uzaklaştırıyor, o zaman otokratik iktidar karısına geçiyordu. İşte özellikle böyle anlarda çariçanın kocasına

yazdığı mektuplar, onun gerçek bir politika çılgınlığına tutulduğunu açığa vurmaktadır: "Daha otokratik ol," diye yalvarıyordu Aleksandra, "unutma ki sen otokratik bir çarsın ve öyle de kalman gerek." Sonra kocasını şuna inandırmıştı: "Rusya kırbaça okşamaktan hoşlanır. N'aparsın, bu adamların da huyu böyle." Sözkonusu olan, genellikle Rusya ve görünüşe göre de, özellikle hürriyetçi politika adamlarıydı. Bunlarla ilgili olarak kocasına şöyle yalvarıyordu: "Çar ol, Büyük Petro ol, Korkunç İvan ol, çar Pavel ol, ez hepsini... Hayır, alay etme bak... Lvov'u Sibirya'ya yolla... Milyukov'u, Guşkov'u, Polivanov'u da sür Sibirya'ya." Bu mektuplar, isteri derecesine varan bir hoyratlığın; saçmasapan birtakım politik düşüncelerin; hükümet dizginlerinin elinde tutmuş olan dengesi muhakkak ki bozuk bir kadının sevgi gösterilerinin acalıp bir karışımı halindedir.

İşte ihtilâlin arifesinde Rus otokrasisi böyleydi. "Çapkin keşiş" Rasputin de söz konusu olunca tarihsel ve sosyolojik çözümlenmeler, ağızdan ağıza dolanan dedikodulara eklenecekti.

★

İhtilâlden önce Rusya'da yönetim ilkesi otokrasi ise bunun âleti de her zaman için baskı, arasına da tedhişti. Çarlık rejimi her zaman için özgürlüğü inkâr edegelmiştir. Bölgesindeki köylüler için kendisinden ricaya gelmiş olan önemli bir kişiye cevap verirken, Başbakan Stolipin, devrilişinden birkaç yıl önce sistemin niteliğini de tanımlamış olmaktadır: "Kimler için ricada bulunduğunuzu bilmiyorsunuz," diyordu. "Bunlar kuduruk hayvanlardır, korkutularak zaptedilebilirler ancak. Biraz dizginlerini gevşetirseniz herkesi: beni, sizi, şehirli kılığı giyen herkesi öldürürler."

Vaktiyle korkunç İvan çarlık iktidarını "oprşnikî" adındaki özel bir polis kuvveti sayesinde zorla kabul ettirdi. Bu kuvvet, sistemli olarak tedhişe başvururdu. Birçok işler arasında, Novgorod'da taş taş üstüne bırakmamak ve şehrin 60.000 kişilik nüfusunu yoketmekle ün salmıştı. İşte o dönemden bu yana hiçbir şey temelli bir değişiklik geçirmemiş benziyordu. Hadi Korkunç İvan Doğu zorbahğını temsil ediyordu diyelim. Fakat adı batılılaşma ve yenileşme ile aynı anlama gelen Büyük Petro da yüz elli yıl sonra

hasımlarına yapıp ettikleri bakımından elinden geleni ardına koymamıştı. Bir ayaklanmanın başarısızlığa uğraması üzerine, yalnız 1698 yılının Ekim ayında yedi yüze yakın insanı idam ettirmişti. Gerçi kendisi askerî zaferleri ve Petersburg şehrinin kurmuş olmasıyla daha çok ün kazanmıştır ama, tadını çıkara çıkara uyguladığı işkence usulleri, bu büyük tarihsel çehrenin bir başka yüzünü ortaya koymaktadır. Bir ara kendi oğlunun da gizli bir fesat hareketine katıldığından kuşulanmıştı. Bu hiçbir zaman ispatlanamamış ama, Petro kendi önünde de öz oğluna işkence yaptırdı. Zaten velihaht da aldığı yaralar yüzünden öldü.

Bu barbarlık zamanla hafifledi, ama gizli polis, ülkenin değişmez kuralı olarak kaldı. XIX. yüzyılın başında I. Aleksandr bunu ortadan kaldırılabileceğini sandı ama, kararını değiştirmekte gecikmedi. 1807 de yeniden kurulan gizli polis, en parlak dönemlerini I. Nikola'nın saltanatı sırasında yaşadı, eski rejimin sonuna dek de ortalığı kırıp geçirmeğe devam etti.

Aslı aranırsa hürriyet kavramının kendisi dahi çarlıkla bağdaşmaz görünüyordu. Batı hukuku birtakım politik hürriyetleri tanımış, bunlar çoktandır uygarlığın vazgeçilmez niteliği olarak ortaya çıkmıştı. Fakat, 1905 İhtilalinden önce bu hürriyetlerin hiçbiri Rusya'da yoktu. Hangi biçim altında olursa olsun, muhalefete orada izin verilmiyordu. Ünlü yazar Dostoyevski de gizli bir fesat hareketine katılmakla suçlanmış, bu yüzden ölüme hüküm giymiş, cezası son anda sürgüne çevrilmişti. Bu fesad hareketi de, adı var kendisi yok bir şeydi.

(Bu işde I. Nikola gaddarlığı, hükümlülere bağışlandıkları haberini darağacında, tam cellât onları idam edeceği anda bildirtecek kadar ileriye vardırırmıştı. Dostoyevski, yazdığı *Ölümler Evinin Anıları*'nda bir kürek mahkûmunun başından geçenleri anlatır, ama bu, onun sonradan otokrasiyi savunanları safına geçmesine engel olmadı.)

Hükümlülere yükletilebilen tek suç, aydınlar topluluğu halinde bir araya gelip bunda reform tasarıları ya da —Fransız filozof ve sosyologu Fourier'in teorileri gibi— hayalî ve belirsiz birtakım ülküler üzerinde tartışmaları oldu. Şu da var ki, yalnız tartışma yapmak bile, rejimin yıldırım-larını üzerine çekmeğe yetiyordu. Hattâ günün birinde bir millî eğitim bakanı: "Edebî eserlerin yayınlanması kesinlik-

le durdurulursa rahat uyuyabileceğim ancak," demek ihtiyacını duymuştu.

1865 e değin yayından önce sansür sürekli olarak uygulanıyordu. O yıl II. Aleksandr hürriyetçi bir tedbirle sansürü kaldırıp yerine daha esnek bir denetim sistemi koymayı kararlaştırdı: Bu denetim yayından sonra yapılacak ve prensip olarak da bu yetki, mahkemelere verilecekti. Gerçekte ise bu denetimi uygulama yetkisi, yönetim cihazının elinde oldu, o da bunu kötüye kullandı. Şu da var ki sansürün varlığı dahi tek başına, çarlığın ne olduğunu göstermeğe yeterdi. 1819 tarihini taşıyan resmi bir belgede: "Özel kişiler politik sorunları, övmek yahut yermek için de olsa, yazılı olarak hiçbir suretle işleyip inceleyemezler," denmiyor muydu? Nikitenko adlı bir sansür memuru da kendi bakımından: "Sansürle görevli bütün memurların hesabı yapılırsa, her yıl basılan kitaplarınkinden daha yüksek bir sa-ya-ya ulaşılır," dememiş miydi?

KÖYLÜLER

XIX. yüzyılın sonunda Rusya nüfusunun ancak yüzde on üç kadarı şehirlerde yaşıyordu. (Aynı dönemde bu oran Birleşik Amerika'da % 33, Almanya'da % 54, Büyük Britanya'da % 77 idi.) Nüfusun geri kalanı sefalet içindeki bitmez tükenmez köylü sürüsüydü. Acıklı bir tevekkül havası taşıyan bir söz şöyle demiyor muydu: "Tanrı çok yüksekte, çar çok uzakta, asil toprak sahipleri daha yakın ama, yanlarına varmak imkânsız!" Bir başka söz de şuydu: "Ay-nı güneşe bakıyoruz ama, aynı yemeği yemiyoruz."

Bu köylü topluluğu yüzyıllardır kendisini ezmekte olan serflikten yeni kurtulmuştu. Çar II. Aleksandr, Rusya'yı doldurmakta olan milyonlarca serfî azadlamayı 1861 de kararlaştırdı. İki yüz yıldır en aydın kişilerle en uyanık memurlar bu tedbirin alınmasını istiyorlardı. I. Nikola bile 1842 de: "Serflikin, bugünkü biçimiyle, herkesin düşüncesine göre, hiç şüphesiz korkunç bir âfet olduğunu" kabul etmiş, fakat: "yine de buna çare bulmağa kalkışmak, bunu olduğu gibi bırakmaktan daha zararlıdır," diye eklemişti. II. Aleksandr ise: "Serflikin aşağıdan gelen bir hareketle kalkmasını beklemektense, onu yukarıdan gelen bir hareketle kaldırmak çok daha iyidir," demişti.

Onun için serfligi yukarıdan gelen bir hareketle kaldırmağa girişti ve birkaç yıl içinde, Rusya tarihinde bir dönüm noktası olan bir reformu gerçekleştirdi. Aslı şu ki serflik, çarlığın kendisi kadar eskiydi. XV. yüzyıldan başlayarak ortaya çıkıp gelişmiş ve —şurası mânalıdır ki— Avrupa'da kaybolmağa yüz tutmuşken, Rusya'da ilerlemiştir. Başlıca nedenleri, köylerde hüküm sürmekte olan sefalettir. İşleri tüküründe toprak sahiplerine borçlu durumda olan, vergiciler tarafından sıkılıp suyu çıkarılan hür rencberlerin, ikisi de zararlı olan iki çözüm şekli arasında seçim yapmaları gerekiyordu: Ya özgürlüklerinden vazgeçmek, ya da daha mutlu bir kaderi araştırmak için topraklarını bırakıp kaçmak. Yığın halinde köylü göçleri uzun süre Rus köy yaşantısının belirli bir niteliği olmakla beraber köylülerin çoğu, bu yollardan birincisini seçtiler.

Başlangıçta serflik, kölelikten farklıydı. Başlıca şu bakımdan ki, serfler ekip biçtikleri toprağın "demirbaşı" idiler, onunla birlikte alınıp satılırlardı. Fakat sonradan serflik, Rusya'da uygulanan biçimiyle, köleliğe gittikçe daha çok yaklaştı, nihayet hukuken değilse de fiilen onun tıpkısı oldu. Yalnız çarlığın malı topraklara ait serfler daha az mutsuz bir kader sahibi olabildiler. Asıl toprak sahiplerinin uyuşuğulanlar ise, Devlet köyler halkını ağaların keyfine terkettiği ölçüde, kaderlerinin, tersine, olarak, kötüleştiğini gördüler. XVII. yüzyılda ve özellikle 1649 da çıkan kanun uyarınca —zaten serf sahibi olmağa tek iznilmiş kişiler olan— asiller bunların hemen hemen mutlak sahipleri haline gelmişlerdi. Bir sonraki yüzyılda bunların yetkileri daha da arttırıldı. O sırada, "ışıklar asrı"nda ve II. Katerina'nın saltanat döneminde bulunuluyordu. Bu çarıca, "aydın, bilgili zorbahk"ın örneklerinden biri sayılmaktaydı. Bu hükümdarın kültür alanında gösterdiği başarılar ne olursa olsun, saltanat döneminde köyler halkının başı göğe ermedi. Tersine, çarıca köylüleri yem gibi asillere peşkeş çekti. Bu konuda hüküm vermek için şunları bilmek yeter: Efendileri serflerini öldürmek hakkına sahiptiler. Bunları Sibiryaya sürgüne gönderebiliyorlardı. (1760 tan 1772 ye kadar sürgün edilen 20.000 köylü Sibiryada yerleşti. Gerçekte sürgünlerin sayısı şüphesiz çok daha fazlaydı. Çünkü bazı kaynaklar, sürgünlerin ancak dörtte birinin gidecekleri yere canlı olarak ulaşabildiklerini açıklamıştı.) Yine efendileri serfleri alle halin-

de toplu olarak ya da alleleri dağıtıp tek tek satma hakkına sahiptiler. Gerçekten de serfler, sahici köleler gibi esir pazarlarında satılmaktaydı. Bu mutsuz insanlar efendilerinin keyiflerine, bazı hallerde de zulümlerine terkedilmiş durumdaydılar. XVIII. yüzyılda Rusya'da dolaşmış olan bir Fransız gezgini, ülkenin her yanında işkence gören köylülerin çığlıkları yükseldiğini yazıyordu. II. Katerina ise kendisine yapılan hizmetlere karşılık ödül olarak "canları" dağıtmakta çok cömert davranıyordu. Böylelikle işi 120.000 serfe sahip olmağa kadar vardırırmış olan bir asilin, kişizadenin durumu ağızdan ağıza dolaşmaktaydı.

XIX. yüzyılın başlarında dahi bu durum sürüp gidiyor; toprak ağalarının ipotek karşılığı serflerini rehline koydukları sık sık görülüüyordu. Gerçi I. Aleksandr, saltanatının başlangıcında kişizadelerin köylülerini Sibiryaya sürgüne yollamalarını yasak etmişti, ama 1822 de bu hürriyetçi tedbiri değiştirmek zorunda kalmıştı. Serflik durumu hem iğrenç hem köhne bir usul olarak ortada duruyor; üstelik bu kurum, rejimin kendisi için de tehlikeli görünüyordu. 1838 tarihini taşıyan bir polis belgesinde "serflüğün, Devletin altında bir barut fıçısı" olduğu, kabul edilmekteydi.

Ahlâkın mahkûm ettiği bu usul, iktisatça da mahkûm edilmekteydi. Toprak ekonomisinin modernleştirilip iyileştirilmesi için serflere özgürlük verilmesi gerekli —fakat yetersiz— bir şarttı. Gerçekten de bu kurumun ayakta kalması fiilen bedava bir işgücüne sahip, aldırılmaz ve tembel bir soylular sınıfının toprağın verimini arttırmak amacını güden her çabayı ertelemesine ve hemen hemen Ortaçağa öz çalışma usulleriyle yetinmesine yol açıyordu. Öte yandan, yeni yeni doğmağa başlayan kapitalizmin isterleri de köylülerin özgürlüğe kavuşmalarını çok gerekli bir hale sokmaktaydı. Gerçekten, köylerdeki nüfus bir bakıma toprağa çivil kaldığı sürece, endüstriye acele olarak muhtaç bulunduğu emekçileri bulmak nasıl mümkün olabilecekti?

İşte bu şartlar altındadır ki II. Aleksandr, 1861 de bu eski kurumu kaldırdı. Akşamdan sabaha da serf, özgür bir insan oluverdi. Bundan böyle serbestçe evlenmek, bir mülke sahip olmak, dava açmak, kendi hesabına rencberlik, ticaret yapmak haklarına sahip bulunuyordu. Bununla birlikte —ki bu, madalyanın ters yönü idi— bu özgürlüğe karşılık yüklü bir bedel ödemesi gerekiyordu. Gerçekten, işlemiş ol-

çığı toprak aneak yüksek bir tazminat ödedikten sonradır ki kendi malı olabiliyordu. Bu tazminat (toprak sahiplerine tazminatların hemen ödemiş bulunan) Devlete yapılan, 49 yıl üzerine bölünmüş, % 6,5 faizli ödemelerle karşılanmaktaydı. (Köylülerin, borçlarından kurtulmak için bir başka tarza seçmeğe de hakları vardı: Eski efendilerinin toprakları üzerinde otuz-kırk günün tutarında, her yıl, parasız olarak çalışacaklardı. Çoğu, ödemeler yoluyla özgürlüklerine kavuşma yolunu seçtiler.) Eski serf yine de gerçekten toprağına sahip olmuyordu da, bundan yararlanma (intifa) hakkına sahip oluyordu. Toprağın mülkiyeti geleneksel toprak kuruluna devrediliyor, "ihtiyar heyeti" diye adlandırılabilir. Bizim mir de bunun üzerindeki hakları kullanıyordu. Böylece köylü, bazı bakımlardan, efendi değiştirmiş olmanın başka şey yapmıyordu: Çok gelenekçi ve çalışma usullerinin yenileştirilmesine çok az eğilimli bir kurulun hükmü altında kalmış oluyordu çünkü.

Köylünün hayal kırıklığının tek nedeni bu olmadı. Çoğu hallerde toprağın değeri epiy yüksek biçildi. Nedeni de suydur herhalde: Reformu yapanların fikrinde muhtemel olarak yalnız toprağın değil, özgürlüklerinin bedelini de ödetmek söz konusuydu. Oysa çoğu hallerde, verilen toprak bunu alanın geçimini zor-zor sağlayacak nitelikteydi. 1878 de yapılan bir soruşturma, eskiden "pomyeşçiki"lerin uyuğu olup 1861 de azadlanan 21 milyon serften yarısının asgari geçim haddini dahi sağlamadığını ortaya çıkardı. Sonraki yıllarda köylülerin durumu daha da bozuldu.

Bu şartlar altında köylü sınıfının hoşnutsuz oluşuna niçin şaşmalı? Bu sınıf en değerli umudlarından yoksun bırakılmıştı. Çara uzun süre körükörüne güven beslemişti. Onun kişizadelerce aldatıldığına inandığından, gerçek hürliğe kavuşmasını sağlayacak olan "aitin harfil çar buyruğu"nu ihtilalin arifesine dek bekledi durdu. Duyduğu hayal kırıklığı da her zaman barışçı bir şekilde açığa vurmadı kendini. Ülkenin çeşitli yerlerinde serflikin sona erişini bildiren çar buyruğunun çıkmasını ciddi kargaşalıklar izledi. Yalnız 1861 yılında beş yüze yakın vahim olay kaydedildi ve umudları kırılan köylülerin ayaklanmaları kanlı bir tenkile yol açtı.

Muhakkak olan şu ki, Birinci Dünya Savaşının arifesinde Rus köylerinde en koyu sefalet manzarası hüküm sür-

mekteydi. Yalnız zengin toprak sahiplerinden meydana gelme bir azınlık olan "kulak"lar, bu genel kaderin dışında kalmışlardı. Bunların ortaya çıkışları, Başbakan Stolipin'in 1906-1910 arasında, iki aşamada gerçekleştirmiş olduğu sonuncu bir büyük reformun sonucuydu. Başlıca amacı, serflikin kaldırılmasına karşı direnmiş olan "mir" adlı eski kuruluşun dağıtılmasıydı. Bu "mir" bir köy derneğinden kurulmaktaydı ki, köyde oturan bütün erkekler buna katılabilmekteydiler. İktisadi, mali ve adli görevleri vardı. Gerçekten, yalnız tarımın yönetimiyle değil, vergilerin toplanmasıyla da uğraşıyordu ve Devlete karşı bu işden sorumluydu. Ayrıca ufak işlerde yargı hakkına da sahipti. Rusların sahip oldukları topluluk duygusunun son kalıntısı olan "mir", en girişken köylülerin teşebbüslerine engel oluyordu. Bu nedenledir ki, Başbakan Stolipin orta halli ve zengin bir köylü sınıfı kurma, başka deyimle, modern kapitalizmi köylere sokma çareleri arasında, "mir" in kaldırılmasını da öngörmüştü. Gerçekten, zengin bir köylü sınıfının ortaya çıkması bunun bir sonucu oldu, ama bu yüzden, bu azınlıkla büyük köylü sınıfının acıklı hali arasındaki çelişme daha da arttı. Köylü sınıfının "kulak"lara karşı beslediği hınç da ihtilalin kargaşalıklarına bile karşı koydu. O sırada ise köylüler sefaletlerinin içine gömülmüş bulunuyorlardı: Çoğu zaman "izba"ları alelade kulübelerden ibaret olduğundan, barınma şartları çok ilkel. Bilgisizlikleri dillere destandı, beslenmeleri ise tamamen yetersizdi. Rusya dünyanın başlıca buğday üreticileri arasında yer alırken ve memleket Batı Avrupa'ya yığınla ihracat yaparken, Rus köylüsü hep yarı-aç yarı-tok halde yaşıyordu. III. Aleksandr'ın maliye bakanı olan Vişnegardski: "Kendi buğdayımızı kendimiz yemeyeceğiz, dışarıya göndereceğiz," demişti çünkü. İmtiyazlı sınıflardan olan Ruslar, istihlal kimse olarak tanınmışlardı ama, 1910 yılına doğru bir muhtemel ortalama olarak Avrupa'nın her yerindeki insanlara göre daha az buğday yoğaltıyordu: Bir köylünün Amerika'da 338,6, Belçika'da 345,6, Fransa'da 311,2 kilo buğday yoğaltmasına karşılık Rus köylüsü ancak 203,1 kilo buğday yiyelebilmekteydi. Şunu da eklemek gerekir ki muhtemel, ancak olağanüstü hallerde et yiyelebilmekteydi. "Ekmeğe su, bizde bulunan işte bu," diyordu bir halk atasözü. Nüfus artışının olduğu kadar çalışma usullerinin köhneliğinin de bu

durumda etkisi vardı. (1904 te ülkenin tümü için kullanılan gübre ancak 82.000 tonu bulmaktaydı. Modern usullerin kullanılması halinde ise 6 milyon ton gübre harcamak gerekecekti.) Vasatasız vergilerden elde edilen bütçe gelirlerinin tutarı Rusya'da XIX. yüzyılın sonuna doğru 208 milyon rubleyi bulmaktaydı. Bu toplamın 195 milyonunu, sefaletlerine, yoksulluklarına rağmen, Rus köylüleri ödüyorlardı.

Halkın rejimden sıdkının sıyrılması için de bundan fazlası lüzum değildi. Rejimin koyu gericiliği, köylülerin cahillikleri ve vurdum-duymazlıkları üzerine dayanabilirdi. Fakat bu gibi adaletsizlikler ve aşağılamalar, patlayıcı bir madde halindeydi. Bütün Rus tarihi boyunca köylü ayaklanmaları birbirini kovalamış, her seferinde ezilmiş, her seferinde yeniden patlak vermişti. Rusya ile Batı Avrupa arasındaki farklardan biri de buydu. 1848 de Fransız burjuva sınıfı, İhtilâlin fetihlerinin muhafazakâr yaptığı küçük köylüler sınıfının desteğinden yararlandığı için Fransız proletaryasını yenmişti. "Mujik"lerde teşkilatlanma ve sınıf şuurunu yoktu şüphesiz. Bunların ayaklanmalarında içgüdünün kabaca kuvveti ve yine onun dağınlıklığı vardı. Fakat işçi sınıfının yükselmekte olan kuvvetleriyle otokrasinin azalan, içinden çökmüş kuvvetleri arasında hazırlanan çatışmada aç köylülerin, endüstri proletaryasının kendilerine uzattığı eli tutmıyacaklarını hiçbir şey, bu gerici kuvvetlere garanti edemezdi. İstelik köylü demek, ulusun büyük çoğunluğu demek, ve ordu demektir. Köylüler harekete geçerler ve proleter sitelerden gelen itme gücü bunlara, eksikliğini duydukları politik birliği, bütünlüğü sağlarsa çarların köhne Rusya'sının ebedi olarak yıkılacağı apaçıktır.

İŞÇİ SINIFI

İşte tam da köylülerin sayı bakımından üstün geldikleri bu ucsuz bucaksız ülkede bir işçi sınıfının uyandığı, toparlandığı, bilincine sahip olmağa başladığı, örgütlendiği görülmekteydi. Modern kapitalizmin Rusya'da başlayışı son zamanlarda ve küçük ölçüde olmuştu. Fakat yüzyılın dönemesinde endüstrileşme, özellikle demiryollarının gelişmesi sayesinde, hızlı bir tempoyla ilerliyordu. Bu endüstriyel gelişme XIX. yüzyılın son on yıllık döneminde özellikle göze batar bir hal almıştı. 1900 ile 1909 arasında yavaşlansa,

fakat 1910 da, Dünya Savaşının başlayacağı sıralarda yeneden ve daha çok hızlanmıştı. Bu savaşın arifesinde Rusya (Almanya'nın 190 milyon, Birleşik Amerika'nın 517 milyon ton kömür üretmesine karşılık) ~~36 milyon ton kömür~~; (Almanya'nın 16,8 milyon, Birleşik Amerika'nın 31,5 milyon ton kömür üretmesine karşılık) ~~4,6 milyon ton kömür~~ demir üretiyordu. Buna karşılık kimya endüstrisi daha geri durumdaydı, makine-âletler endüstrisi ise fiilen yok gibiydi.

Bununla birlikte Rus endüstrisinin ana vasfı, yüksek derecede merkezleşmiş olması idi. Orta sanayiciler sınıfı özellikle zayıftı, küçük işletmeler de ortadan kaybolmak üzereydi. 1914 de Rus işçilerinin % 76 sı yüzden fazla emekçi kullanan işletmelerde, % 56 sı 500 den fazla emekçi kullanan fabrikalarda, % 40 ı da binden fazla emekçi kullanan fabrikalarda çalışıyorlardı. 1901 de ise bu yüzde oranı ancak 31 e yükselilebilmekteydi. Görüldüğü gibi, merkezleşme hızla gelişmekteydi ve Rus işletmeleri 1887 de ortalama olarak 43 emekçi çalıştırırken bu sayı 1908 de 157 ye yükselmişti. Böyle bir olay Rus proletaryasına kendine öz vasıflarından birini vermekteydi ki şuydu: Bu proletaryanın gelişmiş endüstriyel komplekslerde toplanması, keskin bir sınıf şuurunun doğup gelişmesine gerekli başlıca şartlardan biri halini almıştı.

Bu endüstri proletaryasının gençliği bunun ikinci vasfı, köylerle olan sıkı bağılılığı da küçümsenemeyecek bir başka vasfıydı. Rus işçilerinin önemli bir oranının büyük merkezlerde yerleşmek üzere köylerden yeni ayrılmış olmalarının yanbaşında şöyle bir durum da vardı: Endüstriyel üretimin bir parçası, 6 milyon kadar olan mevsimlik işçilerce sağlanmaktaydı. Bunlar harman zamanı köylere gidiyorlar, ölü mevsimde de fabrikaya dönüyorlardı. Ekonomik faaliyet yavaşlayınca, zaten işçilerin nisbeten büyük topluluklar halinde köyelerine döndükleri görülmüyordu. Daha önce belirttiklerimize göre, bu şartların, bağımsız bir sosyal şuur edinmek bakımından, daha az elverişli oldukları apaçıktır. Şu da var ki, tam anlamıyla endüstriyel proletaryanın bulunduğu yere yerleşmesinin uzaması ve artması ölçüsünde bu frenleyici unsur, daha az etkili şekilde işliyordu. 1905 de 2.700.000 işçi olarak tahmin edilen bu proletaryaya, 1914 de 3 milyon birime yükselmişti. Bu sayı nisbeten zayıftı ama,

olağanüstü merkezleşmiş bulunması, hareket ve faaliyet imkânlarını geniş ölçüde artırıyordu.

Bu üç milyon emekçi, devrimci yığınım ileri karakolu, mızrağının uc demiriydi. Yaptığı sayısız grevler, 1880 yıllarından başlayarak onun hareket ve faaliyet kudretini göstermiş bulunmaktaydı. 1905 devrimi ise bu proletaryanın, içinde bulunduğu aşağı duruma tevakkül ve sabırla katlanmak niyetinde olmadığını ortaya çıkarmıştı. Demek ki işçilerin ulus içinde sayıca önemi nisbeten zayıftı ama, tarihin bu sınıfı oynamaya aday kıldığı rol, onun yaşama tarzını anlatmak için biraz durmayı gerektirmektedir.

Ücretlerden yana birçok Rus işçisinin durumu, iyileşmek şöyle dursun, daha çok bozulma eğilimi göstermekteydi. 1860 ile 1890 arasında nominal ücretler az-çok yüksekti ama, buna karşılık fiilen ödenen ücretler % 20 kadar düşmüş bulunmaktaydı. 1890 ile 1899 arasında ve gözlemcilerden çoğunun fikrinde ücretler yükseldi ama, sonra yeniden düştü. 1905 ile 1910 arasında nominal ücretlerle gerçek ücretler bir kez daha düştü ve ancak savaşın başlamasından önceki yıllarda fiyat hareketlerini izlemeği başarabildi. Bu şartlar altında, işçi ailelerinin bütçeleri üzerinde yapılan incelemelerin, gelirlerin tümünün yaşamak için en esassı ve ilkel ihtiyaçların giderilmesine harcadığını göstermelerine şaşmamak gerekir.

Zaten bu en esassı ihtiyaçlar da giderilebiliyor muydu acaba? Bu çok şüphelidir. Özellikle yerleşme ve oturma şartları felâketli bir haldeydi. İşçi halkın çoğunluğunu çeken büyük fabrikaların yanbaşılarında kışla-evilir vardı. Bunların sağlığa zararlı koşullarında yirmişer otuzar işçi üstüste yatmaktaydı. Ailelere gelince, ufacak odalarda birkaç aile barınmaktaydı. Zaten bu ailelerin bekâr işçiler arasında yerleşmek zorunda kaldıkları da oluyordu. O zaman bekârlar, çalışmadan sonra tek sığınakları olan yatakta nöbetlese yatıp uyuyorlardı. Fakat daha ufak işletmelerde çalışan işçilerin içinde buldukları şartlarla kıyaslandığında, bu hal yine de elverişli görünmekteydi. Birçok atölyelerde işçiler çalıştıkları yerde barınmaktaydılar. Fakat yalnız kendileri değil, hazen aileleri de onlarla beraberdi. Orada yemek yeniyor, makinelerin üzerine konulan tahtaların üzerine yatılıp uyunuyordu. 1897 de hazırlanmış resmî bir rapora göre, kadınlar bu atölyelerde doğum yapmışlardı. Hastaların

ise yere yatarak uydukları, daha sık görülen bir şeydi. Bu konuda rekoru elinde tutan Moskova ilinde, işçilerin % 60 ı bu şartlar altında sürünmekteydiler.

Geri yanda ise işçi mahalleleri iç karartan yerleşme merkezleri halindeydiler. Sokaklarda ne kaldırım vardı, ne fener. Kanalizasyon ise hiç yoktu. İşte işçiler böyle bir ortamda bitmez tükenmez çalışma günlerinin yorgunluğunu çıkarıyorlardı sözde. Çünkü XIX yüzyılın sonlarına doğru çalışma günlerinin 12 saatten eksik sürdükleri pek seyrek görülen bir şeydi. Çoğu zaman bir çalışma gününün 14, 15, 16, hattâ 18 saat sürdüğü oluyordu. Söylendiğine göre, bazı halî fabrikalarında çalışma günü 21 saati bulmaktaydı. 1896 ile 1897 de Petersburg işçileri, başkentte çoğu zaman günde 14, 15 saati bulan çalışma süresinin kısaltılmasını elde etmek için grev yaptılar. Onların ve başka işçilerinin bu hareketli bir kanun çıkarılmasına yol açtı ki buna göre çalışma süresi erkekler için 11,30, çocuklar için de 9 saat olarak tesbit edilmiş bulunmaktaydı. Aynı kanun, pazarı dinlenme günü olarak kabul etti. Bununla birlikte, bu hükümlere her zaman saygı gösterilmedi. Maliye bakanlığı da 1898 de yayınladığı bir genelgede birçok işletmelere işçilerini fazla çalıştırma iznini veriyordu. XX. yüzyılın ilk senelerinde fazla mesai saatlerinin sayısı, normal çalışma zamanını muntazam olarak günde 5-6 saat uzatmaktaydı. 1906 da yeni bir kanun en çok çalışma süresini 10 saate indirdi ama hükümet kendi çalıştırdığı işçilere karşı çok titiz davrandığından, işletme sahiplerinden yürürlükteki kanunlara daha sıkı saygı göstermelerini istemesi güç şeydi.

Zaten bu gözlem, işçilerin durumunu iyileştirmek için iktidarcı alınan tedbirlerin tümü için geçerlidir. 1882 de çıkarılan bir kanun, 12 yaşından küçük çocukların çalıştırılmalarını yasakladı ve 15 yaşından küçük olanların çalışma gününü de 8 saat olarak sınırladı. Bu tebdirin uygulanmasının denetimi yeni kurulan bir müfettişler heyetine verildi. 1885 te kadınların ve 17 yaşından küçük işçilerin gece işinde çalıştırılmaları yasaklandı. Bir yıl sonra işverenle işçiler arasındaki bazı ilişkiler düzene bağlandı ve bu arada işçilere gündeliklerinin malla ödenmesi yasaklandı.

Şu da var ki, aynı zamanda greve basyuranlara verilen cezalar da artırılmaktaydı. İş kazaları ile ilgili hiçbir hükmün bulunmamasından ileri gelen rezaletli durumun son

bulması için 1903 yılını beklemek gerekti. O zamana dek işçi, kaza hangi şartlar altında vukua gelmiş olursa olsun, patronundan hiçbir suretle tazminat alamıyordu. Oysa, köylerden yeni gelen birçok işçilerin acemilikleri, kazaları kaçınılmaz hale sokuyor ve sayılarını arttırıyordu. Genel olarak bütün bu tavizler iktidarca verilmedi de işçi sınıfı tarafından zorla alındı. Hükümetin çekingenlikleri, müzmizhlikleri, ilkin verdiğini sonradan sık sık geri almağa kalkışması, onun prestijini sağlamlaştırmadı. Bu toplumsal yararların elde edilmesi daha çok, kurtuluşu ancak örgütlenmede ve mücadelede bulacağına endüstri proletaryasını inandırdı.

Bununla birlikte, bu amaca ulaşmak için kanun yollarını ona kapalıydı. Sendikaların varlıkları ancak 1906 da, ihtilâl dalgasının ilk başarılarından sonra tanındı. O güne dek her türlü sendika faaliyeti sistemli olarak önlenmişti. Çalışmalarına izin verilen tek-tük işçi örgütleri de çarlık makamlarının zihniyetini açıkça ortaya koyuyorlardı. Bunlar "Zubatov Sendikaları" idi. Adlarını, bunları kurma işini üzerine almış olan Moskova Emniyet Müdürünün isminden almışlardı. İşçi isteklerini dizginleyip denetlemek için düşünülmüş olan "zabıta sosyalizmi"nin bu biçimi, buna önyak çözümlerinin kontrolünden sık sık çıktı zaten. Kökünü bu örgütlerdeki bazı üyelerin mücadele zihniyetinden alan grevler eksik olmadı.

Rus sendika hayatı eski rejimin sonuna dek fırtınalı olarak kaldı. İşçi örgütlerini kanun tanımıştı ama, bunlar yine de zulme, baskıya uğradı. Çünkü rejim sosyal alanda olduğu kadar politik alanda da az-çok hüriyetçi bir gidişe ancak gerçek bir intihar bahasına razı olabiliirdi.

İMKANSIZ ŞEY : LIBERALİZM

XX. yüzyılın isterlerini karşılamak için Rusya'nın önünde iki yol açılmışa benziyordu: Birisi, otokrasice kabul edilecek, daha dengeli bir rejimin kuruluşunu hedef tutan bir reform yoluydu. Öbürü de politik ve sosyal bir hercümerç yoluydu ki Tarih, üzerine titrenen, vahşice korunan köhne kuruluşlara bu yolla cevap verir. Fakat bu sık ancak teorik olarak vardı: Aslında Rusya, parlamantarizmi politik kuruluşlarının merkezine, liberalizmi de ekonomik hayatı-

nın temeline yerleştirecek burjuva bir demokrasinin gelişmesine gerekli şartlardan hiçbirine sahip değildi.

Batıda böyle bir rejimin doğup gelişmesi kuvvetle kökleşmiş, gözüpek ve dinamik bir burjuva sınıfın var oluşuna bağlıydı. Ayrıca bu sınıfın kendine öz bir ekonomi tipiyle bir uygarlık tipine de sahip olması gerekti. Başlıca İngiltere'de kapitalizmin ortaya çıkmasına, zenginliklerin artmasına, toplumun değişmesine en çok burjuvazi yardım etmişti, ama İngiltere liberalizmin beşiği ve ona en uygun gelen topraktı. Böyle bir girişim yoksul sınıflar için birtakım fedakârlıklara, proletaryada acılara ve insanlıkla bağdaşmayan durumlara yol açmıştı, ama bunlar hakkında düşünülürse düşünülün, yine de tarihe yapılan hatırı sayılır bir katkı söz konusuydu.

Rusya'da, yurtlarının bu evrim şemasını gerçekleştirebileceğini uman çevrelerle insanlar vardı. Çarlığın tiknefes hale geldiği şüphesizdi ve endüstrileşmenin ilk herleyişleri de bu hayali beslemeğe yardımcı oluyordu. Söz konusu olan, bir hayaldî çünkü. Gerçekten, Rusya'nın Batı örneğini izlemesini görmek isteyen bu özlem, esaslı bir vertiy gözönünde bulundurmağa yanaşmıyordu. Bu da enerjisi, teşebbüs fikri olan, tuttuğunu koparır Batı burjuvazisinin meziyetlerine sahip bir burjuvazinin Rusya'da bulunmayışı değilse bile, çok güçsüz halde oluşuydu.

Rus Devletince resmen tanınmış sınıflar arasında, özellikle tüccar ve esnafla zanaatkarlardan kurulu "şehirli sınıfı" da vardı, fakat gerçek bir ekonomik önem edinme işini başaramamıştı. Bunun nedeni ise basitti: Şehir ekonomisinin kendisi, ülkenin yaşatısında pek devede kulak bir yer tutuyordu. Rusya'da nüfusun büyük çoğunluğunun şehirlerde toplanmış değil, köylere dağılmış olduğuna daha önce de söylemiştik. (1913 de 100.000 ve daha fazla nüfuslu şehirler halkı, ulusun tümünün ancak % 6 sı kadardı.) Sonra bir şey daha vardı: XVIII. yüzyıla değin Rusya'da bir şehirleşme olayından gerçek anlamda söz edilememişti. Şehir görünüşüyle köy görünüşü arasındaki, şehirle köy arasındaki fark belirsizdi ve kasabaların çoğu, köylerden ayırdedilebildikleri zayıf ölçüde, çoğu zaman ticaret merkezleri olmaktan ziyade idari ve askerî merkezlerdi. En tipik

durum, Petersburg'unki idi: Bu şehir tamamen yapma olarak kurulmuştu. Kuruluşunun nedeni de tamamen prestij sebeplerinden ve politik düşüncelerden ileri gelmekteydi. Demek ki ortaya çıkışı belirli bir toplum sınıfına, burjuvaziye öz ekonomik faaliyetlerin gelişip artışı sonucu olmamıştı. Daha eski rejimin sonunda bile burjuvazinin sayıca zayıflığı belirli haldeydi. Toplumdaki çok küçük bir seçkinler sınıfı ile nüfusun büyük çoğunluğu arasında ucuz bucaksız bir boşluk vardı ki, köylerde "kulak"ların ortaya çıkışı bu boşluğu dolduracak nitelikte değildi.

Şuna da işaret etmek gerektir ki Rus burjuvazisinin gelişim tarzı Batı burjuvazisinininkinden çok farklıydı. Özellikle onun Devlete olan bağımlılığı, Batının "orta sınıflar"ının yararlandıkları ileri derecedeki bağımsızlıkla geliyordu. Bu sınıflar özellikle teşebbüs sahiplerinden meydana gelmezdi. Bunlar modern çağın ekonomik devriminde ilkin faal, sonra kesin bir rol oynamışlardı. Oysa Rusya'da böyle bir şey olmuş değildi. Buradaki burjuvazinin büyük çoğunluğu memurlarla serbest meslek mensuplarından, yani liberal bir rejime temel olamamış şu "intelligentsia"dan kuruluydu.

Ekonomik ve sosyal zayıflık ve bağımlılığın yanısıra politik bir zayıflığın da bulunmasına nasıl şaşılabilir? Gerçekten? Rus burjuvazisi çar otokrasisinin köhne, çürük yapılarını tehlikeye koyabilecek kudretli ve bağımsız bir hak arama hareketini örgütleyecek güce olmadı hiçbir zaman. Sonra, iktidarın yol açtığı muhalefetlerin tümünü çevresinde toplayacak bir çekim noktası haline de bir türlü gelemedi. Fransa'da ihtilâl sırasında Sınıflar Meclisi'ndeki halk temsilcileri kudretle ileriye atılmışlar, halk yağınlarını da peşlerinden sürüklemişlerdi. Rusya'da hiçbir zaman benzeri bir hâdise olmadı. Çok dikkate değer ki Rusya'da gerçek bir liberal partinin, "Demokrat Meşrutiyetçiler (K. D. ya da "cadet'ler)" partisinin kurulmasını görmek için tâ 1905 yılının sonuna dek beklemek gerekti. Zaten uzun zaman işçi ve köylü sınıflarına bağlı devrimci partilerin (Sosyal-demokratlarla devrimci sosyalistlerin) başında, kendi sınıflarının iradelerine tercüman olacak politik kuruluşlardakine göre, çok daha fazla sayıda burjuvalar görüldü.

Güçlü toplumsal temellerden yoksun bir burjuvazinin politikaya gecikerek atılışının, çarlık rejiminin son yıllarında olayların gelişimi bakımından, kesin sonuçları oldu. Özellikle

le meşrutiyetçi demokrat (K. D.) partide toplanmış bulunan Rus liberalleri, derli-toplu ve gerçekçi bir tavır takınmaktan âciz kaldılar. 1905 İhtilâli süresince ve sonradan hükûmete karşı uzlaşmaz davrandılar ama, bunu destekleyecek araçlardan yoksundular. İçinde bulunduğu aşağı durumdan bezmiş kalabalık bir sınıfın desteğini umabilecek kuruluşlar, sert ve devrimci bir politika götürme işlerine uygun buluyorlardı. Fakat burjuva sınıfı kalabalık değildi ve tümü bakımından iktidara düşmandı ama, bu duyguyu bir yığın hareketiyle açığa vuracak ne gücü, ne enerjisi vardı.

Bu, yalnız Rusya'ya özgü bir olay da değildi zaten: Burjuva sınıfı politik bir hak arama hareketine belirli bir yön ve eylemlerinde şevk ve coşkunluk —ki bunlar olmadan başarı olmaz— aşılacağı başarıya dahi, burjuvaların "sokağa indikleri" pek seyrek görülen bir şeydir. Bu görev genellikle daha az bireyci ve daha yoksul sınıflara düşer. Bunlar sefaletin dürtüsüyle harekete geçerler ve devrimci maceralarda, —yerleşmiş bir deyimle— zincirlerinden başka kaybedecek şeyleri olmadığını bilirler. Ayrıca burjuvazi henüz iktidara gelemediği ülkelerde, işbaşındaki rejime karşı giriştiği savaşın proletaryaya da yarıyabileceğini gittikçe daha çok anlıyordu. Zaten yoksul ve sefil bir kalabalıktan ve onun öfkesinden daha fazla korkmak gerek değil miydi? Gerçi iktidardaki hükûmet de incitici ve keyfi davranışlarda bulunuyordu ama, alt tarafı, burjuvazinin sınıf olarak varlığını tehlikeye koymuyordu.

Bu şartlar altında burjuvazinin politik temsilcilerinin, bu sınıfa yararlı bir geçici uzlaşma için çarlıkla pazarlığa girişmesi akla yakın gelebilirdi ama, böyle bir şey olmadı. Bunda çarlığın kendisinin de suçu vardı şüphesiz: Bir uzlaşmaya yanaşmıyacak kadar kaskatı ve sapına kadar gericiydi. Liberallerin mizaçlarının belirli niteliklerinden biri de esneklik ve pazarlık zihniyetidir ama onlar da bunu göstermediler. Belki de devrimci usullerin çekiciliği, Rusya'da bunlara en az başvurabilecek bu kimseler üzerinde etki yapıyordu. Ayrıca bu noktada, bu ülkeyle Batı Avrupa arasındaki temel farkın bir başka belirtisi daha vardı. Batıda işçi partileri burjuva partilerinin etkisi altında kalıp sonunda onların usullerini benimserlerken, Rusya'da bunun tersi olup bitiyordu: Burada devrimci kuvvetlerin etkisi altın-

da kalan, burjuva partilerdi ve onların hareket ve faaliyet usullerini kopye etmeğe çalışıyorlardı ama boşuna.

Her ne olursa olsun çarlık, burjuva sınıfının onun yerine geçme konusunda topyekün bir acz içinde olduğu daha önce belli olmadan yokolmadı. Yokluğu duyulan şey, liberalizmin temelini kendisiydi. Zaten 1905 olayları da, Rus otokratik iktidarının rakibinin —toyluğuna, tecrübesizliği-ne, örgütlenmemiş olmasına rağmen— devrimci bir atılışla dolu şehir proletaryası, henüz yeni doğan işçi sınıfı olduğunu ispathyacaktı. Ve işte bu sınıf, yalnız bu sınıftır ki "1905 provası"nda iktidara adaylığını koydu.

"LIBERAL ÇARLIK"

1905 ile 1906'da Rusya'yı kaplamış olan ihtilâl dalgası yepyeni bir meşrutî durumla sonuçlandı. Otokrasi, Intelligentsia'nın ve idare cihazının en aydın parçasının açığa vurduğu reform isteğine, yıllar yılı karşı koymuştu. Başka ülkelerde olduğu gibi bu hak arama hareketi, kurulu düzenin ana vassı olan keyfilğe son verecek bir Anayasanın yapılması amacını güdüyordu. Fakat bütün XIX. yüzyıl boyunca Avrupa'daki hürriyetçi (liberal) hareket hep bu Anayasa düşüncesinin çevresinde toplanmıştı. Rus gerici çevrelerinin korkusuna ve hıncına da bundan daha çok yol açan başka hiçbir şey yoktu. II. Nikola'nın başlıca danışmanlarından biri olan bakan Fobyedonosjev daha 1901 de: "Bir Anayasaya sahip olmak için gösterilen delice istek: Rusya'yı yıkacak olan işte budur," diye yazıyordu.

Zaten 1905 devrimi bastırıldı ama, bir Anayasa elde etmiş olmak bakımından, bir yenilgi olmadı. O güne dek bütün ihtilâl girişimleri iktidarcı, kullandığı usullerin sertleşmesini ve tedhişe başvurmasını haklı gösteren birer uyarma sayılmıştı. Katerina da Pugaçev ayaklanmasında böyle davranmış; Fransız İhtilâlî de sonunda onu, Çarlık için tek kurtuluş yolunun kaba kuvvet olduğuna inandırmıştı. I. Nikola da "dekabrist" hareketle 1830 ve 1848 deki Polonya ve Macaristan ayaklanmaları karşısında başka türlü davranmış değildi. Bu yüzden de muhafazakâr bir gözlemci, Avrupa devrimcileri için şunları söylemişti: "Onlar Batıda bir saçmalık yaptılar mı, sopayı yemek Ruslara düşüyor." Fakat Rusya'da yapılan saçmalıkların peşinden de aynı so-

nuçlar geliyordu. Halk öfkesinin her patlak veriş, polisin haşinliğini daha da arttırıyordu. Oysa çarlık rejimi korunma tedbirlerini yine gevşetmemekle beraber bu direniş hamlelerini hesaba katılması gereken birer uyarma sayabilir; hükümet sistemini daha esnek hale koyabilir ve iktidara, zamanla, yeni yeni halk tabakalarını ortak edebilirdi. Çarlığın aczinin dikkate değer bir noktası da, bu gibi hallerde hep ezme ve tenkil usullerine başvurmuş olmasıdır.

1905 ihtilâlî ise tersine, zorba çarlık yönetimini bir Anayasa'yı kabule ve sırtına hürriyetçilik postu giymeğe zorlamıştı. Daha ilk ihtilâl dalgası, Ağustos 1905 de, II. Nikola'yı temsili bir meclis kuracağını ilân zorunda bıraktı. Duma adını alacak olan bu meclisin üyeleri çok sınırlı bir çevreden seçilecek, görevi de tamamen istişari nitelikte olacaktı. Bu tedbir hoşnutsuzluğu yatıştırmak şöyle dursun, daha da arttırdı. Hükümdarın yaptığı tâviz onun hem kötü niyetini, hem aczini göstermekteydi. Öyle ki, çar nihayet Ekim 1905 de ülkeye bir Anayasa vermek zorunda kaldı. Acaba bu, Rusya için yeni bir çağın başlangıcı; meşrutî bir monarşinin kuruluşuna doğru ilk bir adım; ülkeyi bir ihtilâl yapmak zahmetinden kurtaracak parlamenter ve burjuva bir demokrasiye doğru birinci aşama mıydı?

Yeni sistemin getirdiği başlıca yenilik, ulusun oylarına dayanan ve yalnız istişari olmakla kalmıyan bir yetkiyle cihazlanmış bir Duma'yı kurmaktan ibaret kalyordu. Bununla birlikte Duma ile parlamento arasında temel bir ayrılık vardı; Yeni Rus kurumunun, yürütme gücünü denetlemeğe hakkı yoktu. Nitekim kuruluşundan az sonra Duma, hemen hemen oybirliğiyle hükümete karşı bir güvensizlik önergesini kabul edince o, buna uzun boylu aldırmadı. Çünkü bakanlar kurulu ancak çara karşı sorumluydu ve çar da seçilen meclisin eğilimlerini hiç hesaba katmaksızın bakanları göreve alıp görevden almağa devam ediyordu.

Duma çalışmalarını yasama alanına ve bütçelerin hazırlanmasına hasretmek zorundaydı. Fakat bu yetkiler de iyice sınırlandırılmış ve birçok kısıntılara tâbi tutulmuş durumdaydı. Her kanunun hükümdarca yürürlüğe konması gerekmektedir. Üstelik çar, Duma'nın iki toplantı dönemi arasında Devlet işlerini (ukaz diye adlandırılan) buyruklar iradelerle yürütmek yetkisini elinde tutuyordu. Ayrıca, bütçenin önemli bir parçası, meclis denetiminin dışında kalmaktaydı:

Gerçekten hükümet ordu ile donanmay ilgilendiren bütün konulardaki yetkilerin etmek niyetinde değildi. Son olarak, sa de yine Duma'nın denetiminin dışında

(Savaşın başlamak üzere olduğu sara mış kadar mensubu vardı ki, bunların ı hyordu. Çarların oğullarıyla torunları c da 280.000 ruble (600.000 altın frank) Çarın kan hısımları olan torun çocuk grandüesler de evlendikleri sırada bir lardı. Bütün bunlar çar allesi mensup yıllar yılı ödememelerine engel olmuyordı konudaki şikâyetler mahkemelere değil, sine bildirilebilirdi.)

Örneğin şurası mânâlıdır ki, II. Nik neminin en önemli yasama tedbirlerinde rim topluluklarının örgütlenmesiyle ilgili reformları, kararnamelerle iş gören hük qlmuştur. Bu tedbirler, Duma'nın hiçbir tilması olmaksızın alınmıştır. Duma'nın onu meydana getiren iki ayrı meclis arı duğundan, bağımsızlığı daha da küçük i dan birinin adı Alt Meclis ya da Çarlık Üst Meclis'ti. Bu son meclis, yalnız çar üyelerden kurulu eski Çarlık Meclisine rumlar temsilcilerinin eklenmesiyle meyc şartlar altında, Üst Meclis'e de Alt Mec yazlar vermek, Duma'nın politik ağırlığı latmak ve onunla otokratik iktidar arası kurma ihtimalini boşa çıkarmak demekt

Öte yandan, Çarlık Duması'nı meyc usulü de onun prestijini güçlendirecek ni çekten, kurulum temsil vasfını kısıtlaya vardı. İlk olarak, seçimler iki dereceliyd büyük şehir, muhafazakâr bir garantli dışında kalıyordu. Ayrıca birçok vatand kına sahip değildi: Kadınlardan başka e li işçi kullanan fabrikaların çalıştırdıkları" işçiler ve mülk sahibi olmayan köylü sındaydı. Nihayet ve özellikle, seçmenler rin bağlı oldukları toplum sınıfları baki

takım örgütlere ayrılmış bulunmaktaydı. Böylece toprak sahipleri, şehirliiler, köylüiler ve işçiler örgütleri vardı. Herbir örgütün temsil biçimi de çok değişikti: Birinci örgütün seçmenleri her iki bin seçmen için bir temsilci; şehirlerdeki burjuvaları içlerinde tophyan ikinci örgütün seçmenleri her yedi bin seçmen için bir temsilci seçiyorlardı. Köylülerin 30.000 seçmen için bir temsilciye, işçilerin de 90.000 seçmen için bir temsilciye hakları vardı.

1906 yılı Nisan'ında çalışmaya başlayan birinci Duma için yapılan seçimlerin sonuçları hükümeti, adaletsiz olmakla birlikte bu hükümlerin yine de çok hürriyetçi olduğuna inandırdı. Mecliste kudretli bir K. D. (yani meşrutiyetçi demokrat) grubu vardı ki, 170-180 milletvekilini içine alıyordu. Bunu yüz kadar üyesi bulunan bir "işçi" grubu destekliyordu ki, politik bakımdan K. D. lerin solunda yer almış bulunmaktaydı. Milliyet esasına (Polonyalılar, Ukraynalılar, Litvanyalılar, Letonyalılar v.b.) dayanan partilerin temsilcileri 60 ile 70 arasındaydı. Aşırı sol kanatta 18 sosyal-demokrat milletvekili yer almış bulunmaktaydı. K. D. lerin sağında ise daha ılımlı liberaller vardı ki sayıları 30-40 kaddı. Son olarak da belirli bir politik topluluğa bağlı olmayan, fakat radikal kuruluşların etkilediği yüz kadar milletvekili daha vardı. Muhafazakâr aday listelerinden ise hiç kimse seçilmemişti. Bu şartlar altında Duma ile hükümet arasında işbirliğinin imkânsız olduğu meydana çıktı. Meclis feshedildi ve yeni seçimlerin de zorbalık rejimine böylesine elverişsiz sonuçlar vermemesi için çarlık kendi Anayasasını çiğniyerek Duma'ya danışmadan seçim kanununu değiştirdi.

Bu değişiklikler Duma'yı bir temsil meclis karikatürü haline soktu: Seçmenler topluluğu bundan böyle memleket nüfusunun ancak % 15 ini içine alacaktı. Rus olmayan topraklar halkı da büyük halk sınıfları gibi yeni kanunun kurbanı olmuşlardı. Hattâ Orta Asya halkı seçme hakkından büyükbütün yoksun bırakılmıştı. Son olarak, milletvekillerinin temsil kabiliyeti tamamen bozulmuş bulunmaktaydı. İki dereceli seçimlerde 230 toprak sahibi, servet sahibi 1.000 burjuva, 15.000 küçük burjuva, 60.000 köylü ve 125.000 işçi bir "büyük seçmen"i seçmekteydiler. Bu acap-terazide bir işçinin oyu bir kızkâdeninkine göre 500 defa daha az ağırlıktaydı. Fakat birinci Duma için olduğu gibi ikincisi için

yapılan seçimlerin sonuçları da hükümetin hoşuna gitmediğinde, polise, "suikast var" diye bağırarak imkânını resmî makamlara verecek olan bir kışkırtma hareketi hazırlamak, bu hayali fesat hareketine sosyalist milletvekillerini de karıştırmak emri verildi. Bundan yararlanılarak Çarlık Duması ikinci kez feshedilecekti. Feshedilen meclisin yerine 1907 yılının Kasım ayında geçen Duma'nın uysallığı çarı, fesih usulüne bir kez daha başvurmaktan kurtardı.

Su halde "hürriyetçi" çarlıkta, yürütme gücünün karşısında hem azıcık olsun bağımsızlığa ve otoriteye sahip bir yasama gücü yoktu, hem de hükümdarın imtiyazlarını kısıtlayan gerçek bir sınırlama yoktu. Bakanlar kurulu gerçek bir varlığa sahip değildi: Çar çoğu zaman Başbakanın düşüncesine aykırı davranışlarda bulunuyor ve önce de söylediğimiz gibi, bakanların her biriyle ayrı ayrı konuşup anlaşıyordu.

Su halde zorba hükümdar bütün Rusya'nın başında kalmaktaydı. Ve bu hükümdar kendi imtiyazlarını 1905 ten önce var oldukları biçimde olduğu gibi muhafaza etmek için elinden geleni ardına koymuyordu. Gerçek bir hükümet darbesi yaparak, Duma'nın elinden her türlü yasama yetkisini alma imkânlarını birkaç defa araştırdı. 1913 de, gerici fikirleriyle tanınmış olan içişleri bakanı Maklakov, hükümete bu düşünceden ilham alan bir tasarı sundu. Bakanların hiçbiri bunu kabule yanaşmadı ama II. Nikola bu tasarı karşısında "hoş bir hayrete" düştüğünü açıkladı. 1 Temmuz 1914 de bu düşünceyi çarın kendisi benimsedi ama, hükümetinin oybirliğiyle "olmaz" demesi karşısında bundan vazgeçti ya da gerçekleşmesini erteledi. Zaten rejimin içinde tek bir adamın her türlü iktidarı elinde tuttuğu ve bunu tam olarak muhafaza edip bütün yeni kuruluşları kof, öz-süz hale getirmekten başka şey düşünmediği sürece, böyle bir rejimde gerçek bir özgürleşmeden sözedilebilir miydi? II. Nikola bir Anayasa düşüncesini ancak içi kan ağlayarak kabul etmişti. Bunu yürürlüğe koymağa karar vermesi için keskin bir bunalım durumunun ortaya çıkması; bakanı Kont Witte'nin boyuna ayak diremesi ve nihayet çar hanedanının en gözde birkaç mensubunun öfkeli takazalarda bulunmaları gerekmişti. Hattâ bunlar arasında bulunan grandük Nikola, hükümdara: "Hemen bir Anayasa yapılmazsa ben de beynimde bir kurşun sıkırım," bile demişti. O andaki tehli-

lık yapamaz oldular. Aynı dönemde üniversiteye ve lisele-
re girebilecek Yahudilerin sayıları sınırlandı. Beri yandan,
hemen her tarafta birçok Yahudilerin dinlerini değiştirmeye
zorlandıkları bildiriliyordu. İlk "pogrom"lar da yine 1880
yıllarında oldu. Bunlar, resmî makamların rızası ya da suç
ortaklığıyla Yahudi topluluklarına karşı yapılan kanlı bas-
kınlardı. Müdafasız halk yığınlarına yöneltilen bu tür ce-
zalandırıcı hareketin sayısı yüzleri buldu. Avrupa kamu oyu-
nun öfkesine yol açan en ünlü pogrom, 1903 yılının Nisan
ayında Kışinev'te oldu: Bunda 130 kişi öldü, yahut ağır ya-
ralandı, ama polis, işleri bakanlığının talimatına uyarak,
olup bitenlere seyirci kaldı.

Çarlık Rusya'sında ortodoksluk dışındaki dinlere yapı-
lan baskı, asıl Rus ulusunun dışındaki ulusal topluluklara
yapılan zulümle atbaşı beraber gidiyordu. Başka ırktan olan
bu halk toplulukları, çarın uyruklarının büyük çoğunluğunu
meydana getirmekteydiler. Avrupa'da —1830 ve 1863 deki
ayaklanmaları çok sertlikle bastırılan— Polonyalıların ulus-
çu duygularının ezilmesi özellikle kınanıyordu. XX. yüzyılın
ilk senelerine kadar çarlık otoriteleri Devlet dairelerinde ve
okullarda Leh dilinin kullanılmasını yasaklayarak Polonya
ulusundan her türlü kültürel bağılık ve kimlik duygusunu
söküp atmak için önleyici tedbirlerini gittikçe kuvvetlendir-
diler. "Hürriyetçi çarlık"ın ortaya çıkışı Polonya'nın duru-
munda hiçbir değişiklik yapmadı. Buna karşılık II. Nikola
1906 da Finlandiya'ya özel bir anayasa vermek zorunda kal-
dı. Bu ülke uzun zaman geniş ölçüde bir bağımsızlıktan ya-
rarılanmıştı, ama çar az zaman önce burayı sistemli şekil-
de ruslaştırma işine girişmeğe kalkışmıştı. Ukraynalılarla
Letonyalıların ve daha büyük ölçüde, Kafkasyalılarla Asya
halklarının durumlarına gelince bu, sonuna kadar, hor gö-
rülen halk yığınlarının durumu neyse öyle kaldı: Irk ve
kültür bakımından kökleri inkâr edilerek bunların boyun
egmelerini sağlamak lüzumlu bir şey sayılıyordu.

RUSYA'DA CEHALET

Yıkılışının arifesinde çarlık Rusyasının durumu işte
böyleydi: Gittikçe daha az aldatici hal alan dış görünüş-
lere ve gidermeğe çalıştığı hayallere rağmen, zorba ve mo-
dası geçmiş bir rejim olan çarlık, ulusal faaliyetlerin çeşit-

li kesimleri üzerine bütün ağırlığıyla çökmeğe devam edi-
yordu. Daha özgür bir politik ve sosyal yaşayışa duyulan
her özlemi yalnız hor görmeye kalmıyor, ülkenin bütün
kültürel hayatını da boğuyordu. Çünkü çarlık demek, yal-
nız keyfilik demek değildi, aynı zamanda halkı sistemli ola-
rak bilgisiz bırakmak da demektir. Bu sonuncu hal de rejimin
özgürlüğe doğru yol almasını imkânsızlaştırıyordu.

Intelligentsia denen aydınlar topluluğuna beslediği kus-
ku ve aydınlara duyduğu hınc dolayısıyla II. Nikola, uzun
bir gerici geleneğe bağlı kalmaktaydı. Filozofların dostu,
Voltaire'in koruyucusu olan II. Katerina bile bundan kur-
tulmamıştı. Fikirle ilgili nesnelere aldırmaç oluğundan
değil de, şunu anlamış olmaktadır: Moskova valisine hitabe-
derken: "Köylülerimizin okuyup öğrenmek istedikleri gün
ne sen, ne ben verimizde kalırız." diyor; bu yüzden de ken-
di yakınlarının buldukları çevrelerden daha geniş olan-
larına kültürün iyiliklerini götürmek söz konusu olduğunda
çok ölçülü davranıyordu.

Millî eğitim cihazının tümü çarlıkça sistemli olarak
savsanmıştı. XVIII. yüzyılın başında henüz ülkede hiçbir
ilkokul yoktu. Büyük Petro'nun güttüğü politikanın çeliş-
melerinden biri de şu oldu: Saltanatı sırasında ortaokulla-
rın ve tabiatî yüksek öğretimin varolmadığı bir sırada
bir Bilimler Akademisi kurmuştu. Saltanatının sonunda, aşağı
düzeyde, ülkenin tümündeki öğrenci sayısı 4.000 i aşmı-
yordu. Bir Millî Eğitim Bakanlığının ve Rusya'da bir okul-
lar şebekesinin kurulmasını öngören bir genel plân yapılma-
sı için XIX. yüzyılın başını beklemek gerekti. Fakat ilk Mil-
li Eğitim Bakanı olarak I. Aleksandr'ın yash bir mahbeyin-
ciyi seçmesi tamamen bir tesadüf müydü? Çar bir tanıdığ-
ına yazdığı mektupta bu adam için: "Metelik etmez he-
rifin biri!" diyordu.

1825 e. doğru, mevcut dört üniversitede 1.200 ortaokul-
larda da 7.700 öğrenci vardı ama ilkokul sayısı azdı, hele
köylerde hiç yoktu. Moskova üniversitesi 1755 de kurulmuş,
fakat II. Katerina'nın 34 yıl süren saltanatı boyunca ancak
bir tek tıp doktoru diploması vermişti. Petersburg üniver-
sitesi de 1819 da kurulmuştu. 1845 tarihini taşıyan resmî bir
yönerge den anlaşıldığına göre, iktidar "toplumun alt sosa-
maklarında doğmuş gençler için (orta ve yüksek) öğrenim
gereklidir, ve onları Devlete hiçbir yarar sağlamaksızın,

kendi doğal çevrelerinden uzaklaştırır." diye düşünüyordu. Yöneticileri bu kafada olan bir ülkede millî eğitimden nasıl sözedilebilir? Kırk yıl sonra da bu görüş hiç değişmiş değildi zaten. 1882 den başlayarak Millî Eğitim Bakanlığı yapmış olan Delyanov, ün satın kalan bir çar buyruğuna bir düşünce sokuşturmıştu. XIX. yüzyılda böyle bir şey olağanüstü değildi ama burada, olağanüstü açıklınlığı ile yine de dikkate çarpıyor ve şöyle diyordu: "Arabacıların, hizmetçi, aşçı ve çamaşırı kadınların, küçük-essafın ve benzeri kimselerin çocuklarının, içinde doğdukları durumun daha üstüne yükselmeleri teşvik edilemez."

Ancak 1857 den başlayarak soylu ailelerden olmıyan gençler de üniversitelere alındı. Eğitim ve öğretim XIX. yüzyılın ikinci yarısında ilerledi ama bosluklar, hele aşağı düzeyde, göze batar haldeydi: 1881 de 7 ile 14 yaş arasındaki çocukların ancak % 9 u (6 erkek çocuktan biri, 32 kız çocuktan biri) okula gidiyordu, ama şu da var ki, köylerde öğrenim süresi bir-iki yılı geçmemekteydi. Aslında Rusya'da bir ilkokul şebekesinin kuruluşu XX. yüzyılın ilk senelerine rastlar. Bu da hükümetin değil, az-çok bağımsız mahalli kurumlar olan "zemstvo"ların eseri oldu. Bunlar II. Aleksandr'ın saltanatı sırasında kurulmuş mahalli kurullardı ve sosyal ve yönetsel alanlarda oldukça geniş bir bağımsızlıktan yararlanıyorlardı. Özellikle asillerin temsilcilerinden kurulu yordular. Kamunun eğitimi ve sağlığı konularında yararlı çalışmalar yaptılar. Gittikçe de politikaya karıştılar ve merkezi hükümetten gelen birçok terslemelere rağmen zorbalık rejiminin yumuşatılmasını istediler. XX. yüzyılın başında da politika alanında özgürlüğün ve özellikle K. D. (Meşrutiyetçi demokrat) partinin kurulmasına yardım ettiler. Fakat söylemek gerek ki, gerçekleştirilen bu iş ne kadar övülecek nitelikte olursa olsun, daha Birinci Dünya Savaşı'nın başında okuma-yazma bilmeyenlerin % 76 oranında olduğu bir ülkedeki entellektüel potansiyeli belirli olarak değiştiremedi.

Fakat sözkonusu olan yalnız cahillik mi ve şu birkaç istatistikî veriye yetinilebilir mi? Eski rejim Rusyasının ne gibi kültürel bir iklim içinde bulunduğunu bunlar yeterince göstermemektedir. Okul şebekesinin geniş olmasını kadar, okullarda yapılan öğrenim tipi de mânalıydı. Halkı bilgisiz bırakma çabası üniversiteye kadar ortalığı kasıp ka-

vuruyor, en saçma biçimlere bürünüyordu. 1828 de fizyoloji ve anatomi kitaplarında "ıgüdüsel utanma duygusunu incitebilecek" terimlerin bulunamayacağı kararlaştırıldı. 1849 da Üniversiteler felsefa ve Avrupa Devletleri anayasa hukuku öğretimine son verdiler: Hükümet bunları yıkıcı konular sayıyordu çünkü. Mantık ve psikoloji bilimlerinin ortodoks dininin kuralları ile bağdaşan bir hale sokulabilmesi için, bu derslerin kürsülerine ilâhiyat profesörleri getirildi. 1871 den başlayarak —eğitimi yaymak için değil, yasaklamak için kurulduğu herkesce söylenen— Millî Eğitim Bakanlığı yeni bir tasarı hazırlayarak bunu gerçekleştirmeye işine girişti: Bütün ortaokullar özellikle —Lâtince, Yunanca gibi— ölü dilleri öğreteceklerdi.

Resmî makamlar matematikle birlikte ancak bu tür dil derslerine göz yumuyorlardı. Bunların, ülkenin kurumlarına gösterilmesi gereken saygı ile bağdaşmayacak politik düşüncelere ya da herhangi bir yargı biçimine yer vermediği kanısındaydılar. Üstelik Millî Eğitim Bakanlığı, okullardaki Lâtince ve Yunanca derslerin programlarını çok yüklü hale sokarken, bu dilleri öğrenmenin Esikcağ uygarlıklarını incelemeye yol açmaması gerektiğini belirtmekten de geri durmamıştı. Yalnız gramer derslerinin yumuşatıcı edemleri, zorbalık rejiminin temsilcilerince yeteri kadar güven verici görülmekteydi. Lise öğrencilerinin yetişimlerinin tamamen sözdizim (sentaks) kurallarını yutmaları esasî üzerine dayanan bu öğretim sistemi, 1902 ye kadar yürürlükte kaldı. İktidarın öğretim konusundaki anlayışını da olduğu gibi yansıtmaktaydı. Nitekim "hürriyetçi" çar II. Aleksandr "her türlü eğitim ve öğretim gerçek din, mülkiyet hakkı ve kamu düzenine saygı ilkelerine uygun olarak yapılmalıdır," diyerek, bu anlayışı açıkça tanımlamıştı.

Okun için okul hayatının hemen askeri bir hava içinde geçmiş olmasına şaşmamak gerektir. Liselilerle üniversiteliler için üniforma giymek zorunluğu, bunların yapıp ettiklerine ve düşünce tarzlarına zorla verilmek istenen sert disiplinin ancak bir görünüşüydü. Bütün XIX. yüzyıl, üniversiteyi askerleştirmek ve üniversite hayatının tümünü uyuşturmak için yapılan sürekli çabaların izlerini taşıdı. Üniversite makamları hiçbir bağımsızlığa sahip değillerdi ve 1860 yıllarındaki çok kısa bir özgürleştirme dönemi dışında profesörler ve daha geniş ölçüde rektörler, bilim

adamları ve pedagoğlar değil de hükümetin memurları sayılmaktaydı.

Bu alanda çarlık, düşünce özgürlüğünün en olağan yönlerine bile beslenen kuşkunun ne türlü aşırılıklara yol açtığını gösterdi. Biz yalnız şu hem acıklı, hem güldürücü olayı anlatmakla yetinelim: 1833 ile 1849 arasında işbaşında bulunmuş olan çok gerici Millî Eğitim Bakanı Uvarov, eski Yunan uygarlığına adanmış bir eserli yayınladığı sırada kendi kendini sansür etmeği ve "demos (halk)" sözünü kullanmaktan vazgeçmeği kabul etmek zorunda kaldı. Konusu sözde tarih olan bir başka kitapta da bazı Roma imparatorlarının öldürüldüklerini yazamadı. Okuyucular için bunların "ölmüş" olduklarını bilmek yeterli görüyor ve meslek hayatlarını nasıl bitirdikleri üzerinde hiçbir açıklama yapılmıyordu. Yine bu Uvarov, güttüğü politikanın amacının "Rusya'nın ilerleyişini elli yıl geciktirmek" olduğunu söylemişti.

Bütün bu tedbirlerin en ufak bir etkisi olsaydı bari! Fakat hesaplar yanlış tutulmuştu: Geniş bir ölçüde ve sırf resmî makamların hatası yüzünden, düşünce hayatı ihtilâlcî karışıklıklarla atbaşı beraber gitme eğilimini gösteriyordu. Hiçbir şey, hattâ öğrencilerle profesörlerin dış ülkelere gitme yasağı bile düşüncelerin mayalanmasını durduramıyordu. Çar buyruklarına, askerleştirmeye, tutuklamalara ve sürgünlere rağmen, Rus Üniversiteleri her zaman için birer ayaklanma merkezi oldular ve muhalefet partileriyle ihtilâl partilerine boyuna yenilenen bir mücadeleler topluluğu yetiştirdiler. Sonuç olarak da çarlık, en ilkel söz hürriyetinin dahi rejimin yaşamasıyla bağdaşamayacağına Intelligentsia'yı inandırmak için elinden geleni ardına koymadı.

Şu halde bu rejim son dayanağını nede, kimde buluyordu nihayet? Çarlığın tamamen soysuzlaşması ona son dayanaklarını da kaybettirdi: Bunlar da zaten âciz olan bir asiller sınıfıyla genel olarak beceriksiz bir idare cihazıydı. Yıkılışın arifesinde Rus zorbalık rejimine kala kala ortodoks kilisesinin içlere dokunan bağlılığından başka şey kalmamıştı artık. Fakat tamamen Devlete boyun eğmiş durumda olan ve köhneliğin kusurlarından herkesten çok kendisi acı çekmekte bulunan bu kuruluşun ne gibi bir yardımı olabilirdi? Rus Kilisesi Yunan ortodoksluğunun mirasçısıydı. Fakat müslümanlık

bu Rum ortodoksluğunu alacağı ettikten sonra, Rusya onun son sığınağı olması ve bu hal de çarlıkla dinin bir tutulmasına yol açmıştı. Bundan başka din, her türlü bağımsızlığı yitirmiş durumdaydı: XVIII. yüzyılda patrikhane kaldırılmış ve kilise mallarının tümü Devlete geçmişti. Fransa'da 1789, Devriminden önce varolan Katolik Kilisesinin tersine, Rus ortodoks kilisesi hiç de güçlü değildi. Tek gücü, durgunluk gücünden ibaretti: Avrupa'daki herhangi başka bir dinden fazla, hiçbir dogma bilimeksizin yerine getirilen ibadet usullerinin gelip düpedüz boşanlara dayandığı bir inanç üzerindeki kurulu bu ortodoksluk, çarlığın son yıllarında tahtta kalmasını da, itibarını da kaybetmişti. Kimsenin dinsel inancına karışılmıyacağı ilân edilir edilmez çok geniş bir "sürüden ayrılma", bir "yan çizme" hareketinin başladığı görüldü: İktidarın resmî dinle bağlarını muhafaza etmesine rağmen, 1905 ile 1908 arasında 300.000 kişi ortodoksluktan ayrılmış başka dinlere, mezheplere geçti. Gerçi hükümet, ortodoks kilisesinin ıslahıyla görevli bir kurulun toplanmasını 1905 de kararlaştırdı ama, çarlık on iki yıl sonra, bu kararın uygulanmasına dahi başlanmadan, yokolup gitti. 1721 de Büyük Petro, patrikhanenin yerine Sen Sinod Meclisi'ni geçirmişti. Bu, bakan rütbesinde bir "kaymakam"ın yönettiği idarî bir kuruldu. O günden sonra da kilise, idarenin bir kolundan başka şey olmadı.

Bu yine de dinin hiçbir nüfuzu olmadığı anlamına gelmiyordu. Tam tersine, dinin zihinlerde sürdürdüğü hava ağır olagelmisti. Bu hava, aynı derecede alçakgönüllülikle boyun eğişten meydana gelme idi ve bunların yanı sıra, akılcılığın her biçimini de topyekûn hiçe sayıyordu. Din düşüncesi basit bir şekilcilikten ibaretti, bunda da dinsel törenler başyeri işgal ediyordu. Zaten inanç sahibinden bunun anlamını kavramasını da kimsenin istediği yoktu. Şu noktada çok dikkate değer: Ortodoks kilisesi, mensuplarına inancın bellibaşlı esaslarını aşılacak için bir din dersleri kitabı hazırlamayı hiçbir zaman gerekli bulmadı. Bilgi sahibi olmak erdemler arasında bulunmadıktan başka, öğrenim de papazların görevleri arasında yer almış sayılmamaktaydı. Başka birçok bakımlardan olduğu gibi bu bakımdan da, politik iktidarla dinsel iktidar arasında tam bir görüş birliği vardı.

Aralık 1916 da, çarlığın devrilişinden üç ay önce, ça-

riça Aleksandra, II. Nikola'ya: "Saltanat dönemin için büyük, parlak bir çağ başlıyor," diye yazıyordu. Bu her bakımdan ölüme mahkûm sistemin sadece yaşayabileceğini düşünmek için dahi, insanın çarıca kadar kör olması gerektili. Bu bozuk düzenin efendilerinin aczine ve körlüğüne, sırtını geçmişe çeviren bir devrim hareketinin indirdiği yumruklar da eklenince, çarlığın sonu geldi ve bu, yarının Rusyasının habercisi oldu.

II

DEVRİMCİLER RUSYASI

Baştan aşağı köhnemiş bir rejimin hiçbir şeyini değiştirmek istemiyen Rus zorbalarının direnişine eşit olan tek şey, devrimcilerin gösterdikleri inattı: Halk yığınlarını iktidara saldırtıyorlar; fesatçılar, tedhişçiler, kıskırtıcılar ve mücadelelerinden meydana gelen bu yığınlar, boyuna biçilip durmadan yenileniyordu. Çarlığın son elli yılı, dayandığı gerici kuvvetlerle onu bir an önce yıkmaya kararlı binlerce, daha sonra on binlerce, yüz binlerce insan arasındaki sürekli çatışmanın bir tarihi oldu.

Aşırılıklarının rağmine, eski Rusya'nın zorba monarşisi uzun süre hiçbir muhalefetle karşılaşmamıştı. Arasıra patlak veren köylü ayaklanmaları dışında, rejimin kararlılığı politik mücadelelerin değil cinayet, rezalet haberlerinin sarıntıları yüzünden bozuluyordu. XVII. ve XVIII. yüzyıllarda çarlar, çoğu zaman kanlı hesaplaşmalarla birlikte olup biten saray devrimleri sonucu tahta çıkarılmışlar, tahttan indirilmişlerdi. Bu durum geniş ölçüde, tahtın kime kalacağını düzenleyen kurallardan ileri geliyordu. Büyük Petro'nun saltanatına dek hükümdarlar genellikle asillerden meydana gelen meclislerce seçiliyorlardı. Kendinden sonra gelecek olanı çarın kendisinin seçmesi gerektiğini kararlaştırarak, Büyük Petro hiçbir şeyi halletmemiş; fakat tersine, entrika ile zorbalığa kapıyı ardına kadar açık bırakan bir rejim kurmuştu. Ancak 1796 dadır ki I. Pavel tahtın (kadınlar hariç) doğrudan doğruya büyük evlada kalması kuralını koydu.

Marki de Custine XIX. yüzyılın ilk yarısında, Rus zorbaklık rejiminin "cinayetle ihmalendirilmiş bir mutluluk" olduğunu söylerken az-çok haklıydı. Şekilsiz ve kendi içine kapanık olan memleket, hiç değilse bu konuda bütün sınıf

ları birleşmiş olarak, keyfilüğün gücüne ve cahilliğin ayakta tutuluşuna âciz ve mütevekkil, seyirci kahyordu. İşte bu yalnızlıktan çıkınca Rusya, ne denli geri kaldığını ve nasıl gerçek bir kölelik içinde bulunduğunu anladı. Batı ile rastlaşma bu bakımdan kesin bir önem kazandı. Napoleon savaşları sırasında ve onları izliyen yıllar boyunca çar I. Aleksandr'ın ordularında hizmet eden binlerce genç, Rus aristokratının Avrupa'yı tanınması, gözlerinin açılmasına ve kafalarının işlemesine yetti. Kendi yurtlarının da ilerilik ve özgürlük yolunu tutması azminin içlerinde uyanması için uzun süre beklemek gerekmedi. Özellikle bütün bir ulusun 1812 ve 1813 de gösterdiği yurtseverlik hamlesi bunlara, aç ve sömürülmüş, ucuz bucaksız köylü yığınına imtiyazlı sınıfların bir minnet borcu olduğu inancını vermişti. Bu suçluluk duygusu bütün XIX. yüzyıl boyunca Rus gençliğinin seçkin kısmı için bir ilham kaynağı olmağa devam etmişti.

Avrupa'yı görüp tanıyarak gerçek özgürlüğün değilse bile kurtuluş umudunun tadını alan birçok subaylar, Rusya'ya dönüşlerinde gizli örgütler halinde birleştiler ve devrimci tasarılar bunların içinde olgunlaşmağa başladı. Zaten Rusya da bu bakımdan Avrupa'nın geri kalan kısmına benzliyordu: Orada da aşağı yukarı her yerde İtalyan "carbonari" sini andıran ve muzaffer gericilikle savaşmağa kararlı gizli dernekler kuruluyordu. İşte böylece —çoğu zaman Petersburg'da— "Rus Şövalyeleri Tarikati", "Kurtuluş Birliği", "Kamu Yararı Birliği" gibi topluluklar kuruldu. Bunların gabalarıdır ki çar zorbalığını yıkıp ülkeye hürriyetçi bir anayasa verecek olan ilk ortak girişimi meydana getirecekti.

Bu teşebbüs, ilkin bir "Kuzey Birliği" ile bir "Güney Birliği'nin içinde toplanan, sonra politik anlaşmazlıklar yüzünden ayrılan bir subaylar topluluğunun eseri oldu: Bunların en ateşlileri, Paul Pestel'in yönetimi altında harekete geçmeğe karar verdiler. 1825 yılının Aralık ayında hanedan içinde çıkan yeni bir krizden yararlanarak iktidarı ele geçirmeğe çalıştılar.

(O sırada I. Aleksandr, oğlu olmaksızın ölmüştü. İki erkek kardeşi vardı, ama bunlardan biri, dengi olmayan bir kadınla evlenebilmek için taht üzerindeki hakkından vazgeçmişti, durum da bu yüzden çaprasık bir hal alıyordu.)

Senatörlerin çar I. Nikola'ya bağlılık andında bulunmalarını önlemek için, otuz subay üç bin askerin başında yürüyüşe geçtiler. Bununla birlikte ayaklananlar, kendi teşkilâtçılık yeteneklerinden çok, bu konudaki şevklerine, heyecanlarına güvenmişlerdi ve başka kıtaları da kendi davalarına katmak şöyle dursun, onların saldırılarıyla karşılaşmak zorunda kaldılar. Olaya tanık olan birkaç sivilin, zaten etkisiz kalan, yardımlarına rağmen ayaklananlar on tane kadar ölü vererek çabucak yenildiler. "Dekabrist" ayaklanması böylece sona erdi. Bunun son perdesi de darağacında cereyan etti, aralarında Pestel de bulunan fesatçılardan elebaşları asılarak idam edildi.

Çarlığa karşı savaşın acıklı bir bölümü olan "dekabrist" ayaklanması Rusya'nın tarihinde yine de önemli bir gündür. Rejimin kendini ıslaha yanaşmamasına, ilk defadır ki zora başvurularak, çare bulunmağa kalkılmıştı. Gerçi bu hareket bazı noktalarda eski saray devrimlerini hatırlatan usulleri benimsemişti ama, ülküsü demokratikti ve buna katılanların fedakârlık zihnîyeti, yeni çabalarla yeni savaşların habercisiydi. "Dekabristler" genç Rus kuşaklarına bir örnek olacaklardı: Tarihçi Pokrovski onların bu teşebbüsü için, "devrimci olmayan bir devrim," demişti. Başarısızlıkları, onların izinde yürüyenlere Rusya'yı modernleştirmek için devrimci bir devrimden başka çıkar yol olmadığını anlatmağa yaradı.

HALKÇILIK ÇIKMAZI

I. Nikola'ya gelince, o da kendi hesabına bu işten şu sonucu çıkardı: Tahtta kalmak ve mutlakçılığı olduğu gibi korumak için onun ezici, tenkil edici kudretini arttırmak gerekiyordu. Onun için zorbalık rejimi daha da zorba bir hal aldı, polis her yere daha fazla burnunu sokmağa başladı. İlkin bu usul, bundan beklenen etkileri yapar görünüydü. Devrimin bastırılmış gibi bir halli vardı. Sonra, çarlığa karşı koma işine düzen vermek için kime güvenilebilirdi? Hiçbir sınıf onun kudretine itirazda bulunamaz, böyle bir arzuya kapılmazdı. Rejimin yolsuzluklarına karşı yapılan protestolar edebiyat alanına sığındı. O da bir sürü Rus aydınlar kuşağının kimi zaman öfkesini, kimi zaman umutsuzluğunu, her zaman da haklarından yoksun bırakılışını an-

lattı durdu. Gerçekten de uzun zaman —ve tek başlarına— kurulu düzene muhalif unsurları bir araya getiren, işte bu çevreler oldu. Bunlar “intellectuel’ler (aydınlar)” adıyla değil de, “Intelligentsia” terimiyle anıldı ki bu, daha doğrudur. Gerçekten, ilk deyim olayın en önemli niteliklerinden birini ifade edememektedir. Rus Intelligentsia’sının üyelerini yalnızca, hattâ başlıca bir araya getiren şey, kendine öz ekonomik görevleri bakımından ne olduğu az-çok belli bir toplum sınıfından olmaları değildi. Bu, aynı zamanda ve özellikle, sağlam bir ideolojik bağ; rejimi hep beraber reddetmekten doğan, çoğu zaman da hep beraber zulme uğramış olmanın beslediği bir dayanışmaydı. Rus Intelligentsia’sı sosyal bakımdan muhafazakâr bir ticaret, yahut endüstri burjuvazisinin içinden değil de, az-çok devletleştirilmiş “orta sınıflar”ın —memurların— ve daha da fazla olarak, asiller sınıfının manevî seçkinleri içinden çıkma olduğu için, bu red keyfiyeti radikal, hattâ devrimci bir nitelik edinmeğe o derece fazla eğilim gösteriyordu. Fakat ortada politik özgürlüğün hiçbir biçimi bulunmadığından, Intelligentsia’nın bir kısmı inançlarını uzun süre görünürde politik hak arama zihniyetine yabansı eserlerde, hattâ ebedî eleştiride bile anlatmağa çalıştı. Bunda da Rus devrim hareketi üzerinde çok derin bir etki yapmış olan Visaryon Belinski büyük bir kabiliyet gösterdi.

Universiteler bu entellektüel ve politik mayalanma için bulunmaz bir alan halindeydi. Öğrencilerde bütün Intelligentsia’ya öz dürtülere, şu özel durum da ekleniyordu: Bunlar, hükümetin yüksek öğrenimi baskı altında tutmak ve bundaki her türlü bağımsızlığı yoketmek için hükümetçe yapılan teşebbüslere doğrudan doğruya hedef olmaktadır. Öğrencilerin çarlığa muhalefetleri, devrim hareketine doğrudan doğruya bağlı oluşları, XIX. yüzyılın bütün ikinci yarısı boyunca görülen değişmez vasıflardır; hattâ işçi sınıfı savaşın yönetimini eline alıp ona çok güçlü bir hamle kazandırdığı zaman dahi, Rus öğrenim gençliği onun yanbaşında savaşmağa ya da onun örgütlenmesine gerekli kadroları bazı hallerde vermeğe devam etti. İktidarın insanı savaştan çekilmekle başkaldırmak sıklarından birini seçme zorunda bıraktığı hallerde, genç kuşakların en dinamik kuvvetleriyle en soylu kafaları kudretlilere karşı ancak tiksinti, zalimlere karşı ancak hınc duyurlar. Böylelikle gençlik-

te, işbaşındaki rejime muhalefet konusunda kendine düşen payı alma isteği doğar ki bu, bir öncülük görevidir ve onun şahlanması, daha yoğun direnmelerin, daha kesin hücumların habercisi ve hazırlayıcısı olur.

Bununla birlikte çarlığa karşı savaş, yıllar yılı çok münferit, dolayısıyla de güçsüz ufak grupların tekelinde kalacaktı. Hattâ bunların ilkleri, arasına olmak üzere; 1860 yıllarının başlangıcına doğru ortaya çıktılar. 1861 de “Genç Rusya”, 1862 de “Toprak ve Özgürlük (Zemliya i Volya)” gibi kurumlar, zorbalık rejimini yıkmak için harekete geçmeğe kararlı ilk Rus devrimcilerini bir araya getirdiler. Nikola Çernişevski’nin düşüncelerinin, Belinski gibi bir edebiyat eleştiricisinin ve daha çok anarşist düşünür ve devrimci Bakunin’in etkisi altında, bu kuruluşlar amaçlarına ulaşmak için tedhiş yoluna başvurmağa karar verdiler. Bu tedhişçilik, Rusya’ya öz sosyal şartları, kendine göre açığa vuruyordu. Çarlık otoritesiyle savaşmak isteyenlerin yığınlara güvenmeleri imkânsızdı: Köylüler çoğu zaman vurdumduymazdılar ve politikaya karşı tamamen ilgisizdiler; işçi sınıfı henüz ortada yoktu ve burjuvazinin güçsüzlüğü de onu politika faaliyetinin dışında tutuyordu. Söz konusu olan yalnız mutlaklığına hücum değil, onun kurbanlarının hareket-sizliğini de gidermek olduğuna göre, devrimcilerin yapacakları mücadele çok nankör bir işti.

Ne yapmalıydı da bu uyusukluğu gidermeliydi? İki yol açık görünüyordu, ikisi de Rus devrimcilerinin zihnini çeldi. Birisi zora başvurma yoluuydu: İktidarın temsilcilerine karşı suikastlerle harekete geçerek, yığınlara savaşın mümkün olduğunun ispatlanabileceği ve ihtilâli başlatacak enerjinin onlara aşlanabileceği umuluyordu. “Genç Rusya” ile “Halk Özgürlüğü”nün, birkaç yıl sonra öncekiler kadar gelişip geçici, yöneticilerinin de “Cehennem” diye adlandırdıkları bir Moskova örgütünün benimsedikleri plân buydu.

Öteki metod daha çok sabır istemekteydi. Özellikle teorici Petro Lavrov tarafından ileri sürülmüştü: Bu, her şeyden önce halk nezdinde bir eğitim ve propaganda çalışması yaparak onu, içinde bulunduğu aşağı durumunu daha iyi anlar hale getirmek ve kendisini bundan kurtarmanın hem doğru, hem mümkün olduğuna inandırmaktı. İşte, Rusya’daki devrimci faaliyetin iki kutbu bunlar, yani tedhişçilik-

le propagandaydı. Ancak birçok kısırtıcılar bazen başarı, bazen başarısızlıkla bu iki kutbu, ne birini ne öbürünü büsbütün feda etmeksizin, bağdaştırmayı umuyorlardı. Nitekim Rusya'daki ihtilâl hareketinin bütün tarihi, birbirini kovayayan bu iki hareket tarzının izlerini taşır. Bunlardan birinin ya da öbürünün daha sık kullanılması, başarı kazanmasına veya kazanmamasına bağlıydı.

Zor kullanılmaktan yana olanlarla propaganda ve eğitimden yana olanlar yine de şuna ortaklaşa inanıyorlardı: ki, son anda kaderini eline alması gereken, halkın kendisiydi. Onlar hiç değilse bu noktada "dekabrist'ler" ve ıslahatçı bürokratlardan ayrılıyorlardı. İhtilâlin gelişiminin az-çok yakın ya da uzak bir döneminde buna katılacak olan halka beslenen bu inanç, demokrasi ülküsünün kaynağı ve gereği idi; 1860-1890 yıllarındaki bütün devrimci hareket için de bir ilham kaynağı ve bir bayrak oldu. Hareket, "halkçılık" bayrağı altında toplandı.

Bu deyimın kullanılmağa başlandığı yıl, 1861 dir. Bu yıl birçok bakımlardan çağdaş Rus tarihinin esaslı bir dönemece olmuştur. O yıl "hürriyetçi çar" II. Aleksandr serflığı kaldırmakla yetinmedi. Kargaşalık çıkarmalarından korktuğu üniversitelere karşı da birtakım tenkil tedbirleri aldı. İhtilâlcı ve edebiyatçı Aleksandr Herzen o sıralarda Londra'ya sığınmış, ünlü "Kolokol (Çan)" adlı gazetesini orada çıkarıyordu. Serflığe son veren çar buyruğunun yazılış tarzından acı bir hayal kırıklığına uğradı. Üniversiteden kovulan öğrencilere hitapla: "Halka gidin," dedi. "Bilimden sürgün edilen, Rus halkının askerleri olan sizler, yeriniz işte orasıdır!" "Halka doğru yürüyüş" hemencecik bütün bir öfkeli gençler kuşağı tarafından benimsenen parola oldu.

1860 yıllarında imkânlardan yoksun ve kötü düzenlenmiş suikast teşebbüsleri görüldü. 1866 da "Cehennem" Grubunun bir üyesince şeflerinden izinsiz olarak II. Aleksandr'a karşı düzenlenen bir suikast, başarısızlıkla sonuçlandı. Bu başarısızlığın birçok devrimciyi zora başvurmaktan vazgeçirmekte etkisi oldu ki bunlar, o zamana dek yalnız bu usule bel bağlamışlardı. Halkçılığın açtığı geniş ufuklara ulaşmak için bu yol, çok dar görünüyordu.

O zaman "halka gidin" hemen hemen elle tutulur bir hal aldı: İnceleme dernekleri kuruldu ve bunların, çoğunluğu öğrenci olan, üyeleri "halk"la ilişki kurmağa çalıştı-

lar. Önce en yakın fabrikaların işçilerine başvurdular. Bu çağrılar cevapsız kaldı. Sonra "gerçek Rus halkı"na, yani köylülere gitmeği düşündüler. Onlara bu kararı verdiren. 1873-1874 kışında başgösteren ve dikkati köylerdeki sefalet üzerine çeken kışık oldu. 1874 baharında yola çıktı. İntelligentsia'nın, çoğunluğu öğrenci olan, iki üç bin temsilcisi öğrenimlerini, ailelerini terkederek, rahatla huzurdan, konforla lüksten vazgeçerek, "halka gitmek" için şehirlerden ayrıldılar. Bu bir çeşit haçlı seferine birçok kadınlar da katılmıştı. Hepsi aynı zamanda halka hizmet edip onu aydınlatacaklarını sanıyorlardı. Demirci oldular, öğretmen oldular, tarım mühendisliği ile veterinerlik, hastabakıcılıkla hekimlik, arasıra da... meyhanecilik yaptılar. Söz konusu olan köylüler yığınına karışmak, onlar gibi yaşamak ve onlarla kabul edilmektir. 1874 yılının "çilgün yaz"ı baştanbaşa bu olağanüstü fedakârlık, ülkücülük ve saflık gösterisiyle dolu olarak geçti. "Mujik"ler bu barışsever devrimcilerin istilâsını çok kötü karşıladılar. Gerçek birer davetsiz misafir saydıkları bu insanların niyetlerini anıyamıyorlardı. Bazı hallerde onları polis haber bile verdiler. Polis de tektikleydi zaten. 1874 yılının yazıyla güzünde birkaç yüz öğrenci tutuklandı. Bu, aynı hareketin 1875 de, yeni daha da artan bir ateşlilikle, yeniden başlamasına engel olamadı. Bu ikinci dalganın başına gelen dertler daha eksik, polis tenkil hareketleri daha az gaddarca değildi. Birkaç bin delikanlı hapse atıldı ve kimisi yargılanmak için 1877 yılına değin beklemek zorunda kaldı. Birkaç düzine tutuklu, çarın zindanlarında öldü. Başkaları da zindanlarda akıllarını oynattılar. Sonunda "193 ler dâvası" 1878 de sanıkların büyük çoğunluğunun hüküm giymesiyle sonuçlandı. Bunlar da kendilerine verilen cezaların uyandırdığı öfkede, kendi fedakârlıklarının bir ödülünü buldular belki.

Başarısızlığı bu alt tarafı. O zaman: "Halk Anayasa değil, patates istiyor" diyen Belinski'nin bu sözleri hatırlandı ve kendisine ne patates, ne Anayasa vermek mümkün olmayacağından, onu kurtuluşa götürececek başka yollar aranmağa başlandı.

1876 da "Toprak ve Özgürlük (Zemlya i Volya)" adlı yeni bir örgüt kuruldu. Bu olay iki değişikliği açığa vuruyordu: Rus devrim hareketi artık çok ufak grupları çevresine toplamamaktaydı. Bir adım daha atarak az-çok do-

laysız bir halde, Intelligentsia'nın büyük bir parçasını da içine aldı. Berî yandan, daha sistemli ve daha teorik olarak hazırlanmış bir harekete geçme zamanının gelmiş olduğuna hükmetti. "Toprak ve Özgürlük" örgütünün elebaşları köylülerin isteklerinin yerine getirilmesi esasına dayanan bir program yazmakla işe başladılar: Büyük toprak sahiplerinin arazisi ellerinden alınıp köy derneklerine verilecek, onlar da bu toprakları yenibaştan köylülere dağıtacaklardı. Bu köy örgütünün yetkileri arttırılacak, mahallî bağımsızlık geliştirilecekti. Buna karşı program, politik faaliyetlerle ilgili bütün noktalar üzerinde uzun boylu durmuyordu. Bunun nedeni de, köylülerin politikaya çok az ilgi göstereceklerini düşündüğündendi. Yalnız programda, bunun gerçekleşmesinin ancak zorlu bir ihtilâl bahasına mümkün olabileceği belirtiliyordu.

Bu amaçla "Toprak ve Özgürlük", etkili bir devrimci faaliyeti yürütebilecek yapıyı kurmak için çalışmaya başladı. Suikast usulü her zamankinden daha gerekli görünüyordu, tedhişçiliğe başvurmak ise vazgeçilmez bir hal almıştı. Onun için bir parti kurulması düşünüldü. Çünkü bu sefer söz konusu olan, adıyla sanıyla bir partiydi. Bu parti gizli ve disiplinli olacak, bölge kollarına ayrılacaktı. Bunların üye sayısı 200 den fazla olmayacaktı ama, elinin altında geniş bir sempatizanlar şebekesi ve özellikle, her yere bol bol dağıtılan bir basın bulunacaktı. Ayrıca özel bir grubun kurulması da düşünülüyordu. "Bozgunculuk grubu" adını alacak bu grubun görevi, üyeleri korumak ve polisle savaşmak olacaktı.

Bu ilk program kimilerine çok ılımlı görüldüğünden, yenibaştan yazıldı ve içindekilere daha kesin bir eda verildi. En başta, "bozgunculuk grubu" nun faaliyetlerinin ne olacağı belirli hale sokuldu. Askerler, hattâ subaylar arasında yapılacak kıskırtmaların yanısıra bu grup, "hükümetin en tehlikeli ve en üstün üyelerini sistemli olarak yoketmekle" de görevliydi. Ayrıca, halkın en çok nefretini kazanmış toprak sahiplerinin malı olan satolar ateşe verilerek, tedhişçilik köylere de götürülecekti.

"Toprak ve Özgürlük" teşkilâtının böyle kesin, belirli bir yol tutmasını, politik ve devrimci faaliyete tedhişçiliğin gittikçe daha büyük ölçüde uygulanmasından ibaret görenlerle, zor kullanmaktan vazgeçmemekle beraber yığınlara

yönelmiş eğitim, propaganda ve kıskırtma faaliyetini üstün tutmağa devam edenlerin arasını açtı. Bu sonuncular 1879 da "Çernyi Peredel (Kara —ya da— Topyekün Bölüşme)" grubunu kurup başına Georgi Plekhanov'u getirdiler. "Topyekün bölüşme" devrimcilerin, büyük toprak sahiplerinin malı olan arazinin tümünü köy topluluklarına aktarmak azmini göstermekteydi. Sonradan belki "mir" bunları kendi üyelerine yenibaştan dağıtacaktı. Fakat bu grup bir türlü gelişemedi. Zor kullanma isteği günün modası halindeydi. Bundan yana olanlar "Toprak ve Özgürlük" teşkilâtının yerine geçen "Narodnaya Volya (Halk Özgürlüğü)" hareketinin içinde yenibaştan toplandılar. Bu yeni teşkilâtın yaptığı işler, halkçılığı en acıklı ölçüsüne vardıracaktı.

1879 ile 1881 arasında bir tedhiş dalgası bütün Rusya'yı kapladı. Sofya Perovski ile Andrey Jelabov'un yönetimindeki "Narodnaya Volya", suikast üzerine suikast yaptı: 1879 yılı Şubat'ında Harkov genel valisi prens Kropotkin öldürüldü. Bir ay sonra Emniyet Müdürü general Drenlten'e karşı yapılan suikast başarıyla sonuçlanamadı. Aynı yılın Nisan ayında devrimciler, Kiyev valisini öldürmeğe kalkıştılar. Mayıs'ta Arkangelsk şehri polis müdürü bıçaklandı. Fakat partinin başlıca hedefi, çar II. Aleksandr'ın kendisiydi, nitekim 1879 yılı Eylül'ünde teşkilât, çarı ölüme mahkûm ettiğini açıkladı. "Narodnaya Volya'yı yönetenlerin düşüncelerine göre, ancak hükümdarı öldürmek zihinlerde derin etki yaratacak, halk arasında da yankı uyandıracaktı. 1879 yılı Kasım ayında devrimciler çarın trenini havaya uçurmağa kalkıştılar, ama trenin gideceği yol değiştirildiğinden, hükümdar bu sayede kurtuldu. 5 Şubat 1880 de bir suikast teşebbüsü daha başarısızlıkla sonuçlandı: Çar ailesi büyük bir şölene hazır bulunmak üzere Petersburg'daki Kışık Sarayın tören salonuna gireceği sırada, salon havaya uçtu. Çara bir şey olmadı ama, muhafız kıtasının 60 askeri öldü. Nihayet 1 Mart 1881 de tedhişçiler, bindiği kızağa iki bomba atarak çarı öldürdüler.

"Narodnaya Volya'nın bu zaferi, tersine, uğradığı en gurultulu yenilgi oldu ve onun kaderini tâyin etti. Çünkü zorba hükümdarın ölümü, zorbalık rejimini sarsmadı ama, bunun ardısıra çok geçmeden tedhişçi parti yokedildi. Tersine, çar III. Aleksandr her konuda kendinden önceki hükümdara göre daha uzlaşmaz, daha gerici, daha amansız

davrandı. Böylece de Rus halkçılarının (*Narodnik*'lerinin) tedhişçilik teşebbüslerinin bütün zayıf yanları, herkesçe açık-seçik görülmüş oluyordu. Gösterdikleri inatla yiğitlik çoğu zaman muhalif burjuvalar arasında hayranlık —az-çok da korku— uyandırdı. Fakat devrimcilerin dâvalarında kendilerinden yana etmeğe çalıştıkları köylülerin kılıları bile kıpırdamadı. "Narodnaya Volya"nın yokoluşu, tedhişçiliğin sona ermesine yol açmadı şüphesiz, ama bunun tek devrimci faaliyet usulü olarak gözden düşmesine sebep oldu.

Rejimin ileri gelenlerine ve özellikle çara karşı başka suikastler de yapıldı. Örneğin 1887 de III. Aleksandr'ın canına kasdetmek için yapılan teşebbüs daha icra dönemine girmeden, işe dolaylı ya da dolaysız olarak karışan gençlerin tutuklanmasıyla sonuçlandı. Bunlar arasında on dokuz yaşında bir öğrenci vardı. Arkadaşlarına: "Bu suikast işinde bütün suçu bana yükleyin," demiş; sonra dâva görülürken yargıçlara şöyle bağırmişti: "Kendini yurdu uğruna feda etmek kadar güzel ölüm yoktur. Böyle bir ölüm, dürüst ve açık yürekli bir insanda hiçbir korku uyandırmaz. Tek bir amacım vardı: Bahtsız Rus halkına yardım etmek."

Delikanlı birkaç gün sonra asıldı. Adı Aleksandr İliç Ulyanov'tu. Kardeşi, sonraki olaylarda az-çok bir yer işgal edecekti. Bu, geleceğin Lenin'iydi.

Bununla birlikte tedhişçiliğin de, halkçılığın da modası geçmeğe başlamıştı. Tedhişçilik insanlarla çok uğraştığından, kurumları bir yana bırakmıştı. Halkçılığa gelince bu, ülkenin sosyal ve ekonomik evrimine gittikçe daha uymaz hale geliyor; ne içine düştüğü gelişmeleri, ne de zayıf taraflarını gizliyebiliyordu.

Bunca umud uyandırmış, bunca fedakârlıklara mal olmuş, çevresine bunca korku ve hınç saçmış olan bu halkçılık hareketi neydi sahidin? Sosyalizmin tamamen Rusya'ya öze bir biçimi ki, halkın özgürlüğe kavuşmasını Batı Avrupa'nın bilmediği, bilemeyeceği çarelerle sağlamak amacını güdüyordu. Gerçekten, XIX. yüzyıl Rusyası, iki düşünce tarzı arasında bir çatışmaya tanık olmuştur: İki tarz da toplumsal evrimin başka başka anlaşılmasının sonucuydular. Bir yanda bütün bir entellektüel akım, Rusya'nın kurtuluşu çarelerini Batının taklidinde araştırıyordu. Bu tür bir anlayış işi, kapitalizme hayranlık beslemeğe götürülebilirdi. Nitekim arasına böyle de oldu. Fakat, çoğu zaman, bu anlayış

tarzı daha maddeci ilhamlarla besleniyor; Batı biçimi kapitalizmde, tarih boyunca geri kalışını telâfi için Rusya'nın geçmesi gereken ekonomik sistemi; proletaryen sosyalizmde de kapitalizmi geride bırakma çaresini görüyordu.

Bazı halkçılar başlangıçta bu Batıcı inancı paylaştılar. Nitekim Aleksandr Herzen 1847 de İngiltere'de yerleşmek için yurdunu terketti. Fakat Fransa'da 1848 devriminin başarısızlığa uğraması, birçok Rus için büyük bir hayal kırıklığı yarattı. Bunlar Avrupa'dan hem ekonomik ve entellektüel ilerleyiş beklemişler, hem de sosyal demokrasiyi ummuşlardı. Oysa Fransız proletaryası, Haziran 1848 de burjuvazi tarafından ezilmiş bulunmaktaydı. Burjuvazi Fransa'da da, başka yerlerde de bu şokun etkisiyle sarıldıktan sonra, her yanda iktidarını yeniden kuruyordu. Birçok Rus halkçılığı için Batı Avrupa, o günden sonra, artık "merkantilizm" in anayurdundan başka şey olmadı. Hattâ daha da fazlasıyla, —Herzen'in deyimini kullanalım— "toplumun kanını, iligini kokusturan frengi çıbanı" oldu.

Bundan böyle ışık, Doğu'dan gelecekti. Rusya'da batıcılık gittikçe daha büyük ölçüde burjuva çevrelerin tekeline haline gelirken, devrimciler İslâvci oluyorlardı. İslâv haklarına ve özellikle Rus halkına en soylu erdemler lâyük görüldü. Halkçıların gözünde bunlar enerjinin, dayanışma ve ülkücülük zihniyetinin, içtenliğinin, yani Batılıların kusurlarıyla mutlu bir çelişme halinde olan birçok meziyetlerin temsilcileri oldular. Özellikle de sonunda, Avrupa burjuvazisinin bencil bireyciliği (ferdiyetçiliği) karşısında sosyalizmi canlandırır hale geldiler. Böylelikle o zamana dek küçümseme ya da acıma duygusu uyandıran mujik imgesi, ülküsel hale sokuldu. Herzen: "Rusya'da yarının adamı, köylüdür," diye kesip attı. Mihail Bakunin de ondan aşağı kalmıyarak Rus köylülerinin "doğuştan sosyalist" olduklarını ileri sürüyordu. Buna inanmak için Rus köylüsünün geleceksel kurumlarına ve hele köy işlerini yönetmekle görevli halk kurulu olan şu "mir" e bakmak yeterdi. Rus toprak ekonomisinde bir çeşit geleneksel kolektivizmin bulunması (yani bazı toprakların "mir" tarafından yönetilmesi), halkçılar için ayrı bir kanıt daha olmaktaydı. Batı Avrupa'da sömürücü ve maddeci kapitalizm küçük köylü topluluklarının yıkıntıları üzerine kurulmuştu ya, görünüşe göre her şey onlara Avrupa'nın batılı yoldan ayrılacağına umduraacak

nitelikteydi. "Rus ruhu"na aykırı bir merkantilizme kolayca benzetiverdikleri ekonomik düşüncelere aldırıyorlar; Rus köylülerinin toprak kolektivizminin —özellikle toprağın verimi bakımından— geri bir sistem olduğunu görmeğe yanaşmıyorlardı. Köylerin sefaletine, yoksulluğuna biraz da bu kolektivizm sebep olmaktaydı halbuki. Görmedikleri başka şeyler de vardı: Toprağı işlemedeki bu gerilik, köylerdeki toplum ilişkilerini değiştirerek oralarda yavaş yavaş birbirine hasım iki sınıfın doğmasına yol açıyordu: Bunların biri topraksız, proleterleşmiş "mujik"ler sınıfı, öbürü de halı vakti yerinde köylüler sınıfıydı. Nihayet "mir" in varlığını haklı gösteren başlıca şey, onun tamamen idari bir hal almış olmasıydı; çünkü "mir", özellikle vergilerin toplanması bakımından kendisini kullanan politik iktidara yardım etmekle görevliydi. Sözün kısası, Petro Lavrov bütün halkçıların ortak görüşünü özetleyip: "Bizim sosyal devrimimiz şehirlerden değil, köylerden gelecektir," diyerek gayet güzel anlatmıştı.

Gördüğü gibi halkçılar, eninde sonunda bütün inançlarını köylülerin sosyalizmine bağlamışlardı. Bu hayal, çoğu halkçıların sosyal köküyle ilgiliydi: Bunlar genellikle soylu ailelerdendiler ve bu bakımdan, şehirli burjuvalara göre köyler halkına daha yakındılar. Bununla birlikte, sosyal köküne rağmen halkçı inanç, şu aşılmaz güçlüklerle karşılaşmıştı: Mujikler vurdumduymaz davranıyorlardı ve devrimcilerin savaşı kahramanlığın bütün sevimliliklerine sahip olmakla beraber, netice itibarıyla en büyük koz olan etkililikten yoksundu. Zaten köylülerin vurdumduymazlığından ve sefalet karşısında gösterdiği tevekkülden çok daha fazlası söz konusuydu. Rus köyleri birçok bakımlardan hâlâ bir ilkelik havası içine gömülüydü. Bu da köylülerin uyandırdıkları umudlarla güç bağdaşıyordu. Örneğin, 1891-1892 kışındaki katlik sırasında Volga çevresinin şehirlerine sığınan köylüler, hastaneleri yağma etmişler; kolera salgınıyla savaşmağa gelen hekimleri: "Bizi zehirliyorsunuz," diye suçlayarak bunlara saldırmışlardı.

Şu halde, çarlıkla savaşmak isteyenler kime güveneceklerdi? Ülkenin ekonomik ilerleyişi bu soruya apaçık bir cevap getirdi ve devrimcilerin romantizmi bunu uzun süre reddedemedi. Çünkü halkçıların inanmağa bir türlü yanaşmadıkları kapitalizm, Rusya'da gelişmeğe başlıyordu. En-

düstrileşme de klâsik sonuçlarıyla —köyler nüfusunun azalması ve bir şehir proletaryasının kurulmasıyla— ülkede belirmeğe başlamıştı. Bu evrimin ışığında kimi halkçılar, Rus sosyalizminin belki önce görüldüğünden daha az özel karakterli olacağını; bunu getirecek olanın da henüz barbarlığa gömülü köylü sınıfı değil, Avrupa'nın başka yerlerinde de olduğu gibi, işçi sınıfı olacağını anladılar. Marksçı doktrinin kaydettiği ilerlemelerin de yardımıyla bu inanç, Rus sosyal-demokrasinin ve daha uzun vâdeli olarak da, komünizmin kurulmasına yol açtı.

RUS SOSYALİZMİNİN DOĞUŞU

Bütün bir Rus devrimci kuşağının bazen tedhişçiliğe, bazen kıskırtmalarla propagandaya ve eğitim çabasına başvurusundan sonra, halkçılık ve onunla birlikte çarlığa muhalefet hareketinin tümü de çıkmaza saplanmış bulunuyordu. Bunu Georgi Plekhanov kadar iyi, ya da çabuk anlıyan olmadı ve kendisi çok geçmeden "Rus Marksçılığının Babası" sayıldı. "Narodnaya Volya" zora başvurmayı faaliyetinin tek temeli haline getirdiği zaman Plekhanov onu izlemeğe yanaşmamıştı. Halkçı partilerin başcasıyla Plekhanov'un arasının böylece açılışı üzerine bu parti için ortaya, "narodniki"lerce kabul edilen bütün ilkelerin tekrar gözden geçirilmesi gibi bir hal çıktı. Marksçılık, Plekhanov'a halkçılık huyularının yerini tutacak tek geçer akçe olarak görüldü, o da birkaç yıl sonra bu görüşe katıldı. Cenevre'de sürgünde yaşayan Plekhanov 1883 de orada "Emeğin Kurtuluşu" grubunu kurarak, hepsi de tek bir amaca yönelmiş on yıllık fikir ve politika çabalarına malolan bir işe girişti ki bu, Rus devrim hareketinin tümünü Marksçılığa toplamaktı.

Bu işi başarmak için zaman uygundu ama, güçlükleri de hiç yabana atılacak cinsten değildi. Çünkü Karl Marx'la Friedrich Engels'in ortaya attıkları doktrin, tümüyle şu inanç üzerine kuruluydu: Kapitalizm yayılma imkânlarını ve ilerleme güçlerini tüketmiş olduğundan, onun yerine geçmek yükselmekte olan sınıfın, yani endüstri proletaryasının hakkıydı. Fakat daha önce de kapitalizmi yıkma işini sona erdirecekti tabii. Yeni bir politik rejimle yeni bir uygarlık böylece, yalnız böylece kurulacaktı: Sosyalizmin kendisi de,

ileriki bir dönemde, komünizme götüren yol olacaktı. İşçi sınıfına tarihsel bir görev verilmiş bulunmaktaydı. Bu, kurbanı olduğu sömürülmeye son vermek ve aynı zamanda, sınıfları ortadan kaldıracak bir devrimle, insanlığın sömürülmesinin her biçimini durdurmaktı. Marksçılık gerçel işçi sınıfının o andaki imkânlarını olduklarından büyük görüyordu ama, tam da zamanına uygundu: İnsanların tam gelişme imkânları bakımından beslemekte olduğu topyekûn iyimserlik, bilimin ilerlemesiyle açılan yeni ufuklara uygun düşmekteydi. Kapitalist endüstrileşmenin doğurduğu sefalet manzarasına, onun mücadele azmi cevap veriyordu. En çok zulüm gören, en fazla insanlıkdışı tutulan sınıfta insanlığını özgürlüğe kavuşturacak aracı görmek gibi bir paradoks, entelektüel düzlemde şu temel ekonomik ve sosyal olaya tercüman oluyordu: Çıkarları kapitalist burjuvazinin çıkarlarıyla çatışan ve sayısı —dolayısıyla potansiyel gücü— çok hızlı bir tempoyla artmakta olan bir endüstri proletaryasının doğup gelişmesi.

Bununla birlikte bütün bunlar, Batı Avrupa için bir gerçektir. Çünkü Batı hızla endüstrileşme yolundaydı. Orada bireyci kapitalizm tekel kapitalizminin yerini almağa başlıyor, zenginlikler biriktikçe birikiyordu. Fakat Marksçı görüşün doğru olup olmadığını denetlemek için Batıdan, çok geri olan Rusya'ya geçince, bu görüşün değeri aynı mıydı? Marx'ın kendisi dahi bundan şüphe etmekteydi. 1882 de, "Komünist Bildirisi"nin Rusça bir baskısına yazdığı önsözde şu soruyordu: "Daha şimdiden gerileme halindeki komünal mülkiyetin ilkel biçimi olan Rus toprak komünleri, toprağın daha üstün bir komünist mülkiyeti şekline mi girecekler; yoksa Batının tarihsel evriminde görmüş olduğumuz aynı soysuzlaşma sürecini mi izliyecekler?" Bu sorunun ilk parçasına "evet" demek, halkçuların da yaptıkları gibi, "kapitalizmin bütün felâketleri"nin önleneyeceği imkânına inanmak anlamına geliyordu ki, Marx da 1877 de Rusya ile ilgili olarak bu imkândan söz etmişti.

"Mir"de görülen gerileme, Rusya'nın da genel kuraldan kurtulamıyacağına ilk Rus Marksçıların inandırdı. Halkçı hareketin zaafı ve gittikçe artan işçi kaynaşması, Rus sosyalizminin de Batıdaki benzeriyle aynı yolu seçmek zorunda olduğuna onları büsbütün inandırdı. Bu yol, işçi sınıfının bağımsız bir devrimci kuvvet halinde örgütlenmesiydi.

Ancak, bir yandan genç kuşakları Marksçılığa katılmağa sevkederken, halkçıları da hâlâ besledikleri hayallerden kurtarmak için, daha önce entelektüel bir savaşa girişmek gerekiyordu. İşte bu çift görevi Plekhanov'la arkadaşları Vera Zasilç, Lov Deutsch, Pavel Axelrod ve daha birkaç kişi üzerlerine aldılar, bunların sayısı da gittikçe arttı. Plekhanov'un parlak zekâsı ve geniş kültürü hârikalar yarattı. Fakat genç Rus devrimcilerini bu "Marksçılıktan yana etme" işinde en etkili olarak ortaya çıkan şey, işçi sınıfının kendisinin gösterdiği faaliyet oldu. Bu faaliyet, Rus tarihinde ilk defa olarak, çarlığa muhalefetin Intelligentsia'nın dar sınırlarından taşıdığı anlamına geliyordu. İlk defadır ki halk, harekete gelmekteydi. Beklenenin tersine olarak savaş alanına atılan köylü sınıfı değil, şehirler proletaryası oldu.

1870 yıllarında Petersburg'la taşrada ilk işçi dernekleriyle kulüpleri ortaya çıktı. Pek zayıf, çevreleri sınırlı, en çok iki yüz üyeyi toplayan bu örgütler, çarlığın polisi için kolay birer av oldular. Çok gelip geçici olan varlıkları, pek zayıf bir proleter seçkinler topluluğunun dışına çıkabilen bir faaliyete imkân vermedi. İlk büyük grevi görmek için 1885 yılını beklemek gerekti. Moskova dolaylarındaki önemli bir dokuma fabrikasında patlak veren ve derin yankılar uyandıran bu greve, 8.000 işçi katıldı. O günlerin bir gazetecisi bu olayı yorumlarken şöyle dedi: "İhtilâlcî propaganda şimdiki fabrika işçilerine de ulaşmış bulunmaktadır. Bunlar da Batıdaki emekçilerin ileri sürdükleri aynı istekleri ileri sürmektedirler. Marx'ın ve Uluslararası Emekçiler Birliği'nin (Enternasyonal'in) düşünceleri, şimdiki Rus proleter çevresine girmektedir." Bu görüş, hiç değilse asıl Rusya'daki işçi sınıfının gerçek durumu üzerinden ancak birkaç yıl ilerideydi. Çünkü çarlığın Batı ileri, Polonya başta olarak, harekete geçmek bakımından daha çabuk davranmışlardı. Polonya sosyalist partisi 1838 de kuruldu ve birçok Yahudi işçi ve zanaatkarlar da kendi hesaplarına kendilerine öz örgütlerde gruplanmağa başladılar. Bu örgütler 1897 de Litvanya, Polonya ve Rusya Yahudi İşçileri Federasyonu halinde birleştiler (Bund). Asıl Rusya'da ise 1890 yılına doğru bir "Sosyal-Demokrat Derneği". Petersburg'da epey çok sayıda işçiyi üye yazmayı başardı. 1 Mayıs 1891 de de bir "Emek Bayramı" düzenliyebildi. Buna yüz kadar işçi katıldı. Fakat fabrika işçileriyle sıkı bağlar kuran ilk grup "İşçi Si-

nifinin Kurtuluşu İçin Savaş Birliği" oldu. O zamanlar adı sadece Vladimir İliç Ulyanov olan genç Lenin'in de kurulmasına yardım ettiği bu örgüt, 1895-1900 yılları arasında Rusya'da ortaya çıkan benzeri birçok kurumlara örnek oldu.

Rus sosyalist hareketi iyiden başlamıştı artık. 1886'da Petersburg'da 30-35.000 işçi, çalışma gününün 10 saat olması için grev yaptı. Polis bin kadar grevciyi tutukladı, ama dört hafta süreyle iş durdu. O andan başlayarak grevler Rus toplum hayatında sürekli birer olay haline geleceklardı. Resmî bir istatistiğe göre, 1897'de 60.000, 1898'de 43.000, 1899'da 97.000 işçi grev yapmıştı. Tarihçiler bu sayıların, gerçeğin çok altında olduğunu söylemekte birleşiyorlar. Söz konusu olan, meslek grevleriydi şüphesiz. Bunlara katılan işçiler, durumlarını düzeltmek için yalnız patronları hedef tutuyorlardı. Fakat bir ayaklanma zihniyeti de kendini gittikçe daha fazla belli etmekteydi. II. Nikola'nın taç giyme töreninde bu zihniyetin kendini çok mânâlı biçimde açığa vurularından birine resmî makamlar, elleri kolları bağlı, seyirci kaldılar.

1886'da yapılan bu tören dolayısıyla birçok şenlikler düzenlendi. Bir amacı da halkı sevke getirmek, ya da bu sevgi ayakta tutmaktı. Başkent yakınlarındaki Khodinski alanında yapılacak bir yiyecek-icecek dağıtımından yararlanmak için yüz binlerce insan toplanmış bulunuyordu. Bir itiş-kakış oldu, fakat işler iyi düzenlenmediğinden bu, felâket halini aldı: Üç dört bin kişi öldü ya da yaralandı. Hükûmdarlar yine de Petersburg'a parlak bir alayla girmeğe kalkışmaktan geri durmadılar. Çok sayıda işçilerin katıldığı kargaşalık onların bu isteğine engel oldu, töreni başka güne ertelemek zorunluğu ortaya çıktı. Görünüşe göre, hükûmdarlığın kendisi dahi halkın çıkardığı kargaşalıkların dışında kalamıyordu.

Ancak, şehirlerde toplanmış olan proleter yığınlarının gerçekten politikaya sokulmuş olduklarından söz edilebilir miydi? İlk sosyalist örgütler bu bakımdan ihtiyat gösteriyorlardı. Bu ölçülü davranışta Vladimir Ulyanov'un da etkisi olmuyor değildi. Ulyanov 1870'de orta halli bir burjuva ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmişti. Babası Simbirsk'te il orta öğretimin müfettişiydi. Belki de 1887'de asılan zavallı ağabeyisinin etkisiyle, içindeki devrimci eğilim kendini belli etmekte gecikmemişti. Gelecek günlerin Lenin'i Kazan Uni-

versitesi'nde, hukuk fakültesinde öğrenimini yapıyordu. Fakat çok geçmeden yarı-üniversite, yarı-polis makamlarınca üniversiteden çıkarıldı. Ancak birkaç yıl sonra Petersburg Üniversitesi'ne yazılma iznini alabildi, ama başkentte "İkametli memnu" olduğundan, derslere devam edemedi. Fakat bu onun, 1891'de, üniversiteyi birincilikle bitirmesine engel olmadı. Birkaç ay sonra memleketine gitti, bir süre avukatlık yaptı. Mesleği dolayısıyla en yoksul sınıflarla ilişki kurdu. O da onların işlerini görmek istiyordu zaten, bu kazanç değildi de, öğreticiydi. Vladimir Ulyanov bir yandan da Marksçılığı ve büyük ekonomik sorunları incelemeye başlamıştı. Bu sayede birçok devrimci aydınlar gibi ters yollara sapmamağı başardı. Bir yandan doktrinleri incelemeye uğraşıyordu ama, onun bu çabaları en aşağı tabakadan, politik bilince en az açık Rusların gündelik sorunlarını kavramak için gösterdiği gayretle atbaşı beraber gitti.

Petersburg'da, "İşçi Sınıfının Kurtuluşu İçin Savaş Birliği"nde Ulyanov propaganda çalışmasını ele aldı. Onun ön ayak oluşuyla dağıtılan bildirilerde büyük politik sorunlardan çok, işçilerin maddi ihtiyaçlarından, yaşayışlarının gözle görülür şartlarından ve yiyecek-icecek konusundaki isteklerinden sık sık söz edildi. Büyük politik sorunlar da gözden uzak tutulmuyordu şüphesiz. Fakat emekçilerin anlayışıyla bilincini genişletmek, eğitim ve propagandasına olduğu kadar onların tecrübelerine de güvenmek gerekiyordu. İşçiler ancak bu sayede kendi aşağı durumlarıyla hâlâ tabii görmek eğiliminde oldukları politik ve sosyal bir rejim arasında bir bağ kurabileceklerdi. Hiç değilse çarın kişiliği bakımından, bu rejimi yararlı, hayırlı bile sayıyorlardı hattâ. Ulyanov bir süre dış ülkelere gidip kaldı. O sırada Plekhanov'la da buluştu. Aralık 1895'de, yurduna dönüşünden az sonra tutuklanıp Sibiry'a sürülme cezasına hüküm giydiği sırada çalışması meyva vermeğe başlamıştı bile; Başkentteki grevçiler genç sosyalist kurumla temas halinde bulunuyorlar ve özellikle onun dayanışma ve disiplini öğütlenen parolalarını izliyorlardı.

XIX. yüzyılın son yıllarında sosyalist gruplar çoğaldı ve bunlar gelenek halini alan inceleme merkezleri durumundan çıkıp kargaşa ve kıskırtma merkezleri halini aldılar. 1898

de "Bund"un önyak oluşuyla ulusal ölçüde bir parti kurmak için bunları bir araya getirecek ilk teşebbüs yapıldı. Minsk'te yapılan kongre de "Rusya Sosyal-Demokrat İşçi Partisi"nin kurulmasıyla sonuçlandı. Mütevazı bir başlangıç ve gelip geçici bir kuruluştu bu: Aralarında "İşçi Sınıfının Kurtuluşu İçin Savaş Birliği"nin Petersburg, Moskova ve daha bir iki şehirdeki şubeleri de bulunan yalnız altı kurum; dokuz delegeyle temsil edilmekteydi. Fakat Minsk'te seçilen Merkez Komitesi'nin bütün üyeleri çok geçmeden tutuklandı. Parti bir gerçekten çok, bir fikir olarak kalıyordu. Aşlı aranırsa Rus sosyalistleri ancak dış ülkelerdeki göçmen çevreleri arasında gerçekten örgütlenmişlerdi. 1898 de İsviçre'de bir "Yabancı Ülkelerdeki Rus Sosyal-Demokratları Birliği" kuruldu. Plekhanov bu işin hem önderi, hem de en göze çarpan kişisiydi. Başlıca amaç, anayurttaki işçi sınıfı ve onun ilk örgütleriyle olasıya sıkı ilişkiler kurmaktı. Böyle bir faaliyetin merkezinin dışarıda olması zorunluğuydu, Rusya'da hiçbir politik özgürlüğün bulunmamasından ileri geliyordu tabii: Minsk'te girişilen deney bu bakımdan veterince inandırıcıydı.

Ancak bu örgütlenme çalışmaları Georgi Plekhanov'un hiç işine gelmiyordu. Kendisi sapına kadar teoriciydi çünkü. Bütün meslek hayatı ondaki aydın kişinin, hareket ve faaliyet adamını ne dereceye dek gölgede bıraktığını gösterecekti. Bu çabanın geniş bir hamleye kavuşması için işleri, sürgün cezası sona erince, Vladimir Ulyanov'un ele alması gerekti.

1900 yılının Temmuz'unda Rusya'dan ayrıldı, Almanya'ya gelince Plekhanov'la arkadaşlarına faaliyet planını anlattı. İki işe yarıyacak bir basın organı kurmak söz konusuydu: Rus işçi savaşılarının (militant-milltan'larının) eğitimi işine devamla bunu daha mükemmelleştirmek, aynı zamanda da bir koordinasyon ve toplanma görevini yerine getirmek. İşte *Iskra* (Kıvılcım) adlı haftalık gazete böyle doğdu. Bunun bellingi başlı yazarları da Plekhanov, Martov ve Lenin'di. "Lenin" diyoruz: Çünkü 1901 den başlayarak *Iskra*'nın ilk sayısı Aralık 1900 tarihlidir. Bolşevik Devrimi'nin gelecekteki önderi, birçok yazılarında imza diye bu takma adı kullanmıştı. Böylece basın tarihinde olduğu kadar devrim hareketleri tarihinde de çok orijinal bir iş başlamış bulunuyordu. Gerçekten, *Iskra* teorik bir çalışma yapmakla bir-

likte, Lenin'in kendisine gösterdiği hedefi hiçbir zaman gözden kaybetmeyecekti: Bu, Rusya'da gerçek bir sosyalist partinin kurulmasını mümkün kılmaktı.

Teorik çalışma şuydu: Kimi zaman Almanya'da, kimi zaman İsviçre'de çıkan haftalık derginin yazarları, Rus devrim hareketinin karşılaştığı doktrin ve strateji sorunlarını yıllar boyunca işlediler. Bu iş, Rus Marksçılığının ideolojik hasımlarına yöneltilen yorulmak bilmeyen bir kalem tartışması görünüşüne büründü. Halklarla olan eski tartışma, etkilerini tüketerek onların mahcubiyete uğramalarıyla sona ererken, *Iskra* ekibi de Marksçuları devrimci eğilimlerinden vazgeçirtmek tehlikesini yaratan "sapmalar"ı çatıyordu. Böylece Plekhanov'la Lenin birbirini ardınca "kanuni Marksçular"la "ekonomizm" taraflılarını kendilerine hedef olarak seçtiler.

Marksçılık Rusya'ya girince orada yalnız devrimciler arasında değil, aydın çevrelerde de kendine taraftarlar bulmuştu: Bunlara doktrinin bilimsel görünüşüyle tamamen "batıl" olan muhtevası hoş görünmüştü. "Batıcılık"tan yana olanlarla İslâmcılar arasındaki eski kavgada Marksçılık, bu gruplardan ilkinin eline silâhlar vermiş oluyordu gerçekten. Marx'la Engels'in doktrinine katılmak, Batı Avrupa'nın karakteristik bir dünya görüşünden yana olmak demekti. Bu, aynı zamanda, sosyalizmin ilhamlanması gereken ülkeleri "Rus ruhu"nda ve "Rus toprağı"nda gören o romantik zihniyetle de ilişkiyi kesmek demekti. Sosyal bilime esash bir katkı olan Marksçılık, Rus Üniversite çevrelerinde çok büyük saygı ile karşılandı. İlk Marksçılar, Petersburg Çarlık İktisat Derneği'nin kürsüsünde teorilerini anlatmağa çağırıldılar. Sansür işe karışma gereğini duymadan, eserleri açıktan açığa yayınlandı.

Bunlar arasında Peter Strouve'un *Eleştirel Notlar* adlı kitabı aydın burjuvazide çok elverişli karşılandı. Yazar bu kitapta: "Kültür eksikliğimizi kabul edelim ve kapitalizmin okuluna yazalım," diyordu. Böyle bir görüş Marksçılığın tahrihi demek değildi: Kapitalizmin ihtiva ettiği zenginleşme potansiyeline ve teknik ilerlemeye toplumun borçlu olduğu her şeyi Marksçılık da kabullenip tanımaktaydı gerçekten. Fakat bu görüş Marksçılığı zedelemiş oluyordu: Çünkü Rusya'nın kapitalizm yoluna sapmasını ateşli ateşli öne sürmekle yetiniyordu. Rusya'daki büyük

gehirler burjuvazisinin de başka şey istediği yoktu zaten. Bu, doktrinin bütün patlayıcı muhtevasını ve özellikle kapitalizme karşı savaş azmini unutmak demektir. Marksçı doktrine göre, kapitalizmin bütün iyi yanları "geçmişe mazı" olmuştur; kötü yanları ise bugün dahi ayakta duruyordu. *İskra*'nın "kanunî Marksçular"ı karşı yürüttüğü kalem kavgası, bu zedeleyişin sürekli hatırlatmasından ve devamlı eleştirmesinden başka şey değildi. Plekhanov'la Lenin'in sonradan bataryalarını üzerine yönelttikleri "ekonomizm" ise, Rusya'da toplumsal savaşın içinde cereyan ettiği şartların kendine göre dile geliyordu. Özellikle göçmen sosyalistlerin organı *Rabotçeye Delo*'nun sütunlarında açıklanıp anlatılan bu teori, objektif bir gözlemden hareket ediyordu: Rus işçi sınıfı yaşama hakkını savunmak için kapitalist teşebbüs sahiplerine karşı kendiliğinden sahlanmıştı. Başka deyişle, proletaryanın kendisince sınıf çıkarlarının kavranmasına, mesleki bakımdan hak arama olayı —ve yalnız o— uygun düşmekteydi. "Ekonomistler"in fikrinde bu hak arama olayını politika alanına dökmek için yapılan her teşebbüs —ve bu teşebbüsün eninde sonunda yol açacağı savaş— mevsimsizdi, zamansızdı. Durumun olgunlaşması, onunla birlikte proletaryanın da olgunlaşması gerekmektedir. Rejime muhalefet içinde bu suretle bir geçit işbölümü meydana gelmiş oluyordu: İşçiler bunun ekonomik bölümünü üzerlerine alıyorlardı. Politik bölümü ise demokratik burjuvaziye bırakılmıştı. Politika ve anayasa sorunlarına kesin ilgi gösteren bir o vardı. Alt tarafı, işçiler, Belinski'nin sözünü etmiş olduğu, "patateslerin bulunduğu kasma" itilip sürülmüş bulunmaktaydılar.

İşte *İskra*'nın yazarları böyle bir görüş tarzına baskalıyorlardı. Rus emekçilerinin politikaya sokulmalarının güç bir iş olduğunu kabul ediyorlardı şüphesiz, ama sırf bu güçlük yüzünden bu işe el atmanın gerekli olduğunu ileri sürüyorlardı. Herhalde şunu kabul edemezlerdi ki, politik düzlemde işçi sınıfıyla onun partisi, burjuvazinin karşısında ortadan silinsin: Burjuvaziye pek az güveniyorlardı çünkü. İşçilerin kendiliklerinden giriştikleri savaş, ekonomik bir savaştır şüphesiz, —diye kabul ediyordu *İskra*— fakat devrimci bir partinin görevi proletaryayı bu *kendiliğinden atış*'tan *bilim*'e, hak arama faaliyetinden devrimci faaliyete geçirmekti.

Artık yalnız bir propaganda değil, bir örgütlenme işi olan görev de böylece tanımlanmış oluyordu. Fakat *İskra* yazarlarının hepsinde doktrin tartışmalarına merak vardı, ama bunların bir teki —teorik sorunları hiçbir zaman küçümsememekle beraber— örgütlenme ~~dehasına~~ sahipti. Bu da Lenin'di. Karısı Nadejda Krupskaiya'nın da yardımıyla, yayınladığı derginin bir dağıtım sebekesini kurmak için elinden gelen her şeyi yaptı. Bunlar aynı zamanda yeni Partinin Rusya içindeki iskeleti olacaklardı. Bu dağıtıcılar gizli gazetenin elden ele dolaşmasını sağlamakla yetinmiyorlardı: Kışkırtıcılık, propagandacılık, habercilik ve kendi bakımlarından, mahalli ölçüde parti örgütleyiciliği de yapıyorlardı. Hepsini de parlak gazeteci ve değerli teorici olan arkadaşları —herkesten çok da Plekhanov— aşağılık yönetim çalışmalarını ve tamamen teknik görevleri kibar bir edayla küçümserlerken, Lenin'le Krupskaiya, bu işlerin ustası oldular. Başarının anahtarının bunda da olduğuna inanıyorlardı çünkü. *İskra* yayılışını ve kazandığı başarıyı özellikle onların bu konudaki değerlerine borçlu oldu. 1903 den başlayarak, gazetenin çevresinde toplanan gruplar Minsk'te 1898 de yarım kalan işi tekrar ele alacak bir kongreyi toplayacak hale geldilerse bu da, yine Lenin'in faaliyetine ilham veren, propagandadan ve örgütlemekten meydana gelme çifte kaygısı sayesinde mümkün olabildi. 1903 yılının Temmuz'u ile Ağustos'unda Rusya Sosyal Demokrat Partisini gerçekten doğuracak olan kongre, Brüksel'le Londra'da toplandı. İlk oturumlar Belçika'nın baskentinde yapıldı. Fakat çarlık gizli ajanlarının orada hazır bulunarak harıl harıl çalışmaları ve mahalli makamların pek konuksever olmıyan davranışları üzerine Rus devrimcileri, çalışma merkezlerini Londra'ya taşımaya karar verdiler. Toplantıda elli yedi temsilci hazır bulunmaktaydı, bunlardan on dördü ancak istişari birer oya sahiptiler. Toplam olarak, aralarında Yahudi emekçilerin grubu olan ve parti içinde bağımsızlık statüsüne sahip olmak isteyen "Bund"un da bulunduğu yirmi beş örgüt temsil ediyorlardı. Delegelerin çoğu doğrudan doğruya Rusya'dan gelmekteydiler ve bütün katılanlar için bu geçit ilk buluşmaydı bu. Toplantı, delegelerin dayanışma duygularına ateşlilik getirmekten çok, tartışmalarına tutku ilham etti. Çünkü Rus Sosyal-Demokrat Partisi'nin bu gerçek kongresi, aynı zamanda onun birliğine son veren kongre oldu. Yap-

tığı otuz yedi (!) oturumun gündeminde başlıca üç sorun vardı: Politik programın hazırlanması, tüzüğün yapılması ve yönetim organlarının seçimi. Programın tartışılması bitmez tükenmez görüşmelere yol açtı ama, yine de temsilcilerin hemen hemen birlik halinde oy kullanmalarını sağladı. Rus işçi sınıfına kapitalizmle savaş ve, politik düzlemde de, zorbalık rejimine karşı muhalefeti yönetme görevini verecek, bu program "ekonomizm"ın tezlerine karşı açıkça cephe alıyordu.

Kongredeki başlıca görüş ayrılıklarının kurulmakta olan partinin programı dolayısıyla ortaya çıkması şaşırtıcı görülebilir. Fakat bu çatışmalara sebep olan ve genç partiyi bölünme ve iç çekişme yoluna sürükleyen özel nokta incelenildiğinde, duyulan şaşkınlık daha da artar. Söz konusu olan, parti üyeliği sıfatını tanımlamaktı. Kongreye gelenlere iki tasarı sunuldu. Lenin'in tasarısı: "Partinin programını kabul eden ve onu maddi imkânlarla olduğu kadar örgütlerinden birine şahsen katılmaya destekliyen kimse, parti üyesidir." diyordu. Bu tanımın karşısında, yıllar boyu Lenin'in başlıca hasmı olacak olan Martov'unki vardı. Onun hazırladığı metin de şöyleydi: "Rusya Sosyal-Demokrat İşçi Partisi'nin programını kabul eden, partiyi maddi imkânlarla destekliyen ve örgütlerinden birinin yönetimi altında ona muntazam yardımda bulunan kimse, parti üyesidir."

Bu iki formül arasındaki ayrılık hemen göze çarpmıyordu ama, yine de esaslı olmaktan geri kalmamaktaydı. Gerçekten, aslında devrimci partinin ne olması gerektiği noktasında iki ayrı anlayış söz konusuydu. Lenin'in tanımı partiyi, onun kendi örgütlerinden olan kimselerin nisbeten dar çevresiyle sınırlamak anlamına geliyordu. Çünkü Rusya'daki şartlar yüzünden, bu kuruluş ancak gizli olabilirdi. Martov'a göre ise tersine, parti böylesine katı bir biçimde kurulamazdı: Merkez teşkilâtının çevresinde bulunan, onun yönetilişini, hattâ yönetimini kabul eden, fakat ona gerçekten girmemiş bulunan kimselere de üyelik vasfını tanımak gerekti. Bir yanda oldukça sınırlı sayıda "profesyonel devrimciler"den meydana gelme, dışarıya dönük olmakla birlikte kapalı bir parti vardı. Öbür yanda da çekirdeği hiç şüphesiz Lenin'in ileri sürdüğü terimlere benzer terimlerle meydana gelen, fakat çevresinde olasıya geniş işbirlikçi ve sempatizan grupları bulunan bir kuruluş vardı: Bu gruplar

da merkez çekirdeğindeki "profesyonel devrimciler"ın aynı haklarından yararlanacaklardı. Martov'un hazırladığı metin 22 muhalife ve 1 çekimsere karşı 28 oyla kabul edildi.

Tüzük sorunu üzerindeki tartışmalar çok sert olmuştur. Martov: "Bana kalırsa gizli bir fesat örgütü ancak işçi sınıfının kurduğu geniş bir sosyal-demokrat partiyle çevrili olduğu takdirdedir ki anlam kazanabilir," demiş ve: "Parti üyeliği unvanı ne kadar yayılırsa bu, o kadar iyidir," diye eklemişti. O zaman Lenin şu karşılığı vermişti: "Grevlere gösterilere katıldılar diye yüzlerle, binlerle emekçi, parti üyesi olmadıkları halde polisçe tutuklanırsa bu, örgütümün iyi düzenlenmiş olduğunu ispatlayacaktır." Bir başka sefer de yine aynı düşünceyle: "On emekçinin parti üyesi adını taşıması, bir gevezenin parti üyesi olmaya hak ve imkân kazanmasından iyidir," demişti. Her ne olursa olsun kafalar böylesine kızmış, anlaşmazlıkların öylesine derin olduğu anlaşılıyordu ki, kongreyi kapatacak olan ve herkesin bir formaliteden ibaret olacağını sandığı partinin yönetim organları seçimi, gerginliği daha da artırdı ve bağların kopmasına yol açtı. Bu makamların bir "merkezî organ" (*İskra*'nın yönetim kurulu), görevi mahallî kollar aracılığı ile parti faaliyetini yönetmek olan bir "merkezî komite" ve her iki yılda toplanacak kongre karşısında sorumlu denetim mercii olarak da bir "parti kurulu" olmaları öngörülmüştü.

Bu çeşitli makamlar için yapılan seçimler, sert bir tartışmaya yol açtı. Fakat, Martov'dan yana olan birkaç delegenin gidişiyile çoğunluğun saf değiştirmesi yüzünden, bu sefer Lenin üstün geldi. Merkezî komiteye "Leninciler" seçildi. *İskra*'nın yönetimi de Lenin'den, (tüzük tartışmasında Lenin'in yanını tutmuş bulunan) Plekhanov'tan ve Martov'dan meydana gelme, sınırlı bir gruba verildi. Fakat Martov, varlıkları *İskra*'nın yönetimine gerekli kimseleri Lenin'in merkezî organdan haksız yere uzaklaştırdığını ileri sürerek, oylama sonucunu kabul etmedi. Böylece de Lenin'in "bolşevikleri (çoğunluk kazananları)" ile Martov'un "menşevikleri (azınlıkta kalanları)" arasında bağ koptu. Kavgâ önemsiz görünebilirdi. Özellikle incir çekirdeği doldurmaz görünebilir, çabucak bir barışmayla sonuçlanabilirdi. Fakat aslında bunun onarılamaz tarihsel sonuçları olacağı ve heniz doğmakta olan Rus kapitalizmi, sosyalizmi, bir olup kendi

karşını meydana getirirken o aynı sosyalizm, daha doğumunu nüfus kütüğüne yazdıramadan devamcısını da ortaya koymuş bulunuyordu: Bolşeviklik doğmuştu.

BOLŞEVİKLERLE MENŞEVİKLER

Bolşeviklerle menşeviklerin ilişkilerinde çarlığın yıkılışına kadar bunları yeniden birleştirmek için birçok teşebbüsler oldu. Yakınlaşma dönemlerini fırtınalı evreler izledi. Bunlar boyunca da düşman kardeşler ortak hiçbir yanları olmayan saflardaymış gibi birbirlerinin karşısına dikiliveriyorlardı. Bu çatışmalardaki sertlikte sürgün havasının da etkisi olmuyor değildi. Harekât alanından, Rusya sosyalistleriyle zorba rejim arasındaki aralıksız savaşın olup bittiği yerlerden binlerce kilometre —ki aslında bu bir dünya demekti— uzakta olan bolşevik ve menşevik sürgünlerin, muhalefetlerini sistemleştirmek için bol bol vakitleri vardı. Doktrin tartışmalarına arasıra kişiler arasındaki kavgalar da ekleniyor; “temel savaşçılar”ın varlığı, görüş ayrılığına düşen yöneticiler arasında muhtemel bir hakemliği sağlıyamıyordu. Bu şartların, görüş ayrılıklarını arttırmak gibi bir etkisi oldu. Bununla birlikte, bu görüş ayrılıkları yapma, uydurma olmaktan çok uzaktılar. Politik ve devrimci faaliyetin, temelinden ayrı olan, bir anlayış biçimine dayanıyorlardı.

İlk olarak parti ve onun yapısı sorunu vardı. 1903 Temmuz-Ağustos kongresine değin, *İskra*’nın yazarları arasında bu bakımdan en geniş anlaşma hüküm sürüyor gibiydi. Bu örgütlenme sorunları üzerine eğilen, Lenin olmuştü şüphesiz. Bunlara da *Ne Yapmalı?* başlığını taşıyan küçük bir kitap adanmış; 1902 de çıkan bu kitabı, aralarında geleceğin menşevikleri de bulunan arkadaşları çok iyi karşılamışlardı. Gerçekte ise bu anlaşmanın yapma, herhalde çok dar sınırlı olduğu çabucak ortaya çıkacaktı.

Lenincilik yalnız devrimci stratejinin bir anlayışı, Marksçılığın Rusya’nın —ve emperyalizmin uluslararası ilişkilere hâkim olduğu bir dünyanın— şartlarına uyması demek değildir. Bu aynı zamanda, devrimci partinin örgütlenişini bir görüş tarzıdır. Daha önce de söyledik: XIX. yüzyılın sonunda Rus devrimci hareketinin başlıca niteliği, bir karışıklık ve hattâ anarşi haliydi. İşte Vladimir İliç’e de bu hale son

verecek bir yapı kurmak kadar hiçbir şey önemli görünmüyordu. Bir gün: “Bize bir devrimci teşkilâtı verin, Rusya’nın altını üstüne getirelim.” diye bağırırmıştı.

Fakat bu örgütün, savaşın zorunluklarına uydurulması da gerekti. Rusya’daki savaş, polisle, savaşımlar (militanlar) arasında sürekli bir düello olarak özetlenebilirdi. Orada kalabalık bir tür de vardı hattâ: Kışkırtıcı ajanlardı bunlar. Aynı zamanda iki işi birden görüyorlardı. Böyle bir ülkede, Batı Avrupa’daki sosyalist partilere benzeyen bir işçi partisi kurmak söz konusu olamazdı. Rus devrimci partisi, Lenin’e göre, *kapalı, gizli, merkezleşmiş ve askerleşmiş* olmak gerekti. Bu şartlara sahip olmazsa o da, kuruluşundan önceki halkçılar, aydınlar ve işçilerden meydana gelen bunca örgütler gibi, tenkil hareketlerinin kurbanı olacaktı. Kapalı olacaktı, çünkü kendilerini tam olarak görevlerine adanmış küçük sayıdaki devrimcilerden, “profesyonel devrimciler”den kurulu olacaktı. XIX. yüzyılın anarşisti Neçayev bu sonuncuların aydınlatıcı bir tanımını yapmış: “Devrimci dediğin, damgalı bir adamdır,” demişti. “Ne çıkarı, ne işi, ne kişisel duyguları, ne bir bağı vardır; yani kendine ait hiçbir şeyi, bir adı bile yoktur hattâ. Ondaki her şey, ilgilendiği tek nesneyi, tek düşünceyi, tek tutkuyu amaç edinmesiyle arka plâna itilmiştir ki bu amaç, devrimdir.” Bu deyimlerde pek zorlanmış bir eda yoktu, üstelik bunlar Lenin’in kişiliğinin temel görünüşlerinden birini, kazandığı zaferi izah eden görünüşünü açığa vuruyorlardı. Nitekim hasımlarından biri olan menşevik Axelrod onun için: “Günün yirmi dört saatinde aklımı fikrini devrime veren, boyuna onu düşünen, gece uyurken düşünde bile onu gören bir Lenin vardır,” dememiş miydi? Sonra, yenilgiyi hemen hemen kabullenmiş bir tavırla kendi kendine: “N’aparsın böyle bir adama?” diye soruyordu. Bu soruya karşılık vermek gerekseydi, bunun ne olacağı apaçıktı. Lenin: “Devrim yaparsın,” diye cevap verirdi.

İşte bu “profesyonel devrimciler”in burjuvazi içinden seçilip toplanması hemen hemen gerekliydi. Görünüşe göre, ancak kendi sınıflarıyla bağlarını koparmış olan burjuvalardan, benliklerini tümüyle dolduracak bir devrim faaliyetli için yararlanılabildi. Ayrıca başında, sosyal kökleri sayesinde bir para yardımının beklenebileceği çevrelerle temas edebilecek kimselerin bulunması, parti için çok faydalıydı:

Üye sayısı çok sınırlı olan bir örgüt için bu yardım çok lâzımdı. Onun içindir ki, —hiç değilse toplumsal bileşim bakımından— hiçbir partinin, bolşevik partisinin ilk zamanlarındaki kadar, işçilerle az ilgisi olmamıştır. Bununla birlikte şartlar parti temelini genişletilmesine elverişli hale geldiği zaman —ki 1905 devrimini boyunca böyle olmuştur— parti üyelerinin baştan aşağı değiştiği görüldü. Örneğin, 1903 kongresine katılan altmış kadar delege içinde topu topu dört işçi vardı. Londra'da toplanan 1907 kongresinde ise, 196 aydının ve "profesyonel devrimci"nin yanı sıra, fabrikada çalışmakta olan 116 işçi vardı. Bununla birlikte böyle bir genişleşmiş ancak olağanüstü şartların sonucu olmuştur. Normal zamanlarda Rusya'da hüküm süren politik şartlar ortaya gıfte bir zorunluk çıkarıyordu: Devrimci parti kapalı olmak gerekti. Gizli de olmak gerekti, faaliyetinin bir fesat hareketi biçimini alması gerekmele beraber, bir halk kargaşalığı ve bir propaganda çalışması niteliğinde olması da lâzımdı. Nitekim, II. Uluslararası Emekçi Birliği'ne (II. Enternasyonale) gönderdiği raporda bir Rus sosyalisti, hiç de hayret uyandırmaması gereken şu olayları yazmaktaydı: "İnsan yalnız kanlı çarpışmalarda değil, bir baskı makinesini işletirken, kitap satarken, gazete ve bildiri dağıtarken, mitinglerde konuşurken, konferans verirken, toplantılarda söz söylerken de ölüyor... Bir komitenin ortalama varlık süresi bir-iki ay, bir gazeteninki de bir-iki sayı." Lenin'e gelince o, bu duruma uymak için elinden gelen her şeyi yapıyordu. Görünmez mürekkep hazırlamakta, mesajları şifrelemekte, telgrafları saklamakta, gizli toplantılara, buluşmalara elverişli ya da elverişsiz evleri bulup çıkarmakta çok usta olmuştur. Hatta bu işin eskisi ve oldukça pıskın bir devrimci olan Axelrod'a, özellikle görünmez mürekkep yapımı için mektupla öğütler verdiği bile olmuştur. İdeoloji ile eczacılığın her zaman görülmiyen bir buluşmasıydı bu.

Bununla birlikte, mantığın uygun bulduğuna demokrasi "olmaz" diyordu. Lenin için bu gizli komitelerin işleyişini birtakım toplantılarda yapılan oylamalara bağlı tutmak söz konusu olamazdı: "Zorbalık rejiminde seçimleriyle, tutanaklarıyla, oylamalarıyla v.b. geniş bir işçi örgütü bulunmasını isteyenler, ıslah kabul etmez hayalçilerden başka şey değildir," diyordu. Demokrasinin erdemlerinin yerine Lenin, merkezilikle disiplinin zorunluluklarını geçirmişti. Merkezci-

liği Avrupa sosyalist partilerinin çoğu kabul etmişti. Bu, özellikle Alman Sosyal-Demokrat Partisi için böyleydi. XX. yüzyılın başında Avrupa işçi dünyasında bu partinin çok büyük itibarı vardı. Fakat Lenin buna başka hiçbir yerde sahip olmadığı bir anlam veriyordu. Ona göre, bu merkezilik gereğince mahallî örgütlenme komitelerinin, merkezleşmiş yönetimin buyruğu altında olmaları ve hukukana değilse bile fiilen onun tarafından tâyin edilmeleri gerekliydi. Dolayısıyla parti içinde otorite, hepsi de gizli bir kurumun üyesi olan "profesyonel devrimciler" in elindeydi. Sonraları, 1907 de Lenin, devrimci partinin temeliyle tepesi arasındaki ilişkileri nitelemek için, artık klâsikleşen, *demokratik merkezilik* deyimini uyduracaktı. Sonradan komünist partilerin icraatına bir merkezilik ve iç demokrasinin çok eşitsiz oranında fiilen girdiği, fakat demokrasi oranının daha yüksek olmadığı, az-çok haklı olarak iddia edilmiştir. Mubakkak olan şu ki, disiplin, en cüretli bir proleter zihniyetin ifadesi ve hemen hemen askerleştirilmiş bir örgüt için hayati bir zorunluk olarak, Leninci parti tarafından başlıca meziyet haline getirilecekti.

Öte yandan bolşevikler, 1905 devriminden de yararlanarak, çarlığa karşı savaşlarında polis tedhişine karşı zor kullanmağa hazır olduklarını ispatlayacaklardı. "Narodnaya Volya" üyelerinin pek hoşlandıkları ferdi tedhişçilik hiçbir zaman bir faaliyet ilkesi haline getirilmemekle beraber, Marksçılığı kabul etmeleri, bu bakımdan onları halkçıların içinde yürümekten alıkoymuyordu. (Lenin 1916 da: "devrim taktili olarak ferdi suikastlar akılsızcadır, zararlıdır," diye yazıyordu. "Ancak bir yığın hareketiyle, dolaysız ve sıkı bir bağ halindedir ki, ferdi tedhişçilik faaliyetleri yararlı olabilir ve olmalıdır.") Fakat 1905 ten başlayarak Lenin'in —zorunlu ve çok yakın saydığı— bir ayaklanmaya hazırlanmış tarzı, politik faaliyetin onun için ne dereceye kadar gerçek bir savaş anlamına geldiğini açıklamaktaydı.

Rusya'ya dönmeği beklerken, Cenevre kitaplıklarında askeri sorunlar üzerinde bilgi topluyor, bunlara özellikle ilgilenmiş olan Engels'in bu konuda bütün yazdıklarını okuyordu. Rusya'ya gönderdiği gizli mektuplarda Vladimir İliç, arkadaşlarına, halk ayaklanması sanatı üzerinde pratik öğütler veriyor; askerleri, dağıtmakla görevli oldukları gösterici ya da isyancı halk yığınlarıyla bir kardeşlik havası içine

sokmak için başvurulacak binbir çareyi anlatıyordu. O zaman ne bahasına olursa olsun partisini bir savaş örgütü haline koymak istedi. Devrimin başarısızlığa uğrayışından sonra bolşevikler, 1905-1906 yıllarındaki silahlı savaşın kul lanma imkânını kendilerine verdiği usullere uzun süre bağlı kaldılar. Bunların partizan grupları, cüretli baskınlar sayesinde, partinin boşalan kasalarını doldurdular. Bir çeşit "kamulaştırmalar" çağı oldu bu: Bankalardan çoğu zaman milyonlarca rubleye yükselen ganimetler elde edildi. Geleceğin Stalin'i de bu işlerde ilk adımlarını o zamanlar attı.

Hemen hemen askerce bir ateşlilik, keskin bir disiplin duygusu, merkezleşmiş yönetimin otoritesine saygı ve bağlılık... Bütün bunlar, partiye halk yığınları arasındaki ilişkilerin belirli bir anlayışa göre kurulmasını gerektiriyordu. Lenin proletaryanın içten gelen hamlelerinden her zamanki gibi kuşkulanıyordu. Onun düşüncesine göre bu, proletaryayı egemen sınıf ideolojisinin kucacağına atmak gibi bir tehlikeye yaratmaktaydı. İşçilerin verdikleri sözün gerçekten etkili olması için bunları, tersine, kadrolamak, yığına yabancı bir örgüt kurup geliştirmek, fakat yığınla en sıkı ilişkileri sürdürerek onu etkilemeye, hamlelendirmeye, yönetmeye çalışmak gerekti. İşçi sınıfının gerçek bir öncü kuvveti olması tasarlanan bolşevik partisine verilen görev, işte buydu. Hem de bu sınıfın tek öncü kuvveti olacaktı o. Lenincilerin başka her örgüt biçimine karşı besledikleri kuskuyu hakkı gösteren, işte buydu. Örneğin sendikaların durumunda olduğu gibi, böyle bir örgüt emekçilerin biling sahibi olmalarını yavanlaştırmak, sulandırmak, hak arama ve protestoda bulunma faaliyetinde onlara üstünlük duygusunu kaybettirmek tehlikesini yaratıyordu.

Menşevikler ise her bakımdan bambaşka bir görünüş içindeydiler. Rusya'da politik hürriyet yokluğunun sosyalistleri gizli fesatçı usulleri kullanmak, örgütlerine kapalı bir nitelik vermek, ayaklanmaya başvurmayı göze alıp buna hazırlanmak zorunda bıraktığını kabul ediyorlardı; şüphesiz. Fakat bu gibi zorunlukların, bir parti kurmağa engel olmayacağı düşüncesindeydiler. Batı sosyalist partileri örneğine uygun olarak kurulacak bu parti gittikçe daha büyüyen, politikaya sokulmuş bir işçi yığını içinde tophyacaktı. Fakat menşevikler için bu yığını, çok kudretli gizli bir yönetimin otoritesi altına sokmak söz konusu değildi. 1912

ye doğru menşeviklerin Petersburg'daki teşkilâtı, tersine, kurulması söz konusu olan "yığın partisi"ne, asıl gizli kısmın tâbi olması gerektiği düşüncesindeydi. Menşevikler, Lenin'e partide "sıkı yönetim kurmak" istediği için takaza ediyorlardı. Kendileri de zorda kalırlarsa savaş usullerine başvurmağa katlanacaklardı. Fakat her şey onları partilerinde "açık" faaliyetleri geliştirmeye itiyordu: Ancak bu sayededir ki, işçi sınıfı büyüyebilirdi. Vaktiyle "ekonomistler"de görüp eleştirdikleri o "içten gelen hamleciliğe" isteksiz taraftardılar. Sendika teşkilâtlarından başlamak üzere işçi örgütlerinin mümkün olduğu kadar çok sayıda, serbestçe gelişmesinden başka istedikleri yoktu.

1905 devriminden sonra yumuşamış bir zorbalık rejimi kuruldu ve bu, bir zaman için, yarı-hürriyetçi bir sisteme doğru gidış hulyasını yarattı. O zaman menşevikler Sosyal-Demokrat Partisi'nin kanunsuz faaliyetlerinden tamamen vazgeçmesini ve çarlık rejimi kanuniliğinin çerçevesinde yer almasını istediler. Lenin bu "tasfiyecî" eğilimin aleyhinde bulundu. Martov da buna muhalifti zaten. Ashında, bunda olduğu gibi, başka konularda da, menşeviklerin büyük çoğunluğu örnek olarak Batı sosyalizmini alıyor; onun stratejik anlayışlarını nasıl paylaşıyorlarsa yapılarını da benimsemek istiyorlardı.

Gerçekten, bolşeviklerle menşevikler arasındaki anlaşmazlıklar yalnız örgütlenme sorunlarıyla ilgili değildi. Rus işçi sınıfına düşen rolü anlayış tarzları bile birbirinden çok ayrıydı. Menşevikler Batı Avrupa'da görülen evrim şemasının Rusya'da da ortaya çıkacağına inanmaktaydılar. Bu inanç da Rus devrim hareketine Marksçılığın katkısını geniş ölçüde özetlemekteydi zaten. Menşeviklere göre bu demekti ki, —aynı nedenler aynı etkileri yarattıklarına göre— Rusya'nın endüstriyel gelişimi, burjuvazinin egemenliğine yol açacak; bu da, politik kurumlar düzeninde, parlamenter rejimin kurulmasıyla sonuçlanacaktı. Proletaryanın rolü, zorbalık rejimine açtığı savaşta burjuvaziye yardım ederek, böyle bir gelişimi kolaylaştırmaktan ibaretti. Fransa ile İngiltere'deki rejime çok benzeyen böyle bir rejim yerleştikten sonra, işçiler kendi sınıf kudretlerini örgütlemek görevinde olacaklardı. Bu da burjuvazi karşısında bir itiraz gücü olacak; hem politik, hem ekonomik ve sosyal bir

evrimin sonunda iktidarı onun elinden çekip almağa aday bulunacaktı.

Böyle bir yolun zayıflığı bugün apaçık görünmektedir: Rus burjuvazisinin iktidarı ele alması için devrimci proletaryanın ona yardım etmesi gerektiğini menşevikler nasıl sanabilirlerdi? Bu burjuvazi, böyle bir ihtimali akla yakın gösterecek şartlardan hiçbirine sahip değildi çünkü. Rusya'daki orta sınıfların zayıflığı, herhangi bir parlamenter rejimi temelinden baltalamaktaydı. Beri yandan, proleter yığınlarının kendilerini sömüren bir sınıfa yardım edecekleri nasıl umulabilir? Üstelik bu sınıf onlara bugünün müttefiki, fakat yarının düşmanı olarak gösteriliyordu. Böyle bir yargı akademik incelemelere konu olabilir, aydın topluluklarının hoşuna gider ve harekete getirebilir. Fakat menşeviklerin seferber etmek istedikleri geniş işçi tabakalarının buna katılmalarını sağlamak bakımından şansı azdır.

Bu stratejinin karşısına bolşevikler —ve özellikle Lenin— bambaşka bir şema çıkarıyorlardı. İyi Marksçılar olarak, iktidarın proletaryaya ele geçirilmesi sayesinde sosyalizmin kurulmasının, kapitalizmin ve burjuva demokrasisinin gelişimi gibi bir yoldan geçmesi gerektiğini kabul ediyorlardı. 1905 de Lenin şunları yazmaktaydı: "Her kim sosyalizme politik demokrasiden gayrı bir yoldan ulaşacağını umarsa, eninde sonunda, ekonomik düzlemde olduğu kadar politik düzlemde de, sağma ve gerici sonuçlara varır." Bu noktada menşeviklerle anlaşma halindeydi. Burjuvazide demokratik bir devrimi başarma arzusu, hattâ imkânları bulunduğu nu reddettiği anda da menşeviklerden ayrılmaktaydı. Burjuvazide enerji yoktu, proletaryadan korkması, onu büsbütün felce uğrattıyordu. Lenin bundan da şöyle bir sonuç çıkarıyordu: Bu görev endüstriyel proletaryaya yerine getirilmek gerektir. Çağdaş toplumun gerçekten devrimci tek sınıfı odur. Ayrıca bu görevin yerine getirilişinin işçi sınıfını tabiatıyla burjuvaziye ve onun politik alandaki ifadesi olan liberalizme karşı çıkaracağına inanıyordu. Oysa menşevikler burjuvazide geçici, fakat zorlayıcı bir müttefik görmekteydiler.

Su halde, ülkede küçük bir azınlık olan işçilerin tek başlarına mı hareket etmeleri gerektiği? Lenin böyle düşünmüyordu. Fakat, burjuvazi liberalizmiyle bir ittifakı onaylamaktansa, gözlerini köylü sınıfından yana çeviriyordu.

Şehirlerle köylerdeki devrimci güçler arasında yapılacak bir anlaşma, zorba çarlık rejiminin hakkından gelecekti: Böyle bir anlaşmada da üstün rolü endüstriyel proletaryaya oynayacaktı.

Bu ikinci 1905 olayları da kuvvetlendirdi. Bu konuda da bolşeviklerle menşevikler arasında anlaşmazlıklar ortaya çıktı. Devrimin başarısızlığa uğramış olmasının nedenlerinden birini ordunun, yani aslında köylü sınıfının tutumunda aramak gerekti. 1905 yılı Aralık ayında Moskova işçileri ayaklandıkları zaman askerî kuvvetlerce ezilmişlerdi. Oysa onlar, Japonya ile savaş dolayısıyla seferber edilen askerlerin kendilerini destekleyeceklerini ummuşlardı. Askerler duraksamışlar, fakat sonunda ayaklananlardan yana olmamışlardı. Köyler halkı, şehirlerdeki proletaryanın kendisine uzattığı eli itmekteydi. Bolşeviklerle menşeviklerin bundan aldıkları dersler tamamen apayrı oldu: Bolşeviklere göre uğranılan bozgun ancak, sosyalistlerin köylü isteklerini daha çok desteklemeleriyle onarılabilir. Bu, onları devrimci savaşa sürükleyecek tek çareydi. Herhalde köylerin çok gerekli olan yardımını elde edilmedikçe, Rusya'da devrim yenilecekti.

Menşevikler ise tersine, 1905-1906 olaylarında, "ortodoks" Marksçılığın uzun süredir benimsemiş bulunduğu bir inancın doğru çıktığını gördüler: Rusya'nın politik ve sosyal yapısının sapına kadar geri elemanları olan "mujiik"lerin desteğine güvenilemezdi. Biraz da kendilerine zararı dokunan bir dogmacılığa kapılarak, menşevikler önceki şemalarına sınıksız yapıştılar: İşçi sınıfı iktidarı ele geçirmek için hazır değildi. İktidara geçici olarak, fakat asıl hakkı bulunan, burjuvaziydi. Oysa bu, 1905 Ekim'inden başlayarak —çar ülkeye bir Anayasa verdiği zaman— önemli parçasının daha çok devrim aleyhtarı tavır takınmış olduğu, bu burjuvazinin çok çekingen tutumunu hesaba katmamak olurdu. Menşevikler işte böyle bir burjuvazi üzerine yatırım yapıyorlardı.

Bu bakımdan bolşevikler, Rusya'daki şartları ve ülke halkının sınıflarından herbirinin sahip olduğu gerçek politik imkânları daha çok hesaba katıyorlardı. Ve menşevik milletvekilleri Duma'da meşrutiyetçi demokrat (K. D.) temsilcilerle birleşme imkânlarını araştırırken, bolşevikler demokrat köylülerin çıkarlarını savunan hizbe yaklaşmağa

çalışıyorlardı. Duma'nın dışında da sosyalist devrimcilerle gittikçe daha fazla işbirliği yapma eğilimindeydiler: Bu parti 1900 da eski halkçı ilkelerin temeli üzerine kurulmuş ve özellikle köylerde kökleşmişti. Sosyalist devrimci partinin içinde (genel olarak "S. R." diye adlandırılan) sosyalist devrimcilerin çoğunluğunca izlenen ılımlı ve kanuncu yönelişe karşıt bulunan uzlaşmaz bir sol kanad kurulunca, bu işbirliği daha elle tutulur biçimlere bürünmüştü hattâ.

Bolşeviklere göre en ileri proleterlerle en bilinçli köylüler arasındaki bu ittifak, çarlığın devrilmesi ve bir burjuva demokrasisinin doğmasıyla sonuçlanmak gerekti. Sosyalizmin zaferi daha ileriye, süresini önceden söylemeği kimsenin göze alamadığı bir evrimin sonuna kalacaktı. Proletarya ile burjuvazi arasındaki ittifak üzerine kurulu menşevik stratejisi hiç gerçekçi değildi ama, bolşeviklerin stratejik anlayışları da kendi bakımlarından kusursuz değillerdi. Köylülerin de yardımıyla Rus işçi sınıfının çarlığı devirecek gücü elde ettiği ihtimalini gözönünde tutalım: Bu gerçekleşirse işçi sınıfının, sosyal ve ekonomik kudretli burjuvazinin tekeline verecek bir rejimi kurmakla yetineceğine inanılabilir miydi? Hem de kendi haklarını elde etmekten, kendi öz çıkarlarını etkili tarzda savunmaktan âciz bir burjuvazinin tekeline! Proletaryanın avantajlarını daha ileriye götürmekten vazgeçeceğini; devrimin "demokrat burjuva" evresinden sosyalist evresine geçmekten cayacağını tasavvur etmek için, onda Marksçı teorileri keskin bir anlayış, bunları adamakülli sindirerek bilis, nihayet bir oto-disiplin ve görülmemiş bir feragat bulunduğunu farzetmek gerekirdi. Ya da sınıf olarak yaptığı uğraşmalara olduğu kadar kudretini idrâk edis ihtiyacına da cevap veren sosyal zaferleri düşünmekten işçi sınıfını vazgeçmeğe inandırmak için, devrimci partinin bu sınıf üzerinde yeterince otoriteye sahip olduğunu farzetmek gerekirdi.

(1917 ye değin bolşeviklerden de, menşeviklerden de ayrıldığını iddâ eden ve uzun süre onları barıştırmaya uğraşan Troçki, onlardan herbirinin anlayışının karşısına kendi "sürekli devrim" düşüncesini çıkarmıştı. Ona göre proletarya, devamlı bir süreç halinde hem demokratik devrimi, hem sosyalist devrimi gerçekleştirme işini üzerine almalydı. Troçki bu teoriyi öne sürdüğünde, Lenin reddetti. Ama fiili olarak o da 1917 de bundan yana oldu.)

Bolşeviklerle menşeviklerin stratejik anlayışları işte böyleydi. Bolşeviklere göre proletaryanın hemen yerine getirilecek bir görevi vardı: Burjuvazinin tam beceriksizliğini önlemesi gerekti çünkü. Menşeviklere göre ise proletarya, çarlığa karşı savaşta özellikle bir yardımcı rolündeydi, bu savaş yönetip sonuçlandırmak, liberalizme düşen bir işti. Proletaryanın büyük devrimci görevleri, bu aynı liberalizme karşı savaş ancak daha sonra gelecekti. Fakat menşevikler için ne yazık ki, Rusya'da devrim, günün sorunuymdu. Burjuvazi bunda baş rolü oynayacak halde değildi. İşçi sınıfı ise, tersine, olanca benliğiyle atıldı ve bütün mücadeleyi sürükledi. Bolşeviklerin sabırsızlığı, yığınların sabırsızlığını yansıtıyordu.

★

Önemli olmakla birlikte sürgün havasıyla artan bütün bu ayrımlar ve yol açtıkları bütün gerginlikler, bolşevik ve menşevik olmak üzere sürekli olarak birbirinin karşısına dikilmiş iki ayrı ve tek blokun söz konusu olduğu anlamına gelmekteydi. Bir yandan, bolşeviklerin hepsi en sert çözümlere aynı derecede taraftar değildiler. Öbür yanda da menşeviklerin hepsi zor usullerinin kullanılmasından vazgeçmiş değildiler. Lenin'in kendisinde dahi, olayların baskısı altında düşünce tarzına esneklik vermekten âciz bir doktrinci halli hiç yoktu. Lenin'in dikbaşlılığı hasımlarınca alâksızca bir taassubun âdetâ çalınca bir belirtisi sayılmaktaydı. Oysa bu devrimcide teoriden daha güçlü bir faaliyete geçme ihtiyacı ve yakıp yıkma stratejisinde usta olan bu adamı çağımızın en büyük Devlet adamlarından biri haline sokacak olan bir esneklik vardı.

Örneğin bu, 1905-1906 yıllarının devrim olaylarında da görülebilir. O zamana değin onun her şeyden önce dizginlenmiş, askerleştirilmiş gruplara katı bir tutumu zorla kabul ettirmeğe istekli bir komiteler adamı olduğu sanılmıştı: Bu grupların kuşkuyla karşılanacak her teşebbüsü bir düzene sokulmak, tepeden inme bir disiplinin buyurucu istemlerine tâbi tutulmak gerekti. Görüşlerinde, anlayışlarında bazı yönler vardı şüphesiz: Kalem tartışmalarının da et-

kisiyle bunlar, bu Rus devrimcisinin arasına Prusyalı bir memura benzediği izlenimini uyandırıyor. Fakat olağanüstü politik şartlar altında ve eninde sonunda kendi kaderleri üzerinde karar verenlerin, yığınların yine kendileri olduğu yolunda derin bir inanç beslemeseydi, Lenin bir devrimci olamazdı. Kimi arkadaşlarının düşüncesinin tersine olarak, 1905 de, yükselen devrim dalgası önünde parti komitelerinin ortadan çekilmelerini istedi. Rusya'daki bolşeviklere mektuplar yazarak, o yılın Şubat ayında "her zaman ki hiyerarşi kaygılarından vazgeçmeleri" için onlara yalvarıyordu: "Bırakın bunları bir yana," diye ekliyordu. "Yoksa siz de komite üyelerine yaraşan şerefli bir tarzda yokolup gideceksiniz." Komitelerin yeni üyelere açık tutulmasını da istiyor; daha şimdiden kişiliklerinde geleceğin bürokratlarının belirlediği parti savaşçıların "alelade işçiler yönetim mevkilerine geçemezler," diye düşünmelerine kıızıyordu.

Olayların baskısı altında bolşevik görüş ve anlayışlarının tümü, en katı yönleri neyse onlarda sarsıldı zaten. Lenin bu baskıya hiç karşı koymadı. Devrimin en cıvıvı zamanında, bolşeviklerin Finlandiya'da 1905 sonunda düzenledikleri konferans sırasında partinin 1903 de oylanmış tüzük hükümlerinde önemli değişiklikler yapıldı. Martov'un ileri sürdüğü ve çoğunluğun kabul ettiği "üyenin tanımı"nın yerine Lenin'in ileri sürdüğü şeklin geçirilmiş olmasına şaşmamak gerekir. Fakat bolşevikler yeni tüzüklerine demokratik zihniyete uygun ilkeleri sokmak ihtiyacını da duyduklar: Bunu menşevik hasımlarına bir tâviz olarak değil de, devrimci savaşın bir gerekliliği olarak yaptılar. Böylece, mahalli kolların bağımsızlığını ve merkezi yönetim karşısındaki haklarını koruyan; nüfuzlu birtakım görevlere (tâyin usulünü bir yana bırakarak) seçim ilkesini getiren; muhalefete merkezi komiteyi eleştirme ve yapması muhtemel yolsuzluklara karşı kendini savunma hakkını öngören birtakım yeni hükümler kabul edildi. Yeni tüzükte şu hüküm de vardı örneğin: Bir kolun üyelerinin altında biri istediği takdirde parti, görüşlerini bildirmek imkânını elde etsin diye, her türlü muhalif eğilimin emrine bütün propaganda cihazını vermek zorunluğundaydı. Modern partilerde —hattâ bunların en demokratik ilkelere sahip olduklarını iddia edenlerinde bile— böyle hürriyetçi kurallar seyrek olarak kâğıt üzerinde, daha seyrek olarak da gerçekte vardır.

Menşeviklere karşı da genellikle bolşeviklerin, özellikle Lenin'in tutumu çok değişti. Şu da var ki, devrim hareketi başlar başlamaz Rusya'nın içinde dahi birçok düşmanlık nedenleri boş, önemsiz göründü. Çarlıkla daha etkili tarzda savaşabilmek için, bolşevik ve menşevik komiteler hemen her yerde birleşiverdiler. Polis kendi gazetelerinin çıkmasını yasaklayınca, bolşeviklerle menşevikler ortak bir basın organı yayınlamağa başladılar. Partide birliği yeniden kurmak için hazırlıklar yapıldı. İki yıldır yapmakta oldukları kardeş kavgasına son vermek için, bolşevikler de çabalarını sarfetmekte menşeviklerden aşağı kalmadılar. 1906 yılı Nisan'ında Lenin, Rus Sosyal-Demokrat Partisi'nin 1905 de geçirdiği evrimden söz ederken: "Devrimden önceki dönemin tartışmaları şimdi yerlerini bütün pratik sorunlar üzerinde tam bir anlaşmaya bırakmıştır," diye yazıyordu.

Yine 1906 yılının o Nisan ayında iki hizbin Stockholm'da düzenledikleri kongre, partide birliğin yeniden kurulmasına karar verdi. Barışına kısa süreli oldu şüphesiz. Devrimin yenilgiye uğraması, yüzlerce savaşçı için yeniden sürgün yolunu tutmak anlamına geldi, ve Lenin'in de yazdığı gibi: "Bütün bu miskince anlaşmazlıklara kaçınılmaz bir şekilde sebep olan, sürgünde olma hali oldu." Zaten bu ikinci sürgün birincisinden daha acı oldu: Savaşın coşkunluğundan, kısa süren bir umudun doğuşundan hemen sonra geliyordu çünkü. Onun için Paris'teki, Cenevre'deki ya da Londra'daki Rus sosyalistleri 1905 den önceye göre daha çok acı duydular. Rusya'nın içinde ise "Stolipin gericiliği" zafer sarhoşluğu içindeydi. İşçi sınıfı ezilmekte, partisi yok edilmekteydi. 1909 da, özellikle Moskova bölgesinde bu parti fiilen yoktu. Maksim Gorki'ye yolladığı bir mektupta Lenin, şu itirafta bulunuyordu: "Bugün sürgün hayatı 1905 devriminden önce olduğundan yüz defa daha acı hale geldi."

Bu bozgun havası içinde, hizipler yine ortaya çıkmaktaydı. Bolşeviklerle menşevikler eski kavgalarına dönmekle kalmıyorlar, birbirlerini paralyorlardı. Menşevikler şimdi "tasfiyeciler" ve "tasfiye aleyhtarları" diye, kendi aralarında ikiye bölünmüşlerdi. "Tasfiyeciler" Rus sosyalistlerinin gizli savaştan tamamen vazgeçip kanuni politik faaliyete girişmesini istiyorlardı. Bolşevikler de daha birleşik halde değillerdi: Onlar arasında da "boykotçular", "göreve son ve-

riciler", "arabulucular" görülmekteydi. "Boykotçular" sosyallerin seçimlere ve Duma'nın çalışmalarına katılmalarına karşıydılar. "Göreve son vericiler", ilk eğilimin yenilgiye uğrayışından sonra, Duma'daki sosyalist milletvekillerinin görevine partinin kendisi tarafından son verilmesi için ayak dirediler. Bu bir "gauchisme (topyekûn devrim) akımı" idi ki, Lenin şiddetle savaştı bununla. Fakat en azından eşit bir enerjiyle, Lenin "arabulucular"ın da karşısına daydı: Bunlar, menşeviklerin hiç değilse bir hizbiyle anlaşmadan yanaydılar. Çoğu zaman kendi teşkilâtında tek başına kalan, her zamankinden daha çok hareket ve faaliyemkânından yoksun olan Vladimir İliç, dalma dürüst olmayan sert kalem tartışmalarıyla hasımlarına karşı boşaltıyordu. 1908 de, topyekûn devrimden yana olan hasımlarını partinin bolşevik hizbinden çıkardı. Bunlar Bogdanov'un yönetiminde, bir süre çoğunluğun desteğini elde etmişlerdi. Lenin bu vesileyle şu noktayı açıklamaktan geri kalmadı: Teklif ettiği tedbirin, çıkarılanları partinin değil bolşevik hizbin dışında bırakma hedef tuttuğunu belirtti "Bir partinin içinde her çeşit görüşler bulunabilir; hattâ bunların en aşırı olanları, birbirlerine taban tabana zıt dahi olabilirler," diye, bu konudaki düşüncelerini anlattı.

Bolşeviklerle menşevikler arasındaki uçurum derinleşti. Bağların topyekûn kopmasına doğru gidiliyor, menşevikler bunu önlemek için hiçbir şey yapmıyorlar, bolşeviklerin çoğu da artık bunu istiyorlardı. Nihayet 1912 yılının Ocak ayında olan oldu. Lenin kendinden yana olanları Prag'da bir konferans halinde topladı. Az sayıda olmalarına rağmen, bunlar, menşeviklerin kendi kendilerini partiden çıkardıklarını söylediler. Ondan sonra da bolşevikler artık Rus Sosyal-Demokrat İşçi Partisi'nin bir hizbi olarak değil de, partinin kendisi olarak ortaya çıktılar. İL Uluslararası İşçi Birliği Rus sosyalistleri arasındaki bölünmeye son vermek için nüfuzunu kullanmak istediği zaman, Lenin'in red cevabıyla karşılaştı. Hizipler arasındaki savaş bolşeviklerin lehine dönüyordu. Rusya'nın içinde de nüfuzları büyüyordu. İlk sayı 1912 yılının Mayıs'ında çıkan gazeteleri *Pravda*'nın tirajı, menşeviklerin gazetesinin tirajını çok geride bırakmıştı. Rusya'daki işçi savaşı yeniden canlandıkça bolşeviklerin örgütlenişi de daha ileri bir hal alıyordu. Sayıca çok olmakla birlikte kararlı olan arkadaşlarına da, kendine de

güvenen Lenin, savaşın ve sürgünün imtihanları arasında bir savaş âleti hazırlamıştı ki bu da yararlığını göstermekte geçkmiyecekti. "Bolşevik zihniyeti" bir gerçek olmuştur: Disiplin bu zihniyette tartışmayı ve düşüncelerin karşılaşmalarını bertaraf etmiyor; hareket azmi bunda macera zevki halinde soysuzlaşmıyordu; bir adamın otoritesi yerini henüz bir şefin diktatörlüğüne bırakmamıştı. Bu politik kuruluştaki, onu devrim zaferinin partisi haline getirecek olan bütün güçler vardı; fakat başka birtakım nitelikler daha taşıyordu ki bunlar, kaygı uyandırmaktan geri durmuyordu. 1917 nin coşkunluğu o güçleri geliştirecek; 1920 nin gerileyişi, durgunluğu, yalnızlığı o nitelikleri daha belirli hale sokacaktı.

Bununla birlikte en önemli nesne ortadaydı: Proletaryanın öncülerinin bir partisi, iktidardaki rejimin bir mirasçısı vardı. 1914 yılı Temmuz'unda Petersburg'daki işçiler grevi ve başladılar, başkentten her yanında barikatlar yükseldi. Savaş, bu ayaklanma başlangıcını yarıda bıraktı. Fakat son hücumu önleyemedi: Erteleledi, enerjisini de kat kat arttırdı.

III

1914 - 1917 : ÇARLIĞIN SONU

1914 Temmuz'unun son günlerinde, Avrupa büyük seferberliklerin humması içinde çırpınırken, Rus işçi sınıfı 1905 olaylarını hatırlatan yeni bir taarruza geçiyordu. Daha Haziran'da hükümet, bir kargaşa ve grev dalgası karşısında sosyalist yöneticilerle taraftarlarına karşı tenkil tedbirleri almış, yüzlerce kişiyi tutuklamıştı. Proletaryanın cevabı, özellikle Petersburg'da, çok sert oldu: Fransa Cumhurbaşkanı Poincaré, başkenti ziyaret ettiği sırada, şehirde barikatlar yükseliyordu. Grevler yaparak protestoda bulunmakla yetinmeyen işçiler, gürültülü gösteriler yapıyorlar, polisle çatışmalar artıkça artıyordu.

Birkaç gün sonra, ilk bakışta bu sınıf çatışmaları sona ermişti. Bütün memleketin tek bir yurtseverce hamleyle harekete gelmiş gibi bir hali vardı. 2 Ağustos'ta, bir gün içinde Petrograd adını almış bulunan Petersburg'da görülmemiş bir sahne cereyan ediyordu (Petersburg adı, Almanca'yı hatırlatan ses düzeni yüzünden, terkedilmişti). Kışlisedeki âyinden dönen II. Nikola ile ailesi, Kışlık Sarayın bir balkonunda göründüler. Sarayın önünde on bin kişi toplanmış bulunuyordu. Çar ailesini görünce kalabalık, millî marşı söylemeğe başladı ve dize geldi. "Tanrının sevgili kulu" olan çar hikâyesi, milliyetçi bir şevk havası içinden yeniden canlanmış gibiydi. Duma'da muhalefetin hemen hemen tümü, hükümeti yurt savunması için girişeceği savaşta destekliyeceğini söyleyerek, rejimden yana oldu. Hattâ bir Yahudi milletvekili ortaya atılarak, hep çarlığın zulmüne kurban olan Rus Yahudilerinin sadık ve yurtsever uyruklar gibi davranacaklarına dair andıçmek yetkisini bile buldu kendinde. Yalnız, bolşevik olsun menşevik olsun, sosyal-demokrat milletvekilleri rejimi desteklemeyeceklerini ve emperyalist bir savaşa karşı olduklarını bildirdiler.

Hükümetini harekete getiren sebepler ne olursa olsun, Rusya merkezî Devletlerle karşılaşip zaferi kazanacak halde değildi. Rus nüfuzlu çevreleri milletlerarası bir çatışma ihtimalini korkmadan, tiksınmeden karşıyorlardı, ama genel olarak, Rusya'nın bu sınav için ancak 1917 den başlayarak hazır olabileceği düşüncesindeydiler. Askerî cihazın temel unsuru olan demiryolu şebekesi, Almanlarınkinden korkunç derecede aşağıydı: Rusya'da her yüz kilometre karedeki 1 kilometrelik demiryoluna karşılık, Almanya'da her yüz kilometre kareye 10,6 kilometre demiryolu düşmekteydi. Askerî donatım, topçu ve cephane, ihtiyaçları karşılamaktan çok uzaktı; askerî havacılığa ve telekomünikasyon şebekesine gelince, Ruslarda böyle sey hiç yoktu.

Bu şartlar altında çarlık orduları daha 1914 yılının Ağustos'unda Almanlara karşı olduğu kadar Avusturya-Macaristan kıtalarına karşı saldırıya geçtilerse bu özellikle, Almanya'nın bütün gücüyle Batıya yönelmiş olmasındandı: Alman ordusu Fransa'da, Belçika'da kesin bir sonuca ulaşmağa çalışıyordu. Böylece Ruslar Doğu Prusya'da ilerleyebildiler ve şu hep bilinen "silindir" masalını yarattılar. Fransız ve İngiliz basını da bunu savaşın ilk ayları boyunca harıl harıl, bıkip usanmadan sömürdü durdu. Bununla birlikte 30 Ağustos günü, Alman takviyeleri Mareşal Hindenburg'a Tannenberg'de Ruslara karşı parlak bir zafer kazanma imkânını sağlıyordu. Bu savaş sırasında çarlık ordusu 300.000 asker kaybetti. İnsan kırmı başlamıştı: Rus orduları, Alman ordusunun ateş gücüne karşı ellerindeki tek gerçek gücü sürüverme ahşkanlığını çabucak edinivermişlerdi: Çara hizmet için seferber edilen Rus köylülerinin meydana getirdikleri insan yığınıydı bu.

Ruslar Kuzeyde, Doğu Prusyanın işgal etmeği başardıkları parçasından çekilmek zorunda kahlrlarken, Güney cephesindeki Galicya'da Avusturya-Macaristan kuvvetlerine karşı hatırı sayılır başarılar kazanıyorlardı. Habsburg'ların eilinde olan bu Polonya ilinin hemen hemen tümünü işgal ettiler, ancak Krakovi önlerine gelince durdular. Beri yandan, Alman taarruzunun rağmen, Hindenburg'un ele geçirmeğe çalıştığı Varşova'yı ellerinden çıkarmadılar. Nice kayıplar bahasına kazanılan bu nisbi başarılar, yine de gelip geçici oldu: 1915 yılının Mayıs'ından başlayarak ve Mart ayı içinde giriştikleri bir taarruza rağmen, Ruslar Galicya'nın tü-

münü yine kaybetmişlerdi. Ağustos'ta Almanlar Varşova'yı ve Polonya ile Rusya'nın sınırlarında geniş toprak parçalarını ele geçirdiler. O yılın Eylül ayında Almanlar, Rus top- raklarına da ayak basmışlardı, ama çarlık orduları Alman ilerleyişini yine de Pinsk bataklıkları önünde ve Riga'nın kapılarında durdurabilirdi. Hükümet, Petrograd'ın boşaltılma- sını göze almıştı bile. O yıl çok felâketli geçmişti. Askeri harekâta başlayışından bir yıl sonra cephenin Güney kes- mindeki Rus kuvvetlerinin başkumandanı olan General Brusilov "muntazam ordunun kaybolduğunu, onun yerine bir beceriksizler ordusunun geldiğini" itiraf ediyordu. Çarın Ge- nelkurmay Başkanı General Yanuşkeviç de ona karşılık ve- rerek: "Topsuz, tüfeksiz, mermisiz savaşmayı hiçbir okulda bize öğretmediler," diyordu.

Uğranılan başarısızlıkların bir izahı da geniş ölçüde, Rusların savaş malzemesinden böyle yoksun oluşlarındaydı. Mermi ve tüfek yokluğu öyleydi ki, savaşa giden piyade- ler çoğu zaman, silâhlanabilmek için ölen ya da yaralanan arkadaşlarının donatımlarına güvenmek zorundaydılar. As- kerî talim kamplarında eğitimciler her üç askere ancak bir tüfek verebiliyorlardı. Askerlerin kahramanlığına rağmen, Rusya'daki İngiliz askerî atasesi onlar için: "Savaşçılık oy- nuyorlar," diyordu. Geleneklere gelince, çabucak islahat yap- ma gereğine rağmen, yine de ağır basmağa devam etmekte- ydiler. Örneğin subayların terfi usullerinde hiçbir değişik- lik olmamıştı; bu yalnız kıdem esasına dayanıyordu. Ancak soyyete ve aile ilişkileri sayesinde edinilen ittifaklarla, bu kural boyuna çiğnenebiliyordu. Duma'nın askerî sorunları in- celemekle görevli komisyonu, 1915 Eylül'ünde II. Nikola'ya sunduğu bir raporda bu konuyla ilgili olarak: "Şimdiki ata- ma sisteminin zafere zararı dokunacağı" ileri sürüyordu. Bu, sonuna dek de böyle kaldı.

Özellikle ulaşım şebekesinin yetersizliği yüzünden asker- lerin işesinin doğrudürüst yapılamadığı; Rus saflarında sağlık hizmetlerinin çok hazırlıksız halde oldukları; bu yüz- den tedavi göremiyen hastaların yaralılarla ölümlerden daha çok oldukları da eklenirse, ilk çarpışmalarla ilk zaferlerin coşkunluğu geçtikten sonra askerlerin maneviyatı hakkında bir fikir edinmek mümkün olur. Ayrıca subaylar topluluğu çoğu zaman sefil, aşağılık bir usak sürüsüyle bir tutulan askerlere karşı soğuk, kibirli, aristokratik bir tavır takını-

yordu. Nitekim 1914 yılı Ağustos'unda cepheye giden kosko- ca asker kıtalarına hiç kimse çıkıp ne sebepten hayatları- nı feda edeceklerini anlatmak zahmetine katlanmadı, sava- sın niçin ilân edildiğini bile söylemedi hattâ. O zaman Rus ordularında kaçanların çok büyük sayıya yükselişine ve —bazen de subayların teşvikleriyle— askerlerin yığın halinde teslim oluşlarına nasıl şaşılabilir? 1916 yılı sonunda 1914 deki çarlık ordularının kadroları tam üç defa yenilenmişti. Ölü, yaralı, esir olarak uğradığı kayıplar, 6 ile 8 milyon as- ker arasında tahmin edilmekteydi.

Şu da var ki, Rus taarruzları çoğu zaman, başlamaları öngörülen saatten önce yapılmakta ve Batılı müteffiklerin boyuna sıkıstırmaları yüzünden böyle davranılmaktaydı: Korkunç Alman savaş makinesi karşısında Batılılar güç duruma düşmüşlerdi çünkü. Daha 1914 de Doğu Prusya'da- ki Rus taarruzu Fransa'daki Alman saldırısını zayıflatmış, Paris'in kurtulmasına yardım etmişti. 1916 da da Ruslar iki defa Verdun'de Fransızlara, topyekûn bir bozgun tehdidi al- tında olan İtalyanlara yardım için Alman ve Avusturya-Ma- caristan mevzilerine saldırmak zorunda kaldılar. Rusya'da: "İngilizlerle Fransızlar, Rus kanının son damlasına kadar çarpışacaklar," sözü herkesin ağzındaydı.

Gerçi 1916 da durum az-çok kararlı bir hal almış, as- kerin donatılması ve doyurulması işlerini iyileştirmek için —bazen sonuç veren— çabalar da yapılmıştı ama, polis kay- naklarından gelme bir resmî belge, o yılın Ekim ayında yine de şöyle demekten geri durmuyordu: "Orduyla temas kurmuş olan herkes, tam bir manevyat çöküşüne doğru gi- dildiğinde birleşmektedir. Askerler çoktandır barış ister ol- muşlardır ama, bu istek hiçbir zaman şimdi olduğu kadar açıkça ve enerjiyle ileri sürülmemiştir. Subaylara gelince, bunların da hücum emri vermeğe yanaşmadıkları sık sık görülmektedir: Çünkü böyle yaparlarsa kendi askerleri ta- rafından öldürülmekten korkmaktadırlar."

ÇARLIĞIN KOCAYIŞI

Felâkete doğru yol alan bu durumun sorumluları cep- hede bulunmuyorlardı. Ülkeyi kesin bir sonuca götüren bu yıllar boyunca olduğu kadar hiçbir zaman, zorba hükümet- le Rus yönetimi böylesine topyekûn bir acz göstermedi. Hiç-

bir rejim, tam bir soysuzlaşmanın söz götürmez kanıtlarını böylesine açıkça ortaya koymadı. Sonunda bakanlardan Krivoşein: "Öyle bir düzensizlik var ki, insan tımarhanede sanıyor kendini," diye itiraf zorunda kaldı. Hoşnutsuzluk, hiç değilse savaş harekâtının başında, dışarıya doğru dönük olduğundan, çarlık çok saygılı hale gelen ve iddialarının çoğundan vazgeçen muhalefete bazı tavizlerde bulunmak için bu yeni durumdan yararlanmağı deniyebilirdi. Fakat ne gezer! Daha sonra, genel yıpranmanın da etkisiyle, temsili kurumların da kamu işlerinin yönetimine ortak edilerek bunların işleyişinin düzeltilmesi için bazı sesler yükselince zorbalık rejimi, geleneksel gerici davranışını hiç bozmadı.

Her zaman yurtseverlik duygusuyla, çoğu zaman da tahta beslenen bağıllık dolayısıyla yapılan bu öfkeli çıkışlara, bu kaygılı ve umudsuz seslenişlere zorbalık rejimi aldırmış bile etmedi. Çar, 1917 yılı Ocak ayının ilk günlerinde İngiltere Büyükelçisini son defa huzuruna kabul etmişti. Bu buluşma sırasında Büyükelçiye verdiği cevap kadar hiçbir şey, çarın bu konudaki körlüğünü böylesine açıkça ortaya koymamaktadır. Kamu oyu o sırada öylesine çileden çıkmış, bunun sonucu olarak da savaş çabası o derecede kösteklenmişti ki, İngiliz diplomati, kendi yetkisinin dışındaki bir konuda hükümdara başvurmak ihtiyacını duymuştu. "Birtakım tedbirler alın da ulusunuzun güvenini yeniden kazanın," diye yalvarmıştı ona. Nikola, büyükelçinin sözünü keserek: "Siz meseleyi yanlış anlıyorsunuz," demişti. "Söz konusu olan, benim hükümdar olarak ulusumun güvenini yeniden kazanmam değil, bütün Rusya'nın çarı olarak asıl benim uyruklarıma hâlâ güvenip güvenemeyeceğimdir."

Üstüste yığılmış, bitmez tükenmez bir hatalar ve cinayetler serisine bu sözler, tuz-biber ekmekteydi. Grandük Nikola 1916 yılının Temmuz'unda: "İş çıkırından çıktı artık," diye bağırmişti. Gerçekten de, savaşın iki buçuk yılı boyunca rejim dört başbakanla üç işçileri bakanı tayin edip yıpratmıştı. 1915 güzünden 1916 güzüne dek üç harbiye bakanı değişmiş, birbiri peşinden beş kişi de çok önemli olan işçileri bakanlığı görevine getirilmişti. İşte o zaman çar, altıncı ve sonuncu işçileri bakanını işbaşına getirdi ve, ona: "Bütün bu değişiklikler başımı döndürüyor," demekten geri durmadı. Ayrıca: "Asıl korkuncu şu ki, yarın bakanlarının kimler olacağını bu akşamdan bilmediğim için, onlar-

la nasıl olup bir çalışma düzeni kurabileceğimi de bilemiyorum," diye kabul etmek zorunda kalmıştı. İşçileri bakanlarının sonuncusu Protopopov oldu. Bu göreve atanmasında sahip olduğu, gerçekten çok olağanüstü bir meziyet rol oynamıştı. Çarıya göre o: "Dostumuzu (yani Rasputin'i) en azından dört yıldır seviyor"du. Oysa Rasputin'in bu dostu, sapıklığı herkesçe bilinen bir kimseydi. Çar tahttan vazgeçtikten sonra hükümetin başına gelen Kerenski'ye: "Ben İsa'nın, Meryem'in önlerinde birer kandil yanan tasvirlerine danışmadan hiçbir karar vermem," diye itirafta bulunuyordu. Rasputin'in ölümünden sonra da Bakanlar Kurulu toplantılarına gelecek yerde sık sık, uzun süren ispiirtizma seansları düzenliyor, ölen keşişe bunlar sırasında politik işlerde akıl danışıyordu. Karısının zoruyla Protopopov'u atamadan önce II. Nikola: "Birkaç yıl önce bu adamın (yani Protopopov'un) akli iyice başında değilmiş galiba. İşçileri bakanlığını böyle bir adama vermek tehlikeli olur gibime geliyor," diyecek olmuştu. Fakat çarıya: "Deli olan o değil, karısının sınırları bozuk," diye yemin-kasem ederek çarın çekingenliklerine son vermişti.

Ülkenin kaderine hâkim olan işsiz-sapsızlığın, keyfiliğin yanında, hükümetin kararsızlığı hiç kalırdı. 1915 yılının Ağustos'unda çar kimseye danışmadan, bakanlarının itirazlarıyla yalvarmalarına aldırmadan ordunun kumandasını kendi eline almağa karar vermişti. Bunun üzerine gidip Mohilev'teki genel karargâha yerleşti, orada da saltanatının sonuna değin, "boş gezenin baş kalfası" rolünü oynadı. Politik işlerin yönetimini karısına bırakmayı akıl etmiş olmasaydı, kötülük o kadar büyük olmayacaktı. Çarıya, rolünü çok ciddiye aldı: Kocasına teklifsiz bir edayla: "Burnumu bütün işlere sokmaktan hoşlanıyorum," diye yazıyordu. "İnsanları uyandırmaktan, her yere çeki-düzen vermekten, bütün güçleri bir araya toplamaktan hoşlanıyorum." II. Nikola bunu seve seve kabullendi. Karısına: "Ben burada kalmak zorunda olduğum sürece sen başkentte benim gözüm, kuşağım ol," diye yazdı.

Oysa çarıya Aleksandra'nın, bu yeni görevinin hiç ehli olmadığını biliyoruz. Cezbeli ve mistik tabiatı, gerici düşünceleri, muhafazakâr, cehaleti yayma tarafı olan çevresi, kısaca her şey onun yönetimini felâketli hali getirmeye yardım ediyordu. Üstelik —bedence ve kafaca— sağık

durumu daha da kötüleşmişti. Her çeşit hastalığa tutulmuş haldeydi: "Yüzüm ağrıdan elektriklenmiş gibi sanki," diyor; her gün —hattâ günde birkaç defa— dışişini kabul ediyor, fakat yine de her şeyle uğraşmaktan geri durmuyordu. Aklının hiç ermediği işlere de karışıyordu hattâ: İkmal ve işe, taşıma, idarî, politik, askeri görevlere yapılan atamalar gibi.

Çarıca iktidardan öylesine hoşlandı ki çarlığın son ayları boyunca kocası genel karargâhtan ayrıлып kendisiyle birlikte Petrograd banliyösündeki, bugün Puşkin adını taşıyan Çarskoye-Selo sarayında kaldığı sırada işleri yürüten yine o oldu. Kontrolü iyice elinde tutmak için, hükümdarın çalışma odasına bitişik küçük odaya inen gizli bir merdiven yaptırmıştı. Bu sayede II. Nikola'nın Rus ve yabancı kişilerle yaptığı bütün resmî konuşmaları dinliyebilmekteydi. Bu demektir ki, daha Devrim monarşiyi yıkmazdan çok önce çar, tacından tahtından vazgeçmiş bulunuyordu. Karısının iyice avucuna girmişti. Çarıca kendisi için şöyle diyordu: "Herkes beni biraz anormal buluyor, ama aslı yok. Yalnız, yerden çok göğe yakınım ben."

Çarıca ile gök arasında bir aracı vardı ki bu, Rasputin'di. Herkesin gözünde ve tarihsel gerçek bakımından bu adam sefih bir "keşiş"ti ama, Aleksandra'ya göre Tanrı'nın adamıydı. (Aslında Rasputin keşiş de değildi de "tsarets"di. Yarı-lâik yarı-dinsel bir gezgin hacılar tarikatindendi. Bunun mensupları manastırdan manastıra dolaşırlar, sadakalar ve türlü çarelerle geçinirlerdi.) Çarıcanın ona sonsuz güveni vardı. Bu adamın bayağılığı bakımından hiçbir şey, onun gözünü açamadı. Rasputin'in karıştığı rezaletler, en ahlâksız kimselerle kurduğu ilişkiler ve nihayet, hiç utanıp sıklımadan yaptığı sefahat âlemleri üzerine verilmiş en ciddi raporlar dahi kâr etmedi. Çareviç Aleks'ide hemofili (kanama dinmezliği) hastalığı vardı. İpnotizmadan da anlıyan Rasputin bu sayede veliahdin sağlık durumunu iyileştirmeyi başaranca, o gün bugün, çarıca da bu karanlık herife kul-köle olmuştu. Daha savaştan önce bu keşiş, Devlet İşlerinin yönetiminde gerçek bir etki yapmağa başlamıştı ama, II. Nikola keşdi yerine hükümetin başına Aleksandra'yı geçince, Rasputin'in otoritesi daha da artmıştı.

Politik bakımdan, dostu çarıcanın hoşuna gidecek her şeye sahipti. Çok gerici düşünceleri vardı. Çarıcaya da, za-

ten içine fazlasıyla işlemiş olan bir inancı aşıladıkça aşı-lyordu: Eski Rusya'ya, köylerin Rusya'sına uygun gelen tek rejim, zorbahk rejimiydi. İnancı ve bağlılığı ile Rasputin, Rus köylüsünü canlandırdığı iddiasındaydı. Bunların yanısıra, yarguları da her zaman sağduyudan yoksun değildi. Örneğin, savaşın çarlık için felâketli bir imtihan olabileceğini hissetmekteydi. Bunun için barışçı bir politikadan yana olmuştu hep. Almanya'nın hizmetinde olduğu yolumda kendisine karşı yapılan suçlama hiçbir zaman ispatlanamamış olmakla beraber, savaş sırasında da bu inanca bağlı kalmış ve bu yönde hareket etmiş olması mümkündür.

Her ne hal ise, 1915 den başlayarak Rasputin, bakanlara talimat verebilecek ve askeri harekât plânlarının, uygulamışlarından önce kendisine verilmesini isteyebilecek hale geldi. İktidarını özellikle çarıcanın aracılığıyla ve onunla işbirliği halinde yürüttü. Kafadan sakat Protopopov'un içişleri bakanlığına atanması da onun marifetiydi. Ayrıca 1916 yılı Şubat'ında başbakanlığa Stürmer'i tâyin ettirmiş, o gün bugün de bu adam elinde bir oyuncaktan başka şey olmamıştı. Bu adamı çarlık hükümetinin başına getirmek için selefine en küçük bir haber verilmek, ya da en ufak bir izahat bulunmak zorunluğu duyulmaksızın, zavallı düpedüz işinden kovulmuştu. Stürmer'in gerici olduğu bilinmekteydi yalnız. Bu bakımdan da en ufak kuşku beslenemezdi. Buna karşılık ahlâkı ya da sadece namusluluğu hakkında her türlü kuşkuya kapılmak mümkündü. Geri yanı için de hükümetteki iş arkadaşlarından biri onun hakkında: "Yetenekleri çok sınırlıdır, yaş ilerlemiş olduğundan çok ağır bir damar sertliğine tutulmuştur," diyordu. Bütün bunlar Temmuz 1916 da onun başbakanlık unvanına dışişleri bakanlığı görevinin de eklenmesine engel olmadı ve bu yüzden herkesin ağzı bir karış açık kaldı. Rasputin'le olan ilişkileri herkesçe biliniyordu. İler tutar yerleri olmayan kişilerle olan bağları ise apaçıktı. Müttefiklere gelince, kendisinin Almanlardan yana olduğundan kuşkulanmaktaydılar. Savaşın en civcivli döneminde Rusya'yı yöneten, Aleksandra-Rasputin-Stürmer üçlüsüydü.

Rasputin iktidarını askeri alana da yaymak iddiasındaydı. 4 Haziran'da çarıca, II. Nikola'ya şöyle yazıyordu: "Dostumuz, askerlerimizin Güney cephesinde ilerletilmemesi-

ni rica ediyor. Galıçya'daki başarılarımız devam ederse Almanlar kendiliklerinden çekileceklerdir." Kasım ayında Aleksandra, kocasına: "Rasputin Tanrıyla doğrudan doğruya temasa gelmiş, bundan aldığı ilhamla Riga üzerine yürünmesini öğütüyor," diyordu. Sonunda II. Nikola âciz kalmış, Rasputin'den söz ederek karısına şunları söylemişti: "Bazen öyle gibime geliyor ki, memleketi yönetmekte o bana yardım etmiyor da, hükümet işlerini yürütmekte ben ona yardımcı oluyorum." (Gerçekten, Aleksandra bir seferinde II. Nikola'ya: "Dostumuz, Stürmer'in daha bir süre başbakanlıkta kalabileceğini söylüyor," diye yazmıştı.)

Kuşaklar boyunca halkı bilgisiz bırakma esası üzerine kurulmuş olan bu rejim, tam kendine yaraşan bir âkıbete uğradı: Deliliği andıran bir sofuluk ve boşanç havası içine gömülüp yok oldu. Çok geniş yetkileri olan işçileri bakanı dinsel tasvirleri, ruhlariyla konuşurken, iktidarı elinde tutan çarıca, 15 Eylül 1915 gününü taşıyan bir mektupta çara şu öğüdü veriyordu: "Bakanlar kurulu toplantısından önce Dostumuzun verdiği küçük Meryem Ana tasvirini eline almağı, onun tarağıyla da birkaç defa saçını taramağı unutma sakın!" Bir başka gün de çarıca, II. Nikola'ya bir elma göndererek: "İradesini pekiştirmek için Rasputin, bu elmayı yesin diyor." diye öğütledi. 11 Ocak 1916 da da şunları yazıyordu: "Dostumuzun verdiği küçük şişeyi sana yolladım diye deli deme bana sakın. İçindekinden heptimiz içtik. Sen de bir küçük kadehi doldur, onun sağlığına iç." Çağdaş Devletlerin en büyüklerinden birinin başı olan çar da: "Şişenin içindekilerin hepsini içip bitirdim," diye cevap veriyordu!

17 Aralık 1916 da Petersburg sosyetesinin en seçkin birkaç üyesi Rasputin'i öldürdüler. Bunlar arasında çarın yeğeni Grandük Nikola ile II. Nikola'nın bir yeğeninin kocası olan Prens Yusupov da vardı. Rejimin çöküşünü canlandıran adamdan onu kurtararak işleri düzeltereklerine inandılar. "Çapkın keşiş"le vurgunculardan, maceracılarından ve serserilerden meydana gelme çevresinin yokoluşu hiçbir şeyi önlemedi. 1917 nin Ocak ayında çar, Çarlık Rusyası'nın sonuncu başbakanı olacak olan kimseyi işbaşına getirdi. Yaşlı Prens Golitzin'di bu ve liberal bir tarihçi olan Baron

Nolde saygı ve acumadan çok gerçekçi davranarak "ihtiyar bunak" diyordu onun için. Böyle bir adamın seçilişi ve bu seçimin yapılış tarzı, yıkılmakta olan rejimin hali üzerine son bir ışık saçmaktaydı. Çar tarafından çağırılınca, yaşlı prens "şaşırdı kaldı" ve ona politika ile henüz hiç uğraşmadığını söyledi. Daha sonra da şunları anlattı: "Beni bu ağır görevden başışık tutması için yalvardım. İnanın ki çok yaşlıyım, bu işi yapacak kudretim yok, beni tâyin etmez felâket olur, dedim." Ondan sonra da prens, II. Nikola'yı kandıracağına ve onun başka birini tâyin edeceğine inanarak çıkıp gitti. Ama aldanmıştı: Üç gün sonra, başbakanlığa atandığını bildiren çar buyruğunu alıyordu.

(Bu çöküşün bir başka ispatı da şu oldu: Katil dolayısıyla suçlanan ve adları herkesçe bilinen kimselerin hiçbiri, hattâ kaatillerin kendileri dahi, resmî makamlarca tutuklanmadı.)

Oysa, memleketin karşılamak zorunda olduğu sorunları çözmeye kalkışmak için dünya kadar enerji, cesaret, yetki lâzamdı. On beş milyonu aşkın Rus seferber edilmiş, bütün üretim araçlarının savaş endüstrisinde toplanması, ülkenin ekonomisini altüst etmişti. Abluka dolayısıyla toprak ürünlerini artık ihraç edemiyen köylüler, iç piyasada da bunları satmağa yanaşmıyorlardı. Endüstri felce uğramış olduğundan, köylüler ürünlerine karşılık muhtaç oldukları eşyayı bulmak umudunda değildiler. Beri yandan, demiryolu şebekesi bozuldukça beslenme güçlükleri daha da artıyordu. (1914 de Rusya yürüyebilir halde 20.000 lokomotifine sahipti. 1916 da bu sayı 17.000 e düşmüştü. 1917 yılının başında ise 9.000 den ibaretti.) 1916 yılının sonunda ülkenin kimi bölgeleri —ve ilk olarak da endüstriyel şehirler— kıtlık tehdidi altındaydılar. Rejim o anda can çekişmeğe başlamıştı. Hiçbir şey onu kurtaramazdı artık. Bununla birlikte, yerine geçecek olanlar arasında yarış, başlamışa benziyordu.

MUHALEFETİN ARTMASI

Savaşın ilanı üzerine aristokrasi ve burjuvazi çevrelerin-

de görülmüş olan yurtseverce görüş birliğinden askeri bozgunlar, idari düzensizlik ve iktidarın körlüğü karşısında eser kalmadı. Eskiden liberal muhalefeti yönetmiş olanların bütün iyi niyetleri, ulusal çabanın sistemli olarak baltalanmasına dayanamıyordu. Bununla birlikte yine uzun süre sabır gösterdiler. Milliyetçiliklerinin her şeyden çok özlediği bir zaferi elde etmek için ödenmesi gereken bedelin bu olduğuna inanıyorlardı. Rus hürriyetçi kişilerinin önde gideni olan Milyukov'un örneği, bu bakımdan mânalıydı. Savaşın önce, çarlığın en çetin muhalifi olan yüksek burjuvazinin temsilcileri arasında yer almış bulunmaktaydı. Savaş bir kez başlayınca onun için harp çabasından, Rusya için asırlık "ulusal özleyişlerini" nihayet gerçekleştirmek bakımından ortaya çıkan şanstın —yani İstanbul'un fethinden— başka şeyi gözü görmez oldu. Eskiden —ılımlı olmakla beraber— cumhuriyetçiydi ama, sonradan inançlı bir kırkılca haline geldi. Bu değişikliği izaha, sosyal kargaşalıklar korkusu da yardım ediyordu. 1915 yazında, meşrutiyetçi-demokrat (K. D.) partinin bir konferansı dolayısıyla bir devrim ihtimalinin kendisinde uyandırdığı duyguları gizlemedi. "Devrim" terimini kabullenmiyordu zaten: "Bu bir devrim olmayacak, karmakarışık ve amansız, korkunç bir Rus ayaklanması olacak. Bütün ayak takımı sokaklara dökülecek!" diyordu.

Onun için hürriyetçi ve reformcu çevreler, ulusal ve sosyal bir felâket saydıkları nesneyi önlemeği candan, gönülden istiyorlardı. İdareyle ordunun görevlerini az-çok etkileyenle yapmalarını görmekten umudu kesince, *zemstvo*'lar işe koyulmuşlardı. Her çeşit sosyal kurumları örgütlemekteki yetkilerinden, bilgilerinden kuvvet alarak ilkin ordunun sağlık servislerinin başarısızlığa çare bulmağa çalışmışlardı. Daha sonra faaliyet alanlarını genişletmişler ve çabalarını resmi makamların bütün engellemelerine rağmen, savaş endüstrisinin işleyişini düzeltmeğe çalışmışlardı. *Zemstvo*'ların bu çabalarının, 1916 da Rus orduları cephesinde görülen kararlılıkta etkisi oldu ve bu, 1915 deki hemen hemen çare bulunmaz yıkılıştan sonra oldu. Beri yandan Rus Kızılhaç'ı da kendi yetki alanının dışında kalan kesimlerde fedakârca çalışıyordu.

Bununla birlikte bunların hiçbirisi, özellikle politik nitelikte olan bir sorunu çözebilecek halde değildi. Savaşın gidişi Rusya için elverişli olmuş olsaydı, zorbalık rejimi belli bir süre için kendisini kabul ettirebilirdi, ama böyle bir ihtimalden eser yoktu. Ulusu yeniden birleştirmeye çalışmak için, halk esasında gittikçe çoğalmağa başlayan reform isteklerini karşılamak gerekiyordu. Hürriyetçi ve "aydın" çevrelerce yüklenen sorumlulukların karşısında yeni politik imtiyazlar bulunması gerektiğinden, bu istekler daha da haklıydı. Fakat ne çar, ne de —ondan daha fazla— çariça, reform isteği karşısında hiçbir tavizde bulunmağa yanaşmadılar.

(Çariça, II. Nikola'ya yolladığı 4 Mart 1916 günlü mektupta şunları yazıyordu: "Bu savaşın senin savaşın, barışın da senin barışın olması gerektir. Bunun şerefi senin ve yurdun olmalıdır, ama hiçbir zaman Duma'nın olmamalıdır. Bu adamların bu işler üzerinde tek söz söylemeğe dahi hakları yoktur.")

Muhaliflerin çarın çevresinde toplanıp birleşmeleri bu yüzden yerini, kendini gittikçe açığa vuran bir düşmanlığa bıraktı. Duma'daki ılımlı partiler bir koalisyon kurdular. Muhafazakârlardan Meşrutiyetçi Demokratlara (K. D.) kadar altı parti bunda yer aldı. Yalnız sosyalistler buna katılmağa yanaşmadılar. "İleri blok" böyle doğdu. Çok belirli bir program üzerinde anlaşamamakla birlikte bunlar, sonunda bir hükümet değişikliği isteğini ileri sürdüler ve "ufusun güveni"ne sahip bir kabinenin kurulmasını dilediler. Bu formül pek açık değildi: Bazılarına göre bu güven artık, meşrutiyetçi bir monarşinin kurallarına uygun bir hükümet sorumluluğu rejiminin kurulmasını gerektirmekteydi; başka bazılarına göre ise bu kadar uzağa gitmemek ve Duma'nın kamu işlerine ve savaşın güdümüne daha yakından katılmasıyla yetinmek gerekti. Bununla birlikte herkesin üzerinde uyduğu bir nokta vardı: Bakanların en beceriksizleriyle en gericilerini, tutumları halk nazarında bir kıskırtma halini alanları hemen işlerinden uzaklaştırmak çok gerekliydi.

Böyle bir programın, ulusun en muhafazakâr bölümü-

ne mensup çevrelere desteklenmiş olması mânâlıdır. Bunun üzerine 1916 yılı sonunda, mevcut düzenin korunması-na en çok bağlı kimselerin çoğunlukta olduğu Üst Meclis, hürriyetçilerin isteklerini açıkça destekledi. (Bu muhafazakâr çoğunluk, savaş sırasında Üst Meclis'e hepsi çar tarafından atanan 18 yeni üyenin katılımıyla daha da güçlenmişti.) Beri yandan, hükümetin kendi içinde de uzun süredir bir bakanlar çoğunluğu vardı ki, muhalefetin isteklerini nihayet kabul etmesi için çarı sıkıştırıyordu. Örneğin 1915 Ağustos'unda on bakan doğrudan doğruya çara başvurarak islahat yoluna girmesi için ona yalvardılar. Sonraki aylarda bunlardan yedisi görevlerinden azledildi. 1915 Eylül'ünde politik durum daha da vahimleşti ve Duma'nın içinde gün ışığına çıkan itirazları durdurmak için, II. Nikola toplantı dönemine son verilmesini emretti. Bunun cevabı, başkent'in proletaryasından geldi ve bu sınıf, iki gün süreyle grev yaptı.

Bununla birlikte bütün bunlar her yandan yükselen öfkenin karşısında bir başlangıçtan başka şey değildi. Rejim vurguncularıyla savaş vurguncuları hariç tabii, hiçbir yerde hiç kimse tam bozulma halindeki bir sistemin arzettiği manzaraya kayıtsız kalamıyordu. Hattâ koyu saltanat taraflısı ve çok muhafazakâr bir kuruluş olan "Asiller Birliği" dahi "çarıncanın arkasındaki karanlık kuvvetler"e açtıkları ağıza çıkışmak zorunda kaldı. 1916 yılı Ekim'inde Petrograd polisinin bir raporu "tehdit dolu bunalımın daha şimdiden olgunlaşmakta" olduğundan söz ediyordu. Aynı raporda sokaktaki adamın "büyük olaylar arifesindeyiz, 1905 de olup bitenler bunların yanında çocuk oyunu gibi kalır," man-cında olduğu belirtilmekteydi.

Fakat bu "büyük olaylar"da ilk adımı kim atacaktı? Varlıklı sınıflar bu işin neyin çevresinde döndüğünü açıkça görüyorlardı. Bakanlıklarda, salonlarda, genel karargâhlar-da iktidarın bırakacağı boşluğu doldurmak isteyenlerle daha karanlık, adsız kuvvetler arasında bir sürat yarışı başlamıştı sanki. Bu sonuncular için ancak barış isteğiyle sefalet, faaliyete geçmek için bir kamçı ödevini görüyordu.

1916 yılının Kasım'ında Duma'da verdiği, geniş yankılar uyandıran bir söylevde Milyukov, karar saatinin yaklaştığını anlattı. Rejimin uğradığı başarısızlıkları, üstüste işlediği hataları ve sorumlusu olduğu felâketleri bir bir sa-

yıp döktükten sonra suçlamalarının bir yerine, herkesin bilmadan usanmadan, tekrar tekrar iktidardan sorduğu şu soruyu da sokuşturdu: "Çılgınlık mı bu, yoksa ihanet mi?"

Ertesi gün Harbiye ve Bahriye bakanları, hükümdarlara meydan okuyarak orduyla donanmanın muhaliflerden yana olduğunu Duma'nın kürsüsünden bildirdiler. Bu sefer II. Nikola ile Aleksandra gerilemek zorunda kaldılar: Yürürlükte olan rejimin hiçbir yanını değiştirmeksizin, Başbakan Stürmer'i azlettiler. Ama çarıca oğluna boş yere şölale yalvarıyordu: "Aleksandra Feodorovna'yı uzaklaştırmak gerek. Bu nasıl yapılır, bilemem ama yapılmalı muhakkak. Belki bütünü çıldırır, bir manastıra girer, ya da ortadan yok olur." Çarın kuzeni ve kayını olan Grandük Aleksandr ise daha az heyecanlıydı, fakat daha basiretliydi. Hükümdara yazdığı bir mektupta: "Ne kadar acıip görünürse görün-sün, şimdi devrimi hazırlamakta olan, hükümettir," diyordu. Fakat hükümetin hiç istifini bozduğu yoktu.

Devrimin saati, eli kulağında olmakla birlikte, henüz çalmış değildi. Rusya komplolar döneminde bulunmaktaydı. Çar ailesinin içinde bile komplo yapılıyordu: Çarın amcalarından birinin dul eşi olan Grandüşes Marya Pavlovna gidip Duma'nın başkanı Rodziyanko'yu buldu, ona: "Ben çarıncanın bertaraf edilmesi gerektiğine inanıyorum," dedi. Rodziyanko bu işe karışmağa yanaşmadı.

Fakat herkes onun kadar çekingen değildi. "İlerici Blok" takileri özellikle kaynaşma halindeydiler. Milyukov arkadaşlarına göre daha çok heyecanlıydı. Rusya'yı ziyaret etmekte olan Fransız Bakanı Gaston Doumergue'le karşılaştığı zaman, Rusya'nın uçurumun kıyısında olduğunu söylemişti. Doumergue ona sabırlı olmasını öğütledi. Savaş çabası başka bütün düşüncelerin üstünde yer almıyordu. Milyukov: "Artık sabrımız tükendi," diye cevap verdi. "Hem çabuk harekete geçmezsek, yığınlar bizi dinlemeyecekler artık." "İlerici Blok" yığınları elde tutmağı pek istediğinden, "yukarıdan aşağıya bir devrim" yapmağı düşünüyordu: O zaman çar, oğlu lehine tahttan çekilmek zorunda kalacak, Grandük Mihail de naip olacaktı. Yeni bakanların listesi daha şimdiden ateşli tartışmalara konu oluyordu.

Beri yandan ordu da boş durmuyordu. General Krımov hürriyetçi çevrelere, eğer bir hükümet darbesi patlak verirse "ordunun bunu sevinçle karşılayacağını" söyledi. Genel-

kurmay Başkanı General Aleksiyev ötekileri cesaretlendirmekle yetinmiyordu. Çarla arası uzun zaman çok iyi olmuştu. II. Nikola da ona büyük dostluk gösteriyordu. Fakat generalin bağlılığını sarsan nesne, askeri harekâta ilgili gizli plânların çarın elinde bulunduğunu öğrenmek olmuştu. Rasputin'in genel karargâha ayak basmasını general yasak etmişti ama o, kendisinin tasarılarını biliyordu demek. Duyduğu kaygı ve öfke, Rusya'yı kurtarmak için bir şeyler yapmak gerektiğine onu nihayet inandırdı. Devrimden sonraki geçici hükümetin başkanlığını yapacak olan Prens Lvov'la birlik olup çarın genel karargâha yapacağı bir ziyaret sırasında onu tutuklatmağı kararlaştırdı. II. Nikola'dan, karısını iktidardan uzaklaştırmasını istiyecekti. "Olamaz" derse, çarın kendisi tahttan çekilmek zorunda kalacaktı.

Fakat vakit kalmamıştı: Geçici hükümette bakanlık yapacak olan üç kişi, Guşkov, Nekrasov ve Teresenko (ki dışişleri bakanı olacaktı) bir plân hazırladılar: Buna göre çarın, başkentle genel karargâh arasında yaptığı yolculuklarından birinde tutuklanacaktı. Bu tasarımı Mart ayında uygulamaya düşünüyordular. Fakat bu gizli fesat hareketi, devrimden daha yavaş ilerliyordu. Ve asıl önemlisi, imtiyazlı sınıfların muhalefetiyle proletaryanın arasında esash bir ayrılık vardı. Yüksek çevrelerde bir saray devrimi yapılması düşünülüyordu şüphesiz. Bazılarının da bunu harıl harıl hazırladıkları muhakkaktı. Fakat çabalarının başarıyla sonuçlanabilmesi için bir devrimci ataklığı gerekti ki, onlar bundan tamamen yoksundular. Çünkü bu aristokrat çevrelerle yüksek burjuvazinin ve ordunun temsilcilerinin durumları nazikti: Gerçekten, çabuklaştırmayı düşündükleri politik kriz sosyal bir macerayla sonuçlanabilirdi. Sonra konuşmuş, çürümüş bir çarlığın kendilerinde uyandırdığı hıncı ya da küçümseme, devrim karşısında duydukları korkudan daha azdı. Özellikle Milyukov gibi bir adam bir "sihirbaz çırağı" rolü oynamaktan pek hoşlanmıyordu. 1905 devrimi birçok hürriyetçilerin muhalefetlerindeki ateşliliği çoktan soğutmuştu. Şimdi onlar, zorba çarlığı bir "ehven-i şer" sayacak hale gelmişlerdi. Onun soysuzlaşması, faaliyete geçirilmesini gerektiriyordu muhakkak, ama kaygılı bir anı bırakmış olan yeni devrim olaylarının —belki daha büyük

bir başarıyla— yeniden patlak verişini görme saplantısı, enerjileri gevşetmeğe yetiyordu.

★

Çarlığın yerine geçmek için başlamış olan bu yarışta, işçi sınıfı epey büyük bir hendikle yola çıkmıştı. Savaş, sosyalist örgütleri başsız bırakmıştı. Proletarya da hemen tamamen kendi haline bırakılmış durumdaydı. Fakat bu, yine de, işçilerin hoşnutsuzluğunun büyümesine ve geçim şartları kötüleştikçe kendini açığa vurmasına engel olmadı. Resmî istatistiklere göre 1914 ün ilk yedi ayında 1.450.000 olan grevcilerin sayısı, aynı yılın son beş ayı içinde 35.000 kadara düşmüştü. 1915 de 550.000 in üstüne çıkmıştı ve bu sayı 1916 yılı boyunca iki kat olmuştur. Bu da yığınların hak arayıcı ve mücadeleci zihniyetini gösteriyordu. Bu yığınlar, savaş havası ve —ne kadar cimrice verilmiş de olsa— bütün demokratik özgürlüklerin tamamen yokolması dolayısıyla, her zamankinden daha tehlikeli hal almış olan grev silâhına boyuna başvuruyordular. 1916 yazından başlayarak bu grevler bazen gözcü, hattâ acıklı bir nitelik edinmişlerdi: Ivanovo-Vosnesensk ve Kostroma endüstri şehirleriyle Moskova'da açlık ve sefalet yüzünden çileden çıkmış kalabalıklar, gösteriler yapmışlar ve kan dökülmüştü.

Çünkü savaş yılları boyunca şehirler halkının ve özellikle işçi sınıfının durumu daha da kötüleşmişti. Fiyatlar boyuna, hem de ücretlerden daha hızlı bir tempoyla yükselmekteydi. Nominal olarak ücretler 1913 ile 1917 arasında üç kat olmuşlardı, ama para değerinin düşüşü gözönüne alındığında, fiilî olarak yüzde elli oranından daha çok inmişlerdi.

1916 yılı Mayıs'ında ev kadınları yiyecek satan dükkânları birkaç defa yağma etmişlerdi. Her seferinde de düzeni kurmak için ordu işe karışmıştı. Fakat 1916 Ekim'inde işler başka türlü oldu. Petrograd'ın bütün fabrikaları grev halindeydi. Resmî makamlar işçileri çalışmaya zorlamak için askere başvurdu. Garnizonun iki alayı da işe el attılar gerçekten, ama polise ateş edip emekçilerle kardeşlik havası kurdular. Dört kazak alayı harekete geçince durum düzeldi. Ayaklanan yüz elli asker kurşuna dizildi. İşçiler de protestoda bulunmak üzere yine greve başladılar. Muhalefet

salonlardan, koridorlardan sokağa inmişti. Bir yanda, halkın desteğinden yoksun oldukları için güçsüz kişiler; öbür yanda çileden çıkmış, fakat yönetimsiz yığın vardı.

İçki partileri de kendi bakımlarından savaşa ağır bir bedel ödemişlerdi gerçekten. Herhangi başka bir teşekkülünden daha çok polisın kurbanı olmuşlardı ve bu, özellikle bolşevikler için böyleydi. Rusya'nın içinde partilerinin yönetimi, "merkezi komitenin Rus bürosu'nun elinde bulunuyordu. Fakat 1915 sonuna kadar bu büronun varlığı daha çok lâfta kaldı. Savaş başlar başlamaz *Pravda*'nın çıkması yasaklanmış, Duma'nın bolşevik grubu tutuklanıp sürgüne gönderilmişti. Üstelik polis 1914 Kasım'ında Petrograd dolaylarında düzenlenen gizli bir toplantıda, bu grubu ele geçirmişti. Bu toplantıda partinin başka yöneticileri, bu arada Lev Kamenev de vardı. Bunlar da Sibirya'ya gönderilmişlerdi. Durum dolayısıyla yabancı ülkelerdeki şeflerle bağ kurmak daha da güç hale gelmiş olduğundan, bolşevikler aşağı yukarı başsız kalmış durumdaydılar. Savaşın başında onları büsbütün zayıflatan bir şey de, kendi oralarındaki anlaşmazlıklar oldu. Gerçekten, bolşevikler yurtseverce bir heyecandan büsbütün yoksun değildiler. İçlerinden bazıları, hele yabancı ülkelerde oturanlar arasındakiler, millî savunma politikasına katıldılar, bu yüzden de kendi teşkilatları olan bağlarını kopardılar.

Bununla birlikte, gizli şebekeler yavaş yavaş yeniden kuruluyor ve politik merkezle —yani Lenin'le— haberleşme işi yoluna giriyordu. 1915 Şubat'ında bir bolşevik konferansı Lenin'in savaş üzerindeki tezlerini onayladı. Üyelerinin başlıcaları (Sverdlov, Orconikidze ve Stalin) Sibirya'ya sürülmüşlerdi, ama Merkezi Komite'nin Rus bürosu çalışmalarına yavaş yavaş yeniden başladı ve Sliyapnikov'un ve Molotov takma adını kullanan genç bir tıp öğrencisinin yönetimi altında, memleketin her yerine dağılmış olan ve on bin kadar savaşçıyı bir araya getiren komitelerin çalışmalarına çekidüzen vermeğe çalıştı. Gerçekten çalışmaya ancak 1916 da başladı, ama 1916 yılının sonunda Petrograd bolşeviklerinin komitesi yeniden işlemeğe koyulmuştu. Çalışmaların bu hızlanışıyla halkın duygularındaki gelişme arasında bir paralellik vardı şüphesiz. Özellikle bolşeviklerin gizli savaşa edindikleri ustalık dolayısıyla bunlar daha etkili hale geliyorlar; yığınların gittikçe artan sertliğine bolşevikler ken-

di savaşkanlıklarıyla cevap veriyorlardı. Bütün bunlar da bolşevik partisini çok güçlü bir örgüt haline sokmuyordu şüphesiz; bir istatistik belgesi, bütün Rusya'daki üye sayısının 1 Ocak 1917 de 23.000 kadar olduğunu bildirmektedir. Yığınlar üzerindeki etkisi kısıtlıydı, topu topu birkaç endüstri kesimiyle sınırlanmış durumdaydı ve bu hal, bir devrim hareketine hız vermek için çok yetersizdi. Yine de su vardı ki, savaşın yarattığı duraklamaya rağmen, parti bir gerçek olarak kalmaktaydı. Gerçek bir kudret olarak kendini göstermek için şartlardan yararlanmağa hazırды. 1917 Şubat'ında da bu kudretin ne ölçüsü, ne her an harekete geçmeğe hazır olduğu hakkında kimsenin bir fikri yoktu.

Menşeviklere gelince, onlar da bambaşka çeşit güçlükler karşısındaydılar. Duma'daki milletvekilleri, tıpkı bolşevik milletvekilleri gibi hükümete güven oyu vermemişlerdi. Fakat bu muhalefetin büründüğü biçimler, bolşeviklerde olduğuna göre, çok daha ayrıntılı ve oynak oldu. Lenin'in partisine verdiği enerjik ve disiplinli atılış kudretiyle, menşeviklerin kendilerine öz gevşekliliği arasındaki fark burada belli oluyordu. Menşeviklerin savaş ve zorbalık rejimi üzerindeki tutumları çok değişik bir yelpaze halinde ortaya çıktı ki bu, —azımlığın tavrı olan— uzlaşmaz bir rodden, zar-zor gizenlen bir hoşgörüyeye kadar gitmekteydi. Bu politik düzenleniş, bir örnek özellikle aydınlatmaktadır. Çarlık, savaş sırasında çok az sayıda bazı reformlar yapmağa razı olmuştu. Bunlar arasında, 1915 de, savaş endüstrisi komiteleri kurma işi de vardı. Toplumsal iklimi ve üretimi iyileştirmek için kurulan bu komitelerin üyeleri memurlar, partiler ve işçilerdi. Bolşevikler iktidarın yardımcıları ve sınıflar arasındaki işbirliğinin zararlı örnekleri saydıkları kurumların çalışmalarına katılmayı şiddetle reddettiler. Bu açık ve uzlaşmaz tavrın karşısında, menşevikler yine her zamanki çekingenliklerini gösterdiler. İçlerinden kimisi, bolşeviklerle anlaşma halinde, komitelerin boykot edilmesini öğütüyorlardı. Başkaları komitelere sosyalist işçilerin katılmalarını, fakat sınıf çıkarlarını savunmak ve barışçı propaganda yapmak amacıyla böyle davranmalarını öne sürüyorlardı. Savaşöncesi "tasfiyeciler"inin mirasçısı olan bir üçüncü grup, hükümetin yaptığı reformu coşkunlukla karşıladı ve bunu, sosyal-demokratların özellikle etkili bir faaliyet göstermeleri için fırsat saydı. Bu üç eğilim arasında

hiçbir birlik yoktu. Ve hiçbir disiplin de onları uyuşturamadı.

Toplumsal ıldım savaş endüstrisi komiteleriyle başlayan deneyin benzerlerini iyi karşılادıkça, yığınlar arasında menşevikleri az-çok dinliyenler oldu. Askeri zafer hulyası devam ettiği sürece, menşeviklerin barış ve savaş konusundaki bocalar durumları bazı emekçi tabakalarınca, doğrusu hiç ateşli tarzda olmamakla birlikte, iyi karşılanıyordu. Fakat bozgunculüğün kaydettiği, 1916 yazından başlayarak gözle görülür ilerlemeler --ki bu, bezginliğin ve sefaletin sonucuydu--; grevlerin artmasının ortaya koyduğu, radikalleşmenin kaydettiği ilerlemelerle birlikte bir yandan menşeviklerin ılımlılığı ve mızımızca davranışları; öbür yandan da yığınların sarıh çözüm yollarına ve açıkça yapılacak savaşa gittikçe artan eğilimleri, arada bir uçurum yaratıyor ve bunu gittikçe derinleştiriyordu. Savaşın ilk safhasında menşeviklerin, tersine, düzelen durumları böylece zayıflamış oluyordu. Son olarak bir eksiklik de, hangi yöne gideceklerini her türlü müphemlikten ve saftan uzak olarak açıkça, kesinlikle tâyin etmemiş olmalarıydı. Oysa Lenin kendi partiğinde bunu gerçekleştirmişti.

SAVAŞ SIRASINDA LENİN

Bu savaş yılları Lenin'in yaşantısında ne acaip bir dönemi! Avrupa savaşırken, bu hareketli, faal adam harekât sahnesinden uzaklarda, İsviçre'de pinckliyordu. Emperyalist amaçlarla yapıldığına inandığı bu savaşa katılmayı akıldan geçirmiyordu şüphesiz. Onun kendini uzak kalmış saydığı şey, savaşan ülkelerde yavaş yavaş örgütlenip gelişen devrimci kaynaşmaydı. Gelecek günlerin komünist Devlet Başkanı kimi zamanlar kendini büsbütün yalnız hissediyor, bundan acı çekiyordu: "Yığınlara ulaşamazsak hiçbir şey yapamayız..." diye yazıyordu bir parti arkadaşına. "Ama hiç olmazsa birkaç propaganda bildirisini filân göndererek yardımda bulunabilsek, bu bile *bir şey demektir.*" Üzerinde tarih bulunmayan mektup 1917 Şubat'ında, devrimin başlangıcından birkaç gün önce gönderilmiş bulunmaktaydı!

Fakat kaderin bu dönüşüne tanık olmadan önce kurulmasına kendisinin yardım ettiği, işçi sınıfının savaş aleyhinde olması esasına dayanan bu stratejinin kof çıkacağın-

dan korkmamış mıydı acaba? Kendisinin olduğu gibi, daha birçok arkadaşlarının politik anlayışları, kapitalizme karşı savaşta birleşen proleterler arasındaki dayanışma üzerine kurulmuştu. Fakat Avrupa'yı kaplıyan savaş alanlarında bu proleterlerin, öldürücü bir kardeş kavgasına girerek birbirleriyle karşılaştıkları görülüyor muydu? İşçi sınıfının özgürlüğü ve sosyalist devrimi için savaşırlarken, Lenin'le ve onunla birlikte birçok sosyalist o zamana değin şöyle coşurucu bir inanç beslemişlerdi: Kendileri, "tarihsel anlam" taşıyan ve modern toplumun objektif şartlarının kolaylaştırdığı bir işe girişmişlerdi. 1914 den beri ise aksine, ters bir faaliyet gösteriyorlardı: Bu faaliyeti yine kendi sınıf düşmanlarına karşı yapıyorlardı şüphesiz; ama vaktiyle kendi dostları, müttefikleri, arkadaşları olan, şimdiyse "savaş kampı"nda yer almış bulunan birçok insanlara karşı da yapıyorlardı. Olayların yeni gidisinden dehşete düşen birçok sosyalistlerin kapıldıkları umutsuzluğa Lenin de kapılmak eğilimini duymuştu herhalde. Kimisinin direnci kırılıyordu. Fransız sosyalisti Edouard Vaillant: "Bu savaş beni yiyip bitiriyor. Bu savaş beni öldürdü... Bütün benliğim çöküntü halinde," diyordu. Gerçekten de savaşın başlayışından bir yıl sonra ölmüştü. Umutsuzluğun dürtülerini Lenin kendinden uzaklaştırmasını bildi, ama yaşantısının en karanlık saatlerini İsviçre'de, savaş yılları boyunca geçirdi. Kimi anlarda "politik budalalıklara, bayağılıklara, oportünistliğe v.b.... karşı bir savaş kampanyasından sonra bir başkası'nın uyardığı ve "1893 den beri sürüp giden" bezginlik kendini belli ediyordu. Kadın arkadaşı Inessa Armand'a yolladığı bir mektupta: "İşte benim kaderim," diye yakınıyordu.

Yurduna döneceğini biliyor, bunun eli kulağında olduğundan kuşkulandırmıyordu ama, bu dönüşe birkaç ay kala olduğu kadar, sürgün ona hiç böylesine ağır gelmemiştir muhakkak. Mektuplarında sürgün "çibanından", sürgün "felâketinden" söz ediyordu. Inessa Armand'a kayak yapmasını öğütüyor; çok büyük sayıdaki politik yazışmalarında hiçbir zaman rastlanmayan bir gözlemlerde bulunarak: "Kışın dağ güzeldir! Çok hoştur. Rusya'nın kokusunu taşıyor," diye anlatıyordu.

Öte yandan, İsviçre'de olduğu için savaştan kurtulmuştu ama, onun sefaletini tadıyordu. Bilimsel çalışmalarla ilgili bir iş koparmak için kitabevi sahiplerine başvuruyordu.

Politik konferanslar veriyor, dostlarına: "Az da olsa, para getirir mi acaba bu konferanslar?" diye soruyordu. Oysa o, maddi ihtiyaçlarının hemen tümünü her zaman devrimci çabalara feda etmişti. 1916 nın Ocak ayında Zürich'e gitmek için Bern'den ayrılacağı sırada, mektuplaştığı kimselerden birine kendisine bir oda aramasını söylüyor: "Ne kadar olabilsen o kadar ucuz olsun, bir işçi ailesinin yanında olsun daha iyi," diyor ve "halk kantinlerinde bir yemek kaça yenir acaba?" diye soruyordu. O yılın Şubat'ında da: "Paradan yana çok sıkıntıda'yım," diye yazıyordu. Ekim ayında ise şöyle yardım istediğini görüyoruz: "Ekmek parasını sağlayacak bir iş bulmalıyım. Yoksa gebermekten başka yapacağım şey yok! Hayat çok pahalı, benim de zar-zor geçinecek kadar param var." Sonra onun yazı ve çeviri işleri istediğini görüyoruz: "Eğer böyle bir iş olmazsa inanırım ki dayanamayacağım artık. Çok ciddi söylüyorum bakın, çok ciddi, çok ciddi."

Derken onu en alt basamağa inmiş görüyoruz. 1917 de genç İsviçre sosyalistlerine hitabederken, bütün ömrü devrim uğrunda savaştan ibaret olan bu adam: "Biz yaşlılar, devrimin kesin savaşlarını hiç görmeyeceğiz belki," diyordu. Yine aynı dönemde Inessa Armand'a yazdığı mektupta: "Çok yavaş ve çok acılı olarak" yaklaşan şu devrimden söz ediyordu.

İnsana aykırı gelen yön şu ki, bazen şüphenin benliğini kaplar gibi olduğu bu sınavlar ve yalnızlık döneminde, politik kişiliği hiç böylesine büyümemişti. Alt tarafı, 1914 e değin o da bir sürü Rus göçmeni arasında bir göçmenden başka şey olmamıştı. Hiziplerden birinin başındaydı ve Avrupa sosyalistlerinin gözünde bu, onların birleşmekteki acizlerini, aynı zamanda kalem çatışmasını faaliyetten üstün tutan taassup derecesindeki direnişlerini açığa vurmaktaydı. II. Uluslararası İşçi Birliği'nin (II. Enternasyonal'in) kongrelerinde Lenin pek az tanınmaktaydı. Rus sosyalistleri arasında da yalnız Flekhanov bu kongrelerde ün kazanmıştı çünkü. Uluslararası düzlemde sosyal-demokrat cihazların gittikçe artan ümitsizliği karşısına çıkmış olan Marksçı-devrimci akımın önderi Rosa Luxembourg'du. Lenin bu akımın ikinci planda bir kişisiydi ancak.

Savaş ona yenil bir çap kazandırdı. O günden sonra devrimci akım artık onda kişileşmiş bulunuyordu. Bu akımı

canlandırılan oydu. Rosa Luxembourg ise savaşı ve emperyalizmi kabul etmediği için tutuklanmış, bir Alman cezaevinde pinekliyordu. Şu da var ki Lenin, daha savaş başlamadan dahl, yalnız Rus bir devrim savaşçısı olmamıştı: Giriştiği politik savaş kadar teorik araştırmaları da ona uluslararası alanda yer vermişlerdi. Fakat 1914 ile 1917 arasında yaptığı işlerin uluslararası niteliği iyice ön plâna çıkmıştı: Menşeviklere karşı giriştiği savaş onu, yurtseverce bir bağlılığı devrimci faaliyete üstün tutan bütün Avrupa sosyalistleriyle savaşa itmmişti. II. Uluslararası İşçi Birliği'nin iflâsı büyük bir boşluk yaratıyordu şüphesiz ve bunu doldurmağa çarışanlar ilkin, büyük bir politik hareketin mirasçıları olmaktan çok, taraftar bulamıyan bir mezhebin sâlikleri gibi göründüler. Başlangıçta mütevazı olan devrimci enternasyonalizmde nöbeti devralanlar, bir devrim savaşçıları grubu oldu. Bu grup, sakıncalara rağmen, Lenin'in tezlerine katılıyordu. II. Uluslararası İşçi Birliği ölmüştü. III. üncüsü henüz tasarı halindeydi ancak: Bir umut ya da bir tehdit. Ama daha şimdiden, Lenin'di ona can veren.

Savaş başladığında Lenin Avusturya'daki Galiciya'daydı. Düşman bir ülkenin vatandaşı olarak mahallî makamlarla tutuklanacağı sırada Reichstag'da, Alman sosyalist milletvekillerinin de yurtsever cepheye geçtiklerini ve II. Wilhelm'in istediği askeri ödeneklere muhalif kalacakları yerde oy verdiklerini öğrenmeğe vakit bulabilmişti. Lenin ilkin bu habere inanmadı, bunu savaşçı propagandanın bir manevrası sandı. İşin aslını öğrenince kuşkusu, yerini derin bir öfkeye bıraktı: "Bugünden tezi yok, ben sosyal-demokrat değilim artık, komünistim," dedi. Savaş yılları boyunca ve daha sonra yapacak olduğu savaş, bu sözlerin içindedir.

Konulduğu cezaevinden onu çıkarmak için Avusturya sosyalistleri Viyana hükümetine sunları söylediler: "Evet, Lenin Rus'tur ama, çara, onun dış düşmanlarından daha çok düşmandır. Yapıp edecekleri de savaşa girmiş olan Rusya'yı güçlendirmek şöyle dursun, ona ancak zararlı olabilir." 19 Ağustos 1914 de salıverilen Lenin, hemen İsviçre'ye gitti. Bern'de yerleşti ve 1916 nın Ocak ayında Zürich'e gidinceye dek de orada kaldı. İsviçre'nin başkentine gelişinin ertesi günü, İsviçre'de bulunan bolşevik arkadaşlarını topladı. Onaylanırlar diye savaş hakkındaki tezlerini onlara bildirdi. Sonraki yıllarda Lenin'in bütün çabaları teo-

rik araştırma, aralıksız münakaşa, sürekli kalem tartışması yoluyla bu görüşleri Avrupa sosyalist hareketi içinde yaymak amacını güttü. Böylece binlerle sayfalık yazı doldurdu. Bunlarda bazen suçlamaların yerini savunmalar alıyor ve hepsi de tek bir dāvaya hizmet amacını güdüyordu: Uluslararası ve emperyalist bir savaşı sivil ve devrimci bir savaşa haline sokmak.

Milletlerarası komünist hareketini doğuracak olan bütün akımla bir tutulacak olan bu dāvayı Lenin, ilk defa olarak, savaşın başlayışından hemen birkaç hafta sonra, "Eylül Tezleri"nde tanımlamıştı. Bunlarda bu savaşın "pazarlar için mücadele ve başka devletleri yağma isteğinden", "sayaşa katılan ülkelerdeki devrimci hareketi ve demokrasiyi yoketmek arzusunda" ve nihayet "burjuvazinin yararına olarak bir ulusun ücretli kölelerini bir başkasınınkilere saldırtarak bütün ülkelerin proleterlerini bölüp yoketmek arzusunda" ilhamlanan "burjuva ve emperyalist bir hanedan savaşı" sayılması gerektiğini en başta belirtmekteydi.

Oysa böyle bir görüş, Avrupa'daki sosyalist partilerin büyük çoğunluğunca takınılan tavırlara aykırıydı. Alman sosyalistleri savaşın Almanya'ya zorla kabul ettirildiğini; Fransa'nın ve özellikle Büyük Britanya'nın kendisine uygulamak istedikleri çemberlemeye ve Doğu barbarlığının canlı örneği olan çarlık Rusyasına karşı, Almanya'nın kendini savunmak zorunda olduğunu iddia ediyorlardı.

Fransız ve İngiliz sosyalistleri de kendi bakımlarından, her şeyden önce Almanya'nın temsil ettiği emperyalizme ve militarizme karşı demokrasiinin girdiği bir "hak savaşı"na katılmak isteğinden olduklarını söylüyorlardı.

Avusturya sosyalistleri, Alman arkadaşlarının izinde yürüyorlardı. Aralarında Plekhanov'un da bulunduğu birçok Rus sosyalistleri, Fransız ve İngiliz sosyalistlerinin görüşünü benimsemişlerdi. "Demokrasi" ve "hak"ın safında çarlık Rusyası'nın bulunuşunu izah, onlar için güçlü şüphesiz. Fakat Batı devletlerinin zaferinin Rusya'yı, hattâ yöneticilerinin isteğine rağmen, özgürleştirip demokratlaştıracağına inanıyorlardı.

Her yanda da sosyalistler daha dün "savaş, kapitalizmin sonucudur," dediklerini unutarak şimdi, Avrupa'ya ikiye bölünen uçurumun iki kıyısında yurtlarını, toprak bütünlüklerini, kutsal haklarını, meşru varlıklarını koruyanların çatış-

tıkları kanısındaydılar. Fakat şu farkla ki, bir yandan Batı ülkelerinde meşru müdafaa ilkesi, merkezî Devletlerin üzerinde hak iddia edemeyecekleri bir tekel gibi ileri sürülmekteydi. Öbür yandan da Almanya ile Avusturya-Macaristan'da tamamen paralel, fakat tamamen gelişik iddialar ileri sürülmekteydi. Yıllar yılı milletlerarası sosyalist hareket, yığınları elektriklemiş olan: "Bütün ülkelerin proleterleri, birleşin!" sloganıyla da silâhlanarak bir araya gelmişti. Rosa Luxembourq, yurtseverce savaşlardan yana olan sosyalist seçlerin, eski günlerdeki parolalarını çiğnememiş olduklarını ileri sürdü. Bu parolaları tamamlyorlardı sadece, ve anlamak gerekti ki tekrar gözden geçirilip düzeltilerek genişletilen yeni formül artık şu olacaktı: "Bütün ülkelerin proleterleri, barış zamanında birleşin, ama savaş ilân edilir edilmez birbirinizi boğazlayın."

Bu alayın altında derin bir hayal kırıklığı gizliydi. 1889'da doğmuş olan II nci Enternasyonal, savaş başlamadan önceki yıllar boyunca propagandasını barış terna'sı üzerinde toplamıştı. Hattâ öyle görünüyordu ki, harp tehlikesiyle savaş, milletlerarası sosyalist hareketin varlık nedeni haline gelmişti. Fransa'da Jaurès, Almanya'da Babel ile Kautsky, Belçika'da Vandervelde, Avusturya'da Adler gibi en ünlü temsilcileri işçi sınıfının, bir savaşı önlemek için elinden geleni yapacağını tekrar tekrar söylemişlerdi. "Bu savaşı ancak kapitalizm yaratarak ondan yararlanabilir," demişlerdi. En yetkili sosyalist teorici Karl Kautsky, yurtseverce düşüncelerin hakkı gösterdiği ulusal savaşların niçin artık modası geçmiş olduğunu izah etmişti. Jaurès de şöyle haykırmıştı hemen: "Hükümetler ayaklarını denk alsınlar. Bir savaş tehlikesini önleyemezlerse milletler, kendileri için yapacakları devrimin, başkaları hesabına yapacakları bir savaştan daha az fedakârlığa malolacağını çabucak anlayacaklardır." Edouard Vaillant da: "Eğer kapitalizm felâketi kendi üzerine çekerek savaşı başlatırsa, proletaryanın bundan çıkaracağı sonuçların bütün sorumluluğuna da kendisi katlanmalıdır. Bu sonuçların bir adı vardır: Toplumsal devrim," demişti.

Enternasyonal, bu lâf ebeliklerinden daha ileri gitmek ve işçilerle sosyalist örgütlerin görevleri neler olduğunu göstermek istemişti. 1907'de, Stuttgart'daki kongresi sırasında oybirliğiyle bir karar verildi. Buna göre: "Savaş, emekçile-

rin çabalarına rağmen yine de patlak verirse onlara düşen ödev, bunu hemen durdurmak için araya girmek ve savaşın yarattığı ekonomik ve politik bunalmıdan bütün güçleriyle yararlanarak halk yığınlarının derin tabakalarını harekete getirip kapitalist egemenliğin devrilmesini hızlandırmak" idi. II nci Enternasyonal'in üye partiler üzerindeki gerçek otoritesi ölçüsünde zorlayıcı görünen böyle bir karar, uluslararası sosyalist örgütün savaş başlayıncaya değin yaptığı bütün toplantılarda tasdik edildi.

1914 Ağustos'unda ne "savaşın yarattığı ekonomik ve politik bunalmıdan yararlanmak", ne de "kapitalist egemenliğin devrilmesini hızlandırmak" için herhangi bir şey yapmağa kalkışmak söz konusu oldu. Gerçi sosyalist önderler "halk yığınlarının en derin tabakalarını harekete getirmeğe" yanaştılar ama bunu, onlara şunu anlatmak için yaptılar: Yurt savunması en büyük fedakârlıklara değer, bütün sınıf çatışmalarını ve bütün toplumsal bölünmeleri unutarak yalnız yurdun kurtuluşunu düşünme zamanı gelmişti. II nci Enternasyonal'in iflâs ettiği besbelliydi: Gücünü göstermek için seçtiği alanda tam bir acz içinde olduğunu itiraf ediyordu. Ayrıca, yöneticileri tarafından da, kutsal sayılan ilkelere ihanette bulunmuş muydu? Bunlar kendilerini haklı çıkarmak için Enternasyonal tarafından ilân edilen ve Jaurès'in de ün kazanmış bir formülde ifade ettiği başka amaçları ileri sürebilirlerdi: "Enternasyonalizmin azı, insanı yurdundan uzaklaştırır, çoğu da ona yaklaştırır." Ve gerçekten de II nci Enternasyonal, ulusal değerleri hiçbir zaman reddetmiş değildi, fertler bakımından olduğu kadar uluslar bakımından da, meşru savunma ilkesini kabul etmişti.

Aslında ise bütün bu sorunda çok müphemlik vardı: Çünkü eğer savaş çıkaran, buna sebep olan kapitalizm idiye —ki bu genel formüle itirazda bulunmak hiçbir sosyalistin aklından geçmiyordu— bir *ulusun* öbürüne karşı ileri süreceği meşru savunma ilkesi de ne oluyordu? Birbiri ardısıra savaşın sorumluluğunun, Fransız sosyalistlerinin dedikleri gibi, (genel olarak) kapitalizme ve *Alman* emperyalizmine ait olduğunu; ya da *Alman* sosyalistlerinin iddia ettikleri gibi, bunun Rus veya İngiliz emperyalizmine ait olduğunu ileri sürmek mantıksızdı, saçmaydı hattâ. Aslında işçi hareketi yurtseverce ve enternasyonalist değerlerle

ülkeleri yıllar yılı taşıyıp durmuştu. Bunlar 1914 den önceki tarih dönemi süresince boyuna ileri sürülmüştü ama, yine de ulusal değerleri ortadan kaldırmamıştı. Birileriyle öbürleri arasında bir sentez hiçbir zaman olmamıştı. Savaşın başlayışının yarattığı sarsıntı o zaman, birçok sosyalist yöneticilerde, o güne dek dillerinden düşürmedikleri bu uluslararası dayanışma duygularını yoketti ya da uyuturdu. Bunların çoğunda yurtseverlik ölçüsüzce, sovenlik halinde soysuzlaştı. Sonra da, o zamana dek savaşa besledikleri nefreti ya da evrensel kardeşliğe besledikleri sevgiyi baykıranlarla, milliyetçiliklerini ve savaşçılıklarını vargüçleriyle açığa vurdukları dükkü hasımlarını birbirinden ayırdetmek mümkün olamadı artık. Bütün burjuvazi bu "ulusal barışma" mucizesine alkış tuttu. Lenin ise "ihanete uğradık!" diye bağırıldı.

Gerçekten, Lenin "Eylül Tezleri"nde yalnız savaşın emperyalist niteliğini açıklamakla yetinmedi. Yurtlarının savunucuları kılığına giren bütün sosyalistlere de saldırdı. Bunların tutumları "sosyalizme açıktan açığa ihanet"den başka şey değildi." Uluslararası işçi sınıfının temsilcileri olmak niteliğini tamamen yitirmiş olduklarından, bu şartlar altında kendileriyle günün birinde işbirliği yapmak söz konusu olmazdı artık. Savaştan hemen önceki yıllarda menşeviklere karşı yönelttiği uzlaşmaz tavır Lenin, işte bu noktada yeniden takınmıştı: Savaş yüzünden durmuş olan uluslararası sosyalist hareket, bir III ncu Enternasyonal'in kurulmasıyla pekştirilmeliydi: En kesin anda enternasyonalizmi ve sınıf kavgasını yüzüstü bırakmış olanların hiçbiri buna girmeyecekti.

Gerçi Lenin yeni bir örgüt kurmanın yerinde olup olmadığını bilmek ve böyle bir kurma işine az-çok elverişli objektif şartları hesaba katmak gerekli olduğunu da kabul ediyordu şüphesiz. Fakat bunun prensibi üzerinde de hiçbir uzlaşmaya yanaşmıyacaktı artık. Sosyalist hareketin "merkezeller" diye nitelendirilen önemli bir akımıyla onu karşı hale sokan, işte bu oldu. "Merkezilik" akımı "sosyal yurtseverlik" in ve "sosyal sovenlik" in yanılmalarını mahkûm etmekle birlikte onların temsilcileriyle bağları kesin olarak koparmağa yanaşmıyor; zamanlar düzelince bunların eski inançlarına tekrar döneceklerini umuyordu. Böylece Lenin "merkez"le sağ arasında gerekli farkı gözetmekle birlikte,

sonunda her ikisine de aynı şiddetle saldırdı. "Merkezçiler"e mantıktan yoksun oldukları, gevşek davrandıkları ve adı var kendi yok bir birliğin, iler tutar yeri olmayan bir barışçılığın hulyalarını yadıkları için takaza etti.

Çünkü emperyalist bir savaşa düşman olan Lenin'in, hiç mi hiç barışçı tarafı yoktu: "Askerlik hizmetinden kaçmak, savaşa karşı grev yapmak v.b... sadece aptallıktır, silâhlı burjuvaziye karşı yapılan silâhsız bir savaşın zavallı ve korkak bir hulyasından ibarettir," diye yazıyordu. "İşçi sınıfının özgürlüğüne kavuşması için yeryüzünde kılıçla ve ateşle yokedilmesi gereken bunca şey varken, savaştan korkarak ağlayıp sızlayan yufka yürekliere" karşı dikkatli davranmak gerektiğini söylüyordu. Lenin'e göre, barışçılığın, kendi fikrinde çok önemli olan, şu gerçeği gizlemek gibi bir kusuru vardı: "Her ülkede kendi öz hükümetine karşı bir sıra devrimler ve devrimci bir savaş yapılmadıkça az-çok demokratik bir barış imkânsızdır." Kendi yanını tutanlardan işçi sınıfı içinde yaymalarını istediği: "Uluslararası savaşın yerine sivil savaşı geçirmeli." parolasının anlamı, işte buydu. Bundaki aşırılığı hakkı göstermek için Enternasyonal'in benimsediği Stuttgart kongresi kararını öne sürmez miydi? Bununla birlikte bu formül, aşırılığı yüzünden, devrimci Marksçılar arasında dahi birçok çekimserliklere yol açtı. Aynı zamanda bu formülün gerçeği görmemezlikten geldiği ve proletaryaya, başarılması imkânsız görevler yüklediği düşüncesi de vardı. Uluslar birbirlerini paralyorlardı; proletarya, siperlerdeki işçilerin hasım saftaki başka işçileri öldürmek için kullanacakları ölüm âletlerini fabrikalarda yapmakla meşguldü. Savaş şarkılarıyla, milli marşlarla her yer çın çın ötüyordu. Sivil savaştan, devrimden söz etmenin tam sırasıydı!

Lenin'in bozgunculuk tezini ileri sürmesi herkesin daha çok gücüne gidiyordu. "Gerici bir savaşta, devrimci sınıf kendi hükümetinin bozguna uğramasını dilemekten başka şey yapamaz." diyordu. Şunu da söylüyordu sonra: "Hükümetlerin uğradıkları askeri başarısızlıklar (bozgunlar) sayesinde kolaylaşır." "Savaş sırasında kendi hükümetine karşı girişilen devrimci hareketler muhakkak ve itiraz götürmezcesine, yalnız o hükümetin bozguna uğramasına değil, bu bozguna faal bir yardımda bulunulduğu anlamına da ge-

lir." Lenin, çok genel olan bu görüşün Rusya'ya özellikle yapmakta olduğunu ve çarlık rejiminin uğrayacağı askeri bir bozgunun bir "ehven-i şer" sayılması gerektiğini birkaç defa söylemişti.

Bunu yaparken birçok alınganlıklarla karşılaştı, kimilerinin alaylarına, kimilerinin de öfke ve hınç duymasına yol açtı. Bununla birlikte Rusya'da "devrimci bozgunculuk" işini sosyalist hareket uzun süre kendi üzerine almıştı. 1853 de, Kırım savaşı sırasında birçok Rus ilerficileri kendi öz yurtlarının yenileceğini ummuşlardı: Bu bozgunun zorbalık rejimini zayıflatacağına inanıyorlardı çünkü. Elli yıl sonra, Rus-Japon savaşı sırasında Plekhanov, II nci Enternasyonal'in Amsterdam'daki kongresinde "Japonya devin bir ayağını kırarak zulfüm altındaki ulusların öcünü alıyor," diyerek kendi yurdunun bozguna uğramasını açıktan açığa diledi. Zaten aynı savaş sırasında Japon hükümeti çarlıkla savaş halindeki birçok devrimciye yardım teklifinde bulundu. Bolşevikler, menşevikler ve (K. D.)ler Japonya'nın vermek istediği silâhlarla parayı almadılar ama Gürcü ve —aralarında Filsudskinin de bulunduğu— Polonya sosyalistleri uzun boylu nazlanmadan Japon yardımını kabullendiler. Polonya'nın gelecekteki Devlet Başkanı bu desteği istemek için Tokyo'ya gitti hattâ. Muhakkak olan şu ki, bozgunculuk Rusya'da epey yerleşip kökleşmişti.

Bununla birlikte onun somut anlamının ne olduğu sorulabilir. Baltalama hareketleri ya da ayaklanmalar düzenlemek gibi maceracı yahut romantik faaliyetlere girişilmesini Lenin hiçbir zaman öne sürmedi. (Bukharin'e göre Lenin, günün birinde, askerlere düşen görevin "silâhlarını kendi subaylarına çevirmek" olduğunu iddia etmişti güya. Bununla birlikte, yazılarının hiçbirinde böylesine dolaysız bir formül bulunmamaktadır. Tam tersine, Rusya'daki bolşevikleri yöneten Şliyanikov'a yazdığı bir mektupta, tutumunu şöyle açıklıyordu: "Yapılması gereken, savaşı baltalama hareketleri, ya da tek tek müdahaleler değil, bir yığın propagandasıdır. Subaylara ateş etmek v.b. gibi ferdî davranışlara, başvurmak doğru olmaz.") Savaş sırasında devrim mücadelesi yapanların başarımları gereken ödevleri nasıl ta-

nımlıydı böylese? "Eylül Tezleri"nde "orduda olduğu kadar harekât alanında da sosyalist devrim lehinde geniş propaganda"dan ve "silâhları kendi kardeşleri üzerine değil... hükümetler üzerine çevirmek gerekliliğinden..." söz ediyordu. "Genellikle proletaryanın her türlü devrimci yığın hareketini desteklemek" ve "savaşan ülkeler kadınlarını, kıskırtmalarını arttırmağa çağırarak" gerekiyordu. Fakat devrimin vadesini yakınlıştırmak için Lenin'e en etkili görünen teknik, siperlerde kendiliğinden beliren bir olayı kolaylaştırıp genişletmekten ibaretti ki bu, düşman orduların askerleri arasında zaman zaman görülen kardeşlik gösterileriydi. "Düşman" askerlerin birkaç dakika ya da birkaç saat süreyle ulusal düşmanlıklarının yerine sınıf dayanışmasını geçirmek eğilimini gösterdiklerini bildiren bir haberin her gelişinde Lenin, bunu coşkunlukla karşılıyordu.

Ona gelince, görevi aydınlatmak, yalanları ortaya çıkarmak, kınamak, kötü önderleri aforoz edip içten devrimcileri bir araya toplamaktan ibaretti. Bu, yeni bir Enternasyonal'in kurulmasından başka hiçbir anlama gelmemektedir. Gerçekten, savaşın başlayışı savaşa katılan uluslar sosyalistlerini birleştiren bağları koparmıştı. Bu kopma yalnız o hükümetlerin düşman uyruklar arasındaki temasları önlemek için koydukları engellerden değil, birçok sosyalistlerin dünkü arkadaşları, bugünkü düşmanlarıyla buluşmağa kendilerinin yaşanamamalarından ileri geliyordu. Bitmek bilmeyen bir savaşın yarattığı bezginlik ve tiksintiden yararlanan ve sayıları gittikçe artan kimselerin barış imkânlarını araştırmak için çaba yapmalarını istedikleri sırada birçok sosyalist şeffir, barışa ancak askeri zafer yoluyla ulaşabileceği düşüncesindeydiler. Her türlü pazarlık bunlara mevsimsiz, diplomatlar ya da sosyalistler arasında önceden yapılacak her temas da zararlı görünüyordu. "Sonuna kadar" grubuydu bunlar.

Tarafsız ülkelere sosyalistlerinin böyle bir tavır takınmaları apaçıktı. Daha savaşın ilk aylarında özellikle onlar kopan bağları yeniden bağlamağa ve Avrupa sosyalistleri arasında aracılık yapmağa çalıştılar. En çok seven olan Alman sosyalistleri bile bu tür girişimleri kolaylaştırmağa her zaman için hazır göründüler —böylelikle batıs, Alman fetihlerinin hiç değilse bir kısmını kesinleştirecekti muhakkak— ama Fransız, Belçika ve İngiliz sosyalistleri uzun

süre buna vargüçleriyle karşı koydular. Onların böyle bir işe yanaşmayışları öyle kesin oldu ki, bu kadar uzlaşmaz bir tavır karşısında içerliyen kimi İtalyan sosyalistleri, buna aldırmağa karar verdiler. 1915 Eylül'ünde toplanan ünlü Zimmerwald Konferansı'nın kökü bu oldu. Bern'deki Oberland bölgesinin küçük bir köyünde, İsviçre ve İtalya sosyalist partilerinin resmî temsilcileriyle bolşevik ve menşevik gruplar, çeşitli gruplarla eğilimlerin yanısıra bir araya geldiler. Bu gruplarla eğilimler, Avrupa sosyalist hareketinin sol kanadını, yani savaş süresince sosyalizmin kabulü imkânsız bir kıy uykusuna yatmasını görmeğe katlanamayanların bulunduğu kanadı, meydana getirmektedirler. Lenin de oradaydı ve toplantı sırasında gün ışığına çıkan aşırı akımın başına geçti. Savaş karşısında çoğu sosyalist yöneticilerin benimsedikleri tutum bu bildiriye ilk defa aleni, resmî ve sistemli olarak kınamaktaydı. Gerçekten, bu metin savaştan yalnız kapitalizmi sorumlu tutmakla kalmıyor, sunları da ekliyordu: "Kimi ülkeler sosyalist partileriyle işçi örgütleri, Enternasyonal'in verdiği kararlarla kendilerine yüklediği görevleri tanımazlıktan gelmişlerdir. Bunların temsilcileri emekçileri, sınıf savaşını bırakmağa sürüklemişlerdir. Yönetici sınıflara savaş ödeneklerini vermişlerdir; hükümetlerin hizmetine girmişlerdir; Kutsal Birliğin rehineleleri olarak hükümetlere sosyalist bakanlar vermişlerdir." Ve bildiri bu nedenlerle o sosyalistlerin "yönetici sınıflarla birlikte bu savaşın ve onun amaçlarıyla usullerinin bugünkü ve yarınki sorumluluklarını paylaşmakta olduklarını" eklemekteydi.

Konferansın sürdüğü birkaç gün boyunca Lenin, buna katılanların eğilimlerini ve kendilerine teklif edilen kararları "bozmak" amacını güden çabaları çoğalttı. Sonunda (Troçki'nin yazdığı) bildirinin metnini kabullendi, ama kendi eğilimini belirtmek için azınlıkta kalan bir önerge yayınladı. Bunda "sosyal-yurtseverlere karşı olduğu kadar, tehlikelilikte ondan aşağı kalmayan merkeze karşı da amansız bir savaşa girişilmesini" öğütüyor; "yeni Enternasyonal'in yollarını şimdiden hazırlamak" gerekliliğini belirtiyor; son olarak da: "Parlamız partilerle sınıflar arasında mütareke değil, iç savaştır," diye haykırıyordu.

1916 Nisan'ında aynı kimseler değilse bile aynı eğilimler Kienthal'de yeniden buluştuğlarında Lenin'in fikirleri az-

çok ilerleme kaydetmişti. Çünkü kendisinden daha ilmi enternasyonalciler bu sefer, savsaklamaları ve korkaklığı yüzünden Lenin'in boyuna kınadığı "merkez"e yönelttikleri eleştirileri arttırmayı kabul ettiler. Böylelikle, gerçi kimi önemli anlaşmazlıklar olduğu gibi kalmaktaydı, ama yeni bir gücün, komünist hareketin kurulduğunu haber veren toplantılar oluyordu. Rus devrimi de prestijini ve dinamizmini bu yeni güce aşılyacaktı. Muhakkak olan şu ki, "zimmerwaldcılık" birçok devrim savaşçılarına, tarihin yeni bir dönüm noktasının yaklaştığını haber verdi. Bunun hem en eleştirici, hem en gözüpek sözcüsü Lenin'di. Bu yüzden süngündeki son yılları onun kişiliğini daha da güçlendirdi. 3 Nisan 1917 akşamı yurduna yeniden kavuştuğu zaman, Petrograd'daki Finlandiya garında binlerce Rus işçisiyle askeri onu alkışlarla karşıyorlardı. Savaşın sınavlarıyla pekten, yeni inançlarla silâhlanan bu adam, artık ilk adımlarını atmış olan bir İhtilalın kaderine herkesten daha çok biçim verecekti.

IV

ŞUBAT İHTİLALI

Can çekişmekte olan çarlığın son bir sarsıntıyla nihayet yıkılması için gerekli bütün şartlar, 1917 Şubat'ında bir araya gelmiş görünüyordu. Halkın sefaleti göze batar bir hal almıştı; kışın sertliği ise onu büsbütün dayanılmaz hale sokuyordu. Petrograd'la Moskova'da ısı, sıfırın altında 40 dereceye düşmüştü, yokluğu duyulan yalnız ekmek değildi. Kömür de yoktu. Çarlık rejiminin son ayları boyunca yiyecek fiyatları birden % 40-60 oranında yükselivermişti. Bütün bu acılar, hele başkentte göze çarpan, savaş sayesinde edinilmiş servetlerin manzarasını daha da utanç verici hale sokuyordu. Bu kesin sonuçlu haftaları Rusya'da geçirmiş olan bir Fransız kadını, halk yığınlarının mutsuzluğuyla zenginlerin lüksü arasındaki bu çelişmeye şaşakalmıştı: "Sokaklarda hiçbir zaman bu kadar çok otomobilin dolmadığı, kadınların gerdanlarında bu kadar bol alması ışıladığı görülmemiş değildi. Tiyatrolar adam almıyordu. Sık lokantalarda sonu gelmez bir sefahat âlemi vardı. Bir şise şampanya yüz ruble (1914 rayicisiyle 200 Frank) idi ve herkes sel gibi şampanya akıtarak eğleniyordu."

Sosyal kriz çok keskinleşmişti ama, politik krizin de ondan kalır yeri yoktu. Durumun vahimliğini ve iktidarın gökmek üzere olduğunu anlamak için imtiyazlı politik çevrelerden olmak gerekli değildi. Halk da bunun farkındaydı, ayrıca yüksek çevrelerde herkesin telâfta olduğunu ve duruma bir çare aradığını bilmekteydi. Yığınlar burjuvazinin düşünüş tarzını örnek kabul ederler, durumun barometresi sayarlardı. Onun başkaldıran zihniyetine yığınların enerjisi ve savaş azmi eklenmekteydi ki bunun tekeli de onlardaydı zaten. Şubat'taki İhtilal günleri işte böyle başladı. Ve bu sefer ortada ne muhalefet kodamanları vardı, ne bakanlar, ne de saray dalkavukları; çarın çehresi tamamen silinmiş, çarçıkanlık ise büsbütün yokolmuştu. Askeri şefter

diye bir şey kalmamıştı, parti şeflerine de aldırın yoktu, devrim yöneticileri bile ta arka plâna atılmışlardı hattâ. Tarihte böyle olağanüstü anlar vardır: Fertlerin meydana getirdiği iktidarsız ve adsız yığın gürültülü bir yaşamla, sert bir kaynaşmayla canlanır. Birer nesneyken, fertler birden özne, hattâ yurttaş —ya da sadece insan— oluverirler; harekete geçerler ve topluma, normal bir evrimle aşılması yıllar sürecek yolu birkaç gün içinde aldırverirler. İşte İhtilâl budur. Yığınların dalgası her yanı kaplarken, daha dün politika sahnasının ön plânında yer alan kişiler süprülüp gider, uzaklaştırılırlar. Olayı yaratan aktör, adsız halktır. Tarih birkaç ismi alkoyar ama hemencecik adsızlığa, bilinmezliğe geri verir. Şubat 1917 de ortaya çayuş. Kırış-nikov'la daha birkaç kişi çıktı. Silik çehrelerdir buntar, bir an görünür hemencecik unutuluverirler. İşte eski rejimi ve onun kudretiyle parlaklığından artakanları yere seren ucsuz bucaqsız halk kalabalığının fiili temsilcileri bunlardı.

1917 devrimi için kendiliğinden olduğu, içten geliverdiği söylenmiştir. Gerçekten de o ne bir partice, ne de bir politik yönetici tarafından düzenlendi. Bir sosyal sarsıntının örneği oldu ki bunun sorumu hiçbir gruba, hiçbir kimseye yüklenemez. Liberaller devrim istemiyorlardı. Devrimci şefler ise Petrograd'da değillerdi: Ya Sibiryadaydılar, ya da politik göçmenler olarak, dünyanın dört bucağına dağılmıştılar. Hepsi için bu, bir sürpriz oldu. Elebaşısı olmayan grevi, oyuncak-kalabalıkları perde ardından idare eden yöneticileri olmayan devrimi akılları almıyanlar için, 1917 Şubat devrimi bir bilmeceydi. Devrimin ilkin iktidara getirdiği kimselerin kendileri dahi olay karşısında korkuya düştüler: Liberaller, tek kurbanının belki çardan ibaret kalmıyacağı, dipten gelen bir halk dalgasını düşünerek telâşlandılar. Ümitli sosyalistler bile kendi iktidarlarını düşünerek tir tir titrediler. Örneğin, Geçici Hükûmette bakan olacak olan Skobelev de bunlardan biriydi. Bunahının ilk günlerinde bir gazeteci ona bir tramvayın sahanlığında rastlamıştı. Skobelev, ona: "Kargaşalıklar yağmaya, çapulculuğa dönmeğe başladı, bunları bastırmak çok gerekli," dedi. Gözlemciler ve bunlar arasında devrimden yana olan bazıları, tehlikeli gelecek zincirden boğanmış "ilkel kuvvetler"den sözettiler. Bu boğanış kendiliğinden olmuştu ama, büsbütün de bir rastlantıdan doğmuş değildi. Verdiği son raporlardan birinde, çar-

lıgın gizli ajanlarından biri, proletarya üzerinde "propaganda"nın işlediğini söylemişti. İtiraz götürmez bir şeydi bu: Yerleşmiş rejime karşı yıllar yılı savaşan, işçilerin bilincini uyandırmaya çalışan binlerce mücadelecinin eseriymiş bu "propaganda". Yığın arasında yayılan gizli ya da açık gazetelerin eseriymiş bu "propaganda". Emekçilere zorla kabul ettirilerek sonunda onları çileden çıkararak ekonomik şartların, savaşın ve askerî bozgunların da eseriymiş. Nihayet ve özellikle adaletsizliğini, kudretsizliğini göstermekten yana çok ateşli, çok gayretli davranan çarlığın kendi eseriymiş. Şu halde Şubat Devrimi içten gelme, kendiliğinden olmaydı, ama boşluğun içinde doğmadı, Uzun bir deneyin ve çok zaman zaptedilmiş bir öfkenin meyvası, sayısız çabaların, uğursuz yanlışların, birikmiş cinayetlerin sonucu, birden gün ışığında patlak veren uzun bir evrimin ürünü oldu.

ŞUBAT DEVRİMİ GÜNLERİ

(Sırası gelmişken takvimle ilgili bir noktaya işaret edelim: 1917 Şubat'ından 1918 Şubat'ına kadar olan dönem boyunca sözü geçen tarihler, Rus takviminin tarihleridir. Parantez içindekiler de Batı takviminde bunların karşılığını gösterir. Rusya'da kullanılmakta olan takvim, Batı dünyasının kullandığı takvime göre 13 gün geridedir. 1 Şubat 1918 den (yani Batı takvimine göre 14 Şubat'tan) başlayarak Rusya da Batı takvimini kabul etti.)

Ocak ayı boyunca ve Şubat'ın ilk haftalarında grevlerin sayısı boyuna yükselmekte olduğundan, başkentte toplumsal gerginlik artmıştı. Fakat yine de son boşanmaya yol açan şey, işçi sınıfının bir girişimi değil de, patronların bir hareketi oldu. Büyük Putilov fabrikalarında çıkan bir iş anlaşmazlığı, emekçilerle fabrika yönetimini çatışma haline getirmişti. Bunun üzerine fabrika yönetimi lokavt ilân etti. Petrograd'daki işçi topluluğu arasında en çok politikaya sokulmuş, en mücadeleci on binlerce işçiyi sokakta bıraktı. Bu iş 22 Şubat (7 Mart) günü olmuştu. Tam o sırada da ev kadınlarının fırınlarla bakkal dükkanlarına hücum ederek yarattıkları çok gergin hava bütün başkenti kaplamış bulunuyordu. Özellikle güç durumunda olan asker karıları da dokuma endüstrisinde çalışan binlerle kadın işçiyi birlikte ayaklanmalara katılmışlardı, Dokuma işçiliği yapan bu kadınların gündelikleri, ortalamanın çok altındaydı.

23 Şubat (8 Mart) günü sosyalist örgütler "Kadın Günü"nü kutluyorlardı. Koyu partici olan kadın işçiler bakımından bu olay da genel duruma kendi özel anlamını katmaktaydı. Bu yüzden o gün sokak gösterileri özellikle Viborg'da ve Petrograd'ın öbür işçi mahallelerinde daha sert bir hal aldı. "Ekmeğe isteriz!", "Çocuklarımız açlıktan ölüyor!", "Yiyecek tek lokmamız yok!" diye bağırışan kafieler sokaklarda doluştılar. Fakat bir yandan da bu öfkeli hâfketlere birkaç kısırtıcı, başkaldırıcı slogan karışmağa başlamıştı. Birkaç gösterici, "Kahrolsun zorba rejim!" diye bağırınca, kalabalık da bunlara katıldı. Polisle birkaç çatışma oldu ama pek önemli değildi. Toplam sayısı 400.000 kadar olan işçi nüfusu üzerinden 90.000 kadarı grev yapmıştı ama, durum yine de resmi makamları kaygılandırmıyordu. İşte o gün II. Nikola, epey uzun süre ailesinin yanında kaldıktan sonra Mohilev'deki genel karargâha dönmek için yola çıkmıştı. Kerenski Duma'da hükümete şiddetle çatmıştı ama mecliste hüküm süren bu kargaşalık havası bile hükümdarın vurdumduymazlığını sarsmamıştı.

Fakat ertesi gün grevcilerin sayısı 197.000'e yükselmiş, sayıları büyüyünce cüretleri de artmıştı. İşçi mahallelerini şehrin merkezindeki başkentten ayıran Neva nehri üzerindeki köprüleri polis ve jandarma kuvvetleri koruyordu. Fakat nehir donmuş olduğundan, işçiler polis ve ordu barajlarının ardından doluşup Petrograd'da evlerle resmi dairelerin bulunduğu mahallelere girmeğe başladılar. Orada da yine sloganlarını bağıra bağıra söylediler, ama yine ve daima "Ekmeğe isteriz!" demekle beraber, gittikçe daha sık, "Kahrolsun zorba rejim!", "Kahrolsun savaş!" diye de bağırıyorlardı. Beri yandan polislerin üstüne de taş, buz parçası ve ellerine geçen başka şeyleri yağdırdılar. Daha o anda kalabalığın askerleri esirgediği, saldırılarını polislere yönelttiği açıkça görülmekteydi. Sayıları 3.500 kadar olan polisler binlerce jandarma eklenmişti. Bunlar, hükümetin olay yerine getirdiği tenkil cihazının vurucu elemanıydı. Bu kuvvetler daha önceki aylar boyunca hazırlanmış ve vahim kargaşalıklar çıkarsa ilkin polisin harekete geçmesi öngörülmüştü. İhtiyaç olursa şehirde hazır duran iki kazak atlı alayı da sonradan işe karışacaklardı. Askerlere ise ancak son anda başvurulacaktı.

Ordu olarak Petrograd'da bir sürü yedek asker, özellikle

le de cepheye giden Hassa alaylarına bağlı, yine bunlardan 14 tabur vardı. Fakat başkentte özellikle on binlerce yeni askere alınmış gençle aile babası askerler vardı. Cepheden uzak tutulmakta olan bunlar, işsiz güçsüz sürünüp duruyorlar; günün birinde cepheye gönderilmekten de ödleri patlıyordu. Subaylar da onlardan daha şevkli değildi. Bu yüzden de resmi makamlar bir güçlük çıkarsa eninde sonunda ve özellikle assubay öğrencilere güvenebileceklerini sanmaktaydılar. Buna göre, başkentte 160.000 kadar asker vardı. Bu üniformalı kalabalığın varlığını tecrübeli gözlemciler sık sık kinamışlar, hükümetçe öngörülen tenkil sisteminde hemen ıslahat yapılmasını istemişlerdi.

Bu kuşku dayanaksız değildi. Nitekim Şubat Devrimi günlerinde bunu çabucak görmek de mümkün oldu. Daha ilk büyük gösteriler başlar başlamaz, işçilerle askerler nisbeten dostça ilişkiler kurdular. İki taraf arasında konuşmalar başlıyor; göstericiler kendilerini gösteri yapmağa iten nedenleri askerlere anlatıyorlar; ellerinden hiçbir şey gelmeyen subaylar da olup bitenlere göz yummakla yetiniyorlardı. Kazaklar bile göstericileri dağıtmak için pek öyle uzun boylu caba göstermiyorlardı. Mutlanıp sasuran halkın zaman zaman bunları alkışladığı oluyordu. Bunlar olup bitenken, Marja Sarayında toplanan Bakanlar Kurulu, kargaşalıkların yarattığı durumu tartışmaya değer bile bulmadı, ve "gündelik işler"i görmekle yetindi.

Gerçekten, gündelik işler de çok hızlı bir tempoyla ilerliyordu hani. 25 Şubat (10 Mart) günü grev, başkentten her yanına yayılmıştı. Öğrenciler de sınıflarını bırakıp bu harekete katıldılar. Şehirde tramvaylar işlemez, gazeteler çıkmaz oldu; Petrograd sıkıyönetim altındaki bir kent görünümüne büründü. Daha şimdiden Viborg'daki işçi mahallelerine karakollara sığınmak zorunda kalmışlar, oralarda da düpedüz kuşatılmışlardı. Durumun vahimliğinden şüphe edilemezdi artık. Çar, Mohilev'deki genel karargâhından, tenkil kuvvetlerinin başında bulunan General Kabalov'a: "Başkentteki kargaşalıkları yarına kadar durdurmanızı emrediyorum," diye telgraf çekiyordu. Polisler asker, göstericilere ateş açma emri aldı.

Çıksa asıl bilinmesi gereken şey, askerlerin nasıl bir tavır takınacağıydı. Polisler —ki halk bunlara "firavunlar"

diyordu— ve hele atlı polisler, kimsenin gözünün yaşına bakmadan halkın içine dalyıyorlardı. O gün işçiler arasında ilk defa ölenler olduğu görüldü. Dragon atlıları da emirleri dinliyerek gösterileri bastırıyorlardı. Fakat kazaklar hâlâ çekingen davranmaktaydılar. Bir ara, kalabalık üzerine ateş açma tehdidinde buldukları sırada, bir işçi, kasketini çıkarıp onlara doğru ilerledi: “Kazak kardeşler,” dedi. “İşçilerin haklarını elde etmek için giriştikleri barışçı mücadeleden siz de onlara yardımcı olun. Bu firavunlar biz aç işçilere karşı nasıl davranıyorlar, görüyorsunuz. Yardım edin bize!” Bunun üzerine kazaklar tüfeklerinin namlularını indirdiler. Hattâ yer yer kazakların polislerle çatıştıkları yolunda olaylar bile bildirildi. Berî yandan birçok kadınlar da askerlerin maneviyatını sarsmağa çalıştılar. Saflarına yaklaşıp tüfeklerine yapışarak işe karışmamaları için onlara yalvardılar. Zaten sarsılmış olan iradeleri hüsbütün işlemez hale getirmek için daha fazlası lâzım değildi. 25-26 Şubat (10-11 Mart) gecesi resmi makamlar devrim savaşçısı işçilerden yüz kadarını tutuklamağı başarabildiler. Petrograd Bolşevik Komitesi'nin üyelerini de ele geçirdiler. Bu da son marifetleri oldu. İyi bir iş yapmış olmadılar zaten: Bu bolşevik kadrolar, hareketi frenlemişlerdi daha çok. Onlar ortadan çekilince en aşırı işçilerle doğrudan doğruya temas halinde olan Viborg'daki arkadaşları daha büyük otoriteye sahip oldular, daha ihtiyatsızca taktiklere başvurular.

Olaylar 26 Şubat pazar (11 Mart) günü dönüm noktasına geldi. Tenkil hareketi o gün daha sert, daha kanlı bir hal aldı: Petrograd sokaklarında kırk-elli kişi öldürüldü. Ağır makineli silahlanmış polisler çoğu zaman evlerin damplarında mevzilenerek ateşleriyle işçi ve öğrenci gruplarını tarıyorlardı. Göstericiler kenar mahallelerden şehrin merkezine doğru kalabalık gruplar halinde gelmeğe devam ediyorlardı, ama akşama doğru düzen kuvvetlerinin duruma hâkim olmuş gibi bir halleri vardı. Viborg'da toplanmış olan işçi temsilcileri o sırada karamsarlıklarını gizlemiyorlar, grev hareketini durdurmayı tasarlıyorlardı, ama yağının içinde bu çekingenlik pek görülmemekteydi. Tersine, halkın öfkesi daha da artıp sertleşmişti: Şehirde birkaç yangın çıktığı bildirilmmişti. Adliye Sarayı da yanan yerler arasındaydı.

Politika alanında ise durum yeni bir görünüş edinmişti: 26 Şubat'ta Frans Gollitsin, Duma'yı kapağma kararını ve

riyordu: II. Nikola, Başbakanı olan bu adama altı imzalı bir buyruk bırakmıştı, başbakanın buna tarih koyması, yürürlüğe girmesine yetiyordu. Bunun anlamı apaçıktı: Bir defa daha zorbalık rejimi herhangi bir tavizde bulunmağa yanaşmıyor, kayıtsız şartsız tenkil yolunu seçiyordu. Kendisini eleştirenlerin en ilimhalarına bile hiçbir şey vermeden hareketi durdurabileceğine mi inanıyordu hâlâ? Duma'nın başkanı Rodziyanko bir telgraf çekerek hükümdarı uyardı: “Başkente kargaşa hüküm sürmektedir. Hükümeti yurdun güvenini kazanmış kimselerin eline vermek gerektir. Her gecikme ölüm demektir,” dedi. İlk telgrafa cevap almayınca, ikinci bir telgraf çekti: “Durum her saat vahimleşmektedir. Hemen tedbir almak gerektir, çünkü yarın çok geç kalmış olacaktır. Yurdun ve hanedanın kaderinin belli olacağı saat gelmiş bulunuyor,” dedi. II. Nikola telgrafi alınca saray ileri gelenlerinden birine, tam da kendisine yaraşan bir edayla: “Bu Rodziyanko şişkosu da bir sürü palavra yazmış bana, cevap bile vermeyeceğim,” demişti.

Duma'nın kapatılması olayların tümüne yeni bir politik yön veriyor ve çarlık, bütün yanlışlarıyla bütün ters işlerine yeni ve son bir kıskırtmayı ekliyordu. Bununla birlikte, savaşın ilerleyişinde bir anlık bir karışıklık ve kararsızlık oldu. 26 Şubat pazar gününe kadar bu savaş gittikçe artan bir tempo izlemiş ve gittikçe daha sert gösterilere yol açmıştı ki bunların her safhası öncekilere göre daha yüksek bir öfke, hirs ve gözüpeklik derecesi göstermişti. Fırlan başarısızlık anlamına gelecek bir yatışmayla yeni bir ileri atılış, yani silahlı ayaklanma arasında seçim yapma ânı yaklaşıyordu. Fakat birçok şeyler askere bağlıydı. Askerler o zamana dek çekingen davranmışlardı ve göstericiler için birçok umudlanma sebepleri, resmi makamlar için de birçok kaygılanma konuları yaratıyorlardı. Bununla birlikte, ayaklanmayla boyun eğme arasında askerler bir seçim yapmış değillerdi henüz. İşlerin vardığı noktada boyun eğmek demek açıkça ateş açmak, halkı öldürmek, düzeni kurmak demektir ki, çarın subaylar ve kumandanlarca tekrarlanan iradesi de böyledir.

Bunun üzerine 26 Şubat günü akşam olurken kararsız bir saat, her çeşit imkânlarla dolu son bir an gelip çatı: Bunda zafer de, bozgun da askıdaydı. O pazar gününün ak-

şamında bazı belirtiler —hiç değilse görünürde— hükümetin duruma hâkim olma şansına sahip olduğunu gösterir gibiyken; başkaldırıları da biraz soluk alırken, kader birden dönüverdi ve Rusya'nın ahnyasını kesinlikle belli etti: Ordu, çarların bunca yıllık ordusu ihtilâlden yana geçti. Bunu da şu şartlar altında yaptı: Pavlovski alayının bir bölüğü Katerina kanalı boyunca harekete girişmiş bulunuyordu. Suyun öbür yanında mevzilenen polislerin silahsız bir halk kalabalığının üzerine nasıl topladığını gördü. Askerler bu göstericilerin arasında bulunuyorlardı. "Fıravunlar"ın kurşunları altında göstericiler ya yere seriliyorlar, ya da kaçıyorlardı. Bir saniyelik bir şaşkınlık oldu. Sonra askerler silahlarını kaptıkları gibi ateş açtılar, ama göstericiler üzerine değil de polisler üzerine. Böyle yaparak, askerler ayaklanmadan yana olmuşlardı. Çünkü olay sona erince bölük kışlasına döndü. Yaptığı disipline aykırı hareket onu, kışlada ikinci bir disiplinsizlik yapmak zorunda bıraktı. Alayın öteki birliklerini harekete sürüklemeye kalkıştı. Kışlada silahlar patlamağa başladı: Düzen kuvvetleri arasına kılık girmişti. 26 Şubat günü böylece sona erdi.

Ertesi gün, sabahın ilk saatlerinde bir gün önceki ayaklanmanın yerini yeni ve kesin bir emir dinlemezlik hareketi aldı. Voliny alayının askerleri —hattâ assubay öğrenciler— sabah yoklamasında subaylarını dinlemek istemediler. Daha bir gün önce tenkil hareketine faal olarak katılmış bulunan bu askerler, geceyi bitmez tükenmez tartışmalarla geçirmişlerdi. Birçok askerler: "Biz artık halka ateş açmayız," demişler; arkadaşlarını da kandırmayı başarmışlardı. Bir subay çarın General Kabalov'a yolladığı telgrafı okumuş, sonra disiplinli yeniden kurmak istemişti. Fakat onun bu hareketi korkunç bir kavgaya yol açmış, kendisi de bundan sağ çıkmamıştı. Voliny alayı da son sözünü söylemiş bulunuyordu. Askerler kışlalarından çıkarak başkentteki başka konaklama yerlerinin yolunu tuttular. Ayaklanma çabucak yayıldı: Saat 13 de, kumandanlarına karşı ayaklanan 25.000 kadar asker başkent'in sokaklarına dökülmüşler, işçilerle kardeşlik bağları kurmuşlardı. Kamyonlara binmiş, ağır makineli taşıyan otomobillere asılmış oldukları halde, Petrograd'ı bir baştan öbür başa kimi zaman coşkunluk, kimi zaman yığınlık saçarak geçtiler. Sonra cezaevlerinin yolunu tuttular. İkinciye doğru hapishanelerde ne kadar politik

mahpusla âdi suçtan cezalı suçlular varsa hepsini salıverdiler. Âdi suçluların da halk arasına karışmasının en kötü aşırılıklara yol açmasından korkulabilirdi. Neyse ki bu gibi aşırılıklar —şaşırtıcı tarzda— pek az sayıda oldu. Şu da var ki, düzen kuvvetlerinin direnci hemen hemen anı olarak çöktüverdi. General Kabalov amirallikle çar sarayı çevresinde kalmış olan 1.500-2.000 askeri zar-zor tophyabildi ve sarayda tam yirmi dört saat, cepheden takviye gelir diye umdu durdu.

Aşlı aranırsa bütün bu savaşların pek önemi yoktu artık. Asker arasında bozgun vardı. 27 Şubat (12 Mart) akşamı garnizonun hemen tümü ayaklanmıştı. Bununla birlikte dikkate değer taraf şu ki, askerler kendi başına buyruk haldeydi: Subayların büyük çoğunluğu ortadan kaybolmuştu ya da kışlalarda gizlenmekteydi.

Asıl önemli nesne başka yerdeydi. Önemli olan, doldurulması gerekli politik boşluktu. 27 Şubat sabahı Duma Meclisi, çarın imzasını taşıyan kapatma kararını öğrenmiş bulunuyordu. Bütün şehir kaynaşma halindeyken bu karara boyun eğmek lâzım mıydı? Yoksa, tersine, hükümdarın fradesine karşı açıkça meydan okumak mı gerekti? Duma bu çözümleri yollarından ne birine, ne öbürüne karar verebildi, suya sabuna dokunmaz bir tavır takınıp beklemeyi işine daha elverişli buldu. Her zaman oturumların yapıldığı salon da toplanmadı ama, dağılmadı da. Meclisin eskilerinin öğütlerine uyarak, Rodziyanko'nun başkanlığında bir "Duma Geçici Komitesi" kurdu. Asırı sağcılarla bolşeviklerin dışında, bu komitede bütün partilerin temsilcileri vardı. 1914 de milletvekilleri tutuklanıp sürgüne yollandıktan sonra, bolşevikler Duma'da temsil edilmiyorlardı zaten. "Geçici Komite" kendi görevlerini yine kendisi tanımladı. Bunların hiçbir devrimci yönü yoktu: "Başkente düzeni yeniden kurmak ve kamu örgütleri ve kurumlarıyla yeniden temasa geçmek" söz konusuydu. Günün o ânında bellibaşlı liberal önderlerin daha ileriye gitmeğe hiç cesaretleri yoktu. II. Nikola nezdinde teşebbüste bulunsunlar ve hükümdardan, o kadar özlenen politik tãvizleri elde etsinler diye, Rodziyanko aristokrat ve asker araçlarıyla boyuna görüşmelerde bulunuyordu. Muhakkak olan şu ki, ikindiye doğru liberaller için iktidar ele almak söz konusu değildi.

Zaten o zamana dek Duma ayaklanmanın gelişimine ya-

bancı kalmıştı. Sanki emekçiler eski rejimin bu kuruluşuna duydukları aldırmaçlığı anlatmak isterlermiş gibi, Duma'nın toplanmakta olduğu Tauride Sarayı, halk kargaşasının dışında idi. Saat 14 de Petrograd'da çarlık —gerçekten bozguna uğramamış olmakla beraber— yenildiği sırada "K. D." partisi lideri ve o anın başlıca liberal siması olan Milyukov, kendisine: "Burjuvazinin niyetleri nedir acaba?" diye soran birisine cevap vererek: "Şu anda bir karar veremeyiz... Doğru dürüst haberler edinmek... sonra durumu incelemek gerek; sınırlılık vakit çok erken," diyordu.

Biraz sonra arasında başkaldıran askerlerin de çok sayıda olduğu kalabalık, Tauride Sarayının önünde görünüyordu. İlk defadır ki Duma, onu az-çok kendisine çekmişti. Savaşkamlar imkânsız hale gelmişti. Özellikle şu sebepten ki, aynı saate doğru işçi sınıfı 1905 devrimi sırasında kendisini çok gözahıcı biçimde temsil etmiş olan kurumun, Sovyet'in yeniden ortaya çıktığını görüyordu. Yönetici bulmakta güçlük çeken işçilerin kendiliklerinden kurdukları sovyetler (kurullar) 1905 de Rusya'nın hemen her yerinde ortaya çıkıvermişti; işçiler bunları işyerlerinde seçtikleri delegelerle kurmuş bulunuyorlardı. İlk adımı da Ivanovo-Vosnesensk bölgesi atmıştı. Fakat yığınların hareket ve faaliyetlerine derli toplu bir yön ve ifade vermeği başaran, asıl Petrograd Sovyeti olmuştu. 1917 Şubat'ındaki ilk devrim haması, 1905 İhtilalinin başarısızlığıyla birlikte kaybolan bir kurumu yine diriltmekteydi. Daha 24 Şubat cuma günü saşayan işçiler, sosyalist milletvekilleri ve kooperatifler temsilcileri, sovyeti meydana getirecek olan delegelerin fabrikalarda seçilmesini kararlaştırmışlardı. Kesin an 27 Şubat günü öğleden sonra, halk hapishanelerin kapılarını açtıktan sonra geldi çatı. Hapiste bulunan bolşevik ve menşevik savaşçılar, salıverilince hemen faaliyete giriştiler. Fakat birileri de öbürleri de bu faaliyeti kendilerine göre yaptılar: Bolşevikler devrimci kargaşahçı kuvvetlendirdiler, işçi örgütlerine katıldılar; menşevikler ise iktidarda gözü olan çeşitli politik akımların toplandıkları yer olan Tauride Sarayına doğru yollandılar. Orada, daha birkaç gün önce sovyetin toplantısını hazırlama işine girişen aynı çevrelerin temsilcileriyle buluştular. Birlikte "Geçici Yürütüm Komitesi" haline geldiler ve Petrograd Sovyetinin o akşam genel kurul halinde toplanmasını kararlaştırdılar.

Ve gerçekten de, hemen o akşam, menşevik milletvekili Çikeidze'nin başkanlığında, Petrograd Sovyeti devrimin zaferini ilan etmek için toplandı. İki yüz elli kadar işçi delegesi, başkentteki çeşitli alaylardan olup ayaklanmaya katılan askerlerin hemen o anda, içlerinden geldiği gibi söyledikleri raporları dinlediler. Olayı gözleriyle gören birine göre de "kendilerine harikulâde bir peri masalı anlatılan çocukların büyülenmiş haliyle" söylenenleri dinlediler. Çokkuntluk son haddi bulduğundan, işçilerle askerlerin mucizeli anlaşmasını perçinlemek için işçiler Sovyetinin bundan böyle "İşçi ve asker milletvekilleri Sovyeti" olması; fabrikaların ve ordunun temsilcilerinin burada artık yanyana oturmaları kararlaştırıldı. Ayrıca bir "Yürütüm Komitesi" ile birtakım komisyonlar da seçildi ki, bunların herbiri başkentteki kendi kesiminde, kamu hayatını yeniden düzenlemekle görevliydi. Böylelikle, ayaklanmanın ve kazandığı zaferin meyvası olan, tamamen devrimci, yeni bir iktidar kurulmuş oluyordu.

Burjuvazi, işçi sınıfı karşısında sahneden çekilecek miydi? Bütün ayaklanma boyunca beklemiş ve tir tir titremişti. Fakat sonuna dek işten elini, eteğini çekebilir miydi? Daha saat 14 de, Milyukov hâlâ ne yapacağını bilemiyordu. Bununla birlikte, akşam üstü, Rodziyanko ile yaptığı dramatik bir konuşmadan sonra, Duma'yı doldurmuş olan halk kalabalığının ortasında: "Biz karar verdik: İktidarı ele alıyoruz," diye bildirdi. Bu tarihsel dakikayı anarken Rodziyanko sonradan, "Duma bu sorumluluğu yüklenmek istemeseydi, tutuklanacak ve üyelerinin tümü, ayaklanan askerce öldürülecekti," diye yazacaktı. Hemen o sabah kurulmuş olan "Duma Geçici Komitesi" işbaşında kalıyor; fakat görevini, birkaç saat önce gösterdiğinden daha gözüpekçe tanımlıyordu: Kendini "düzenin yeniden kurulmasına ve halkın isteklerine cevap veren, onun güvenini kazanabilecek bir hükümetin kurulmasına" adamağa karar veriyordu. O andan başlayarak da çifte varlıklarıyla, işbirlikleri ya da çökememezlikleriyle —bolşeviklerin iktidara gelişlerine değin— olayların akışına yön verecek olan kurumlar işi ellerine almış bulunmaktaydılar: Bunlar, bir yandan, şehirlerle köylerin proletaryasını temsil eden Sovyet; öbür yandan da, kurulmuş olan Geçici Hükümet embriyonuydu ki, Müttefik Dev-

letler meşruluğunu taniyacıklar, burjuvazi de çıkarlarını koruma işini ona verecekti.

28 Şubat'ta (13 Mart'ta) devrimin bir gün önce kazanmış olduğu zafer daha da sağlamlaştı. Çarlığa "bağlı" kalan son kitalar da teslim bayrağını çektiler, ya da mevzilerinin dolaylarında ortadan kayboldular. Petro ve Pavel kalesi bir tek top atışı dahi yapmaksızın teslim oldu, çarın bakanları tutuklandı. Bunların kimisi, özellikle Protopopov, zaten kendiliklerinden gelip yeni iktidara teslim oldular. "Duma Geçici Komitesi" çeşitli bakanlıkların dairelerini yönetmekte görevli komiserleri atama işine girişti. Beri yandan, orduda subayların otoritelerini yeniden kurmak için çalışmaya başladı; Fırına yatınca, bu subaylar yine ortaya çıkmağa başlamışlardı. Muhakkak olan şu ki, Petrograd'da ayaklanma sona ermişti. Can kaybını gösteren resmî bilânçoya göre, 1.315 kişi ölmüş ya da yaralanmıştı. Bunlar arasında 53 subay, 602 er, 73 polis, 587 sivil vardı. (Troçki ise *Rus İhtilali Tarihi*'nde 869 u asker, 1.443 kişinin öldüğünü ya da yaralandığını yazmaktadır.)

Yine o gün Moskova da harekete geçmeğe başladı: Orada, iktidarı ele geçirme teşebbüsü bir genel grev oldu, ama bütün işler formaliteden ibaret kaldı; Şehirde hiç kimse ölmedi. Taşrada ise genel olarak, Troçki'nin dediği gibi, devrimi yapan, telgraf oldu. Başkentte iktidarın el değiştirdiği haberi, çoğu zaman, resmî makamların ölçülü davranmalarına yetti. Bunlar yetkilerini çabucak kuruluveren Sovyetlere, ya da Geçici Hükümetin temsilcilerine aktardılar. Troçki sonradan Harkov'da geçen şu olayı anlatmıştı: "Polis müdürü olup bitenleri gardan öğrenmeğe vakit bulabilmişti. Coşkun bir halk kalabalığının önünde bir arabanın üstüne çıktı. Kasketini çıkararak avazı çıktığı kadar: "Yaşamın Devrim!" diye bağırdı." Devrimin başarısını izleyen ilk günlerde, ona herkes katıldı gerçekten. O sırada olay yerinde bulunan Fransız gazetecisi Claude Annet nasıl bütün sokaklarda kızıl bayrakların peyda oluverdiğini ve nasıl —yalnız kasketlere değil— yakaların iliklerine ve şapkalara da kızıl kurdeleler takıldığını anlatarak: "Düinkü gericiiler, taktıkları kurdelelerin aşırı büyüklüğünden belli oluyorlardı," diye yazmıştı.

Şu halde 28 Şubat günü her şey olup bitmişti. Fakat ne var ki, çar henüz tacını başından çıkarmış değildi. Za-

ten Şubat 1917 olayları anlatılırken onun şahsı için —haklı da olarak— hiçbir şey söylenmemektedir. Bu sefer coğrafya da politikayla birlikte ağır basmış olduğundan, ayaklanmanın olup bitiş tarzı üzerinde o, hiçbir etki yapamadı: Petrograd'dan uzakta olduğundan, az-çok etkili olarak işe koyacak duruma hiçbir zaman gelemedi. 27 Şubat'ta Petrograd devrimcilerin elindeydi ama, II. Nikola ancak 1 (14) Mart'ta, artık sahip olmadığı yetkilere dayanarak sorumlu bir hükümeti işbaşına getirmeğe razı oldu. O gün sabahın akşama dek askeri treninin içinde gardan gara âvâre doluşarak Çarskoye-Selo sarayına ulaşabilmek için umudsuz çabalarda bulundu. Durumun umudsuz olduğunu nihayet anlayınca, cepheden gelen kitaları Petrograd'a yollamağa kalkıştı. Fakat kendisi için ne yazık ki, ordu artık onu dinlemedi, başkumandanlık bile onu yüzüstü bıraktı.

1 Mart akşamı çar Piskov'daki Kuzey cephesi genel karargâhına, General Ruski'nin yanına geldi. Gerek General Ruski, gerekse Genelkurmay Başkanı Aleksiyev, Rodziyanko ile temasa geçmişler, başkentte bütün olup bitenleri öğrenmişlerdi. 2 (15) Mart sabahı çar, belki tahtından vazgeçmek için, başlıca askeri şeflerin bu konuda ne düşüncüklerini öğrenmek istedi. Son bir politik danışma için kendileriyle görüşmek istediğinden, General Aleksiyev bunlarla temasa geçti. Saat 14.30 da II. Nikola'ya bunların cevapları iletildi: Hepsî hükümdarın çekilmesinin yerinde olacağını bildirmişlerdi. Bu generallerin hiçbirini çara direnmesini, ya da hiç değile pazarlığa girişmesini öğütlememişti. Bunların başında Aleksiyev geliyordu. Bu adam daha iki gün önce: "Hükümdara ve yurda karşı hepimiz, cephedeki kitalar arasında göreve ve içlen anda bağlılığı ayakta tutmak gibi kutsal bir zorunluktayız," demişti. Bunun üzerine de II. Nikola direnmedi artık. Kararını vermişti: Tahttan vazgeçecekti. Bir telgraf yazdırarak bunda verdiği kararı memlekete bildirdi, telgrafı General Ruski'ye verdi. Fakat o anda da Duma'nın iki temsilcisinin genel karargâha gelmek üzere olduklarını öğrendi. Gushkov'la muhafazakâr Sulgin'di bunlar, kendisiyle buluşmak istiyorlardı. Hemencecik o telgrafi göndermeğe karar verdi. Hâlâ karşısına bir şans mı çıkıyordu acaba? Fakat o akşam kendisiyle buluşan iki temsilci, onun

son umudlarını da yıktılar. II. Nikola mahvolmıstı: İş monarşiyi kurtarmağa kahtyordu. Guşkov'la Sulgin de bunun için çahşıyorlardı.

II. Nikola ilkin tahttan oğlu lehine çekilmeği düşündü. Hemen hekimine akıl danıştı. Fakat hekim, çareviç'in çekmekte olduğu hastalığın tedavisini imkâncız olduğunu söylediğinden hükümdar tahttan, kardeşi Grandük Mihail lehine vazgeçmeği kararlaştırdı. Duma temsilcilerinin önünde, vazgeçiş belgesi kesin şekli aldı. Nikola bunda "kararını ulusu birlik ve beraberliğe kavuşturmak için verdiğini; bu birlik ve beraberlik olmadıkça Almanya'ya karşı zaferi kazanmanın imkâncız olduğunu" söylemekteydi. Bu bildiriye imzasını ve 2 Mart saat 15 tarihini koydu. İki milletvekili bu kaba kurnazlığa âlet oldular: Belgeye bir gün önceki tarihi koydurmakla, çarın bu kararı kendiliğinden, istiyerek ve hiçbir baskı altında olmıyarak verdiği gibi bir uydurma hava yaratıyorlardı. Bu nokta, Duma temsilcilerinin hükümdara gösterdikleri hatırsayarlığı açıklamak bakımından özellikle ilginçtir. Gerçekteyse acıacak manevralardır bunlar. Yarattıkları uydurma hava ise ne tektir, ne de başkasıdır. II. Nikola tacını kardeşine devrettiği zaman kuruntuya kapılmıştı ve son bir defa daha hayalle gerçeği birbirine karıştırıyordu. Bir halef seçme yetkisini kendinde buluyordu, ama böyle bir yetkisi yoktu artık. Lıberaller de onun bu kuruntusunu paylaşmaktaydılar; birkaç telâş ve hummalı saat daha geçince dâvayı kesin olarak kaybedeceklerdi. 1917 Mart'ının başında yalnız II. Nikola unvanını kaybetmekle kalmadı; çarlık Rusyası diye de bir şey yoktu artık.

HÜRRİYETÇİLERİN ROLÜ

Cansız bir beden, çoktan kokuşmağa başlamış bir ceset olan çarlık, devrilmişti artık. Ölümünün en berbatsıyla ölmüştü hem. Çarlığı öldüren ne kendi zayıflığı, ne de devrim gımnıştı. Aşh şu ki, 27 Şubat'ta Petrograd'daki düzen kuvvetleri az-çok derli-toplu hareket etmiş olsalardı, ayaklanmayı tehlikeye düşürebilirlerdi. Sovyet Yürütüm Komitesi'nin üyesi, solcu menşevik lider Sukhanov da bunu kabul ederek şöyle demektedir: Hattâ 23 Şubat günü dahl, "sayıca ne kadar az olursa olsun, ortada bir kazak alayı ya da

herhangi düzenli bir birlik bulunsaydı da bize saldırmak cesaretini gösterseydi ne yapacağımızı şaşırırdık; devrimle düşmanları da onu yere serebilirlerdi. Yeneler ne kadar başıboş idiyeler, yenilenler de o kadar âcizdiler." Evet, "Şubat mucizesi" Petrograd'da birkaç yüz yıllık bir rejimi birkaç gün içinde yalnız halk gösterilerinin etkisiyle devirmişti ama, mucizeyi anlamak için bunun izahını başkentte aramamak gerektir. İşçiler bu şehirde zafer kazanmışlardı, ama çarlığın elinde eski kudretinin azıcığı kalmış olsaydı ülkenin tümünü başkent üzerine, köylülere işçi sınıfı üzerine, nihayet orduyu da ayaklananlar üzerine yürütebilirdi. Fakat eskiden kendisinden yana olanlar: generaller, aristokratlar, yüksek memurlar, kazaklarla mujikler, en üst basamaktan en alt basamaga kadar hepsi, onu yüzüstü bıraktı. II. Nikola'nın kendi deyişle: "Köhne yapıda baştan aşağı ihanetten, korkaklıktan, yalan-dolandan" başka şey kalmamıştı. Fransa'da, devrim sırasında kırallığı yalnız birçok aristokratlarla papazların büyük çoğunluğunun fedakârlığı ve körükörüne bağlılığı değil, Batı köylülerinin sadık tutumları da korumuştı. II. Nikola'nın ise, vaktiyle Fransa kralı gibi, güveneceği Vendée'liler dahi yoktu. 1918-1921 sırasında Rusya'yı parçalayan içsavaş sırasında çarlığı yeniden kurmak amacını güden karşı-devrimciler çok seyrek çıkmıştır. Bunu da sadece tesadüfe yormamalıdır.

Çarlık devrilmişti, ama hiçbir şey yoluna girmiş değildi henüz. İki toplum sınıfının temsilcileri karşı karşıyaydılar: Köylüler köyde, tarlada sınımış kalmışlardı. Uzun süre dir kolu-kanadı kırık olan asiller sınıfı ise topyekün bir gevşeklik içine sığınmış bulunuyordu. Ortada yalnız burjuvaziyle işçi sınıfı kalmıştı. Mart'ın o ilk günlerinde Rusya'nın çözümlenmek zorunda kaldığı büyük sorun, burjuvalarla işçiler arasındaki ilişkiler oldu. Bu yalnız Rus devrimine öz bir hal değildi şüphesiz: Çağdas tarihin bütün büyük politik ve sosyal hercümherçlerinde bastaki iktidar, burjuvazinin ve halk yığınının elele vermesiyle devrilmiş; bu birlikte de halk yığını vurucu kuvvet rolünü oynamıştı. Strateji uzmanları ise aydın çevrelerden çıkıyor, devrim başarı kazanınca bunları iktidara getiriyordu. Görünürde Rusya olayları da bu gemaya uygun olarak cereyan etti, halk ayaklanmasından doğan Geçici Hükümet, burjuva ve liberaldi çünkü. Fakat bu yalnız görünürde böyle oldu. Çünkü ne ayaklanmadan

önceki günlerde, ne ayaklanma sırasında burjuvaziyle proletarya arasında tam anlamıyla bir ittifak kurulduğundan sözedilemezdi. Eski rejime böyle bir ittifak son vermiş değildir. Burjuvaziyle halk tabakası arasındaki klasik ortaklık, Rusya'da görülmedi. Buna sebep de burjuva sınıfının tam bir bitkinlik içinde olmasıydı ve bu, onun toplumsal zayıflığını gösteriyordu.

Bunu anlamak için, Şubat'ın kesin sonuçlu günleri boyunca burjuvazinin önemli kişilerinin ve en başta da bunlar arasında en önde gideni olan Milyukov'un davranışlarına bakmak yeter. Biraz sert, biraz dogmacı zihniyetiyle bu adam, Rus liberalizminin kendini, zekâsında bulup tanımaktan hoşlandığı tek kimseydi. Kimi bakımlardan Milyukov, ayaklanmanın ortaya çıkardığı bütün politikacıların üstünde yer alır. Çünkü kendi sınıfının güçlü ve güçsüz yanlarının farkındadır ve onun oynaması gereken rolü bilmekte, yahut bildiğini sanmaktadır. Onun durumuna bir göz atalım: Devrime kur yapmaktan çoktandır vazgeçmiş bulunuyordu. Savaş sırasında millî savunmadan ve yurtsever atlıştan yana olmuştur. Sapına kadar ateşli bir milliyetçiydi, ama bunun bir sınırı da vardı: Vargüçüyle İstanbul'un ve Boğazların Rusyaca fethinden yanaydı ama, bir toplumsal hercümerç bahasına olacaksa, —ne kadar kutsal olurlarsa olsunlar—, bu kazançların büyümesine kapılmıyacıkların en başında kendisinin bulunacağını da belirtmişti. Devrim onun için en büyük musallat fikir, tek gerçek tehlike haline gelmişti. Ayaklanmanın başlayışından az önce işi: "Her grevin, her halk hareketinin ancak bir Alman kıskırtmasının sonucu olabileceğini" söylemeğe kadar vardırırmıştı.

Bu şartlar altında, 27 Şubat olaylarının onu derin bir şaşkınlığa düşürüşüne ve korkup tiksindiği her şeyi sembolleştiren bir hareketin başına geçmekten alıkoynuşuna nasıl hayret edilebilir? O, bu hareketi yığınım körükörüne egemenliği, sosyal haklarını araması, topekün özgürlüğe kavuşma azmını açıklaması sayıyordu çünkü. 27 Şubat günü halk kalabalığı Duma'nın koridorlarını doldurmağa başlamıştı. Bu kasketli, kaputlu yığınım davetsiz misafir halinde geliverişi, milletvekillerini şaşkına çevirmişti. Milyukov da öğleden önce ve sonra Duma'nın koridorlarını boyuna arşınlayıp durmuş, devrimin zafere ulaştığı bu saatler boyunca kaygı ve kararsızlık göstermişti hep. Uyanıklığı ve özel-

likle devrim tehlikesinin eli kulağında bir hal alışı yüzünden kararsızlığını yendi, ama bütün çabalarını da tek bir amaca yöneltti: Çarlığı felâketten kurtarmak. Bunu, duygu bakımından hanedana bağlı olduğu için yapmıyordu. Tersine, II. Nikola'nın kişiliğinde bu hanedana karşı —hem de enerjik— bir savaşa girişmişti eskiden. Fakat Moskova Üniversitesinde tarih profesörü olan bu adam, sosyal ve politik olayları çok iyi anlıyordu; onun için de toplumsal bir hercümerç döneminde çarlığın nasıl ağır basabileceğini ve sırf varlığıyla, muhafazakâr kuvvetlerin direnme gücünü pekiştirerek bir siper rolü oynayabileceğini bilmezlik edemezdi.

1-2 (14-15) Mart gecesi, Sovyet ve "Duma Geçici Komisyonu" temsilcileri arasındaki görüşmeler sırasında Milyukov, ilk defa olarak bir meşrutî krallık düşüncesini kabul etmeğe kalkıştı. Fakat Sovyetin delegelerinin tepkisi ona, karşıındakilerin bu hükümet formülüne duydukları topekün düşmanlığı gösterdi. İki delegasyon arasında, hiç değilse o an için, çarlığın kalkmasını öngören bir anlaşmanın ana çizgileri belli olmuşken, 2 Mart günü Milyukov çarlığın muhafazası ya da yeniden kurulması için çabalamaktan yine de geri durmadı. Hattâ o gün düşüncesizce bir tehlikeye de atılarak işi, Tauride Sarayının koridorlarını dolduran halkın karşısına çıkmağa kadar vardırı ve hiç de hazırlıklı olmadığı bir rolü, halk hatibi rolünü oynamağı göze aldı. İkkin genellikle eski rejime, özellikle de II. Nikola'nın oynadığı role amansız bir şekilde çatarak söze başladı. Fakat halk tabakasından olan dinleyiciler, bu liberal akademisyene, alışıık olduğu saygıyı göstermediler. Birkaç defa sözü kesildi: "Kim seçti seni?" diye sorular oldu. Milyukov, Prens Lvov'da zorbalık rejiminin bir kurbanını, Rus toplumunun canlı bir örneğini görüyordu. Onu saygıyla andığı sırada, kalabalık arasından kendini bilmez birisi: "Rus toplumunun değil, zenginler topluluğunun." diye düzeltti. Bir başka dinleyici de, liberallerin hanedan sorunu üzerindeki tutumuna ilişkin açıklamalar yapmasını istedi. Bu sefer Milyukov baklayı ağzından çıkardı: Sovyetle yaptığı anlaşmaya rağmen tahta çareviğin çıkacağını, Grandük Mihail'in de naip olacağını bildirdi.

"K. D." şefinin bu sözleri üzerine büyük bir gürültü

koptu. Çarlığa ve onun savunucusuna karşı her yandan düşmanca bağırışmalar yükseldi. Gerilemek zorunda kalan Milyukov, Devletin biçimi hakkında kurucu meclisin karar vereceğini kabul zorunluğunu duydu. Ertesi gün de gazetelerde, bir gün önce anlatmış olduğu kralcı görüşün, ancak kendi kişisel düşüncesini yansıttığını kabul zorunda kaldı. Fakat hemen hemen aynı anda da, Nikola'nın kendisine vermek istediği görevi kabul etsin diye, Grandük Mihail'i kandırmağa uğraşıyordu. "Duma Geçici Komitesi" üyeleriyle yaptığı bir konuşmadan sonra Grandük Mihail, kardeşinin yerine geçmek için en ufak bir şansa dahi sahip olmadığını anladı. Orada bulunan bütün önemli kişiler onu buna inandırmaya çalıştılar. Yalnız Milyukov gözüpeklik gösterip tarihsel görevini kabul etmesi için Grandüke harıl harıl yalvarıyordu. Fakat Grandük, tarihten çok kendi canına değer vermekteydi: "Beni koruma işini üzerinize alıp başarır mısınız?" diye sorduktan sonra, çarın kardeşi de kendi hesabına "tahttan vazgeçmek" kararını verdi ama, ilerisi için bir yatırım da yapıp rejim sorununu kesin olarak çözümlenmenin Kurucu Meclis'e düşen bir görev olduğunu da hatırlattı.

Daha sonra, halk ayaklanmasından doğan hükümette dışişleri bakanı olunca, Milyukov: "Rus devriminin, askerî zafere giden yolda, Rusya'nın karşısına dikilen engelleri devirmek için yapıldığını" da söyleyecekti. Devrimin en patırdılı safhaları boyunca, böylesine soylu dürtüleri olan bir hareketin akışını kolaylaştırmaktan bucağ bucağ kaçınılmıştı oysa; korkmakta olduğu bir başarı karşısında da, onun etkilerini azaltmak için elinden geleni ardına koymadı.

Milyukov'un yanbaşıda da Duma'nın başkanı Rodziyanko vardı. O da hem çarın, hem halkın güvenini kazanmış bir hükümet kurulmasından yanaydı ki böyle bir faraziye hiç de akla yakın değildi. "K. D." partisi şefinden daha az akıllıydı ve rejimde ıslahat arzulayan çevrelerin en göze çarpan temsilcisiydi. 27 Şubat'ta hâlâ, hattâ çarın tahttan çekilmesini dahi değil de, İI. Nikola tarafından temsilî bir kabinenin iğbâsına getirilmesini elde etmeğe çalışıyordu. General Ruski ile konuştuğu sırada, ona: "Hükûmdarın tahttan vazgeçmesi amacını güden isteğin gittikçe daha tehdit edici bir hal aldığı" söylüyordu. Sonra bu haberi "tarif edilmez bir acıyla" verdiğini de belirtmişti. Bu

öyle bir ruh haliydi ki, bu Devlet adamı Şubat ayının devrim günleri sırasında bunu sık sık geçirmişti. Prens Goligin hükümetinin İI. Nikola'ya istifasını verdiği duyunca, Rodziyanko yüzünü iki eliyle kapamış: "Tanrım! Korkunç şey! İktidarda değiliz artık... Anarşi derler buna!" diye inlemişti. Sonra da Duma başkanı, hüngür hüngür ağlamağa başlamıştı. Bir gün, önce ise kendinden daha emin bir halde, resmî makamlara gösterici kalabalığını dağıtmak için yangın hortumları kullanmalarını öğütlemişti. Onun tutumunu gözlemek fırsatını elde eden çeşitli tanıklar, ayaklanma sırasında söylediği sözleri anlatıyorlar. Bunlar arasında, harekete katılan işçilerle askerler için kullandığı "namussuzlar" gibi sert deyimler vardı. Ayrıca hem alaycılığını, hem politik felsefesini açığa vuran hoş bir kelime oyunu da yapmıştı: "İşçi milletvekilleri Sovyetli (Sovyet raboçij deputaty)" demiyordu da, "milletvekilli köpekler Sovyeti (Soviet sobaçij deputaty)" demekten hoşlanıyordu.

İşlerin yönetimini ele alan politik çevrelerin bir başka temsilcisi de "Duma Geçici Komitesi" üyeliğine getirilen milletvekilli Şulgin'di. Milyukov'dan daha muhafazakâr düşünceliydi, ama yine de onu 27 Şubat'ta, çığırından çıkmış olan işlere karışmağa itiyor: "İktidarı biz ele almazsak başkaları, fabrikalarda temsilciler seçen o ne idüğü belirsiz herifler yapacaklar bunu, emin ol," diyordu. Çarlığın devrilişiyle sonuçlanan olaylardan söz ederken, o patırdılı günlerde yaşamış olduğu "kâbus"tan bahseden de Şulgin'di. Yine o sıralarda, iş arkadaşlarından biri de önce ölmüştü. Şulgin: "Ne mutlu ona, devrim felâketini görmek gibi bir mutsuzluğa uğramadı," diye imrenmişti. Rodziyanko'ya göre daha sert mizaçlı olduğundan: "Ayak takımının hesabını görmek için elimde yangın hortumu değil, makineli tüfek olsun isterdim," demişti.

Şimdi de, işte Maklakov. "Duma Geçici Komisyonu" kadrisini Adalet komiserliğine getirmişti. O da işe başladığı sırada yanında çalışanlara: "Düşman soldadır ve solda kalmıştır," demişti. "K. D." partisinden olup geçici hükümette Devlet bakanlığına getirilen Nabokov'un, ulusun kaderini tayin eden o 27 Şubat gününü anlatış tarzı da, çarlığın devrilişinde liberallerin payına düşenleri açıkça ortaya koymaktadır. Askerî bir dairede çalışmakta olan Nabokov, her zamanki gibi işine girmişti. Akşama kadar da şehirde olup

bitenlerden haberi olmamıştı. Evine dönünce o akşam dışarıya çıkmamış, sonradan da şunları anlatmıştı: "Telefon durmadan işliyor, gündüzün olup bitenlerle ilgili haberler, arkadaşlarım tarafından bana ulaştırılıyordu." Devrimin gelecekteki bakanı sonra da: "Her zamanki saatte yattık," diye not etmişti.

Netice itibarıyla 1917 Mart'ının ilk günlerinde liberalerin takındıkları tutumu en iyi belirten, onların çevresine yakın bir gözlemci olmuştur. Diyor ki: "Resmen, zafer sarhoşluğu içindeydiler, devrimi kutluyorlar, hüriyet savaşçıları şerefine boyuna "Yaşasın!" diye bağırıyorlar, kızıl kurdeler takıyorlar, kızıl bayraklar altında yürüyorlardı... Fakat benliklerinin derinliklerinde ve başbaşa oldukları zaman korkudan tir tir titriyorlar, bilinmeyen yollara düşen düşman unsurun mahpusu hissediyorlardı kendilerini." Sonra yine bu gözlemci, kendisine bildirilen ve hiç değilse akla çok yakın görünmek gibi bir meziyeti olan bir noktayı anlatırken bu liberaller için: "27 ve 28 Şubat 1917 günleri evlerine dönünce umutsuzluklarının, acılarının yarattığı krizlerle kıvrınarak gözyaşı döktüler," diyordu.

Gerçekten de bu çevrelerin devrimle devrimcilere duydukları düşmanlık, kendi acılarına eşitti. 1-2 (14-15) Mart gecesi Duma ve Sovyet temsilcileri, aralarında bir uzlaşma yaptılar. Konuşmalarının tutanaklarından, tartışmanın esit gücte tarafları karşı karşıya getirdiği gibi bir izlenim çıkmaktadır. Gerçekte ise Sovyetin elindeki iktidarla, az sonra Geçici Hükümeti doğuracak olan "Duma Geçici Komitesi"nin sonsuz acı arasında çok büyük fark vardı. Sovyet daha kurulur, kurulmaz komisyonlar atayacak duruma geldi, bunlar da başkentte kamu hayatının bütün kesimlerini fiilen ele aldılar. Sovyetin işçi örgütleri nezdinde sahip olduğu otorite ve bu örgütlerin fiilen elde tuttukları iktidar, öyleydi ki, beslenme işleri için olduğu kadar ekonomik faaliyetler için, tümü için de kararları veren, yalnız ve yalnız Sovyet'ti. Zaten sırf devrime bağlılık göstermek için değil, gazete çıkarmak için olsun, bankaları yeniden açmak için olsun, herkes ona başvuruyordu. Liberal temsilciler kendi aştığı durumlarını iyice anlamaktaydılar ve meşruluğunu değilse bile, gerçekliğini tanıdıkları bir otoriteye içlerinden kan giderek boyun eğiyorlardı. Örneğin, Rodziyanko çarla buluşmak için Pskov'a gitmek istediği zaman, bir geçiş izni

alabilmek için Sovyetin Yürütüm Komitesi'ne başvurmuştu. Devrilmiş bir tahtın mutsuz adayı olan Grandük Mihail de öyle yapmış, başkente gidebilmek için Petrograd Sovyetinin kendisine bir tren tahsis etmesini istemiş, Yürütüm Komitesi'nden şu cevabı almıştı: "Kömür fiyatının çok pahalı olduğundan isteğinizi yerine getirmeyeceğiz. Ama siz, vatandaş Romanov, pekkâlâ gara gidebilir, herkes gibi bir bileet alabilir ve bir kompartımanında yolculuk edebilirsiniz."

Sovyetin yetkileri politik alanı da kapsıyordu şüphesiz. Çar ailesinin kaderi, Sovyetle Geçici Hükümet arasında yeni bir çatışmaya yol açtı. İngiltere kralıyla anlaşan düşük çar, Büyük Britanya'ya sığınmak istiyordu. Geçici Hükümet de onun bu isteğini kabule karar vermişti. Rus ve İngiliz makamları arasında yarı resmî görüşmeler başlamıştı bile. Tam o sırada durum, Sovyet Yürütüm Komitesi'ne bildirildi. Çarın yabancı bir ülkeye göçmesine ve böylece gericiğe bir bayraktar vermeğe hiç hevesli olmayan Komite, çar ailesinin gözaltı edilmesi isteğinde olduğunu kesinlikle bildirdi. Geçici Hükümet de bu isteğe boyun eğmekten başka şey yapamadı. Zaten Hükümetin kimi üyeleri buna katılmaktan çekinmişlerdi: Acı duyguları öylesine büyüktü çünkü. Örneğin, sonunda savaş bakanlığını kabul eden Guşkov, iktidarı tamamen şekli olan bir kabinenin üyesi olmak istemediğini söyleyerek, ilkin bu görevi reddetmişti. 6 (19) Mart'ta Geçici Hükümet Başkanı Prens Lvov: "Olaylara söz geçiremediğini" kabul ediyor; Savaş Bakanı da General Aleksiyev'e yolladığı bir mektupta kendi bakımından şunları itiraf ediyordu: "Geçici Hükümet hiçbir gerçek yetkiye sahip değildir: Buyrukları ancak işçi ve asker milletvekilleri Sovyetinin iradesine uygun oldukları ölçüde yerine getirilmektedir. Gerçek iktidarın en önemli unsurlarını: askeri kitaları, demiryollarını, posta-telegraf ulaşımını elinde tutan odur. Geçici Hükümetin, Sovyetin onun varlığını kabul ettiği ve bu varlığa izin verdiği ölçüde varolduğu açıkça söylenbilir..."

İKİLİ İKTİDAR

Böylece de devrimin ilk günlerinde, Petrograd'da gerçek iktidarı yalnız ve yalnız Sovyet elinde tutuyordu. Temsilcileri, burjuvazinin devrim hakkında beslediği duyguları

çok iyi bilmekteydiler. Onun politik yöneticilerinin düşük idareye, zorba rejimin personeline ve işçi yığınlarına değil de, kendi gürük sosyal temellerine daha çok yakınlık duyduklarını biliyorlardı. O halde ortaklaşa olarak elde tutulan bu iktidarı niçin muhafaza etmemeliydi? Acze düşmüş bir hasımla niçin pazarlığa girilmeliydi? Son olarak ve özellikle sözünü ona dinletmekten niçin kaçınmalı ve ne ahiâksal bir hakka, ne de kuvvetin gereği bir kanıtı dayanan bir meşruluğu ona niçin tanımalıydı?

Petrograd Sovyetinin ilk yöneticilerince Şubat ve Mart 1917 deki devrim günleri boyunca takınılan uzlaşıcı tavır, ilk bakışta görüldüğünden daha az şaşırtıcıydı. Bunlar arasında menşevik ve devrimci-sosyalist (D. S.) elemanlar bol bol çoğunluğa sahiptiler. Menşeviklerin gevşekliklerini herkes biliyordu, ama devrimci-sosyalistlerin taşıdıkları etiket karşısında hayale kapılmamak gerekti: Devrimci-sosyalist parti uzun süredir yöneticilerini şehirlerdeki küçük burjuvazinin içinden, aslında sosyalizmden çok liberalizme yakın olan Intelligentsia arasından seçiyordu. Muhakkak olan su ki, her iki zümre de şu inancı beslemekteydi: Proletarya, Devlet İktidarını ele geçirip muhafaza edecek ve Devlet cihazını yürütecek iktidara sahip değildir. Bunda işçi sınıfının yeterliğinin basit bir tahmininden başka şey vardı; iktidarın sanki yalnız burjuvaziye yakıştığı ve onu kullanmanın, burjuvazinin kendi tabii imtiyazları arasında bulunduğu yolundaki, tevazu ve alçakgönüllülükten meydana gelen itiraftan başka şey de vardı sonra. Sosyal hiyerarşinin gelenekçi kurallarına kendilerine göre saygı gösteren, Rusya'da ve başka yerlerdeki birçok ılımlı sosyalistlerin besledikleri bu duyguların yanı sıra, özellikle menşeviklerin şefinde, ideolojik dağarcıklarının bütün ağırlığı da vardı.

Gerçekten bunlar, Rusya'nın da tabii olarak bir kapitalist gelişim döneminden geçmesi gerektiğini söylememişler miydi? Bu ise, politik düzlemde burjuva demokrasisi rejimine uygun düşmekteydi. Böyle bir ihtimalde burjuvazinin sosyal bir otoriteye sahip olacağını da söylememişler miydi? Bunu ondan esirgemeğe kalkışmak ise boşunaydı. Bolşeviklerle menşevikler arasındaki tartışma, bunların herbirinin güç bağdaşan durumlarını aydınlatmıştı: Lenin'in partisinin devrimci militanlığı proletaryada, politik değişikliklerin ve çarlıkla savaşın başlıca unsurunu görmekteydi. Menşevik-

ler ise, tersine, burjuvazinin bu işlerde üstün rolü olduğunu kabul ediyorlardı: Hem yetenek, hem yetki bakımından çarlığın yerine geçmeğe tek aday, oydu.

Şubat baskaldırmasının olayları bu görüşü doğrulayacak nitelikte değildi şüphesiz: Petrograd ayaklanması burjuvazinin bir yardımı ve —pasif ve tamamen manevi de olsa— bir desteği olmadan yapılmıştı. Burjuvazi bu harekette teşebbüsü ele almış değildi; bunu korku ve düşmanlıktan meydana gelme bir kuskuya karşılamıştı; sonra bunu ne yönetmiş, ne de hattâ izlemişti. Bu ise burjuvazinin devrimci görevi ile ilgili olarak yerleşip kökleşmiş en sağlam ideolojik gerçekleri yalanlayacak nitelikteydi, ama, menşeviklerin doktrinal katihgini sarsacak yeterlikte değildi. Ne çok yakın olduğunu, ne de zafer kazanacağını sezemedikleri bir devrimden sonra, gerçekten hayırlı olup olmadığına kendilerinin de hiç emin bulunmadıkları bir mucize sonucu, politik iktidarın başında bulunuyorlardı. Kendilerai hakları olmadığı halde iktidarı ele geçirmiş saydıklarından, bunu burjuvaziye aktarmak için hemen tedbir aldılar. Daha aykırı görünen bir şey de şu oldu: Sovyetteki yöneticilerin, hem de en açık göz olanlarından birkaçı, burjuvazinin, kendisine böylece sunulan hediyeği kabul edip etmeyeceğini bile sordular. Bir yandan, bu vesileyle birleşecek olan muhafazakârlarla liberaller arasındaki bir ittifak faraziyesi, öbür yandan da hafif-tertip düzeltilmiş bir çarlık pekâlâ akıllarına yakın geliyordu. Böyle bir anlaşma devrimin kaderini belli eder de yenilgisini çabuklaştırır diye korktukları için, işbirliklerini elde etmek istedikler liberallere çok önemli tavizler vermeği kabul ettiler. Bu arada, barış gibi çok önemli bir konudaki programları için dahi bu, böyle oldu.

Menşevik ve devrimci sosyalist önderler arasında birçokları vardı ki Lenin'in radikal bozgunculuğuna ulaşmadan, hattâ yaklaşmadan, yine de savaş başlıyalberi buna muhalif olduklarını bazı hallerde belirtmişler; "demokratik bir barış"ın buna çabucak son vermesini dilemişlerdi. Şubat'taki devrim günleri boyunca Petrograd'da halk yığınlarının haykırdıkları barışçı sloganların gittikçe seyrekleşmesi sadece tesadüfün eseri ya da herhangi bir yurtseverce silkinişin sonucu değildi. Aralarında Zimmerwald programını benimseyenlerin de bulunduğu menşevik ve devrimci-sosyalist yöneticiler bu gibi gösterilerin, milliyetçi burjuvaziye güven

vermek şöyle dursun, onu gerilerin kucasına atmak gibi bir tehlike yaratacağı düşüncesindeydiler. Yıllar yılı kendi inançları uğrunda savaşmış ve barışçılıklarına bağlı kalarak kamu oyunun baskısına, resmî makamların hışmına göğüs germiş birçok kimseler böylece, hem de bir iki günde —tam da barışçılığın karşısına hiç ummadığı bir iki günde tığı sırada— bu barışçılıktan sözetmez oldular artık. Sovyetteki bu önderler, durumun bu saçmalığını görmüyor değillerdi. Uzlaşma arzularının, yığınun gözünde, kayıtsız şartsız bir ihanetin bütün görünüşlerine sahip olduğunun da farkındaydılar. Fakat kendilerini geçmişlerine bağlayan bağı kesecek kadar atılgan; bu dramatik şartlarda devrimci bir rol yüklenerek içine düştükleri çelişmelerin düğümlerini çözecek kadar da yiğit değildiler. İşte böylece de 1-2 Mart 1917 gecesi Rus burjuvazisi —uzun zaman için olmamakla beraber— artık inanmaz olduğu bir şansla karşı karşıya kalmıştı.

Bunun üzerine 1 (14) Mart gününün son saatlerinde Sovyet Yürütüm Komitesi'nin birkaç üyesi "Duma Geçici Komitesi" ile görüşmelere giriştiler. Her iki kurum da Tauride Sarayına yerleşmişlerdi: Duma'nın bu sarayın sağ kanadını, Sovyetin de sol kanadını işgal etmekte olması sadece bir rastlantıdan mı ileri geliyordu acaba? Bu iki kanadın biriyile öbürü arasında, hava ne kadar farklıydı! "Sovyet kanadı"ndaki hava hummalıydı, gürlüydü; burada tam anlamıyla devrimci bir kargaşalık hüküm sürüyor; proletarya sefaletinin bütün belirtilerine burada rastlanıyordu. Sarayın Duma'ca işgal edilen parçasına geçince, insan başka bir âleme girmiş oluyordu. İlk şaşkınlıkları geçince, subaylar da ortalıkta göründüler ve bazen şatafatlı uniformalar giymiş oldukları halde, buraya yerleştiler. Duma'nın odacıları da sırtlarında geleneksel üniformalarıyla burada görevlerine devam ediyorlardı. Her yanda bir kibarlık havası vardı. Orada toplanan milletvekillerinin yürekleri kaygılı idiysen bile, bunu hiç belli etmemek için ellerinden geleni yapıyorlardı. "Sol kanad"ın koridorları ise göstericilerin kalabalığı ile doluydu. Ayrıca, tutuklanan saç sakalı birbirine karışmış mahpuslar da bitkin bir yığın halinde yine buradaydılar. Sovyetin temsilcileri bu koridorlardan geçerek Duma'nın salonlarına geliyorlardı. Günlerdir durmadan çalışmaları için yorgunluktan bitkindiler. Karın doyurmağa ne

zaman, ne imkân bulabildiklerinden, açtılar. Duma'nın salonlarına gelince şaşırıp kalıyorlardı: Çünkü orada yalnız yokolmuş bir âlemi hatırlatan bir şatafat bulmakla kalmıyorlar; zengin bir büfe, pahalı yemekler, kristal ve gümüş takımlar içinde sunulan nefis içkilerle karşılaşıyorlardı. İki toplum, iki âlem karşı karşıyaydı.

Sovyet görüşmecileri bu ilk buluşmada ne gibi haklar istediklerini anlatmakla işe başladılar. Bunlardan biri konuştugu sırada bir başkası, menşevik yazar Sukhanov, Milyukov'un yüz çizgilerini uzun uzun incelemek fırsatını buldu. Liberal profesörün yüzünde "büyük bir hoşnutluğun işaretleri" belirdiğini gördü. Zaten Milyukov da "işçiler ve askerler Sovyetinin ileri sürdüğü şartların gayet kabul edilebilir şeyler olduklarını" hemencecik belirtti. Bundan fazlası da umulamazdı sahiden: Başkentte iktidara sahip tek topluluk olan işçi sınıfı temsilcileri, bu iktidarı "Duma Geçici Komitesi"ne aktarmağa hazır bulunuyorlardı; yeter ki Geçici Komite politik tutuklular için genel af ilân etsin, bütün partilere gösteri ve propaganda yapma serbestliği versin ve çağrığın kaderi üzerinde Kurucu Meclis'in sözü sahibi olduğunu kabul etsin. İhlallığıyla herkesi şaşırta bu program, söyledikleriyle olduğu kadar söylemedikleriyle de dikkati çekmekteydi. Nitekim, savaşın hangi şartlar altında devam edeceği, emekçilerin toplumsal durumları ve nihayet toprak dâvasıyla köylülerin kaderi gibi bütün temel sorunları sükûtle geçiştiriyordu. Öte yandan, halka politik özgürlük vermesini Geçici Hükümet'ten istemekte de biraz mantıksızlık vardı: Çünkü sokağı kontrol eden, ülkenin politik kaderini elinde tutan, halktı. Az önce, nedeni çok iyi anlaşılabilir bir bezginlik ânında milletvekili Şulgin, Milyukov'a: "Rolümüz bitti artık, hiç şüphe yok buna," demişti. Onun için, Milyukov'un duyduğu ferahlık kolayca anlaşılır.

Fakat bu gibi hallerde usulden olduğu üzere, Milyukov tam anlamıyla memnun olduğunu söylemedi. Mesrutî çarlık lehinde uzun bir savunmaya girişti ama, arkadaşları onu desteklemek zahmetine katlanmadılar bile. Genel olarak düzenin özel olarak subayların asker üzerindeki üstünlüklerinin yeniden kurulması konusunda Sovyetin bütün nüfuzunu, bütün otoritesini kullanması için uzun uzun ayak diredi. Son olarak da Milyukov işçi sınıfıyla burjuvazi arasın-

daki anlaşmanın bir bildiriyle ufusa ilân edilmesini istedi: Böylelikle işçi sınıfı burjuvaziyi şüphe götürmez biçimde iktidara getirmiş, ona inanca vermiş olacaktı. Bir ara görüşmeler bir olay yüzünden kesildi: Olay önemli değildi gerçi ama, toplantıda soğukluk yarattı, durumun tümünü de çığ bir ışıkla aydınlattı. Bir subay gelerek Rodziyanko'ya, II. Nikola'nın Piskov'daki genel karargâhından kendisiyle konuşmak istediğini bildirdi. Duma Başkanı, Sovyet yöneticilerinin kesin izinleri olmadıkça telefona gitmek istemedi: "Otorite sizin elinizde!" diye bağırdı. "Beni tutuklayabilirsiniz... Hepimizi tutuklayacaksınız belki." Rodziyanko'nun kaygısı yatıştırıldı. İki taraf arasındaki görüşme yeniden başladı ve o gece bir prensip anlaşmasıyla sona erdi.

Bu anlaşmanın sarif şartları iki gün sonra, 3 (16) Mart'ta Geçici Hükümet resmen kurulunca açıklandı. İlk resmî bildirisinde Hükümet, 1-2 Mart gecesi üzerlerinde anlaşmaya varılan noktaları daha ayrıntılı olarak tekrarlıyor; ulusal ve dinsel bakımdan her türlü ayırımı kaldırılacağından başka, polis yerine bir halk milisi kurulacağına ve "mahalli hükümet organları"nın tek dereceli seçimlerle işbaşına getirileceğine söz veriyordu. Son olarak da başkentte bulunan ve Petrograd Sovyetinin, otoritesinin hiç değilse bir kısmını üzerine dayandığı, askeri kıtaları şehirden uzaklaştırmamağı taahhüt ediyordu. Aynı anda ve aynı vesileyle Sovyet Yürütüm Komitesi de bir bildiri yayınlıyordu. Bildiride Geçici Hükümet, ülke halkının "ılımlı tabakalar"ının temsilcisi olarak gösterilmekteydi. Bildiri yeni iktidarcı girişilen taahhütleri de belirttiikten sonra şöyle devam ediyordu: "Kurulmakta olan hükümet, verdiği sözleri yerine getirdiği ve eski rejimle gerçekten savaştığı ölçüde, demokrasinin de onu desteklemesi gerektiğini sanıyoruz."

Görüldüğü gibi, bildirin edası yeni kabineye aşırı bir güven beslendiğini açıklar nitelikte değildi. Bir coşkunluk havası da yoktu bunda. Yeni hükümetin üyeleri, devrimci savaşın ilk saflarındaki kimselere böyle bir coşkunluk da ilham edemezlerdi zaten.

Sovyetin gösterdiği kuşkunun tek belirtisi bu değildi. Tek bir kişinin dışında, yalnız burjuva çevreler temsilcilerinin yer almış oldukları Geçici Hükümet'in kuruluş tarzı

da, bu kuşkunun bir başka kanıtıydı. Yeni kabinenin başına, savaş süresinde Zemstvo'lar Birliği'nin başkanı olarak tanınmış bulunan Prens Lvov getirilmişti. Politik bakımdan meşrutiyetçi demokratların ("K. D."lerin) sağ kanadında yer almış bulunan bu adam, zekâ ve irade bakımından pek öyle ahım şahım birisi değildi. Kişiliğinin böyle zayıf olması, Sovyet tarafına güven veriyordu sözde. Hükümetin düşünen kafası olan Milyukov, dışişleri bakanlığına getirilmişti. Bu alanda uzun süredir uzmanlaşmış; Rusya'nın top rakça yayılmasından yana olan, buna inanan biri olarak göze çarpmıştı. Guskov Savaş bakanıydı: Bu adam demokratik inançlarından çok, acalıplikleriyle göze çarpıyordu. Yüz yılın başında İngilizlere karşı Boer savaşına katılmış, on yıl sonra da Jön Türklerin ayaklanmasına karışmıştı. "Ekimci" partinin yöneticisi olarak, liberallerin açıkça sağında yer almış bulunuyordu. Hattâ kimi liberaller, Stolipin'i anmak için dikilen bir anıtı Guskov 1911 de açtı diye, bundan alınmışlardı da: Astırarak idam ettirdiği kimselerin çokluğundan ötürü "Boyunbağı Stolipin" diye anılan bu adam, aşırı muhafazakâr bir bakandı ve 1905 devrimini bastırma işini amansızca yönetmişti. Maliye bakanlığındaki Terşçenko, politika dünyasına yeni ayak basmış biriydi: Şeker alış-verişleriyle zengin olan bu sanayicinin tek övündüğü şey, 80 milyon altın rubleyle Rusya'nın en büyük servetlerinden birine sahip oluşuydu. Toprak sorununun çetinliği dolayısıyla Tarım bakanlığı çok önemliydi. Bu bakanlık "K. D."lerden Şingarov'a verilmişti. İş arkadaşı Nabokov onda "Devlet ölçüsünde değil de, il ya da ilçe ölçüsünde yeterli bir Rus taşra aydını"nın görmekteydi. Onun bu bakanlığa seçilmesi, köylülerin dâvalarını çözmek bakımından Geçici Hükümet'in yeterliği üzerinde pek hayra âlâmet değildi.

Fakat kabinede asıl dikkati çeken, bunda ılımlı bile olsa, tek bir sosyalist temsilcinin bulunmayışıydı. Bazı bakımlardan, o da pek ciddi sakıncalar ileri sürülme şartıyla, sosyalist eğilime bağlı tek kişi, genç Adalet bakanı Aleksandr Kerenski'ydı. Birkaç ay süreyle devrimin en itibarlı adamı haline gelecek, hemen sonra da itibarını tam anlamıyla yitirecekti. Kerenski otuz altı yaşında genç bir avukattı. Zorba tenkil hareketinin kurbanlarını çarlık mahkemeleri önünde savunarak kendini tanıtmıştı. Duma'da milletvekiliydi, "Trudoviki (Emekçiler)" partisyle daha çok

gevşek bağları vardı. Bu partî, devrimci sosyalistlerin sağ kanadına pek aşırı olmıyan bir yakınlık duyan, oldukça sîlik bir küçük burjuvalar kuruluşuydu. Devrimden sonra da Kerenski devrimci sosyalist partiye girdi ama bu, tamamen gekil bakımından oldu. Devrim kavgasında hem tek yönetici, hem tek hakem rolünü oynyabileceğine inandığından, sonuna değin politik kuruluşların dışında kaldı hep. Gençliği, ateşliliği, güzel söz söyleyişi ve sevimli bir insan olması, arkadaşlarınca değerlendirildi ve sömürüldü, böylece de Kerenski efsanesi doğmuş oldu.

Sözde devrimin en iyi, en demokratik yönünü temsil etmekteydi. Aslında ise güzel, fakat çok tuntu-raklı bir konuşma tarzı vardı ve onu dinliyen: "Bu adam tiyatrocı mu, politikacı mı?" diye soruyordu haklı olarak. Ulusun şevke geldiği anlarda ilk zaferlerin yarattığı hayalleri dile getirmeği bildi şüphesiz. Fakat yeterliği daha ileriyeye gitmiyordu ve devrimin bu övücülük rolünü yaparken, gülünç olmaktan da her zaman kurtulamıyordu. Coşkunu içtendi ama, arasıra isteri halini aldığı oluyordu. Onda-ki coşkunluk hallerini bitkinlik anları izliyordu. Söylevlerinde duyguları sömürmek bakımından kötü bir eğilim vardı. 1 (15) Mart günü Petrograd Sovyetini, Adalet bakanlığı görevini kimsenin kendisinden daha iyi yapamayacağına inandırmak istediği sırada biraz palavraya kaçan, fakat geçici olmakla beraber yine de etki yapmaktan geri durmayan bir nutuk çekerek: "Size gönlümün bütün samimiyetiyle hitap ediyorum arkadaşlar, "Ruhumun derinlikleri dile gelmiş bulunuyor ve bunu ispatlamak lâzımsa, bana güveniniz, yoksa şu anda gözlerinizin önünde ölmeğe hazırım," dedi. Kimsenin ondan bu kadarını istediği yoktu ama, canını feda-ya hazır olduğunu söylediği o andan kısa süre sonra, politik bakımdan ölüp gidecekti.

Kerenski yalnız bireyci (ferdiyetçi) değildi. İleri derecede de "evrenin merkezi benim," diyen bir hali vardı. Kaderin yalnız kendisine verdiği tarihsel bir görevi yerine getireceğine inanıyordu. "Tanrı'nın yolladığı adam" olarak edindiği otorite çabucak ondaki başlıca politik kıstas halini aldı. Boyuna hakettiği saygıyı ileri sürüyor; edindiği otoriteden söz ediyor; kişiliğini saran itibar havasını belirtiyor- du. Bu da devrimin daha ilk günlerinde ona bakan olma imkânını sağladı. Adalet bakanlığına atanması kendiliğinden

den olup bitmemiştir. Sovyet Yürütüm Komitesi kendi üyelerinden hiçbirinin Geçici Hükümette üyelik kabul edemeyeceğini kararlaştırmıştı. Yalnız bir sağcı azınlık, burjuvazi ve işçi sınıfı temsilcileri arasında koalisyon kurulmasının çok gerekli olduğu kanısındaydı. Menşeviklerle devrimci sosyalistler için ise Geçici Hükümet üzerinde Sovyetin dışarıdan denetim yapması teorisi üstün gelmekteydi.

Kerenski de Sovyet Yürütüm Komitesi'nde üyeydi ve orada görevler, hiç değilse başlangıçta, iyice belirlenmemiş olduğundan, başkan vekili geçiniyordu. Bütün davranışları, bakan olmağa ne kadar istekli olduğunu gösteriyordu. Liberal şahsiyetler de çabucak ona açık-seçik tekliflerde bulundular. Gerçekten, liberaller için Kerenski değerli bir yardımcıydı. Menşevik milletvekilli Çıkeyde ile birlikte o, Sovyete girebilen tek milletvekiliydi. Bu yüzden iki kuruluşun birleştiği noktada, iki âlemin kesiştiği yerde bulunuyordu. Bu kadar acıklı şartlar altında hükümeti yönetmeğe çalışmak için burjuvaziye demokratik inancalar lâzımdı. Hal ve şartlar da öylesine çetindi ki, bir yerine iki inanca daha iyiydi. Üstü kapalı olmakla beraber yine de belirli kararsızlıklara rağmen, Geçici Hükümetin iktidarını tanıyan Sovyet bildirisi bu inancağardan biriydi. Daha maddî ve elle tutulur, aynı zamanda daha sürekli olan ikincisi de Kerenski'nin kabinede bulunmasıydı. Adam, liberallerin tekliflerini kabul öylesine kararlıydı ki, Sovyetteki arkadaşları onu bakan görmeğe katlandılar. Fakat yalnız kişisel bakımdan bakan olsun ve bu işi üzerine alırken Sovyette kabul ettiği, zaten de pek üstünkörü yerine getirdiği, görevleri bıraksın istiyorlardı. Kerenski bu pazarlığa yanaşmadı: Hem Sovyetin disiplinini çiğnemek, hem de —Hükümetle Sovyet arasında, hem birinin, hem öbürünün içindeki —bu merkezî durumu elde tutmak için onun üyesi kalmak istiyordu ve bu durumda olan, yalnız kendisiydi. Sovyetin içinde hüküm süren kargaşalık arasında ve üyelerinin tecrübesizliği sayesinde, bu gibi hallerde çok etki yapan yaldızlı sözler söyleyerek bu işi başardı. Bununla birlikte onun yeni ekibin içinde bulunuşu, o anın esaslı politik sorununu çözmeğe yetmiyordu: Bu da Geçici Hükümetle Sovyet arasındaki ilişkileri düzene sokmak; bütün ülkenin yaşantısına hâkim olan so-

ruya, bu iki kuruluş arasındaki çifte iktidar sorusuna cevap vermektir.

"İkili iktidar": Klâsikleşen bu terim, tarihe geçmiş olan politika sözlüğünde yer almış bulunmaktadır. Altında da şu gerçek yatmaktadır: 1917 Şubat'ından Ekim'ine kadar Rusya kararsız, çelişik durumdaydı. Onu kendine çeken karşıt kuvvetler arasında bölünmüştü. Birbirleriyle bağdaşmaz güçler de onu elde etmeğe çalışıyorlardı. İkili iktidar, burjuvazinin temsilcisi bir kuruluş olan Geçici Hükûmetle, halk yığınlarının yarattıkları bir kuruluş olan Sovyetin karşı karşıya varoluşlarıdır. Devrimin başlangıcında bu konuda geçici bir uzlaşma yapıldı; her iki kuruluşun yöneticileri de çok değişik duygularla bunu kabul ettiler. Eski rejime karşı kazanılan zaferi genel olarak belirten yurtseverce söylemler ve coşkunluk gösterileri; sosyal barışmaların —hattâ en geçicilerinin dahi— yanısıra görülen içtenlikler; devrimin ilk anlarındaki başarı ve ferahlık duygusu ilkin bu ikili iktidarın maskeliyebildiyse de her iki tarafın uzağı gören, uyanık kişileri bunun farkındaydılar. Sovyetin yöneticileriyle Geçici Hükûmetin ilerideki üyeleri arasında yapılan görüşmelerin sonucu olan anlaşmayı nitelenecek için —bu görüşmelerin olumlu bitmesinde kesin rol oynayan— solcu menşevik lider Sukhanov: "Bir düellonun şartları üzerinde yapılan anlaşma'nın söz konusu olduğunu söylüyordu.

Herkes bunu böyle anlamıyordu şüphesiz. Özellikle Geçici Hükûmetin ve Sovyetin rollerini anlayış bakımından çok değişik fikir akımlarının ortaya serildiği, Sovyete yakın çevrelerde bu, böyleydi. En ilimhilar Sovyete ancak tamamen yardımcı bir görev veriyorlar ve Sovyeten çıkacak güçlerin hükûmet yönetimi içinde yoğurulması sayesinde, iki otorite kaynağının birleşmesini elverişli bir tavırla karşılıyorlardı. Fakat birçok menşevik yöneticiler, burjuvazılar işçi-ler arasındaki anlaşmanın bir sürü üstü kapalı sözler üzerine kurulduğu; karşılıklı çıkarların çok çelişik oluşları dolayısıyla bunun, ancak hal ve şartların doğurduğu geçici bir anlaşmadan başka şey olmadığı görüşündeydiler. Üstelik —V. bölümde göreceğimiz gibi— Lenin'in geliştirdiği birçok bölşeviklerin zihinlerini çecelecek, düşüncelerini değiştirecekti. Politik manevralar, insanların yükseleme hırsları ve asil sınıfların baskısıyla anlaşmazlıkları, aradaki bu ilişkileri tabiatıyla değiştirecek; —ne olayların ne sınıfların körükörüne boyun

eğmek niyetinde olmadıkları— yöneticiler arasındaki anlaşmaları iğreti, az sonra da hükümsüz hale sokacaktı.

Gerçekten, Sovyete Geçici Hükûmet arasında çok geçmeden anlaşmazlıklar çıkmaya başladı. Bunları yatıştırıp kurumların genel işleyişini düzeltmek için, Sovyet bir "irtibat komisyonu" kurmuştu. Bu komisyonun görevleri dahi durumdaki güçlüklerle şüpheli yönleri ortaya koyuyordu. Gerçekten, komisyon: "Geçici Hükûmetin niyet ve faaliyetleri hakkında Sovyete haber vermek; Geçici Hükûmete de devrimci halkın elde etmek istediği hakları bildirmek; onun üzerinde bu isteklerin yerine getirilmesini sağlayacak bir başka yapmak ve durumun gerektirdiği tedbirlerin uygulanmasını sürekli olarak denetlemek"le görevliydi. Bu formül bazen çok çelişik yorumlara yol açıyordu. Nihayet bilinmesi gereken şey, iktidarlardaki ikiliğin bunlar arasında işbirliği anlamına mı geldiği; yoksa tersine, her zaman patlamağa hazır bir rekabetin onları ayırdığı mıydı.

Nitekim tehlike geçip burjuvazi kendini toparlayınca, çatışmalar da kaçınılmaz hale geldi. Geçici Hükûmetin işe başlayışından birkaç gün sonra Sovyet, muhafazakâr gazetelerin yeniden çıkmasına izin verdi. Bu basın da hücumlarını hemen Sovyet üzerinde topharak onun temsil yeteneğine itiraz etti. askerlere çatarak onların disiplinsizliğini kınadı, işçi sınıfına saldırarak sosyal haklar isterken sorumsuzca davranışı yüzünden ona takazada bulundu. Öte yandan birçok muhafazakâr örgütler yeniden gruplanmışlardı. Geçici Hükûmeti destekleyeceklerini söylerken, onu sistemli bir baskı altında tutmaktan geri durmuyorlardı. 2 (15) Mart'ta endüstri çevrelerini ve iş âlemini içinde tophayan "Endüstri ve Ticaret Kurulu", "Duma Geçici Komitesi"nin emri altına girmişti, ertesi gün de bu Komite, Geçici Hükûmet haline geldi. 10 (23) Mart'ta "Asiller Kurulu" halkı "şimdi Rusya'da tek kanuni iktidar olan Geçici Hükûmetin çevresinde saflarını sıkıştırmağa" çağırıyordu. Liberal basın "tek bir iktidar" istemeğe başladı. Ona göre de otoriteyi hangi kurumun elinde tutması icabetliğini belirtmek gerekli değildi. Fakat bakanlar yine de ihtiyath davranmak ve Sovyetin dayanmağa devam ettiği kendisine bağlı ve fedakârlığa hazır toplulukları hesaba katmak zorundaydılar.

1917 Mart'ından başlayarak, ayaklanmanın hiç de çözülmüş olduğu sosyal sorunlar, gergin kalan bir hava içinde

bütün çetinlikleriyle ortaya çıktılar. 9 (19) Mart'ta Sovyet genel kurulu (30 a karşı 1.170 gibi) çok büyük çoğunlukla bir karar vererek Petrograd işçilerinden çalışmaya yeniden başlamalarını istiyordu. İşçiler ise en önemli isteklerinin hâlâ kabul edilmediğini ileri sürerek bu kararı yerine getirmemek için direniyorlardı. Kendi resmi temsilcilerinden daha radikal ve titiz davranmağa devam eden birçok proletarya tabakaları, daha önce iş gününün ne kadar süreceği sorununun çözülmesi şartıyla ise yeniden başlamağa hazır olduklarını açıkça bildirdiler. Çalışma gerçi yeniden başladı ama, birçok işçiler sekiz saatlik süre dolar dolmaz her gün işi bırakıyorlardı. Sosyal gerginlik artmakta olduğundan, Sovyet de sekiz saatlik çalışma gününü uygulamak istemiye istemiye kendi üzerine aldı.

Bunun üzerine muhafazakâr ve liberal basın, milli savunmanın ihtiyaçlarıyla bağdaşmaz saydığı bu isteğe karşı hücumu geçti. Bu kampanya bir an için Petrograd garnizonunun bir kısmını işçi sınıfı aleyhine çevirmek gibi bir etki yarattı. Askerlere anlatıldı ki arkadaşları siperlerde kendilerini öldürterek yurdu savunurlarken emekçiler, ileri sürdüğü isteklerle silâh üretimini frenlemekte, böylece cep hedekdeki askerlere ihanet etmektedirler. Sovyet ve kendiliklerinden harekete geçen birçok işçi örgütleri bir karşı-propaganda faaliyetine giriştiler. İşçilerin fabrikaları gezip görmelerini sağladılar ve garnizondaki askerlere, emekçilerin hayat şartları üzerinde bilgi verdiler. Aynı zamanda Sovyet de Geçici Hükümeti, işçilerin sekiz saatlik çalışma günü isteğini Kurucu Meclisin toplanmasını beklemeden yerine getirmesi için sıkıstırdı: Liberaller bu sorunu Meclise getirmek istiyorlardı çünkü. Nihayet —bakanların ve işveren çevrelerinin direnmelerine rağmen— aralarında Petrograd ve Moskova da bulunan birçok endüstri merkezlerindeki işçiler isteklerini kabul ettirdiler. Bu arada savaş usullerinin pazarlığa girismekten daha etkili olduğunu anlamaktan da geri kalmadılar.

Çalışma günü süresi sorunu kafaları kızdırmıştı ama, daha nazik, daha esaslı bir başka mesele vardı. Çarlığın düşüşünden az sonra yöneticilerle Sovyet bunu incelemek zorunda kaldılar. Bu sorun, yığınların en içten dileğiymiş, ne-
 tiçe itibarıyla onun harekete geçmesinde en çok etkisi olmuştu, bu bakımdan esastiydi: Barış sorunudu bu. Şubat

ayının ilk günlerinde barışçı sloganlar halkça çok benimsenmiş, sonra yavaş yavaş bir yana bırakılmıştı. Özellikle askerler arasında şovence parolalar ortaya çıkmıştı hattâ. Bu arada bir bolşevik kadın propagandacının başma gelenler de anlatıyordu: Şubat'ın son günlerinde: "Kahrolsun savaş!" diye bağırduğu için, bu kadın linç edilmemiş. Yurtseverliğin bu güçlenişi, burjuvaziyi rahatsız etmemek üzere barışçı programlarını bir zaman için rafa koymaya karar veren solcu çevrelerin politik düzlemde takındıkları uzlaşıcı tavırdan ileri gelmişti. Ancak, günün böylesine kanlı aktüalitesi halindeki bir sorun üzerinde uzun zaman süsmanın mümkün olacağı ummak boş şey olurdu. Özellikle şu sebepten ki, yeni Rus diplomasisi milliyetçiliğin en ö-
 gütücü temsilcilerinden biri olan Profesör Milyukov'un elinde bulunuyordu. Yeni Dışişleri Bakanı ile temsil ettiği çevreler, rejimdeki değişikliğin, Rusya'nın dış politikası üzerinde hiçbir etki yapmaması gerektiğini düşünüyorlardı. Memleket yalnız ittifaklarına bağlılık göstermek ve "son zafer"e değin Fransa ile İngiltere'nin yanbasında savaşa devam etmekle kalmamalıydı. Diplomatik alanda, çarlık hükümetinin ileri sürmüğü olduğu aynı savaş amaçlarını ilân etmesi de gerekiyordu.

Nitekim savaşın başlangıcında Rus diplomatları, hükümetlerinin toprak isteklerini karşılıklı desteklemek konusunda İngiliz ve Fransız meslekdaşlarıyla anlaşmışlardı. Rusya da kendi hesabına Polonya'daki topraklarını genişletmek için söz verilmesini istemiş, bu sözü almıştı. Osmanlı İmparatorluğunun savaşa girişinden sonra Rusya, çarlığın eski yayılma huyalarını ortaya atarak yeni istekler öne sürdü: Zafer kazanılırsa Rusya'nın Boğazları, İstanbul'u ve Asya kıtasındaki bazı Türk topraklarını alması konusunda İttifak Devletleri anlaşılır. Bütün bunlar, gizli tutulan diplomatik anlaşmalara usulüne uygun olarak geçirilmiş bulunuyordu.

Milyukov bakan olunca arkadaşlarına bu diplomatik belgelerin içinde neler bulunduğunu bildirdi. Kendisi de kişisel olarak bunları tamamen onaylıyordu. Bununla birlikte, Geçici Hükümetin bütün üyeleri onun bu coşkunluğunu paylaşmadılar. İçlerinden biri, Sen Sinod vekili, nezaket kuralına ya da diplomatik geleneklere pek aldırmaz etmeden, gizli anlaşmaların "bankerler ve dolandırıcılara" yaraşan

nesneler olduğunu söyledi. Herhalde bunların varlıklarını, tamamen savunma niteliğindeki, nedenleri tam anlamıyla demokratik bir savaşın istekleriyle ve bu konuda açıkça belirtilmiş inançlarla bağdaştırmak güç lşdi. Bu gibi ilkeler —“İlhaksız ve tazminat-sız barış!”— sol kanadın dağarcığında ötedenberi yer almış nesnelere ve en az ateşli barışçıların isteklerine de uygun düşüyordu. Sovyetin yöneticileri arasında bunların sayısı yüksekti.

Su halde Milyukov'un 6 (19) Mart'ta Geçici Hükümet adına basına verdiği demecin bu çevrelerde uyandırdığı hoşnutsuzluk kolayca anlaşılır. Bu demecite yeni Rusya'nın “Müttefiklerle imzalanmış anlaşmalara mutlaka saygı göstereceği” belirtilmekteydi. Bu açıkça demekti ki, Rusya çarlığı silkip atmıştı ama, yine de yayılma azmine bağlı kalıyordu. Bu ise Sovyetin kabul edemeyeceği bir görüştü. Geçici Sovyetin içinde sağcı bir azınlık vardı, Geçici Hükümetin görüşlerini olduğu gibi kabul ediyor, ve —dış politika dahil— onun politikasını kayıtsız şartsız desteklemeye hazır bulunuyordu. Fakat Sovyetin çoğunluğuna göre, ittifaklarına bağlı kalmak ve Almanya ile Avusturya-Macaristan'a karşı savaşa devam etmekle beraber eski emperyalizminden vazgeçmek ve savaşla zaferin amaçları olarak ancak meşru savunma nedenlerini ileri sürmek, yeni Rusya'nın bileceği bir şeydi. Hatta bazıları, nihayet hak uğrunda savaşçıları duygusunun Rus askerlerine yeni bir cesaret, Rusya'nın Almanya'ya karşı giriştiği savaşa da artan bir etkinlik vereceğine inanıyorlardı.

Belirsiz bir barışçılığın, daha açık ve kuvvetli olarak dile getirilen bir yurtseverliğe karıştığı bu duygular, Petrograd Sovyetinin Yürütüm Komitesine, 1917 de yayınlanan “Bütün dünya uluslarına çağrı”sını yazdığı ilham etti. Bunu yazanlar “korkunç savaş”ı kınıyorlar ve “bütün hükümetlerin yayılma hırslarına karşı kesin bir mücadeleye girişmek” zamanının geldiğini bildiriyorlardı. Özellikle Rusya'ya ilişkin olarak Sovyet, “Rus demokrasisinin, kendi yönetici sınıflarının ilhakçı plânlarına her çareyle engel olacağını” belirtiyordu. Fakat metnin en büyük kısmı, “yarı zorba” diye nitelendirilen kendi hükümetlerini başlarından defetmeleri için Alman ve Avusturya-Macaristan uluslarına hitabeden bir çağrıya ayrılmış bulunmaktaydı. Yine bu metinde “Rus devriminin fâthilerin süngüleri karşısında geri-

lemeyeceği ve kendini yabancı bir askeri Devlete ezdirmeyeceği” temin edilmekteydi.

Bununla birlikte Geçici Hükümet Rusya'nın geleneksel amaçlarının herhangi birinden vazgeçmeğe hiç niyetli görünmediğinden, Sovyetin sol kanadı, “İlhaksız ve tazminat-sız barış” politikasına daha az plâtonik bir eda vermesi için kendi Yürütüm Komitesi üzerinde baskı yaptı. “İrtibat Komisyonu”nun bakanlarla bir görüşme yaparak Sovyetin dış politika ve savaşın güdümü konularında Sovyetin isteklerini ortaya sermesi kararlaştırıldı. Sovyet delegeleri bu buluşmada, Geçici Hükümet için artık savunma niteliğinde olmayan her türlü savaş amaçlarından resmen vazgeçme zamanının geldiğini bildirdiler. Milyukov hemen “olmaz” dedi ve kendi hesabına böyle bir görüşü açıklayan belgeye hiçbir zaman imzasını atmayacağını kesinlikle bildirdi. Bununla birlikte kendisinin kabine içinde bir defa daha azınlıkta olduğu, arkadaşlarının onun uzlaşmazlığını paylaşmaktan uzak oldukları ortaya çıktı. Bunun üzerine hükümetin Rusya'nın savaş amaçlarına ilişkin bir bildiri tasarısı hazırlayıp Sovyete vermesi kararlaştırıldı.

Bunun başlıca kısmında: “Rusya'nın ülküsünün ne başka uluslar üzerinde hüküm sürmek, ne de onların milli varlıklarını ele geçirmek değil, fakat tersine, ulusların kendi kaderlerine kendilerinin hâkim olma hakları esasına dayanan sürekli ve istikrarlı bir barış kurmak olduğunu bildirmek, Geçici Hükümetin hakkı ve görevidir. Bununla birlikte Rus halkı yurdunun savaktan alçalmış ve küçülmüş olarak çıkmasına razı olmayacaktır,” denilmekteydi. Son olarak da belgede “Rusya'nın müttefiklerine karşı giriştiği taahhütlere tam bir saygı göstereceği” belirtilmekteydi.

Sovyet Yürütüm Komitesi hükümet bildirisinin tatmin edici olmadığı ve “İrtibat Komisyonu”nun bakanlara bildirdiği kaygılara hiç cevap vermediği sonucuna vardı. Bildiride şimdi artık bütün kamu oyunca bilinen ilhak tasarılarından vazgeçildiği belirtilmiyor. “müttefiklere karşı girişilen taahhütler”e yapılan ima, gizli anlaşmaların ve bunlardaki emperyalist maddelerin yürürlükte olduklarını doğrular gibi bir eda tasıyordu. Hükümet bu muhalefeti öğrenince, ilk tasarısını değiştirmek zorunda kaldı. Değiştirilen metin bir kez daha Sovyete gönderildi. Bunda memleketi yabancı saldırısına karşı savunma gerekliliği belirtilmek ve

"müttefiklere karşı girilen taahhütler" hatırlatılmakla beraber "özgür Rusya'nın güttüğü amacın başka uluslar üzerinde egemenlik kurmak olmadığı" ve Rusya için "yabancı toprakları zorbalıkla ele geçirmek söz konusu olmadığı" kaydedilmekteydi. Yürütüm Komitesinin kimi üyeleri hükümetin bu tavizini yetersiz buldular ama çoğunluk, bu kadarıyla yetinmeğe karar verdi.

Hükümetle Sovyet arasındaki bu çatışma, görüldüğü gibi, bir uzlaşmayla sonuçlanıyordu ama, bu uzlaşma, Rus dış politikasının eksenini hafifçe sola kaydırıyordu. Bu olayın çifte anlamı vardı: Uluslararası politika alanının uzun süre yüzüstü kalamıyacağını ve savaşla barış sorunlarının, yeni Rusya'nın tutacağı yön bakımından kesin olacağını açığa vuruyordu. Ayrıca, çetin bir ceviz olan "ikillik iktidar" konusunun yeniden ortaya çıkmasına yol açıyordu. Bu ikiliğin türlü safhalarında, Sovyetin bir saldırısını, hükümetin bir karşı-saldırısı izliyordu. Bir yandan ufak-tefek kazançlar sağlayan liberaller, hafif bir gerileyişi hafif bir ilerleyişle denkleştirmeğe çalışmak suretiyle tepkide bulunuyorlardı. Nisan ayında para yardımı elde etmek için Geçici Hükümete başvuran Sovyet, eli boş döndü. Kendisine "özel bir kurum" dan başka şey olmadığı ve ona göre muamele görmeğe katlanması gerektiği bildirildi. Sovyetin başlıca iyi huyları arasında sabır da vardı şüphesiz. Fakat yığınların kendisi üzerinde yaptıkları sürekli baskı, bu iyi huya tevekkülü de eklemek imkânını ona vermiyordu. Bu çekişmelerle çatışmaların ardında, zilâhlarını temizleyip parlatan iki sınıf vardı: Burjuvazi ile proletarya, Rusya'ya yeni sarsıntılar hazırlıyorlardı.

V

BAHAR FIRTINALARI

Geçici Hükümet resmen kurulalı tam bir ay olmuştu. Günlerden 3 (16) Nisan'dı, devrimin daha şimdiden soluğu kesilmiş gibi bir hali vardı. Hükümetle Sovyet arasındaki anlaşmaya kimse gerçekten kusur bulur görünmüyordu ve yol açtığı utangaç, saygılı muhalefet sonucsuz görüldüğü için etkisiz kalıyordu. Bütün bunları değiştirmek, bu havayı altüst etmek için, devrimertesinin yatıştırıcı şartları dışında kalan bir dış etkenin beklenmedik anda çıkagelmesi gerekti: 3 Nisan 1917'de, Lenin Petrograd'a gelmişti.

Başkente dönebilmek için bin türlü güçlüğü yenmesi gerekmişti. Devrim haberi gelip onu Züriç'te yakaladığı zaman, hemen yurduna dönmeğe karar verdi. Fakat gerekli izinleri de elde etmek icabediyordu. Yeni Rus makamlarının iznini almak için Petrograd'a telgraf çekildi. On beş gün boyunca Lenin'le sürgündeki arkadaşları cevap bekle-diler ama boşuna. Geçici Hükümet, savaşın devamına şiddetle karşı koyacaklarını bildiği kimselerin yurda dönmelerini kabule pek yanaşmıyordu. İngiltere'nin yaptığı teşebbüsler de başarı kazanamadı. Lenin de sabırsızlanıyordu. Batı takvimine göre 15 Mart'ta Inès Armand'a yazdığı mektupta: "İskandinavya'ya gidemediğim için çileden çıkmış durumdayım! 1915 de yola çıkma tehlikesini göze almadığım için kendimi hiç affetmiyeceğim," diyor; iki gün sonra da: "Korkarım ki bu lanetli İsviçre'den yakın zamanda ayrılamıyacağız," diye yazıyordu. Mart ayının sonunda hâlâ Züriç'te pineklemeğe meşguldü. "Böyle bir anda burada kalmanın, bizim için ne büyük işkence olduğunu tasavvur edersiniz," diye sızlanıyordu. Beri yandan da en akıllı olmaz tasarıları yapmıştı: Rusya'ya uçakla dönmeği düşünüyordu, ama karısının yazdığı gibi: "Böyle bir şey ancak gece gelen bir yarı-bezeyan nöbeti sırasında sözkonuşu olabilirdi." Şahte bir İsviç pasaportuyla yola çıkmağı, İsviç dilini bil-

meyisini belli etmemek için de sağır-dilsiz rolü yapmağı tasarladı. Bu da karısı Krupskaya'ya bir önceki kadar saçma göründü: "Uykuya yatınca rüyanda menşevikleri görür, başlarsın: Keratalar! Keratalar! diye bağırmağa! O zaman da sır filân diye bir şey kalmaz ortada..!" dedi.

Menşevik Martov da Rusya'ya dönmeği Lenin kadar istiyordu. Mesele politik yollarla çözülebilirdi, bunun çaresini de Martov buldu: İskandinavya'ya gitmek için Alman makamlarından Almanya'dan geçiş hakkı almak. İsviçre'de bir "Göçmenleri Yurtlarına Gönderme Komitesi" vardı, dışarıya göçen Rus sosyalistlerinin kurdukları 23 örgütün temsilcilerini içinde toplamış bulunuyordu. Bu örgüt, kendilerinin yurtlarına gönderilmeleri işine İngiltere'nin yanaşmadığını görünce, Martov'un aklına gelen yolu denemeğe karar verdi. İsviçre sosyalistlerinin aracılığıyla başlıyan uzun görüşmeler, Alman İmparatorluk Hükümetiyle 32 kişilik bir Rus grubu arasında tam bir anlaşmayla sonuçlandı. Bu 32 kişi arasında Lenin'le başka bolşevikler de vardı. Almanların, Rus göçmenlerinin taşınması işini sağlamakla beraber onların ne düşünceleri, ne de bagajları üstünde hiçbir denetim yapmamaları öngörülmüştü.

Ayrıca Alman topraklarından geçtikleri sürece Rus devrimcileriyle Almanlar arasında her türlü temas yasaklanmıştı. (Bunun içindir ki, Lenin'in kurşun mühürlü vagonundan söz edilmiştir.) Bu Rusların yurtlarına dönüşlerine karşılık, Rusya'da gözaltı edilmiş eşit sayıda Almanın dönmeleri için de gereken her şey yapılacaktı. Böylece bu iş, savaş sırasında görülmeğe alışılmış esir değişimlerinden biri haline sokulmak isteniyordu hiç değilse... Şurası muhakkak ki, Lenin'le arkadaşları, politik hasımlarının olayı nasıl sömürebileceklerini bilmiyor değildiler. Bunları, Alman emperyalizminin kendi çıkarları uğrunda çalıştırmak üzere Rusya'ya soktuğu ajanlar gibi göstermek isten bile değildi. Her türlü kışkırtı ortadan kaldırmak için Lenin'le arkadaşları, yola çıkmadan önce bir bildiri yayınlamaktan geri kalmadılar. Bunda: "Öbür ülkelerdeki, özellikle Almanya ve Avusturya'daki proleterleri kendi hükümetlerine karşı ayaklandırmaya" yardım niyetinde olduklarını belirtiyorlardı. Yol boyunca sağcı —ve bu sifata ülkelerinin savaş politikasını destekliyen— Alman sosyal-demokratları Lenin'le temas kur-

mağı denediler. Rus devrimcilerinin hiçbir bunlarla konuşmak istemedi.

İsviçre'den (Batı takvimine göre) 9 Nisan'da ayrılan Lenin, 13 Nisan'da Stockholm'e geldi. Finlandiya'ya kadar da yoluna kızakla devam etti. 19 Nisan akşamı geç vakit Petrograd, bolşevik lideri karşılamağa hazırlandı.

Parti işleri iyi hazırlanmış, böylece artık ustası olacağı ayaklanma sanatının, zaten başarı göstermekte olduğu gösterişli hareketler sanatıyla bağdaşabileceğini ispatlamıştı. Zihinleri etkilemek, genç bolşevik kudretli lehinde bir düşünce yaratmak amacıyla, Lenin'in dönüşünü büyük bir halk gösterisi haline sokmak için elinden geleni ardına koymuş, bütün teşkilatını seferber etmişti. Lenin'in geleceği Finlandiya garının çevresine tam mevcutlu alaylar toplanmıştı. Dikkate değer bir olay şuydu: Tıpkı Şubat devrimi günlerinde olduğu gibi, bir kez daha subaylar ortalıkta görünmüyorlardı. Fakat bolşevik partisi savaşçılarının çağırısına koşarak özellikle kenar mahallelerden gelmiş olan proleterler yığını vardı. Bunların çoğu, meşalelerin ışığıyla aydınlanan kızıl bayraklar taşıyorlardı. Zirhli otomobillerin projektörleri bu sahneye büsbütün fantastik bir hal veriyordu. Askeri bandolar da gelmişler, bu renk cümbüşüne nefesli çalgılarla zillerinkini de ekliyorlardı.

Garın içinde ise, bayraklarla çiçeklerin ortasında resmi delegasyonlar yer almışlardı. Garın çarlık salonunda Lenin'i bekliyenler arasında, başlarında emir aldığı için gelen menşevik Çikevdeze'nin bulunduğu, Sovyetin resmi temsilcileri vardı. Burjuva devrim, şefini mezarçısının şahsında karşılamak istiyordu sanki. Bu işe en çok şaşan Lenin'in kendisi oldu muhakkak. Rus toprağındaki ilk demiryolu durağında kendisini karşılayan bazı arkadaşlarına: "Başkente varınca Geçici Hükümet beni tutuklar mı acaba?" diye sormuştu. Arkadaşları: "Ne münasebet canım!" demişlerdi ama, o buna yarım-yamalak inanmıştı. Fakat Finlandiya garının peronlarındaki manzarayı görünce içi iyice rahatladı. Daha yere ayak basmaz basmaz kucağında koskoça bir çiçek demeti buldu. Oysa profesyonel bir devrimcinin savaş araçları arasında çiçek de bulunacağını hiç sanmamıştı. Bunları ne yapacağını bilemediği de açıkça görülüyordu. Müziğin nağmeleri arasında onu bir salona götürdüler. Birkaç hafta öncesine değin buraya ancak çarlığın kodamanları gire-

biliyordu. İlk sözlü alan, Petrograd Sovyeti başkanı Çikeydze oldu: "Petrograd Sovyeti ve bütün devrim adına, Rusya'ya hoş geldin diyoruz sana. Lenin yoldaş..." dedi ve sunları ekledi: "Fakat şuna inanıyoruz ki, şimdi devrimci demokrasi'nin baş ödevi, içeriden ve dışarıdan gelecek tehlikelere karşı demokrasiyi korumaktır. Bu amaçın demokratik saf-larda bölümüyle değil, birleşmeyi gerektirdiği düşüncesindeyiz ve sizin de bizimle birlikte bu amaçları güdeceğinizi umuyoruz."

Lenin'in şaşkınlığı hâlâ geçmemişti. Verdiği "cevap"ta çekilen nutku da, Çikeydze'nin kendisini de bilmezlikten geldi. Rusya'da halk önünde söylediği ilk sözler, "Şevgili yoldaşlarına, kara ve deniz askerleriyle işçilere" hitabediyordu: "Sizlerin şahsınızda Rus devriminin galiplerini, dünya proleter ordusunun öncülerini selâmlamakla mutluym..." dedi. "Bu korsanca emperyalist savaş, bütün Avrupa'da bir iç savaşın başlangıcıdır... Uluslararası sosyalist devrim başlamış bulunuyor... Bütün Avrupa kapitalizmi bugün-yarın yıkılabilir, yapmış olduğunuz Rus devrimi yolu açmış, yeni bir çağın başlangıcı olmuştur. Yaşasın dünya sosyalist devrimi!"

Çarlık devrileli beri Rusya'da hiç kimse bu ağızla konuşmuş değildi. Bu konuşma tarzı Rusya'da geçen devrimci olayları çok daha geniş bir toplumsal savaşın yalnız tek bir yönü gibi gösteriyordu. Oysa Batı Avrupa'da bir devrimin kapitalizmi devirmek; yalnız demokrasiyi ilerletmek değil, sosyalizmi kurmak teşebbüsünden başka hiçbir anlamı olamazdı. Lenin'in sözlerinden anlaşılın buydu ama, düşüncesini apaçık bir hale koymakta gecikmiyecekti. Hemen herkesin düşüncesine göre Rusya devrimine daha yeni yeni başlamıştı; böylece hemen derebeylik çağını hatırlatan köhneliğinden kurtularak demokratik burjuva döneme giriyordu. Fakat Lenin'e göre söz konusu olan şey bambaşka-ydı ve bunun çok daha fazlasıydı. Rus devrimiyle uluslararası devrim arasında kurduğu bağ, bu iki safhanın birbirinin devamı olduğunu göstermekteydi. Oysa (Troçki ve onun "süreklî devrim" teorisi hesap dışı tutulursa) bu iki devrim, —yani demokratik burjuva devrimle sosyalist devrim— birbirinden özenle ayırılmış; uzun bir tarihsel gelişimle birbirinden uzak tutulmuştu. Böylece, yaptığı ilk çabadan

daha yeni yeni kendine gelmeğe başlayan devrimin yeni-baştan yola koyulması gerekiyordu.

O 3-4 Nisan gecesi Lenin, bu mesajın tekelini yalnız Sovyetin temsilcilerine vermedi. Zaten uzun boylu aldırmadığı protokol zorunluklarından nihayet kurtulunca, kendisini get-çekten ilgilendiren dinleyicilerle; işçi kalabalığıyla ve Petrograd'daki askerlerle temasa geldi. Bir zırlı otomobilin üstüne çıkarak Bolşevik partisinin merkezi olan Kçezinska sarayına götürüldü. Çar II. Nikola'nın vefatlığı zamanından gözdesi olan ünlü bir balesine buradan yeni çıkartılmış bulunuyordu. Bütün yol boyunca Lenin, kalabalığa hitabede-rek ilk defa Sovyet başkanına hitaben çekmiş olduğu nut-kun özetini tekrarladı. Kalabalık inandı mı, yoksa sadece irkilip şaşırdı mı? Lenin bunu kendi kendine uzun boylu sormağa vakit bulmadı. Karşısına çıkan en ivedi görev, halk yığınlarını kendine inandırmadan önce kendi partisini ele geçirmek, onun kuşklarını, çekingenliklerini, vurdumduy-mazlığını yenmekti.

LENİN, PARTİSİNİ YİNE ELE GEÇİRİYOR

Şubat 1917 devrimi günlerinde bolşeviklerin oynadıkları rol yabana atılır gibi değildi. Partinin savaşçı elemanları gösterileri canlandırmışlar, başarı kazanmalarına yardımcı bulunmuşlardı. Fakat bu faaliyet ne orijinal olmuştu, ne de kesin. Özellikle bolşevikler harekete belirli bir strate-jik yön verememişlerdi. Bu başarısızlık yalnız halk yığını-nın politik atandaki acemiliğinden değil, bolşeviklerin ken-dî safalarında hüküm süren ruh halinden de ileri geliyordu. Önce Petrograd'da bulunan yöneticilerinin şaşkınlıktan kurtulmaları ve olayın genişliğini idrak etmeleri gerekmişti. An-cak 25 Nisan'da (7 Mart'ta) genel grev yapılmasını isteyen ilk bildirilerini yayınlıyabılmışlerdi. Oysa bir gün önce işi bırakan emekçilerin sayısı 200.000'e yaklaşmaktaydı. Aynı gün, baskentte bulunan başhca bolşevik şahsiyet Şilyapnikov, kendisinden silâh isteyen işçilere "olmaz" dedi. Sorumluluk yüklenmekten korktuğu için mi yapmıştı bunu? Büyük bolşevik önderlerin gurbete ya da sürgüne gitmeleri yüzünden kumanda yerlerine ikinci, üçüncü derecede savaş elemanla-rı geçmişti. Bunların da olaylar karşısında bocalamalarında şaşılacak hiçbir yan yoktu.

Sovyetin kendi içinde ise bolşevikler, ılımlı çoğunluğun safında yer almak eğilimindeydiler. Bunun görüşlerine her zaman katılmıyorlardı; ama, kendilerinden pek az emin oldukları için ne seslerini yükseltmeğe, ne de sürüden ayrılmaya cesaret edebiliyorlardı. *Pravda*'da Molotov adlı genç bir gazeteci, politik iktidarın tümünün "devrimci demokrasi'nin, yani Sovyetin eline geçmesi gerektiğini ileri sürüyordu, ama bu düşünce partinin içinde pek azınlıkta kalmış görünüyordu. Geçici Hükümetin programının açıklandığı gün olan 3 Mart'ta, Petrograd Bolşevik Komitesi bir karar sureti yayınladı. Bunda: "Geçici Hükümetin faaliyetleri proletaryanın ve geniş demokrat ve halkçı tabakaların çıkarlarına uygun düştüğü sürece onun otoritesine karşı gelmek isteğinde olmadığımızı" belirtiyordu. Alt tarafı bu tutum, Sovyetin yöneticilerinin çok ihtiyath tutumuna tıpatıp uymaktaydı.

Petrograd'a dönen ilk önemli bolşevik sefleri Kamenev'le Stalin oldu. İkisi de partinin yönetici mercii olan Merkez Komitesi üyesiydiler. Baskente 12 Mart'ta geldiler ve işlerin güdümünü ele aldılar. Partinin politikasına daha kesin bir gödis vermek söyle dursun, görüşlerindeki ılımlılığı daha da arttırdılar. Özellikle Kamenev, *Pravda* sütunlarında Geçici Hükümete millî savunma konusunda dostlarının desteğini sağladı. Bu hükümeti bütün savaşılan Devletlerle barış görüşmelerine girmeğe itmek için baskı yapmak sözkonusuydu şüphesiz. "Ama," diyordu bolşeviklerin resmi organı, "o zamana değin herkes kendi savaş mevzisinde kalmalı, kursuna kurşunla, top mermisine top mermisiyle karşılık vermeli." Sonraki günlerde —belki kimi işçi çevrelerinde uyandırdıkları öfke yüzünden— bu gibi sözleri tekrarlamaksızın, hükümetin politikasına gerçekten ciddi bir muhalefet göstermekten yine de kaçındı. Bu yüzden de gazetenin 7 Mart sayısında: "Bizde kapitalizmin devrilmesi sorunu henüz söz konusu değildir şüphesiz; söz konusu olan, zorbalık rejiminin ve derebeyliğinin devrilmesidir," diye keşip atmasına şaşmamak gerekiyordu.

Lenin'in gelişinden birkaç gün önce Petrograd'da Bolşevik partisinin bir bölge konferansı toplanmış, bu da çeşitli eğilimlerin ciddi şekilde çatışmalarına yol açmıştı. Stalin toplantıda politik durumun özetini yaparak: "Geçici Hükümet fiiliyatta devrimci halkın elde ettiklerini sağlamlaş-

tırma rolünü üzerine almıştır," demiş, şunları eklemişti: "Durumun olumsuz yanları var ama, olumlu tarafları da var: Burjuva tabakaları eninde sonunda bizden ayrılmak zorunda kalacaklardır. Bizim de bunların ortadan silinmeleri işini çabuklaştırmak için, olayların akışını zorlamakta şimdilik çıkarımız yoktur." Yine Stalin, partinin Geçici Hükümete, kurulduğu sırada yapacağını söylediği garta bağlı desteklemeyi tekrarlayan bir karar suretini de konferansa sunmuştu. Son olarak da "ılımlı bir enternasyonalizmi benimsemiş olan kimi menşeviklerle yeniden birleşmenin mümkün olduğu" düşüncesini ileri sürmüştü. Bütün bu fikirler, konferansa katılanların önemli bir bölümünce bazen çok sert direnmelerle karşılanmıştı. Fakat çoğunluk bunları yine de onaylamış olduğundan, Lenin'in dönüşü sırasındaki resmi bolşevik tutumunu teşkil ediyorlardı. Lenin ise bu halin nedenini "devrim sarhosluğu"nda buluyor; kendi fikrinde bu tutumun "sosyalizmin yokolması" anlamına geldiğini gizlemiyordu.

Gerçekten, ustayla çıraklarının görüşleri arasında dünya kadar fark vardı ve daha İsviçre'deyken Lenin, arkadaşlarını kapıldıkları bu hayallerden uyandırmaya çalışmıştı. 6 Mart'ta Stockholm'deki bazı bolşeviklere kısa, fakat çok açık ve kesin bir telgraf yoluyla şöyle demişti: "Taktikimiz tam güvensizliktir: Yeni hükümeti hiç desteklemeyeceğiz. Özellikle Kerenski'den kuşkuluyoruz. Öteki partilere katılan yaklaşmıyoruz. Bunları Petrograd'a da telgrafla bildirin." Lenin'in bu mesajı gerçi Petrograd'a iletilmişti ama, direktiflerine hiç uyulmamıştı. Üstelik Lenin bu kısa direktiflerle de yetinmemişti. Yine Zürich'ten "Uzaktan mektuplar" başlığıyla beş yazı yazmış ve bunlarda, yeni iktidara karşı takındığı muhalif tutumun nedenlerini uzun uzadıya anlatmıştı. Bu mektuplar *Pravda*'ya gönderilmiş, fakat içlerinden yalnız bir tanesi —ilki— tam Lenin'in Petrograd'a geldiği gün yayınlanmıştı.

Mektubu alanlar, içindekileri okumuşlardı ama, uzun boylu telaşlanmamışlardı. Lenin bunda şöyle diyordu: "Evet, çarlık düşmüştür ama, Rusya'nın sürdürdüğü savaş yine de emperyalist bir savaş olarak kalmaktadır. Bana gelince, Şubat devrimine verdiğim anlam şudur: Devrim, uluslar arasındaki savaşın, sınıflar arasındaki bir uluslararası iç savaş haline gelişinin başlangıcıdır." Lenin sözünü hiç sakın-

madan Geçici Hükümeti "İngiltere-Fransa" milyarlarca "firma"sının "basit birer memuru" diye niteliyor; böyle bir bakanlar ekibini desteklemenin "işçilere ihanet" demek olacağını öne sürüyordu. Fakat işin özü, aslında, şu kısa kazıyeden ibaretti: "Şimdiki dönemin orijinal tarafı, devrimin birinci aşamasından ikincisine geçişi teşkil etmesidir." Proletarya için şimdiden söz konusu olan şey, belligaşlı iki mütefikinin —yani küçük Rus köylülerinin ve özellikle uluslararası proletaryanın— desteğine dayanarak bu aşamayı hazırlamaktı.

Öteki mektuplarında Lenin, her şeyden önce bir halk millisi kurma gerekliliği ve ona verilecek görevler; ayrıca bolşeviklerin öne sürmeleri gereken barış programının ana çizgileri üzerinde uzun uzun durmaktaydı. İleride de göreceğimiz gibi, bu ortamla, yalnız Geçici Hükümetin değil, Sovyetin ortamı arasında da önemli ayrımlardan çok başka şeyler vardı: Bunlar apaçık bir çelişme, temelden bir bağdaşmazlıktı.

Tez biçimi altında sunduğu bir belgede, ünlü "Nisan Tezleri"nde Lenin, düşüncelerinin tümünü özetleyip açıkladı. *Pravda*'nın 7 Nisan sayısında yayınlanan bu tezlerin başında, gazete yazı işleri kurulunun koyduğu bir not vardı. Kamenev'in imzasını taşıyan notta yazı işleri kurulu, Lenin'e ilham veren genel şemanın gazetece "kabule değer görülmediği"ni belirtiyordu: Çünkü bu şema "burjuva devrimin bittiği faraziyesine dayanmakta ve bu devrimin hemencecik bir sosyalist devrim haline geleceğini ummaktaydı." Gerçekte ise Lenin'in düşüncesinde, parti organının telkin etmek istediğinden daha çeşitli ayrıtlar vardı. Nitekim tezlerini anlatış tarzından ve başkente gelişini izleyen ilk haftalarda verdiği söylevlerden de bunu anlamak mümkündür.

Öne sürdüğü stratejinin merkezinde su inang vardı ki, Rusya'da hüküm sürmekte olan havayı uluslararası ortamdaki ayırmak mümkün değildir. Bu havayı savaş meydana getirmektedir. Savaş ise her şeyi etkilemektedir: "Savaş her şeyin üstünde, ve her şeyi boğuyor," diyordu Lenin. Bu bakımdan da savaşın başından beri savunduğu teze bağlı kalmaktaydı ki bu: "Savaşın, uluslararası sosyalist devrimin başlangıcı" olduğuydu. Bolşevik partisinde hiç kimse —zaten aslında o çağın bütün Marksçı devrimcilerince kabul edilmiş olan— bu görüşün geçerliliğini inkâr etmiyordu. İlm-

li bolşevik Rikov ise şu itirazda bulunuyordu: "Fakat sosyalist devrimde teşebbüsü ele almak bize düşmez. Bunun için gerekli güce sahip değiliz. Gerekli objektif şartları ken-dimizde toplamamız bulunuyoruz. İlk adımı Batı atmalıdır." Lenin de şu karşılığı veriyordu: "Rikov yoldaş, sosyalizmin daha gelişmiş bir endüstriye sahip başka ülkelerden gelmesi gerektiğini söylüyor. Fakat bu, doğru değildir. Kimin başlayıp kimin bitireceği söylenemez. Buna Marksçılık demezler, Marksçılığın karikatürü derler."

Rus proletaryasının zaafı ve ülkesinin geriliği de aktına gelmiyor değildi şüphesiz. Yurtlarından ayrılmadan önce İsviçre işçilerine yolladığı mesajda, tersine, "Rus proletaryasının öbür ülkeler işçilerine göre daha az örgütlenip hazırlanmış ve daha az bilinçli" olduğunu kabul etmekteydi. O halde nasıl olurdu da sonuçları, sorumluları ve tehlikeleri bakımından çok ağır olan bu öncü rolünü ona verebilirlerdi? Bunun cevabını o anın özel tarihi şartları ve en çok da savaş durumu vermektedir. Rus politik rejimini yere seren, savaş olmuştur. Rus halkının devrimçi hamlesine yol açan, savaş olmuştur. Öbür Avrupa ülkelerinde de sosyal ve politik krizi hızlandırıp devrimin patlak vermesine yol açan yine savaş olacaktı. Rusya bu krizin olgunlaşmasına yardımcı bulunabilir, bunun vâdesini yaklaştıracaktı, bunları yapmalıydı da. Her şeyden önce Rus proletaryasının zaferinin, Avrupa'nın her yanında yarattığı psikolojik etki vardı. Savaşın hiç de daha az zedelediği, korkunç yöntemlerle hiç de daha az yorup yıpratmadığı ülkeler için bu, uymağa özenecikleri bir örnek değil miydi? Lenin'e göre devrimçi Rusya, olayların bu akışında özellikle faal bir rol almamalıydı. İşte için partisince, sonra Sovyetce benim-senmesini öne sürdüğü barış politikasının esası buydu.

Kendisi Rusya'da yokken bolşeviklerin Geçici Hükümeti karşı tutumunu ilhamlamış olan yöneticilerin tersine Lenin, bu hükümeti —proletaryanın baskısı olsa da olmasa da— barışın kurulmasını sağlamaktan ve —daha genel olarak— herhangi bir ciddi politik ya da sosyal reformu başarmaktan âciz sayıyordu. Sosyal bileşimi bakımından burjuva, uluslararası ittifaklarında olduğu kadar toprak isteklerinde ve savaş amaçlarında da emperyalist olan Lvov-Milyukov-Ke-

renski kabinesi, Lenin'e göre, boğazlaşmayı uzatmaktan başka şey yapamazdı. Ancak nihayet bağımsızlaşmış Sovyetin iradesine tercüman olan ve varlıklı sınıflarla ilgili kesen bir halk hükümetidir ki memleketin —ve dolayısıyla Avrupa'nın— kaderine yeni bir akış verebilirdi. Çarlığın imzaladığı andlaşmaları tanımayıp, emperyalist niteliklerini göstermek üzere içindekileri açıklamak, böyle bir hükümetin işi olacaktı. Aynı zamanda bu hükümet, bütün savasan Devletleri barış görüşmelerine çağırarak; bu görüşmelerin esasları da açıkça ve gerçekten demokratik olacaktı. Bu barış, ulusların kendi kaderlerine kendilerinin hâkim olmaları hakkına dayanacaktı. Böylelikle hem eski statükoya dönüş, hem yenilerin mirasını yenilerin paylaşmaları imkânsızlaşacaktı. Böyle bir barış yalnız Polonya'nın bir parçası üzerinde Alman egemenliğinin sona erdiği anlamına gelmiyecek; Rusların birçok uluslara yaptıkları zulümlerle Büyük Britanya'nın İrlanda üzerindeki egemenliğinin sona erişinden başka, bütün sömürgeci sistem de tasfiyeye uğrayacaktı. Bütün bunlar, gerçekleşmedikçe barış ancak aldatıcı ve iğreti olabilirdi. Lenin şunları da ekliyordu sonra: Burjuva hükümetlerle kapitalist rejimlerin bu gibi şartlara yanasmalarına filen imkân yoktur. Devrimci Rusya'nın tekliflerine cevap vermeğe yanasmayısları, Lenin'e göre, iki ihtimale yol açabilir: Ya bu Devletlerle proleter Rusya arasında devrimci bir harp çıkar; ya da, belki bunun yanı sıra, Batı ulusları yöneticilerinin savaşçı politikalarına karşı ayaklanırlardı. Böylelikle uluslararası devrimin özlenen geniş ufuklarına ulaşmış olunurdu.

Bütün bunlardan sonra da Batı proletaryasının girişeceği bu devrimci savaşın ancak sosyalist nitelik taşıyabileceği herkes için apaçık olacaktı: Bu savaş, mevcut kapitalist rejimin derin ekonomik yapılarını sarsacaktı çünkü. O zaman da, ilkin önderlik görevi yaptıktan sonra Rusya, Batı'nın çizdiği yolu izliyecek; kendi hesabına o da sosyalist bir ekonomiye doğru yol alacaktı. Bu tasarıya bağlı kalan Sovyet Devletinin başı, 1918 de: "Rus başladı, Alman, Fransız, İngiliz bitirecekler ve sosyalizm zafer kazanacak," diye yazacaktı. Her önemli fırsatta bunun önemini belirtiyor; kendi stratejisiyle taktığının tümüne bunun ne denli hâkim olduğunu açıklıyordu. Yurduna dönmek için Batı Avrupa'dan ayrıldığı sırada, İsviçre işçilerine yolladığı me-

sajın özü de buydu. Petrograd'a vardığında, Finlandiya garında bunu kısa birkaç formülle dile getirmiş, başkent sokaklarında da tekrarlamıştı. 1917 Nisan'ının sonunda, Rusya'ya geldikten sonra hazır bulunduğu, Bolşevik partinin ilk milli ölçüdeki önemli toplantısında, açış söylevini verirken bir defa daha şöyle diyordu: "Bu işe başlamış olmanın büyük şerefi Rus proletaryasınınındır; fakat o unutmamalıdır ki girdiği hareketle yaptığı devrim, dünya proleter devrimci hareketinin ancak bir parçasıdır. Bu hareket büyümekte, günden güne daha güçlü hal almaktadır... Görevlerimizi biz ancak bu açıdan ortaya koyabiliriz." Birkaç ay sonra partisi iktidarı ele geçirip Lenin de Sovyet kongresi önünde yeni rejimi açarken, aralıksız sürdürdüğü politik savaşın hem eksenini hem temeli olan aynı düşünce üzerinde bir kez daha duracaktı.

Çünkü için bundan çıkardığı sonuç, Geçici Hükümetle muhakkak savaşmak gerektiği idi. Bu hükümetin özü, devrimin durgunlaşması demekti ve bu yüzden de onu tehlikeye sokuyordu. Devrimin ilk başarılarını henüz hazmedememiş olup, Geçici Hükümeti bunların sağlamlaştırılması için gerekli bir etken olarak görenlere, Lenin'in düşünceleri ancak ütopyik ve saçma görünebilirdi. Özellikle o bu düşünceleri, hiç sözünü sakınmadan anlatmıştı.

Kçezinska sarayına 3-4 Nisan gecesi gelir gelmez kırk elli kadar bolşevik yöneticisiyle savaşçısına hitabetti ve hazırlıksız yaptığı uzun konuşmada, *Pravda*'nın yazdıklarının tam tersi olan teorilerini anlattı. Orada bulunan birisinin söylediğine göre, Lenin'in anlattıkları, hazır bulunanlar üzerinde bomba patlamış gibi bir etki yaptı. Oysa orada seçkin bir dinleyici topluluğu vardı: Devrimin kodamanları, en aşırı istekleri ileri süren en radikal, en uzlaşmaz sosyalistler, önderlerinin radikalizmi ve uzlaşmazlığı karşısında şaşkınlıktaydılar. Daha karışık bir topluluk önünde, Lenin'in hiç de yumuşatmak niyetinde olmadığı bu sözler kimbilir ne tepkiler yaratacak! Birkaç saat sonra Lenin başkentte yalnız bolşeviklerini değil, menşeviklerini de bir araya getiren bir toplantı sırasında bunun farkına varabildi.

İki eğilim arasındaki bu buluşma, bunların birbirine yaklaşmasını kolaylaştırmak, birleşmelerini hazırlamak için yapılmış bulunuyordu. Buna önyak olanlar Lenin'den orada bir konuşma yapmasını istediler. Toplantıda, Lenin'in her

zamanki hasımları olan o ihtiyatlı, ılımlı, hiçbir şeyi aceleyle getirmemeğe, her şeyi idare etmeğe her zamankinden çok dikkat eden menşeviklerden birkaçı vardı. Birçok bolşevik de nazik ve sevimli tavırlarla onlara yakınlık gösteriyorlardı. Lenin ortaya çıkınca ne sevimlilik sözkonusu oldu, hattâ ne de uzlaşma zihniyeti. Menşeviklerle bolşevikler arasında bütün birleşme ya da yakınlaşma hulyaları, o gün yıkılıverdi. Ne Lenin kimseyi esirgedi, ne de dinleyicileri onu esirgediler. Kçezinska sarayında arkadaşları onu kuşkuyla, fakat derin bir saygıyla dinlemişlerdi. Fakat bu sefer saygı filân kalmamıştı artık. Her yandan hatibin sözünü kesenler; ona çıkışıp sövenler, sayanlar oldu. Sovyet Yürütüm Komitesi sekreteri olan Bogdanov, Lenin'in birkaç metre ilerisinde oturuyordu. Yüzüne karşı: "Deli saçması bütün bunlar! Bu zırvaları alkışlamak ayıp!" diye bağırıldı. Verdiği kısa cevapta menşevik Goldenberg, Lenin'in ifleri sürdüklerinin düpedüz anarşizm olduğunu söyleyerek: "Sen Avrupa'da otuz yıldır boş duran bir tahta. Bakunin'in tahtına adaylığını koyuyorsun!" diye çıkıştı ona.

"Deli saçması!" Plekhanov Rusya'ya döneleriberi küçük bir gazete çıkarıyordu. Orada şimdi de aşırı yurtsever düşünceleri savunuyordu. Sovyetin çoğunluğu dahi bunları reddetmek zorunda kalmaktaydı. Plekhanov işte bu gazetede Lenin'e söylenen bu sözleri sonradan ele aldı. Az sonra çalışma bakanlığına gelecek olan Sovyet lideri Skobelev, hemen o akşam Milyukov'la buluştu. Sabah yapılan toplantıyı ve Lenin'in verdiği söylevi ona anlattı. Sonra da bu bolşevik devrimcinin "çılınca düşünceler"inin gerçekten tehlikeli olmadıklarını söyleyerek, Milyukov'u yatıştırmak gerekliliğini duydu. Orada bulunan solcu menşevik Sukhanov da bu düşüncüyü doğruladı. Lenin'in dönüşünü anlatırken, devrimci sosyalist Zenzinov sonradan: "Lenin'in programı hem çok öfkeye, hem alaylara yol açtı. Herkese o kadar aptalca, o kadar saçma görünüyordu çünkü," diyecekti.

Ya bolşevikler arasında bunun etkisi neydi? Petrograd komitesinin yaptığı bir toplantı ilk bir oylamaya imkân sağladı: Toplantıda Lenin'in tezleri 2 lehte, 1 çekimsiz oya karşı 13 oyla reddedildi. Fakat partinin bu mercii 1917 Şubat'ından beri çok ılımlı davrandığını göstermişti. Başka yerde Lenin daha elverişli bir yankı bulmayı umabilirdi. Sonraki haftalar boyunca bütün söz söyleme yeteneğini, bütün

kandırap inandırma çarelerini ortaya döküp kullandı. İnançlarının sarsılmaz bir hali vardı. Şaşmaz bir mantığa sahip ve çok derli-topluydu bunlar. Lenin de bu inançlarının hiç değilse bir parçasını bu halleriyle başkalarına aktarabildi.

14 Nisan'da Lenin'le Kamenev, Petrograd bölgesinin bir bolşevik konferansında ilk defa karşılaştılar. Lenin bir karar sureti teklif etti. Buna göre: "Parti bütün iktidarın Sovyetlerce ele geçirilmesine çalışmalıydı. Geçici Hükümetin egemenliğinin yerini, Sovyetlerin egemenliği almalıydı." Bolşeviklerin o güne dek izledikleri politikayı harıl harıl savunmuş olan Kamenev ise, tersine, Lenin'in karar sureti-ne karşı partinin görevini çok daha silik hale getiren bir önerge verdi: Bu görev, partinin hükümet üzerinde "çok uyanık bir denetim" yapmasından ibaretti. Oylamada Kamenev 6 lehte, 9 çekimsere karşı 20 oyla başarısızlığa uğradı.

Ancak bu, 24-29 Nisan (7-12 Mayıs) günleri arasında Petrograd'da yapılan daha önemli bir toplantıya, Bolşevik partisi ulusal konferansına bir başlangıçtı: Partinin tarihinde bu toplantı "Nisan konferansı" adı altında tanınır. Burada Lenin'in radikal görüşlerinin, Kamenev ve arkadaşlarının daha ılımlı tezlerine karşı büyük başarı kazandıkları, fakat onların direnişlerinin de yenilmiş olmaktan çok uzak bulunduğu görüldü. Gelecek günlerde bu direnişin olduğu gibi durduğu, iktidarın alınışı sırasında ve sonra çeşitli vesilelerle ortaya çıkacağı görülecekti. Geçici Hükümetle olan ilişkiler bakımından Lenin'in zaferi hemen hemen tam oldu. Lvov kabinesi hakkında çok sert önergeler, hemen hemen oybirliğiyle kabul edildi. Daha önemlisi de suydü: Şehirler ve köyler proletaryasının Devlet iktidarını Sovyetlerin eline aktarmağa faaliyetle hazırlanmasını isteyen bir önerge, konferansa katılan 149 kişinin hemen hepsi tarafından, üç aleyhte, iki çekimsiz oya karşı kabul edildi.

Bununla birlikte bu demek değildi ki Leninci strateji ne tümüyle, ne de hattâ özülle büyük bir plebisitten muzaffer çıkmış bulunmaktadır. Lenin "Rus devriminin, savaşın kaçınılmaz olarak yarattığı proleter devrimlerin ilkinde ancak ilk dönem olduğu" yolundaki bir metni partisinin onayına sunduğu zaman yine güçlü ve nisbeten etkili bir muhalefetle karşılaşmıştı. Lenin'in görüşü 39 muhalif, 8 çekimsere karşı 71 oyla üstün geldi. Konferans daha az mânalı olmayan bir olayla sona erdi: Zimmerwald grubunun

(III. bölüme bk.) İsveç'te yapılacak olan uluslararası bir toplantısına bolşeviklerin katılmasını öne süren bir karar sureti, tek muhalif oya karşı bütün delegelerce desteklendi. Bu tek oy, Lenin'indi, Zimmerwaldcilerin çoğunlukları bakımından sosyal-demokrat oportünizmine çok hoşgörür davranışları düşüncesindeydi o.

Şu halde, içinde bulunduğu yalnızlık büsbütün giderilmiş değildi ama, Rus partilerinin en devrimcisinin, yöneticilerinden en devrimcisi tarafından ele geçirilmesi işi iyi yoldaydı. Lenin'in kendi partisi içinde böylece başardığı durum değişikliği, en kesin sonuçları doğuracaktı. Anlamı şuydu ki, burjuvazinin yetersizliğine ve Sovyetin korkaklığına ilk kez devrimci bir karşılık verilmiş bulunacaktı. Nisan'da henüz belirsiz olan sınıf çatışmalarının şiddetlenişi, kısa zamanda kendini tarihe kabul ettirecekti.

İŞÇİ KAYNAŞMASI

Devrimin yeni vâdesine ancak birkaç ay vardı ama, bütün 1917 baharı boyunca bunun ne denli yakın olduğunu kimse kestiremezdi. Zihinlerdeki coşkunluk en yüksek noktadayken Rusya, bir humma havası içinde, gitgide bir çöküntüye gömülüyordu. Anarşilerin en zararlısı saydığı duruma pek ılımlı bir yakınlık gösteren "K. D."lerin gazetesi *Reç Mayıs'ta* "Rusya'nın bir çeşit tımarhane haline geldiğini yazıyor; birkaç gün sonra da ülkeyi Teksas'a ya da Far-West'e benzetiyordu.

Fakat bu benzetisi yaparken, önemli bir farkı hesaba katmamaktaydı: Rus yığınlarının gittikçe keskinleşen politik bir bilinç edinmesi; savaş ve barış sorunlarına, sosyal duruma, Sovyetle Geçici Hükümet arasındaki ilişkilere gittikçe daha yakın bir ilgi göstermesiydi bunlar. Özellikle başkent, hemen hemen sürekli bir miting sahnesi haline gelmişti. Bu sahnede aktörler, peşpeşe hemen hemen aralıksız geçit yapıyorlardı. Yürüyüşlere pek çok sayıda halk kalabalığı katılıyordu. En fırtınalı ve politik bakımdan en ağır sonuçlarla dolu olan günlerde, iki milyon kadar nüfusu olan bu şehirde kimi zaman beş yüz bin kişi sokağa dökülmüş bulunmaktaydı hep. Coşkunluğun yatıştığı saatlerde de boşalmıyordu sokaklar. Kimi günler kadınlar geçit yapıyorlardı; kimi günler, yurtsever topluluklar savaşın kıyasıya sür-

dürülmesini istiyorlardı. Burjuvaların peşinden köylüler geliyordu. Fakat en sık olarak, başkentten caddelerini dalgalar halinde askerlerle işçiler dolduruyorlardı. 1917 Mayıs'ında herkes, iğler acısı bir topluluğu görmek fırsatını buldu: Savaş alanlarından canlarını kurtarmış yaralılarla sakatları bunlar; düşkün, bitkin insanlardı. O sarsak halleriyle Geçici Hükümeti desteklemek istediğinde olduklarını anlatmak için bir araya gelmişlerdi. Bir başka seferki yürüyüşte kırk ve daha yukarı yaştaki asker toplulukları bir araya geldi. İçlerinde sakallılar çoğunlukta idi. Harmanı kaldırmak için köylerine dönme hakkını istiyorlardı. Bu gösterideki bezden pankartlarda: "Tarlalarda kimse yok!", "Köylerde çoluk-çocuğumuz acından ölüyor!", "Daha genç olanlar gitsin savaşa!" gibi sözler okunmaktaydı.

Bu aralıksız yürüyüşler, geçitler başkente coşmuş bir şehir hali vermekteydi. Bir devrimin ağırlık merkezi, sert bir canlanışla böyle harekete gelir: İnsanların çalkantısından, düşüncelerin kaynaşmasından meydana gelen bu olağanüstü dönemlerde, herkes çorbada tuzu olsun ister. Bunun böyle olduğunu ispatlayan, yalnız büyük halk hareketleri değildi. Kadınlar erkekli küçük gruplar (zaten kadınlar bütün olaylar boyunca yığın halinde hazır-nâzırdılar hep) dükkânlar önündeki kuyruklarda, sokaklarda, avlularda boyuna politika tartışmaları yapıyorlardı. Bahar geceleri, bu konuşmaları geç vakitlere kadar sürdürmek fırsatını veriyordu.

Lenin'in eşi Krupskaiya, anılarında şunları yazıyor: "Geceleri oyalanmak için pencereyi açıp evimizin karşısındaki bir avluda yapılan ateşli tartışmaları dinliyordum. Bir asker yere oturmuştu. Çevresinde, komşu evlerin açıkları, hizmetçi kadınları ve tanımadığım birtakım gençler vardı. Sabahın saat birinde: "Bolşevikler, menşevikler...", üçünde: "Milyukov, bolşevikler..." gibi tek tek sözler; besinde de hep aynı şey: politika, tartışma geliyordu bana kadar."

Burjuvazi hoşnut değildi: Bir liberal gazete "korkunç bir savaş sırasında ülkenin bir şenlikler, mitingler ve çenebazlıklar diyarı haline geldiğini görüyoruz," diye yazıyordu. Mitingler diyarı, orası muhakkak. Çenebazlıklar diyarı, belki. Ama şenlikler diyarı?.. Bu hesapta yoktu işte.

Gerçekte ise bütün ilkbaharın devamınca sosyal ve ekonomik durum gittikçe kötüleşti. Halkın içinde bulunduğu

durum bütün yönleriyle, sefaletin arttığını gösteriyordu. Sovyet Yürütüm Komitesi üyesi olan bir ilımlı sosyalist, Mayıs sonunda bir resmi raporda: "Bazı işçi sınıfları hemen hemen süreklî bir açlık içinde yaşamaktadırlar," diye yazıyordu. Az sonra büyük bir sendika hükûmete "sabırın da bir sonu" olduğunu bildirmekteydi. "Böyle bir durum içinde yaşama gücünü kendimizde bulamıyoruz artık," diyordu. Bu sendika yalnız yiyecek bulma güçlüklerini değil, işçi durumunun tümünü söz konusu etmekteydi. Başlangıçta şehirlerde oturanlar için adam başına yarım kilo olan ekmeğin, Petrograd'la Moskova'da 375 grama, sonra 250 grama indirildi.

Baharda genel olarak yiyecek fiyatları iki katına çıktı. Ama yiyecek bulmak da meseleydi, fakat karaborsanın çeşitleri gittikçe zenginleşiyor, kutluk yayılıyor, en çok da halk tabakalarına acı çektiriyordu tabii. Hükûmetse İaşe bakanının ağzından işçi yığınlarını "daha çok çaba göstermeğe, çok gerekli fedakârlıklara katlanmağa" çağırıyordu. Kimi bölgelerde sovyetler yiyecekleri elkoyup halka dağıtıyorlardı ama, bu gibi teşebbüsler olağanüstü olarak kalmaktaydı. Demiryollarındaki kriz, durumu daha da güçleştirmekteydi, resmi makamlar bunu bir türlü gideremiyorlardı. Ukrayna'dan buğday gelmez olmuştu artık, Petrograd'daki yedek stoklar da yaz başında hemen hemen bitmiş bulunmaktaydı. Temmuz'da durum biraz düzeler gibi oldu ama, bu iyileşme geçici kaldı. Güzde yeniden bozulan durum, bir felâket halini aldı.

1917 de Rus ekonomisinin, tümü bakımından görünüşü şöyleydi: Enflasyon almış yürümüş, endüstriyel faaliyeti gittikçe daha göze batar biçimde yavaşlamıştı. 1917 nin Ocak ayında 9 milyar olan tedavüldeki para, Ekim başında 19 milyara yaklaşmıştı. Endüstride ödenen ücretler, böyle bir ilerleyiş izliyemiyorlardı. 1917 nin ilk üç ayında ortalaması ayda 19,3 ruble olarak tahmin edilen gerçek ücretler, gitgide düşmekteydi: İkinci altı aylık dönemde topu topu 13,8 ruble kadardı.

Bu gözâlice düşüş işçilerin sefaleti hakkında ancak yarım-yamalak bir fikir vermektedir: Ücretlerin düşüşü, işsizliğin artışıyla atbaşı beraber gitmekteydi çünkü. Birçok işletmeler kapılarını kapıyorlardı: Mayıs'ta 9.000 işçiye yol verildi. Haziran'da bu sayı 38.000 e yükseldi. Bir ay sonra

48.000 i bulmuştu. Bu hal bir sürü ekonomik güçlüklerin sonucuydu şüphesiz. Bunların başında taşıma güçlükleriyle yakacak yokluğu geliyordu. Ama iş bu kadarla kalmıyordu: Sorun sosyal ve politikti de. Sovyet Yürütüm Komitesinin, leri sürdüğü düşünceler genel olarak gittikçe daha ilımlı bir hal almaktaydı. Öyle olduğu halde 1917 Mayıs'ında bu komite "ülkenin ekonomik hayatının genel bir yıkılışından" sözlemekteydi. Petrograd Sovyetinin organı olan gazete, 6 Mayıs sayısında bunun sorumunu "kendi çıkarlarına dört elle sarılan", "gerçek birer kargaşacı ve devrim aleyhtarı" gibi davranan kapitalistlere yüklemekteydi.

Sahiden de endüstri çevreleri işçi isteklerine sefalet yoluyla ve bile isteye uyguladıkları bir lokavt politikasıyla boynun eğdirmek gibi bir eğilime kapılmışlardı. Bir kongrede bu çevrelerin en göze çarpan temsilcilerinden biri, Moskovalı iş adamı Riyabuşinski, suç derecesine varan aşırı bir açrksözlülükle "çeşitli işçi komiteleri ve sovyetler üyelerinin gırtlaklarına yapışacak olan, açlığın bir deri bir kemik kalmış etinden" sözetti. İşlerin ıgüzünü bilen bir gözlemciye göre, genellikle sanayiciler, işçi sınıfının "fabrikaların kaçınılmaz olarak peşpeşe kapanmasıyla hayatın kendilerine vereceği dersi" eninde sonunda anlayacağını düşünüyorlardı. Endüstri ve Ticaret Kongresi, üyelerine hemen genel lokavta gitme emrini vermeğe yanaşmadı ama, daha gösterişli olduğu için daha sessiz sedasız olacak bir usulü, birkaç fabrikanın tek başlarına kapanmalarını öğütledi. Emekçilerin aşırı istekleri ve hele yaptıkları taşkınlıklar dolayısıyla bu tedbirler, bunları ileri sürenlere göre, kaçınılmaz hal almışlardı. İşçiler özgürlük ve demokrasi üzerine yapılan parlak demeçlerle yetinmeyip açlıktan da kurtulmak istediklerinden, iş anlaşmazlıklarının artmakta olduğu, bir gerçekti. İşçilerin istekleri ~~en başta çabame günününün kısıltılması, ücretli izin verilmesi, sendika haklarının tanınması üzerinde toplanıyordu.~~ Bunlara, ücretlerin artırılması da eklenmekteydi tabii. İşçi sınıfının bu geleneksel isteklerinin yanı sıra, daha değişik iddiaları da vardı. Örneğin birçok emekçiler, "işçilerin denetim hakkı" nı patronlardan koparmak azmindeydiler. Bu istek, bazı işletme sahiplerinin ~~verdikleri fabrika kapama kararlarına bir karşılık niteliğindediydi.~~ Emekçilerin istedikleri, çalışmakta oldukları işletmenin hesaplarını denetleyebilmek ve endüstriyel faaliyetin devamını

sağlıyacak bir yönetim tarzını öne sürmek, hattâ zorla kabul ettirmektir. Bu ise işçilerin, patron bağımsızlığını teminlerinden çignemeleri, üstlerine vazife olmaları işlere burunlarını sokmaları demektir: Burjuvazi de, ilımlı sosyalist çevreler de böyle bir şeyi anarşistçe bir davranış sayıyorlardı.

İstediklerini elde etmek için işçiler tabiatıyla geleneksel grev silâhına başvuruyorlar; grevlerin sayısı ve genişliği de arttıkça artıyordu. Fakat sosyal ve politik hava öylesine gergin, kafalar öylesine kızgındı ki, —işçilerin grevi ya da patronların lokavtı yüzünden olsun— işlerin bu duruşları dolayısıyla çıkan olaylar gittikçe artıyordu. İşçilerin gileden çıkışlarının nedenleri çok çeşitliydi: Sosyalist gazeteler endüstriyel kârların tutarını açıklayan bazı rakamları yayımlamak aşkânlığını edinmişlerdi. İşçiler bunları gördükçe boyuna artan geçim güçlüklerine, çektikleri sefalete gittikçe daha katlanamaz hale geliyorlardı. Fabrikaların kapanmalarının hep sanayicilerin baltalama isteklerinden ibreti geldiği yolunda bir düşünce yerleşmiş olduğundan bu, öfkeyi daha da arttırıyordu. Zaten kovulan emekçilerin en çok Şubat olaylarının "elebaşuları" arasından seçildikleri, sık sık görülmekteydi. Son olarak da işçilerin böyle boşanıp patlamalarında yığınların radikalleşmelerinin bir belirtisi de vardı ki bu, onların kazandıkları ilk zaferlerin sonucuydu. Varlıklı sınıfın direnişi onların bu halini daha da körüklüyordu. Uzun süredir birikmiş şikâyetler, uzun zaman katlanılmış hakaretler, ardı arası gelmiyen sömürme, acı meyvalarını veriyordu. Kimi zaman işçiler sevmedikleri patronlardan, vaktiyle kendilerine çok sert bir çalışma disiplini uygulamış ustabaşılarla mühendislerden öc alıyorlardı. Dayak yiyen, hattâ —çok olağanüstü hallerde— öldürülen işletme sahipleriyle mayetlerinden söz edildiği oluyordu. Kapama kararlarına karşılık olarak fabrikalar işgal edilmiş, patronlar tutuklanıp mahallî Sovyetin emrine verilmişti. Daha geniş kaynakmaların habercisi olan bu heyecan karşısında sosyalist bakanlar hem nalına hem mihma gidiyorlar, bununla birlikte ortalığı yatıştırmağa da ayrıca çaba gösteriyorlardı. Çalışma bakanı menşevik Skobelev günün birinde: "Siz işçiler, varlıklı sınıfların savaş sırasında cepçelerini doldurmalarına ne kadar kızsanız, haklısınız." demiş; fakat bu kızgınlığın kanunun belirttiği dar sınırlar içinde ifade edilmesini dilemişti. Üretimi düzenlemekten ya da ör-

gütlemekten, sermayenin kaçışını da önlemekten âciz kalan Geçici Hükümet, ücretlilerden yana dönüyor; artık o gün keyfi nasılsa onlara ya itidal ve sabır tavsiye ediyor; ya da disipline saygı göstermelerini emrediyordu. Yalnız ne var ki, sözlerini dinletmek için inandırıcı kuvvete ya da kısacası, kuvvete sahip değildi.

KÖYLÜ SINIFI HAREKETE GEÇİYOR

Köylerde de durum daha iyi değildi. Devrimin ilk haftalarında köylülerin disiplini, sabırlı, sessiz oldukları gibi bir kuruntu ortaya çıkmıştı. Üst makamlarca bunlar, anayasa reformları sayesinde durumlarının düzelmesini ve hemen hemen asırlık isteklerinin gerçekleşmesini beklemeğe çağırılmıştı. Fakat Mart ayı boyunca birkaç ilde bazı olaylar çıktığı haber verilmişti. Bunlar sayıca çok değildi, uzun da sürmemişlerdi. Sonra her şey yoluna girmiş gibi görünüyordu. Geçici Hükümet yeni toprak kanununun inceden inceye hazırlanması için gerekli bilgileri toplamak üzere bir komisyonu görevlendirmişti. Böylece de kendisine köylülerin minnetini, desteğini kazandıracak olan bir iyiniet gösterisi yaptığına inanıyordu. Fakat bu umutlar çabucak boş çıkacaktı.

Köylerde devrim daha yavaş harekete geçmişti ama, patlak vermekte de geçkemez, bakanların köylülere bol keseden verdikleri sözlerle yetinemezdi. Bu sözlerin yanısıra bakanlar toprak sahiplerine karşı bazen daha belirli taahhütlere girişiyorlardı. Herkes biliyordu ya da herkesin bilmesi gerekti ki, Rusya'da toprak rejimi kökünden değişmezse devrim diye bir şey olamazdı. Milyonlarca insan bu durumun kurbanı olmuşlardı ve buna gittikçe daha güç katlanıyorlardı. Resmî makamların vurdumduymazlığı karşısında muhterem çıkarılmalarının korunmasına kendileri göz-kulak olmağa karar verdiler. Böylece de ortaya yalnız kırkar, elliser tane köylü sovyeti çıkmakla kalmadı. Ülkenin idari taksimatının bütün kademelerinde yetkileri iyice belli olmıyan, fakat kudretleri gittikçe artan yüzlerle binlerle komite türedi. Burjuva sınıfı da bunların ortaya çıkışlarına ve çoğalışlarına, zor gizlediği bir kaygı duygusuyla tanık oldu. Fakat burjuvaziye göre asıl kötülük bu değildi. Onun fikrinde az-çok anarşist olan bu kurumların doğup çoğalmasından

daha kötü bir şey vardı ki bu da anarşinin kendisinin, Rus köylerinde yayıldıkça yayılmasıydı. Olayın sertliği bölgele-re göre değişiyordu, ama yine de genel olmaktan geri kal-mıyordu. Mart ayı boyunca 34 idari bölgenin az-çok vahim kargaşalıklara sahne olduğu hesaplanmıştı. Nisan'da bu sa-yı 174 ü, Mayıs'ta 236 yı, Haziran'da 280 i buldu, Temmuz'da 325 e ulaştı. Fakat bu bir başlangıçtı henüz: Resmî makam-lara köylülerce 930 yerde mülklere elkonduğu bildirilmişti. Bu olayların 688 sı Temmuz'la Ekim arasında geçti. Şubat devrimiyle Ekim devrimi arasında —271 i 1917 nin üçüncü üç ayı içinde olmak üzere— derebeylerinin malı olan 350 sato ile konutun köyler halkınca yağma edildiği tesbit olundu.

Kiracıların ekip-biçtikleri geniş malikâne sahiplerinin sayıca çok oldukları yerlerde, kargaşalıkların özellikle sık oldukları da görüldü. Bu gibi malikâne sahiplerinin toprak-larını kendileri ekip-biçtikleri yerlerde —ki Ukrayna ile Be-yaz Rusya'da durum çoğu zaman böyleydi— kargaşalıklar daha seyrekti. Açıkça görülmüyordu ki, Rus köylüsü sefaletinden sorumlu tuttuğu kimselerle çok eski hesapları gör-mektedir. Cepheden dönen ve sayıları gittikçe artan asker-lerin de işe karıştıkları görüldü. Bunlar kaçaktılar, ama or-duda kendilerine bol bol verilen sertlik öğütlerini büsbütün unutmamışlardı. Hattâ kendilerine daha az acı çekirtmiş olan dış düşmandan çok, içerideki eski düşmanlarıyla sa-vaşmakta daha büyük sevk ve çaba göstermişlerdi.

Köylülerin öfkesi yalnız toprak aristokrasisine ve bü-yük toprak sahiplerine yönelmiş değildi. Bunlar Stolipin ka-nunlarından yararlanarak (I. bölüme bk.) 1906 ile 1914 ara-sında eski geleneksel topluluktan ayrılıp bağımsız duruma giren köylülere de çatıyorlardı. Onların bu "kalleslik"lerini bağışlamak istemez ve içlerinden zengin olanların da yeni kazandıkları servetlerini affedemez gibi bir halleri vardı. Onun için bunların vaktiyle ayrıldıkları köy topluluğuna dönmeğe zorlandıkları da oluyordu. Fakat bu, köylülerin so-rumlu tutuldukları aşırılıklarla keyfiliklerin en hafifiydi. Bunlar kiralaçlıkları toprakların kiralalarını tek taraflı ola-rak indirmişlerdi. Hattâ altında ezildikleri vergiyi nasıl ara-sıra Devlete ödemeğe yanaşmıyor idilerse, toprak sahipleri-ne de para vermeğe yanaşmıyorlardı. Daha da ileri gidi-yorlar, büyük çiftliklerden tarım işçilerini kovup bunların

tarım âletlerine elkoyarak işletmeyi imkânsızlaştırıyorlardı. Bu da bu çiftlikleri kendilerinin işletmelerine yeter bir ne-den oluyordu. Başka yerlerde ise köylüler, mülk sahiplerinin *kendilerine ayırdıkları topraklarla dindendirilen tarlaları da zaptediyorlardı. Birçok hırsızlık olayları da görülmekteydi. Daha genel olarak köylüler toprak ağalarının otlaklarını parasız kullanarak ve kendilerine danışmaksızın ormanların-dan gelişigüzel kesim yapmağa karar vererek onların hak-larını çiğniyorlardı.

Bununla birlikte vakit geçtikçe ve köylülerin istekleri-ni yerine getirmek için hiçbir şey yapılmadıkça, mujik de resmî makamların düzeni ayakta tutmaktan âciz olduğunu gördükçe kargaşalıklar daha şiddetlenmeğe, kanlı hesap-lasmalar haline gelmeğe başladı. Elkomanın yerine yağma geldi. Fransız İhtilali sırasında köylüler satoları yaktıkça: "Kırmızı horoz ötmeğe başladı," derlermiş. Rusya'da da kı-rmızı horoz yeniden ötmeğe başladı. Özellikle yaz sonunda ve güz boyunca yığın halinde, yalnız satolarla köy evlerinin değil, tarım araçlarının ve sayısız sanat hazinelerinin de tahrip edildiği görüldü. Kütaphklar olsun, değerli dinsel tas-virler ve daha bin türlü esya olsun, bütün bunlar eski Rus-ya'nın köy uygarlığını alâmetleri-ydi. Can-kayı da olu-yordu üstelik: Köylülerin öfkesi yalnız esyaya yönelmiş de-gildi çünkü.

Bu konuda da Geçici Hükümet büyük bir sorumluluk yüklenmiş bulunmaktaydı. Çok geniş ölçüde bir sorunla kar-sılaşmış bulunuyordu şüphesiz. Köylülerin acıklı durumu ve köylerin geri kalışı oldum olası başlıca felâketlerden biriy-di ve Rus toplumunun tümünü çürütmekteydi. Fakat bu bi-le bu sorunları gecikmeden ele almak için yeterli bir ne-den değil miydi? Fakat hükümet, toprak sorununu ancak bir Kurucu Meclisin çözmeye yetkili olduğunu ileri sürerek işi böyle düşünmüyordu. Hukuk bakımından aşırı bir şe-kilcilik miydi bu, yoksa burjuvaziye gösterdiği hatırsayar-lığın yeni bir kanıtı mı? Burjuvazi de derin sosyal reform-ların gerçekleştirilmesi işini çıkmaz ayın son çarşambasına —hattâ daha da sonraya— bırakmak yolundaki arzusunu gizlemiyordu zaten. Muhakkak olan şu ki, köylülerin du-rumu düzelecek yerde birçok bakımlardan daha kötüye git-tiği için, hükümetin beceriksizliği de daha vahim bir hal almış bulunmaktaydı. Toprak sahiplerinin kafaları ise ba-

kanlarının göre daha iyi işliyor benzemektedir. Onlar gibi kılı kırk yarmıyorlardı da sonra. Onun için kendi bakımlarından resmî makamlara göre daha çok girginlik gösteriyorlardı. Bir toprak reformunun yaratabileceği etkilerden korunmak için, birçok aristokratlarla zengin köylüler daha atik davranarak uydurma toprak satışlarına giriştiler. Yabancıların mülklerinin ellerinden alınmayacağını sandıkları için, bunların suç ortaklarından da yararlandıkları oluyordu. Köylüler bu dalaverelerin hepsini biliyorlar, bu işlere son versin diye hükümete başvuruyorlardı. Fakat, her zaman olduğu gibi, onun kötü niyeti, vurdumduymazlığı yahut savsaklamalarıyla karşılaşılıyorlardı.

Mayıs ayı içinde Kerenski bir köylüler delegasyonunu kabul etti: Kendisine bu gibi yolsuzlukları anlatmağa gelmişlerdi. Bakan, karşısındakilerin hemencecik sözlerini kesti; kesin bir tavırla: "Geçici Hükümet şimdi tedbir alıyor, arkadaşlarınıza söyleyin, hiç korkmasınlar, hükümet de ben de görevimizi yapıyoruz," dedi.

Bir köylü söze karıştı: "Toprak satışlarını yasaklayan bir kanun çıkarılacak diye bize uzun zaman önce söz verilmişti ama bu söz tutulmadı," dedi. Bu sefer Kerenski öfkeden kıpkırmızı oldu: "Gerekli tedbirleri alacağız dedik ya!" diye bağırды, "alacağız bu tedbirleri!" Köylünün kendisine kuşkuyla baktığını görünce de kızgın kızgın ekledi: "Kuşku lu kuşku lu bakma yüzüme öyle!"

Fakat hükümet köyler halkından, gittikçe artan bir kuşkuyla bir sabırsızlıktan başka şey de beklemezdi. Bir toprak komisyonu kurulmuş, epey yavaş ilerliyen oldukça gizli çalışmalar yapıyordu. Çıkardığı kanunlar pek yetersizdi: Bunlardan biri toprak komitelerine ekilip biçilmeyen topraklarla kullanılmıyan tarım araçlarına elkoma izni vermişti ama bu komiteler zaten böyle bir izni beklemiş değillerdi. Bir başka kanun da bir köy görevlisince onaylanmıyan toprak satışlarını yasaklamaktaydı. Zaten bu sonuncu tedbir ancak Temmuz sonunda alındı. Oysa, sözde yasaklamakta olduğu işlemler hiç ceza görmeksizin aylar ayı sürüp gitmişti.

Geri yanı için de merkezi iktidar gözdağı vermek üzere sağa sola emirler yağdırıyor; toprak komitelerinin yetkilerini yalnız uzlaştırıcı nitelikte olarak sınırılıyor; köylülerin topraklara elkomalarını ya da herhangi bir "aşırılık"ta bu-

lunmalarını yasaklıyordu. Mahallî makamlara hitabeden menşevik içişleri bakanı Çeretelli, emri altındakilere kesin talimat vererek: "Kargaşalık ve anarşi çıkarmak teşebbüslerini çok enerjik tedbirlerle bastırmağa mecbursunuz. Toprak mülklerine keyfi olarak elkomalara ve şiddet hareketlerine katiyen göz yummayacaksınız," diyordu. Tamamen tenkil niteliğindeki tedbirler alma eğilimi etkili olarak uygulanmadığından daha çok zararlı oluyordu. Bu türlü emirleri uygulamak için gerekli araçlar elde bulunmadığından, hepsi lâfta kalıyordu.

Böylece Geçici Hükümet ne köylülere yaranabiliyor, ne de mülkleri ellerinden alınarak sorumluları cezalandırılmıyş toprak sahiplerine hoş görünebiliyordu. Köylülerin daha fazlasını bekleyebilecekleri kurumlar da kendi otoritelerini arttırmıyorlardı. Özellikle devrimci sosyalist parti (D. S.) ve Köylü milletvekilleri Sovyeti bu durumdaydılar. Devrimci sosyalistler, bütünlüleri bakımından, taşıdıkları ada uygun bir politik gücü çoktandır temsil etmez olmuşlardı. Daha devrimden önce, belli belirsiz radikal tutumda birçok küçük burjuvayı aralarına almışlardı. Bunların en ünlü örneği de Kerenski'ydi. Şubat zaferinden sonra saflarına, sosyalizm zihniyetine tamamen yabancı birçok kimseler katıldı. Bu karmakarışık toplulukta birçok aydınlar, avukatlar, subaylar, hattâ generaller vardı. Aralarında eskiden koyu çaracı olanlar bile vardı hattâ. Partinin başında Çernov bulunmaktaydı. Bu adam yirminci yüzyıl başlarında bu partiyi kurmağa kalkmış, ona sosyalist ilkeleri benimsetmeğe uğraşmıştı. Lenin'den birkaç gün sonra sürgünden dönmüş, ilkin solcu lider pozları takınmıştı. Fakat Geçici Hükümette Tarım bakanı olunca, köylülerin isteklerini en devrimci nitelikleriyle kendi kişiliğinde canlandırmış olan bu adam, resmî politikayı en geçici, sonunda da en oyalayıcı yönleyle temsil eder olmuştu. Haziran'da Köylü Sovyetleri Birinci Ulusal Kongresi'ne şu sözlerle hitabetti: "Devletin bütünü için geçerlikte bir kanun olmadıkça, toprak sorununun mahallî teşebbüslerle çözülmesi kabul edilemez. Keyfi davranışlar kamunun felâketine yol açacaktır." Ayrıca bakana göre köylülerle toprak sahipleri arasında çıkabilecek anlaşmazlıkları giderme işi, "uzlaşma odaları"nın görevi olacaktı.

Devrimci sosyalist partisi her şeye rağmen köylerin

bağlılığını elinde tutar görünüyordu ama bunda gerçek bir nüfuzun belirtisinden çok, tarihsel bir anımsamanın yanısıra büyük bir politik kargaşalığın kanıtı da vardı. Kongrelerinde yöneticilerinin ağızından parti boyuna herkesi sâkin olmağa, disiplinli davranmağa çağırıyor; toprak reformuyla ilgili her şey için yalnız Kurucu Meclisin yetkili olduğunu boyuna ilân edip duruyordu ama kopardığı bütün cayırtı etkisiz kalıyor; yığınlar üzerindeki kudreti de gittikçe daha adı var kendi yok hale giriyordu.

Öte yandan Köylüler Sovyetinde çok büyük gelişmeler ortaya çıkıyordu. Bunlar da daha birkaç ay süreyle hayal kuracak olanların yıkılmalarının eli kulağında olduğunu to-murcuk halinde göstermekteydi. Köyler halkının temsilcilerini bir araya getiren ilk ulusal toplantı 4 Mayıs'ta Petrograd'da yapıldı. Yürütüm Komitesi için yapılan seçimlerde Çernov'la Kerenski 800 den fazla oy aldılar. Lenin ise zar-zor yirmi oy alabildi. Geçici Hükümetin genel politikası bu kongrede büyük çoğunlukla onaylandı. Bunu görenler, Rus ulusunun büyük çoğunluğunun böylece, Köylüler Sovyeti aracılığıyla yeni iktidarı desteklediğini sanabilirlerdi. Fakat buna ancak çok saf kimseler kanabilirdi. Çünkü aynı kongre bir karar sureti kabul etti. Bunda, Kurucu Meclis beklemeden "bütün toprakların, emekçilerce eşit olarak kullanılmak üzere, hiçbir tazminat verilmeksizin kamu malı haline getirilmesi" isteniyordu. Bu ise, plebisitten geçirilmiş olan bu Geçici Hükümetin bekleyici felsefesine ve muhafazakar politikasına tam karşıt bir isteği ortaya atmak anlamına geliyordu. Aynı zamanda bu, bolşeviklerin öne sürdükleri programa yakın bir programı bilmeden benimsemek anlamına da geliyordu. Oysa kongre üyelerinin büyük çoğunluğu, bolşeviklere tam bir düşmanlık beslemekteydi.

Lenin kongreye hitabetme iznini alınca kendisi aleyhinde etkilenmiş, vereceği söyleve ciddi olarak kulak vermeğe pek az niyetli bir dinleyici topluluğuyla karşılaştı. Fakat bolşevik şefi belki de genç avukat olarak eskiden basit Rus köylüleriyle yaptığı temasları hatırladı, en çaprazlık düşünceleri sade ve açık bir dille anlatmak gibi güç bir sanatta ne kadar usta olduğunu yeniden gösterdi. Hazır bulunanların kendisini can kulağıyla dinlemelerini başardı ve konuşma süresi bitip de başkan sözünü kesmek isteyince delegeler hatibe, söze devam etmesi için izin verdi-

ler. İsteklerini herkesten iyi anlamış olan bu adamın kanıtlarını benimsemiş olmaktan uzaktılar. Bununla birlikte, Lenin yerine oturduğu sırada, bir tanık, tarihçi Sukhanov, orada bulunanlardan birinin, yanında oturan arkadaşının kulağına: "Sağduyu derim buna ben..." dediğini işitti.

Sovyet Devletinin gelecekteki kurucusunun o an için başka hiçbir iddiası yoktu: Hasımlarıyla rakipleri kof bir çenebazlığa gömülürlerken, Lenin hem devrimi, hem sağduyuyu dile getiriyordu. Aradan birkaç ay daha geçince, sosyalizme böylesine kapalı o nankör Rus köylerine ekmiş olduğu tohumlar filizlenmeğe başlayacaktı.

RUSYA DÖNEMEÇTE : SAVAŞ MI, BARIŞ MI?

Birbiri üzerine yığılmış bu sorunları az-çok başarı ihtimaliyle çözmeğe kalkışmak için derli-toplu, dinamik bir Devlet otoritesinin bulunması gerekti. Fakat ikil iktidarın varlığı bu imkânı yokediyordu. Öte yandan, zaman geçtikçe Rus halk yığınının o andaki yöneticilerinden ayırmakta olan uçurum daha derinleşiyordu. Özellikle Geçici Hükümet, cansız bir beden olarak kalmaktaydı. Bu da hiç şaşılacak şey değildi: Adı var kendi yok bir nesne —sözde egemenlik— üzerine kurulmuş olan bu hükümet, bir masalla beslenmekteydi. Bıkılıp usaamadan tekrarlanan, kutsal bir gerçek, bir "âmentü" haline getirilen bu masal, şöyle anlatılmaktaydı: Şubat devrimi yurtseverce bir atılışın meyvası olmuş; hattâ daha fazlasıyla, böyle bir atılışa fırsat vermişti. Çarlıktan kurtulmuş olan Rusların, insanı coşturan bu bahar mevsiminde, şevkle savaşa devam etmekten, Yurt için yaşayıp ölmekten başka istedikleri yoktu. Politika adamları hiçbir zaman böyle bir sapınca kapılmak suçunu işlememişlerdir ve bu tarihsel saçmalk, çağdaş dünyanın kaderi üzerine diplomatların bütün görüşmelerinden, politikacıların bütün kombinasyonlarından, bütün konferanslardan, bütün anlaşmalardan, bütün askerî paktlardan daha çok ağır basmıştır.

Bu kaziye, gerçeğin tam tamına tersiydi. 1917 Şubat'ında halkı sürükleyen şey bozgunların utancı ve onların öcünü alma arzusu değil, savaşa karşı duyulan bezginlik olmuştü. Çarlığın düşüşünden sonra zirvede olup biten deği-

sıklıklar ve bütün politik ve sosyal havada görülen değişme —ki Sovyetin kuruluşu ve elde ettiği otorite bunun en açık kanıtıydı—, bütün bunlar Ruslara zaferlerin tadını ve askerce bir ateşliliği geri getirmiş değildi. Üstelik halk, üç yıllık bir boğazlaşma sonucu bunların bedelini de, kofluğunu da öğrenmiş bulunuyordu. Bazı halk hareketleri, olayların akışını ve halktaki duygunun gelişimini niteliyen dalgalanmalar, kimi anlarda yurtseverliğin canlandığını sandırabilirdi şüphesiz. Gerçek kapsamdan yoksun bir rastlantıdan ibaret şeyi, devrimin zaferini izliyen ferahlık havası izah etmekteydi. Bunu, tarihi yaratan o derin kaynaşmalarla bir tutmak için Rusya'nın yeni yöneticilerinin ayrırcı vasıfları olan o bönce iyimserliğe, o derin kısa görüşlülüğe sahip olmak gerektili. Geçti sonradan Kerenski müttefikleri: "Hiçbir uzlaşma barışına yanaşmadılar. Savaşı sonuna dek götürmekte direndiler. Böylece Geçici Hükümetin devrilmesine, bolşeviklerin zafer kazanmasına sebep oldular," diye suçlayacaktı. Oysa 1917 de milliyetçiliği yurtseverlikle bir tutan ve parlak lâfların ardında kof tasarılar ya da iğrenç dalavereler gizliyen birtakım adamların hayallerini —ya da küçük hesaplarını— benliğinde yine bu aynı Kerenski canlandırmıştı. Halk yığınlarına gelince bunlar bir süre için aldatılabiliyordu ama, halkın sağduyusu yalnız atasözleriyle dile gelmez. Onun yanısıra dalaverecilerin maskelerini alaşağı eden bir kudret de bulunur. Fakat bunu politikamın küçük kuklaları bilmezler de, tarihin büyük strateji uzmanları hesaba katarlar.

Bakan Milyukov'un inkâr edilmez meziyetleri vardı ama, bu kategorilerin birincisinde yer almış bulunuyordu. Barış ve savaş gibi önemli bir konuda Geçici Hükümetin politikasına verdiği yön, ufak-tefek farklar hesap dışı olmak üzere, bu hükümetin devrilisine kadar değişmeden kalacaktı. Devrimden önce bunun, ancak Alman kısırtıcılarının işi olabileceğine inanmıştı. Devrimin başarı kazanışından sonra ise bunun ateşli bir yurtseverlik ve savaşçı bir enerjiyle eş anlama geldiğini söyledi. Herbiri açık-seçik ortada olan birbirine aykırı iki gerçek üzerine kurulu politikası, çabucak iflâsla sonuçlanacaktı.

Bütün kusurlarının yanısıra Milyukov'un bir meziyeti vardı ki başka bir nesneye uygulansa hârikalar yaratırdı: Rus diplomasisinin yeni başı, inatçıydı. Rusya'nın güttüğü

savaş amaçları ve Müttefiklerle yaptığı gizli anlaşmalara olan bağlılığı hakkında yaptığı ilk demeçler, Sovyetin düşmanca tavırla karşılaşmıştı. Arkadaşları daha ihtiyatlıydılar, ilımlı sosyalistlerin alınganlıklarıyla titizliklerini kollamak gerektiğini düşünüyordular. Milyukov böyle düşünmedi. 1 Mayıs'ta (Batı takvimine göre) Dışişleri bakanı olarak öbür müttefik ülkelere diplomatik bir notayla birlikte Geçici Hükümetin 27 Mart'ta (9 Nisan'da) Hazırlanmış olan, barışla ilgili bildirisini gönderdi. Sovyetin isteklerini yerine getirmiş olmak için, bu sonuncu belgede Rus savaş amaçlarını belirtme işine ilımlı bir eda verilmişti. Şöyle az-çok genişçe bir yorumla bu, çarlığın topraklarını genişletme yolundaki eski tasarılarından vazgeçiş anlamına gelebilirdi. 27 Mart tarihli bu bildirisinin yazılmasına Milyukov zorla razı olmuştu. Fakat metnini Müttefiklere ulaştırmak istemedi. Kendisini buna zorladılar. 18 Nisan'da isteneni yaptı ama baş tarafına bir de nota ekledi. Bunda "Geçici Hükümetin yurdun haklarını savunacağını ve Müttefiklere karşı giriştiği taahhütlere tam bir saygı göstereceğini" bir defa daha belirtiyor; Rusya'nın "bir daha kanlı savaşlar olmaması için gerekli inancalarla müeyyideleri elde etmek" azminde olduğundan da söz ediyordu. Başka bir deyimle Milyukov'un notası, Geçici Hükümetin Sovyete verdiği tavizleri geri almaktaydı. Üstelik bunun metni, güya bir çeşit başlangıç teşkil ettiği, tumturaklı bildirisinin metnini yalanlamaktaydı. Sovyet yöneticilerine bir meydan okumaydı bu: Sovyetlere karşı, gösterdikleri uzlaşma zihniyetinin umdurabildiği, yeni üstünlükler kazanma isteğinden ilhamlanan, bile bile yapılmış bir meydan okumaydı şüphesiz.

Fakat asıl vahimi şu ki, liberal şefin yaptığı bu iş, halkın beslediği duygular karşısında gerçek bir kısırtıma niteliğindedir. Milyukov'un notasının içindekiler öğrenilir öğrenilmez halk yığınları kendiliklerinden harekete geçtiler. 20 Nisan (3 Mayıs) günü silâhlı 25-30.000 asker duydukları öfkeyi belirtmek için sokaklara döküldüler. Menşevik basın bile bu öfkeyi paylaşıyordu: Hükümetin notasını "demokrasinin (yani Sovyetin) niyetlerini maskara eden bir davranış" diye niteliyordu çünkü. Göstericiler hükümet merkezi olan Maria Sarayına doğru yürüdüler. Ellerinde, anlamları apaçık olan, "Kahrolsun Geçici Hükümet!", "Kahrolsun Milyukov!", "Kahrolsun emperyalist politika!", "Milyukov, Gus-

kov: İstifa!" gibi sözler yazılı pankartlar taşıyorlardı. Askerler Sovyet yöneticilerini hedef tutmamışlardı ama bunlar, bütün nüfuzlarını kullanıp askerleri kışlarına döndürmeğe öğleden sonra karar verdiler. Bunu kısmen başardılar ama, göstericilerin saldırılarına uğramaktan geri durmadılar. Beri yandan, kenar mahallelerdeki işçiler, durumu tartışmak için toplanmışlar, askerlerin giriştikleri harekete katılmağa hazırlanıyorlardı. Burjuvaların oturdukları mahallelerde de az-çok kaynaşma olduğu bildirilmekteydi. Bunlar da karşı-gösteri hazırlıyorlardı. Bununla birlikte o gün, başka bir olay çıkmadan sona erdi.

Fakat ertesi gün gösteriler daha büyük ölçüde yeniden başladı; yeni yeni işçi gruplarının katılmasıyla genişledi. Nevski gezisinde yurtsever toplulukların da katılması, bunların sertliğini arttırdı. Bir gün önceki sloganların karşısına burjuvaların "Yaşasın Milyukov!", "Geçici Hükûmete güveniyoruz!" sloganları çıktı. Göstericiler bu sefer haykırma-larla, pankartlarla yetinmediler. Karşılıklı ateş açıldı ve ölü-yaralı kurbanlar, başkent'in kaldırımlarını kana boyadılar. Garnizon komutanı General Kornilov bir gün önceden beri sabırsızlanıyor, Geçici Hükûmetten askerlerle işçiler üzerine ateş açtırma izni istiyordu. Böyle bir karar, iç savaşın başlaması anlamına gelebilirdi, bakanlar da bu kabına sığamı-yan askerin isteğine "olmaz" dediler. Gösterdikleri ihtiyat yalnız sağduyularının belirtisi değil, acizlerinin de kanıtıydı. Gerçekten, bir defa daha olaylara hükmeden Geçici Hükûmet değil, Sovyetti. Derken Sovyetin Yürütüm Komitesi işe karıştı, bir bildiri yayınlıyarak "halkı silâhlı bir gösteriye çağırın, havaya ateş etmek için bile olsa silâh kullanan herkesin, devrime ihanet etmiş sayılacağını" açıkladı. Komite ayrıca kırk sekiz saat için her türlü miting ya da yürüyüş yapılmasını yasakladı. Sovyetin buyruğu harfi harfine yerine getirildi.

Şimdi de iş, Milyukov'un notasının ortaya çıkardığı olayı politik bakımdan yatıştırmağa kalıyordu. Sovyetin Yürütüm Komitesi 19 a karşı 34 oyla ılımlı bir tavır takınmağı kararlaştırdı: Dışişleri bakanının kullandığı deyimleri inkâr etmesini hükûmetten istemeksizin, yüksek çevrelerin bunlara vermeği kabul ettiği resmî yorum tarzıyla yetindi. Notadaki "inancalar" ve "müeyyideler" deyimlerinin yalnız ilhaklar ve tazminat gibi iğrenç gerçekleri değil, başka bir

tarzda güvendirici ve şerefli olan uluslararası hakemlik geçişini de kapsadığı ileri sürüldü. Bununla birlikte bu, çok ciddi bir krize bulunmuş geçici bir çözüm yolundan başka şey değildi: Çünkü bu kriz savaş alanında, yani sokakta proletarya ile burjuvazinin temsilcileri arasında bir çatışmaya yol açmıştı. Toplum sınıfları arasında bir anlaşmadan yana olan herkes için bu, ne telâşlandırıcı bir belirtiydi! Bakan odalarıyla Sovyetin koridorlarında bir uzlaşma olsun isteniyordu ama halkın kendi içinde, doğrudan doğruya bir çatışma ihtimali karşısında kimse gerilemiyordu. Şubat'tan bu yana yine ilk defadır ki kan akmıştı. Durum çok ciddi olduğundan, gösterişli tedbirlere başvurmaktan kaçınmanın sırası değildi. Nisan ayındaki gösteri günlerinin ertesinde, Milyukov'un notası hiç değilse görünürde, Geçici Hükûmetçe reddedildi. On gün sonra da Milyukov hükûmetten çekilmek zorunda kaldı.

Bu çekiş dolayısıyla bakanlar kurulunda önemli bir değişiklik oldu. Özellikle burjuvazi çevrelerinde Geçici Hükûmetin kuruluş tarzını genişletme ve buna Sovyetle ılımlı sosyalist partileri çok daha geniş ölçüde ortak etme zamanının geldiği sanıldı. Böylece de "birinci koalisyon" doğdu: Prens Lvov görevinde kaldı, fakat Kerenski Savaş bakanı oldu. Sosyalist harekete dolaylı ya da dolaysız bağlı bulunan beş ayrı kimse de bakanlıklara atandı. Milyukov kendisine teklif edilen Millî Eğitim Bakanlığını istememişti. Onun yerine Dışişleri bakanlığına eski Maliye bakanı Terşçenko getirildi. Bu adam meşrutiyetçi demokrat, yani "K. D." partisinden değildi ama, yine de onun yüksek burjuva çevrelerinin temsilcisiydi.

Böylece yeni rejimin ilk hükûmet buhranının hemen o andaki nedeni uluslararası bir sorun —yani savaş amaçlarının tanımlanması— olmuş oluyordu. Bununla birlikte Petrograd'ın sahne olduğu olaylar, Geçici Hükûmeti dış politikasında ciddi bir değişiklik yapmak ve savaş konusundaki tutumunu değiştirmek yoluna götürmedi. Programının ana çizgilerini belirttiği ilk resmî bildirisinde "ilhaksız ve tazminatsız" bir barış sağlamak için elinden gelen her şeyi yapacağını taahhüt etti. İlimli sosyalistlerin çok hoşuna giden bu formül, nihayet resmen kabul edilmiş oluyordu. Hükûmet ayrıca, daha önceki 27 Mart bildirisinde açıklanan ilkelere uygun bir anlaşmanın yapılması için Müttefikler nez-

dinde teşebbüse girişeceğine de söz veriyordu. Bu, gizli anlaşmaların ve içlerindeki emperyalist hükümlerin tekrar gözden geçirilmesini sağlamaya çalışmak anlamına mı geliyordu? İyimser kişiler bir an için böyle bir umuda kapıldılar ama, bu yönde gerçekten hiçbir teşebbüse girilmedi.

Aslında, hükümet programının özü, bu övülmeğe değer belirsiz niyetlerin içinde bulunmamaktaydı. Milyukov'un da kaydettiği gibi "müttefik diplomatlar telgraflardaki "demokratik" deyimlerin, o ânın isterlerine elde olmadan yapılan bir tâviz olduğunu biliyorlar ve bunu hoş görüyorlardı." İşe başlarken yayınladığı bildiriye kendisine düşen başlıca görevin, "ordunun demokratik niteliğini kuvvetlendirmek ve savunma bakımından olduğu kadar saldırı bakımından da savaş gücünü düzenleyip arttırmak" olduğunu bildirmesi dolayısıyla bu diplomatlar, hoşgörülüğe daha çok eğilimliydi-ler.

Gerçekten, Geçici Hükümet sosyal alandaki niyetlerinin temizliği bakımından inanca üzerine inanca verebilirdi; iddialı bir ekonomik programın yakında hazırlanacağını ve daha sonra da uygulanacağını bildirebilirdi. Kendisinin de katılmış olduğu "ilhaksız ve tazminatsız barış" ilkesinin devrimci iyiliklerini ilân edebilirdi ama, bunların hepsini ikinci derecedeydi. Koalisyonun akıllı fikri başka şeydeydi ve bu, tek sözde özetlenmiş bulunuyordu: "Saldırı!" Yani bazılarına fazla sürmüş görünen bir durgunluk döneminden sonra savaşa yeniden başlamak. Bu sorun yalnız askeri nitelikte değildi. Bu niteliği çok eksikti: Tersine, askeri bakımdan Rus ordusuna yeniden aralıksız bir ileri yürüyüş yaptırma tasavvuru, uzun süredir sağma bir şey haline gelmişti. Fakat politik bakımdan saldırı, sağ kanada mutlak bir zorunluk, ılımlı sosyalistlere de "gerekli bir kötülük" olarak görünüyordu.

Hükümet bildirisine ordunun savaş gücünün artırılmasına ilişkin sözlerin konulmasını "K. D."ler istemişlerdi. Hatta bu formülün kabul edilmesi liberaller tarafından hükümete katılmalarının vazgeçilmez şartı olarak gösterilmişti. Bu istek beklenmedik bir şey değildi tabii. Bütün Rus politikasının savaşın isterlerine göre ayarlanması için burjuvazi uzun zamandır ayak diremekteydi. Savaşa katılan öbür ülkelerde olduğu gibi, memleketin bütün yaşantısının askerî zorunluklara tâbi olması gerektiği iddia ediliyordu ve bu

tutum, yalnız yurtseverce nedenlerle izah edilmemekteydi. Gerçekten Rus liberal çevreleri savaşı sürdürmeyi ve askerî harekâtı şiddetlendirmeyi —aynı zamanda savaş araçları üretimini arttırmayı— ulusun her şeyden üstün tuttuğu başlıca amacı haline sokmakla, sosyal reformların gerçekleşmesi için geçecek zaman haklı gösterilmiş olacaktı, düşüncesindeydiler. Böylece kutsal beraberlik ve sınıfların işbirliği havası yeniden canlandırılmaya çalışılıyor ve muhafazakârlar bunu, kendi çıkarlarının savunulup korunması bakımından çok elverişli buluyorlardı. Savaş çabasını arttırmak demek, askerî çevrelerin ve özellikle Genelkurmayın itibarıyla otoritesini nihayet yeniden kurmak demekti. Sosyal hercümerçlerin ortasında —askeri olmaktan çok politik olan— böyle bir işin anlamı apaçıktı.

Eski Duma arasına "özel konferans" halinde toplanmaktaydı. Üyeleri arasında bu işin ateşli savunucularına rastlanıyordu. Bu oturumlardan birinde en gözde üyelere ve eski rejimin tipik şahsiyetlerinden Maklakov: "Eğer gerçekten saldırıyı başlatır ve savaşı yapabilirsek, o zaman Rusya'da bütün işler çabucak düzelecektir," demişti. Bundan daha açık konuşulamazdı.

Sovyetin çoğunluğu ile belbibaşlı simalarının, saldırı tasarisını desteklemekte başka nedenleri vardı. Geçici bir heves halinde barışçılığa ve demokratik bir barış düşüncesine duygu bakımından hep bağlı olduklarından, yurtlarının güçsüzlüğünün, programlarının yabancı Devletlerce kabulü şansını azalttığının farkındaydılar. Büyük Britanya ile Fransa'yı etkilemek için Rusya'nın yani her şeyden önce onun ordusunun prestijiyile itibarını arttırmak gerektiğini sanıyorlardı. Bu amaca ise ancak, Rus kıtalarına Müttefikleri gerçekten ilgilendiren bir alanda, Almanya'ya karşı savaş alanında zaferler kazandırıp onların saldırı yeteneklerini Batılılara göstermekle ulaşılabacaktı. Böyle zafer çelenkleriyle süslenmiş olarak, Sovyetin liderleri artık Avrupalı ortaklarınınca ciddiye alınacaklar ve bir uzlaşma barışı ihtimali nihayet hayal olmaktan çıkacaktı.

Temelindeki bölünge rağmen bu yargı tarzı itiraz götürmez bir gerçeği hesaba katıyordu: Şubat'tan beri Rusya'nın Müttefikleri onu, Merkezî Devletlere karşı artan bir enerjiyle yeniden savaşa zorlamaktaydılar. Rejim değişikliği Fransız ve İngiliz demokratik çevrelerinde şevkle, he-

yecanla karşılanmıştı. Bu çevrelere göre çarlık, yük halini alan bir müttefikti: Onun yalnız varlığı bile "hak ve özgürlük" uğrunda yapılan bir savaş tezini yalancı çıkarmaya yetiyordu. Buna karşılık İngiliz muhafazakârları arasında çarlığın devrilişi bazı üzüntülere ve kaygılara yol açmıştı. Fakat herkes Geçici Hükümetin hulyalarını paylaşarak zorbalık rejiminin yokoluşunun, askerlerin kırılan şevkini canlandıracağına ve savaşın sürdürülmesine yararlı olacağına inanıyordu. Çarlık idaresinin beceriksizliği ve Petrograd'ın en yüksek sosyetesinin kimi nüfuzlu çevrelerindeki cermenseverlik, müttefikler için hoşnutsuzluk vesileleri yaratmıştı. Şimdiyse bunların yokolduğunu görmekte, Geçici Hükümet çevreleri ferahlanmış bulunuyorlardı.

Ondan sonra da Batı Devletlerinin Rus devrimi karşısındaki tutumlarına iki kaygı hâkim oldu: Birisi Rus savaş çabasının en yüksek noktada tutulduğunu görmek; özellikle sonradan ortaya çıkan öbürü de, yalnız Rus varlıklı burjuvazisini değil, tepki yoluyla Batı kapitalizmini de tehlikeye koyacak nitelikteki sosyal sarsıntılarını önlemektir. Bununla birlikte 1917 de askeri kaygılar her şeyden baskın çıkıyor; sonra müttefik Rusya savaş içinde tutularak aynı zamanda bolşevik devrimcilerin ilerleyişleri de önlenmiş oluyordu.

Bu amaçları gerçekleştirme işine başka başka yollardan giderek, fakat eşit bir çaba göstererek çalışanlar, başkentteki Fransız ve İngiliz diplomatik temsilcileri oldu. Muhafazakâr düşünceli Fransa Büyükelçisi Maurice Paléologue, eski rejimin yüksek sosyetesıyla en iyi ilişkileri kurmuş bulunmaktaydı. Çarlık yönetim çevrelerinin körlüğü karşısında duyduğu kaygıya rağmen, onlarla da arası çok iyiydi. Fransa Cumhuriyetinin temsilcisi, çarlığın düşüşü karşısında pek az sevinmişti. Şubat devrimi günlerinde subayların gelip devrimden yana olduklarını söyleyişlerini görerek, kendi deyişle, bu hali "hazın" bulmuştu. Rusya'nın yeni efendilerinden hoşlanmıyor; şimdi su yüzüne çıkarak kenar mahallelerden ayrılp kıbar mahalleleri dolduran yeni toplum tabakalarına, bu hırpani kalabalığa karşı ise küçümsemeden, hınçtan başka şey duymuyordu. Maria sarayının koridorlarından geçerken Fransa Büyükelçisi "bu güzel yapının çehresinin ne kadar da değişmiş" olduğunu anlatmaktaydı. "Eskiden satıfatlı saray elbiseleri zıvımsı usakların van

gelip oturdukları giriş holünde kılıksız, kirloz, terbiyesiz askerler kanapelere kurulmuşlar, fosur fosur sigara içiyorlardı." Diplomatik görevi, eski günlere duyduğu özlemi açıkça göstermesine engel oluyordu tabii ama, yeni rejimi de hiç hazmedemediğini kendine göre dile getiriyordu. Günün birinde bir öğrenci grubu yolunu keserek kendisinden kızıl bayrağı selâmlamasını istemiş, Paléologue da onlara şöyle demişti: "Rusya'nın özgürlüğüne en iyi şu şekilde saygı gösterebilirim: Sizden, benimle birlikte "yaşasın savaş!" diye bağırmanızı isteyerek." O da çarın devrilişinin, onun eski uyruklarında askerlik şevkini arttıracakını umarak avunuyordu. Söylemeğe lüzum yok ki Geçici Hükümetin belli belirsiz barışçı demeçleri Fransız diplomatının hiç mi hiç hoşuna gitmemekteydi. Hele 27 Mart resmî bildirisinin aşırı bir "utangaçlık ve müphemlik" örneği olduğunu düşünmekteydi. Bu romantik gevezelik, askeri harekâtın sürdürülmesine ancak zarar verebilirdi. Buna karşılık Paléologue'un, Milyukov'la arası çok iyiydi. Tam dostu Milyukov çekilmek zorunda kaldığı sırada, Fransa Büyükelçisi de Petrograd'dan ayrıldı, bu da bir rastlantının sonucu olmadı.

İngiltere Büyükelçisi, Sir George Buchanan ise yeni Rusya'nın havasına daha iyi uydu. Şu da var ki, Fransız meslektaşının yaptığının tersine olarak o, dostlarını aristokratik çevrelerden çok liberal çevrelerden seçiyordu. Şubat'tan Ekim'e kadar da Sovyetin yöneticilerinin ve çoğunluğunun barış politikası karşısında daha çok anlayış gösterdi. Tutumu, ayrıca, hükümetinin gerçekçiliğini de yansıtıyordu. Fransızlar gizli anlaşmaların değişmeden kalmaları gerektiğini düşünürler ve Rusların kendi toprak isteklerine bağlı kalmalarını arzularlarken, İngilizler çok daha az katı bir tavır takınıyorlardı. Sonunda Rus müttefiklerine, eski isteklerinden vazgeçme hakkını tanıdılar ama, İngiltere'yle Fransa'dan aynı feragatli beklememesini de şart koştular. İhtihası pek açık olan İtalyan ortağın ise hiç lâfını etmediler. Nitekim Büyükelçi Buchanan (Batı takvimine göre) 21 Mayıs'ta İngiltere Dışişleri Bakanlığına yolladığı bir haberde şöyle diyordu: "Yeni sosyalist bakanlar Rusya'nın yaptığı gizli anlaşmaların içindekileri tabiiyle öğreneceklerdir. Rus askerlerine bu anlaşmaların amaçlarına varana değin savaşmaları gerektiğini söyledikleri anda, askerler bir ayrı barış isteyeceklerdir." Sonra da diplomat hükümetine, bu

konuda "güven verici" fakat "kendini hiçbir bağlantıya sokmayacak" nitelikte bir demeçte bulunmasını öğütliyerek sözlerini bağlıyordu. Netice itibariyle müttetikler için önemli olan, Rusya'yı ne bahasına olursa olsun savaşımlar arasında tutmaktı. Rusya'nın "ilhaksız ve tazminatsız barış" formülünü benimsemiş olması, bu esaslı stratejik gereklilik karşısında, daha çok ikinci derecede bir söz oyunundan ibaret kalmaktaydı.

Amaçlarına varmak için Müttetikler dostça bir kandırmaya ekonomik baskıya kadar değişen çok çeşitli çarelere başvurmak niyetindeydiler. Kandırma konusunda güzel konuşarak Sovyet çevrelerini etkileyeceklerini umdukları kimselerin hizmetlerine başvurduklar: Bunlar da Nisan'dan başlayarak bütün bahar süresince, hacca gider gibi, Neva kıyılarını ve Doğu cephesinin çeşitli kesimlerini dolayan Batılı sosyalistlerdi. Bunlar arasında —sonradan ahlâkı bozulup bolşevik devrimine katılan!— Fransız Cachin, Laffent ve Thomas vardı; Thomas'ya daha birkaç ay önce II. Nikola kendi eliyle nişan vermişti. Aralarında, sonradan dışişleri bakanlığına gelecek olan Arthur Henderson'un da bulunduğu İngiliz sosyalistleri de vardı sonra. Birçok Belçikalı, bu arada Henri de Man, Louis de Broekere ve asıl Emile Vandervelde vardı: Bu adam II. Enternasyonal'in başkanlığına savaş sırasında Harbiye bakanı olmuştu. Yalnız, Vandervelde'in de gelmiş olması ortaya çetrefil bazı sorunlar çıkarıyordu: Gerçekten, Belçikalı sosyalist lider 1914 yılının Ağustos'unda Rus sosyalistlerine bir mektup yazarak çarlığa karşı her türlü muhalefetten vazgeçip yurt savunmasından başka şey düşünmemelerini istemek gibi yersiz bir düşünceye kapılmıştı. Şimdiyse aynı Vandervelde çarlık canavarının devrilisinden duyduğu sevinç anlatmak için yine Rusya'ya gitmekteydi. Fakat Sovyetin en bilgili liderleri, ünlü konuklarının, çarlığın yokolmasına pek küçük ölçüde yardım ettiğini bilmekteydiler.

Genel olarak savaşı sonuna kadar götürmenin bütün bu taraftarları —ki hükümetleri kendilerini yalnız bu nitelikleri dolayısıyla seçmişti— Ruslarca soğuk karşılandı. İngiliz, Fransız ve Belçikalı sosyalistleri, cesaretlerini toplayıp yine savaşa gitsinler diye Ruslara yalvarıp yakardılar. Dünya demokrasisinin Almanya'nın bozguna uğrayışından ne denli kârlı çıkacağını anlattılar ama Ruslar bu kanıtlara pek

inanmış görünmediler. Buna karşılık birkaç Batılı sosyalist, gezilerinden şöyle bir inanca döndüler: Biraz sahra atarak barış programlarından birkaç toprak isteğini çıkarıp bunu hafifletmek, kendi hükümetlerine düşen işdi. "Rusya ancak bunun karşılığında Müttetiklerin safında kalabilir," diye anlattılar ama dinliyen olmadı.

Çünkü Batı Devletleri Rusya üzerinde baskı yapmak için sert ekonomik gerçeklerin değişmez kanununa daha çok güveniyorlardı. Ülkede hüküm süren hercümerç ve savaşımlar yol açtığı yıkıntılar karşısında, Geçici Hükümet de kudretli müttetiklerinin mali yardımına güveniyordu gerçekten: Özellikle de, kaynakları bozulmamış ve imkânları da çok büyük olan Birleşik Devletlere bel bağlamıştı. Fakat Rusya "taahhüt"lerini yerine getirmeye yanaşmaz, Almanya ile Avusturya-Macaristan'a karşı girişilecek genel taarruzda kendi payına düşeni yapmazsa, bugün ve yarın için onlardan nasıl yardım umabilirdi? Haziran ayında, eski Devlet bakanı Elihu Root'un başkanlığında bir Amerikan ekonomik heyeti Petrograd'a geldi. Eski Avrupa diplomasisinde ötedenberi geçerakçe halindeki dolambaçlı formüllere pek alışık olmıyan Amerikan temsilcisi, Geçici Hükümetle yaptığı görüşmelerde ülkesinin durumunu şu kısa formülde özetledi: "Savaş yoksa para da yok." Beri yandan Batılı diplomatlar da Rus yöneticilere bu kadar özlü olmamakla birlikte yine de anlaşılır bir mesajı ulaştırmak için Root'un ziyaretini beklememişlerdi: Rusya taahhütlerini yerine getirmeli, daha 1917 nin Ocak ayında Petrograd'da toplanan bir uluslararası askeri konferansta, baharda girişeceğine söz verdiği, Galiçya'daki o taarruzda başlamalıydı.

Böylece iç politika bakımından olduğu kadar dış politika bakımında da zorlayıcı mülâhazalar bir araya gelmiş oluyordu. Bu da Lvov-Kerenski koalisyon hükümetinin, Rus burjuvazisiyle Batılı Devletlerin ortak baskısına boyun eğmeği kararlaştırmasına yol açtı. Yeni Bakanlar Kurulu henüz kurulmuştu ki, Başbakan damdan düşer gibi: "Memleket ne düşündüğünü bütün gerekli otoriteyle söylemeli ve ordusunu ateş hattına yollamalıdır," dedi. Fakat bu teklifin ikinci yarısı onun zihninde birinciye göre çok daha zorlayıcı nitelikteydi.

Taarruz hazırlığı hem askeri hem politik alanda yapıldı. Gerçekten de, yalnız bolşeviklerin değil, daha genel ola-

rak hükümet tasarılarının her türlü barış ihtimallerini uzaklaştırdığını ve yurt içinde de sağcı gruplarla devrime karşıt elemanları güçlendirdiğini hisseden herkesin gösterdiği sert taarufu yenmek gerekiyordu. Haziran'da Petrograd Sovyeti taarruzu prensip olarak 271 aleyhte ve 39 çekimsere karşı 472 oyla yine de onaylamaktan geri durmadı. Sosyalist bakanların çabaları boşa gitmemişti. İş artık Almanları yenmeğe kalmıştı ama bunu başarmak için Kerenski'nin nutuk çekmekteki ustalığından başka şeyler gerekti. Gerçekten de, savaşa yeniden başlamak için gerekli psikolojik hazırlığı yapma görevini, özellikle o üzerine almıştı. Daha Mayıs ayında, Savaş bakanı olarak işe başlayışından az sonra günlük bir emir yayınlamış ve bunda, her zamanki tumturaktık boş lafları alabildiğine döktürmüştü. Askerlere: "Barışı, gerçeği ve adaleti süngülerinizin ucunda götüreceksiniz," diyordu. "Sıkı bir disiplin zihniyetiyle, görev duygunuzla, devrime ve yurda beslediğiniz sevgiyle dolu olarak, sık saflar halinde ilerleyeceksiniz." Gelecek günler bu yiğitlik dolu, sözlü enerjisiyle, ulaştığı işler acısı sonuçlar arasındaki dokunaklı ya da gülünç gelişmeyi ortaya koyacaktı: Nutuklar çekilerek uydurulan masalları gerçek, top atışlarıyla yokedecekti. Ara yerde de Kerenski bütün cephe boyunca dolaşarak kendi coşkunu askerlere de aşılacak için nutuk üstüne nutuk çekiyordu.

Rus ordusunun yorgun olduğunu, çarpışamayacak halde bulunduğunu öne süren hasımlarına cevap veren başkomutan (kendine bu sıfatı vermişti çünkü), Fransa Büyükelçisi Paléologue'un kendisinde kusur olarak gördüğü o "komedyacılık" ve "kendini beğenmişlik" karışımıyla, askerlere soruyordu: "Nasıl olur da hür Rusya, ayaklanmış bir köleler ülkesi haline gelebilir? İki ay önce, devrimin ilk saatlerinde ölmediğime ne kadar hayıflanıyorum..." Fakat o anda askerleri, yurdun kurtuluşu için canlarını vermeğe çağırıyor, bir başka sefer: "Yalvarırım size: İlerleyin!" diye bağırıyordu. "Özgürlük için savaşta, ileri! Şenliğe değil, ölmeğe gidiyorsunuz. Biz devrimcilerin, ölmek hakkımızdır!"

İsteri derecesinde coşkunu bir mizacı açığa vuran bu sözler, çoğu zaman askerî de coşturuyordu. Hiç değilse nefesleri, yaşlı sabaşlar genel olarak "baş nutukçu" dedikleri bu adamı küçümsüyorlardı çünkü. Ama şurası muhakkak ki Kerenski'nin kendine göre, olağanüstü bir söz söyleme

yeteneği vardı ve dinleyicileri üzerinde geçici olduğu kadar da gözahıcı bir çeşit büyü yaratıyordu. Hatta sonraları bir İngiliz diplomatı onun bu halini, Hitler'in halk yığınlarını büyüleriyle avucunun içine almasına benzetiyordu.

Haziran taarruzdan söz etmek için günün birinde Savaş bakanı Moskova'ya gitti. Bir tiyatro salonunda, garnizonun askerleriyle sık hanımların yanyana oturdukları karışık bir dinleyici yığını önünde söylev verdi. Her zamanki ateşliliğiyle konuşmuştu. Sözlerini bitirir bitirmez de bitkin bir halde, bir emir subayının kolları arasına yığılıverdi. Projektörlerin ışığı altındaki yüzünde, kendisi için de, başkaları için de sık sık dilediği ölümün solukluğu vardı. Askerler onu sahnedan indirdiler. Beri yandan da orada bulunan İngiliz diplomatı Bruce Lockhart'ın anlattığına göre, "halk bir isteri dalgasıyla sarsıldı. Kerenski bir sırayışta ayağa kalktı, herkes sesi kısılıncaya kadar bağırmağa başladı... Zengin bir kadın inci gerdanlığını sahneye fırlattı. Oradaki bütün kadınlar da ona ayak uydurdular ve kocasının her köşesinden sahneye dalga halinde mücevherler yağmağa başladı."

Cephedeki askerler mücevherden yana bu kadar zengin değillerdi ama, aynı derecede coşkun görünüyordular. Kerenski'nin düzenlediği bir mitingde bir asker, hatibin sözünü keserek: "Sen ne kadar dil dökersen dök, kurşunu yemeğe niyetim yok benim," dediği oluyordu şüphesiz, ama bu gibi bayağı tepkiler pek seyrekti. Çoğu zaman başkomutan söylevini bitirince askerler onu alkışlayıp sırtlarında taşıyorlardı. Hepsini canla başla savaşacağına, Rusya ve devrim uğrunda öleceğine andığıyordu. Fakat Kerenski gidip herkesin de aklı başına gelince, her günkü hali neyse ona dönüveriyordu. Askerin her günkü hali subaylara düşmanlıktan, hükümet bildirilerine aldırılmazlıktan ya da kuşku ve özellikle, sonsuz bir barış arzusunun meydana gelmeydi. Bu ise askerî bir zafer umudunu tam bir hayal haline getiriyordu.

ORDUNUN ÇÖKÜŞÜ

Rus ordusunun bütün 1917 yılı boyunca ortaya çıkarak gittikçe artan başıbozukluğu, Rusya ile dünya arasındaki ilişkiler bakımından kesin bir askerî sorun olmaktan kalmı-

yordu yalnız. Bu bozulma ve soysuzlaşma olayının çok daha önemli başka sonuçları da vardı: Otoritesini saydırmak için muhtaç olduğu aracı, Geçici Hükümetin elinden alıyordu. Ona başvuramayınca kuvvetin diliyle yetinmek zorunda kaldı ama, buna da gerçekten hiçbir zaman sahip olmadı. Bununla birlikte bolşeviklerin iktidarı bu kadar kısa zamanda ele almalarıyla sonuçlanan olayların kökünde Rus ordusunun bu önemli zaafının bulunduğunu sanmak da yanlış olur. Bu çürüyle bozulmuş hem bir neden, hem bir sonuçtu: Ülkenin Şubat'ta Ekim arasında içinde bulunduğu politik ve sosyal durumun tümünü yansıtıyordu. Başka türlü de nasıl olabilirdi zaten? Silâh altındaki 9 milyon askerle Rus ordusu, ulusun önemli ve çok gösterişli bir parçası halindedi. Köylüler bunda büyük çoğunluk halindedi: Gerçekten, 1914-1917 arasında köy delikanlılarının yarısı askere alınmıştı. Rus ordusu kaput giymiş, ucsuz bucaksız köylü sürüşüydü alt tarafı. Bu üniformalı kalabalıkla köyler halkı arasında, hiç değilse psikolojik bakımdan, sıkı bir temas vardı: Eski hınçlar, eski yakınmalar, eski dileklerle istekler aynıydı hep. Bu ortak kayguların yanısıra aynı istekler vardı: Özellikle toprağı paylaşmak için duyulan sonsuz istek, ki buna, askerler bakımından, yeniden barışa kavuşmak için duyulan sonsuz istek de eklenmekteydi.

Bütün bunlar sebepsiz değildi: Daha Şubat devrimini patlak vermeden önce asker Almanlar ve Avusturya-Macaristanlılarla savaş isteğı duymamağı başlamıştı artık. Çarlığın yıkılışından sonra cephedeki köylüler üstelik kendi kendilerine: "Cephe gerisinde şatolara, büyük malikânelere hücum başlamışken biz ne diye siperlerde daha uzun süre kalamız?" diye sormağı başladılar. Toplumsal savaşın bu dönemi onları uluslararası savaşın safhalarından çok daha fazla ilgilendiriyordu. Bunun üzerine de tam mevcuttu alaylar halinde orduyu bırakıp köylerine dönüyorlardı. 1 Ocak 1917 de cepheye 7 milyon kadar asker vardı. Aynı yılın Ekim ayında toptan toptan 6 milyon kalmıştı. Ordu mevcudundaki bu azalış savaşlarda çok sayıda ölü verilisinden değil, ordu safalarında gedikler açan yığın halindeki kaçışlardan beri gelmekteydi. Tıkım tıkım dolu trenler, kendi kendilerini terhişe karar veren askerleri taşıyordu. Bunların köylerine dönüşleriyle birlikte de aşırılıklar, kargaşalıklar başlıyordu. Bu hareketi durdurmadan âciz kalan resmî makamlar, ilk oia-

rak askerlere belli bir süre içinde birliklerine dönmelerini emrettiler. Bu süre bitince emir yenilendi ama, yine bir faydası olmadı. Bunun üzerine Hükümet olup bitenlere boyun eğmekten başka çaresi kalmadığını nihayet anladı.

Bununla birlikte ordudaki kaynaşma, Rus durumunun tümü bakımından gelişimine yön veren faktörlerin en önemlilerinden biri olarak kalmaktaydı. Şubat devriminin sonucunu geniş ölçüde tâyin eden, askerlerin tutumu olmuştu. Bunların bir kısmının işçi ayaklanmasına faal olarak katılmaları, büyük çoğunluğunun da suya sabuna dokunmadan hareketsiz durmaları ve çarlığa umduğu yardımı yapmak istememeleri, zorbahk rejiminin alnyazısını belli etmişti. Yeni rejim varlığını askerlerin ayaklanmasına borçluymuştu ama ilk olarak ele aldığı işlerden biri de bunlarda disiplin duygusunu ve söz dinleme alışkanlığını yeniden uyandırmak oldu. Bu da kolay iş değildi hani.

Askerin dikbaşlılığının, söz dinlemeyişinin nedenleri çok derindi ama askerî yönetimin bozukluğu, ikmâl-iâse güçlükleri ve savaşın güdümündeki başarısızlıklar bunları anlatmağı yetmiyordu. Bu hoşnutsuzluk ve öfke nedenlerine başkaları da ekleniyordu: Eski çarlık ordusunda hüküm süren havanın bütünü, askerlerin durumunun bütünüydü söz konusu olan. Ashı aranırsa Rus zorbahk rejimi, lâyük olduğu askerî cihaza sahip bulunmaktaydı. İkisi de tam birbirine uygun haldeydi, kusurları aynıydı, köhneliğı aynıydı. İddialarından vazgeçmiyordu ama hep aynı âczi, aynı bozgunlar bilânçosunu ortaya koymaktan başka şey de yapmıyordu. Son olarak bu ordudaki subay kadrosunun davranışında Rus toplumunun üst sınıflarının kibrini, azametini kendine göre açığa vurmaktaydı. Efendileri mujikleri hoş tutmadıklarına göre, üstleri köylü-askerleri neden daha hoş tutsunlardı? Ayrıca Rus yüksek sosyetesini ve salonlara devam eden seçkinler Fransız nezaketinin, kibarlığının verdiği örneklerle uyarken, çarlığın askerî gelenekleri uzun zamandır Prusya ordusundan ilham almağı uğraşıyordu. Bu ordunun etkililiğine hayranlık besleniyor, disiplin usulleri kopye ediliyordu. Bununla birlikte başka birçok alanlarda olduğu gibi Rusya bu alanda da ilerlemeğı yanaşmıyordu: Konak yerleriyle kışlalarda yürürlükte olan kurallar, subayların yetkileri ortaçağdan kalmaydı.

Yürürlükte olan tüzükler uyarınca Rus askeri sürekli

bir hor görmenin kurbanı oluyordu. 1913 den kalma buyruklar uyarınca, örneğin, tramvayların içine girip oturması ya da lokantalara gitmesi yasaklanmıştı. Ancak üçüncü mevkide yolculuk edebiliyor, demiryollarının da üçüncü mevkî büfelerinde karın doyurabiliyordu. Görevin içinde de dışında da subaylarına dalkavukluk derecesini bulan bir saygı göstermek, ona "zâtâliniz, efendimiz" filân diye söz söylemek zorundaydı. Subayların azametine bir de hoyratlık ekleniyordu. 1915 de dayak cezası resmen ve yeniden konulmuştu.

Bu şartlar altında Şubat olaylarının yanısıra askerlerin subay sınıfına öfkeden ateş püskürmeleri de kaçınılmaz bir hal almıştı. Birçok saldırı olayları, hattâ birkaç da öldürme vakası olduğu haber verildi ama çoğu zaman askerler, subaylarına hakarete bulunarak apoletlerini sökmekle yetindiler. Muhakkak olan şu ki, ne disiplin, ne saygı, ne söz dinleme diye bir şey kalmıştı. Askerler, tersine, askeri hiyerarsinin bütün düzenini altüst ederek, devrime asıl anlamını vermeğe çalıştılar. Nitekim, yeni rejimin ilk saatlerinde çıkarılan ünlü "Prikaz No. 1 (1 No. 1 emir)" in konusu da bu oldu. O sırada sokağı henüz işçilerle askerler kontrol ediyorlar ve yeni kurumların temsilcilerine kendi şartlarını zorla kabul ettiriyorlardı. Bu da lâfta kalmamaktaydı: "Prikaz No. 1" menşevik yönetici Skobelev'e tam anlamında zorla kabul ettirildi: 1 (14) Mart 1917 günü Tauride sarayında askerler söylediler, o yazdı. Troçkin'in "Şubat devriminin tek değerli belgesi" dediği, yalnız Petrograd garnizonu için geçerli olan bu emir, kara ve deniz askerlerinin sadece işçi ve asker milletvekilleri, Sovyetine değil, komitelere ve askeri örgütlerin çeşitli basamaklarına da hemen temsilci seçme hakkına sahip olacaklarını belirtmekteydi. Politik yaşantıları bakımından garnizonun bütün birliklerinin, yalnız Sovyetin otoritesine tâbi olduklarını da eklemekteydi. Ayrıca birçok maddelerde, askerlerle subaylar arasındaki ilişkilerde yapılan değişikliklerden söz ediliyordu.

Örneğin, görev dışında selâm verme ve rütbeleri, sıfatları söyleme zorunluluğu kaldırılıyor, "zâtâliniz", "efendimiz" gibi deyimlerin ise hiç kullanılmaması kararlaştırılıyordu. Subaylara gelince, askerlere dayak atmalarından başka onlara "sen" diye hitabetmeleri de yasaklanıyordu. "Prikaz" da,

"görev sırasında en sıkı disipline uyuma zorunluğu" belirtiliyor; fakat politik faaliyetlerde olduğu kadar sosyal hayatın tümünde de askerlerin öbür vatandaşlarla aynı haklardan yararlanacakları açıklanıyordu. Son olarak, özellikle devrimci nitelikte bir hüküm daha vardı ki buna göre "tüfek, ağır makineli tüfek gibi her çeşit silâhlarla zırhlı v.b. otomobiller bölük ve tabur komitelerinin emrine yerlererek onların denetimleri altına konulmaktaydı ve subaylar isteseler dahi, hiçbir zaman onlara teslim edilmeyecekti." İlk bakışta şaşırtıcı gibi görünen bu tedbirin nedenini anlamak kolaydı: Petrograd'da bu silâhları kullanma hakkı askeri olmaktan çok politik bir sorundu ve subayların devrim karşısında takındıkları düşmanca ya da kimi hallerde bekleyici tavırlar, henüz yatışmaktan çok uzak olan kuşkuları izah etmekteydi.

Ashında ise Petrograd garnizonunun askerleri daha da ileriye gitmek istiyorlardı. "Prikaz" yazıldıktan beş gün sonra, Sovyetin bir oturumunda askerlerin temsilcileri bundan böyle kendi subaylarını seçme hakkını istediler. Oysa durum yatışmıştı. Sovyet yöneticileri için askerlerin istekleri emir sayılmıyordu artık. Yöneticiler Kerenski'ye başvurular, o da asker temsilcileri kandırıp isteklerini geri aldırdı. Sovyetin Yürütüm Komitesi ise kendi bakımından birtakım tedbirleri karara bağlamağa başlamıştı bile: Bunlar da "Prikaz No. 1" in uygulama alanını belirtip sınırlamağa komitenin ne kadar istekli olduğunu gösteriyordu. Yetkilerini yeniden ele alan subaylarla liberal çevreler, bu emirden çok şikâyetçiydiler çünkü. Daha sonra bu ünlü "Prikaz" in bazı ilkeleri tumturaklı bir "Asker Hakları Bildirisi" ne de geçirildi. Bunun ilk metnini Petrograd Sovyeti hazırlamıştı. Sonradan Geçici Hükümet de direnmekle beraber bunu onayladı. Fakat Savaş bakanı Guşkov yine de bunu imzalamaya yanaşmadı ve ancak onun yerine Kerenski geçtikten sonradır ki Bildiri resmen yayınlandı. Gerçi Kerenski asker komitelerinin elde ettikleri imtiyazların aleyhine olarak subayların bazı haklarını yeniden tanıyıp bildirisinin etkilerini yumuşatmayı başardı ama, General Aleksiyev "Asker Hakları Bildirisi" ni, "ordumuzun tabutuna çakılan son çivi" olarak nitelemekten geri durmadı.

Taarruzu politikasının başlıca amacı yapmış olduğuna göre, Geçici Hükümetin orduda disiplini yeniden kurmağa vargüciyle çalışacağı tabii bir şeydi. Fakat Şubat-Mart'taki gibi bir sarsıntı güçlükle unutuluyor ve askerler devrimden önceki duruma geri dönülmesinden çok korkuyorlardı. Yüksek kadrolarla orta ve aşağı derecedeki kadroların bazı istisnalarla yerlerinde kalmış olmaları, bu kuşkuları haklı göstermekteydi. Savaş devam ettiği sürece bunun başka türlü olmasına da imkân yoktu zaten.

Onun için disiplin yeniden kurulamıyordu. Başkomutan General Aleksiyev, Nisan sonunda bakan Guşkov'a yolladığı bir mektupta, tersine "disiplin her gün daha çok bozuluyor," diyor, "subayların otoritesi yokoldu, bunu yeniden kurabilecek bir kuvvet de yok," diye ekliyordu. Aleksiyev'le öteki askerî şefler, asker komitelerinin oynadıkları rolü zararlı gördüklerinden onları suçluyorlardı ama, genelkurmaydaki arkadaşlarının hepsi onların bu görüşünü paylaşmaktan çok uzaktılar. Çünkü seçimlerine ordunun bütün askerlerinin katıldıkları bu komiteler, askerlerin kendilerinin değil de, bazı subayların ellerindeydi. Gerçi bunlar komitelere girmek üzere seçilmiş eski askerî kastın mensupları değillerdi de, birçok hallerde, savaş sırasında silâh altına alınmış subaylardı. Çoğu zaman serbest mesleklerden ya da küçük burjuvazinin başka tabakalarından gelme olan bunlar, bu sınıfların köylü askerler nezdinde sahip oldukları prestijden yararlanıyorlardı. Güzel söz söyleyişleri askerleri etkiliyor, bir çeşit demokrasi biçimini benimsemiş olmaları onlara güven veriyordu. Zaten askerlerin çoğu bilgisizliklerinden ötürü bu yetkileri kullanmağa kendilerini yeterli görmüyorlardı. Onun için bu yetkileri o subaylara aktarmaktan gayri ne gelirdi ellerinden?

Bu duruma göre asker komiteleri toplumsal bileşimleri bakımından olduğu kadar, zihniyetleri bakımından da bizat ordunun duygularıyla isteklerini tipatıp temsil etmekten uzak bulunuyorlardı. Ashında bunlar orduyla komutanlık arasında bir tampon durumundaydılar. Örneğin V. ordu komitesinin başkanı, askerlerin seçtikleri bu kurumların başlıca amacının, disiplinin yeniden kurulmasına yardım etmek olduğu düşüncesindeydi. Sonra —gerçi bu aşırı bir görüştü şüphesiz ama— bir subay emredince kendi komitesini tutuklamanın, her askerî birliğin ödevi olduğuna da inanıyor-

du. Fakat birçok subaylar da alaylarının komiteleri kendilerini korumasaydı, askerleri tarafından tutuklanacaklarını kabul ediyorlardı. Eski ordunun generalleri Rus askerî cihazının büyük zaafını, ona girmiş olan —ve kendi görüşlerince komitelerin sembolleştirmekte olduğu— demokrasi ya da anarşi zihniyetine yormaktaydılar tabii. Fakat bu izah tarzı kendi sorumluluklarını ortaya atmaktan onları kolayca kurtarıyor; ordunun devrimden önce içinde bulunduğu, bütün sakıncaları üzerine çekmesine yol açan, krizi hiç hesaba katmıyordu.

Bunlar belirtildikten sonra Rusya'da esmekte olan politik hava, böylesine bozulmuş bir durumu düzeltebilecek nitelikte değildi şüphesiz. Alman propagandası dışarıdan, sınırlı olmakla birlikte yine de yabana atılamayacak bir rol oynuyordu. Bolşeviklerin faaliyetleri için de aynı şey söylenebilirdi. Lenin'in partisi savaşın sürdürülmesine karşıydı ve bunu gizlemiyordu. Parolaları ta siperlere dek geliyor ve askerlerin savaşa olan isteklerinin daha da azalmasına yol açıyordu. Bolşevikler cephe ve cephe gerisinde kendi parolalarını yaymak işiyle özellikle görevlendirilmiş bir "Askerî Örgüt" kurmuşlardı. Aynı amaçla *Soldatskaya Pravda*'yı da her yana yolluyorlardı. Bu gazete köyden gelme askerlere, büyük mülk sahiplerinin topraklarına elkoma zamanının geldiğini anlatıyordu. Bu ise onlarda böyle bir işe katılma isteğini uyandırmaktan başka şey yapamazdı. Bolşevikler bütün orduya Rus ve Alman askerleri arasında kardeşlik bağları kurmağı öğütleyip bunun iyiliklerini anlatıyorlardı. Buna da cepheye sık sık rastlanmaktaydı. Lenin kendi bakımından birbirine düşman askerlerin böyle birer kardeş haline gelmelerinin önemi üzerinde duruyor, bunun "uluslar arasındaki boğazlaşmanın sona erişini çabuklaştırmak için en kolay çare" olduğunu ileri sürüyordu. İki ayrı saftaki askerlerin bu buluşmalarının tamamen politik nitelikte olması ve Rus ve Alman proleterlerine bolşeviklerin ileri sürdükleri devrimci barış programını tartışma imkânını sağlaması gerektiğini de ekliyordu.

Oysa en devrimci Marksçların bu kıskırtmaları, Rus ordusundaki maneviyat çöküntüsünü izahtan uzaktı. Gerçekten, bolşeviklerin askerler arasındaki nüfuzu da köylüler arasındaki nüfuzu kadar ve aynı nedenlerden, sınırlı kalmaktaydı: Görünüşe göre bolşevikler, kendilerinden yana

olanların büyük çoğunluğunu işçi çevrelerinden topluyorlar ve politikaları da o çevrelerde coşkun bir iyi kabul görüyordu da ondan. Nitekim bolşeviklerin askeri örgütü baharın sonunda 26.000 üye toplamış bulunuyordu. 8-9 milyonluk bir ordu için az şeydi bu. Rus ordusunda artmakta olan barışçı eğilim üzerinde bolşevik propagandasının etkisini anlatmak için, Amerikan gözlemcisi Albay Robins bu etkiyi, sert bir rüzgârın estiği yöne doğru üfleyen bir adamın yaptığı işe benzetmişti.

Aykırı görünmekle birlikte şu da vardı sonra: Menşeviklerle devrimci sosyalistler askeri düzensizliğe bir son vermeğe çalışıyorlardı ya, bu düzensizlik çok daha geniş ölçüde onların işiydi. Rusların yalnız demokratik barış amaçları uğrunda savaşıklarını, çarlığın dış politikasına yön veren emperyalizmin aleyhinde olduklarını—fakat bu politika Rusya'nın Müttefiklerinin politikasından hangi noktada ayrılıyordu ki?—bıkmış usanmadan tekrarlayarak, Sovyet yöneticileri genellikle umduklarının tersi bir etki yaratıyorlardı. Yaptıkları çabaların savaşanlar arasında bir görüşmeyi kolaylaştıracağını ve savaşın sona ermesini çabuklaştıracağını ileri sürüyorlardı. Askerler de: "Bu şartlar altında döğüşmek gerçekten zahmetine değer mi, bu konuşmaların sahiden başlamasını beklemek daha akıllıca olmaz mı?" diye soruyorlardı kendi kendilerine. Büyük çapta askeri harekâta tekrar başlamanın bu barış görüşmelerini nasıl olup da kolaylaştıracağını anlamıyorlardı. Kendilerine: "Rusya bir özgürlük çağına girdi artık," deniyordu. Buna seviniyorlar, fakat işlerinden: "Bu özgürlükten yararlanmak için ana şart, hayatta kalmaktır," diyorlardı. Çok basit, fakat çok kolay anlaşılır bir formül, onların bu konudaki tutumlarını şöyle özetlemekteydi: "Hâlâ siperlerde çürüyecek olduktan sonra özgürlüğü n'apıyım ben?" Birçok asker böyle diyordu. Gerçi Kerenski'nin çektiği nutuklar onlarda geçici bir coşkunluk uyandırıyordu, ama yığıtçe değil de akıllıca bir felsefe, çabucak baskın çıkıyordu.

Son olarak 1917 baharı boyunca ordunun durumunu ve askerlerin maneviyatını resmî bir belge şöyle anlatmaktaydı: Ordu "bitkin, hırpanî, yarı-aç yarı-tok, karamsar ve yalnız hayal kırıklığıyla aynı barışa susamışlığın birleştirdiği muazzam bir kalabalık haline girmiştir." Ordu kumandanlarıyla çeşitli basamaklardaki askeri sorumluların verdikle-

ri raporlar da bu görüşü doğruluyordu. Örneğin Nisan ayında başkumandan Aleksiyev, Savaş bakanına şunları yazmaktaydı: "Barışçı duygular gelişmektedir... Askerlerin ezici çoğunluğu taarruz düşüncesini kabul etmemekte, buna hazırlanılmasını dahi istememektedir... Ordumuzun "muhteşem maneviyat"ından sözeden bazı sorumsuz kişilerin demeclerini çok şaşırarak öğreniyorum. Neye yarar bu? Böyle yaparsak Almanları aldatamayız, kendimizi de zararlı birtakım hayallerle avutmuş oluruz sadece." V. ordu kumandanı General Dragomirov'un raporundan: "Savaş zihniyeti diye bir şey kalmadı. Askerler taarruza geçmeğe hiç istekli olmadıktan başka, sadece savunmada direniş bile savaşın sonucu bakımından tehlikeli olacak derecede azalmış bulunmaktadır. Ordunun bütün tabakalarına iyiden iyiye işlemiş bulunan politika, bütün askerlerin ancak tek bir istek beslemeleri gibi bir sonuç doğurmuştur: Bu da savaşın durması ve eve dönüşüdür." O sırada orduda komiserlikler kurulmuştu. Kerenski akıl etmişti bunu. Komiserlerin görevleri, ordunun yüksek kadrolariyle askerlerin seçtikleri komitele- rin aracılığı yapmaktı. VII. ordu'daki bir komiserin raporundan: "12. tümeninde 48. alayın tümü ilerledi. 45 ve 46. alaylardaki bölükler mevcudunun yarısı ilerledi. 40. alay ilerlemek istemedi. 13. tümenin alayları arasında 50. alay hemen hemen tam mevcutla ilerledi. 51. alay yarın ilerleyeceğine söz verdi. 49. alay nöbette olmadığını söyleyerek ilerlemedi. 52. alay ilerlemek istemedi ve bütün subaylarını tutukladı." Bunlar Haziran başında, taarruzun başlayışından az önce olup bitiyordu. Fakat birçok askeri şefler, taarruzun hazırlanmasını çoktan öğütlemiş bulunmaktaydılar.

13 Mart'ta genel karargâhta en yüksek askeri otoriteleri bir araya getiren bir konferansta: "bahar için tasarlanmış olan harekâtın şimdi başlamasının yersiz olacağı" sonucuna varılmıştı: Olayları anlatan birçok kimseler, sonraki haftalarda durumun düzelmekten uzak olduğunu söylemekteydiler. Cephenin bütün kesimlerinde bu gözülme yoktu tabii. Başkente en yakın olan birlikler, ötekilere göre en çok savaş aleyhinde olanlardı. Karadeniz filosu Baltık filosuna göre daha disiplinliydi. Baltık filosu ise özellikle feâl bir devrimci fesat ocağı halindeydi. Süvarî tümenleri piyadeye göre ödevlerine daha bağlı görünüyorlardı, topçu için de aynı şey söylenebilirdi. Ancak, bu ayrılıklar ikinci dere-

cedeydi ve genel durumu hiç düzeltmemekteydi. Birtakım üstünkörü ya da etkisiz çarelerle genel durum düzeltilmek isteniyordu: "Vurucu birlikler", "ölüm taburları" kuruldu ama, taarruz sırasında bunlar hiçbir işe yaramadı. Çeşitli uluslardan olan askerleri derli-toplu tümenler halinde bir araya getirme teşebbüsü de sonuç vermedi. Bu sonuncu tedbir, aslında, savaşa gitmek üzere olan kitaları daha fazla çorbaya çevirmek gibi bir neticeye ulaştı. Bir de kadınlar taburu kuruldu, cepheye gitmezden önce Petrograd'daki Kazan katedralinde yapılan bir ayın sırasında yaşlı bir papaz zahmet edip bu birliği takdis etti. Bazı kimseleri etkilemek için kurulmuş olan bu birlik sonunda, askeri meziyetlere sahip olmaktan çok, "namazında niyazında" bir kıta olduğunu ortaya koydu.

Netice itibarıyla, askeri kıstaslara vurulduğu zaman, taarruzun bir delilik olduğu anlaşılıyordu. Fakat sosyal ve politik güçlerle hareketlerin mantığı, açıkça görülen stratejik gerekliliklerden daha zorlayıcı nitelikteydi. 18 Haziran'da, Rus ordusunun yaptıklarının en sert olan uzun bir topçu hazırlığından sonra, Güney-Batı cephesinde taarruz başladı. Kumandanlığın elinde yeterince kuvvet bulunmadığından, hareketin tümünü genişletip yaydı: Batı ve Kuzey cepheleriyle son olarak da Romanya kesimi, peşpeşe harekete geçtiler. İlk Avusturya-Macaristanlılarla karşılaşan Rus kitaları, taarruzun başındaki günlerde hatırı sayılır başarılar kazandılar. Galiçya'da ilerliyerek çok sayıda esir aldılar. Fakat Almanlar işe karıştırmış zafere el değiştirdi. İlerleyiş durdu ve ileri hareket bozgun halini aldı. Rus askerleri kaçmağa, karmakarışık bir halde geriye, Rusya'nın sınırlarına doğru akmağa başladılar. Bütün Galiçya boşaltıldı. Generaller çözlümeyle durdurmak için askerlerine, çekilen arkadaşları üzerine ateş açma komutu verdiler. Galiçya'dan başka yerlerde de taarruzun sonuçları daha iyi olmadı. Rus ordusu tamamen pelteleşmiş haldeydi.

Şimdi zafere taarruzunun hayali yıkılmıştı ya, tarih de akışına devam edebildi.

VI

BOLŞEVİKLER AĞIR BASIYOR

Olacak iş değil ya, Haziran-Temmuz taarruzu bunun yapılmasını isteyenlerin bekledikleri başarıyla sonuçlanmış olsaydı, Rus devriminin önemli bir dönüm noktası haline gelecekti: Devrimin akışı yön değiştirecek, ilerlemeleri duracaktı. Taarruzun başarısızlığı sadece Geçici Hükümetin ve onu destekliyen sosyal ve politik güçlerin aczi üzerine daha canlı bir ışık tutmak sonucunu yarattı. Fakat temelin den çürük olan ikili iktidar formülü kadar, burjuvazi temsilcileriyle Sovyet çoğunluğu temsilcileri arasındaki koalisyon da duruma hâkim olacak güfte değildi.

Bu koalisyon, kuruluş olarak Sovyet'in değil de, sovyetlerin çoğunluğu arasındaydı. Bu ayırtı önemliydi: Gerçekten, geçen zaman sosyal gelişmeler belirli hale sokup sınıflar arasındaki durum gerginleştikçe, Sovyet de baskılaşır ve bileşiminde olduğu kadar iç kavgalarında da, ülkedeki çatışmalarla çekişmeleri yansıtıyordu. Muhafazakâr grup Sovyetin tümünü devrimci proletaryanın bağrından çıkmış sayabilir ve bu bakımdan ona âdetâ prensip olarak, toptan bir düşmanlık gösterirdi şüphesiz. Politikada her şeyi birleştirip genelleştirme usulü çok sık görülür, "aydın" çevreler bile bundan kurtulamazlar. Fakat böylesine ilkel bir "eş tutma", "her şeyi bir çuvala doldurma" usulü, çeşitli sosyalist partilerin gösterdikleri manzaraıyla —gittikçe daha çok— çatışma haline geliyordu. Bütün sosyalist partiler Sovyete bağlılıklarını açıkça söylüyorlardı ama, anlaşmalarını o noktada duruyordu. Bir yandan bolşevikler, öbür yandan devrimci sosyalistler ve menşevikler arasında; ikinci derecede de bu son iki partinin kendi içlerine anlaşmazlıklar gittikçe daha belirli, kavgâ da gittikçe daha kıyasıya bir hal alıyordu. Bu yüzden bölünen de Sovyetti.

Gittikçe artan bu görüş ayrılıkları ilk bakışta acaip, aykırı, hattâ saçma görünüyordu. Bolşevikler gütmek istedik-

leri politikayı, halkın gittikçe daha çok benimsediği: "Bütün iktidar Sovyetlerde olmalı" sloganıyla özetliyorlardı. Fakat Sovyetler netice itibarıyla büyük çoğunlukları bakımından menşeviklerle devrimci sosyalistlerden meydana gelmiyorlar mıydı? Bir çoğunluk ki otoritesini yürütmek, fakat iktidarı reddetmek niyetindeydi. Şu halde bolşeviklerin bu formülünde mantıksız bir yan vardı. Bununla birlikte formülün belirsizliği, Sovyetin niteliğine ilişkin daha esaslı bir müphemliğin yansımasından başka şey değildi. Gerçekten, Sovyet devrimci bir kuruluş halinde ortaya çıkmaktaydı ve Şubat kargaşalarının dolaysız bir sonucu olarak kurulmuş bulunmaktaydı. Fakat Sovyetin varlığı ve bu kuruluşun fikri dahi devrimci olmakla beraber, bileşim tarzı öyle olmaksızın uzaktı. Toplantılarını Petrograd'da yapmakta olan muazzam işçi ve asker delegeleri topluluğu, prensip bakımından şehirlerle köyler proletaryasını, yani ülkenin birçok haklar elde etmek için çırpınan en düşkün sınıfını temsil ediyordu. Aslında ise işler çok daha çapraşıktı.

Her şeyden önce Sovyet, bana seçilmiş olan emekçiler ve askerler kalabalığı mı demekti? Kuruluşu sırasında —benzerlerinin en kalabalığı olan— Petrograd Sovyetinin 1.300 kadar üyesi vardı. Çok geçmeden bu sayı 3.000'e yükselmisti! Toplantılarının görüşmeler yapan bir kurul toplantısından çok bir mitingi andırıldığı besbelliydi. Bu şartlar altında gerçek iktidar hemencecik daha sınırlı bir mercide, Petrograd Sovyetinin Yürütüm Komitesinde toplandı. Başlangıçta bu komitenin 30 üyesi vardı, bunların yalnız sekizi Sovyetin üyesi olan delegelerce seçilmişti. Üyeleri arasında Sovyetin Prezidyumunun 7 kişisinden (Başkan Çikeydze, iki başkan vekili ve dört sekreterden) başka 15 delege vardı ki başkanın çeşitli sosyalist kuruluşlarınca seçilmişti. Bunlar da aşırı solda bolşeviklerden başlayıp işçi ve demokrat hareketin öteki kütbuna, trudovik'lerle halkçılara kadar varıyordu. Dikkate değer nokta, genel kurulca seçilen 8 üyenin, Yürütüm Komitesinde en solcu grubu meydana getirmekte olmalarıydı. Bunlar arasındaki tek bolşevik, Şliapnikov'du, ama onun yedi arkadaşı ya nisbeten radikal olmakla beraber az çok bağımsız sosyalistlerdi, ya da solcu menşeviklerdi. Az sonra Komite, Sovyetin askerler kolunun temsilcileri olan dokuz üyenin katılımıyla güçlendi.

Nisan ayında bir Sovyetler Ulusal Konferansı toplandı,

buna 185 bölgesel ve yöresel örgütün delegeleri katıldı. Konferansta Petrograd Sovyeti Yürütüm Komitesinin tamamlanması ve buna, hepsi sosyalist partilere atanacak olan, sayıları da on altıya bulan tasra elemanlarının katılımı kararlaştırıldı. Nihayet temsil yetenekleri ya da itibarları olmak dolayısıyla —genellikle yurda dönen sürgünlerdi bunlar— eklenen kimselerle yeni bir asker grubunun da katılması üzerine, Yürütüm Komitesinin üye sayısı 80-90'a buldu. Bunun üzerine kurumun iş görebilmesini sağlamak için daha sınırlı bir topluluğa yetki vermek gerekti. Ancak, Komitenin Sovyetçe tanınmış yetkilere sahip olmasına karşılık, resmî varlıkları ve belirli görevleri olmayan birtakım mercilerde gittikçe daha fazla selâhiyet toplanmaya başladı. Nitekim, on kadar üyesi bulunan bir Büronun; daha sonraları da, oldukça gizli niteliği ve kendisine bahsettiği önemli yetkiler dolayısıyla bazılarının alay tarzında "Yıldızlı Oda" diye adlandırdıkları sınırlı bir komitenin durumu böyle oldu. (Bilindiği gibi XVII. yüzyıla değin "Yıldızlı Oda", krallık danışmanlarından kurulu, çok geniş politik ve hukuki yetkilere sahip bir İngiliz kuruluşuydu. Görüşmelerinin gizliliği kadar yetkilerinin genişliği de birçok kınamalara yol açıyordu.) Bu komitede Prezidyum üyelerinin başka Sovyetin çoğunluğunun en dışı yöneticileri de vardı ama, bu grubun tam bileşimi ilyice bilinmiyordu. İşte bu "Yıldızlı Oda" çoğu zaman Sovyet Yürütüm Komitesine bile danışmadan önemli kararlar alıyordu. Bu durum, 3 Haziran'dan başlayarak Petrograd'da toplanan Birinci Sovyetler Pan-Rus Kongresinin toplantısından sonra da değişmedi. Kongrede işçi ve Asker milletvekilleri Sovyetinin Pan-Rus Merkez Yürütüm Komitesi adıyla bir organ seçildi. Üç yüz üyesiyle bu Komite yine bir çalışma organı değil, bir kurul meydana getirmekteydi. "Yıldızlı Oda" kudretinden hiçbir şey kaybetmedi.

Böylece, doğrudan doğruya seçilen organların yerini küçük komiteler alıyordu. Oysa Sovyetin, ikeşi, seçenlerle seçilenler arasında sıkı, sürekli ve esnek bir ilişki düşüncesi üzerine kurulmuş bulunmaktaydı. Sovyetin delegeleri halkın dolaysız temsilcileri haline sokulmak, devamlı bir denetime ve sık sık yapılan seçimlere tâbi tutulmak istenmişti. Fakat seçilenler yetkilerini başkalarına aktararak böylece seçilenlerle vekilleri arasındaki mesafeyi arttırmışlardı.

Sovyet kuruluşu daha şimdiden ana niteliklerinden birini yitiriyordu; askerî alaylarla fabrikaların otoritesi, komitelerin eline geçmişti.

Sovyetin bütün delegeleri bu yetki aktarmasını pek de istekle karşılamamaktaydılar. Sovyetin içindeki gerginlikler ise daha başka kaynaklardan da beslenmekteydi. Özellikle işçi üyelerle asker üyeler arasındaki derin politik görüş ayrılıkları, onun içindeki düşünceler yelpazesini büyük ölçüde genişletmekteydi. İşçiler ve özellikle Petrograd işçileri, ulusun en devrimci elemanıydılar. Endüstri mahalleleri halkı öyle mücadeleci bir çaba, yeni sosyal ve politik haklar elde etme konusunda öyle bir susamışlık, bunların çabuk gerçekleşmesi için de vargücünü ortaya koymağa öyle bir eğilim gösteriyordu ki, hiçbir parti bu kadar ileri gidemiyor, böyle tehlikeleri göze alamıyordu. Bu bakımdan Lenin: "Yoksul işçilerle köylüler ülkesi Çernov'lara, Çeretelli'lere ve yüz tane solcuya göre, biz bolşeviklerden bin defa daha solcudur," diyordu.

Askerlerin yolladıkları delegelerin politik renkleri çok değişti. Şehirli olmaktan çok köylü olduklarından, politik bilinçleri işçilerinki kadar keskin değildi. Öfke onları devrimin içine atmıştı ama bu ileriye sıçrayış onların yetişim ve düşünüşlerindeki gecikmeyi gidermiş değildi. Sovyeti meydana getiren unsurlar arasında özellikle ılımlı bir eleman halindediler: Delegeleri ordu içinden değil de yedek subaylarla assubaylar arasından seçiliyordu çünkü. Böylece, işçilerin temsil etiketleri proletarya blokunun yanbaşında bundan tamamen farklı, küçük burjuva mizacında ve düşüncesinde bir yığın vardı. Yine milletvekilleri arasında belli sayıda memurlar, avukatlar ve başka serbest meslek mensupları da vardı. Sovyetin işleyişine hâkim olan şekilcilik noksanı, bunların oraya girmelerine yol açmıştı.

Sovyetin içindeki askerî "sağ" ile işçi "sol" arasındaki kuvvetler oranı, proletaryanın temsil şeklinde her bin işçiye bir delege; askerlerin temsil şeklinde de her bölüğe (yani 250 askere) bir delege hesabıyla ayarlanmıştı. Buna göre askerler açıkça üstün durumdaydılar ve tarazının gözündeki fikirleri işçi delegelerin daha kesin azimlerine göre, daha ağır basmaktaydı. 1917 Mart'ının sonunda, Petrograd Sovyetinin 3.000 üyesi arasında 2.000 kadarı askerî

katılınca seçilmişti ve bunların politik kararsızlıkları topluluğa hâkim bulunmaktaydı.

Öte yandan, sık ve genel olarak görülen bir olay da şudur: Ne çeşitten olurlarsa olsunlar, sosyal kuruluşlar esnek olmazlar ve nisbeten yavaş tekâmül ederler. Politik ya da ekonomik evrimin temposu, özellikle hukuki kuruluşlarınkine göre, her zaman daha hızlıdır. Olayların, düşüncelerin ve teknik usullerin oynaklığı karşısında bunlar, tarihsel ilerlemeyi yavaşlatan bir durgunluk unsuru halinde dâirler. Bu kanundan hattâ devrimci kuruluşlar bile kurtulamazlar. Oysa bunlarda şekilcilerin az olmasına çalışılır ve tarihin hızlı akışını, ötekilere göre bunlar sözde çok daha yakından izlerler. Nitekim bu, Fransız İhtilalinin en çivcivli saatlerinde, hep yığınların baskısı altında katan Konvansiyonun, en önemli anlarda onların hareket ve faaliyetlerini frenlemeğe çalıştığı sırada da görüldü. Rus devrimi sırasında Sovyet de bu gözlemi doğruladı: Kuruluş ve örgütleniş tarzı, bu olayın kapsamını daha da genişletti.

Bunun etkisi de kesin oldu ve Rusya'nın, Ekim'de belli olacak alinyazısına doğru hızla yol almasını sağladı. Gerçekten, bunun anlaşılmasını sağlayan anahtarlardan biri de şu önemli gelişmenin içinde bulunmaktadır: Sovyetin muhafazakarlığı gittikçe artarken, halk yığınlarının istekleri de artmaktaydı. Birinin çekingenliğiyle ötekilerin sabırsızlığı bir arada yürüyemiyordu. Bunların çarpışmaları ise yeni patlamalara, yeni yangınlara yol açacaktı.

HAZİRAN'DAKİ AYAKLANMALAR

Sovyetin bu gittikçe artan ılımlılığı, birçok işaretlerden belli olmaktaydı. Yöneticileri Burjuvaziye karşı hemencecik uzlaşıcı eğilimler göstermişlerdi şüphesiz. Fakat onları ilhamlıyan yargı, hiç değilse kısmen, en doğru Marksçı kaynaklardan aldıklarına inandıkları doktrin mülâhazalarına dayanıyordu: Üstelik —liberallere gösterdikleri hoşgörünün içinde epeyce kuşku da bulunan— bu yöneticiler ilk zamanlarda kendilerinin yana olmalarına da pek güvenmiyorlardı. Bunlar, yöneticilerinin hesaplarındaki inceliği anhyababilir miydi? Kullandıkları taktikteki ölçülülüğü onayhyababilecekler miydi? Hiç de muhakkak görünmüyordu bu. Steklof, sonradan bolşeviklerden yana geçecek olan bağımsız bir

sosyalistti. Geçici Hükûmete Yürütüm Komitesince yapılacak şarta bağlı desteği Sovyet genel kuruluna onaylatmak görevi kendisine verildikçe, kürsüde olasıya uzun süre kalması öğütüldü. Böylelikle, onun konuşmasını izleyecek tartışmanın o sürece kısıtlanacağı umuluyor, tartışmanın varacağı sonuçtan da çekiniliyordu.

Zamanla bu tür ihtiyat tedbirleri gereksizleşti. "Yıldızlı Oda" karar veriyor, Sovyet onaylıyordu. Yürütüm Komitesinin içinde, sosyalistlerin nüfuzu politikaya daha az girmiş, daha oynak elemanların yararına olarak azalıyordu. Öte yandan, genel kurulda, devrimöncesi savaşlarına, hattâ Şubat olaylarına katılan mücadelecilerin yerleri de küçülmekteydi. Menşevik partisinde de buna benzer bir olay görüldü: Eskiden yetkileri çok büyük olan kişileri, devrilişinden sonra partiye giren ve politikaya sokulmalarında oportünizmin de rol oynadığı kadrolar yararına, bütün itibarlarını yitirmekteydiler. Eski yöneticiler arasından bir azınlık yine partiyi başına geçti, ayrıca birkaç bakanlığı da kendi içinde paylaştı. Fakat eski liderlerin çoğu, eli ermez gücü yetmez hale getirildi. Örneğin, Martov da Lenin'in geldiği yoldan, fakat ona göre bir ay gecikmeyle Rusya'ya döndüğünde, iktidara susamışlığın ve pragmatizmin başka bütün düşünceleri alt etmiş olduğu bir parti buldu. Savaştan önce partiyi yönetmiş ve ona bütün entellektüel cüssesiyle hâkim olmuş bulunan bu adam, partinin içinde tek başına kalıyordu. Sonraki olaylarda rolü de devrede kulak kabilinden olacaktı.

Sovyetin çoğunluğunca gerçekleştirilen sağa kaymanın başlıca kuvvetli nedeni, yeni hükümet formülünün —yani koalisyonun—, Mayıs ayında işlemeğe başlaması oldu. Bakanlar kurulunun genişletilmesi ilkin liberal çevrelerde ortaya atılmış, Kerenski de 26 Nisan'da bunu herkesin içinde benimsemişti. Bununla birlikte Sovyette epeyce çekingenlik gösteriliyordu. Bazı menşevikleri hükûmete katılmamağa —başka nedenler arasında— itmiş olan geleneksel doktrin kanıtları, iki ay önceye göre pek o kadar ağır basmıyordu şüphesiz. Fakat Sovyetteki yöneticilerin çoğu, açıktan açığa burjuvaziye birlik olurlarsa, yığınlar üzerindeki nüfuzlarını yitirmekten korkuyorlardı. Milyukov'un Müttefiklere gönderdiği notanın yayınlanmasını izleyen kargaşalıklar, halk tabakalarının her an harekete geçmeğe hazır olduklarını ve

Sovyetin Geçici Hükümet karşısındaki bağımsızlığının, yeni taşkınlıkları önlemeğe yardımcı olabileceğini ispatlamıştı. Buna karşılık, bir yandan burjuvazinin, öbür yandan menşeviklerle devrimci sosyalistlerin temsilcileri arasında bir koalisyonun kurulması, muhalefet tekelini —zaten kimsenin işbirliği yapmayı ummadığı— bolşeviklere bırakmak gibi bir sakınca doğuruyordu. 28 Nisan'da, Sovyetin Yürütüm Komitesi 22 ye karşı 23 oyla koalisyon ilkesine "olmaz" dedi.

Koalisyonun yanı sıra olanlar yine hücumla geçtiler. Hele liberaller özellikle ayak dirediler. Sovyetin, "Majeste Kralın Muhalefet Partisi" rolünü oynamasını görmekten usanmışlardı ve Geçici Hükümetin kararsız iktidarını sağlamlaştırılmak için, buna sosyalist bakanları sokmaktan başka çare göremiyorlardı. Proletaryayı ancak zaptedebilecekler, isteklerinde ölçülü olmasını sağlayabilecekler, ona söz diletilebileceklerdi. Özellikle de taarruz fikrini ve askeri hareketin yeniden başlamasını kabul ettirmek için Sovyetin inancısı çok gerekiyordu. Liberallerin bu baskısı, Sovyetin direnişinin hakkından geldi. Zaten halk yığınlarının bir kısmı sosyalist bakanların hükûmete katılmalarına karşı değildi. Onlara göre, iktidarın zirvesinde sosyalistlerin bulunması, işçi kudretinin güçlenmesi demektir ve zamanı gelince burjuvaziye daha iyi karşıkoma ve daha etkili bir karşılık verme imkânının sağlanması anlamına gelmekteydi. 1 Mayıs'ta Sovyetin Yürütüm Komitesinde yapılan yeni bir oylama, birincinin verdiği sonucu tersine çevirdi: 19 a karşı 44 oyla, hükûmete katılma kararı verilmiş bulunuyordu. Dört gün sonra da ilk koalisyon hükûmeti göreve başlamaktaydı.

Kabinenin başında Prens Lvov, dışişlerinde Teresçenko vardı. Bakanlarдан altısı ya sosyalistti, ya da sosyalistlere yakın hareketlendendi, ama kabinenin içinde azınlıktaydılar. Kerenski Savaş bakanlığına gelmiş, menşevik olan Çerretelli ile Skobelev de sırasıyla Posta-Telgraf ve Çalışma bakanlıklarına getirilmişlerdi. Devrimci sosyalist Chernov Tarım bakanı olmuştu. Adalet bakanlığında devrimci-sosyalistlere eğilimli Pereverzev, İfade bakanlığında da halkçı sosyalistler adlı küçük bir sağcı sosyalist kuruluşun temsilcisi vardı.

Liberallerin yeni hükûmete besledikleri umudlar tam tamına gerçekleşmedi. Taarruz gerçi yapıldı ama, Geçici Hükümetin otoritesi, sosyalistlerin desteklemesinden hiç ya-

varlanmadı. Buna karşılık, Sovyetlerdeki yöneticilerin açığı vurdukları korkuların hepsi gerçekleşti: Halk yığınları Sovyetin politikasını gittikçe daha belirgin bir çekingenlikle izlemeğe başladılar ve muhalefet, zayıflamak şöyle dursun, yalnız aşırı sol kanadı güçlendirdi.

Her şeye rağmen Sovyet, sosyalist bakanlarla Geçici Hükümetin arkasında bir blok halindeydi. Koalisyondan yana blokun içinde azınlıktaydılar. Sovyetler Birinci Pan-Rus Kongresi Haziran ortasında toplandı zaman, bolşeviklerin 822 kişilik bir toplam üzerinde topu topu 105 delegeleri vardı. Devrimci sosyalistler 285 temsilciyle en kalabalık gruplardı, menşevikler de 248 kişiyle büyük bir topluluk meydana getiriyorlardı. Muhalefette ise bolşevikler dışında Martov'un yönettiği 70 tane solcu menşevik milletvekili ile bağımsız solcu başka sosyalistler vardı. Son olarak da kongrede küçük gruplara bağlı olan ya da belirli politik eğilimleri bulunmayan 200 e yakın delege daha vardı. Hükümetin 52 çekimser ve 126 ya karşı 543 oyla onaylayan politikası geniş bir tasviple karşılandı ve sosyalist bakanlar memleketin genel oyundan geçtiklerini sandılar. Sovyetin kendisine gelince o, koalisyondan beri benimsenmiş olduğu Geçici Hükümetin yardımcılığı rolünü kabul ediyordu. Daha iddialı olan eskiden hükümetin yapıp ettiklerini denetleme görevi, şimdi yerini bu ikinci derecede göreve bırakmıştı. Bununla birlikte gerçek, yetkilerin bu bölünüşünden apayrıydı; Bir buhranın çıkıp da ülkeyi içsavaşın esğine getirir görüldüğü her sefer Sovyet, ortalağı yastırmak için Geçici Hükümete yardım etmek ne de hattâ onu daha büyük bir uyanıklıkla denetlemek değil, onun yerine geçmek zorunda kalıyordu. Böylece de bakanlara karşı takınmış olduğu prensip bakımından ikinci derecede olma tavrını, olaylarla yalanlanmış oluyordu.

Nisan'daki devrim günlerinde, hükümetin yetkilerine çok da saygılı olan Petrograd Sovyeti, gösteriler yapılmasını kırk sekiz saat süreyle yasakladığı zaman da bu, böyle olmuştur. İktidar Geçici Hükümetin elinde idiyse, onun egemenlik almasına bu karışmanın sebebi neydi? Menşeviklerle devrimci sosyalistler, bolşeviklerin "Bütün iktidar Sovyetlere" parolasındaki sorumsuzlukla maceracılığı kınamaktaydılar. Fakat işler sarp sarp savsaklamalarla kaçamaklar imkânsızlaşınca onlar da macerayı önlemek için Sovyete sorumlularını al-

dırtmak, aşırı çekingenlik yüzünden adını açıkça söyleyemiyen bir iktidarı onun omuzlarına yükletmek zorunda kalmıyorlardı.

1917 yılının Haziran'ıyla Temmuz'unda olup bitenler, Sovyeti yönetmekte olan ılımlı sosyalistlere son bir defa daha, sahip oldukları ve doğrusunu söylemek gerekirse her zaman Geçici Hükümetin emrine koydukları, kudretlerinin duygusunu son bir defa daha verecekti. Bu olayların yanısıra olup biten kargaşalıklarla gürültüler, ve ne kadar güçlü olduğunu ortaya koydukları öfke ve başkaldırma duygusu, Rus halk yığınlarının bütün bahar boyunca geçirmiş oldukları evrimin tümünü özel bir keskinlikle açıklamış oldu. Fakat böyle hallerde hep olduğu gibi, başkent bu kaynaşmaya daha derli-toplu bir hal, taşranın duyduğu öfkeye de daha politik bir ifade veriyordu.

Petrograd'daki bolşevik kuvvetler günbegün artmakta; işçi mahallelerinde de anarşistler halkın desteğini az çok kazanmış görünmekteydiler. 9 Haziran günü Lenin'in partisi işçilerle askerleri şehrin sokaklarında gösteriler yapmağa çağırdı. Bolşevik mücadeleci bir kaç gündür bu gösteriyi hazırlıyorlardı ama, menşeviklerin bir karşı-propagandasına yol açmamak için niyetlerini açığa vurmamışlardı. Gösterinin, bolşevik yöneticilerce hazırlanan sloganları, yine Devlet iktidarının Sovyetlere aktarılması düşüncesini işlemekteydi. Yine bu yöneticiler yürüyüşe barışçı bir nitelik verip bunu korumak niyetindeydiler. Bununla birlikte, partide küçük bir aşırı azınlık vardı ki, bunun temsilcilerinden biri "olaylar bir çatışmanın doğmasına varacak biçimde gelişirse postaneyi, telgrafhaneyi ve silâh deposunu işgalden vazgeçmemek" gerektiğini öğütüyordu. Lenin kendi hesabına bu atakça taktiği onaylamamakta, Merkez Komitesi de ona uymaktaydı. Yine o 9 Haziran günü birçok askeri alaylar da yürüyüşe katılmağa karar verdiler ama, bunların silâhlı mı, silâhsız mı gelmek niyetinde oldukları iyice bilinmiyordu.

Bu nokta da hiçbir zaman aydınlatılmadı; Sovyet Yürütüm Komitesinin yarı resmî Bürosu her türlü gösteriyi üç gün süreyle yasaklamağa karar verdi. Bolşevikler bu mercii böyle bir tedbir almağa hakkı olduğunu tanımadılar ve aldırmağa karar verdiler. O sırada Petrograd'da toplanmakta olan Sovyetler Pan-Rus kongresi işe karışma-

ğa karar verdi: Bironun kararını o da tasdik etti. Bolşevik parti komitesi durumu gördükten sonra karara uyduğu uygun buldu, gösterinin yapılmamasına karar verdi. Ama işçilerin de bu kesin buyruğa uyma kararı veremelerini sağlamak gerekiyordu. Kongrenin buyruğunu bildirip işçilerle askerleri buna uymaya kandırmak için, akşamüstü ve geceliyin Sovyetin birçok habercileri kışlalara, fabrikalara ve işçi mahallelerine gönderildi. Bu delegeler görevlerini yerine getirdikten sonra raporlarını vermek için Sovyete döndüler. İçlerinden on beşi peşpeşe kürsüye çıktılar. Anlatıkları birbirine uygundu ve başkentin işçi sınıfında hüküm süren havayı iyice açıklıyordu. Halk kalabakları Geçici Hükümetle Sovyeti aynı şekilde kıymıyorlardı ve delegeler her yerde öfkeyle karşılaşmışlardı. Askerler arasındaki hava da iyi değildi: Kongrenin yolladığı delegeler onlardan hakaret görmüşlerdi. Yüzlerine karşı: "Bu kongre bir kapitalistler ve toprak sahipleri çetesinden başka şey değildir," diye bağırmışlardı! Hatipler sözlerini: "Halk şimdilik yalnız bolşeviklerin hatırını sayıyor ve onlara güveniyor," diye bağladılar.

Gerçekte ise şu son sözlerin dahi su götürür yanı vardı. Parti Merkez Komitesinin üyelerle sempatanlara gösterinin yapılamayacağını haber vermek için gönderdiği mücadeleci unsurlar da iyi karşılaşmamışlardı. Birkaç fabrikada, bolşevik yönetimin kararını eleştiren karar suretleri kabul edildi. Protesto gösterisi olarak, partinin üye kartını bazı öfkeli işçilerin yırtıkları görüldü. Fakat ertesi gün Petrograd sokakları yine de boş kaldı.

Menşevik ve devrimci sosyalist çoğunluk, Sovyetin temsilcilerinin yığınların ruh hali üzerinde anlattıklarından uzun boylu kaygılanmaksızın gürültülü zafer gösterileri yaptı. Bir gün önce, bu çoğunluk gösteri yaşamağı haklı göstermek için karşı-devrimci bir kuvvet darbesi tehlikesinin bulunduğunu fleri sürmüştü. Fakat bu tehlikenin niteliğini açıklamak zahmetine hiçbir zaman katlanmadı. Bununla birlikte ertesi gün bolşeviklere şiddetle çattı. Çeretelli de onlar için: "Bu yaptıkları artık düşüncelerin propagandası değil de, bir komplodur," dedi. Menşeviklerin resmi organı ise: "Lenincileri devrimin ihanet eden hain kimseler olarak damgalamak zamanı gelmiştir," diye yazıyordu. Menşevikler öfkelerini böylece ortaya dökerlerken, bir gün önceki başarılarını özel şe-

kilde kutlama zamanının geldiğine hükmettiler. Bolşevikler kendi buyruklarına boyun eğmişlerdi ya, sanıldığından çok daha az güçlüydüler demek. Yapıcı ve sağduyulu kimseler olan hükümetçi sosyalistlerin bu sorumsuz demagoglara üstünlüğünü herkesin önünde göstermek; haftalaradır bolşevizm heyulâsının korkusuyla kıvranan burjuvaziye, Sovyetin çoğunluğuna beslediği güvensizliğin hiçbir temele dayanmadığını ispatlamak faydalı olacaktı. Sovyetin kendisi 18 Haziran pazar günü büyük bir gösteri tertiplemeğı kararlaştırdı. Bunda, işçi sınıfı ile başkentteki garnizon, hükümet koalisyonuna bağlılıklarını ilân fırsatını bulacaklardı.

Menşeviklerle devrimci sosyalistler son âna değin zafere doğru yürümekte olduklarına inandılar. 17 Haziran'da, Sovyetin bir oturumunda bakan Çeretelli bolşeviklere hitaben sunuları söylemişti: "Devrimin güçlerini dürüstlikle gözden geçireceğiz. Yarınki geçit, bölünmüş grupları karşı karşıya getirmeyecek, fakat Petrograd işçi sınıfının tümünü bir araya toplayacaktır. Sovyetin iradesine karşı olarak değil, onun çağrısıyla yapılacaktır. Proletarya çoğunluğunun bizim arkamızda mı, sizin arkamızda mı olduğunu şimdi öğreneceğiz. Bugün söz konusu olan, karanlıkta yapıp çatılan komplolar değil, herkesin gözü önünde geçecek olan bir sınavdır. Yarın görürüz..."

Bu karşılaşmanın sonucu hakkında, göstericilerin pankartlarıyla parolalarına bakılarak da yargıya varılabilir. Sovyet, herkesin şu sloganlar çevresinde birleşmesini istiyordu: "Genel barış!", "Kurucu Meclis en kısa zamanda toplanmalı!", "Demokrat Cumhuriyet!" Ustalıkla seçilmiş parolaları bunlar: İsteklerin hiçbirinde menşevik ve devrimci sosyalist çoğunluğu kayıtsız şartsız tutanların hoşuna gitmiyecek bir taraf yoktu. Daha radikal ve bolşeviklere daha yakın olan işçilerle askerlerin duygularıyla çatışacak bir şey de yoktu görünürde. Onlar da "genel barış" istiyorlar, Kurucu Meclis çabuk toplansın diyorlar, bir "demokratik cumhuriyet" düşüncesinden yana bulunuyorlardı. Eğer, tahmin edildiği gibi, göstericilerin büyük çoğunluğu resmi parolaları taşıyıp haykırırsa, sınav kesin ve ilimli sosyalistlerden yana olarak bitmiş sayılacaktı.

18 Haziran pazar günü Petrograd halkı bir kez daha

yığın halinde konutların bulunduğu mahallelerin yolunu tuttu. Hükümetin görüşlerine çok uygun olduğu için coşkunluk uyandıramıyacak bir gösteriye işçilerin ragbet göstermeyeceğinden çekinenler, ferahladılar. Yürüyüşe dört beş bin kişi katıldı. Sevinmeğe bir başka neden vardı: Her şey çok düzgün ve sessiz sedasız olup bitti. Bir gün önce olaylar çıkacağından kuşulanılmıştı çünkü Sovyetin birkaç lideri Viborg endüstri mahallesindeki bir köşkte bulunan, başkent in anarşistlerinin merkezine gitmişler, anarşistlerin niyetlerinin ne olduğunu öğrenmeğe çalışmışlardı: Yürüyüşe katılacaklar mıydı? Silâhlarıyla mı geleceklerdi? Kendilerine ferahlatıcı olmasına özen gösterilen cevaplar verilmişti ama, yine de kaçamaklıydı bunlar. Oysa 18 Haziran'da anarşistler yürüyüşe katıldılar. Silâhlarını da getirdiler ama kullanmadılar. Kara bayraklarının ardındaki grupları pek kalabalık değildi. Bu bakımdan, Sovyet çoğunluğu yöneticilerinin sevinmeleri için her şey tamamı.

Menşevik ve devrimci sosyalist partilerinin liderleri ve Geçici Hükümetin sosyalist üyeleri olan bu kişiler Talim Alanında, Şubat Devrim günleri kurbanlarının gömülü oldukları yerin yakınında yükselen bir kürsiye çıkmışlardı. İşçilerle askerler —hiç değilse kendilerinin seçtikleri sloganları taşıyan pankartlarla— saygılarını sunsun diye beklerken, gösteriye katılanların büyük çoğunluğunun, bu bekleyişe cevap vermediğini görek saşırıldar. Göstericiler sık diziler halinde kürsünün önünden geçtiler. Kürsüdekilerin yüzlerinde de ilkin şaşkınlık, sonra üzüntü belirdi. Göstericilerin tempoyla haykırdıkları ve ellerinde taşıdıkları parolaların yüzde 80-90 ı bolşeviklerinki ve söyle demekteydi: "Kahr olsun on kapitalist bakan!", "Kahr olsun taarruz!", "Bütün iktidar Sovyetlere!", "Ne Almanlarla ayıllı barış ne İngiliz-Fransuz kapitalistlerle gizli anlaşma!", "Yaşama hakkı mülkiyet hakından üstündür!", "Köylü kulübelerinde barış, toprak ağalarının şatolarında savaş!" Arasız resmî pankartları taşıyan bir grubun görüldüğü de oluyordu ama haykırışları, bayrakları, pankartlarıyla bolşeviklerden yana olduğunu ispatlayan bu isan seli önünde pek sönük kalıyordu.

Gösterinin sonucu kesindi. O sıralarda Maksim Gorki, Lenin'le dost değildi. Çıkarmakta olduğu *Novaya Jizn* adlı gazetesinde: "Pazar günü gösterinin bolşevizmin Petrograd

proletaryası içinde kazandığı tam zaferi açığa vurduğunu" kabul etmekteydi. Buna, çeşitli taşra şehirlerinde de benzeri gösteriler yapıldığı eklenirse 18 Haziran'ın Geçici Hükümetle menşevik ve devrimci sosyalist müttefikleri için kara bir gün olduğu şüphe götürmemekteydi. Bolşevikler bakımından ise, tersine, bunların başardıkları çok büyük ilerlemeleri ispatlamaktaydı. Güttükleri politikanın uzlaşmazlığı —ki gösteride hiç dolambaçlı, kaçamaklı olmayan parolalarla açığa vurulmuştu— içinde buldukları yalnızlığı arttırmak şöyle dursun, ulusun proleter tabakaları arasında onlara gittikçe artan bir sevgi getirmekteydi.

BOLŞEVİKLER AĞIR BASIYOR

Sosyalist bakanlarla dostlarının hayal kırıklığı tam olmuştu ama, 18 Haziran'daki başarılarından sonra bütün bolşevikler aynı derecede şevklenip sevinmediler. Bunlardan kimisinin şaşkınlığı, menşeviklerle devrimci sosyalistlerinkinden aşağı kalmıyordu. Zaferle dolu bu pazarın ertesinde bunlar, tasalarını gizlemekteydiler: Bu zaferi nasıl kullanmalıydı? Bunun arkadaşlarından çoğunu, partilerinin o zamana değin güttüğü taktikten daha cüretlisini uygulamaya geçeceğini anlıyorlardı. Gerçekten, bu noktada aldanmamak gerektir: Gerçi, sosyalistler katılsın ya da katılmasın, bolşevikler Geçici Hükümete karşı tam bir muhalefet göstermişlerdi; Mayıs ayından bu yana Lenin, sosyalist harekete yakınlıklarıyla övünen öteki kuruluşlara en ufak zaaf gösterilmesine izin vermiyerek, partisine uzlaşmaya yanaşmayan politik bir hareket hattı kabul ettirmeği başarmıştı ama, bolşevik yönetiminin tutumu, bütün durumlarda, çok ölçülü olarak kalmıştı. Örneğin, "Nisan devrim günleri"nde, başkentte çıkan kargaşalıklardan sonra Sovyet bütün gösterileri yasaklamağa karar verdiği zaman da bu, böyle olmuştu. O sırada Milyukov'la Geçici Hükümetle yönetilen hareket, bolşevik partisinin yardımı olmaksızın başlamıştı. Bir defa başladıktan sonra da partice onaylanıp desteklenmişti güpşesiz. Küçük bir bolşevik grubu Geçici Hükümetin devrilmesini bile öne sürüyordu hattâ, ama Lenin'le partinin yönetiminde yer alan bütün kalburüstü kişiler bu "topyekün devrimci" düşüncelerin sımsıkı karşısındaydılar. Partinin Merkez Komitesi, Sovyetin Yürütüm Komitesinin izin-

de yürüyordu. *Pravda*'da Lenin, "Kahrolsun Geçici Hükümet" parolasının "boş laftan başka şey olmadığını, ya da objektif olarak (bunu söyleyenleri) bir macera yolunu tutmağa iteceğini" yazmış; "partimiz işçi ve asker milletvekilleri Sovyetinin kararını tartışmasız uygulanması gereken, tamamen yerinde bir karar sayar," diye de eklemisti.

Haziran'da bolşeviklerin yapmağı tasarladıkları gösteriyi Sovyetin yasaklama kararı karşısında, Lenin'in tepkisi biraz farklı oldu. Sovyet Yürütüm Komitesi Bürosunca verilen emirle karşılınca, Lenin ve Merkez Komitesi ilkin buna aldırmağa düşündüler ama, Kongrenin kendisinin işe karışması üzerine düşüncelerini değiştirdiler. Kendi gruplarının ve "temel"deki işçilerin acı acı söylenmelerine rağmen, Sovyetin Yönetimine meydan okumağı öngörmediler. İşçilerin gösteri yapma hakkını kısıtlayan bir kararın özüne itiraz etmekle birlikte Lenin, kanunilik çerçevesinde kalmak niyetindeydi.

Araçları seçmedeki bu sakantı ve bu ıhlımlık, zora başvurmadaki bu aşırı çekingenlik, tabii, Lenin'in prensip bakımından olan tutumuna uygun düşmüyordu da, Rus devriminin bu safhası üzerinde beslediği düşünceleri gösteriyordu. Gerçekten, Şubat'tan sonra Rusya, onun gözüne çok özel bir rejimi temsil eder görünmekteydi ve o da bunun olumlu niteliklerine değer veriyordu. Henüz gerçek bir demokrasi getirmemiş olmakla beraber —daha çok demokrasiye ihtiyaç vardı hattâ— Şubat devrimi Rusya'yı "dünyanın en özgür ülkesi" yapmıştı. Buna inanması için onu, öbür savaşçı Devletlerle kıyaslaması yetiyordu. Ne Batı ülkelerinde, ne Orta Avrupa'da hükümetin başında bulunanların barışçı ya da devrimci bir kargaşalığa izin vermeleri, aklın alacağı şey değildi. Savaş oralarda bütün demokratik hürriyetleri boğmuş, onların yerine bir zor ve tenkil sistemi getirmişti. "Özgür İngiltere" bile bu durumdaydı. Rusya'daki hava ise bambaşkaydı.

Liberalizmle parlamenter demokrasinin çatlaklarını, aldatmacalarını hemen açığa vurmaktan geri kalmıyan Lenin, görülüyor ki, Rusya'nın Şubat'tan sonra tanımış olduğu melez rejimi çok daha yumuşaklıkla yargıyordu. Bundan, şu çok önemli sonucu çıkarıyordu: "Bütün iktidarın ulusun gerçek çoğunluğunun, yani işçilerle yoksul köylülerin eline geçmesi hiçbir yerde Rusya'da olduğu kadar barışçı bir biçim-

de olup bitemez." Çoğunluktan sözetmekle yetinmeyip gerçek çoğunluktan söz ederek, birçok faraziyelerle dolu yorumlara yol açmaktaydı şüphesiz. Fakat, iktidarı Sovyetlere aktarmak için barışçı ve kanunî bir savaşın yapılması mümkün olduğuna Lenin'in beslediği inanç onun, devrimin ilk aylarında hazırlayıp yaydığı stratejik görüşlerin ana vasfıdır. Partisinin sağ kanadıyla ve Kamenev'in ıhlımlığı ile hiç değilse bu noktada anlaşılıyordu: Bolşevik partisinin Nisan konferansında: "Bizim için iç savaş barışçı, uzun ve sabırlı bir sınıf propagandası haline gelmektedir," diyordu.

Komünist Devletin gelecekteki başkanının böylesine önemli bir konuda düşüncesini başka kılığa soktuğu gibi bir şüphe beslenemez: Bütün meslek hayatı cepheden hücumlarla, haşın bir dobrahık dolu eleştiriler ve kalem kavgalarıyla, herkesi her zaman için hayallere kapılmaktan alıkoymakla geçmişti. Daha sonraları barışçı ve ıhlımlı taktiklerinin artık geçer akçe olmadığını anlayınca bunu da gizlemeyip tersine, açıkça söyleyecek, yazıyla ve sözle tekrar edecekti. Buna karşı, bütün bahar süresince barışçı bir politikanın gerekliliği üzerinde ayak diredi ve bunu, kendinden yana olanların en sabırsızlarına karşı savundu. Nisan'da Geçici Hükümeti "her zamanki", yani devrimci "metodlarla" devirmek düşüncesini reddediyor; çünkü bunun Sovyetlerle anlaşma ve "yığınların körükörüne inanırılığı" üzerine kurulmuş olduğunu kabul ediyordu. Onun için sabırlı olmak gerekti ve Lenin'e göre işçilerin gözlerini propagandadan çok hayat tecrübesi açacaktı. Bundan çıkardığı sonuç da şöyleydi: "İktidarın Sovyetlere geçişi ortaya büyük güçlükler çıkarmakta ve proletaryanın güçlerinin epeyce uzun bir hazırlığını gerektirmektedir."

Bu şartlar altında bolşeviklerin yüklenmeleri gereken görevler nelerdi? Önderler dönüp dolaşip aynı konuya geliyordu: "Yığınlara gerçeği anlatmak" söz konusuydu. Onları "aydınlatmak", "zehirlenmelerine meydan vermemek", "düşünce alanında" yapacakları yanlışlara karşı, "kardeşçe inandırma yoluyla" savaş açmak gerekti. Bütün bunlar "acele etmeden", "başamakları dörder dörder çıkmadan" yapılmalıydı. Onu dinlerken, arkadaşları bazen: "Lenin birdenbire reformculuğa mı döndü yoksa?" diye sormaktan kendilerini alamıyorlardı! Kapitalizmi devirmek gerekliliğinden söz ederken: "Bu işi akıllıca ve derece derece yapmak; ya-

parken de yalnız ve yalnız işçilerle yoksul köylüler büyük çoğunluğunun bilincine ve teşkilâtçılık zihniyetine dayanmak gerektir," diyerek, reformculuğun dilini konuşmuyor muydu?

Haziran'da da Sovyetlerin Birinci Pan-Rus Kongresinde verdiği söylevde de Rusya'da bu devrimin "istisnai olarak, barışçı biçim altında" mümkün olduğunu tekrarlıyordu.

Ancak bu imkân, Lenin'in birkaç defa tanımlanmış olduğu bir şarta bağlıydı. 14 Nisan 1917 tarihli *Pravda*'da: "Yığınlar karşı hiç kimse zora başvurmadığı sürece yalnız ve yalnız anlatma yoluyla hareket etmek gerektir," diye yazıyordu. Ancak, bu "zor teriminin geniş anlamda alınması gerektiği ve demokratik özgürlüklerin kaldırılması anlarına geliyordu örneğin. Ve, Nisan'daki Bolşevik Konferansında daha açık olarak şöyle demekteydi: "Kapitalistler Sovyetlere karşı zora başvurmadıkları sürece, partimiz zordan vazgeçilmesini öne sürecek ve yalnız kardeşçe inandırma yoluyla, "devrim konusunda sonuna kadarçılık" gibi derin bir yanlışla, uğursuz bir yanlışla savaşacaktır." (Lenin bu deyimle, Rus devrimini Alman yarı-zorba rejimine karşı korumak için savaşı sonuna kadar götürmek ve askerî zaferi ne bahasına olursa olsun kazanmak gerektiğini düşünen sağ kanad sosyalistlerinin temsil ettikleri yurtseverce eğilimi kastedmekteydi.)

Bu düşünme düzeninin temeli şöyleydi: Parlamenter rejim içinde sosyalizm için savaş ne kanuniliğin dar çerçevesiyle, ne barışçı usullerle sınırlanabilirdi. Bazı hukukî biçimlerle gizlenmiş, yahut azaltılmış da olsa zor, burjuva demokrasinin merkezinde yer almış bulunmaktaydı ve proletaryanın buna, tam devrimci araçlarla karşılık vermesi gerektiği. Fakat Lenin 1917 Rusyasının ayrı bir durumda olduğu düşüncesindeydi. Sovyeti kurarak, ulusun enerjisini serbest bırakarak proleter güçlerin derece derece gelişmesine imkân sağlıyor; bunların başarısı da varlıklı sınıfları savunma durumuna geçmek zorunda bırakıyordu. Proletaryanın gücünü geniş ölçüde arttırarak, onun hegemonyasını derece derece ve hemen hemen kanunî olarak kurmasına imkân sağlıyordu.

Gerçekte ise Lenin çifte bir yanlış yapmaktaydı: En radikal yığınların o sıralardaki "devrimci gerginlik"ine —ya da hiç değilse sabırsızlığına— ve burjuvazinin direnme az-

miyle birlikte Sovyeti etki altında bırakma yeteneğine tam değerini vermiyordu. Yığınlar Lenin'in sandığından daha az sabırlıydı, Sovyet de onların isteklerini yerine getirmekten çok, burjuvaziyi niyetlerinin "temizliğine" inandırmak eğilimindeydi. Lenin, partisine fikir değiştirtmeği başarmıştı ama, parti de önderinin fikrini değiştirtmişti. En aşırı giden işçilerle askerler Geçici Hükümeti devirmeyi düşündükleri sırada Lenin bu işi henüz imkânsız ya da hiç değilse mevsimsiz buluyordu. Yüz binlerce emekçiyle asker artık yalnız "kapitalist bakanlar"a değil de Sovyet çoğunluğunun kendisine çıktıkları zaman Lenin bir defa daha, sakıntılı davranıyordu. "Petrograd'ın radikalizmiyle taşranın politik harareti arasında, görmezlikten gelmenin tehlikeli olacağı, bir fark var mı acaba?" diye soruyordu kendii kendine. İşçilerin en aşırı isteklerini gerçekleştirmeyi üzerine alarak ülkenin geri kalanıyla ilgili kesecek olduktan sonra, bunu yapmak neye yarardı?

Gerçekçi ne olursa olsun, bolşeviklerin bu nisbî ılımlığı yalnız 1917 baharının kesin sonuçlu saatlerinde kendini göstermedi. Parolaları ile propagandaları da nisbî yatışma anlarında bundan ilham almaktaydı. Köylülerle konuşma tarzları da bunu göstermekteydi örneğin. Öbür sosyalist partilerin tersine olarak, bolşevik partisi köylerdeki kaynaklarla kargaşalıkları açıktan açığa kinamıyordu süphesiz. Böyle bir tutum ona epey ukalâca görünür, üstelik devrime karşı olanların ekmeğine yağ sürerdi. Dahası var: Bolşevikler, toprak ağalarının mülklerine elkonmasını açıkça onaylıyorlardı. Herkese karşı tek başlarına, köylülerin kurbanı oldukları adaletsizliği tamir için Kurucu Meclisin toplantısını beklememekte haklı oldukları düşüncesini ileri sürüyorlardı. Toprak mülkiyetinin alnyazısı konusunda tek yetkili mercinin Kurucu Meclis olduğunu kabul ediyorlardı ama, köylülerin inanca olarak hemen bazı toprakları ele geçirmelerini hiç de yolsuz bir iş saymıyorlardı. Başka herhangi bir çözüm yolu ve özellikle Çernov'un pek hoşlandığı "uzlaştırma komisyonları" kurulması düşüncesi, bir aldatmaca gibi geliyordu onlara. Bu komisyonlarda büyük toprak sahipleri, köylüler ve tarım için Kurucu Meclisin dostça sonuca bağlayacakları. Lenin bunlar için: "Hâlâ büyük ekonomik ve sosyal kudrete sahip bulunan toprak ağalarıyla topraksız ve parasız köylüler arasında değil uzlaş-

ma, açık yürekli ve dengeli bir konuşma dahi mümkün olmaz," diyordu.

Bolşeviklerin Rus köylerindeki devrimi onaylayışlarının yanısıra kesin birtakım sakıncaları da vardı: Ferdî elkomalara izin vermemek gerektiğini; toprağa elcoma işinin köylü komitelerinin denetiminde kollektif bir hareketle yapılması doğru olacağını söylüyorlardı. Öte yandan, kargaşalara ve yıkımlara karşı olduklarını da özellikle belirtiyorlardı. Hitabettiği zümre hangisi olursa olsun, Lenin bu konuda çok kesin davranıyordu. 1917 Eylülünde köylerdeki kargaşahklar gittikçe genişlemekteydi. İşte tam o sıralarda yazdığı "Devrimimizde proletaryaya düşen görevler" başlıklı yazıda: "Topraklara hemen elkonmakla beraber yiyecek maddeleri üretiminin artırılması zorunluğu üzerinde de özellikle durmak ve hayvanlara gelecek her zararın, tarım araçlarıyla makinelerine, yapılara verilecek her hasarın, hiçbir zaman kabul edilemeyeceğini belirtmek gerekir," diyordu. Petrograd'da konaklayan bir alayın askerlerine söylediği ve *Pravda*'nın yayınladığı sözler de başka türlü değildi: "Köylü komiteleri topraklara vakit geçirmeden elkonmalıdır ama, cinsleri ne olursa olsun, her türlü mal mülkü herhangi bir hasardan korumağa ve buğday üretimini arttırmak işine özellikle önem vermektedir."

Bolşevik partisinin Nisan'da toplanan konferansında Lenin'in bu görüşünü resmi bir karar suretiyle de tasdik ettirmişti ki şöyleydi: "Parti toprağa teşkilâtî olarak, malların mülklere hiç hasar ve zarar vermeden ve üretimi arttırmağa özen göstererek elkomalarını köylülere taksimi eder." Köylülere doğrudan doğruya söz söylediği zaman da aynı direktifi bıkmadan, usanmadan tekrarlıyordu. Bu direktifi 11 Mayıs 1917 de *Soldatskayı Pravda* gazetesinde yayınlanan "Rusya Köylü Milletvekilleri Kongresindeki Delelelere Açık Mektup"unda da öne sürmüştü; daha da ileri giderek, bu kurul önünde verdiği söylevde "büyük toprak mülklerinin satın alma yoluyla olmaksızın, hemen köylülere geçmesi gerektiğini, fakat teslim alma işinin düzenli bir tarzda yapılmasının da şart olduğunu" açıklamıştı. Gerçi fabrikalardaki durum köylerdeki göre daha az karışıktı, zorbalık ve yıkıp yıkma hareketleri oralarda çok daha az sayıdaydı ama Lenin yine aynı direktifleri veriyor ve bu kesimde de üretimin arttırılmasını öğütüyordu. Bütün bunlarda "işleri da-

ha da bozma politikası'nı; kargaşahğı daha da arttırma işteğini; herkesi sistemli olarak anarşiye, zorbalığa kışkırtma iradesini gösterir hiçbir şey yoktu. Geçici Hükümet —köyler halkından baskı olarak— halka gerçek tavizlerde bulunmağa yanaşmıyordu. Onun bu davranışı, Lenin'in tutumuna göre daha çok öfkeye, kargaşahğa yol açmıyor muydu? Gerçekten Lenin halk yığınlarına karşı daha büyük esneklik gösteriyor ve "daha az direnme" yolunu seçiyordu.

Kesin olarak ortada olan şu ki, devrimin ilk aylarında Lenin'le partisi, en muhtemel ve en "ekonomik" sık olarak, iktidarın barışçı yollarla Sovyetlerin eline geçmesini sağlıyacak şekilde, halkın biling düzeyinin derece derece yükselmesini öngörüyorlardı. Gelgelelim, bolşevikler Sovyetlerin içinde çoğunluğa sahip olmadıkça, iktidarın bunlara geçmesi söz konusu olamazdı. 1917 Nisan'ında Lenin, "bir azınlığa dayanarak iktidarı ele almağa kalkışmak" amacını güden her türlü hareketi kinayor ve şu açıklamayı yapıyordu: "Henüz azınlıktayız. Çoğunluğa elde etmek zorunda olduğumuzu biliyoruz." 1917 Mayıs'ında da ayrıca şöyle demekteydi: "Biz iktidarı "ele geçirmek" istenmiyoruz. Zira bütün devrimlerin tecrübesi bize gösteriyor ki, ancak halkın çoğunluğa üzerine dayanan bir iktidar sağlam olabilir. Su halde iktidarı ele geçirmek bir macera olacaktır ve partimiz, buna atılmıyacaktır."

Süphe yok ki bu "çoğunluk" kavramı müphemdi. Lenin'in bütün politika hayatı da kendisinin hukuki bakımdan uzun boylu kılı kırk yarmadığını göstermektedir. "Gerçek" çoğunluktan sözettği de oluyordu. Daha esaslı olarak Sovyetlerin içinde, yani işçi sınıfıyla köylüleri temsil konusunda bir çoğunluk elde etme çaresini araştırıyordu. Böyle bir iddia ise varlıklı sınıfları bir çeşit politik sürgün içine atmak anlamına geleceğinden, parlamenter demokrasinin kurallarına sırt çevirmek olurdu, ama Lenin yeni Rusya'yı kurmak için sayıca çok önemsiz olan bu azınlığa güvenmiyordu. Fakat onun bu konudaki görüşünde kararlılık yoktu. Çünkü bir yandan Sovyetin iktidarının meşruluğunu kabul ederken öbür yandan Kurucu Meclisi toplantıya çağırılmakta çekilme diye Geçici Hükümete çatıyor; bu Meclisin önemli yetkilere sahip olması gerektiğini de kabul ediyordu. Bütün yurttaşların oylarıyla seçilecek olan ve kuruluşuna aristokrasi de, orta ve yüksek burjuvazi de dahil, bütün sınıfların ka-

tilacakları böyle bir örgüt, parlamenter tipte bir kuruluş değil de neydi? Bununla birlikte Lenin menşeviklerin: "Rusya'nın ekonomik ve sosyal durumu dolayısıyla eninde sonunda tutması gereken tek yol, burjuvazinin üstünlükte olacağı parlamenter bir cumhuriyettir," yolundaki düşüncesini reddetmekteydi. Yurdu için "demokratik cumhuriyet" ya da "Sovyet cumhuriyeti" saatinin çaldığına inanıyordu. Bu sistem bir "asağın yukarıya doğru demokrasi" örneği olacaktı. Devlet yönetiminin demokratlaştırılması ve asıl sosyal olduğu kadar askeri görevleri de olacak olan halk milislerinin kurulması yoluyla, bu sistem hemen işlemeğe başlanıyordu.

(Lenin'e göre kadınların da katılacakları bu millis topluluğu ve zabıta görevlerini yerine getirecekti. Örneğin üretimin denetlenmesine ve yiyecek maddelerinin dağıtımına göz kulak olacaktı. Düşüncesini de şöyle geliştirmekteydi: "Millis her alenin ekmeğe bulmasına, her çocuğun bir şişe katıksız sütü olmasına, zengin aileden yetişkin bir kimsenin çocukları süt bulmadıkça süt içmek cesaretini göstermemesine, çarlar aristokratların bıraktıkları saraylarla lüks konakların boş tutulmayıp evsizlere ve yoksullara sığınak vazifesi görmesine göz kulak olacaktır.")

Şu halde Rusya'nın neye doğru yol alması gerekiyordu? Bir "Sovyet cumhuriyeti" rejimine mi; yoksa egemenliği Kurucu Meclisin elinde tutacağı, devrimci Marksistlerin de kınadıkları, burjuva demokrasilerine benzeyecek olan bir rejime mi? Bu iki formülden birini öne süren, fakat hiç değilse öbürünü de reddetmez görünen bu durumlar arasındaki çelişme, bugün apaçıktır. Bununla birlikte, devrimin hay-huyu arasında bu hemen hemen doktrinal sorunlarla pek az uğraşılmaktaydı. Zaten devrimlerde gidışat hemen o anda neyi gerektiriyorsa ona ayak uydurulur ve devrimcilerin de çoğu zaman ampirizmaya, yani deneycilliğe başvururlar. Başka birçok alanlarda olduğu gibi, bu sorunda da düğümü çözmeye yardım edecek olan, hâdiselerin kendileriydi.

Bunlar olup biterken, bolşeviklerin sovyet rejimine derece derece ve barış yoluyla geçiş imkânına olan inançları, elde ettikleri ilerlemelerde ve pespeşe kazandıkları zaferlerin kendilerinde uyandırdığı iyimserlikte izahını bulmaktaydı, hem de geniş ölçüde. Şubat devrimi onları güç bir durumda yakalamıştı: Savaş başlıyalı beri bolşevikler her za-

mankinden çok daha sıkı bir gizlilik içinde kalmak zorundaydılar. Önderlerinin hemen hepsinin sürgüne gönderilmesi ya da kendi istekleriyle gitmeleri, işlerini daha da güçleştirmişti. Petrograd Sovyetinde, rejim değişikliğini izleyen ilk günlerde, çok sınırlı bir kuvvet halindeydiler. Bütün delegelerin politik eğilimlerini açıkça bilmek mümkün değildi ama, Sovyetin kuruluşu sırasında Yürütüm Komitesinin Genel Kurulca seçilen sekiz üyesinden yalnız bir tekinin onların partisinden olması mânalıydı.

Devrimin daha ilk haftalarında partinin çabucak gelişmesinde —ki Lenin'e yapılan karşılama töreninin parlaklığı ve büyüklüğü de bunu kendine göre açıklamaktaydı— burjuvazinin takındığı tavır da etkisi yok değildi. Burjuvazi, Sovyete yönelttiği bir kampanyadan sonra çabucak hedef değiştirmiş; bolşeviklere ateş püskürmeğe ve hemen bütün hücumlarını onlara yapmağa başlamıştı. Fakat, o çağın şartları altında bu saldırıya bir sınıf refleksinin karşılık vermesi ve şehirler halkının proleter tabakalarında herkesin bolşeviklere beslediği sevgiyi arttırması şaşılacak şey değildi. Oysa bunların gelecekları, rakiplerinin kazanacakları başarı ya da başarısızlığa bağlı bulunuyordu. Geçici Hükümete karşı bir uzlaşma, öbür sosyalist partilere karşı da bir yakınlaşma politikası gütmeye reddederek, bolşevikler aslında bunların başarısızlıkları üzerine yatırım yapmışlardı ama, halk yığınlarının bunlardan ne derece çabuklukla yüz çevireceklerini kestiremiyorlardı.

Bolşevikler elde ettikleri ilerlemeleri kendi örgütlenme yeteneklerine, mücadelecî unsurlarının fedakârlıklarına, şeflerinin uzak görüşlülüğüne olduğu kadar, menşeviklerle devrimci sosyalistlerin üstüste yaptıkları gaflara da borçluydular. Halkın şehirlerdeki kadar köylerde de hoşnutsuzluk içinde olduğunu belirtmiştik. Gittikçe artan bu hoşnutsuzluk, mevcut iktidarın tek ve başlıca muhalifi olarak ortaya çıkan bir tek partiye yarayabilirdi. Bu partinin politik ve ekonomik programı, proletaryanın en faal yığınlarının isteklerine cevap veriyor ve dileklerini karşılayacak nitelikte bulunuyordu. Herkesin anlayacağı dille, özlü bir tarzda yazılmış olan bu programın özeti şu ünlü üç noktadan: Barış, ekmeğe, topraklara ibaretti. Çok sadeydi bu, ve böyle bir ortamın gerçekleşmesi, kazanılırsa karşılığı çok büyük, fakat sonucu çok belirsiz bir iddia üzerine kurulu bulun-

maktaydı. Ancak, ilımlı sosyalistlerin hık-mık'larına ve daha büyük ölçüde de, halkın isteklerini anlamaktan yana gösterdikleri tam anlayışsızlığa kıyaslandıkta bu programın çekim gücü çok büyüktü. Halkın isteklerinin ise ne yeni rejimin askerî prestiji, ne Kurucu Meclisin yetkileriyle ilgili vardı. İlımlı sosyalistlerin programları ise bu iki noktada özetlenmiş bulunmaktaydı.

Kiminin demagojik saydığı, kiminin devrimci gördüğü, bolşeviklerin bu programı 1917 nin baharı boyunca bunların güçlerinin durmadan artmasına yol açtı. Bu güç artışı üye sayısının çoğalmasında olduğu kadar, halk arasına yayılışı bakımından da görülmekteydi. Şubat devriminin arifesinde, 1912 Prag Konferansından beri bağımsız bir örgüt olarak kurulmuş bulunan Rusya Sosyal Demokrat Partisi'nin bolşevik eğiliminin 23.600 üyesi vardı (II. bölüme bk.). Nisan Ulusal Konferansında ise bu sayı 79.000 e yükselmiş bulunuyordu. Bu ilerleme, partinin halk yığınlarının "körükörüne inanış"larına güvenebileceği bir dönemi kapsamaktaydı. 8 Ağustos'ta bolşevikler kongrelerini topladıkları zaman, sekreterleri, üye sayısının 200.000 e ulaştığını açıkladı: Bunların 22-25.000 i Ural'ın endüstri ve maden bölgelerinde, 50.000 i Moskova endüstri havzasında, 41.000 i de başkenteydi (Bütün kaynaklar aynı sayıları vermemektedirler: Bolşevik partisinin o sıralardaki üye sayısı 180.000 ile 240.000 arasında değişmektedir). Aynı dönemde Petrograd'daki menşeviklerin sayısı topu topu 8.000 dı. Yalnız bu şehirde bolşevikler Nisan ayından beri üye sayısını üç katına çıkarmış bulunuyorlardı. Bu yeni üyelerin çoğu o zamana değin hiçbir politik kuruluşa girmiş değillerdi. Fakat rakip kuruluşa geçmek için belirli sayıda menşeviklerin de kendi partilerinden ayrıldıkları görülmekteydi.

Üye sayısının bu artışında en çok dikkate çarpan, bunun sosyal bileşim tarzıydı. Devrimci sosyalistlerle menşevikler de kendi üyelerinin sayısını arttırmışlar, özellikle küçük burjuva elemanları saflarına çekmişlerdi. Bunların sosyalistler safına geçmeleri de çok şüpheliydi zaten. Buna karşılık bolşevik partisine hemen hemen yalnız işçiler girmektedir. Bolşevik partisinin yönetici kadroları işçilerden kurulu değildi şüphesiz, ama üyelerinin büyük çoğunluğunun tam anlamıyla proleter olduğu tek parti oydu. Bu durum da kaçınılmaz olarak partinin politikasına bir atılış,

bir stil ve bir yöneliş vermekteydi ki, bunun tekeli yalnız onun elindeydi.

Üyelerinin dışında partinin yayılış alanı da daha az gözalıcı değildi. Daha Nisan ayında Petrograd'ın en fazla endüstriyel kesimlerini bolşevikler ele geçirmişlerdi. İşden anlıyan gözlemcilerle göre de Mayıs ortasına doğru bolşevikler Petrograd'daki işçi sınıfının üçte birinin desteğine güvenebilecek durumdaydılar. Haziran'da bolşeviklerin ilerleyişi bir basamak daha aştı. Petrograd Sovyetinin işçiler kolu, bolşevik hizbi tarafından verilen ve iktidarın Sovyetlere devrini isteyen bir karar suretini kabul etti. 144 e karşı 173 oyla verilen karar, Lenin'in partisinin bu önemli mercide sağlam bir çoğunluğa sahip olduğunu fillen göstermekteydi.

Hemen hemen aynı anda çok mânalı birkaç olay daha meydana geldi. Yapılmakta olan belediye seçimlerine şehir nüfusunun bütün sınıfları katılıyorlardı. Seçimler sonucunda Viborg işçi mahallesinde bolşevikler 37, bütün öteki kuruluşların tümü de 26 üyelik kazandılar. Öte yandan Lenin'le Zinovyev, başkentteki bütün fabrikalar komitelerini bir araya getiren bir konferansa, "işçi denetimi"nin hemen kurulmasını isteyen bir karar sureti sundular. Bu oylamanın sonucu da bolşevik propaganda temalarının başında yer alan bir konuda dikkate değer sayılar ortaya çıkardı: 421 oy üzerinden 335 i Lenin-Zinovyev önergesinin lehindeydi. O anda başlayarak bolşevikler bu komitelerin sürekli desteğinden yararlandılar: Sovyetlerin yüksek derecedeki kuruluşlarına göre bu komiteler işçi yığınına çok daha yakındılar çünkü. Nihayet 20 Haziran'da da Moskova Sovyeti için yeni seçimler yapıldı. Ülke'deki Sovyetlerin önem bakımından ikincisinde yapılan bu oylama, ilk defa olarak bolşeviklere zafer sağladı: Salt çokluğu elde edememişlerdi ama, Sovyetin içinde üyeleri en çok olan parti onlardı: Bolşeviklerin 172, devrimci sosyalistlerin 110 üyeliğine karşı 206 üyelik kazanmışlardı.

Bu zaferlerin hepsi şehirlerdeki proletarya ile ilgiliydi ama başka zaferler de bolşevik fikirlerinin halkın öbür tabakalarında ve özellikle Petrograd garnizonunun askerleri arasında başarı kazandığını açığa vurmaktaydı. Gerçi bunları daha az objektif olarak ölçmek mümkün olmuştu ama, yine de önemli olmaktan geri kalmamaktaydılar. Başkentte

konaklıyan alaylar daha kısa bir süre önce ilımlı sosyalistlerden yanaydılar. Hattâ arasıra liberal hatiplerin sözlerine de ilgiyle kulak verdikleri oluyordu. İşte bunlar da Haziran'da egemenliğin Sovyetlere geçmesini istediler. 1. ağır makineli alayı, Pavlovski alayı, topçu okulu ve daha başka birkaç birlik bu yolda karar suretleri kabul ettiler. Şüphesiz hiç kimse inkâr edemezdi ki bu evrim, askerlerin yaşayış tarzlarından olduğu kadar bunların gerçekten politikaya sokulmuş bulunmalarından da ileri gelmekteydi. Kışlalarda işsiz güçsüz geçen günler, cepheye gönderilme korkusu, hepsinden kesin olarak da barış arzusu ve taarruz tasarılarının benimsenmeyişi ve nihayet, ucu askere de dokunan işe güçlükleri... bütün bunlar bolşeviklerin ekmeğine yağ sürüyordu.

Başkent'in kuzeyinde, Baltık filosunun küçük Kronstadt adasında konaklıyan denizcileri arasında ise işler, başka yerlere göre daha hızlı gitmekteydi. Daha 1905 de Kronstadt çok sert bir devrimci harekete sahne olmuştu. Çünkü donanma mürettebatı, eski orduya göre çok daha sıkı bir rejime tâbi tutulmaktaydı. Deniz subayları da kara ordusunun subaylarına göre daha aristokratik, ve kapalı dolayısıyla daha küstah ve kibirli bir sınıf halindeydiler. Öte yandan denizciler, ilerici proletaryanın ayrılmaz parçası olan tersane işçileriyle daha sıkı temas halindeydiler. Kolay anlaşılır nedenlerle deniz askerleri köylerden değil, işçi çevrelerinden gelmeydiler. Onun için, vaktiyle bir ayaklanmaya katılmış olan "Potemkin" savaş gemisi mürettebatının, her yerden çok Kronstadt'da sayısız çömezleri vardı. Burada hüküm sürmekte olan hava öylesine heyecanlıydı ki bu, bolşeviklerin olduğu kadar anarşistlerin de işine yarıyordu. Muhakkak olan şu ki, aşırı sol kanad burada da, yaz ve güz olaylarında önemli rol oynayacak olan bir kuvveti ele geçirmiş bulunmaktaydı.

3 Haziran'da, Rusya'daki bütün Sovyetlerin delegeleri ilk defa olarak kongre halinde toplandıkları zaman, (Yahudi sosyalist kuruluşu olup çok ilımlı durumu Sovyetteki çoğunluğun durumuna uymakta olan) Bund'un üyesi Liber'le menşevik Çeretelli görüşmeleri, Geçici Hükümeti öven söylevlerle açtılar. Posta-Telgraf bakanı hükümetin büyük değerini övmekle yetinmedi. Bugünkü durumuyla koalisyonun, Rus halkının karşılaştığı sorunları çözmek için mümkün

olan tek politik formül olduğunu da ekledi. Sözlerini bitirince Lenin ikisine de cevap vermek için ayağa kalktı:

"Posta-Telgraf bakanı vatandaşımız," dedi, "Rusya'da iktidarın tümünü yüklenecek hiçbir politik parti bulunmadığını söylüyor. Ben de cevap veriyorum: "Evet, bu parti vardır! Hiçbir parti bundan kaçınamaz, Partimiz de kaçınmıyor bundan: İktidarın tümünü yüklenmeğe her an için hazırdır." Bekleneceği gibi, bu sözler toplulukta çeşitli hareketlere yol açtı. Aşırı sol kanad, Lenin'in sözlerini alkışladı. Fakat delegelerin büyük çoğunluğu bunu kahkahalarla karşıladı. "İktidarın tümünü yüklenmeğe" hazır olduğunu söyleyen bu parti, kongrenin ancak yüzde onunu temsil etmekteydi. Lenin'in iddiası delegelere saçma göründü. (Şunu da belirtmek gerek ki Sovyetler Pan-Rus Kongresinin üyeleri, bolşeviklerin Haziran'dakine göre çok daha az sevildikleri bir dönemde yapılan seçimler sonunda belli olmuşlardı.) Fakat, hemen çıkmak üzere bulunan olaylar, bu iddianın halk yığınlarına daha az gülünç görünmekte olduğunu ispatlıyacaktı. "Temmuz devrim günleri"nin anlamı bu oldu. Bununla birlikte bu olaylar, paradoksal olarak, bolşevik ilerleyişinin durduğu anlamına gelecekler ve son bir defa ilımlı sosyalistlerin, daha çok da burjuvazinin, Rusya'nın geleceğini kontrolünde tuttuğu gibi bir hayale kapılmasına yol açacaklardı.

TEMMUZ'DAKİ DEVRİM GÜNLERİ

Temmuz ayının başında Petrograd'daki gerginlik daha da arttı. Putilov fabrikalarının 35.000 işçisi de işi bırakmış olduğundan, grevler burada daha sık bir hal alıyordu. Bu 35.000 işçinin temsilcilerine 73 başka işletmeyle işçi örgütlerinin delegeleri de katıldı. Hepsi 23 Haziran'da toplanarak artık üretimin kontrolünü ve gündeliklerinin arttırılmasını değil de, iktidarın Sovyetlere geçmesini istediler. Sokakta ve kışlalarda da kaynaşma daha az sert değildi. Hem taarruzun ihtiyacına cevap vermek, hem başkenti tehlikeli sayılan elemanlardan kurtarmak için, askeri makamlar Petrograd'da konaklıyan birçok birliklere cepheye gitme emri ni verdiler. Bu buyruğa uymağa bütün alaylar istekli değildiler. Örneğin 1. ağır makineli alayından 30 müfreze vermesi istenmişti, o ise on müfreze vermediği kararlaştırdı. Başka

birlikler asker yollamağa hiç yanaşmadılar. Üstelik Geçici Hükûmete on kat daha sertlikle çatan karar suretleri kabul edildi. Sokaklar bir kez daha heyecanlı gösterici kalabalıklarıyla dolup taşı. 20 ve 21 Haziran günlerinde savaş alanlarına gitmekten çok harmanlarını kaldırmağı düşünen yaşlı askerler, köylerine dönmelerini sağlamak için bir kez daha gösteriler yaptılar. Kronstadt'da anarşistlere karşı alınan tedbirlere denizciler sert bir karşılık vermişlerdi. Kaynaşma her an bir patlamaya yol açma tehlikesini yaratıyordu. Viborg'da da durum gergindi ve mahalli komitedeki bolşevikler biraz şaşkın durumdaydılar. Boyuna "yangın hortumu görevi yapmak" zorunda olduklarını söylüyorlardı.

Bunu yaparken, bolşevik partisinin verdiği karara da uymaktaydılar. Merkez Komitesinde birçok yöneticiler Petrograd halkını tümü bakımından, Haziran'daki devrim günlerine göre, harekete geçmeğe daha az istekli olduğuna ve sabırsızlıklarını güç zapteden birkaç aşırı kesime fazla önem vermemeğe gerektiğine inanıyorlardı. Onun için parti idarecileri herkese sâkin olmalarını öğütlemekteydiler. Viborg bolşevik komitesinin mücadeleci elemanlarından biri, çıkarmakta olduğu gazetede 20 Haziran günü: "Kaynaşma halindeki halkı yatıstırmak için çok enerji göstermemiz gerekti," diye yazmaktaydı. Birkaç gün sonra bir parti liderleri konferansı, durumu tartışarak: "İşbaşındaki partilerin adamakıllı kepaze olmalarını beklemek daha iyi olacaktır. O zaman bundan biz kazançlı çıkacağız," yolunda bir sonuca varmıştı. Putilov'da bolşevik delegeler emekçilerden "meşru öfkelerini zaptetmelerini" istiyordu. Lenin de kendi hesabına 21 Haziran günlü *Pravda*'da bir yazı yazarak, "işçilerle askerleri, eskiden olduğu gibi, dağınık ve düzensiz hareketler yüzünden kapılacakları saçma umutlara karşı şiddetle uyarmağa" çalışıyordu.

Bununla birlikte kafalar kızgındı ve başkent bir bunalm havası içinde yaşamağa devam ediyordu. Liberallerin bir hareketi bunun sonucunu çabuklaştırdı. 2 Temmuz günü baş K. D. bakan, Geçici Hükûmetin, Ukraynalıların millî istekleri karşısında verdiği tavizleri protesto amacıyla, başbakan Prens Lvov'a istifalarını verdiler. (Daha ilerideki VIII. bölüm bk.). Patlamak üzere olan fırtınanın kopmasına bu kadarı yetti: Proletaryanın en ilerici tabakaları tarafından haftalardır öne sürülen ve her gün ilerleme kaydeden istek-

ler, şimdi gerçekleşecek gibi görünmekteydiler. Çünkü K. D. lerin kendileri kabineden ayrıldıklarına göre, mütecanis bir sosyalist hükûmet kurmağa; yani açıkçası, bütün iktidarın Sovyetlere geçmesine ne engel vardı? Gerçekten, iktidarın proletaryadan yana geçmesi için şöyle bir sarsıntının, son bir sallantının olması yeterli değil miydi?

3 Temmuz sabahı her yanda, bir gün önceki olaya karşı tepki göstermek için hazırlık vardı. Bununla birlikte, sosyalistler ya da halk yığınları söz konusu olduğuna göre, bu tepkiler çok farklıydı. Sosyalistler yaptıkları görüşmelerde liberal arkadaşlarının istifalarına rağmen koalisyonun yine de gerekli olduğuna ve çekilen bakanları hükûmete dönmeğe kandırma çabaları yapıladursun, geçici bir çözüm seçilene başvurmağın yeterli olacağına karar verdiler. Çekilenlerin bakanlıkları yüksek memurların yönetimine verildi. "Yıldızlı Oda" bu karara varırken, kışlalarda kaynaşma son haddi bulmuştu. Ağır makineli alayı kesin bir gösteri yapma zamanının geldiğine hükmetti ve bu harekete katılınlar diye başkent'in öteki birliklerine de haberciler yolladı. Dahası var: Bu sefer gösteri, silâhli olacaktı. Bununla birlikte, ara yerde bolşeviklerin Askeri Örgütü tasarılarından vazgeçsinler diye ağır makineli alayı nezdinde teşebbüste bulunmuştu. Delegeleri, işi tatlıya bağladıklarına inanarak, Kçezinska sarayına döndüler. Parti idarecilerinden birinin anlattığı gibi, "akşamüstü saat yedide atını dörtlüğe süren bir haberci gelip ağır makineli alayının yine gösteri yapmağa karar verdiğini bize bildirince bu, bizde çok büyük şaşkınlık yarattı." Yalnız Petrograd'daki bazı alaylarla değil, garnizonla ve Kronstadt'daki işçilerle de temas kurulmuş olduğunda, durum daha vahim bir hal almıştı. Kronstadt'da da 3 Temmuz günü çok elektrikli bir hava içinde geçmişti zaten. Anarşistler on binlerce askere hemen harekete geçme kararı verdirmek için bıkmadan, usanmadan çabalar yapmışlardı orada. Bolşevik delegeler ise tersine, yöneticilerinin direktiflerine uyarak, durumu idareye çalışıyorlardı. Sonunda ipin ucunu kaçırdılar. Fakat Geçici Hükûmetin Kronstadt'daki komiseri de ister istemez Petrograd üzerine yürüyüşü onaylamak zorunda kaldı.

Bu hık-mık'lara rağmen, işçi mahallelerindeki halk da

öğleden sonra şehrin merkezine doğru ilerlemeğe karar verdi ve tıpkı askerler gibi, işçiler de oraya silâhlı olarak gitmek niyetindeydiler. Gerçekten, Sovyetin Yürütüm Komitesince resmen tanınmış bir işçi milisi birkaç haftadır kurulmuş bulunmaktaydı, ama kendisine verilen silâhların, milise girmemiş işçilerin ellerine geçmeyeceklerine inanmak, saflık olurdu. (Yürütüm Komitesinin kararına göre, milite işçi halkın yüzden onundan fazlası bulunamazdı.) Öte yandan, askerlerle işçiler arasındaki işbirliği sayesinde işçiler, 3 Temmuz günü öğleden sonra zırhlı otomobillerden yararlanma imkânını elde ettiler. Akşam olurken şehrin merkezindeki mahallelerde göründüler. "Temmuz devrim günleri" başlamıştı.

Sovyetin çoğunluğu ilk başarısızlığına uğramış bulunuyordu: Gerçekten, öğleden sonra Yürütüm Komitesi her türlü gösteriyi yasaklamağa bir daha karar vermişti. Fakat bu karar ilgililere kıtm bildirecekti? Böyle nazik bir görevi ne menşevikler üzerlerine almak istediler, ne devrimci sosyalistler. Görev, Komitedeki bolşevik delegelere verilmek istendi, ama bunların hiçbiri meydana yoktu. Sovyet felce uğramış durumdaydı. Yirmi dört saatten fazla bir süreyle de öyle kalacaktı. Bolşeviklere gelince, onlar da kendi derterleriyle uğraşıyorlar, bunlardan yakalarını nasıl sıyracaklarını bilemiyorlardı. Liderlerinin Petrograd'da olmayışı onları daha da şaşırtmıştı: Sağlık durumu bozuk olan Lenin, birkaç gün önce Petrograd'dan ayrılmıştı, ancak ertesi sabah dönecekti. Parti yöneticileri bütün akşamla gecenin bir kısmını hummalı tartışmalarla geçirdiler. Askerî makamların gösteri yapılmaması yolundaki tavsiyesine uymak gerekiyor muydu? Petrograd Sovyeti işçi kolunun bir oturumunda Kamenev, akşam saat yediye doğru şöyle diyordu: "Biz hiçbir zaman halk yığınlarını gösteri yapmağa çağırmadık ama, onlar iradelerini dile getirmek için kendiliklerinden sokaklara düşmeğe karar verdiler. Bu yığınlar gösteri yaparlarsa, bizim yerimiz de onların yanındadır. Şimdi bize düşen görev, bu hareketi derli-toplu bir hale sokmaktır." Sonra da işçi koluna yirmi beş kişilik bir delegasyon seçmesini teklif etti: Bunda bütün partilerin temsilcileri bulunacaklar ve gösteriye çeki-düzen verip onu denetleyeceklerdi. Zaten azınlıkta olan menşeviklerle devrimci sosyalistler, buna "olmaz" dediler.

O sırada Kamenev'in düşüncesi bolşevik liderlerin kendi aralarında da sert itirazlarla karşılaşılıyordu. Bunlardan Tomski, Sovyet rejimi altında sendika örgütlerinde sonradan özellikle göze çarpan bir rol oynayacaktı. İşte bu Tomski: "Harekete geçen alayların yaptıkları iş, arkadaşlığa yakışmaz," diyecek kadar ileri gitti. Sonra da Merkez Komitesine bir bildiri yayınlamasını teklif etti: Komite bunda göstericileri açıkça kınamamakla birlikte, hareketlerinin yersiz olduğunu belirtecekti. Öğleden sonra bu görüş, parti sorumluları çoğunluğunun desteğini kazandı ve o yolda bir metin hazırlandı. *Pravda* da bunu 4 Temmuz günlü sayısında yayınladı.

Bununla birlikte bolşevikler bu karara uyamadılar. Halk kalabalığının yaptığı dolaysız baskı onları fikir değiştirmek zorunda bıraktı. Gerçekten, akşam saat sekize doğru parti merkezinin bulunduğu Kçezinska sarayını askerler kuşatmışlardı. Parti yöneticileri de onları yatıştırmak için boşuna çarpıp duruyorlardı. Fakat yuhalar yüzünden sesleri duyulmaz oldu. Öte yandan, şehrin merkezinde işçilerle askerlerin Sovyetin yasaklamasına ve bolşeviklerin sakıntılı olma öğütlerine aldırmaksızın gösterilere başladıkları öğrenilmişti. Bu şartlar altında parti ilk kararından vazgeçmeği kararlaştırdı: Hareketin başına geçti, bir yandan da göstericileri taşkınlık yapmamağa çağırıldı. *Pravda* ya gönderilen bildirin yerine bambaşka bir metin gönderilmek istendi, ama çok geç kalınmıştı: Ertesi gün parti organı kocaman bir boş, beyaz yerle çıktı ki bu da bolşeviklerin düşüklükleri tereddüdü göstermekteydi.

Çok güzel bir yaz günü sona ererken ve Petrograd'da hâlâ Kuzey gecelerinin aydınlığı hüküm sürerken, şehir yine devrimci havasına bürünmüştü. İşçilerle askerler kenar mahallelerden Kçezinska sarayı ile Sovyet yönetiminin merkezi olan Tauride sarayına doğru iniyorlardı. K. D. lerden Nabokov bu gürültülü sahnelerin aktörlerini kendi açısından tasvir ederken: "Aynı çılgın, aptallaşmış, hayvanca yüzler: Şubat'taki devrim günlerinden beri hep hatırlıyoruz bunları," diyordu. Saat dokuza doğru yedi alay asker Tauride sarayının çevresini tıklım tıklım doldurmuştu. Kendiliklerinden mitingler düzenleniyor, artık herkesin alıştığı: "Kahrolsun kapitalist bakanlar!", "Kahrolsun Geçici Hükümet!", "Kahrolsun taarruz!" haykırıları duyuluyordu. Fakat beri

yandan daha vahim olaylar da patlak vermeğe başlamıştı, nereden atıldığı bilinmeyen silâh sesleri duyuldu. İşçi göstericilerle sivil ya da subay karşı-göstericiler arasında çatışmalar oldu. Gece yarısına doğru bu kavgalar hâlâ sona ermiş değildi. Fakat burjuvalar evlerine dönerlerken kenar mahallelerden şehre yeni insan selleri akıyordu. Sabahın saat dördüne doğru Patilov fabrikalarının otuz bin işçisi Tauride sarayının önüne gelmişti. Amaçları, Yürütüm Komitesinden iktidarı ele almasını istemeğe gelmiş olan bir delegasyonu, varlıkları ile desteklemektir. Aynı saate doğru Kronstadt'daki yirmi bin denizeciyle işçi, birçok gemilerle sandallara dolarak başkente gelmek için Neva nehrinde ilerlemeğe hazırlanıyorlardı.

Tauride sarayının içinde ise Merkez Yürütüm Komitesi gecenin birçok saatlerini görüşmelerle geçirdi. Birkaç saat önce menşevik ve devrimci sosyalist yöneticiler V. orduya bir telgraf çekerek başkentteki kitaların aldırılmazlığına karşı takviye göndermesini istemişlerdi. Gerçekten, Petrograd'da ilk defa olarak Sovyetin otoritesi alaya alınıyor, gösterilere katılmayan askerler sakıntılı bir tavır takınmış bulunuyorlardı. Menşevik Voytinski sonradan: "Gösterinin ilk günü elimizin altında topu topu yüz asker vardı, başka kuvvetimiz yoktu," diye itirafında bulunmuştu. Ellerinde kala kala ateşli kâflar kalmıştı, bunları da Sovyetin oturumunda serserpe döktürdüler. Sabahın saat birine doğru başkan Çikeydze Yürütüm Komitesinin görüşmelerini çok gergin bir hava içinde açtı. Zoraki ve resmî bir tavrıyla: "Şu çok vahim anda Sovyetin Prezidyumu çok önemli bir karar vermiştir," dedi. "Şu anda alınacak kararların herkes için zorlayıcı nitelikte olacağını bildiriyoruz. O halde bütün burada bulunanlar, bunları uygulayacaklarına söz vermelidirler. Böyle bir söz vermek istemiyenler de hemen buradan çıkıp gitsinler." Bolşevikler toplantıda yoklardı. Fakat henüz partiye girmemiş yakınlarla birlikte ona çok yakın olan belirli sayıda milletvekili ayağa kalkarak salondan çıktılar. Troçki de bunlar arasındaydı. Salonda kalmış olan birçok delegeler, başkanın sözlerini protesto ettiler. Oylama yapıldı: Çikeydze'nin teklifi çoğunlukla kabul edildi. Fakat Sovyetin yönetim kuruluna istediği açık bonoyu vermek istemiyen azınlık salonda kaldı, kimse de bunun üzerinde durmadı. Gösteri kınandı, durması istenildi ve Sovyetin kararını bildirmek için

kışlalarla fabrikalara haberciler gönderilmesi kararlaştırıldı. Artık geleneksel bir hal almak üzere olan bu davranışın hiçbir etkisi olmadı. Birkaç saat sonra gösteri, eskisinden daha kuvvetle yeniden başladı.

4 Temmuz'da şiddet hareketleri bir gün önceye göre daha çok sayıda oldu. 3 Temmuz'da olup bitenlerden farklı olarak da, bolşevikler gösteriyi resmen desteklemekteydiler. Fakat bunun daha 3 Temmuz'da belirmeğe başlayan niteliği, 4 Temmuz'da belli oldu: Bu, düzensizlikti, harekete yalnız bir atılış değil, bir yön ve bir amaç da verecek olan herhangi bir yönetimin yokluğu. Kronstadt'ın 20.000 denizcisiyle işçisi bu yönetimi bolşevik partisinin merkezî olan Kçezinska sarayında bulacaklarını umuyorlardı. Sabahleyin, Petrograd'da karaya çıkar çıkmaz hemen oraya gittiler. Apar-topar Petrograd'a dönmüş olan Lenin, onları orada, saskınlığını açığa vuran bir söyleyle karşıladı. Sağlık durumunu ileri sürerek, çok kısa konuşmak zorunda olduğu için özür diledi. Fakat çok da üstü kapalı konuştu: Göstericilere partisinin selâmlarını iletmek ve iktidarı eninde sonunda Sovyetlerin eline geçeceği olan inancını belirtmekle yetindi. Son olarak da kalabalığa "soğukkanlı, sarsılmaz ve uyanık olmasını" öğütledi. Halk kalabalığının sayıca büyüklüğüne, yoksun bulunduğu politik gücü de ekliyecek, yeterince belirlirli hiçbir şey yoktu bu sözlerde.

Bir gün önceki gibi, yürüyüş kolları yine hep Tauride sarayına doğru ilerliyorlardı, işçiler de askerlere göre daha çok sayıdaydılar şimdi. Kenar mahallelerdeki bütün fabrikalar grev halindeydi, göstericilerin sayısı da yüz binleri buluyordu. Şehir, halkın elindeydi. Geçici Hükümet hâlâ duruma hâkim olamamıştı. Milyukov'un anlattığına göre, "umudsuz" bir durumda bulunmaktaydı. Ötedenberi toplanmakta olduğu Maria sarayından ayrılıp genelkurmay binasına sığınmıştı. Kendini koruyabilmek için elinde topu topu yüz kadar asker vardı. Aralarında dışişleri bakanının da bulunduğu iki bakanın kaçtıkları söyleniyordu hattâ. Bununla birlikte halk kalabalığı, üstünlüğünden yararlanmadı. Düzen kuvvetleri başlıca birkaç bölük kazak askerinden ibaretti. Bunlar 4 Temmuz günü sabahtan akşama değin durumun denetimini hiçbir zaman ellerine alamadılar ama, göstericiler de resmi binalarla başkent'in hayatı ve stratejik noktalarını işgal etmeği hiçbir zaman akıllarından geçirmediler.

Birkaç yerde çıkan kanlı olaylar da tasarlanmış bir plânın sonucu değildi. Bazen damlara yerleşen kimselerin ateşle hücumu uğrayan Kronstadt denizcileri, suçluları cezalandırmak için şüpheli evlere girdiler. Bazen de kazaklarla göstericiler arasında çıkan beklemmedik bir çatışma sonunda kan döküldü. Çoğu zaman, göstericiler arasında değil de, yoldan gelip geçenler arasında kurban sayısı daha çoktu.

Öğleden sonra akşama kadar halk yığınları Petrograd'ın büyük caddelerinden geçtiler. Tek arzuları, meydana getirdikleri heybetli yığını göstermek, değişiklik isteklerini pankartlar ve sloganlarla açıklamaktı. Kronstadt denizcileri, arasında kavgaların da eksik olmadığı, saatler süren dinimlerden sonra, saat beşe doğru Tauride sarayının önünde göründüler. Sovyetin yöneticilerini görmek istediklerini söylediler. Bunlar "olmaz" demeyi akıllarından geçiremezlerdi. Öğleden sonra şehre yağmur yağmıştı ama, yine de boğucu bir hava vardı. Sarayın açık pencerelerinden göstericiler koridorlara giriyorlardı. Toplantı salonlarına da gireceklerdi nerdeyse. Tarım bakanı Çernov kalabalıkla konuşmağa karar verdi. Meydana çıkınca düşmanca, hattâ tehdit dolu haykırışlarla karşılandı.

Bu insan seli içinde birisi: "Üstünü arayın bakalım, silâhı var mı?" diye bağırdı.

Çernov: "Öyleyse ben de konuşmam!" dedi. Üstünü aramaktan vazgeçtiler, o da söylevine başladı. Fakat halkın öfkesi yatışmak şöyle dursun, artıkça artıyordu. O sırada ne idüğü belirsiz bir itiş-kakış oldu ki görenler bunu başka başka anlatıyorlar. Muhakkak olan şu ki Çernov kendini bir arabanın içinde buldu. Çevresini birtakım insanlar sarmışlar: "Tutukladık onu," diyorlardı. Bu sırada en kötü şeylerin olması beklenebilirdi. Bakan Kronstadt'dan gelen denizciler mi ele geçirmişlerdi? Hiç de aslı var gibi değildi bunun. Troçki ise kışkırtıcı ajanlardan şüphe ediyor, olaydan onları sorumlu tutuyordu. Nitekim iki gün boyunca bunlara rastlanmıştı da.

Bunlar olup biterken, Tauride sarayının salonlarından birinde toplananların çalışmaları, bir işçi grubunun birdenbire çıkagelmesi üzerine yarıda kaldı. İşçilerin biri: "Yoldaşlar! Halk Çernov'a saldırdı: Paralıyacaklar onu!" diye bağırdı. Başkan Çikeydze, Kamenev'den, Martov'dan, Troçki-

den ve (ileride Milli Eğitim komiserliğine gelecek olan) Lu-naçarski'den, devrimci sosyalist bakanın yardımına koşmalarını istedi. Kronstadt denizcileri Troçki'yi çok seviyorlardı. Sovyetler binasının önüne birbirlerine ezercesine yığılmış olan on binlerce göstericiyle o konuştu. Bahriyelilere: "Zorbalığın tuzağına düşmeyin, düşüncesiz davranışlarda bulunmayın!" dedi. "Zorbalıktan yana olan elini kaldırsın." diye rek sözlerini bitirdi. Kimse kimuldamadı, kalabalık da bakanı salhverdi.

Biraz sonra Kronstadt bolşevik şefi Raskolnikov adamlarına: "İsteklerinizi Sovyete bildirdiniz, göreviniz sona erdi, şimdi de üssünüze dönün," dedi. Bahriyelilerin büyük çoğunluğu sandallarına döndü, fakat içlerinden iki üç bini yine şehirde kaldı. O gün çok geç vakit Petro ve Pavel kalesini dövüşmeden ele geçirenler, bunlar oldu. Ertesi gün de yine kavgasız gürültüsüz, buradan çıkarıldılar.

Tauride sarayında, Sovyetin önündeki alan yine de boşalmıyordu. Kronstadt'dan gelen bahriyeliler buradan henüz ayrılmışlardı ki, Putilov fabrikalarının işçileri çıkageldiler, sayıları otuz bin kadardı. Yine o sırada Petrograd dolaylarında, çarın eski yazlık sarayının bulunduğu Çarskoye-Selo'dan gelen 176. piyade alayı da oraya ulaştı. Bu birlik, bolşeviklere olan sevgisiyle tanınmıştı. Yurucu bir yürüyüş yaparak oraya, göstericileri desteklemeğe gelmişti. O gün başkentte hüküm sürmekte olan kargaşalık şundan da anlaşılır: Askerler çantalarını henüz çıkarıp tüfek çatmışlardı ki menşevik Dan bir subaya yaklaştı, Sovyetin korunmasını istedi ondan. Sarayın korunması için hemen nöbetçiler dikildi. Görüldüğü gibi, bolşeviklere karşı olan çoğunluğun bir lideri, durumun denetimi için bolşeviklerden yana olan bir alaya başvurmaktan başka çare bulamıyordu. Öte yandan, bolşeviklerden yana gösteri yapmak için ta Çarskoye-Selo'dan kalkıp Petrograd'a gelmiş olan bir alay asker de onların —tam bir acz içinde bulunan— hasımlarının buyruklarına boyun eğiyordu.

Gece, ilginin merkezi, yavaş yavaş boşalmakta olan sokaktan, Sovyetin toplandığı salona doğru yer değiştirdi. Burada Yürütüm Komitesi durumu tartışıyor, yakınmaları ile isteklerini anlatmağa gelen işçi delegasyonlarını kabul ediyordu. İlk olarak Petrograd bölgesindeki 54 fabrikanın temsilcisi olan 90 kadar işçiden kurulu bir grup geldi. Bun-

lardan beşi sırayla kürsüye çıktı. Her şey yolunda gitti ve Merkez Yürütüm Komitesi üyeleri bu akıllarında olmadığı halde kürsüye çıkan, fakat kesin ve açık konuşan hatipleri dinlediler: "Bütün iktidar işçi ve asker sovyetlerine geçsin istiyoruz, aklınızdan çıkarmayın bunu." diyorlardı. "Bir Sovyete güveniyoruz ama, Sovyetin güvendiği kimselere güvenimiz yok"; "topraklara hemen elkonmasını ve bütün üretim üzerinde bir denetim kurulmasını istiyoruz"; "Kurucu Meclisin toplanmasına değin beklileyemeyiz". Bolşevik programının esası da buydu, Petrograd işçilerinin ağzından tekrarlanıyordu.

İşçiler gittikten sonra Merkez Yürütüm Komitesi çalışmalarına devamlı bir karar sureti kabul etti: Buna göre, hükümetin kuruluş tarzını on beş gün sonra yine tartışacaktı. O zamana dek de şimdiki bakanlar kurulu yerinde kalacaktı. Görüldüğü gibi, Sovyetin çoğunluğu halkın duygularının dikine gitmemekle birlikte, zaman kazanmağa çalışıyordu. Muhakkak olan şu ki, koalisyon formülünün dokunulmaz olduğunu sövliyemiyordu ama, sarsılmaz inancı da böyleydi. O sırada söylenecek böyle bir söz, bir kısırtma olurdu. Sağnak halindeki yağmur ve göstericilerin kararsızlığı yüzünden, halk hareketi aksama doğru hızını kaybetmişti ama, resmî makamlar hâlâ acz içindeydiler. Tam o sırada bir işçi ve asker grubunun anlaşarak yapacağı kararlı bir hareket iktidarı, geçici de olsa, onların almasına yetecekti.

Menşeviklerle devrimci sosyalistler durumlarının ne kadar pamuk ipliğine bağlı olduğunu gösteren yeni bir kanıtla karşılaştılar. Tauride sarayının salonlarından birinde görüşmeler yaptıkları sırada birden, bir kaşabalığın gürültüsü duyuldu. Gürültü büyüdü, yaklaştı ve içeriye kırk elli kişi giriverdi. Bunlar isteklerini milletvekillerine dinletmeğe kararlıydılar ve Putilov fabrikalarının 30.000 kişisinden bir parçaydılar. Milletvekilleri arasında bir panik hareketi oldu. Sukhanov'un anlattığına göre, dış görünüşü bakımından tam anlamıyla Fransız İhtilalinin bir "sansculotte (sankülot)"unu andıran bir işçi kürsüye doğru koştu. Elinde tuttuğu, karşısındakilerin korkusunu büsbütün arttıran, tüfeği sallıyarak şöyle haykırdı:

— "Yoldaşlar! Biz işçiler daha ne kadar zaman bu kalışlığa göz yumacağız? Siz burada burjuvaziyile, toprak

ağalarıyla tartışmakta, onlarla anlaşmaktasınız... İşçi sınıfına kalışlık etmektesiniz. Şunu iyi bilin ki, işçi sınıfı bunu kabul edemez. İşte Putilov fabrikalarının 30.000 işçisi olan bizler, size bunu anlatmağa geldik... Bütün iktidar Sovyetlere geçmeli! Tüfeklerimizi sımsıkı kavramış bulunuyoruz ve Kerenski'ler, Çeretelli'ler, bizi uzun zaman aldatamayacak-sınız!"

Başkanlık makamında bulunan Çikeydze soğukkanlılığını yitirmedi. İşçinin eline bir kâğıt parçası tutuşturdu. Merkez Yürütüm Komitesinin kabul ettiği bir önerenin metniydi bu: "Yoldaş al bunu da oku, rica ederim," dedi. "Sen ve arkadaşlarınızın Putilov'u ne yapmanız gerektiğini bunda göreceksin. Oku da bizim görüşmelerimizi kesme artık."

Adam şaşırdı, kürsüden indi, çok geçmeden de peşinde öbür emekçilerle birlikte toplantı salonundan ayrıldı. Bununla birlikte Sovyet, şehirde olup bitenlerden habersiz olarak çalışmalarına devam ediyordu. Bir ara koridorlarda yine bir şeyler oldu, çizme sesleri duyuldu. Milletvekillerinin yüzlerinde bir kez daha kaygı belirdi. Ayak takımı yine mi saldırıya geçmişti yoksa ve az önceki olaydaki gibi kolaylıkla yakayı kurtarmak mümkün olacak mıydı elinden?

Fakat çok tatlı bir sürpriz oldu. Menşevik lider Dan sevinçten ışıl ışıl bir yüzle kürsüye çıkarak arkadaşlarının yüreğine su serpti: "Telâşlanmayın yoldaşlar, hiçbir tehlike yok," dedi. "Bize sadık alaylar Merkez Yürütüm Komitesi'ni korumağa geldiler!" Göz açıp kapıyacak kadar kısa zamanda orada bulunan milletvekillerinin büyük çoğunluğu ayağa kalktı. Hepsi öfkeden kudurmuş bir halde, yumruklarını sıkarak aşırı sol kanadın temsilcilerinden yana döndüler. Aynı anda bir bandonun Fransız millî marşı "Marseillaise (Marseyyez)"i çaldığı duyuldu ve silâhlı askerler salona girdiler. İsmailovski alayıydı bu, tarafsızlığını bırakarak Geçici Hükümetten yana olmuştu. Milletvekillerinin sevinci son haddi bulmuştu.

Martov yanındaki kulağına: "Karşı-devrim başlangıcı- na yaraşan klâsik bir sahne," diye fısıldadı.

Karşı-devrimin başlangıcı değildi bu artık. İşçiler mahallelerine, askerler kışalarına, bahriyelerin çoğu Kronstadt üssüne dönmüşler; mücadeleci bolşevik unsurların hükümet birlikleri ve kırlıkları belirsiz kuvvetler tarafından tutuklanması başlamıştı bile. *Pravda'nın* başımeviyle yazışlarının

bulunduğu bölük yağma edilmişti. Şehirde, geceyarısına doğ-
ru Almanlar hesabına çalışan bir casus olan Lenin'in ma-
kesinin alacağı edildiği haberi, ağızdan ağıza yayılmıştı.
Garnizonun kararsızlık içindeki alaylarına bildirilen bu
bir tek "haber" bile onları kızdırmış, durumun tersine dön-
mesini sağlamıştı.

Lenin, Alman casusuydu. Casusluk yuvası olan *Pravda*,
yağma edilmiş, yakılıp yıkılmıştı. Rusya'nın birkaç aydır
içine girmiş bulunduğu gittikçe kızışan devrim havası dur-
maktaydı. Yeni bir dönem başlıyordu. Bu, kısa sürdü ama
yine de kesin olmaktan geri kalmadı. Bu sefer sağ kanad
taarruza geçmekteydi.

VII

SAĞ KANADIN TAARRUZU

Kerenski Petrograd'a ancak 6 Temmuz akşamı döndü. O sırada sağ kanad, Şubat'tanberi yapabilecek durumda gel-
diği ilk taarruza başlamış bulunuyordu. 5 ve 6 Temmuz gün-
leri boyunca yüzlerce bolşevik tutuklandı. Lenin'in partisine
yakınlık gösterdiklerinden kuskulanılan işçiler bile tutukla-
nıyordu. Sokaklardaki hesaplaşmalara işçi sınıfının müca-
deleci unsurları hedef oluyorlardı. Resmen ancak bolşevik
bildirileri dağıtılırken yakalanan bir tek emekçinin öldürül-
düğü bildirildiyse de birçok linç vakaları oldu. Bunun so-
rumluları özellikle subay adaylarıydı, ilk defa olarak dev-
rime karşı besledikleri hızlı açıklyabildikleri için hayatla-
rından çok memnundular. Bir de "Yüz kara'lar" ve düşük
çarlık polisinin eski mensupları sorumluydular bundan. Ka-
mu düzeni kuvvetlerine gelince bunlar işçi mahallelerinde
emekçi milislerini silâhsızlandırmağa uğraşıyorlardı. Sovye-
tin Merkez Yürütüm Komitesinde Martov bu tedbirlerin key-
filliğini protesto ettiği zaman, Çeretelli içişleri bakanı ola-
rak kendi parti arkadaşına: "Sorumsuz gruplar dillerini tut-
salar daha iyi ederler," diye karşılık verdi.

Kerenski, kendi düşüncesine göre güçlü olmakla birlikte
yeterince sistemli olmayan bu tenkil dalgasıyla yetinmek is-
temedi. Hükûmetteki arkadaşlarından, bolşevik partisinin
kayıtsız şartsız yasaklanmasını istedi. Oysa bir gün önce,
çoğunluğun yöneticilerinden biri olan "Bund"dan Lieber, Ka-
menev'le bir anlaşma yapmıştı. Buna göre bolşevikler, de-
nizciler Kronstadt'a, hâlâ gösteriler yapmakta olan asker-
ler de kışlarına gönderileceklerdi. Buna karşılık da bol-
şevikler kendi mücadelecilerine yönelttlen mitsilemelerin son
bulacağı ve tutuklanan emekçilerin de salıverileceği inanca-
sını almaktaydılar. Birkaç saat sonra Kamenev anlaşmayı
saygı gösterilmediğini ve tenkil hareketinin, tersine, daha
sertleştiğini bildirdi. Lieber de Yürütüm Komitesi adına ona:

"Kuvvetler arasındaki orantı değişti," diye karşılık vermekle yetindi.

Ama devrimci sosyalist ve menşevik yöneticilerin çoğunluğu yine de bolşevik partisinin kapatıldığını ilân etmek istemediler. "Temmuz'daki devrim günleri'ne gösterilen tepkinin özellikle Lenin ve arkadaşlarını hedef tutmakla birlikte, sosyalist partilerin tümüne de çatma ve sonunda bütün Sovyeti tehdit etme tehlikesini yaratabileceğini hayal-meyal seziyorlardı. Gelecek günler, bu korkunun ne kadar yerinde olduğunu gösterecekti. Onlar da bu yüzden bolşevizm aleyhtarlıklarını hafifletmek zorunda kaldılar. Bunun üzerine tutuklanan bolşevikleri hapiste tutmak ve başta Lenin'le Zinovjev olmak üzere bolşevik partisi yöneticileri hakkında kovuşturma yapılacağı bildirilmekle yetinildi. Bu ikisinin hemen tutuklanması için emir çıktı. Böyle bir kararın haklı gösterecek sebebin, olaylar az-çok yakından incelince, ayakta durur tarafı yoktu. Gerçekten bu karar, ikisi de aynı derecede doğru görünen iki çeşit kanıtı dayanaklar verilmişti: 3 ve 4 Temmuz'daki gürültülü gösteriler Geçici Hükümeti devirmek için girişilmiş bir ayaklanma teşebbüsü diye gösterilmekte ve bunun sorumu bolşeviklere yüklenilmekteydi. Öte yandan Lenin'le başlıca çalışma arkadaşları, Almanya hesabına çalışan ajanlar olmakla suçlanmaktaydılar.

İlk suçlama elle tutulur hiçbir unsura dayanmamakta birlikte, anlaşılır nedenlere cevap vermekteydi. Başkentteki yüz binlerce askerle emekçi harekete geçerek Sovyetin buyruklarını çiğneyip koalisyon formülüne karşı olduklarını açıklamışlardı. Bunu izah için menşeviklerle devrimci sosyalistler iki farazyeden birini seçmek zorundaydılar. Şöyle düşünebilirlerdi: Halkın kendilerine beslediği nefret öyle bir dereceye varmıştı ki, bunun patlak vermesini hiçbir şey durduramazdı. Ya da bu nefretin, bolşevik komplocularca her şeyi kırıp geçirme zihniyetiyle yapma olarak kısıktırıldığına inanabilirlerdi. Bu çözüm biçimlerinden ikincisini üstün tutmalarına hiç şaşmamak gerek: Birinci izah biçimini üstün tutsalardı bütün politikalarını, yürek paralayıcı şekilde, yenibaştan gözden geçirmek zorunda kalacaklardı. Tam devrim kuvvetlerinin önemli bir başarısızlığa uğradığı sırada böyle bir şeye yanaşmağa hiç niyetleri yoktu.

Bununla birlikte bir bolşevik komplosu faraziyesi hiçbir

şeye dayanmamaktaydı. Tersine, bunun varlığını yalanlayan birçok olaylar vardı ortada. Lenin'in partisi aleyhinde ne gibi bir suç bulunabilirdi? Petro ve Pavel kalesinin işgal edilisi mi? Temmuz olaylarının bütün safhaları gibi bu da hiç hatıra yokken, kendiliğinden olup bitivermişti. Hiçbir zor hareketine de yol açmamıştı üstelik. Sovyetin her türlü gösteriyi yasaklayan buyruklarını dinlememek mi? Bolşeviklerin de, verdikleri direktiflerin de üstünden aşan halk yığınlarının işi olmuştu bu. Başka çare kalmayınca komplo-nun kanıtı olarak Lenin'in Haziran'da, Sovyetle: Pan-Rus Kongresinde söylediği sözler üzerinde duruldu: Bolşevik lideri o zaman, partisinin iktidara aday olduğunu, söylemiş bulunmaktaydı. Fakat bir "fesatçının", bir komplo-nun varlığını böyle açıkça söylemiş olmasına nasıl inanmalı? Üstelik, inandırıcı unsurların bu yokluğunun yanı sıra birçok belirtilerden, 3-4 Temmuz olaylarının bütün safhalarının düzensizlik, başıboşluk, anarşi ve hercümereç halinde bir gelişme gösterdiği anlaşılmaktaydı. Asker ve işçi yığınlarının hareketlerine belirli bir yön vermek için hiçbir şey tasarlanmamış değildi ve iktidarın aczinin göstericilere verdiği fırsatları sömürmek için de hiçbir şey yapılmamıştı. Hiç değilse bu fırsatların birinde, bakan Çernov'u kurtarmak için Troçki'nin işe karışması gerekmişti. Troçki'nin Lenin'e yakınlığı büyüktü ve kendisi resmen partiye girmek üzereydi. Geri yanı için ise en tanınmış bolşevik şeflerinin, bu patırdılı günler boyunca ortalığı yatıştırmak için çağrı üstüne çağrı yaptıkları herkese bilinen bir şeydi. Lenin, Troçki, Kamenev, Zinovjev, "Kronstadtlı" Raskolnikov ve daha birçokları böyle yapmışlardı hep. Lenincilerle yöneltilen ve menşeviklerle devrimci sosyalistlerin şaşkınlığını gösteren fesatçılık suçlaması, hiçbir şeye dayanmamaktaydı şu halde. Bunları Almanya hesabına çalışan casuslar olarak gösteren ikinci suçlama ise düpedüz iftiraydı ve sadece gülünç görünmekteydi.

BOLŞEVİKLERE HÜCUM

Lenin'in "Alman ajanı" olduğu yolundaki sözler Petrograd'da yeni bir şey değildi sahidem. Dönüşünü izliyen haftalar boyunca birkaç burjuva gazete ona karşı bir kampanyaya girişmişlerdi. Kçezinska sarayı çevresinde bolşevik şe-

fine karşı toplantılar bile yapılmıştı hattâ: "Kahrolsun Lenin!", "Lenin, Almanya'ya!" diye huşla bağıranlar olmuştu. Daha aldatici tarzda olarak da devrimci önderle Alman genelkurmayı arasında sözde varolan ilişkiler üzerinde söylentiler dolamaktaydı. Örneğin Lenin'in eşi Krupskaya anılarında, Petrograd sokaklarında dolaşırken "mahalle kadınlarının dedikoduları'na nasıl kulak misafiri olduğunu anlatmaktadır. Kadınlar: "Almanya'dan gelen bu Lenin'i n'apmalı? Kuyuya atıp boğmalı!" diyorlarmış. Bir çırpıda bulunuveren çözüm biçimlerinden yana olmıyan Milyukov da o sıralarda, İngiltere'nin Rusya'daki büyükelçisine ordunun Lenin'i tutuklamağa hazır olduğunu, "Hükûmetin ise sadece en uygun ânı beklediğini" söylemişti. Fakat böyle bir şey olamazdı: Sovyetteki menşevik ve devrimci sosyalist çoğunluğun düşüncelerini açıklayan resmi organ, yine o sırada "bütün ömrünü işçi sınıfının hizmetine adanmış adam" yöneltilen bu kampanyayı açıktan açığa protesto ediyordu.

Temmuz ayının başında, Geçici Hükûmetin hayatı çok tehlikeye düşmüş görüldüğü sırada kimi bakanlar "en uygun ân"ın nihayet geldiğine hükmettiler. Daha da ileri giderek Lenin'le partisine karşı büyük çapta bir taarruza girişmenin ve bunda en kaba suçlamalara da yer vermenin lüvi bir hale geldiğini düşündüler. Temmuz'daki zorlu gösteriler tam Rus askeri taarruzunun başarısızlığına rastlandığından, hal ve şartlar buna özellikle elverişli görünmekteydi. Lenin'in Alman ajanı olduğu masalı yeniden ortaya atılarak bir taşla iki kuş vurulmuş olacaktı: Sokak bolşeviklerden yana olanların elindeyken Petrograd halkının hiç değilse bir kısmı onlara karşı ayaklandırılacak; askerî bozgun için de bir "izah" bulunacaktı. Böylece generallerle bakanların beceriksizlikleri değil, bolşevik hainlerin canıydane davranışları ortaya çıkmış olacaktı. Prens Lvov: "Yürekte inancım odur ki, Rusya için, Lenin cephesinde açtığımız derin gedik, Almanların Güneybatı cephesinde açtıkları gedikten çok daha önemlidir," derken, aslında bunu anlatıyordu. Kerenski o sırada cephedeydi. Geçici Hükûmetin içinde bulunduğu umudsuz durumu orada öğrenince kendi adına hükûmet başkanından "elinde bulunan haberleri açıklamakta acele etmesini" istiyordu.

Gerçekten, Ermolenko adında birinin ordu genelkurma-

yına yaptığı "açıklamalar", Mayıs ayının sonundan beri bakanlara bildirilmiş bulunuyordu. Bu Ermolenko savaştan önce çarlık polisinin hizmetindeydi. Savaş sırasında ve Almanlara esir düştükten sonra, kendi deyişleyle, onlar hesabına casusluk yapmağı kabul etmişti: "Ben Rusya'ya dönmeyen önce Alman şeflerim Lenin'in Almanya yararına casusluk da yaptığını bana söylediler," demişti. Fakat bu adam sözlerini doğrulayacak en ufak bir kanıt gösteremedi. Üstelik, Alman casusluk servisleri şeflerinin, en adı duyulmadık ajanlarından birine en önemli adamlarından birinin adını vererek, onun yararına sanatlarının geçer akçesi olan ağız sıkılık kurallarını çiğnemeleri de saçma görünüyordu. Hükûmet makamlarının elinde ikinci bir "kanıt" vardı. Bunu da Burstein adında bir tâcir ortaya atmıştı. Genelkurmay haberalma servisi şefi Prens Türkistanov'a inanmak gerekirse bu adam hiç güvenilmiyecek, ne idüğü belirsiz biriydi. Burstein'a göre Lenin Polonya sosyalistlerinin aracılığı ile Almanya'dan gelen büyük paralar almıştı sözde. Rus makamlarının açtıkları bir soruşturma, bu sosyalistlerden birinin bir ilaç kaçakçılığında parmağı olabileceğini ortaya çıkardı, ama bolşevik şeflerle Alman casusluk servisleri arasında dolaylı dolaysız bağlar olduğunu ispatlayan hiçbir kanıt gösterilemedi.

Eğilimleri ne olursa olsun, bütün sosyalist şeflere de, az-çok eğitim görmüş işçi mücadele elemanlarına da bu suçlama saçma görünüyordu zaten. Lenin'i (yalnız Lenin'i, ilk olarak hedef tutulan oydu çünkü) Almanya'nın hizmetinde bir ajan saymak, sağduyuyu hiçe saymak demektir. Rusya'ya dönüşünün şartları ona karşı somürülebilirdi şüphesiz. Fakat bir casusun, düşmanlarının dikkatini kendi üzerine çekme yolunu seçmesi akıl alacak şey değildi. Bunun dışında ise Lenin "devrimci bozgunculuk"tan yana ve Almanya ile savaşa karşı olmakla birlikte, Alman hükûmetine ve imparatorluk rejimine beslediği düşmanlık duygularını hiçbir zaman gizlememişti. Daha önce gördüğümüz gibi, Almanya ile bir ayrı barış düşüncesini benimsememişti. II. Wilhelm'in de "tıpkı II. Nikola gibi ölümü hak etmiş taçlı bir haydut"tan başka şey olmadığını; Alman kapitalistlerinin de "tıpkı Rus, İngiliz, Fransız v.b. kapitalistler gibi birer dalavereci" sayılmaları gerektiğini; savaşa gelince bunun "başka ülkeleri soymak için İngiliz-Fransız burjuvazisi tarafından

olduğu kadar Alman burjuvazisi tarafından da" yürütüldüğünü söylemişti. Ayrıca Lenin, Stockholm sosyalist konferansına katılma düşüncesini de kabul etmiyordu. Ona göre bu konferans savaştan bitkin hale gelen ve toprak kazançlarını elde tutmak için buna son vermek isteyen Almanya'nın çıkarlarına hizmet edecekti her şeyden önce.

(Stockholm konferansı İhmlı İskandinav ve Rus sosyalistlerinin teşebbüsüyle 1917 yılının yazında toplanacaktı. Bir uzlaşma barışının şartlarını belirtmek için, bütün savaşan ülkeler sosyalist partilerini bir araya getirmek amacını güdüyordu. Batı hükümetleri karşı gelince, konferans da toplanamadı.)

4 Temmuz akşamı Sovyetin yöneticileri hükümetin Lenin'in "suçluluğu"na ilişkin "haber" in yayınlanmasına izin vermeğe hazırlandığını öğrenince, böyle bir manevraya âlet olmamaları için basın mensuplarını uyardılar. Bununla birlikte bir gazeteci buna aldırış etmedi. Bu adam Aleksinski adında biriydi. Eskiden bolşevik partisinde üyeydi. 1914-1917 arasında Fransa'da kaldığı sırada öyle kötü bir ün kazanmıştı ki, Sovyet binasına girmesi yasaklanmıştı. 5 Temmuz'da, onun yönettiği sağ kanad halkçı gazetesi, Lenin'in Almanların hizmetine girmiş olduğunu gösteren kanıtların var olduğunu bildirdi. Aynı gün —devrimci sosyalist ve menşevik arkadaşları kendisiyle uyumsuzluk halinde olduklarından— sorumu üzerine alarak harekete geçen Adalet bakanı, Lenin'le öbür bolşevik yöneticilerin tutuklanmalarını kararlaştırdı. Bunlar olup biterken Lenin'le arkadaşlarının "Alman ajanları" oldukları kışlalarda ilân edilmiş ve bu iftira, 4 Temmuz gecesi, gevşek alayların "doğru yola" girmelerini sağlamış. Geçici Hükümetten yana olma kararını vermeğe itmişti onları.

Bu kolayca inanırılık şaşırtıcı görünebilir, ama izahını sında aramalıdır: Nedenleri çoğu zaman karmaşık olan toplumsal olaylarda kamu oyu, kolayca bir "yabancı parmağı" görebilir. Bu üstünkörü "izahlar" da insanı ciddi olarak kafa yormaktan kurtarır. Bazen bunları politik bakımdan sömürebilecek çevrelerce ortaya atılan ya da beslenen bu tür uydurma söylentiler, kolayca her kalıba giren kararsız elementleri bir süre için aldatabilirler. İnsana asıl şaşırtıcı görünen şu ki, sonradan Rus devrimine adanmış kitaplarda Kerenski, kanıtı benzer bir şey dahi ileri sürmeksizin, Le-

nin'in Alman ajanı olduğu masalını hâlâ ayakta tutmağa çalışmış; böylelikle de kötü bir politikacının iyi bir tarihçi olması gerekmediğini göstermiştir.

Sovyet ilkin Lenin'e karşı açılan kampanyanın bu çok bayağı yönüne tepki göstermeğe çalıştı. İftiranın nereden çıktığını araştırmakla görevli bir soruşturma komisyonu kurdu. Hükümet — istifa tehdidinde bulunan sosyalist üyelerinin ve Teresçenko ile Nekrasov'un görüşlerine aldırmadan bolşevik seflere karşı ortaya atılan suçlamayı benimsemiş olduğundan Sovyet, olacaklara boyun eğdi. Suçlama o kadar güçlüktü ki, Troçki'ye karşı da Lenin gibi, aynı nedenlerle kovuşturma açıldı. Kendisine yöneltilen suçlar arasında, Rusya'ya dönmek için Alman topraklarından geçmiş olduğu da vardı. Oysa Troçki Amerika'dan gelmekteydi, yurduna vapurla dönmüştü. Almanlardan 10.000 dolar almış olduğu için de kendisine takaza edildi. Bu iftirayı yalancıyan Troçki, Gorki'nin gazetesinde şunları yazdı: "Şunu söylemekte fayda görüyorum ki, ömrüm boyunca tek bir defada değil on bin dolara, bu paranın onda birine dahi sahip olmuş değilim. Şu var ki, böylesi bir itiraf beni K. D. ler içinde Milyukov'un bütün sinsice imalarından daha çok ikelilyebilir. Fakat ben, liberal burjuvalarca hiç beğenilmeden ömür sürme düşüncesine kendimi çok uzun zamandır alıştırmış bulunuyorum."

(Troçki'ye karşı da Alman casusu olduğu yolunda, yöneltilen suçlamanın alaylı tarafı yok değildi: Kendisi, devrimci faaliyetlerinden ötürü 1915 de bir Alman askeri mahkemesinde birkaç ay hapis cezasına hüküm giymiş bulunuyordu.)

Temmuz sonunda Troçki Geçici Hükümet tarafından tutuklandı. Kendisi 1914 de bolşevik partisine karşı kıyasıya bir savaşa girmişti, ama menşeviklerden yana geçmişti. Tutuklanışından az önce de bolşevik partisine resmen girmiş bulunuyordu. 1917 olayları onu partiye gitgide, çabucak yakınlaştırmıştı ve 4.000 kadar Petrogradlı sosyalisti içine alan "İlçelerarası (mezrayontsi)" bir grubun başında olduğu halde, tam Lenin hükümetin tenkil hareketiyle uğraştığı sırada, onun partisine girmişti. Troçki ile birlikte devrim sırasında ön plânda rol oynayacak olan kimseler de

partiyeye girmiş bulunuyorlardı. Bunlar arasında Uriçki, Joffe, Lunaçarski ve başka önemli kişiler vardı. Bolşevikler artık yalnız Lenin'in devrimci dehasını değil, Troçki'nin olağanüstü teşkilâtçılık ve hatiplik yeteneklerini de elde etmiş oluyorlardı. Nitekim Troçki çok geçmeden Lenin'in en gözde yardımcısı olarak ortaya çıkacaktı. Çünkü Lenin nasil itiraz götürmez şekilde Ekim devriminin başlıca yapıcısı olduysa, Troçki de en parlak sözcüsü oldu.

Ara yerde Lenin gizlenmişti. Kendisinin 7 Temmuz'da tutuklanması öngörülmüştü. O gün, kendisine yöneltilen suçlamaların nereden geldiğini soruşturmakla görevli Sovyet delegeleri gelsinler diye birkaç saat bekledi. Boşboşuna bekleddikten sonra da bu soruşturmadan hiçbir ciddi sonuç çıkmayacağını anladı. Ne yapacaktı öyleyse? Önce polise teslim olmağı düşündü. Fakat aralarında Stalin'in de bulunduğu arkadaşlarından birçoğu, kovuşturmadan kaçması gerektiğine onu inandırdılar. Olay üzerinde tarafsız bir soruşturma yapmak ve adaletin baskı altında olmaksızın ortaya çıkmasını beklemek için gerekli şartların varolmaktan uzak bulunduğunu, sonunda kendisi de kabul etti. Troçki'ye: "Hepimizi kurşuna dizmek için tam bu zamanı seçtiler," dedi. Saklanmağa karar verdi. Birkaç hafta Petrograd dolaylarında kaldı. Sonra lokomotif ateşçisi kıyafetine girerek çok yakın olan Finlandiya'ya gidip birkaç ay kaldı. Bir yandan başlıca doktrin eseri olan *Devlet ve Devrim* adlı kitabını yazarken, öbür yandan da partisini Ekim ayaklanmasının arifesine değin oradan yönetti.

Lenin'le arkadaşları için açılan soruşturma ilerlemedi. Şu da var ki, "Lenin cephesinde gedik açma" işi bir kere gerçekleştikten, Geçici Hükümetin otoritesi de tekrar kurulduktan sonra, bolşeviklerin Almanya hesabına casusluk yaptıkları yolundaki iddia ilgi uyandırmıyordu artık. Tarihsel araştırmalar çok sonraları, bolşeviklere yönelttilen suçlamaları çok ufak ölçülere indirecekti. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Alman resmi arşivlerinin sırları ortaya dökülürce anlaşıldı ki Almanya, çeşitli eğilimlerde Rus ve Ukraynalı devrimcilere oldukça önemli paralar dağıtmıştı, ama onlardan karşılık beklememişti. Bunların barışçı tutumları, kesenin ağzını cömertçe açan Almanlara yetip artıyordu bile. Söylendiğine göre, bu para yardımı toplam olarak 20 milyon altın markı **geçmekteydi**. Özel olarak bolşev-

viklere gelince, içlerinden bazıları bu yardımlardan yararlanmışlardı ama ilk, hattâ ikinci plândaki bolşevik yöneticilerin bu alış-verişler dışında kaldıkları şimdi anlaşılmış bulunmaktadır. Onların bundan haberleri olduğunu gösteren tek bir belge de yoktur hattâ.

Bolşevik yöneticiler, kendilerine yapılan para yardımı teklifleri karşısında çok sakinliktir davranıyorlardı zaten. Örneğin Merkez Komitesi oturumlarının resmî tutanakları 1917 Ekim'i başında bir işviçreli sosyalistin vermek istediği parayı, "gerçek kaynağını denetleme imkânsızlığı dolayısıyla" bolşevik yöneticilerin almadıklarını göstermektedir. Ayrıca bolşeviklerin elleri altında bulunan para da çok azdı. Ekim ayaklanmasından üç hafta önce aynı Merkez Komitesi, kendisinden 2.500-3.000 ruble yardım isteyen Petrograd bölge komitesinin bir talebini tartışmıştı. Tutanakta bu konuda şöyle denilmektedir: "Sverdlov'un 1.000 ruble verilmesi yolundaki teklifi kabul edilmiş, ancak bu paranın geri verilmesinin temenniye değer olduğu da belirtilmiştir."

Lenin bir daha sürgüne gidip yöneticilerin çoğu tutuklanınca; gazeteleri baskı ile karşılaşmış partileri yarı-kanunsuz hale getirilince bolşevikler, aralıksız bir ilerleme döneminden sonra savunma durumuna geçmek zorunda kalmışlardı. (*Pravda*'nın çıkması yasaklanınca bolşevikler başka bir resmî organ yayınladılar, ama Geçici Hükümet bunun çıkmasına ancak birkaç gün katlanabildi. O zaman parti, gazetesinin adını değiştiriyor ve böylece, her şeye rağmen, sesini duyurma işini başarıyordu.) Üyelerinden pek azını kaybettiler. Gerileyişleri partiden ayrılmalara yol açmadı ama, birçok örgütlerini oldukça derinden etkileyen bir düzensizlikle kendini belli etti. Nitekim, Petrograd bolşevik komitesinin bir üyesine bakılırsa, başkentte partinin gizli olanlar dışındaki bütün faaliyetleri, Temmuz'daki kargaşalık günlerini izleyen haftalar boyunca, fiilen durdu. Moskova'daki durumu da daha iyi değildi. Mahallî bir yöneticiye göre orada "komitenin bazı yöneticileri arasında bir panik bile" görüldü.

SAGA KAYMA

Ashında ise bolşeviklerin böylece soluklarının kesilişi, Rus politika hayatının bütün basamaklarında göze çarpan

yağın bir olayı yansıtmaktaydı: Halk yığınlarının bozguna uğrayışı sağa doğru yönelişe ve muhafazakâr kuvvetlerin genel taarruzuna yol açmak gibi bir etki yarattı. Sol kanadın baskısı gevşedi. Merkez, beceriksiz davrandı. Sağ kanad ise tersine, uzun bir uykudan uyanmış gibi, kendisinin de hesaba katılması gerektiğini göstermek istedi ve iktidarın dözünlerini ele geçirmek için son bir çaba harcadı. Temmuz'un ilk günlerine kadar bolşevikleri hep daha radikal olmağa iten halk yığınları ise bir umudsuzluk dönemi geçirdiler. Böylece de bolşevik aleyhtarlığı daha kolaylıkla ilerlemeler kaydetti. Halk yığınlarıyla yeniden ilişki kurmağa çalışan parti konuşmacılarının bu atılganlıklarını çok pahalı ödedikleri oldu: İçlerinden bazıların, dinleyicileri öldürdüler. Genel olarak bolşevik mitingleri ancak 200-300 kişi toplayabiliyordu artık. Aşırı sol kanada bu düşmanlık özellikle askerler arasında büyük oldu. İşin bir aykırı yanı da şuydu: Bu düşmanlık Temmuz gösterilerinde en faal davranmış olan alaylarda kendini özellikle belli etti. Bu havadan yararlanan muhafazakâr kuvvetler, vuruşlarını yalnız bolşeviklere yöneltmekle yetinmiyorlardı zaten. Bazı şüpheli kimselerin Petrograd'daki menşevik parti merkezini yağme ettikleri de görüldü. Bu da devrimci dalganın geri çekilişinin, birçok yönleri arasında, bir başka yönüydü.

Sağ kanadın taarruzu sosyal ve politik yapının, aşağıdan yukarıya, tümünü sarstı. Yukarıda, taarruz kendini Kerenski'nin kişiliğinde belli etti: Rejimin ilk haftalarında ılımlı devrimin canlı örneği olan Kerenski, gittikçe daha muhafazakâr tavırlar takınmağa başladı. Bu değişiklik yağış tarzından olduğu kadar, konuşmasından da belli oluyordu. Fransız gazetecisi Claude Anet'nin yazdığı gibi, "çarlık localarından eksik olmuyor, Kışık Sarayda, yahut Çarskoye Sarayında oturuyor, çarların yataklarında yatıyordu. Biraz fazlıca gösteriş merakıydı bu, herkesin gözü önünde oluyordu. Rusya gibi dünyanın en sade ülkesinde bu, herkesin gücüne gidiyordu." Eski rejimin hayaletleri içine işlemişti Kerenski'nin, o rejimin ruhunu gittikçe daha çok hatırlatan söylevler veriyordu. Moskova'da toplanan Devlet Konferansının delegelerine hitabederken onları "düzen, fedakârlık ve çalışma azminden ilhamlanmağa" çağırıyordu. Bir başka sefer subaylardan sözederken, "asker yığınlarının yersiz hakaretleri" diye adlandırdığı nesne yüzünden onla-

rın "haklarının azalışına katlanmak zorunda kaldıkları" görüşünü öne sürüyordu. İngiltere Büyükelçisi George Buchanan'la yaptığı özel görüşmelerde: "İnanın bana, Sovyetler kendi ecelleriyle ölecekler," diyor; kendi hesabına bu ölümlü çabuklaştırmak için elinden geleni yapacağını söylüyordu. En ılımlı sosyalistlerle küçük burjuva demokratların tapındıkları bir kimse olduktan sonra, liberal çevrelerin umud kaynağı oldu. Başkentteki bir K. D. yöneticisi, "onun adının tarih sayfalarına altın harflerle yazılacağını", söylemiş miydi? Rodziyanko da kendi bakımından, "bu delikanlının, yurdun ve yapıcı çabının yararına olarak, her gün artan yeni bir güçle dirildiği" düşüncesindeydi. Politik zihniyetten olduğu kadar kin gütmeye duygusundan da yoksun olan çar II. Nikola bile ondan yanaydı. Günlüğüne: "Bu adam tam yerini buldu... iktidarı ne denli fazla olursa o kadar iyi olacak." diye yazıyordu. Ne var ki, askeri taarruzun başarısızlığa uğraması ile politikasının çok güçsüz olduğu meydana çıkınca, muhafazakârların kendisine besledikleri sevgi de çabucak yokoluverdi.

Kerenski'nin uğradığı değişiklik, başına geçtiği hükûmette de kendini belli ediyordu. 8 Temmuz'da Prens Lvov, liberalleri izliyerek Geçici Hükûmetin başkanlığından çekilmişti. "Yıldızlı Oda"nın da önemli bir rol oynadığı çetin görüşmelerden sonra, 24 Temmuz'da yeni bir kabine kuruldu. Oylamasına başvuru olan Sovyetin Merkez Yürütüm Komitesi 46 muhalif, 42 çekimsere karşı 147 oyla kabineyi beğendiğini bildirdi.

Kerenski başbakan olmuştu ama, Savaş bakanlığını bırakmamıştı. Teresçenko da yine Dışişleri bakanlığındaydı. Birincisinden farklı olarak "ikinci koalisyon"da ılımlı sosyalist ya da sosyalistlere yakınlık duyan bakanlar sayıca daha çoktu ama, bunların çoğu da yine kendi partilerinin sağ kanadındandı. Gerçek politik bileşim tarzına gelince, Milyukov bunda üstünlüğü "büyük bir inanca burjuva demokrasiden yana olanların" elde tuttuklarını belirtmekteydi.

Yeni hükûmette K. D. partisinin dört temsilcisi vardı. Bunlar ikinci derecede bakanlıkların başına gelmiş olmakla birlikte, hükûmetin politikası üzerinde yine de etkili bir nüfuz ve baskı yapacak durumdaydılar. Daha hükûmet kurulmadan, güdeceği politika oldukça belirli bir yön edin-

mişti. Onun için yeni ekip herhangi bir program yayınlamak gerekliliğini duymadı. Prens Lvov'un çekilişinden az sonra bir geçiş (intikal) kabinesinin başına geçen Kerenski, Temmuz'da devrimci kuvvetlerin uğradıkları bozgunun bütün sonuçlarını kullanmak niyetinde olduğunu göstermişti. Başkentte konaklıyan birçok birliklerin cepheye gönderilmesi işini ele almıştı: Böylece, 90.000 asker başkentten ayrılmak zorunda kalmıştı. Ayrıca, yakında birçok fabrikaların taşraya taşınmaları öngörülmekteydi. Bir mânalı olay daha vardı sonra: Sorun, uzun süredir sağ ve sol kanadlar arasında çetin bir tartışma konusu olmuştu çünkü: "En ağır suçları işlemiş olan askerlere" ölümlü cezası, cepheye yeniden yürürlüğe konulmuştu. Hükümet işçileri silâhsızlandırmağa da başladı ve demiryolu işçileri arasında çalışma disiplini pekiştiren bir sıra tedbirler aldı.

K. D. partisi temsilcilerinin iktidara dönüşleri, bu muhafazakâr yönelişi kuvvetlendirdi. Maliye bakanı, yaptığı ilk demecilerden birinde vasıtasız vergileri indirip vasıtalarını arttıracığına söz veriyordu. İlaş bakanı Peşekhonov da kendi bakımından: "Ne kadar çok sağcı kuvveti kendimize çekersek, iktidara gatacak olan bu kuvvetler o oranda azalacaktır," diyordu. Fakat gelecek günler, bu taktik inceleklerin kofluğunu ispatlamakta gecikmiyecekti.

Gerçekten, burjuvazi yalnız çarlığın devrilişinden bu yana Rusya'nın güttüğü politikada değil, iktidarın sorumlunu taşıyan yönetici personelinde de köklü bir değişiklik yapmayı düşünmekteydi. Eski Duma'nın üyeleri, Geçici Hükümetin yasaklamasına aldırmyarak "özel konferanslar" halinde toplanıyorlardı. Bunların yaptıkları kışkırtmalar ve ileri sürdükleri istekler, bu bakımdan, Petrograd'da hüküm süren yeni havayı açığa vurmaktaydı. Gerçekten, bu çevrelerin bir temsilcisi şöyle diyordu: "Devrim, Duma'nın sayesinde başarılıydı. Fakat bu tarihsel ve açıkli anlarda bir avuç mutaassıp çilgin, maceracı ve hain, Sovyetin Yürütüm Komitesi diye ortaya çıktı, bu Devrimi kendi eline geçirdi." Sonra 1917 Şubat'ı olaylarının bu az-çok itiraz götürür yorumunu şöyle bağliyordu: "Hükümetten karşımıza çıkmasını istemeliyiz. O zaman, takınması gereken tavrı biz kabul ettireceğiz ona." Birkaç hafta sonra Moskova Devlet Konferansı önünde Rodziyanko da onun sözlerini yankılandırarak, Duma'nın "bütün Rusya halkının tek ve tam kanunî temsil-

cisi" olduğunu söyliyecekti. Daha genel olarak da, hele iş çevrelerinde, "güçlü bir hükümet" in kurulmasını isteyen bir kampanya gelişmekteydi. Bu öyle bir sıfatlı ki, Kerenski'nin çevresinde toplanmış olan ekip, buna sahip olduğunu iddia edecek durumda değildi. Ağustos ayında toplanan ticaret ve endüstri kongresi bu konuda hasin bir açıklıslük gösterdi. Kongrede: "Geçici Hükümet ancak görünürde iktidara sahiptir. Aslında bu hükümete bir politika sarlatanları çetesi yerleşmiş bulunmaktadır," denildi.

Görüldüğü gibi muhafazakârlar isteklerini arttırdıkça arttırmıyorlar, Geçici Hükümet de daha muhafazakâr bir hal alıyordu. Sovyete gelince, o da kendini aynı gerileme hareketine kaptırmıştı. Kararsız olmakla beraber, elinde kalan son enerjili bolşevikler üzerine yöneltmek istiyordu. Temmuz'daki devrim hareketinin başarısızlığa uğrayışından sonra epey hafiflik göstererek: "Komplo var!" diye bağırmişti. Hem İçişleri bakanı, hem Sovyetteki çoğunluğun çok nüfuzlu yöneticisi olan Çereteli, aşırı sağ kanada yöneltilen tenkil hareketinin sorumlunu üzerine almıştı. Yürütüm Komitesinin tümü de: "Adalet makamlarınca suçlanan kimse-ler, mahkeme kararına değin Sovyetlerin Yürütüm Komitelerinden uzaklaştırılır," diye bir karar vererek, ona ayak uydurmuştu. Ayrıca menşeviklerle devrimci sosyalistler bolşeviklerden, kendi yöneticilerini "hemen, kesin ve açık şekilde" kınamalarını istiyorlardı. Bu istek, Sovyetin bütün Leninci hizbine reddedildi. Partiyi dağıtmak için, azıcık üstü kapalı şekilde yapılmış bir teşebbüstü bu. Fakat bir kere daha, teşebbüs bunu yapanların kararsızlığını göstermekteydi.

Bu seferki çekingenlikleri kolayca anlaşılmaktaydı. Temmuz sonunda konuştığı sırada, menşevik Dan, aşırı sol kanadı kınamakla birlikte, ülkenin bir "askeri diktatörlük" tehdidi altında olduğunu ve bu diktatörlüğün "elinden süngüyü almak" gerektiğini söyliüyordu. Açıkçası bu demekti ki, ılımlı sosyalistler için en tehlikeli düşmanlar, sağcılardı. Çünkü bunlar artık yalnız bolşevikleri kınamakla yetinmiyorlar; fakat Sovyete ve hattâ Geçici Hükümete besledikleri köklü düşmanlığı gittikçe daha az gizliyorlardı. Fakat politika ufkunda beliren karşı-devrimci tehlikenin böyle açıkça anlaşılması, Sovyetli Kerenski ile bakanlarına karşı daha titiz davranmağa sevketmedi: Bakanlar, bazen homur-

danarak, onun muhafazakârlığa doğru yol almasını kabul ediyorlardı. Şu da var ki bakanlar, Geçici Hükûmete tam anlamıyla boyun eğmekteydiler ama, bolşeviklere olan öfkele-ri yalnız eleştirmelerden ve gerçek, fakat sınırlı bir tenkil hareketinden ibaret kalıyordu (İktidar daha sert davranmak için yeterli güce sahip miydi ki zaten?). Sovyetteki "sıkıcı kimseler"e uzun zaman katlanacağına benze-miyen aşırı sağ kanadla savaşmak için pek yakında aşırı sol kanada başvurmak gerekeceği ihtimali hiç de uzak de-ğildi hattâ.

1917 Temmuz'u ile Ağustos'unda Rusya'nın politik du-rumu, ana çizgileriyle, böyleydi işte. Temmuz'da yenilgiye uğrayanların —bolşeviklerin— görünürdeki güçsüzlükleri ve o ânın galiplerinin —muhafazakârların— görünürdeki güc-leri dolayısıyla çok kararsız olan bu politika, olayların ile-rideki gelişmeleri bakımından aynı derecede kesin olan çif-te bir sonuç doğurdu: Lenin'i, devrimci stratejisini yenibaş-tan ve temelinden gözden geçirmeğe itti; aşırı sağ kanadı da iktidara geçmek için önüne çıkan şansları kullanmağa heveslendirmişti.

Lenin'in "Temmuz devrim günleri"nden ve sonuçların-dan aldığı dersler onun, devrimin ilk aylarında, takındığı tavrı baştan aşağı değiştirmesine yol açtı. O, devrimin do-ğal dinamizmine, halk yığınlarının Sovyeti burjuvazinin et-kisinden gittikçe daha fazla sıyrılmağa ve bir "demokratik cumhuriyet"in ilk adımlarını atmağa iten hareketinin geri dönmiyeceğine inanmıştı. Partisinin zora başvurmasının gere-kli olmadığını, Rusya'da proletarya ile köylülerin iktida-rı nisbeten barışçı yollarla ele geçirmelerinin mümkün ol-duğunu tekrar tekrar söylemişti. Bu imkânı da ancak bur-juvazinin zora başvurmasının yokedeceğini birkaç defa açık-la-mıştı.

Oysa Temmuz gösterileri ve bolşeviklerle işçi millisteri-ne yöneltilen tenkil hareketi; Lenin'in partisinin kanundışı edileceği anlamına gelebilen ve partinin faaliyetlerini geniş ölçüde kısıtlayan tedbirlerle demeçler; daha genel olarak da sağ kanadın en çok subaylar topluluğuna dayanarak gi-ristiği taarruz; işte bütün bunlar Lenin'e göre devrimin o zamana dek izlediği akımın durması demekti. Daha açık olarak o bunda demokratik hürriyetlerin —özellikle işçi sı-nfı partisinin propaganda ve gösteri yapma özgürlüğünün—

inkârını görmekteydi. Bu ise onun o zamana dek övüp gök-lere çıkardığı barışçı taktiği hükümsüz hale sokuyordu.

Nitekim 8 Temmuz'da, yani Petrograd proletaryasının Geçici Hükûmete yönelttiği gösterilerden topu topu dört gün sonra, tenkil hareketi de başladığı sırada Lenin: "Olup bitenler, şu sırada Rusya'da ne düzenli bir hükümet, ne de düzenli mahkemeler olamayacağını apaçık göstermiştir." diye yazıyor ve yazısını: "İktidarı elinde tutan, askeri dik-tatörlüktür," diye bağlıyordu. Lenin 23 Temmuz'da bir ya-zı daha yazdı ve bu, on gün sonra, kapatılan *Pravda*'nın ye-rine çıkan gazetelerden birinde yayımlandı. Bolşevik şefi özellikle bu yazısında, "Temmuz devrim günleri"nin başarı-sızlığa uğrayışının ve bu başarıdan yararlanmak isteyen bur-juvazinin takındığı saldırgan tavrın doğurduğu sonuçları kendi görüşünce çözümledi. Lenin hareket noktası olarak: "Örgütlenen, sağlamlaşan karşı-devrim iktidarı fiilen ele ge-çirmiştir," sözünü ele alıyordu. Bu yargı zoraki ve acele sa-yılabiliirdi şüphesiz. Muhafazakâr güçlerce birkaç günde üst-üste elde edilen üstünlüklere rağmen, aylarca süren gerile-meler ve tersliklerden sonra, karşı-devrim iktidarı ele ge-çirmiş değildi ve bunu hiçbir zaman da başaramıyacaktı za-ten. Karşı-devrim tehlikesi âni bir değişimle kaygı veri-ci bir hal almıştı ama, Devlet otoritesi, kaynağının şüphe-li oluşundan ve ayrı sosyal sınıflar temsilcilerinden kurul-muş bulunmasından doğan iğretlilik ve belirsizlikten kurtu-lamamıştı.

Bununla birlikte, Lenin'e göre bu yargıdan daha önem-li olan, bundan alınması gereken dersti, bunu anlamak da işçi sınıfıyla onun partisine düşüyordu şimdi: "Rus devri-minin barışçı yollarla gelişmesi üzerine kurulan umudlar bir daha geri gelmemesine kaybolup gitmiştir. Durum objek-tif olarak şöyle ortaya çıkmaktadır: Tam zaferi ya askeri diktatörlük, ya da işçilerin silâhli ayaklanması kazanacak-tır." Ve Lenin devam ediyordu: "Bütün iktidar Sovyetlere, parolası devrimin barışçı gelişmesinin parolası oldu. Bu da Nisan'da, Mayıs'ta, Haziran'da ve 5-9 Temmuz günlerine dek mümkündü... Fakat bu parola bugün doğru değildir artık. Bu iktidar değişikliğini ve devrimci sosyalistlerle menşevik-lerin tam ve fiili ihanetini hesaba katmamaktadır çünkü." Ve Sovyet Devletinin gelecekteki yaartıcısı herkesi "meşrutî ya da cumhuriyetçi hayallere" veya "barışçı yollarla ilgili"

hayallere karşı uyanık olmağa çağırıyordu. Taraftarlarına teklif ettiği yeni parola ve partisi için tanımladığı yeni görev suydı: "Buhranın gelişmesi halk yığınlarını, bütün ulusu buna sokmağa gerçekten imkân verirse, silâhli ayaklanmaya kesinlikle hazırlanmak". Bu, gününün, saatinin ne zaman geleceğini kimsenin önceden kestiremeyeceği bir gelecek içindi. Şimdiki halde ise "kanuni faaliyet bir saat dahi" durdurmaksızın "vakit geçirmeden, her yanda gizli örgütler ya da hücreler" kurmak gerekiyordu.

Bu değişiklik ne kadar derin olursa olsun, devrimin kaderi için ne denli kesin görünürse görünsün yine de Lenin'in o zamana dek gösterdiği ihtiyatı bir yana bırakıp maceracı ya da düpedüz atakça taktikleri benimsediği anlamına gelmemekteydi. Lenin'e bakılırsa devrimci amaçlar için barışçı yollarla mücadele imkânsızlaşmıştı. Fakat bu yüzden, silâhli bir savaş da, hattâ bunun hazırlığı da günün meselesi haline getirilmiş değildi. Bunun için açıkça belirtilmiş olan bir ön-şart vardı: Halk yığınlarının, "bütün ulus'un buna katılmasının mümkün olması gerekiyordu. Daha açıkçası: "İşçilerin silâhli ayaklanmasının bu zaferi ancak halk yığınlarında ekonomik çöküş ve savaşın uzaması yüzünden hükûmete ve burjuvaziye karşı başgösterecek derin bir kaynaşmayla aynı âna rastlarsa mümkün olabilir" di. Bunun olmasını beklerken "durumu açıkça kavramak" ve "kesdine hâkim olmak", her zamankinden daha çok gereklidi.

Karşı-devrimin daha şimdiden Devlet iktidarını ele geçirmiş olduğunu iddia ederken Lenin, işçi sınıfının uğradığı gerçekten ciddi ilk bozgunların ve partisinin üzerine çöken tenkil dalgasının hemen o anda yarattığı etkinin altında kalarak olayların muhtemel bir gelişimini, sanki olmuş gibi, önceden düşünüp bildirebilir; birden elle tutulur hale gelen bir tehlikeyi olmuş bitmiş gibi gösterebilirdi. Fakat, bu yanlış bir yana, olayları "okumak", devrimci yükselişlerle gerileyiş dönemlerini açıkça birbirinden ayırdederek bunların genel yönünü sezme bakımından dikkate değer bir yetenek göstermeğe devam ediyordu. Proleter yığınlarının hareketini anlamak; bunun ilerlemesini ya da tersine, durgunlaşmasını sezmeğe hassasını Lenin, "devrimci bir partinin, taktiğini proletaryanın bu eğilimleri üzerine kurması" gerektiğine olan inancıyla tanımlıyordu. "Maceracı-

lık" ya da "topyekûn devrim" eğilimleri, yığınların bir yıl-gınlık ya da çekingenlik dönemi geçirdikleri sırada devrimci savaş araçlarını öne sürmekten ibaretti. "Reformculuk" ise tersine, halkın durumu daha sert, daha azimli çarelere başvurma imkânını sağladığı halde, birçok amaçlar arasında, bir bekleme taktiğini seçmeğe, üstün tutmağa götürüyordu insanı.

Temmuz'da, ihtiyatlı olmak gerekiyordu. Baskı hareketlerine, kimi zaman da üzerlerine çöken hoyratça saldırılara kuvvetle karşılık vermek eğilimine kapılan bolşevik mücadelecilere Lenin o sıralarda: "Gösterecekleri faaliyet ve karşıkomanın, karşı-devrimin ekmeğine yağ süreceğini" söylüyor ve "kesin bir savaşın ancak yeni bir devrimci atılışla mümkün olabileceğini" tekrarlıyordu.

Bu noktaya gelinmiş değildi henüz. "Temmuz devrimi günleri"nden sonraki günlerde olup bitenleri anlatırken tarihçi Sukhanov, bunların sahne oldukları olayların "bolşevizmi yıkmış" olduklarını yazmıştı. Partinin içine düştüğü şaşkınlığa rağmen bu, kaba bir aşırılıkta. Düzeltmesi de gecikmiyecekti zaten. Aykırı görünmekle beraber bu, Rus muhafazakarlığının, proletaryanın zaferinden önce girişeceği ilk —aynı zamanda da son— saldırıya bağlı olacaktı.

MOSKOVA DEVLET KONFERANSI

"Temmuz günleri" ile yığınların bir başarısızlığına şahit olunmuştu. Bu "gün"ler bolşeviklerin gerileyişine yol açmışlardı ama, ne Geçici Hükümet için, ne de Sovyetin onu destekliyen çoğunluğu için gerçek bir başarı olmuş değillerdi. Tersine, hükümetin güçsüzlüğü bir kez daha gün ışığına çıkmış bulunmaktaydı. Sovyete gelince, başkentten yüz binlerce emekçisiyle askeri onun otoritesine açıkça meydan okumuştu. Sonunda isteklerini kabul ettirememişlerdi ama, başarısızlıkları, karşılaştıkları direncin sertliğinden değil, ayaklanan yığınlar arasında hiçbir plân ve yönetimin bulunmayışından ileri gelmişti. Gösterilerin ertesinde ılımlı sosyalistler birbiri üstüne zafer demeçleri verdiler. Bunlarda gerçek bir zafer duygusundan çok, tam ölecekleri sırada kurtulmuş olmanın ferahlığını ifade etmekteydiler. Hayale kapılmağa en az eğilimli gözlemciler de buna aldamadılar zaten. Özellikle burjuvazinin içinde herkes, resmi makam-

ların düzeni yeniden kurmak için yaptıkları ilk teşebbüsleri eleştirici bir gözle izleyip, bunların şerefli olmaları başarılarını da bundan azıcık daha hoşnut bir bakışla inceledi. Çok geçmeden, bu korkak bakanlarla bu kararsız sosyalistlerin yerine, iktidara daha güvenilir kimseleri getirecek olan bir başka hal çaresi araştırdı. Cepheden gelen haberler, muhafazakârların hoşnutsuzluğu ile başkaldırma zihniyetini daha da güçlendirdi. Bu haberler, işçiler üzerinde gerçek otoritesi olmayan hükümetin, dış düşman karşısında da tam bir acz içinde bulunduğunu ispatlamaktaydı. Devrimci kuvvetlerin gerileyişi bunların sağcı hasımlarına daha girişken, daha titiz davranma imkânını sağlarken hükümetin birbirini kovayan başarısızlıkları, itibarının son kalıntılarını da kemiriyordu. Bu yüzden burjuvazide bir "kuvvetli adam" bekleyişi belirldi. Geçici Hükümetin gevşekliliğinin yerine onun demir bileği geçecek, Rusya'yı anarşiden o kurtaracaktı.

Böylesine yüce bir görevi başarabilecek kimseler çok sayıda değildi. Burjuva partileri temsil eden politik kişiler arasında hiçbiri, devrimin ilk aylarında, kendini gösterme işini başaramamıştı. Bu politik güçsüzlük, toplumsal güçsüzlüğün belirtisinden başka şey değildi zaten. K. D. (Meyrutiyetçi demokrat) partisi seçim düzleminde hızcından kaybetmiş değildi ve bu bakımdan kaderi, menşevik ve devrimci sosyalist partilerinininkinden farklıydı. Fakat Milyukov'ların, Nekrasov'ların, Rodziyanko'ların partisi orijinalliğini gitgide daha çok yitiriyor; kendisinin öne sürdüğü burjuva demokrasi ve parlamenter hükümet ilkeleri üzerine dayanan hesaplarla umudlara kendisi de gittikçe daha az güvenir hale geliyordu. Kendi güçsüzlüğünün zorlayışıyla muhafazakâr sağ kanada ve eski rejimden yana olanlara gittikçe yaklaşıyor; bazen işi onlarla birlik olacak dereceye vardiyordu. Oysa bu çevreler, K. D. lerin pek hoşlandıkları parlamantarizme karşı öfkeden, hattâ tiksintiden başka şey duymuş değillerdi. Eskiden zorbahk rejimini desteklemiş olmaları da tek bir adamın iktidarı üzerine kurulu rejimleri üstün tuttuklarını göstermekteydi. Gücsüz liberallerin muhafazakârlara katılışları, onların da kişisel bir diktatörlük dülcüncesini benimsediklerini meydana çıkardı.

Liberaller politik personelden yana yoksul olduklarına göre iş, bu diktatörlüğü üzerine kimin alacağını bilmeğe

kalyordu. Eski tip muhafazakârlar ise hesaba daha az katılmaktaydı: Eski rejim gözden çok düşmüş, çok nefret kazanmış olduğundan, çarlığın yeniden kurulmasını amaç eden bir karşı-devrim söz konusu olamazdı. "Güçlü bir iktidar"dan yana olanlar, orduya yönelmekten başka çare bulamadılar. Orduda bilgili askerler pek bol değildi, politika bilgisine sahip olanlar ise hemen hiç yoktu. Bununla birlikte ve uğradığı başarısızlıklara rağmen ordu sağ kanadın bütün umudlarını yitirdikten sonra güveneceği tek yer olduğundan, onun dar imkânlarıyla yetinmek zorunluğu ortaya çıktı. İtibarını az-çok koruyabilmiş sefleri arasında General Kornilov vardı. Yiğitliğini ve enerjisini birçok vesilelerle göstermişti. Savaş sırasında bir Avusturya-Macaristan kampında esir olarak bulunduğu sırada, göz alıcı tarzda kaçmağı başararak kendisinden söz ettirmişti. 1917 Nisan'ında Petrograd garnizonunun kumandanı olarak devrimci yığınları susturmak için büyük çaba göstermiş, fakat Geçici Hükümet onun gösterileri bastırmasına izin vermemişti. Nihayet Haziran taarruzunda da onun komutasındaki kuvvetler oldukça yararlık göstermişlerdi. Şu da var ki, sefleri bunları demir gibi bir elle yönetiyordu: Ölüm cezası yasaklanmış olduğu halde Kornilov kaçakları kurşuna dizdirmekten çekinmemişti. Taarruzun başarısızlığa uğrayışından sonra ordu başkumandanlığına atanmıştı.

"Güçlü adam" olarak kazandığı ün, Kornilov bir başka üstünlük daha eklemektedir: Çarlık devrildikten sonra cumhuriyetçi duygular beslediğini açıklamıştı ki bu da demokrat kamu oyu önünde onun için bir inanca yerini tutacaktı. Fakat elindeki kozların listesi de burada bitiyordu işte. Emir subaylarından biri, onu şöyle tanıtmıştı: "Sebatlı çalışması ve kendini beğenmişliğiyle tanınmıştır ama, zekâ yetenekleri bakımından geniş görüşlerden yoksun, kendi halinde bir adamdır." General Brusilov da onu daha çok övmüş değildi. Onunla ilgili olarak: "Gözüpek bir partizan müfrezesinin şefidir, başka hiçbir şey değil," demişti. Kendisini tanyan bir başkası onun: "Rus toplumunun çeşitli tabakalarının girift çıkarlarını çok kötü kavradığını" ve "ne parti gruplaşmalarından haberi olduğunu, ne de önemli kişileri tanıdığını" belirtiyordu. Fakat son olarak onu en iyi tanıtan, General Aleksiyev olmamış mıydı? "Arslan yürek-

li, kuş beyinli bir adam," demişti onun için: Olaylar da büyük bir şaşmazlıkla bu yargıyı doğruluyacaklardı.

Fakat işler bu noktaya varmadan sağ kanad onu çok başarılı, çok anlı şanlı bir kimse olarak göstermeğe çalıştı: Gerçek bir propaganda kampanyası başladı. İç savaş sırasında ün kazanacak olan General Denikin'in dediği gibi Kornilov: "Bazıları için karşı-devrimin, bazıları için de yurdun kurtuluşunun bayraktarı" haline gelecekti. Birçok muhafazakâr kuruluşlarla askeri çevreler onun yanında yer aldılar. Rodziyanko da Kornilov'a: "Kafası işleyen bütün Ruslar umud ve inançla dolu oldukları halde her şeyi sizden bekliyorlar," diye bir telgraf çekerek bu reklâm kampanyasını sonuca bağladı. Sağ kanadın pek popohlacağı Kornilov, Sovyette gittikçe daha çok kaygı uyandırmaktaydı. Merkez Yürütüm Komitesi gitgide artan bu kaygıyı dile getirerek, gözü çok yükseklerde olan bu askerî görevinden uzaklaştırılmasını istedi. Demokrat çevreleri tedirgin eden yalnız onun ünü değildi de, hemen uygulanmasını istediği siyasi ve askeri programdı.

Başkomutanlığa atanır atanmaz, bu görevi kabul için şart olarak hükümetten askeri disiplini güçlendirme amacını güden bir sıra tedbirler alınmasını istemişti. Bu arada, cepheye yeniden yürürlüğe konulmuş olan ölüm cezasının, cephe gerisinde de uygulanmasını istiyordu. Kornilov'a göre, özellikle demiryolları kesiminde sendikaların yaptıkları kışkırtmalarda savaşmak gerekiyordu. Fakat yeni Başkomutan daha da ileri gitmekteydi: "Yalnız kendi vicdanına ve ulusa karşı" sorumlu olmak istiyordu. Bundan da şöyle bir sonuç çıkarılabildi: Kendi hesabına Geçici Hükümetin otoritesini tanımmıyordu artık.

Buna göre Sovyetin Kornilov'a beslediği düşmanlığı anlamak çok kolaydı. Askerlerle burjuvazinin onu destekleyişinin nedeni de ortadaydı. Hükümetin hasımları yatıştırmak için yaptığı çabalara rağmen, iki taraf arasında bir çatışma gittikçe daha olası bir hale geliyordu. Merkez Yürütüm Komitesi, Kornilov'un görevden uzaklaştırılmasını isteyince, ondan yana olanlar hemen tepkide bulundular. Askerlik, politika ve endüstri çevrelerinde, her yandan "kahraman şef", "çok sevgili şef" Kornilov'a bağlılık telgrafları çekildi. Kazakların temsilcileri, Sovyetin isteğine "evet" derse silâhlı bir ayaklanma çıkaracaklarını söyleyerek, hükümeti

açıktan açığa tehdit ettiler. Kornilov görevinde kaldı.

Fakat hiç kimse de dediğinden vazgeçmiyordu: Sovyetle onu meydana getiren partiler, "Kornilovculuk"un karşısındaydılar. Muhafazakârlar ise bayraktarlarına —sahiden ya da yalandan— besledikleri hayranlığı arttırdıkça arttırmaktaydılar. Başta Kerenski olduğu halde bakanlar da her iki tarafı memnun etmek için çabalara devam ediyorlardı. Moskova Devlet Konferansı, hoyratça çatışmalarından önce bütün bu kuvvetlerin son bir defa daha herkesin önünde geçit yapmalarını sağladı. 25-28 Ağustos arasında toplanan konferansın amacı, Sovyetin karşısına, geçici de olsa, bir karşı-kuvvet çıkarmaktı. Madem ki Sovyet işçi sınıfını temsil eder sayılıyordu, Kurucu Meclisi dahi beklemeden ulusun tümünü temsil edecek bir örgüt kurmak yerinde olacaktı ve bu da Sovyetli gölgede bırakacaktı. Konferansa önayak olanlar böylece Rus kamu oyunun en değişik eğilimlerini de bir araya getireceklerini umuyorlardı. Bir anlaşma ve beraberlik gösterisi olacak olan bu konferans, bölünme ve iç savaş heyûlâsını uzaklaştıracaktı.

Konferansın toplantı yerile bileşim özellikle mânahıydı. Başkentin devrimci havasından çekinildiği için, Moskova öncelikle seçilmişti. Katılacak olanlara gelince, 2.500 kişi kadardılar ve Duma'nın eski üyeleri (500 kadar), kooperatifler (300 ü aşkın), sendikalar (170 kadar), iş çevreleri (150), belediyeler (150), ordu (100 ü aşkın) temsilcileri arasından seçilmiş bulunuyorlardı. Sovyetlerin, topu topu 329 temsilcisi vardı. Bu da Devlet Konferansına açıkça burjuva bir bileşim ve muhafazakâr bir renk vermekteydi. Bölgevikler konferans çalışmalarına katılmamağa ve burjuvazinin bu teşebbüsüne işçi yığınlarının muhalefetini göstermek üzere Moskova'da bir genel grev tertiplemeğe karar verince, konferansın yukarıda belirttiğimiz nitelikleri daha belirli olarak meydana çıktı. Gerçekten, konferansın ilk günü çalışmanın çok geniş ölçüde durmasıyla şehir felce uğradı, greve de 400.000 emekçi katıldı. Başka taşra şehirlerinde de buna benzer hareketler görüldü.

Kongre üyeleri Bolşoy Tiyatrosu'nda toplandılar. Parlak bir şekilde süslenmiş olan büyük salon, kristal avizeler altında ışıltılıydı. Ortadaki geçitle ikiye ayrılan salonda Sovyetin delegeleri solda, burjuvazinin ve gelenekçi çevrelerin delegeleri sağda yer almışlardı, ama sağ kanadda oturanla-

rin çoğu sola doğru epey taşmışlardı. Localarda büyük üniformalarını giymiş subaylar yer almış bulunmaktaydı. Orta yere Kerenski kurulup oturmuştu. Sembolik olarak hiziplerin arasında, yalnız ülkenin birliğine bağlı ve millî iradenin sözde tarafsız, canlı örneği halindeydi. *Manchester Guardian*'ın Rusya muhabiri olan Price Philips de konferansta hazır bulunuyordu. "Hepsi jaketatay giyip kolalı yaka takmış kelli-felli kişiler" olan sağ kanad delegeleriyle, Sovyet üyesi olan, "işçi tulumları giymiş, bir karış sakallı" sol kanad delegelerinin dış görünüşlerindeki gelişme, gazetecinin dikkatini çekmişti. İki toplum bir kez daha karşı karşıya gelmiş bulunmaktaydı.

Tartışmalar Kerenski'nin bir söyleviyle başladı. Hatip dikkati çeker şekilde hem sol kanadı, hem sağ kanadı kollamağa çalıştı. Öğütlerini, azarlarını, tehditlerini her iki yana da eşit olarak dağıtmağa özen gösterdi: "Bundan önce ellerinde silâh, ulusun karşısına dikilmeğe yetkenler bil-sinler ki," dedi. "buna benzer yeni bir teşebbüs silâhla, kanla ezilecektir. Sonra süngü kuvvetine dayanarak devrim hükümetini devirmek için fesat çevirenler de fazla hayale kapılmasınlar... Sabrımız taşmak üzeredir ve onu taşıracak olan herkes öyle bir kuvvete çarpacaktır ki, bunun ezici kudreti o canlılere eski rejimin ne olduğunu hatırlatacaktır."

Fakat konferansın asıl büyük numarası hükümet başkanı değildi de Kornilovdu. 13 Temmuz'da Moskova'ya gelmiş, zafer alaylarıyla karşılanmıştı. Muhafızlarıyla çevrili olduğu halde garda muhafazakâr ve toplulukların heyetleri ona "hoş geldiniz" demişler, kendisi ve yanındakiler alay halinde geçtikleri yol boyunca alkışlanmışlardı. K. D. Partisinden Rodiçev, verdiği "hoş geldiniz" söylevinde bir ara coşarak: "Rusya'yı kurtar, sana minnet besliyen halk başına tac giydirecektir," demişti ona. Ondan sonra da Kornilov, çarların tac giymeden bir gün önce ziyaret ettikleri bir kiliseye gitmiş, mucizeli olduğu söylenen bir dinsel tasvir önünde saygı duruşunda bulunmuştu. Bunun üzerine içinde derin bir ferahlık duymuş, ertesi gün de Devlet Konferansına gitmişti. Salona girişi, toplantıdakilerin sağ kandanın bitmek bilmiyen alkışlarıyla selâmlandı, ama sol kanad ayağa bile kalkmadı. Özellikle askerlerin delegeleri, generalin önünde ayağa kalkmak istemediler. Sağ kanad: "Hö-dükler! Ayağa kalksanıza!" diye hakarete bulundu. Fakat

bu adamlar askerlik hiyerarşisine göstermek ödevinde oldukları saygıyı birkaç ay içinde unuttuvermişlerdi ve yerlerinden kalkmadılar. Generale yapılan bir kazan kaldırma ile "Kornilovcular"ın coşkunluklarının karşılaştığı soğuk düşmanlık havası, kahraman askerinin söylevinden daha çok ilgi uyandırdı. General, disiplinin gerekliliği üzerinde bir kez daha ayak diremekle yetindi ve hükümeti uyararak, yine güçsüzlük gösterirse Rusya'nın yeni başarısızlıklara uğrayacağını haber verdi. Çikeydze ile Çeretelli'nin herkesi ilimhlığa çağırışları gittikçe artan bir kuskuyla karşılandığınan, tabiatıyla durgun ve oldukça yavan sözleri çok az ilgi uyandırdı. Rus devrim hareketinin eski ünlü kişileri de konferansta son bir defa seslerini duyurmak fırsatını buldular ve bundan yararlanarak ulusal birlik ve beraberliğin iyiliklerini övdüler. Anarşist Kropotkin barıştan yana olan devrimcileri kınadı. Plekhanov da "herkeste acıklı bir anı bırakmış olan" Lenin'i kötiledikten sonra, işçileri "tâcirlerin ve sanayicilerin temsilcileriyle anlaşmağa" çağırdı.

Fakat hiç gerçekleşmeyecek görünen bir şey varsa, o da barıştirma ve uzlaşırma yolunda yapılan bu çabalardı. Bunu dileyen politikacılara, konferansta başpiskopos Platon'un temsil ettiği yüksek rütbeli rahiplerin dilekleri de katıldı. Dinleyicilerinin anlamaları ihtimali pek az olan bir dille konuşan başpiskopos: "Rusya'ya bu yerden şunu söylemek için buraya çıkmış bulunuyorum," dedi. "Hiç üzülme sevgili yurdum, hiç korkma aziz vatanım. Rusya'nın kurtuluşu için bir mucize lâzımsa Tanrı, Kilisenin duaları sayesinde bu mucizeyi yapacaktır."

Mucize, konferans sırasında olmadı. Bir ara Çeretelli ile iş çevrelerini temsil eden Bublikov adında zengin bir sanayici, işe sembolik bir çesni de vererek kucaklaştılar. Toplum sınıflarının anlaşmalarından yana olanlar için de bu, derin bir heyecan ânı oldu. Fakat bu duygulu gösteri, bir öpüşme boyu sürdü. Hemen sonra da Sovyetteki milletvekillerleriyle burjuvazinin temsilcileri yeniden birbirlerinin karşlarına dikildiler. Kaledin adında bir kazak generali kürsüye çıktı, en uzlaşmaz muhafazakârların düşüncelerini dile getiren bir nutuk çekti. Peşinden bir kazak subayı kürsüye çıktı: "Generalin sözleri hiçbir zaman ordunun duy-

gularını yansıtmamaktadır," dedi. Konferansın sol kanadınca alkışlanırken, subayların localarından da öfkeli bağırışlar yükseliyordu. Bir tarafın hakaretlerine öbür taraf sövüp sayarak karşılık verdi. Devlet Konferansı amacına ulaşamamıştı. Kerenski'nin son anda döktürdüğü parlak sözler de durumu değiştiremedi: "Yüreğim taş kesilsin," diye bağırdı... "Yüreğimin, insanları seven bu yüreğin anahtarlarını uzaklara atacağım, bundan sonra da yalnız Devleti düşüneceğim artık."

Devleti düşünen yalnız o değildi. Kornilov da onu düşünüyordu. Hükümetin bu son güçsüzlük gösterisi de bir ter bitmez, diktatör adayı harekete geçmeğe karar verdi.

KORNİLOV'UN HÜKÜMET DARBESİ

Devlet Konferansı General Kornilov'u, Sovyete karşı harekete geçmenin ivedi hale geldiğine iyice inandırdı; onun kendisine beslediği düşmanlığı gözleriyle görmüştü çünkü. Rusya'nın ulusal kalkınmasına baş düşmanların bolşevikler olduğunu düşünüyordu şüphesiz, ama işçi hareketinin çeşitli akımları arasında, bunlar birbirlerinden ayrı da olsalar, hiçbir fark gözetmiyordu. Bütün sosyalistlerin çoğu zaman Almanlara casusluk da yapan kıskırtıcılar olduklarına inandığından, onların başına hiç de arzulanıyacakları işler açmağa hazırlanmaktaydı: Başlıca iş arkadaşı Genel Lukomski'ye: "Başta Lenin olmak üzere bütün bu Alman ajanları ile Alman casuslarını asmanın zamanı geldi," demişti. "Geri yanı kolay, şu İşçiler ve Askerler Sovyetini defederiz gider, bir daha da toplanamaz hiç." Daha ileri gidiyor, Sovyetin bütün üyelerini idam ettirme işini, yardımcılarından biri olan General Krimov'a vermeği düşünüyordu.

Geçici Hükümete karşı ise daha az bozuk niyetler beslemekteydi. Söz konusu olan ancak onu temizlemek, iktidarını güçlendirmek için birkaç elemanını alıkoymaktı. Herhalde açıkçaşu şuydu ki, onu güçlendirmenin en iyi çaresi, başına geçmektir. Bakanlarla yaptığı konuşmalarda bunların ne kadar aciz kişiler oldukları iyice belli olmuştu. Kornilov askerî disiplinin kuvvetlendirilmesini, işçi sınıfının askerleştirilmesini istemiş, devrimi engellemek için bu şartların çok gerekli olduğunu ileri sürmüştü. Kerenski ile iş arkadaşları da onun bu isteklerine karşı gelmiyorlardı şüp-

hesiz. Hükümet prensip bakımından bu programla mutabık olduğunu söylemekle birlikte, Sovyete muhalefetle karşılaşacağını bildiğinden, bunun gerçekleştirilmesini ertelemeğe çalışıyordu. İşe aşırı bir öfke de karışınca, başkomutan sonunda bütün bakanların çekilmelerini istedi.

İşi buna vardırılmadan önce, ilkin hükümetin tümüyle göstereceği bir iyicil tarafsızlığa, hattâ K. D. bakanların etkil bir desteğine güvenebileceğini sanmıştı. Kornilov'un borusunun öttüğü genel karargâhla hükümetin bulunduğu Petrograd arasındaki bağlantı, sürekl olarak, devrimci sosyalistlerin sağ kanadından Savinkov tarafından sağlanmaktaydı. Kerenski onu Savaş bakanlığını yönetmekle görevlendirmişti, ama aslında kendisi, Kornilov'un programını iyice benimsemiş bulunuyordu. Karşı-devrimci kuvvetlerin başkenti işgal plânı başkomutanca çoktan hazırlanmış; Petrograd'ı devrimin boyunduruğundan hangi kitaların kurtaracağı belli olmuş; hattâ bunlar başkent üzerine kolayca yürüyebilecekleri bir yere yığılmıştı. Kerenski'nin iş arkadaşı bunları bilmezlik edemezdi. Ayrıca Kornilov, iki bin kişi kadar olan fesatçı gruplarının, Petrograd'ın içinden bu hareketin başarı kazanmasına yardım edebileceklerini de öngörmüştü. Ağustos ayının son günlerinde askerî komutanlık bu hazırlıkları yürütüp hızlandırdı.

21 Ağustos 1917 de Riga şehri, Rus kitalarının kıyasıya direnmelerine rağmen, Almanların eline düştü. Rus anayurt topraklarının II. Wilhelm'in ordularınca istilâ tehlikesi elf kulağında görünüyordu. Oysa Kornilov askerî disiplinsizliğin ve devrimcilerin güttükleri barışçılığın Riga'yı Almanların eline düşürmek gibi bir sonuç doğuracağını, daha önce söylemiş bulunuyordu. Milyukov diktatör adayı ile sıkı temas halindeydi. Onun yölediğine göre, Riga'nın düşmesi "yurtseverce bir atış" a yol açacaktı. Kornilov da girişeceği temizlik hareketinin ivediliğini herkese göstermek için bundan yararlanmağı tasarlıyordu. Troçki ile Sukhanov: "Kornilov Riga'yı Almanlara isteyerek bıraktı," demişler; bunun doğruluğu ispatlanamamıştı ama, muhakkak olan şu ki olay, "Kornilovcular"ın saflarında gerçek bir savaş hazırlığı havası estirmişti. Hareketin hemen başlaması için gerekli her şey yapıldı. Başkentteki bolşevikler bir gösteri yapmağa kalkıştıkları zaman son işaret verilecekti. Gerçekten, bunların, ölüm cezasının yeniden konmasını protesto edecek-

leri ve Sovyetten yana olan birçok ünlü elemanların da onlarla birlikte gösteri yapacakları öngörülmüyordu. Devrimin ilk altı ayının kutlanması dolayısıyla, başkentteki heyecan havası da son kertesine bulacaktı zaten. Karşılık hemen verilecekti o zaman. Savinkov: "Ayaklanma, iki alay askerle kolayca eziliverir," diyordu.

Fakat fesatçılar hesabına ne yazık ki Petrograd durdu. Bolşevik Merkez Komitesi kendi adamlarının kulağını bükmüş: "Hiçbir işçi örgütü, hiçbir siyasi parti herhangi bir gösteri yapmağa kalkışmasın," demisti. Şubat olaylarını anmak için yapılan birkaç miting, çok sâkin geçmişti. Başkentte karşı-devrim hazırlayan fesatçıların görevi, bu üçüncü başarısızlığa çare bulmaktı. Mişukov'a göre: "Fabrikalarda yapılacak kıskırtmalar da muhakkak ki subay örgütlerinin yerine getirmesi gereken görevlerdendi." Fakat subaylar kışlalarda otoritelerini yitirmişlerdi ya, fabrikalardaki nüfuzları çok daha sınırlıydı. Üstelik, Çernov'un anlattığı gibi, sonradan: "Örgütte bir sürü zengin, işsiz güçsüz delikanlıların bulunduğu, bunların fesatçılık oynadıkları, para alıp harcıyarak bunu dâva uğrunda yaptıklarını öne sürdükleri" anlaşılıyordu. Hiçbir hareket olmadı, Petrograd proletaryası da Kornilov'a işe karışması için fırsat vermedi. Bu bahaneden vazgeçilecekti öyleyse.

Fakat, Sen Sinod Meclisinin eski vekili olan Prens Lvov—ki kendisini, Geçici Hükümetin ilk başkanı olan adasıyla karıştırmamak gerekir— Kerenski nezdinde birtakım teşebbüsler yapıp Kornilov'la arkadaşlarının hazırladıkları tasarıları ona bildirince, bütün iş birdenbire başka bir biçime bürünüverdi. Zekâsı değilse bile iyi niyeti söz götürmeyen Lvov, şöyle bir hava yarattı: Hükümet başkanı, görüşünü Kornilov'a anlatsın diye kendisini görevlendirmişti. Öte yandan Kornilov da düşüncelerini Kerenski'ye anlatmağa onu memur etmişti. Lvov 25 Ağustos'ta Kerenski'ye Kornilov'un askeri ve sivil iktidarın tümünden başka şey istemediğini açıkladı. Oysa Kerenski, başkomutanın Petrograd'a karşı bir hareket hazırlamakta olduğunu biliyordu. Bilmediği şey, bu harekete kendisinin kurban olacağıydı. Bu açıklama onu üstüst etti ve Kornilov'a karşı cephe almasına yol açtı.

Birkaç gün sonra karşı-devrim hareketiyle demokratik güçler arasındaki kuvvet denemesi başlayınca, bazıları Geçici Hükümetin ve özellikle Kerenski'nin bu güçlerin başın-

da oldukları gibi bir sanyıya kapıldılar. Gerçekte ise Kerenski ile Kornilov arasındaki anlaşmazlık bunların gütmek istedikleri politikanın bağdaşmazlığından değil, tersine, birbirlerine tıpatıp benzeyişlerinden ileri gelmekteydi. Sağ kanad başkomutanı ülkeyi anarşiden kurtaracak diktatör olarak görmekteydi ama, Kerenski de aynı görevi benimsemiş bulunmaktaydı. Çünkü kendisinin sağa kayışı, yalnız gittikçe daha çok muhafazakâr bir programı ("nizam, fedakârlık, çabuşma") benimseyişiyse değil, kişisel iktidara karşı gittikçe daha çok artan bir eğilim göstermesiyle de kendini belli ediyordu. Bunu hiç de gizli tuttuğu yoktu zaten. Temmuz'da açıkça: "Hükümet başkanı olarak ben, iktidarın yapısında meydana gelecek değişikliklerin, Devlet işlerindeki sorumluluğumu arttırması gibi bir olay karşısında, duraklamağa kendimde hak görmüyorum," demisti. Moskova Devlet Konferansında ise kendisini: "Savaş bakanınız ve yüce sefiniz," diye tanıtmıştı.

İktidarın tümünü ele geçirmek için, Kornilov'un yapaçağı hükümet darbesini kendi amaçları uğrunda kullanmağı düşünmüş olması muhtemeldir. Kendi deyişiyse bu tasarıyı Moskova Konferansının sona erişinden beri bilmekteydi. 23 Ağustos'ta Savinkov'un aracılığı ile Kerenski, genel karargâhtan kendi emrine bir süvari birliği vermesini istedi. Bunun görevi Petrograd'da sıkı yönetimi ilân ediy buna saygı göstermek olacaktı. Demek oluyor ki Kornilov'un da, Kerenski'nin de hedefleri, başkentteki devrimci proletaryayı hizaya getirmektir. Bazı çevreler ikisinin de amaçlarının aynı olduğunu öyle iyi anlıyorlardı ki, onları birbirlerine yaklaştırmağa ve herhalde ikisi arasında bağlar kopmasını diye her şeyi yapmağa çalışıyorlardı.

Fakat, ülkede düzeni kurmak için Kerenski, Kornilov'un hizmetlerinden yararlanmağa ve onu iktidara ortak etmeğe çoktan razıydı ama, işlerin yönetimini ona bırakması söz konusu değildi. 26 Ağustos'ta başkomutanın ne niyette olduğunu anlıyarak ona şu mesajı gönderdi: "Görevinizi General Lukomski'ye devretmenizi emrediyorum. Yeni bir başkomutan atanıncaya değin bu görevi geçici olarak o yapacaktır. Hemen Petrograd'a gelmeniz lüzumunu önemle bildiririm."

Kornilov şaşkına döndü. O zamana değin Kerenski'nin yardımına güvenebileceğini sanmıştı. Prens Lvov bu işe ra-

zı görünen biriyle kendisi arasında aracılık rolü yapar gibi görünmüştü ona. Öte yandan, başkomutanla Savaş bakanlığı yöneticisi Boris Savinkov arasında da sıkı bir anlaşma vardı ve Savinkov, hükümet başkanının çok güvendiği bir adamdı. Kornilov, Kerenski'nin bu yaptığı karşısında şaşırarak birlikte artık tanımadığı ve yerine kendisinin geçmeği düşündüğü bir otoriteye boyun eğmeği aklından geçirmedi. Görevinden ayrılmaya yanaşmadı. Böylece onun bütün iktidarı Sovyetin elinden alma ve işçi hareketini ezme teşebbüsü, Geçici Hükümete karşı açıkça başkaldırma halini aldı.

İlk bakışta Generalin başarı şansı kuvvetli görünüyordu. Kerenski'nin kararına rağmen Kornilov, askerî yönetimin tam güvenine hâlâ sahipti. Savaş bakanının Kornilov'un yerine atamak istediği General Lukomski bu görevi kabul etmedi. Bunun üzerine Kerenski başkomutanlığa General Klembovski'yi atadı ama o da: "Ordu komutanlığında yapılacak herhangi bir değişiklik çok tehlikeli olur," diyerek, aynı şekilde, red cevabı verdi. Gerçekte ise bütün genelkurmayla Rus ordusunun tutmakta olduğu çeşitli cephelelerdeki harekât şeflerinin hepsi, Kornilov'la birlik olmuştur. Kerenski ile bağları koparıldıktan sonra da, Kornilov, Geçici Hükümetin içinde bazı suç ortaklarına güvenebilir di hatta. K. D. bakanları istifalarını verdiler ve hazırlanmakta olan kuvvet denemesinde, fiilen Kornilov'dan yana olduklarını böylece gösterdiler. Sosyalist bakanlar da onlar gibi yaptılar ama, davranışlarının anlamı bambaşka idi: Kerenski'ye olan güvensizliklerini gösteriyordu, onun Kornilov'a karşı olan tutumu kendilerine şüpheli görünmekteydi çünkü.

Bütün askerî şeflerden yardım gören, bazı bakanlar ve Rusya'nın henüz sahip bulunduğu bütün muhafazakâr kuvvetlerce desteklenen âsi generalin, Müttefik Devletlerin Rusya'daki temsilcileri arasında da dostları vardı. Troçki'nin iddiasına göre, giriştiği teşebbüs sırasında Kornilov özellikle teçhizat olarak ve birçok subayların kendi emrine verilmesi suretiyle, bir İngiliz askerî yardımından da yararlanmıştı. Bu iddianın ne dereceye dek doğru olduğu bilinmemekle birlikte muhakkak olan şu ki, Müttefikler, iyi etkiler yapacağına inandıkları bu teşebbüsü pek de hoşgörmez görmemekteydiler. Bu etkiler barış tarafı devrimcilere kar-

şı savaşta olduğu kadar, askerî durumun düzelmesi konusunda da kendilerini göstereceklerdi. Yine muhakkak ki, Büyükelçi Buchanan'ın, hazırlanmakta olan hükümet darbesinden haberi vardı. Bununla birlikte kendisine inanmak gerekirse fesatçılara, bolşevikler kendilerine bir fırsat vermedikçe hazırladıkları işe girişmemelerini öğütlemişti. Buchanan'a göre, Kornilov'la Kerenski arasındaki "sıkı birlik", "Rusya'nın kurtuluşu için en iyi şans" niteliğindedir. İkisinin arası açıldıktan sonra, Müttefik diplomatlar iki rakibi barıştırmak için "aracılık" teklifinde bulundular. Aynı zamanda, Kornilov'un Petrograd'daki adamları İngiltere Büyükelçiliğine girip çıkıyorlardı. Bunlar arasında "zarif endamlı, masmavi gözlü, nazik tavırlı, genç bir kazak subayı" vardı. Çok yakışıklıydı da üstelik. İşte bu subay, Büyükelçinin eşinden, kendisine tıbbî bir yardım yapılacağı konusunda söz aldı. Ve Buchanan'ın kızının söylediğine göre: "Biz de kendisine verebileceğimiz bütün eşyanın uzun bir listesini yaptık."

Muhakkak olan şu ki, Müttefiklerin tutumu, Kornilov'la olan çatışmasında Kerenski'nin kararlılığını daha da zayıflatır nitelikteydi. Kerenski'nin âsi generalle bozuşmadan önce acıip şekilde şüpheli olan davranışı sonradan çok bocalıyan bir hal aldı. Kornilov'u görevinden azlettiğini bildiren telgrafı henüz göndermişti ki, başlıca iş arkadaşları onun bu birden ahnıvermiş kararı değiştirmesini istediler. Epeyce razı eder gibi oldular, o da basından, başkomutanın görevinden azlını yazmamalarını istemeğe karar verdi. Fakat bu teşebbüs çok geç kalmıştı. Kerenski de böylece hiç istememiş olduğu ve muhakkak ki büyük bir enerjiyle yürütmek niyetinde bulunmadığı bir savaşa girmiş oldu. Onun için yardımcı Savinkov'u, Kornilov'un tehdit etmekte olduğu Petrograd şehri komutanlığına atadı. Oysa Savaş bakanlığı yöneticisi, generalin kompoşuna fiilen karışmış bulunmaktaydı.

Karşı-devrimcilerin iyimserliği, hiç değilse bir noktada haklıydı: Geçici Hükümetin temsil etmekte olduğu kanuni iktidarın kendilerine göstereceği direnç, gerçek olmaktan çok görünürde öyle olacaktı ve herhalde de çekingenlikler, hoşgörüler ve suç ortaklıkları yüzünden ypranacaktı. Başarı muhakkak mıydı şu halde? Kornilov'la ondan yana olanlar buna inanıyorlardı. Yalnız genelkurmayın ve onunla birlik-

te "subayların ezici çoğunluğunun ve en seçkin savaş birliklerinin" de kendilerinden yana olacaklarına güvenmekle kalmıyorlardı. İçlerinden birinin, Prens Trubetskoy'un söylediğine göre, "aşağı sınıflarda, kırbaçın ilk inisinde boyun eğiverecek olan bir aldırmaçlığa" da güvenebileceklarini şanıyorlardı. Oysa bunlar askeri seferle kadroların, burjuva ve muhafazakârların duygularını yeterince biliyorlardı ama, "aşağı sınıflar"dan yana yaptıkları yanlış, kötü sonuçlar verecekti. "Kornilovçular"ın kendilerine indirmeğe hazırlandığı kırbaç vurusuna boyun eğmek şöyle dursun, halk yığınları hükümetin beceriksizliği karşısında hükümet darbesine karşı koydular ve onu kesin bir yenilgiye uğrattılar.

General, Kerenski'nin kararına karşı, âlenen şunları bildirmiş bulunmaktaydı: "Ben, General Kornilov, Sovyetteki bolşevik çoğunluğun baskısı altında (burada istenerek ya da istenmiyerek yapılmış bir yanlış var: O sırada bolşevikler Sovyette çoğunluğu ellerinde tutmuyorlardı. Eğer yanlış istenmiyerek yapılmışsa bu, Kornilov'un politik işleri bilmediğini gösterir.) ve Alman genelkurmayının plânlarıyla tam bir anlaşma halinde hareket eden Geçici Hükümetin orduyu yığıtma, ülkeyi altüst ettiğini bildiririm." Bu şartlar altında iş, bir hükümet darbesi biçimine bürünmekteydi. Kerenski "Petrograd'la banliyösüne doğru yol alan bütün askeri birliklerin eski mevzilerine çekilmeleri" emrini verirken, Kornilov da taarruzuna başlamağı kararlaştırıyordu. Karşı-devrimciler hayatlarından pek memnundular. Genel karargâhta: "Kimse Kerenski'yi korumuyacak. Yapılacak iş askeri bir gezintiden ibaret. Her şey hazır," deniyordu. 28 Ağustos'ta, özellikle süvari kuvvetlerinden meydana gelen saldırganlar, harekete geçtiler. Fakat demiryolcuların balatalama hareketleri yüzünden ilerleyişleri önce yavaşladı, sonra durdu. Böylece de savaştanlığı ve devrimci propaganda aldırmaçlığı ile ün salmış olan "yabancı tümen" 28 Ağustos akşamı olduğu yerde kalakaldı. Demiryolcuların başka yerlerde de benzerleri yapılan, bu hareketleri, sendikalarca hazırlanan, üyelerince de büyük ustalıkla uygulanan bir balatalama plânına uygun bulunmaktaydı.

Ertesi gün işçilerin direnişi yeni bir biçime büründü: Baskentten gelen işçi grupları "Kornilovcu" tümenlerin askeriyle temasa geçtiler. Böylece bir uyarma cabası bulundu ve etkilerini hemencecik gösteriverdi. Gerçekten, sal-

dırgan kuvvetlere durum hakkında hiçbir bilgi verilmemiş ya da bunlar seferince bile bile aldatılmışlardı. Bazıları, Riga'yı Alman ısgalından kurtarmak için, bu sehir üzerine ilerlemekte olduklarını sanıyorlardı. Başka birlikler de Petrograd'ın bolşeviklerin âfkesine terk edildiğine onların da orada halkı toptan öldürdüklerine inanmış bulunmaktaydılar. İşçiler askerlere: "Bunların hepsi yalan. Kornilov hepinizi aldattı, şimdi de sizleri, amacı haysiyetinizi size geri vermek olan bu devrimi vere sermek için kullanmak istiyor" dediler. Ayrıca ulaşım güçlükleri beslenme işlerini de çok zorlaştırdığından, karşı-devrimci kuvvetlerin maneviyatı bozulmağa başladı. Tek bir el silâh dahi atılmadan, asker bozguna uğradı.

Berl yandan da Petrograd'ın içinde proleterler bir hücumu hazırlanmak için seferber hale geliyorlardı ama bu, hiçbir zaman yapılmadı. Kornilov'un teşebbüsünün solcu partilerin tümünü tehdit ettiğini anlayan menşevikler, hemen bir "Karşı-devrimle Savaş Komitesi" kurulmasını teklif ettiler. Aynı zamanda da Sovyetin Merkez Yürütüm Komitesi bir bildiri yayınlıyarak işçi sınıfını, özellikle Kornilov kuvvetlerinin başkente ilerleyişlerini engelliyerek bunlarla vargüçüyle savaşa çağırıyor.

Aslında Sovyetin gösterdiği tepki iki noktada toplandı: Birisi, "Karşı-devrimle Savaş Komitesi"ne verilen görev, öbürü de menşeviklerle devrimci sosyalistlerin tekeli olarak kalacak bulunan politik karardı ki bununla dava uğrunda, bir yandan işçi ve Asker Sovyetlerinin, öbür yandan da Köylüler Sovyetlerinin yürütüm örgütleri birleştirilmekteydi. Türülü ilmlı sosyalist hiziplerin liderleri böylece, yeni tartışmalar için, bir araya gelmiş bulunmaktaydı. Fakat Petrograd işçilerinin somut bir hareketini örgütlemek için bolşeviklerden vazgeçmek imkânsızdı. "Karşı-devrimle Savaş Komitesi"ne bunun üzerine onlar da girdiler. Burada çok küçük bir azınlık halindeydiler ama, gerçek nüfuzlarının, temsilcilerinin sayısıyla hiçbir ilgisi yoktu. Baskentin en radikal, en mücadeleci emekçilerinin kontrol ettiklerinden, aşında şehrin savunmasını örgütleme işini ele alan, onlar oldular. Çok geçmeden "Askeri Devrim Komitesi" adını alacak olan bu komite, Petrograd'ın korunmasını ve Kornilov'a karşı savaşın gerçek merkezine haline geldi. Aldığı ilk tedbir, bolşeviklerin de isteklerine uyarak proletaryayı si-

lâhlandırılmak ve Temmuz'daki devrim günlerinden sonra silâhsızlandırılmış olan "Kızıl Muhafızlar"ı böylece yeniden kurmak oldu. Birkaç günde buna 25.000 işçi yazıldı. Fakat bu askeri kararların yanısıra Komite, kendini kuşatılmış sanan Petrograd'da hayatın düzene sokulması işini ve özellikle beslenme işini de ele aldı. Halkın hoşlanmayacağı tedbirlerle de başvurmaktan çekinmiyerek, örneğin günlük ekmeğin tayınını iki yüz elli grama indirdi.

Bu halk direnişinin ruhu ve beyni olan bolşevikler, hep muhalefet ettikleri ve zaten de kendilerini kovuşturmağa, seferlerini hapiste ya da sürgünde tutmağa devam eden bir hükümeti desteklemek anlamına gelebilecek olan bu tavır takınmaktan çekinmemişlerdi. Bununla birlikte Lenin, daha 18 Ağustos'ta şöyle demişti: "Karşı-devrimci kuvvetler şimdi Geçici Hükümete karşı saldırıya girişirlerse işçilerimizle askerlerimiz bunlarla savaşıacaklardır ama, bunu, hükümeti korumak için yapmayacaklardır. Bunu, tamamen bağımsız olarak devrimi korumak, kendi öz amaçlarını izlemek için yapacaklardır. Bu amaçlar, işçilerin zaferi, yoksulların zaferi, barışın zaferidir."

Fakat bu açıklama da bütün tereddütleri gidermiş değildi. Başkent, Kornilov'a karşı seferber olurken, örneğin Troçki, hâlâ yatmakta olduğu hapis hanede Kronstadt denizcilerinin bir delegasyonunu kabul etti. Denizciler: "Bolşevik yöneticiler bizden karşı-devrimcilerle savaşır böylece Kerenski'yi bozgunundan kurtarmamızı istiyorlar. Bunu yapacak mı acaba?" diye soruyorlardı. Troçki: "Geçici Hükümete karşı savaş bırakılmış değil, sadece ertelenmiştir. Onun, "hesabı" da daha sonra görülecektir." diyerek onların kuskularını gidermişti.

Bu konuda bolşeviklerle Sovyetin yönetimi arasındaki ayrılık, köklü olarak kalmaktaydı. Devrimci sosyalistlerle menşevikler hükümetin ve özellikle onun şefinin Kornilov'la arkadaşlarına karşı oyalayıcı ve süpheli bir tavır takındığını tabiatıyla farkındaydılar. Bu ekibin içinde ve ona yakın olan liberal çevrelerde, karşı-devrimin tam bir bozguna uğradığı sırada gizli kanaklı birtakım pazarlıklar olmaktadır. Buna göre Kerenski'ye de Kornilov'a da hak verilmiyecek, iktisane de iktidara General Aleksiyev'in aday gösterilmesi kabul et-tilirilecekti. Onun düşünceleri de arkadaşlarınınkinden hiç farklı değildi zaten. İlmü sosyalistler böyle bir çözüm yolunu

kat'iyen istemiyorlardı. Bunu da ortadan silinmeğe katlanamayan Kerenski'ye ve Tereşçenko gibi, Müttefiklerle sıkı temas halinde olan ve Kerenski'nin istifasını isteyen, bazı bakanlarına açıkça anlattılar. Menşeviklerle devrimci sosyalistler ne istiyorlardı şu halde? Kerenski hükümeti iktidarda kalsın, fakat daha radikal bir tavır takınsın. Özellikle menşevikler ondan hemen cumhuriyeti ilân etmesini, eski Duma'nın bütün faaliyetlerini kesin olarak yasaklamasını ve boyuna savsaklanmış olan toprak reformunun hazırlanıp uygulanması işine ivedilikle elkomasını istediler.

Durumunun zayıflığına rağmen Kerenski, Sovyet yöneticilerine herhangi bir tâvizde bulunmağa yanaşmadı. Kendilerinin "kayıtsız şartsız desteğini" istedi. Sovyet buna razı oldu. Bunun üzerine de her yerde çok derin çatlaklar belirmiş olan koalisyonun üstünlüğü düzeltilmesi cihetine gidildi. Koalisyonun sol kanadı Kornilov'un teşebbüsünün kayıtsız şartsız karşısındaydı ve bolşeviklerle ittifak halinde bunun bozguna uğramasına yardım etmişti. Gerçi koalisyonun merkezi Kerenski'ydi ama, sallantıda olan bir merkezdi bu. Sosyalistler Kerenski'yi Kornilov'a neyin yaklaştırdığını bilmezlikten gelemezlerdi: Kerenski onda bir düşman değil de bir rakip görmekteydi. Koalisyonun sağ kanadına gelince, bunu meydana getiren liberaller karşı devrimci saldırıyı tasvip ettiklerini gizlememişler, içlerinden bazıları buna dolayısıyla katılmıştı hattâ. Zaten fesatçılar K. D. bakanlarla sıkı temas halindeydiler ve aralarındaki bu bağ, bakanlarının istifa nedenini izah ediyordu. General Lukomski de: "27 Ağustos'ta (9 Eylül'de) Geçici Hükümetten ayrılmaları gerektiğini K. D. bakanlarına bildirsek fena olmaz," dememiş miydi?

Kerenski sola doğru bir adım atmağa yanaşmadı. Bu bakımdan, yenilen fesatçıların âkibetleri de dikkate değer. Gerçi hükümetin başı tarafından Petrograd'a çağırılan General Krimov beyinine bir kursun saktı ama ötekilerin yararlandıkları göz yumma, hattâ hoşgörü yüksek çevrelerin kendilerini koruduklarını açıkça göstermektedir. Karşı-devrim hareketine katılmış askerlerden bir heyet Kerenski'ye giderek: "Eski seflerimiz bizleri aldattılar, güvenimizi kötüye kullandılar. Devrime karşı fesat hareketi hazırladılar. Bunlara çok sert cezalar verilsin istiyoruz." deyince hükümetin başı onlara: "Şimdi size düşen şey, seflerinizin emir-

lerine uymaktır. Bize gelince, gereken her şeyi yapacağız," diye cevap verdi.

Bu "gereken", kesite biçile kuşa benzetildi. Kornilov'un yerine başkomutanlığa Aleksiyev atandı, peşinden de hemen: "Sırdı karşı-devrimciler arasında sayılan subayların gerçek yurtseverler oldukları kimsındayım," dedi. Kornilov'la yar-dımcısı General Lukomski'ye gelince, ikisi de 1. Eylül günü tutuklandı. Fesat hareketinin içyüzünü aydınlatmak için bir soruşturma komisyonu kuruldu. İlk sorgulamalardan sonra Lukomski: "Komisyonun bütün üyeleri hakkımızda çok iyi duygular besliyorlar," dedi. Kornilov Rusya'nın Güneyinde bir yerde gözaltı edildi, orada sakin, rahat bir hayat sürdü. Bolşevikler iktidara gelince de "zindancılar"ından ayrılıp "beyaz" ordularda yeniden görev almağa bol bol vakit buldu.

Hükümet karşı-devrimcileri cezalandırmağa yanaşmadığı için, halk yığınları şurada burada bunların cezalarını kendileri vermeği kararlaştırdılar. Petrograd'da Kızıl Muhafızlar, ayaklanma plânları çok acıklı tarzda başarısızlığa uğrayan birkaç "Kornilovçu" subayı tutukladılar. Hükümet darbesini hazırlayanlarla ilişkileri herkesçe bilinen bazı subaylar da sorgusuz yargısız öldürüldü ama, bunların sayıları çok azdı. Fakat, yol açtığı sıkıntıların tasfiyesi, olayın asıl anlamından daha az önemliydi. Karşı-devrim savaşa bile başlamadan yenilmişti. Bu bozgunun sorumu şüphe yok ki —hem de geniş ölçüde— bu işi düzenliyenlere düşmekteydi. Bunların politika alanındaki yetersizlikleri, askeri alanda göstermiş oldukları bilgisizliğe esitti. Ancak bu yetersizlik, Rus yüksek sınıflarının durumu düzeltmek ve olaylara kendi çıkarlarına uygun bir yön vermekteki güçsüzlüklerini hem de çok esaslı tarzda ispatlıyordu. Burjuvazi zayıf olduğunu göstermişti. Hükümetin uzun süren beceriksizliğindeki ve ülkede gerçek ve etkili bir hürriyetçi demokrasi kurmanın imkânsızlığındaki anlam buydu işte. Yüksek sınıflar —yani aristokratlar, kapitalistler, büyük burjuvalar— Kornilov'un hükümet darbesinin başarısızlığa uğramasıyla kendi acizlerini itiraf etmiş oluyorlardı. Fakat teşebbüsleri gerçekte yalnız işçi örgütlerinin direnişiyle karşılaşmış olduğundan, sonunda bunları güçlendirmek gibi bir netice doğurdu. Daha açıkçası, bunlar arasında Temmuz'da yenilgiye uğramış, zayıflamış ve hemen hemen yasaklanmış olan en devrimcisine

yeni bir şans, yeni bir hamle verdi. Kornilov'un içler acısı başarısızlığı, kendisiyle birlikte başka bozgunlara da yol açtı. Sebep olduğu tek başarı, bolşeviklerinkiydi, onlar da çok geçmeden bunu zafere çevireceklerdi.

VIII

GEÇİCİ HÜKÜMET CAN ÇEKİŞİYOR

Şubat'tan bu yana Rusya'daki evrimi niteliyen nesne, devrimci güçlerin durmadan artmasıydı ama, yazla birlikte bu, bir durgunluk dönemine girmişti. Burjuvazi, ülkenin acısını çektiği ne kadar kötülük varsa bundan Sovyet kuruluşlarıyla sosyalist partileri sorumlu tutuyordu. Bunları yere sermek için bu dönemden yararlanmak istedi. Öte yandan Temmuz olayları Geçici Hükümete hiçbir üstünlük sağlamamıştı: Otoritesini ispathyarak yaşamasını sağlamakta bir kez daha âciz kalmıştı çünkü. Yazla birlikte özellikle halkın beslenmesi bakımından, ekonomik ve sosyal durum az-çok düzelmişti ama, bunun hiçbir sürekli etkisi olmadı. Güz gelince Ruslar durumlarının yeni bir bozuluşu ile karşı karşıya kaldılar. Açlık ve soğukla, daha da artmış olan sefaletin heyulâsı öylesine sert yeni kaynaşmalara yol açtı ki, bunları kontrol etmek imkânsız hale geldi.

Sukhanov bu durumu doğru ve özlü olarak şöyle anlatıyor: "Artan "kargaşalıklar" öyle tehditli bir genişliğe ulaşıyordu ki, Rusya bunlara dayanabilecek halde değildi artık. Şehirle köy başkaldırması durumdaydı: Şehir ekmek, köy toprak istiyordu." Beslenme sıkıntısı gitgide kıtlık haline geliyor, kıtlık da açlığın yakın olduğunu haber veriyordu. Kornilov'un darbe teşebbüsü sırasında, başkentle Moskova'da ekmek tayını günde iki yüz elli grama indirilmişti. Sonradan bunun daha indirilmesi gerekti: Kimi zaman günde 125 ya da 100 gram, yahut haftada 500 gram oldu. Güz sonuna doğru bütün bir hafta ekmek dağıtımının kesildiği de görüldü hattâ. Şeker de pek cimrice dağıtılmaktaydı. Çikolata bulunmuyordu, meyvalar da öyle. Amerikalı gazeteci John Reed, Geçici Hükümetin son günleriyle Sovyet rejiminin ilk günlerinde Petrograd'ın havasını çok iyi tanıdıkları yazılar yazmıştı. Anlattığına göre, şehirdeki çocukların ancak yarısına yetecek kadar süt vardı.

Ülkenin birçok bölgelerinde de durum başkentinkine ve özellikle Moskova endüstri bölgesinkine göre daha iyi görünmemekteydi. Hemen her yerde yalnız ekmek değil, yakacak da isteyen kadımlar, gösteriler yaparak halkın öfkelerini dile getiriyorlardı. Bu gösterilerin ayaklanma haline geldikleri sık sık görülmekteydi. Örneğin, kıtlığı protesto etmek için Astrakan şehrinde halkın 30 Ağustos günü bir karakolu işgal ettiği bildiriliyordu. 1 Eylül'de halk hareketleri Taşkent'te nihayet mahallî Sovyetin işbaşından uzaklaştırılmasıyla sonuçlanmıştı. Çok ılımlı davrandığı görülen Sovyetin yerini bir Geçici Devrim Komitesi almıştı. 14 Eylül'de Rostov şehri zorbalık ve yağma hareketlerine sahne olmuş, ertesi gün aynı nedenler —sefalet— Harkov'da aynı sonuçları yaratmıştı. 22 Eylül'de "açlık yürüyüşü" yapanlar cezalarını basıp mahpusları salıvermişlerdi. Güz boyunca yiyecek trenlerinin yağma edilmesi gündelik işlerden olmuştur artık.

Birçok şehirlerde yiyecek kıtlığı resmi makamların her zaman bastıramadıkları kargaşalıklara yol açarken, Rus köyleri de güzden başlayarak gerçek bir ayaklanma havasına girdiler. Bu başkaldırmanın nedeni açtı, baharda ve yazın köylülerin gıristtikleri bazı hareketler de bunun eli kulağında olduğunu haber vermişti. Devrimci sosyalistlerin resmi gazetesi olan *Diyelo Naroda* 3 Eylül sayısında: "Köylerde hâlâ hüküm süren kölelik rejimine son vermek için bugüne dek hemen hemen hiçbir şey yapılmadığını" kabul ediyordu. Aynı yazıda Geçici Hükümetin cevap yerine tenkil tedbirleri almakla yetindiği ve böylece "çarlık yönetiminin eski alışkanlıklarından kurtulmuş olmanın henüz uzak bulunduğunu" ispatladığı; "devrimci bakanların kullandıkları usullerde çarlığın zorba başbakanı Stolipin'in demir pençesinin kendini hâlâ kuvvetle hissettirmekte olduğu" itiraf ediliyordu.

Arada şu fark vardı yalnız: Stolipin 1905 devrimini ezenken bilgi ve tesirlilik kadar da sertlik göstermişti. Oysa "devrimci bakanlar" kargaşalıkları bastırmağa kalkıştıkları zaman, çarın baş yardımcısının enerjisine de, imkânlarına da sahip bulunmuyorlardı. Böylece, hiçbir şeyin durduramadığı kargaşalıklar geniş ölçüde artıyordu. Bir istatistiğin belirttiğine göre, ayaklanan köylülerin saldırdıkları toprak mülklerinin sayısı Eylül'de, bir ay öncesine göre %

30 artmıştı, ama şu da var ki, Ağustos nisbeten sâkin geçmişti. Fakat Ekim'de, kargaşalıkların eğrisi daha da yükseldi: Yağma edilen mülklerin sayısı Eylül'e oranla % 43 arttı. Eski Rusya'yı meydana getiren 624 yönetim bölgesinden 482 si bu zorbaca davranışlardan zarar gördü. Sibirya'da ise bu oran açıkça daha yüksek oldu. Sayılarla desteklenen bu veriler, durumun vahimliğini ancak kısmen anlatmaktadır. Kargaşalıklar yalnız sayı bakımından değil, sertlik bakımından da artıyordu. Önceki aylar boyunca ayaklanan köylüler daha atak hale gelmişlerdi. Toprak sahipleri hakkında verdikleri kararlar da, eski uysalıklarını unutturan ve daha çok hak isteyen bir zihniyeti göstermekteydi. Bununla birlikte zora başvurmalara ancak olağanüstü hallerde rastlanmıştı. Fakat güzden başlayarak bu, hemen hemen olağan bir hal aldı. Nitekim 1917 yılının Ekim'inde zor hareketleriyle biten kargaşalıkların sayısı, daha önceki sekiz ay boyunca kaydedilen benzeri olaylar toplamının hemen hemen yarısını buldu.

Bu tedhiş, buğday ambarlarıyla depoların yağması haline geldi, fakat daha sık olarak da yangınlar, soyluların yerlerinden yurtlarından kovulmaları, tutuklanmaları, hattâ öldürülmeleri biçimine büründü. Bu yıkıcı deliliği özellikle en yoksul köylüler yapıyorlardı. Örneğin, bir hükümet komiseri şunları anlatıyor: Köy derneğinin bir toplantısında hazır bulunulanın bazıları komşu malikânelere elkoma işinin düzenli bir şekilde olup bitmesini, hiçbir şeyin kırılıp dökülmesine, yakılıp yıkılmasına meydan verilmemesini istemişlerdi. Orada hazır bulunan kimse şöyle devam ediyor: "Fakat yoksullar daha çok sayıdaydılar. Aynı gece bütün kasabanın çiftliklerini bir alev deryası kapladı. Yanabilecek ne varsa yakıldı, hattâ bir nümune çiftliği bile yandı. Cins hayvanlar boğazlandı."

Bu şiddet hareketlerine bazen çocukların bile katıldıkları oldu ama, asıl kesin rolü oynayanlar, cepheden dönen askerlerdi. Kimi kaçıp gelmiş, kimi izinli gelmişti. Köylerinden uzun süre uzakta, uzun süre işsiz güçsüz kalışlarının kendilerinde yarattığı duyguları zor hareketlerinde bulunma isteğiyle gidermeğe çalışıyorlardı. Kimi zaman, kargaşalıkları bastırmakla görevli kuvvetlerden olan askerler birliklerinden ayrılarak ayaklananlarla birlik oluyorlar; eski düze-

nin kalıntılarını yıkmak için, onu korumak üzere yaptıkları çabadan daha fazlasını harcıyorlardı.

Şunu da belirtmek gerek ki, köylülerin böyle çabucak aşırı davranışlarda bulunmalarının yanısıra, onların politikaya sokulmaları işi çok daha yavaşlıkla ilerliyordu. Teorik olarak devrimci-sosyalistler köylü yığınlarını elde tutmaktaydılar ve bunların hemen hepsi yine onlara oy veriyorlardı. Lenin'in düşünceleri köylerde yayılmağa başlamıştı ama, bolşevik örgütler oralarda henüz yeni yeni görünüyordu. Fakat özellikle eskiden bolşeviklere karşı beslenen çekingenlik gerileme halindeydi. Devrimci sosyalist propagandacılarından biri Tver bölgesinde "mujik"leri Lenin'in izindeki "yağmacılar" ve "hainler"e karşı koymağa kandırmak için çalıştığı sırada dinleyicileri onun sözünü kestiler: "Maval okuma bize arkadaş!" dediler. "Toprak nerde? Yeter! Bize bir bolşevik getirsinler öyleyse!" Fakat bolşeviklik oralara özellikle sloganlar halinde sokulmaktaydı: Güzde doğru kimi köylerde bütün iktidarın Sovyetlere aktarılması gereğinden sözedilmeğe başlandı nihayet.

Böylelikle şehirler proletaryası köylülerin ayaklanmasında kendi devrimci isteklerinin giderek kuvvetlenen bir yan kısmını bulmaktaydı. Bütün Rusya, sonucu gittikçe daha ucuz bir hal alan bir bunalım içinde çırpınmaktaydı: Madem ki yalnız bolşevikler derli-toplu ve kararlı çalışıyorlar, madem ki sağ kanad güçsüzlüğünü açığa vurmuş bulunuyor ve Lenin'le Milyukov'un düşüncesine göre, bolşeviklerle Kornilov-yular arasında ikisi ortası bir hal şekline yer verilemiyordu, memleket dev adımlarına yeni bir devrime doğru yol almaktaydı öyleyse.

Bu devrimi büsbütün kaçınılmaz hale koyup başarı kazanması ihtimalini de büyük ölçüde arttıran olay, ordudaki çözüldüğü. Bunun içler acısı bilançosunu çıkaran, Geçici Hükümetin son Savaş bakanı General Verkhovski oldu, 20 Ekim'de, iktidarın bolşeviklerce ele geçirilmesinden birkaç gün önce, silâhlı kuvvetlerin ne halde olduklarını anlatmak için ön-parlâmentonun (İleriki sayfalara bk.) Millî Savunma ve Dışişleri komisyonları önünde söz aldı. Eakanın umudsuzca çözmeye uğraştığı çok çetin sorunlar arasında en başta, cepheyle cephe gerisindeki kıtaların beslenmesi işi

vardı. Levazım dairesinin 7 milyon askerden fazlasını besleyemeyecek durumda olduğunu kabul etti. Oysa, yapılmakta olan kadro daraltmalarının gerçekleşmesinden sonra dahi, Rus ordusunun mevcudu 9 milyon asker olmak gerekiyordu.

General Verkhovski Eylül ayında cephedeki askerlerin un ihtiyaçlarının ancak % 26 sını, et ihtiyaçlarının da ancak % 50 sini alabildiklerini belirtti. Kış yaklaşırken gizme ve sıcak tutan giysi yapımı çok yetersiz haldeydi. Bir türlü bitmek bilmeyen taşıma güçlükleri de işin üstüne tuz, biber ekliyordu. 16 Ekim'de ön-parlamentonun genel kurulan önünde söz alan laşe bakanı da Kuzey cephesi komutanının yolladığı bir telgrafı okumustu. Telgraf kısaydı ama, içindeki sözler yeterince anlamlıydı: "En korkunç zorba—açlık—orduyu tehdit ediyor," demişti general. Sonra bakan belirli sayıda askeri fırınların çalışmalarını durdurmak zorunda kaldıklarını, henüz çalışmakta olanların da birkaç güne kadar aynı şeyi yapacaklarını bildirdi.

General Verkhovski'ye göre "manevî etkenler" çok daha umudsuz bir biçimde ortaya çıkmaktaydı. General, Millî Savunma ve Dışişleri komisyonlarının üyelerine: "Kornilov olayından bu yana genel çözülme daha da arttı," dedi. Askerler aylar boyunca her türlü taarruz fikrine karşı olduklarını göstermişlerdi. Şimdiyse yalnız taarruza geçmeği reddetmekle kalmıyorlar, ateş etmeği, hattâ siperlerine çekidüzen vermeği dahi reddediyorlardı. Eylül'de Moskova'da askerler bir gösteri yaptılar. Üzerlerinde: "Cepheye gitmekense Moskova'daki barikatlarda ölürüz daha iyi!" diye yazılı pankartlar taşıyarak sokaklarda dolaştılar. Askerler kıtalarından kaçmağa devam ediyorlardı ve bunların sayılarının gittikçe artmasından çok korkuluyordu. Romanya cephesinin genel olarak nisbeten disiplinli diye adı çıkmıştı. Orada bile alayların temsilcileri: "Askerlerin, ilk karlar yağmağa başlayınca yerlerine dönmeğe karar verdiklerini" bildirmişlerdi.

Kendi hesabına doğruyu söylemek zorunda olan Savaş bakanı, Rusya'nın daha iyisi Müttefiklerle de anlaşarak, hemen barış görüşmelerine başlaması gerektiğini saklamıyordu. 20 Ekim'de verdiği demeçte: "Biz savaşamayız artık," demişti. İki gün sonra da Geçici Hükümet onun işine son verdi. Günlerden 22 Ekim'di. Üç gün sonra bütün bir ulus,

Geçici Hükümetin topunu birden işden uzaklaştırdı: General Verkhovski'nin çok yerinde olarak söylediği gibi, bu ulusun savaşmağa artık ne gücü vardı, ne de isteği.

GEÇİCİ HÜKÜMETİN GÜCSÜZLÜĞÜ

Bu hükümetin yıkılışı da çarlık rejiminin devrilisini hatırlatmaktan geri kalmamaktadır. Çarlık yüzyıllar boyunca özünü gitçide yitirmiş ve cansız bir ceset haline gelecek kadar soysuzlaşmıştı. Tarihin hızlı bir tempoyla akışının da yardımıyla, aynı çürüyüp dağılma derecesine gelmek için Geçici Hükümet çok daha az vakit harcadı. Herhangi bir kudret izlenimi vermeği başarmış değildi hiçbir zaman, ama varlığının son haftaları ortaya, dokunaklılıkla gülünçlüğüne yarış ettikleri bir çöküntü manzarası serdi.

Bu hükümet kamu hayatının bütün alanlarında beceriksizliğini ortaya sermişti. Böyle yüksek bir düzeye ulaşan bu beceriksizlik insanların kusurlarıyla yanlışlarından çok, bir toplum sınıfının topyekün acizini göstermekteydi. Hükümet koalisyonunun temelini, gittikçe daha geniş ölçüde, küçük burjuvazi teşkil etmeğe başlamıştı. İlk kabinedeki görevlerin hemen hemen tümünü işgal eden liberaller, gerçek bir kararlılığa sahip olmayan bir küçük burjuvazinin isteklerini dile getiren ilımlı sosyalistler yararına, yavaş yavaş sahneden çekilmişlerdi. Büyük burjuvazi ise ortaklarına gittikçe daha kararsız bir destek sağlamaktaydı. Belirli bir amacı, gerçek bir program olmayan bu birleşme, Kornilov olayı ile adamakıllı sarsılmış, ne denli kararsız olduğu da böylece ortaya çıkmıştı. Bununla birlikte, Sovyetin muhalefetine, liberallerin gizlemek zahmetine bile katlanmadan isyancı generale yaptıkları teşviklere, artan gerginliklere ve açıkça belli olan mizaç uyumsuzluğuna rağmen, koalisyonu üstünkörü onarmak için elden gelen her şey yapılmıştı. Bir ay süren politik bir krizden sonra 24 Eylül'de yine Kerenski'nin başkanlığında, K. D. partisinin temsilcilerini içine alan bir hükümet kuruldu. Parti kabineye katılmak için şartlar koşmuştu: Hükümete askeri seflerle ticaret ve endüstri âleminin göze garpan kişileri de gireceklerdi. K. D. ler ayrıca Kornilovçuluğun bastırılışının, ordudaki birliği bozmamasını da istiyorlardı. Açıkçası bu, karşı-devrim amacını güden fesat hareketine karışmış olanların temizlenmesinin büyük

ölçüde sınırlanması anlamına geliyordu. Kerenski bu istekleri kabul etmişti. Fakat bu anlaşma, hükümet formülünün yine de özellikle ıstıret, hattâ gerçekdışı olmasını önliyemiyordu. Toplum sınıfları arasındaki ilişkiler tehlike çanlarının çalmasına yol açacak kadar sertleşirken bunların temsilcileri, Devletin yüksek çevrelerinde aralarında işbirliği zihniyeti varmış gibi davranıyorlardı ama, böyle bir şey yoktu artık. Aslı-faşı olmayan bir hal, bir hükümet sistemi haline gelmişti. Boşlukta duran bu hükümetin, yine boşlukta son bulmasına nasıl şaşılabilirdi? Hiç kimseye söz geçiremeyen, hiçbir şeyi denetleyemeyen bakanlar kurulu, hasımlarının alay konusu, olayların oyuncuğu haline gelmişti.

Gerçekten bir politika yürütebilmiş olsaydı, bunun muhafazakar bir yönü olacaktı muhakkak. Nitekim Sukhanov da: "Bir önceki kabinede Kornilov'un birkaç suç ortağı vardı ama, yeni kabinenin hemen hemen tümü Kornilovçu yüksek burjuvazinin elinde bulunmaktaydı," diye yazıyordu. Başrollerde Kerenski, Teresçenko ve başbakan yardımcısı Konovalov bulunmaktaydılar. Kerenski de Sovyet çevreleriyle olan bütün bağlarını koparmıştı. Ekim ayında bir kazak delegasyonunu kabul ettiği sırada onlara: "Geçici Hükümet Sovyetlere dayanmak şöyle dursun, onların varlığını bile çok üzücü bir olay saymaktadır," demişti. Dışişleri bakanı Teresçenko da bu duyguyu paylaşıyordu. Daha ileri giderek İngiltere Büyükelçisine: "Şimdi ülkeyi bir karşı-devrim kurtarabilir ancak," diyordu. K. D. partisi üyesi, büyük sanayici Konovalov'a gelince o, işçilerin sabırsızlıklarını yatıştırmak için onları aç bırakmakla, fabrikaları kapatmakla tehdit eden iş adamları takımındandı. Yeni kabinede sorumlulukları da büyüktü oysa. Gittikçe daha çok genel karar-gâhta kalmakta olan Kerenski, politik görevlerin yönetimini ona bırakmıştı.

Çelişik istekler arasında bocalayan Geçici Hükümet, bazen sola vuruyordu, bazen sağa. Fazla taşkın bulunduğu il Sovyetlerini —Taşkent, Kaluga ve Rostov'dakileri— dağıtma emrini veriyordu. Yığın halinde yapılan grevleri, özellikle Donetz endüstri havzasını felce uğratan grevi bastırıyordu. Fakat Sovyet Merkez Yürütüm Komitesi yöneticileriyle ip-leri koparmamağa önem verdiğiinden, Kornilov ayaklanmasının başarısızlığa uğradığını da hesaba katmak zorunda olduğundan, ılımlı sol kanada da inanca vermeğe kalkışıyor-

du. Asıl general tarafından teklif edilip Kerenski'nin de prensip bakımından kabul ettiği askerleştirme programını uygulamaktan vazgeçmişti. Beri yandan, fesat hareketine kilitlenen aşırı sağcı birkaç derneği kapatmıştı. Son olarak da eski Çarlık Duması'nın "özel konferanslar" halinde de olsa, toplanmasını nihayet yasaklamıştı.

Bununla birlikte bütün bu tedbirlerin asıl işi Özüyle, yani toprak davası ve barış sorunu ile bir ilgisi yoktu. Toprak davasıyla ilgili olarak hükümetin ve Sovyetteki çoğunluğun içinde sesler yükseliyor, köylüleri yatıştırmak için nihayet bir şeyler yapılmasını isteyenler oluyordu. Hattâ Tarım bakanı büyük mülklerdeki toprakların Toprak Komiteleri emrine verilmesini öngören bir kanun tasarısı bile hazırladı. 16 Ekim'de plânını arkadaşlarına sundu ama, bakanlarının büyük çoğunluğunun uzlaşma kabul etmez muhalefetiyle karşılaştı.

Varlığının son haftalarında Geçici Hükümet barış scrudunda daha belirli, daha gözalıcı bir tutum takındı. Fakat bu dönüş ona, iç politikasında yapacağı bir değişmeden daha ucuza maloluyordu: Müttefikleriyle anlaşmadıkça hiçbir pratik sonuca ulaşamazdı çünkü. Savaş bakanı barış görüşmelerine hemen girişilmesini istemekteydi. Hükümet onun kadar ileri gitmiyordu ama, Batılı Devletler için gittikçe daha kaygı verici bir hal alan bir dil kullanıyordu. Associated Press Ajansına verdiği bir demeçte, Kerenski şöyle denmişti örneğin: "Ruslar neden dövüşmüyorlar? Nedenini söyleyin size. Çünkü halk yığınları ekonomik bakımdan bitkin haldeler, Müttefikler de onları hayal kırıklığına uğrattılar da ondan." (Amerika hükümeti bazı yerlerini değiştirsin diye demecin metnini Kerenski'ye geri yollamış, fakat Rus hükümetinin başı buna "olmaz" demişti. Sonradan bu işi, sekreterlerinden biri yaptı.) Paris'te toplanacak olan bir konferanstan yararlanarak, Rusya'nın İtilâf Devletleriyle Amerikalılardan nihayet savaşın bitmesini çabuklaştıracak bir politika benimsemelerini istemesi kararlaştırılmıştı. Geçici Hükümet bu konuda Sovyetin doğrudan doğruya yaptığı baskının altında hareket etmekteydi. Sovyetin bu alandaki programı da bolşeviklerin bazı görüşlerinden gittikçe daha fazla ilham almaktaydı. Hattâ menşeviklerle devrimci sosyalistler, eski Çalışma bakanı Skobelev'e Paris'e giderek konferansta kendilerini temsil etmesi ve orada "ilhaksız ve taz-

minatsız" bir barış programını savunması için görev vermişlerdi. Bu düşünce, Dışişleri bakanı Teresçenko'ya karşı beslenen kuşkuyu da gösteriyordu ama, özellikle ihmlı sosyalistlerin kapıldıkları kof hayalleri açığa vurmaktaydı. Gerçekten, aralarında Dışişleri bakanı Lord Balfour'un da bulunduğu birçok İngiliz bakanları, Müttefiklerin Paris'te bir barış programını tartışmak değil, savaşı zaferle sona erdirmeye çareleri üzerinde konuşmak niyetinde olduklarını alenen söylediler.

Görülüyor ki, Kerenski ile arkadaşları iç politikalarında olduğu kadar dış politikalarında da güçsüzdüler.

Son bir konu daha vardı ki Geçici Hükümet ya çok muhafazakâr ve çok pısırık, ya da tersine, çok atak davrandığı için kınanıyor, bu yüzden de genel bir hoşnutsuzluğa yol açıyordu: Milliyetler sorunu söz konusu olan, zaten çaprasık ve nazik olan bir duruma, bu da yeni yeni güçlükler ekliyordu. Şubat devrimi madem ki zorbaca basınının sona erdiği anlamına geliyordu, bu özgürlüğün kamu hayatının bütün kesimlerinde uygulanması gerekti. Oysa çarın uyrukları yalnız vatandaş olarak baskı görmemişler, en ilkel politik haklarından yoksun bırakılmamışlardı. Aynı zamanda birçoğu, milli azınlıkların üyeleri olmak dolayısıyla, asıl Rusların keyfi davranışlarına boyun eğmişlerdi. 1917 de Rus çarlığında 70 milyon asıl Rus'a karşı 90 milyon başka ırktan kimse vardı. Bunların yüzde 17 si Ukraynalı, yüzde 6 sı Polonyalı, yüzde 4,5 u Beyaz Rustu. Teknik uygarlık düzeyi bakımından açıkça daha aşağı olan Doğu ulusal toplulukları ile Yahudiler, bu hesabın içinde değerlendirildiler. Bu grupların ulusal istekleri karşısında Geçici Hükümet ne yapacaktı?

Toprak bakımından derli-toplu halde olmayan Yahudilere karşı çarlık döneminde uygulanan birçok ayrımlara yeni rejim çabucak son verdi. Bu liberal davranış, ülkenin siyasal birlik yapısını etkilemediğinden, hiçbir resmî itirazla karşılaşmadı. Yahudi aleyhtarlığı yokolmadı ama, politik düzlemde gerici elemanların tekel olarak kaldı, bunlar da kendilerini savunmak durumundaydılar. Coğrafya bakımından daha belirli ve daha iyi yerleşip tutunmuş oldukları için daha kökleşmiş bulunan etnik ve ulusal topluluklar ise, tersine, yeni yöneticilerin karşısına çetin sorunlar çıkardılar. Daha birçok konularda olduğu gibi bu konuda da bunlar,

ters akımlar arasında kalmış bulunuyorlardı. Ulusal azınlıklar bir yandan hiç değilse kendilerine geniş bir bağımsızlık tanınmasını istiyorlardı. Fakat asıl-Rus büyük burjuvazisi, —yani dış politikada açıktan açığa emperyalist amaçlar gösteren zümre— merkezden uzaklaşma eğilimi gösteren her harekete muhalif kalıyor ve ülkenin siyasal birliği bozulmadan kalsın istiyordu. Böyle bir görüş, yeni rejimin öne sürdüğü demokratik ideoloji ile güç bağdaşıyordu şüphesiz, fakat birçok çıkarlar çatışmakta olduğundan, parlak söylevler inaddi gerçekleri silip yokediyorlardı.

Polonya sorununun Rus bakanlarının görüşmeleri sayesinde değil de, Alman generallerinin meziyetleri sayesinde gözölmüş olmak gibi bir üstünlüğü vardı. Rusya'nın uğradığı askeri bozgunlar yüzünden bu ülke çarlıktan tamamen kopmuş olduğundan, bağımsızlığını tanımak da kolay oldu gerçekten. Fakat Finlandiya'nın, Ukrayna'nın ve daha küçük ölçüde olmakla birlikte, Baltık ülkelerinden başka kimi Doğu topraklarının bağımsızlık istekleri, çetin anlaşmazlıklara yol açtı. Çok sayıda Finlandiyalılar da ülkelerinin tam bağımsızlığını istiyorlardı. Fin sosyalistleri bu konuda özellikle ayak dırıyorlardı. Fin burjuva partilerinin ise Rusya ile oldukça sıkı bağlar sürdürmeği işlerine daha elverişli bulur gibi bir halleri vardı. Helsinki Diyet Meclisinde sosyalistler, 97 olan hasımlarına karşı 103 milletvekilliğiyle çoğunluğu elde tutmaktaydılar. 18 Temmuz'da Diyet'ten bir kanun geçirtiler. Buna göre Finlandiya, Rusya'dan ayrılıyordu ama, dışişleri ile askeri sorunlara bakmağa yine Petrograd yetkili olacaktı. Kerenski, Diyet'i dağıtıp yeni seçimler yaptıрмаğa karar verdi. Seçimler sonucunda sosyalistler salt çoluğu yitirdiler. Bunun üzerine Finlandiya'nın gerçek muhtariyet derecesinin belli olması için Finlerle Ruslar arasında uzun pazarlıklar başladı. Geçici Hükümetin her liberalce davranışı K. D. lerin dirençleriyle karşılaştı: Bunlar Rus İmparatorluğunun toprak bütünlüğü ve birliği bozulsun istemiyorlardı çünkü. Ancak iktidarın bolşevikler eline geçişinden sonradır ki devrimci Rusya, Finlandiya'nın tam bağımsızlığını tanıyacaktı.

Ukrayna da muhtariyet istiyordu ama, bu isteği halkın tümü desteklemekteydi. İstekler Rusya'da daha zorlu bir dirençle karşılaştı. Bunun nedeni de Ukrayna topraklarının ekonomik önemi idi: Buralarda yalnız buğday çıkılmıyordu

çünkü, geniş kömür ve maden yatakları da vardı. Petrograd hükümetiyle, Şubat devriminden az sonra Kiyev'de ortaya çıkan muhtariyetçi kuruluşlar arasında birçok anlaşmazlıklar başgösterdi, ve devamlı olarak sürüp gitti. Ukrayna'nın başkentinde bir "Rada (Meclis)" kurulmuştu. Temsil yeteneği pek belirli değildi ama, merkezi makamlardan yeni Rusya'nın zihniyetini güya yansıtmakta olan birtakım özgürlükler ve imtiyazlar istedi. Ukraynalılar en başta, Geçici Hükümetin kendilerinin muhtariyete olan haklarını tanımasını istiyorlardı. Kerenskinin "olmaz" demesine rağmen "Rada'nın yanısıra bir de "genel sekreterlik" kuruldu. Rus ordusunun içinde Ukrayna birlikleri meydana getirildi. Ekim'de Petrograd makamları Ukraynalı yöneticilere karşı kovuşturma açtılar ama, bunların gerçek nüfuzları Neva nehrinin kıyılarında olduğu kadar Kiyev'de de sınırlıydı. Nihayet, çağrığın Doğu uluslarından birinin temsilcisi, bolşevik ayaklanmasından birkaç hafta önce, "ayrı ırktan" halk yığınlarına "Şubat devriminin yeni hiçbir şey getirmediğini" belirtti. Asıl Rusya ile egemenliği altındaki milliyetlerin ilişkileri hemen değişmeksizin kaldı. Ondan sonra da Geçici Hükümet hafifletmeğe ne vakit bulabildiği, ne de istek duyduğu ağır mirası, bolşeviklere aktardı.

Bakanların bu yeni başarısızlığı da beceriksizliklerinin listesini ve ihmallerinin bilançosunu tamamlıyordu. İş görmüş gibi yaparak aylarca süren hummalı bir didinmeden sonra solukları kesilmiş haldeydiler. Düşmanlarında huçtan, son dostlarında öfkeden, herkeste de küçümseme ya da acımadan başka duygu uyandırdıkları yoktu. Bakanlar bunu çok iyi bilmekteydiler. İçlerinden biri, tiksinnmiş bir tavırla: "Şimdi iktidar öyle bir hale geldi ki, herkes ondan yüz çevirip haç işareti çıkarıyor," diyordu. Kerenski kendisine öz o edayla parlâmentonun karşısında (ileride de göreceğimiz gibi): "Ben hapı yutmuş bir adamım, hiçbir şey umurunda değil..." diyordu. Bolşeviklerin azımlerine, halk kuvvetlerinin şahılamasına, Lenin'in devrimci dehasına karşı koyma görevini yüklenmiş olan adam, böyleydi işte! Devrimin ilk aylarında demokrasinin sözcülüğünü kendi kişiliğinde canlandırmıştı ama, şimdi —bu sefer çok kusursuz olarak— iktidarın topyekûn yenilgisinin temsilcisi halindeydi. Milyukov'a göre "Kerenski, tıp dilinde "ruhsal nörasteni" diye adlandırılabilir bir patolojik halin bütün belirtilerini gös-

termekteydi." Sonra ünlü tarihçi, akıl ve ruh hastalıkları hekimi olan K. D. bakan Kışkin'in, hükümet başkanının yanında politik olmaktan çok tıbbi işler gördüğünü eklemekteydi.

Batı takvimine göre 12 Eylül'de Londra'da çıkan Times gazetesi: "Rusya'da artık hükümet diye bir şey yok," diye yazmıştı. Az sonra da Sukhanov, ülkesinin bir "operet hükümetine" sahip olduğu görüşünü ileri sürüyordu. Gerçek şu ki, bu hükümetin içinde en ufak devrimci duygu bulunmadığından, Rusya'nın 1917 de içinde bulunduğu, patlamağa hazır bombayı andıran duruma hâkim olacak yeterlikte hiç mi hiç değildi. Bu duruma karşı koyabilmek için hükümetteki rutin zihniyetinden ve muhafazakârlıktan daha fazlası lâzımdı. Çeşitli kabinelerde ardarda yer alan bakanların çoğu kendilerini devrimci demokrasinin temsilcileri saymışlardı şüphesiz. Fakat kendi haklarında besledikleri bu fikrin gerçekle pek az ilgisi vardı.

Daha başlangıçta Geçici Hükümet devrimci atılışın karşısında fren görevi yapmış ve işbaşında kaldığı sürece, çağrığın devrilişinden beri sosyal yapıları hiç değiştirilmemiş olan muhafazakâr kuruluşlara dayanmıştı. Adalet cihazı için, Ortodoks Kilisesini yöneten Sen Sinod için ve geniş ölçüde de eski diplomasi için bu, böyleydi. 1917 de toplanan bir öğretmenler kongresinde bir pedagog, devrimin ilk dört ayında öğretim usullerinde ve okul programlarında tek bir değişiklik yapılmadığını anlatmıştı. Çağrığın başlıca idari kuruluşu olan Senato bile işbaşında kalmıştı. Eylül ayında dahi Geçici Hükümetin Rusya ile Ukrayna arasındaki ilişkilerle ilgili bir kararını onaylamağa yanaşmamıştı. Devrimin en civcivli günlerinde, bütün halk kuvvetleri geçmişteki baskılardan kurtulur. zincirden boşanarak eski âlemin kalıntılarını silip süpürmek gibi bir tehlike yaratırlarken eski rejimin bu ünlü kişileri, bu kör ve sağır, saygıdeğer senatörler eski zaman üniformalarını giymiş olarak caka satmağa devam ediyorlardı. Şöyle bir şey de olmuştu hattâ: İçlerinden, yeni senatör olan biri oturuma redingot giymiş olduğu halde katılmak istemiş, fakat kutsal giyim kurallarına karşı geldi diye, arkadaşları kızıp onu kapı dışarı etmişlerdi. Rusya'ya yeni bir çehre, gençleşmiş bir yapı, modern bir demokrasi vermek için Geçici Hükümetin güvendiği idari personel böyleydi işte.

Bu şartlar altında Geçici Hükümetin, kendisine temsilciler veren partilerin güvenine varıncaya kadar her şeyi kaybedişine ve bitmez tükenmez bir iyi niyetle sonsuz bir uzlaşma zihniyetine sahip olan Sovyet çoğunluğunun sonunda artık ona güven beslemeyişine nasıl şaşılabilir? İktidarın bolşevikler eline geçişinin arifesinde (yani 25 Ekim'de) ön-parlâmentonun, hükümetin görevlerine ilişkin iki önerge üzerinde karar vermesi gerekiyordu. K. D. lerle birtakım sağcı sosyalistlerden meydana gelme muhafazakâr kanad "Geçici Kurulun Geçici Hükümeti aşırı sol tehlikesine açtığı savaşta kayıtsız şartsız desteklemesini" isteyen bir karar sureti sundular. Ön-parlâmentoya katılmış bulunan menşevik, devrimci sosyalist, solcu devrimci sosyalist ve enter-nasyonalist menşevik gibi öteki kuruluşlar, bir başka gündemi oya sundular. (İleride de görüleceği gibi, bolşevikler, kurulum tartışmalarına artık katılmamağa karar vermişlerdi.) Bunda "İktidara elkoymak amacını güden devrimci faaliyet" kınandıktan sonra bu teşebbüslü kolaylaştırıcı nesnenin "ivedi tedbirleri uygulamadaki gecikme" olduğu belirtiliyordu. Sol kanadın sunduğu metin devamla, "toprakların arazi komitelerine teslim edilmesini" sağlayacak bir karar-namenin hemen çıkarılmasını ve "dış politika alanında da enerjik bir faaliyete geçilerek hemen barış görüşmelerine girişilmesinin Müttefiklere teklif olunmasını" istiyordu.

Geçici Hükümetin açıkça inkârı demek değildi bu şüphesiz. Fakat herkes sol kanadın yaptığı bu hareketin kapsamını anladı: Sağ kanadın sunduğu güven önergesine oy vermeğe yanaşmıyor, hükümetin uygulamaktan hep kaçındığı bir politikanın güdülmesini öne sürüyordu. Solcuların önergesi 102 muhalif, 23 çekimsere karşı 123 oyla çoğunluk kazandı. Kerenski bir ara çekilmeği düşündü ama, iktidar-da kalmağı kararlaştırdı. Kader, birkaç saatlik bir erteleme veriyordu ona.

Yine o 24-25 Ekim gecesi bolşevikler ayaklanma hazırlıklarını bitirmişler, Kızıl Muhafızları ilerleterek başkent birtakım stratejik noktalarını ele geçirmişlerdi. O gece iki menşevik şahsiyet, Dan ile Gotz, Kerenski'yi ziyarete geldiler. Yanlarında ön-parlâmentonun başkanı olan devrimci sosyalist Avksentiyev de vardı. Bunlar, ön-parlâmentoda yapılan oylamanın ışığı altında ertesi sabah bir bildiri yayınlamasını istediler. Bunda hükümetin Kurucu Meclisi top-

lantıya çağırmağı çabuklaştırmağa; geniş araziyi toprak komitelerine aktarmağa ve Müttefiklere askeri harekâtı hemen durdurma teklifinde bulunmağa karar verdiği halka bildirilecekti. Dan, Başbakana: "Bolşevikler nerdeyse ayaklanacaklar. Ayaklarının altına karpuz kabuğu komak için tek çare bu," dedi. Yine onun anlattığına göre, Kerenski'nin "çok sinirli, bitkin bir hali vardı". İlmli sosyalist partilere en ufak bir tâviz vermeğe yanaşmadı: "Hükümetin sizin öğütlerinize ihtiyacı yok," diyerek başından savdı onları.

Bu sonuncu uzlaşmaz hareket de gerçekleri görmemenin sonuncu bir kanıtı oldu. Son müttefiklerinin kendisine verdikleri öğütlere aldırış etmeyen Geçici Hükümet, son dostlarından istemekte olduğu askeri yardımdan da vazgeçmek zorunda kaldı.

ÖN-PARLÂMENTONUN BAŞARISIZLIĞI VE SOVYETLERDEKİ BUNALIM

Geçici Hükümet gibi onu destekliyen partiler de uyuşukluk, vurdumduymazlık içindeydiler. K. D. ler kendi ideolojilerinden vazgeçip artık demokratik ve burjuva da olsa, meşrutiyetçilikle demokrasinin erdemlerine olan inançlarını yitirirlerken, Sovyetlerde hâkim durumda olan ilmli sosyalistler de iyiden iyiyi dağılıyorlardı. Bunların sürekli zayıflayı yalnız seçmenlerini ve üyelerini büyük ölçüde kaybetmeleriyle kendini göstermiyordu. Uyuşmazlıklar, anlaşmazlıklar da bunların saflarında büyük gedikler açmaktaydı.

Devrimin ilk aylarında en kalabalık parti olan devrimci sosyalistlere başlangıçta küçük burjuva partiler güven göstermişlerdi ama, şimdi bu parti orarlarda çökiyordu. Moskova'da Temmuz'da yapılan belediye seçimlerinde bunlar, oyların yüzde 58 ini almışlardı. Ekim'de yine orada yapılan seçimlerde ise bu oran yüzde 14 e indi. Devrimci sosyalist parti Kerenski'ye beslediği gittikçe belirli hale gelen düşmanlığı açığa vururken, partinin çoğunluğu politik bir çıkmaza dalyor; sol kanaddaki azınlığı ise ondan büsbütün ayırılıyordu. Kamenev'le Maria Spiridovna'nın yönettikleri bu kanad, bolşeviklere gittikçe daha çok yaklaşıyordu. Troçki, "onlarla anlaşmanın gitgide daha kolay hale geldiği" düşüncesindeydi.

Geçici Hükümeti destekliyen ve ona katılmış bulunan sağcı menşevikler, örgütlenmiş bir hareket olmaktan çıkmışlardı artık. Nitekim Gorki'nin gazetesi olan *Novaya Jizn*, başkentte menşevik partisinin fiilen yokolduğunu kabul etmekteydi. Bunlar bolşevik ayaklanmasının arifesinde Petrograd'da yaptıkları mitinglerde yirmi otuz kişiyi zor toplarlarken, bolşevikler şehrin en büyük salonlarını sayılamayacak kadar çok bir kalabalıkla doldurmaktaydılar. Menşevik partisi gerçi resmen bölünmüş değildi ama —Martov'un yönettiği enternasyonalistlerden meydana gelen— sol kanadının sağ kanadla olan ilişkisi, pek büyük anlamı olmayan bir etiketten ibaretti.

Menşeviklerle devrimci sosyalistler, vurdumduymazlıklarıyla körlüklerinin ceremesini ödüyorlardı böylece. Halk yığınlarının bir kısmının gitgide azalmakta olan oylarından hâlâ yararlandıkları halde dahi, onlardan tamamen kopmuş durumdaydılar. İşçilerden yana doğru olan şey, askerlerle faal köylülerden yana da gitgide doğru hale gelmekteydi. Cepheden Petrograd'a sık sık heyetler geliyor, politik yöneticilere kendi sorunlarıyla isteklerini anlatıyorlardı. İçlerinden bazıları ilkin Sovyetteki çoğunluğun başlarıyla temas kurmağa çalışıyorlardı. Hiç değilse görünürdeki nüfuzları dolayısıyla, bunlardan çok şey ummaktaydılar çünkü. Fakat istedikleri görüşmeyi hemen hemen hiçbir zaman yapamıyorlardı.

O zaman heyetler bolşeviklerden yana dönüyorlardı. Bunlar heyetleri kabul edip dinliyorlar, onlarla tartışıyorlar, güdecekleri politikanın ana çizgilerini anlatıyorlardı onlara. Ayaklanmış halk yığınlarının gittikçe işi azıtması karşısında sağcı sosyalistlerin kullandıkları dil ılımlı, ihtiyatın, disiplinin diliydi. Fakat Rusya'da 1917 yılının güzünde esen hava karşısında —hepsi de muhafazakâr erdemler olan— bu ılımlılığın, bu ihtiyatın ve bu disiplin eğiliminin, halka meydana okurmuş gibi bir halleri vardı. Örneğin, Sovyet Merkez Yürütüm Komitesinin organı olan *İzvestiya* gazetesi 17 Eylül sayısında şunları yazmaktaydı nitekim: "Devlet, halkın isteklerini karşılamanın imkânsızlığı içindedir. İlk bütünü, yani Devleti korumak, onu yıkılmaktan kurtarmak gerektir. Bunun için de tek bir yol vardır: İstekler ne kadar yerinde, ne denli kuvvetli olurlarsa olsunlar bunları yerine getirmek değil, tersine, kısmak; her yandan gösterilmesi çok

gerekli olan fedakârlıklara katılmak gerektir." Açlığın tehdidi altındaki halk yığınlarından yeni fedakârlıklara katılmalarını istemenin, onları intihara çağırarak anlamına geldiği anlaşılıyor muydu? Muhakkak olan şu ki, milyyonlarca işçi, köylü ve asker böyle düşünmekteydiler ve bu gerçeğe dışı öğütler onları çileden çıkarıyordu.

Birtakım ılımlı sosyalistler bunu anlamışlardı ama, iş işten geçmişti artık. Ön-parlâmentonun 24 Ekim'de yaptığı son toplantıda söz alan menşevik Dan: "Her şeyden önce barış diye bar bar bağuran halk yığınlarının bu isteklerini yerine getirmek gerektir... Ayrıca toprak davası o tarzda ele alınmalı ki, hükümetin halkın ihtiyaçlarını karşılayacağından hiç kimsenin en ufak bir kuşku kalmamalı," diye bağırıyordu. Hemen hemen aynı anda, Petrograd Sovyetinde menşevikler de buna benzer nutuklar çekiyorlardı. Fakat her yandan: "İş işden geçti!", "sekiz aydır katlanıyoruz sizlere!" bağırışlarıyla sözleri kesiliyordu.

Bu adamların ülkelerini gerçek bir barış politikası yoluna sokmağa yanaşmayışları, sonunda iflâsa götürmüştü onları. Gerçekleşmesi imkânsız birtakım uzlaşma hayalleri peşindeydiler. Tam bolşevikler kendilerini politika sahnesinden kovmağa hazırlandıkları sırada, uzun süren uykularından uyandılar. O zaman bile akıl almıyacak hayalleri şimşek kadar kısa süren uyanıklıklarla birbirine karıştırmağa devam ediyorlardı. Örneğin, İngiltere Büyükelçisi 25 Ekim'de —yani iktidarın bolşeviklerce ele geçirildiği gün— eski çalışma bakanı Skobelev ve sağ kanadın devrimci sosyalist Çaykovski ile yaptığı bir konuşmayı hükümetine bildirmişti. "Bana: "Biz şimdi sosyalist bir hükümet kurmak üzereyiz. Bolşevikleri de buna almıyacağız," dediler. Kazak demokrasisi temsilcileri buna girecekler, K. D. ler de bunu destekliyecekler. Ben: "Bolşevikleri nasıl devireceksiniz peki?" diye sorunca şöyle karşılık verdiler: "Kuvvet kullanarak... Fakat başarı kazanmamız için orduya, "Müttefikler barış şartlarını tartışmağa ve savaşa çabucak son vermeğe hazır," demeğe izinli olmamız gerek. Böylesi bir demec bolşeviklere karşı bize büyük üstünlük sağlar, Müttefikler de onlarla görüşme yapmağa yanaşmıyorlar zaten."

Çökmekte olan bu sosyalistlerin son fikirleri, aslında, 1917 nin Eylül'ünden kalmaydı. O ayın 14 ünde Petrograd'da bir "Demokratik Konferans" toplanmış; Rus politik İn-

telligentsia'sının "kaymağını" bir araya getirmiş ve iç savaş heyulâsını önleyecek son bir girişim olarak ortaya çıkmıştı. Ağustos'ta Moskova'da toplanmış olan "Devlet Konferansı'nın "ikinci baskısı" gibi bir şeydi bu. Fakat buna önyak olanların iddiaları daha büyüktü bu sefer. Kurucu Meclisin Kasım'da toplanması öngörülmüş olduğuna göre, bunlar gerçek bir parlamento kurmak istemiyorlardı da, rejimi sürekli toplantı halinde olan ve Geçici Hükûmetle ulus arasında devamlı temas sağlayan bir kuruluşla cihazlayarak, ona daha temelli ve sağlam bir hal vermediği umuyorlardı. Bunun için de "Demokratik Konferans"ın ulusu Moskova toplantısından daha iyi temsil etmesi gerekiyordu: Varlıklı burjuvazi Moskova'ya, sayıca önemiyle hiçbir ilişkisi olmayacak adette delege gönderebilmişti çünkü. Petrograd'da ise, tersine, Sovyetlerin temsilcileri önemli bir çoğunluğa sahiptiler. Sağ kanatta "işbirlikçiler" diye adlandırılan grup vardı ki, sosyalistlerle burjuvazi arasında bir köprü durumundaydı. Aşırı sol kanatta ise bolşevikler bulunmaktaydı ve hasımlarına kök söktürmeğe iyice kararlı bulunuyorlardı.

İlk oturumlarından birinde "Demokratik Konferans" kendini daha örgütlenmiş bir kuruluş haline sokmağa karar verdi: "Rus Cumhuriyeti Geçici Kurulu" böylece doğdu, fakat herkes bunu daha çok "ön-parlamento" gibi söylenmesi kolay bir adla tanıdı. Yüzde 15 i "Demokratik Konferans"a katılanlardan olmak üzere, 550 üyeden kuruluydu. Bunlara burjuvaziyle çeşitli çıkar gruplarının temsilcileri de eklendi. Sonunda ön-parlamento 120 devrimci sosyalistten, 66 bolşevikten, 60 kadar ilımlı menşevikten, 30 kadar enternasyonalist menşevikten ve az-çok sosyalist eğilimli birkaç hizipten meydana geldi. Sovyet partilerinin 308 temsilcisinin yanı sıra 75 kadar K. D., daha sağda yer almış politik kuruluşlarla iş ve ticaret dünyasının delegeleri de vardı. Geçici Hükûmete hep yoksun kalmış olduğu bu demokratik temelli vermek isteyen ilımlı sosyalistler, "Geçici Kurul'un gerçek yasama yetkileri ve bakanlar üzerinde denetim hakkıyla cihazlanmasını istemişlerdi. Fakat Kerenski "olmaz" dedi ön-parlamento da tamamen istişari bir merci olarak kaldı. Sukhanov onun için: "Ön-parlamento öylesine âcizdi ki, garlık devrinin Duma Meclisi onun yanında çok kudretli bir parlamento olarak ortaya çıkmaktaydı," diyor; "Geçici Kurul, Bakanlar Kuruluna kıyaslanınca insanda bir kuvvet ve

sağlamlık duygusu uyandırmıyordu," diye de ekliyordu. Aslında ise ikisi de tam anlamda politik bir boşluğu olduğu gibi ortaya koymaktaydılar.

Ön-parlâmentonun bu güçsüzlüğü barış sorununa ayırdığı görüşmeler ve bu tartışmayı kapayan oylamayla yeterince ortaya çıktı. Meclisin sağ kanadı bir önerge verdi. Bunda orduya, yapmakta olduğu savaşın demokrasi ve özgürlük savaşta olduğu inancını aşıl原因arak onun maneviyatını güçlendirmenin gerekliliği üzerinde ayak direnilmekteydi. Önerge bir çekimser ve 130 a karşı 135 oyla reddedildi. Menşeviklerle devrimci sosyalistler de bir karar sureti sundular ve bunda, başka istekler arasında, "genel bir demokratik barışın en kısa zamanda imzalanmasını" da istediler. Meclis bunu da 50 çekimser ve 95 e karşı 127 oyla reddetti. Ön-parlâmentonun saplandığı çıkmaz, rejimin saplanmış olduğu çıkmazdı.

Bolşevikler bunu anladıklarından, rejimi kayıtsız şartsız kendi haline bırakmışlardı. Henüz kurulduğu sırada, hattâ daha önce, "Demokratik Konferans" toplandığı sırada Lenin, partinin bu kuruluşun çalışmalarını boykot etmesini istemiş, fakat arkadaşları onu izlememişlerdi. Bolşevik partisinin Merkez Komitesi Lenin'in görüşünü sekize karşı dokuz oyla onaylamıştı ama, bu çoğunluğu yetersiz bulduğundan, sorunu daha geniş bir konferansa sunmağa karar vermişti. Orada da 50 ye karşı 77 oyla "Demokratik Konferans"ın çalışmalarına katılma kararı verilmişti. Bununla birlikte az sonra "Geçici Kurul'un bolşevik grubu, Troçki'nin okumakla görevlendirildiği bir bildirinin okunuşundan sonra burayı gürlütülü bir şekilde terketme kararını verdi. Troçki şöyle demişti: "Sosyal demokratların bolşevik grubu olan bizlerin, ulusa ihanet eden bu hükûmetle ve karşı-devrimci hoşgörülen bu Sovyetle hiçbir ilişkimiz yoktur. Ulus için öldürücü olan bu kulis faaliyetine dolaylı ya da dolaysız, paravanlık etmeği bir an dahî istemiyoruz." Bunun üzerine 66 bolşevik delege ayağa kalkmışlar, hasımlarının "yuha"ları arasında toplantı salonundan çıkmışlardı.

Aşırı sol kanadsız, ülkenin gerçek gücünün temsilcisi tek kuvvet olan bolşevik grubundan yoksun bir ön-parlamento, ulusal temsilin bir karikatüründen başka şey değildi. Olaylar üzerinde hiçbir etkisi olmayan bu akademi, aldırılmazlık içinde yokolup gitti. Partilerin programlarıyla onların ge-

lecekte yapacakları geçitli işlerin karşılaştırılabileceği bir müzakere meclisi ve politik bir kürsü olarak Rusya'ya ne kalyordu şu halde? Artık kesin olarak taarruza geçmiş bulunan işçi ve halk hareketi için Sovyetler kalyordu, ki Şubat'tan bu yana az-çok kararlılık gösterir gibi olan tek kuruluşlar, bunlardı. Fakat bu yanda da durum kökünden değişmişti.

İkili iktidar havası içinde doğmuş bulunan Sovyetler giderek, işleri yürütme görevini Geçici Hükûmete bırakmaya katlanırlı olmuşlardı. Ancak bunalım anlarında, bakanların otoritesizliği ülkeyi hercümerç içine yuvarlamak tehlikesini doğurduğu sırada işlere karışmakla yetiniyorlardı. Sovyet ve hükûmet kuruluşları arasındaki rekabet böylece yerini bir çeşit iş bölümüne ve koalisyon kabinelerinde birçok sosyalist bakanların bulunuşu ile dile gelen bir işbirliği zihniyetine bırakmıştı. Böyütlelikle ikili iktidarın yerini Geçici Hükûmetin meşru olarak tanınan yetkisi; daha doğrusu her türlü gerçek iktidarın yokluğu aldı. Fakat, daha ileride de göreceğimiz gibi, Eylül ayından başlayarak, bolşeviklerin kaydettikleri ilerlemeler bu hale son verdi. Partinin birçok önemli Sovyetlerde, özellikle Petrograd ve Moskova Sovyetlerinde çoğunluğu ele geçirme işini başardı. O anda başlayarak da Hükûmetle Sovyetler arasında yeni bir çalışma tehlikesi ve yeni bir ikili iktidar ihtimali belirmeğe başlayordu. Bununla birlikte bu durum tam olarak gerçekleşmedi: Haziran'da toplanmış olan Sovyetler Pan-Rus Kongresi bir Merkez Yürütüm Komitesi seçmişti. Bu Komite de Kerenski ve bakanlarıyla ellerinden geldiği kadar işbirliği yapan ılımlı sosyalistlerce kontrol edilmekteydi. İkinci bir Sovyetler Ulusal Kongresinin 15 Ekim'de toplantıya çağırılması kararlaştırılmıştı ama, menşeviklerle devrimci sosyalistler mahalli Sovyetlerdeki değişikliklerin, ulusal ölçüdeki çoğunluklarının devrildiği anlamına geldiğini anladıklarından, egemenliklerine son verecek olan bu toplantıyı pek de büyük bir istekle karşılamıyorlardı.

Menşevik Dan, kongre toplantısının ertelenmesini istedi. Sağcı sosyalistlerin güçlü oldukları, Sovyetin askerler kolunu da bu teklif destekledi. Köylüler Sovyetinin Yürütüm Komitesi ise, kongrenin toplanmasını kendi bakımından "tehlikeli ve istenmiyecek bir şey" saydı. Bu davranış bolşeviklerin zorlu muhalefetiyle karşılaştı. Troçki: "Eğer Merkez Yürü-

tüm Komitesi Sovyet delegelerini kanuni yollarla toplamaya yanaşmazsa onların bu davranışlarının kaçınılmaz cevabı, devrimci usullere başvurmak olacaktır," dedi. Sonunda kongrenin 25 Ekim'de (7 Kasım'da) toplanması kararlaştırıldı. Fakat menşeviklerle devrimci sosyalistler başkente gelen delegelerin yetkilerinin geçerliği üzerinde mızıkçılık ederek kongrenin çalışmaya başlamasını sonuna kadar geciktirmeğe çalıştılar.

Umudsuz ve boşuna bir kavgaydı bu, çünkü Sovyetlerin rolünün ılımlı sosyalistlerce anlaşıp tarzına örgütlerinin güçsüzlüğü de eklenince bu, onlar için her türlü devrimci umudun, ya da kısaca her türlü umudun sonu anlamına geliyordu. Sovyetler, işçiler için büyük bir kurtuluş umudu olarak doğmuşlardı. Proletarya bunları kendi isteklerini dile getirecek ve varlıklı sınıfların karşısına dikilerek kendisini sefaletten ve kölelikten kurtaracak bir kuruluş olarak görmüştü. Bu umud gitgide kaybolmuştu. Temmuz'da da nisbeten muhafazakârlaşan bir Sovyete karşı Petrograd'daki halk yığınlarının bir ilk ayaklanmasına tanık olunmuştu. Sonunda öylesine muhafazakârlaşmıştı ki hattâ, ayrıca bir bolşevik çoğunluğu ihtimalinden ödleri kopan yöneticileri, Sovyetlerin hiçbir işe yaramadıklarını söylemeğe başlamışlardı nihayet. Lenincilerin ellerine geçmiş olan bazı mahalli Sovyetler girişimleri çoğaltıyorlar, gittikçe artan sayıda sosyal ve siyasal görevleri yerine getiriyorlardı. İleride Stalin-grad adını alacak olan Çarçin'de, Vlyatka'da, Kiyev'de ve başkente de özellikle böyleydi bu. Fakat bunların dışındaki yerlerde işler başka türlü yürüyordu. Merkez Yürütüm Komitesinin bir üyesi: "Sovyetlere karşı belirli bir soğukluk var, Sovyetlerin görevleri yavaş yavaş azaltılıyor," diyordu. Bunların mali kaynakları hızla azalmaktaydı. İlimli sosyalist yöneticiler bu değişikliğe üzülmeğe şöyle dursun, açıkça seviniyorlar, bunu çabuklaştırmaya da çalışıyorlardı.

Nitekim, denetimleri altındaki *Izvestiya* gazetesinin 28 Eylül 1917 sayısında şunlar okunmaktaydı: "Sovyetlerin rolü sona ermek üzeredir. Devrim cihazının öteki örgütleriyle birlikte özgür ve muzaffer bir ulusun politika sahnesinden yokolacakları an yaklaşıyor: Bu ulus bundan böyle barışçı silâhlar kullanacaktır ancak." Aynı gazete 23 Ekim'de de

bu düşünce üzerinde yine durmakta ve şöyle demektedir: "Zorbalıkla onun bürokratik rejimi yıkılınca biz, Sovyetleri kurduk. Demokrasinin geçici olarak sığınabileceği bir çesit gecekondular mahallesi idi bu. Şimdiye gecekondular mahallesinin yerine geçecek olan sürekli yapıyı kurmaktayız ve halkın bu daha rahat konuta geçmek için yavaş yavaş gecekondularını boşaltmasından daha tabii bir şey olamaz."

Sovyetlerin eskiden çoğunlukta olan yöneticileri, bunların devrimci işlerini boşalttıktan sonra, şimdi de feda etmeğe dünden hazır dılar ama, bolşevikler bunun tam tersi düşüncededeydiler. *Izvestiya*'daki başyazının çıkışından iki gün sonra sağcı sosyalistlerin beğenmedikleri gecekondulara Devrim yerleşiyor ve bunu yaparken de Sovyet rejimini doğurmuş oluyordu.

BOLŞEVİKLER : KALKINMADAN YÜKSELMEYE

"Temmuz devrimi günleri"nin ertesinde Rusya'da hüküm sürmekte olan politik havayı hatırlatırken, Sukhanov bu olayların "bolşevizmi yokettiğini" söylemişti. İki ay sonra ise yepyeni bir durumu anlatıyordu: Bolşevikler "halk yığınları ile haşır-neşir haldeydiler, nerede olmaları gerekiyorsa her zaman oradaydılar çünkü. Fabrikanın, kırsalın yaşantısıyla ilgili ufak sorunlarla olduğu kadar, büyük problemlerle de uğraşmaktaydılar. Tek umud haline gelmişlerdi... Halk yığınları onlarla birlikte yaşıyor, onlarla birlikte soluk alıyordu. Lenin'le Troçki'nin partisinin elindeydiler." Rus devriminin tarihi bu altüst oluşum içindedir: Üç ayda, bolşevikler önce halkı, sonra iktidarı ele geçirdiler.

Temmuz'daki başarısızlıklardan sonra, kalkınmalarının ilk işaretleri Ağustos'ta belirmişti. Partinin o ay toplanan kongresinde söz alan Volodarski: "Petrograd fabrikalarında korkunç, sınırsız bir nüfuza sahibiz," diyebilecek durumdaydı. Yine o sıralarda bolşevikler Moskova'da durumu düzeltmişlerdi ve "Devlet Konferansı'nın açılış sırasında gecel bir grev düzenliyerek güçlerini ispatladılar. Ondan sonra da bolşeviklerin ilerleyişleri hızlandı ve taşkın bir deniz hâlini aldı. Ulusal yaşamın bütün basamaklarında, kamu hayatının bütün kesimlerinde sabırlarının meyvalarını topluyorlar, hasımlarının üstüste tekrarladıkları başarısızlıklardan ya-

rarlanıyorlardı. Seçmen toplulukları içine olduğu kadar, ordunun ve Sovyetlerin içine girişleri de dikkat çekici oldu.

20 Ağustos'ta Petrograd'da yapılan belediye seçimlerinde bolşevikler ilk başarılarını kazandılar. Devrimci sosyalistler oyların yüzde 37 sini alıp başlıca parti olarak kalmaktaydılar ama, hissedilir derecede gerilemişlerdi. K. D. ler ayakta kalabilmişlerdi ama, menşevikler yıkılmışlar, oyların ancak yüzde 5 ini alabilmişlerdi. Sukhanov'a göre zaferi asıl kazananlar, bolşeviklerdi. O bolşevikler ki "daha yakın zamana dek herkes onlara çamur atıyor, herkes onları ihanetle, satılmışlıkla suçluyor, maddi bakımdan olduğu kadar manevi bakımdan da ayaklar altında çiğniyordu. Birçok mücadeleci unsurları da hâlâ hapisaneleri doldurmaktaydılar. Onlara hemen hemen hiç kimse aldırılmaz olmuştu. Nerden çıkarmışlardı birden böyle ve nasıl sahip oluvermişlerdi o acaip, şeytanca kudrete?" Yarı-gizli durumda olmalarına rağmen, 200.000 e yakın oy elde ettiler. Petrograd'da oturanların üçte biri onlara oy vermişti: Ülkedeki devrimcilerin öncü birliği idi bu.

Bir ay sonra aynı olay Moskova'da görüldü. Fakat bolşeviklerin başarısı gürültülü bir zafer haline gelmişti. Rusya'nın ikinci şehrindeki belediye seçimlerinde bolşevik adaylar oyların yüzde 51 iyle birlikte salt çokluğu da elde etmişlerdi. Oyların yüzde 20 sini K. D. partisi, yüzde 15 ini devrimci sosyalistler, yüzde 4 ünü menşevikler alabilmişlerdi. Birçok taşra kentlerinde ve özellikle Kostroma ile Çarçin'de de işler aynı tarzda olup bitti. Oysa söz konusu olan, bütün sınıfları içine alarak halkın tümünü kapsayan seçimlerdi.

Herkesçe devrimci sosyalistlerin kalesi olarak bilinen ordu, "Temmuz devrimi günleri"nden başlayarak bolşeviklerin propaganda yapmaları yasak edilmişti. Fakat onlar kısa zamanda bir kalkınma işine girişip başladılar, şaşırtıcı bir ilerleme de kaydettiler hattâ. Disiplini en sağlam, maneviyatı hükümetçe en güven verici sayılan V. ordu, çoğunluğu bolşeviklerde olan yeni bir komite seçti. Geçici Hükûmete bağlı kuvvetlerin zaptedilmez diye ün salmış bir başka kalesi olan topçular bile "bozguncu propagandanın içine işliyebilirdiği" hale gelmişti birden. Askerlik sorunlarında devrimci sosyalistlerin başlıca sorumlusu olan Boris Sokolov, sonuç olarak, Ekim ayaklanmasından önceki günlerde "bolşev-

vikler dışında, alaylardaki bütün parti örgütlerinin dağılıp çöktüğünü" söylüyordu. Bahriyeliler, özellikle Baltık Filosu denizcileri arasında durum, Lenin'in partisine daha da elverişliydi. Kongre halinde toplanan bu denizciler Geçici Hükümetin başına, şu çok sert sözlerle son bulan bir mesaj göndermişlerdi: "Devrime ihanet eden sana, Napoléon Kerenski, lânetlerimizi yolluyoruz!" Bir savaş ilanı demektir bu.

Bolşevik propagandasının köylerde yayılması, seçim başarılarının birbirini kovalaması, birçok askeri komitelerin ele geçirilmesi... anlamlı ve önemlidir bütün bunlar. Bununla birlikte asıl iş, sonuçları bakımından çok önemli bir olaydaydı ki bu, ülkenin en nüfuzlu Sovyetlerinin bolşeviklerden yana geçmesiydi. Petrograd Sovyetinde iktidarın proletaryaya geçmesini isteyen bir önerge, 31 Ağustos - 1 Eylül gecesi büyük bir çoğunluk kazandı. İlimli sosyalist şefler bu sonuca öyle şaşıl ki, ikinci bir oylama yapılmasını istedikler. Bazı oya katılmamalara ve gözle görülür baskılara rağmen, bolşevik karar sureti 51 çekimser ve 115 e karşı 279 oyla başarı kazandı. 9 Eylül'de ikinci bir kuvvet denemesi Geçici Hükümetten yana olanlarla olmayanları karşı karşıya getirdi. Tarafların herbiri elindeki güçlerin hepsini seferber etmişti. Troçki birkaç gün önce "kefalete rapten" hapisten çıkmış bulunuyordu. Petrograd sendikaları, "devrimci proletaryanın şanlı önderi için kefalet akçesini ödemek şerefini" kendi üzerlerine almağa karar vermişlerdi çünkü. Onun için bolşevikler onun varlığına da güvenebilirlerdi. Sendikalar da bu üç bin rublelik masrafa girdiklerine pişman olmadılar. Petrograd Sovyetinin menşevik ve devrimci sosyalist Prezidyumu hayatta kalışını bir güven önergesine bağlamış bulunduğundan, Troçki: "Kerenski hâlâ bu kurulun üyesi mi?" diye sordu. Çoğunluğu elde tutan yöneticiler, Hükümetin başının, hiç değilse şekil bakımından, hâlâ bunda üye olduğunu kabul zorunda kaldılar. Bunun üzerine de Petrograd Sovyeti Prezidyumunun leh ya da aleyhindeki oylama, Kerenski'nin leh ya da aleyhindeki bir halk oylaması haline geldi ve sonucu da şüphe götürmez bir hal aldı artık: Prezidyuma 67 çekimser ve 414 e karşı 519 oyla güvensizlik bildirildi.

Çeretelli kürsüye çıktı: "Biz tam altı ay, devrimin bayrağını şerefle, yükseklerde taşıdığımızı inanıyoruz. Şimdi bu bayrak sizin elinize geçmiştir. Biz ancak, bu bayrağı sizin,

bu zamanın yarısı kadar elinizde tutmanızı dileyebiliriz," dedi. Yeni bir Yürütüm Komitesi seçildi. Bolşevikler hasımlarına, nisbî kuralı uygulayıp kendilerinin de bu komiteye girmesini öne sürdüler. "Olmaz" diye cevap aldılar. Sonunda yeni Komite bir bolşevik çoğunlukla sol kanad devrimci sosyalistlerinin ve enternasyonalist menşeviklerin meydana getirdikleri bir azınlıktan kuruldu.

5 Eylül'de Geçici Hükümete 254 e karşı 335 oyla güvensizlik verilince Moskova Sovyeti de bolşeviklerin eline geçti. Ukrayna'nın başkenti olan Kiyev de birkaç gün sonra aynı yolu tuttu. Bu hareket Kazan, Bakü, Nikolayev, Krasnoyarsk'la daha başka birtakım endüstri şehirlerinin Sovyetlerine de bulaşarak daha arttı. Finlandiya'daki Sovyetler daha da büyük bir yığın halinde Lenin'in partisine katıldılar. Pan-Rus Sovyetin Merkez Yürütüm Komitesi devrimci sosyalistlerle menşeviklerin kontrolünde kalmıştı gerçi ama bu, sadece, Haziran'da seçilmiş olan Komitenin, artık varolmayan bir durumu yansıttığından ileri geliyordu.

Temmuz gösterilerinin başarısızlığa uğrayışından ve sorumluluğunu ilimli sosyalist yöneticilerin yükledikleri bolşeviklere karşı tenkil hareketinden sonra Lenin, bütün Devlet iktidarının Sovyetlere aktarılması düşüncesinin artık anlamlı kalmadığına inanmıştı: Bu Sovyetler devrimci olmaktan çıkmışlardı çünkü. Şeflerine göre bolşevikler için söz konusu olan, Devleti ele geçirmeği düşünmeden önce, proleter kuruluşların içlerinde durumun değişmesini hazırlamaktı. Topu topu birkaç hafta, bu amaca ulaşmağa yetmişti. Sovyetlerin aşırı sol kanadça ele geçirilmesi, devrimci güçlerin yeni bir ileri yürüyüşüne yolu açmış bulunuyordu. Başarıları kaydettikten, kazançların toplamını yaptıktan ve Rus kamu oyunun nabzını yokladıktan sonra Lenin, bütün bu olayların partisini artan ve artık kesinleşen sorumluluklar karşısında bıraktığına hükmetti. Silâhlı ayaklanmanın düzenlenmesi işini gündeme aldı.

SİLÂHLİ AYAKLANMAYA DOĞRU

Lenin'in 1917 de oynadığı kesin rol iki başarıdan ileri gelmekteydi. Bunlardan biri, Rusya'ya dönüşünü izleyen haftalarda partisini bir burjuva demokrat rejimle yetinmiyerek Geçici Hükümetle savaşmağa kandırması; öteki de. Ekim

ayaklanmasından önceki haftalarda, ilkin böyle bir ayaklanma ihtimalini gözönünde tutmağa, sonra bunu faal bir şekilde hazırlayıp gerçekleştirmeğe bolşevikleri inandırmış olmasındır. Bu iki safhada Lenin'in, birçok çetin güçlüklerle karşılaşarak bunları yenmesi gerekti. Nisan'da, aşırı sol kanadı bile Geçici Hükümetin faaliyet imkanlarını dar sınırlarını içine görmekten alıkoyan iyimserlik duygusunu yenmek zorunda kalmıştı. Kendinden yana olanları silâhlı ayaklanma yoluna sokmak için Lenin'in, daha önceki güçlüklerden hiç de aşağı kalmıyan kararsızlıkları ve direnişleri alt etmesi icabetti. Tasarısı da çok atakçaydı gerçekten. "Temmuz devrimlî günleri'nin uğradığı başarısızlıktan sonra partisinin içinde bulunduğu durum bir an düşünülün: Parti, ilk büyük yenilgisine uğramış bulunuyordu. Hükümetin uyguladığı baskı tedbirleri yüzünden liderlerin kimisi gizlenmek zorunda kalmış, kimisi de hapse atılmıştı. Halk yığınları partiden yüz çeviriyordu ve "Alman ajanı bolşevikler'e karşı başlatılmış bulunan yerme ve iftira kampanyasına katılır gibi bir hal vardı. Proletarya da kendi hesabına bir durgunluk ve umudsuzluk havası içindeydi. Devrimci güçlerin bu gerileyişi kısa sürmüs, ilerleyişleri Ağustos ayından itibaren yeniden başlayıp artmıştı şüphesiz. Fakat parti yöneticileri Temmuz denemesini ve onun partiyi hemen hemen ölüm tehlikesiyle karşılaştırmış olduğunu nasıl unutabilirlerdi? Yüz binlerle emekçi ve asker, Geçici Hükümeti devirmek için işe girişmişler, fakat yokolma tehlikesi geçiren, bolşevik partisi olmuştu. Böylesine hayal kırıcı bir teşebbüsten bu kadar az zaman sonra yeni maceralara girmek gibi bir tehlike göze alınabilir miydi?

İşte Lenin bütün inandırma gücünü, bolşevikleri ayaklanmayı düzenlemeğe kandırmak için harcadı. Karşı-devrimci hareket, henüz en yüksek derecesinde bulunmaktaydı; bolşeviklerin şaşkınlığından hiçbir şey eksilmiş değildi; şüpheciliğe, cesaretsizliğe, hattâ bozgunculuğa özellikle eğilim gösteriyorlardı. Tam bu sırada Lenin, her şeyin ihtiyatlı olmağa ittiği partisini, ileriye doğru yeni bir hamle yapmağa sevketti. Temmuz gösterilerinin gürültü-patırdısı henüz yatışmamıştı; hükümetin giriştiği kovuşturmalar yüzünden aşırı sol kanadın saflarında meydana gelen kaygı ve kargaşalık henüz bütün bolşevikleri etkisi altında tutuyordu; bunların çoğu hâlâ hapisteydi. Fakat sefleri "meşrutiyetçi hul-

yaları" akıldan çıkarmak ve silâhlı ayaklanmaya yolu açmak gerektiği düşüncesindeydi. Lenin, partisinin mücadelecisi unsurlarını soğukkanlı olmağa ve yapılan kıskırtmalara karşılık vermemeğe çağırduğuna göre, gerçekleri gözden uzak tutmamaktaydı ama, takındığı tavır yine de akıl almıyacak gibi görünmekten geri kalmıyordu. Başarmak istediği iş çok güçlü. Üstelik Lenin, başarısına özellikle elverişsiz olan şartlar içinde bulunuyordu: Temmuzdan beri Finlandiya'da sürgün hayatı yaşamaktaydı. Olaylarla ilişiksiz, politika sahnesinden uzak, partisinin yöneticilerinden, kadrolarından ve üyelerinden ayrı kalmıştı. Birkaç aylık çetin bir didinmeden sonra, İsviçre'deki hapis hayatından, gelip Finlandiya'da pinelemek için kurtulmuş gibi bir hal vardı. Zinovyev'le paylaşmakta olduğu bu yalnızlığı gidermek için, Troçki'nin anlattığına göre, "sığındığı yere çeşitli bolşevikleri getiriyor, onları harıl-harıl sorguya çekiyor, yöneticilerin sözleriyle yapı ettiklerini denetliyor, partiye parolalarını, emirlerini dolambaçlı yollardan gönderiyor, Merkez Komitesini harekete geçip sonuna kadar gitmeğe zorlamak için bu işi alt kademelere doğru, derinliğine yapıyordu."

Ağustos ayında bolşevikler ulusal kongrelerini toplamışlar ve orada 21 üyelik yeni bir Merkez Komitesi seçmişlerdi. 8 de yedek üye vardı. Devrime yeni bir yön verme sorumluluğu bunlara düşmekteydi. Lenin kendi bakımından bunların toplantılarından çoğunda bulunmamaktaydı. Devrimci coşkunluğundan birazını onlara da aşılacak için kendilerine mektup üzerine mektup yazmaktan, azar üzerine azar yollamaktan, yazılı uyarmaların, gözdağı verici öğütlerin ardını arasını kesmemekten başka çare yoktu elinde. Arkadaşlarıyla karşı karşıya temas kurması hemen hemen imkânsızdı, bir fırsatını elde ederek buluşamıyor ve kişiliğinden yayılan o sonsuz inandırma gücünü sonuna kadar kullanamıyordu. Bu yüzden, o ne derse desin Merkez Komitesinin üyeleri kendi bildiklerini okuyorlardı. Ona tam saygı beslemekteydiler ama, içlerinden kimisi Lenin'in Petrograd'dan uzaklaştıktan sonra hiç de gerçekçi davranmadığını düşünse gerekti. Bu duygu yüzünden ustalarının düşüncelerini uzun boylu dikkate almak gelmiyordu içlerinden.

Nitekim 12-14 Eylül 1917 tarihleri arasında yazıp Merkez Komitesine gönderdiği bir mektupta Lenin, "iki başkentlin işçi ve asker milletvekilleri Sovyetlerinde çoğunluğu el-

de ettiklerine göre, bolşevikler iktidarı ele alabilirler ve *almahırlar*," diyor. Görüşünü politik durumun kısa bir çözümlenmesiyle doğruladıktan sonra arkadaşlarından "Petrograd'la Moskova'da silâhlı bir ayaklanma işini ele almalarını istiyordu. Aşağı yukarı aynı zamanda yazıp aynı makama yolladığı ikinci bir mektupta kendi nedenlerini daha uzun uzadıya anlatıyor, işi bir daha ele alıp üzerinde ayak diyor: "Aynı zamanda bir dakika bile kaybetmesizin isyancı birliklerin *kurmamını* örgütlemek, kuvvetlerimizi gereken yerlere dağıtmak, en güvenilir alayları en önemli noktalara sürmek (Demokratik Konferans'ın oturumlarını yapmakta olduğu) Aleksandra tiyatrosunu kuşatmak, Petro ve Pavel kalesini işgal etmek, genelkurmayla hükümet üyelerini tutuklamak, Harb Okulu öğrencileriyle "yabancı tümen'e karşı, düşmanı şehrin hayatı noktalarına sokmaktansa ölmeği göze alan birlik'leri göndermek zorundayız," diyor.

Oysa Bukharin de parti yönetiminin bu mektuplar karşısında nasıl davrandığını şöyle anlatmaktaydı: "Hiç kimse sorunu böylesine apaçık ortaya koymamıştı... Başlangıçta herkes kuşku içindeydi. Sonradan aramızda danıştık, kararı verdik. Partimizin tarihinde belki ilk kez olarak, Merkez Komitesi Lenin'in mektubunun yakılmasına cybirliğiyle karar verdi."

Onun için Lenin'in elinden ancak yeni mektuplar yollamaktan, partinin çekingenliğini yenmek için yeni yeni diller dökmekten başka şey gelmiyordu. Finlandiya'da önemli bir görevin başında bulunan bolşevik Smilga'ya 27 Eylül'de yazdığı mektupta: "Biz yalnız kararlar kabul etmekle yetinmiyoruz. Vakit kaybediyoruz, süreler tâyin ediyoruz... İşleri böyle savsaklamak gülünç değil mi?.." diyor ve devam ediyordu: "Tarih bugünkü günde *asgarî* sorunu temel politik sorun haline sokmuştur. Kendilerini "gündelik işler'e kaptırılmış olduklarından, korkarım ki bolşevikler bunu unuttuyorlar." Merkez Komitesinden kuşkulanyor olmalı herhalde ki, Smilga'ya "bu mektubu makinede yazdırıp" —parti yöneticilerin de üzerinden athyarak— "Petrograd'la Moskova'daki yoldaşlara göndermesini" istiyordu.

29 Eylül 1917 de Lenin ayaklanma için yeni bir çağrıda bulundu: "Ne yapmalı? Açık konuşmalı, gerçeği olduğu gibi görmeli, yani: "Bizde, Merkez Komitesinde ve partinin yönetim çevrelerinde Sovyetler Kongresini *beklemekten* ya-

na bir akım ya da bir fikir var ki bu, iktidarın hemen ele geçirilmesinin, ayaklanmanın hemen başlamasının *aleyhtinde*. Bu akımı ya da fikri *yenmek* gerektir. Yoksa bolşevikler ebediyen ŞEREFSİZLİK DAMGASI YERLER ve parti olarak da SIFIRA İNERLER. Şimdiki fırsatı kaçırıp Sovyetler Kongresini beklemek *tam bir aptallık* ya da *tam bir ihanet* olur çünkü." Lenin arkadaşlarıyla bir karşılaşılabilsydi ne yapacağını insan kolayca gözleri önünde canlandırabiliyor: Muhakkak ki onları birer birer ceketlerinin yakalarından tutar, fikirlerini kabul ettirmek için hem kendilerini, hem çekingenliklerini silkelere. Sürgünde kalmak zorunda olduğundan, en ağır tehditlerin izlediği sert çıkışmalarda bulunmaktan gayrısı gelmiyordu elinden: "İktidarı şimdi ele geçirmeyip de Merkez Yürütüm Komitesinde oturup "beklemek", gevezelik etmek... *devrimin mahvolmasına yol açmak* olur," diyordu. Tehdit de şuydu: "Merkez Komitesi benim bu konuda Demokratik Konferansın başından beri yaptığım başvurmalara CEVAP BİLE VERMEMİŞTİR. Merkezi organ da yazılarında bolşeviklerin, ön-parlâmentoya katılmak yolundaki şerefsizce kararına benzer apaçık yanlışlar üzerinde verdiğimiz izahları ÇİZMEKTEDİR... Bunda da Merkez Komitesinin sorunu tartışmağa dahi yanaşmadığının "nazikçe" bir imasını; çenemi tutmam ve istifamı verip çekilmem için yapılan nazikçe bir çağrının imasını görmek zorundayım. *Merkez Komitesine istifa isteğini sunmak zorundayım* ki ben de bunu yapıyorum, fakat partinin SAFLARINDA ve kongresinde propaganda yapma hakkımı da saklı tutuyorum."

1 Ekim 1917 de Lenin yeniden parti yönetimine başvurdu. Fakat hitabettiği kimselerin çevresini genişletti. Amacı da sorunun yalnız Merkez Komitesi üyelerine sorulmamasını sağlamaktı: Onlara tam bir güven beslemekten uzaktı çünkü. Mektubunu açıktan açığa Moskova Komitesine, Petrograd Komitesine, Petrograd ve Moskova Sovyetlerinin bolşevik üyelerine de gönderdi Lenin mektubunda "her türlü savsaklamanın artık düpedüz bir suç haline girdiğini", "bolşeviklerin Sovyetler Kongresini beklemeye hakları olmadığını, iktidarı *hemen ele geçirmeleri* gerektiğini, böyle yapmakla dünya devrimini kurtarmış olacaklarını" bildirdi ve mektubunu: "Beklemek, devrime karşı suç işlemektir," diye bitirdi.

8 Ekim 1917 de Lenin, Kuzey Sovyetlerinin bir bölge konferansına katılan bolşeviklere uzun bir mektup gönderdi. Bunun da iki yerinde: "İşi savaştırmak, ölüm demektir," sözlerine rastlanmaktadır.

10 Ekim'de Lenin nihayet Merkez Komitesinin bir toplantısında hazır bulunma işini başardı. Troçki'nin anlattığına göre, "başında peruka, gözlerinde gözlük, sakallıyla bıyığını traş etmiş olduğu halde geldi." Çekirdekten yetişme bir devrimci olan Lenin, "büyük akşam" yaklaşmış olduğuna göre, nihayet mesleğinin zirvesine erişmiş bulunuyordu. Yirmi beş yıla yakın yorulmak bilmez didinmenin, fesat hareketlerinin, savaşların, kalem kavgalarının hazırlanmış olduğu bir olay, gelip çatmıştı. İşte o günlerde bile birçok bolşevik yöneticilerin karşısına bu babacan kılığa çıktı. Kendisiyle bu kesin saatlerde karşılaşmış olan Ekim ayaklanmasının şeflerinden biri, Antonov-Ovseenko, onu şöyle anlatıyor: "Saçlarına kır düşmüş, gözlüklü, ufak tefek bir ihtiyar, sağlık durumu epey yerinde, daha çok yumuşak başlı; Gören bir müzisyen, bir öğretmen ya da bir "sahhaf" sanır." Malapartenin "Lenin baba" diye adlandırdığı adamda öğretmenden de, hattâ sahraftan da bir şeyler vardı şüphesiz. Fakat kılığını değiştirmiş olmasına rağmen, o an için tam anlamıyla ağır basan, devrimci yönüydü.

Bolşevik Merkez Komitesinin 10 Ekim 1917 de yaptığı o tarihsel toplantıdan bir tutanak kalmıştır ki kuruluşu, tam on saat sürmüş olan tartışmanın sertliğini ve toplantının ateşli havasını pek de iyi dile getirememektedir. Onun söz alıp konuşmasıyla ilgili olarak tutanakta şunlar yazılıdır: "Lenin yoldaş da söz alarak, "Eylül ayının başından beri ayaklanma sorununa karşı az-çok bir aldırmağlığın kendini hissettirmekte olduğuna işaretle, dikkatli çoktan bu sorunun teknik yönüne çevirmek gerektiğini belirtmiştir. Şimdi de çok zaman kaybedilmiş olduğu açıkça görülmektedir. Oysa, iktidarın ele geçirilmesi için politik bakımdan durum, olgun hale gelmiş bulunmaktaydı."

Ondan sonra da Lenin, böyle bir yargıyı dayandırdığı kanıtları uzun uzadıya anlattı. Bunları, "Bunalım olgunlaştı" başlığını taşıyan önemli bir metne daha önce konu yapmış bulunmaktaydı ki bir parçası, Ekim ayı içinde partinin resmî gazetesinde çıkmış bulunmaktadır. Lenin bunda, kendi görüşünce, hemen bir ayaklanma yapılmasını bakh

gösteren bütün nedenleri anlatmaktaydı. Bunlar uluslararası duruma olduğu kadar o sırada Rusya'da hüküm sürmekte olan politik, ekonomik ve sosyal şartlara da bağlı bulunmaktaydı. Zaten Lenin'in stratejisinde dikkate değer yön şudur ki yazısına, uluslararası şartlar üzerinde özellikle durarak başlamıştır. Bu konuda şöyle yazmaktaydı: "Özgür İtalya'da sosyalist partisi şeflerinin yığın halinde tutuklanmaları ve özellikle Almanya'da görülen askeri ayaklanma başlangıçları, büyük bir dönemece gelindiğinin, dünya ölçüsünde bir devrim arifesinde bulunduğunun apaçık belirtileridir." Şu nokta üzerinde ayak diriyordu sonra: "Artık kuşku beslemek mümkün değildir. Dünya proleter devriminin eşğinde bulunuyoruz. Dünyanın sonsuz bir özgürlükten yararlanan tek enternasyonalist proleterleri bizler, biz Rus bolşevikleri olduğumuzdan... devrim döneminde de yığınların çoğunluğunu elimizde tuttuğumuzdan, "size çok şey verdiler, çok şey de isteyecekler," sözünün uygulanacağı, uygulanması gereken duruma gelmiş bulunuyoruz gerçekten."

Rusya'nın kendisine gelince, Lenin iktidarın hemen ele geçirilmesini mümkün kılan bir sıra olayları kesin nitelikte saymaktaydı. Bunların başında da "köylü ayaklanması" geliyordu. Öte yandan, Geçici Hükümetin milliyetler sorununu çözmekte karşılaştığı güçlüklerle, demiryolcuların yığın halinde yaptıkları grevin ispatladığı toplumsal bir kargaşalık vardı. Son olarak da belediye seçimleriyle Sovyet seçimlerinde bolşeviklerin kazandıkları başarılar gelmekteydi ki, halk yığınlarının sabırsızlığı ve devrim hareketine girişmeğe hazır olduklarını bunlar da gösteriyordu.

Bolşevik Merkez Komitesinin 10 Ekim'de yaptığı toplantıda Lenin muhalefetlerle de karşılaştı şüphesiz. Fakat girdiği taarruz, partinin yönetiminde bir değişiklik olmasına yol açmıştı bile. Tartışmaya karşılanlardan bazıları bolşevik örgütlerinin, özellikle silâh bakımından, zayıf oluşları üzerinde durdular ama, oturum, Lenin'in yargılarının ana çizgilerini benimseyen bir önerenin onaylanmasıyla sona erdi. Merkez Komitesinin kararı şöyle son buluyordu: "Silâhlı ayaklanmanın kaçınılmaz olduğunu ve tam bir olgunluk safhasına gelmiş bulunduğunu müşahede eden Merkez Komitesi, partinin bütün örgütlerine bu yöne çevrilmelerini ve bütün gündelik meseleleri bu açıdan ele alarak çözümlenmelerini teklif eder..."

Bununla birlikte bir sorun belirsiz olarak kalmaktaydı: Ayaklanma hangi gün olacaktı? Aralarında Troçki'nin de bulunduğu birçok bolşevik yöneticiler, ayaklanmayı Sovyetler Pan-Rus Kongresinin toplantısına rastlatmanın teknik bakımdan yerinde, politik bakımdan da arzuya değer olduğu düşüncesindeydiler. Böylece iktidarı ele alma işi yalnız tek bir parti adına değil de, bu proleter kuruluş adına yapılmış olacak, bu ise devrim teşebbüsünün itibarını ve başarı kazanma şanslarını arttıracaktı. Fakat Lenin bu görüş tarzını benimsemiyor: "Sovyetler Kongresi üzerine kurulan meşrutiyetçi hayaller ve umudlara karşı savaşmak gerekir," diye düşünüyordu. Bu sabırsızlığa sebep neydi? Kongre toplantısını, dolayısıyla ayaklanmayı ertelemeğe çalışan ilımlı sosyalistlerin entrikalarından mı korkuyordu yoksa? Ya da kendisiyle partinin birkaç yöneticisi arasında ayaklanmanın günü bakımından çıkabilecek ikinci derecede bir anlaşmazlığın altında, bu ayaklanmanın yerinde olup olmadığı bakımından daha derin bir uyuşmazlığın gizli olduğuna mı inanıyordu acaba? Her ne olursa olsun, 10 Ekim tarihli karar suretinin oylanması onun kaygılarını büsbütün yatıştırmadı. Yine arkadaşlarının pesine düşmeğe, çekingenleri dürtüklemeye, bolşevikler arasında devrimin eli kulağında olduğu düşüncesini kabule yanaşmayanları kınamağa devam etti.

Partinin içinde böyle bir eğilim vardı gerçekten. Bu da partinin başında, devrimin ilk günlerinde bolşeviklere Geçici Hükümete karşı uzlaşıcı bir yön vermiş olan bir kimse-nin, Kamenev'in bulunuşundan ileri geliyordu ve bir rastlan-tının sonucu değildi. Her iki tutum birbirine bağlıydı ve Lenin'in Kerenski'yi devirme işini örgütleme azmi, onu daha başlangıçta bolşevikleri yalnız başlarına burjuvaziye ve müttetikleri olan devrimci sosyalistlere karşı uzlaşmaz bir muhalefet yapmağa iten aynı düşünce tarzından ilhamlan-maktaydı.

Bir yanda şu görüş vardı: Her devrimin biri burjuva, öbürü sosyalist olmak üzere iki aşaması vardır. Bunlar bu sıra içinde ardarda gelir ve birbirlerinden ayrıdır. Onları ayıran, çok zahmetli ekonomik, politik ve sosyal bir geçiş dönemidir. Bu, yerleşip kökleşmiş, klâsik bir teoridir ki, bu görüşte olanlar ona bağlıdır.

Öte yanda "sürekli devrim" diye adlandırılan strateji

vardı ki bu, devrimin burjuva aşamasını atlayıp geçerek devamlı bir tarihsel süreç halinde proleter aşamaya ulaş-mak gerekliliği üzerine kurulmuş bulunuyordu. Bu teori Troçki'nindi. Fakat 1917 de kökünün nereden geldiğini açık-lamanın olması, bu geniş politik görüşün niteliğinde hiçbir değışiklik yapmıyordu. Menşeviklik karşısında bolşeviklik, partinin başka bir formülle örgütlenmesi ve bunun —zımnı de olsa— sonucu olarak, devrimin daha cüretli bir biçimde kavranışı anlamına gelmekteydi: Böylece işçi sınıfı, kendi-sini radikal olarak burjuvazinin karşısına dikecek olan de-mokratik ve sosyalist görevler yüklenmiş bulunacaktı (Da-ha önceki II. bölüme bk.). Fakat bolşeviklerle menşevikle-ri ayıran uçurum, geriye bakınca sanılacak olduğundan da-ha az derindi. Menşeviklerin sol kanadı ile bolşeviklerin sağ kanadı arasında, tersine, gerçek benzerlikler vardı: Kame-nev'in Lenin'le yapmaktada olduğu kavga netice itibarıyla —menşeviklikle sosyal demokratiğin temelini meydana geti-ren— "ortodoks" Marksçılığın, devrimci faaliyetle Marksçılı-ğı birbirine bağlamak yolundaki teşebbüse karşı yaptığı ard-çı savaşından ibaretti. Ayaklanmaya yanaşmamak hâlâ ve daima, demokratik burjuva devrimle bağları koparmamak yolundaki, açığa vurulmayan eski alışkanlıktan ileri geliyor-du.

Kamenev bu işde yalnız da değildi. Yanında Lenin'in en yakın arkadaşlarından biri olan Zinovyev de vardı: O da Lenin'in yanında uzun sürgün yılları geçirmiş ve 1917 de onun peşinden Finlandiya'ya gitmişti. Korkunç olabile-cek ikili bir ekibi bu. Partinin başka birçok yöneticilerine dayanarak bazen ayaklanmanın sonucu bakımından duyduğu kaygıları; bazen de —daha köklü olarak— "sürekli devrim"e olan muhalefeti dile getiriyordu. Yapılacak işin muazzam, tehlikenin büyük oluşunun birçok mücadeleçileri etki altın-da bıraktığı muhakkaktı ve apaçıktı. Bolşevik sağ kanadın temsilcilerinden biri ve Sovyet rejiminde kurulan hükümetin gelecekteki başı olan Rikov, Moskova'nın kibar mahal-lelerinden birinde gezinirken bir arkadaşına şöyle diyordu: "Burada, burjuvazinin oturduğu Moskova'nın bu orta yerin-de biz, bir dağı devirmeği tasarlayan cüceler gibi hissediyor-uz kendimizi." Bir bolşevik mücadeleçinin anlattığına gö-re, parti üyeleri arasında yapılan özel konuşmalarda: "Le-nin'in kafadan sakat olduğu", ve "işçi sınıfını muhakkak ki

felâkete sürüklediği, bu silâhlı ayaklanmadan hiçbir şey çıkmıyacağı, bolşeviklerin yenileceği, işçi sınıfı partisinin ezileceği, bu yüzden de devrimin yıllar yılı geri kalacağı" açıkça söylenmekteydi.

Birçok bolşevik şef böyle düşünmekteydi. Bunlar arasında Kamenev'le Zinovyev'den başka —en önemlilerini sayalım— Rikov, Nogin, Milyutin, Lunaçarski ve Kalinin de vardı. Moskova'daki gibi bazı mahalli komiteler, çoğunlukları bakımından, ayaklanmanın düzenlenmesine karşıydılar ve bunun patlak verişinden önceki birkaç güne kadar da bu düşüncelerinden şaşmadılar. Zaten Ekim'e kadar da taşradaki birtakım bolşevik örgütleri "karşı-devrim" aleyhinde menşeviklerle işbirliği yapmağa devam ettiler.

O sırada bolşevik partisinde hüküm sürmekte olan özgürlük, Lenin'in hasımlarına dirençlerini örgütlemek ve görüşlerini her yana yaymak imkânını veriyordu. Kamenev'le Zinovyev de bundan geri durmamaktaydılar. Bütün bolşevik yüksek mercilerine gönderilen ve 11 Ekim 1917 tarihini taşıyan bir genelgede, tutumlarının nedenlerini uzun uzun anlatmaktaydılar. Kendilerini haklı gösterirken onlar da Lenin gibi, yalnız Rus proletaryası sorununu üstünden aşmak niyetindeydiler ve: "Silâhlı ayaklanmaya şimdi girişmenin yalnız partimizin kaderiyle değil, Rus ve uluslararası devrimin kaderiyle de oynamak anlamına geleceğini" söylüyorlardı. Kamenev'le Zinovyev ayrıca ayaklanma yapmanın yalnız büyük değil, gereksiz bir tehlike de olduğu iddiasındaydılar: "Çünkü," diyorlardı, "doğru bir taktik kullanırsak Kurucu Meclis üyeliklerinin üçte birini, hattâ daha çoğunu ele geçirebiliriz." Bu önemli bolşevik hizbinin aynı kuruldaki köylü temsilcileriyle kolayca bir ittifak yapabileceğini de ekliyorlardı. Lenin'in katı davranışı ise tersine, bu köylüleri ve daha genel olarak küçük burjuvaziyi sağ kanadın kucağına atmak gibi bir sonuç doğuracaktı. Kamenev'le Zinovyev ondan sonra da muhafazakâr kuvvetlerin Petrograd'da henüz kuvvetli olduklarını; oysa devrimci akımın Rusya'da da, Avrupa'da da ilerlemiş olmakla birlikte henüz "burjuva âlemin tümüne savaş açacak" yeterlikte olmadığını ispatlamağa çalışıyorlardı.

Rus aşırı sol kanadının önüne ne gibi ufuklar seriyorlardı öyleyse? "Proletaryanın partisinin genişlemesi", "programının, gittikçe kalabalıklaşan yığınlar için daha anlaşılır

hale gelmesi" gerekmekteydi. Netice itibarıyla bu da, örgütlenen işçi sınıfına politik ve ekonomik yapılarını mükemmelleştirmeyi, propaganda ve eğitim çalışmalarını geliştirmeyi başlıca görev olarak veren eski bir sosyal demokrat tasarısıydı. Ondan sonra da, bir yandan seçimlerde üstüste başarılar kazanırken öbür yandan da, harekete geçmeden önce, parti dışından gelecek teşebbüslerin bu hareketi mümkün ya da gerekli kılmalarını beklemek gerekti, ki bu da bir başka sosyal demokrat düşüncesiydi. Bu teşebbüsler gerek uluslararası müttefik olan Avrupa devrimci proletaryasından; gerekse iç düşman olan Rus burjuvazisinden gelebilirdi. Kamenev'le Zinovyev'e göre ancak iki türlü şartlar topluluğu, ayaklanmaya başvurmaya haklı gösterebilirdi: Ya Batılı işçiler bir devrime başlayacaklar ve böylece "Rus kardeşlerinin" de kendilerini bu yolda izlemelerini sağlayacaklar; ya da Rusya'daki karşı-devrimciler Sovyetlere karşı bir harekete girişecekler, bu da bolşevikleri sert bir karşılık vermek zorunda bırakacaktı. Bolşevik "sağ kanad"a göre ikisi de muhtemel olmıyan bu iki faraziye dışında kurtuluş çaresi ancak örgütlenme ve sabretme meziyetlerinin içindeydi.

Lenin, gevşeyen yardımcılarına karşılık verdi: Onlar "beklemek gerek," diyorlardı. Lenin'e göre ise: "Açlık beklemezdi. Köylü ayaklanması beklememisti. Savaş da beklemezdi." Sert yazılar yazıyor, böylesine kesin bir anda onların bu "beklemeden yana oluşları"nın kendisinde uyandırdığı öfkeyle alayı sereserpe ortaya döküyordu: "Ellerinde yalnız Liebknecht olduğu halde (o da hapsede üstelik) gazetelerden, toplantı özgürlüğünden, Sovyetlerden yoksun Almanlar, yani Alman enternasyonalist devrimcileri, denizci ceketli giymiş işçiler, belki yüzde bir başarı şansına dahi sahip değillerken, halkın bütün sınıflarının enternasyonalizm düşüncesine beslediği düşmanlık duyguları arasında, acıklı ve cehennemî şartlar altında donanmayı ayaklandırıldılar. Bizim ise yirmi otuz gazetemiz var. Toplantı özgürlüğüne, Sovyetlerde *çoğunluğa* sahibiz. Bütün dünyanın en sağlam mevzilerine yerleşmiş enternasyonalist proleterlerimiz. Ve biz, ayaklanarak Alman devrimcilerini desteklemeğe yanaşmıyoruz! Biz de Scheidemann'lar, Renaudel'ler gibi düşünmüyoruz galiba: En acıklı davranış, ayaklanmamaktır. Çünkü bizi kurşuna dizerlerse dünya öyle sağlam ruhlu, öyle sağduyulu,

öyle kusursuz enternasyonalistleri kaybedecek ki! Biz de sağduyumuzu göstereyim: *Almany'a da ayaklanmalara* yakınlık duygularımızı belirten bir karar suretini onaylıyalım, Rusya'da *ayaklanmaktan* da vazgeçelim, diyoruz."

(Karl Liebknecht: Savaşa karşı olduğu için 1916 da 30 ay hapse hüküm giymiş Alman sosyalist milletvekili. 1918 yılı Aralık ayında Rosa Luxemburg'la birlikte Alman komünist partisini kurdu. Onunla birlikte 1919 Ocak ayında öldürüldü.

Scheidemann'la Renaudel —biri Alman, öbürü Fransız— iki sosyalistler ve 1914 den beri "Kutsal Birlik" ve sınıfların işbirliği politikasına katılmış bulunmaktaydılar.)

Lenin'in ne öfkesi, ne de alaycılığı çömezlerini yumuşatmağa, susturmağa yetmedi. Hattâ Merkez Komitesinin 10 Ekim'de yaptığı toplantıda, onun önünde ve ortaya serdiği kanıtların yayılım ateşi altında dahi muhalefetlerinden vazgeçmediler. "Ayaklanmanın kaçınılmaz olduğunu" bildiren ve parti örgütlerinden bunu hazırlamasını isteyen karar suretli 2 ye karşı 10 oyla kabul edildi (Bu iki muhalif oy Kamenev'le Zinovyev'indi.) Fakat bu ikisi ilk bakışta görüldüğü kadar yalnız değildiler. Merkez Komitesinin kimi üyeleri Lenin'in hazırladığı metne, zihinlerinden sakıncalar yapıparak oy vermişlerdi. Kafinin de kendi hesabına bunları birkaç gün sonra Petrograd Bolşevik Komitesinin bir toplantısında anlattı. 10 (23) Ekim tarihli bu önergeden sözederken bunun "Merkez Komitesinin onayladığı en iyi önergelerden biri" olduğunu söyledi. "Artık silâhlı ayaklanmaya fiilen varmış bulunuyoruz ama, bu ne zaman mümkün olabilecektir? Belki bir yılda mı? Hiçbir şey bildiğimiz yok," dedi.

16 Eylül 1917 günü Merkez Komitesi bir toplantı daha yaptı. Buna partinin Petrograd Komitesinin Yürütüm Komisyonu, Parti Askeri Örgütü, Petrograd Sovyeti Bolşevik Hizbi gibi önemli birtakım mercilerin üyeleriyle sendikaların, fabrikalar komitelerinin temsilcileri ve birçok mahallî mücadeleci unsurlar katılmışlardı. Lenin de toplantıdaydı. Durumun bir özeti yaptıktan sonra sözlerini şöyle bağladı: "Rusya ile Avrupa'daki sınıf kavgalarının politik bakımdan çözümlenmesi gösteriyor ki en azimli, en faal politikayı uygulamak mutlak surette gereklidir, bu da silâhlı ayaklanmadan başka şey olamaz." Fakat bu oturumun en ilgi çeken

yanı şuydu: Petrograd'la dolaylarında hüküm sürmekte olan siyasal ve sosyal hava üzerine rapor vermekle görevli Petrograd bölgesi proletaryasının birçok temsilcileri de toplantıya katılmışlardı. Taşra o kadar iyi temsil edilmiş değildi. Nitekim bu da kimi bolşevik yöneticilere, ayaklanma başlamadan ulus ölçüsünde yeni bir fikir karşılaştırması teklifinde bulunmak fırsatını verdi.

Zinovyev'le Kamenev daha geniş bir dinleyici topluluğu önünde düşüncelerini bir daha ortaya serdiler. Zinovyev önce 10 Ekim kararının zorlayıcı niteliğini reddetmekle söze başladı: Bu gerçekten bir buyruk olsaydı —şimdi yapıldığı gibi— geniş bir tartışmaya konu yapılmazdı. Her şey yeniden ele alınabilirdi şu halde. Kamenev de işe karşıtı: "Biz bu kararı alalı bir hafta oluyor... Oysa hiçbir şey yapılmış değil... Haftanın sonuçları gösteriyor ki, şu anda ortada bir ayaklanmaya gerekli hiçbir unsur yok." Sözlerini şöyle bağladı: "Şimdi karşımıza iki taktik çıkmış bulunuyor: Bunlardan biri silâhlı ayaklanma taktiği, öbürü de Rus devrimini harekete getiren güçlere inanç besleme taktiğidir."

Kamenev'le Zinovyev bu önemli toplantıda bolşevik partisindeki ihmalî akımın başlıca sözcüleri oldular ama, bu işde yalnız da kalmadılar. Merkez Komitesi üyesi Milyutin: "İlk vuruşu yapmağa hazır değiliz," dedi. "Önümüzdeki günlerde ne iktidarı devirebilir, ne de onu ellerinde tutanları tutuklayabiliriz." Partinin önünde beliren umud kapısının "ayaklanma olmadığını" söyleyerek sözlerini bitirdi. Petrograd Komitesinin bir üyesi, Milyutin'in düşüncesini özetliyerek: "Harekete geçecek durumda değiliz," dedi. Yine Merkez Komitesi üyesi olan Sokolnikov henüz hiçbir şeye karar vermemek gerektiğini, ancak Sovyetler 2. Pan-Rus Kongresinden sonra "halk yığınlarını yardıma çağırarak gerekli olup olmadığını kararlaştırmak" mümkün olabileceğini iddia etti. Yine partinin yüksek mercinden olan Joffe de buna çok benziyen bir düşünce ileri sürdü: "Şu anda sorunun tamamen teknik olduğunu söylemek yanlıştır," dedi. "Bugün dahi ayaklanmanın yapılacağı saat, politik bakımdan incelenmelidir." Bu ise silâhlı bir ayaklanmanın yerinde olduğundan ve gerekliliğinden dahi şüphe etmek anlamına geliyordu.

Son kararın oylanması sırasında iki metin karşı karşı-

ya geldi. Birincisini Lenin hazırlamıştı. "Bütün örgütlerle bütün işçiler ve askerleri, silâhlı ayaklanmayı inceden incede ve sert bir tarzda hazırlamağa, Merkez Komitesinin bu amaçla kuracağı merkezi desteklemeğe" çağırıyor ve "Merkez Komitesiyle Sovyetin, saldırı için en uygun anla şartlarını zamanında tesbit edeceklerine beslediği inancı" ifade ediyordu.

(Bu "Devrimci Askerî Merkez" Sverdlov; Stalin, Bubnov, Uriçki ve Cercinski'den kuruluydu. Ekim olaylarında hiçbir rolü olmadı. Fakat birçok masallar uyduran Stalin devri tarihçileri, Stalin'i Ekim ayaklanmasının başlıca kişilerinden biri haline sokan efsaneyi ayakta tutabilmek için, ona uydurma bir rol verdiler.)

Öbür metni ise Zinovyevev hazırlamıştı. Kısaca şöyle kesip atmakla yetiniyordu: "İnceleme ve hazırlık çalışmaları durdurulmamalı, şu andan başlayarak ve Sovyetler Kongresindeki bolşevik gruba danışılmaya kadar hiçbir gösterinin yapılmamasına karar verilmelidir." Lenin'in önergesi ilk okunusunda 2 muhalif ve 3 çekimsere karşı 20 oyla kabul edildi. İkinci okunusunda içindeki deyimlerin biraz daha yumuşatılmasını öne süren birkaç değişiklik önergesinin reddinden sonra kesin olarak kabul edildi ama, lehteki oy sayısı 19 a indi, çekimses oy sayısı da 4 e çıktı. Muhalliflerle çekimseslerin toplamı yapılmaya Merkez Komitesinin 25 üyesinden 6 sını, Lenin'in politikasına uymadıkları ortaya çıkıyordu. Gerçekte ise bu sayı daha büyüktü. Bu da Zinovyev'in hazırladığı karar tasarısı oylamaya sunulduğunda ortaya çıktı. Merkez Komitesinin altı üyesi lehte, on beş üyesi aleyhte oy verdiler, üçü de çekimses kaldı. Bu sefer ilımlı akım partinin dokuz yöneticisini, yani Komite üyelerinin üçte birinden fazlasını bir araya getirmişti.

Bununla birlikte Lenin geriye doğru bir adım atmış görünmekteydi: İlk defadır ki "saldırı için en uygun anla şartların" yalnız partice değil, hem partice, hem Sovyetçe tesbit edileceğini kabul ediyordu. Troçki ile öteki bolşevik yöneticiler arasında görüş ayrılığına yol açmış bulunan bu anlaşmazlık sonunda şöyle giderildi: Ayaklanma, Sovyetler Kongresinin toplantı günü, fakat ondan birkaç saat önce başladı. Olup-bittiyi onaylayarak Sovyetler Kongresi onu kendisinin hazırladığı gibi bir izlenim yarattı ve yoğunluğu da muhakkak ki arttırdı.

Fakat 16 Ekim'de politik bakımdan her şey kararlaştırılmıştı ama, teknik olarak hiçbir şey hazırlanmış değildi. Ayaklanmanın aleyhinde olanlara bir mehil kalyordu ki bu, karar günüyle Sovyetlerin toplantı gününü birbirinden ayıran birkaç günlük süreydi. Böylece bunlar son bir manevraya girişebileceklerdi. Umudsuz bir hareket olan bu manevra, disiplin kurallarının açıktan açığa çiğnenmesi biçimine büründü. Hem öyle açıktan açığa ki, bunu bir baltalama hareketiyle eş tutmak için birtakım nedenler bile vardı ortada. Gerçekten, *Novaya Jizn* gazetesi 18 Ekim'de Kamenev'in bir demecini yayınlıyor, o da bunda partisinin yönetimince gizlice hazırlanan plânları açıklıyordu. Kamenev bolşevik partisinin içinde "ayaklanma sorununun önemli tartışmalara konu olduğunu" bildiriyor; Zinovyev'le birlikte "partimizin çok yakın günlerde herhangi bir silâhlı ayaklanma teşebbüsüne girişmek için beslediği niyete karşı" kesin bir protestoda bulunmuş olduğunu ekliyordu. Sonra da bu ayaklanmanın hazırlanışına niçin karşı gelmeği gerekli bulunduğunu anlatan nedenleri sayıyordu.

Kamenev'in davranışı Lenin'in hemen tepkide bulunmasına yol açtı. *Novaya Jizn*'de o yazının çıktığı gün, gizlendiği yerden, bir "Bolşevik Partisi Üyelerine Mektup" yazdı. Lenin, Kamenev'le Zinovyev'in davranışlarını bir tutarak şöyle diyordu: "Açıkça söylemeliyim ki ben, onları artık arkadaş saymıyorum ve hem Merkez Komitesinde, hem Kongrede onların partiden çıkarılması için vargüçümle çalışacağım." 19 Ekim'de yazıp Merkez Komitesine yolladığı ikinci mektupta, "bana çok yakın olan eski arkadaşlar için bu sözleri yazdığımı üzülmekle beraber," "bu iki adamın büyük alçaklıklarının, gerçek kallesliklerinin" amansızca cezalanması konusunda bir kez daha ayak diriyordu. *Pravda* her iki mektubu da yayınladı ama, baş tarafına Stalin tarafından yazılmış bir not koydu. Stalin bununla, Lenin'in tutumuna karşı kendisinin mesafeli durduğunu göstermekteydi. Notta: "Lenin Yoldaşın yazısındaki kesin eda, kendisiyle politika arkadaşı olarak kaldığımız hususunda hiçbir şeyi değiştirmez," deniliyordu. Ayaklanmaya karşı olanların durumlarındaki mantığı en aşırı sonuçlara kadar götürerek onların kınanmasına böyle yanaşılmaması, acaba yalnız bir hoşgörü gösterisinden mi ibaretti? Yoksa yaptıkları disiplinsizliğe böylece göz yummanın altında, onların düşünceleriyle az-çok

dayanışma halinde olunduğunu gösterme çabası mı gizliydi? Her ne olursa olsun "Kamenev olayı" Merkez Komitesince incelendi. Kamenev daha 16 Ekim'de artık sorumlularını paylaşmak istemediği bu kurulun üyeliğinden istifa ettiğini bildirmiş olduğundan, ortaya bu çekilişi kabul etmek gerek-
kip gerekmediği sorunu çıktı. Kamenev'in —zaten geçici olan— istifası üçe karşı beş oyla kabul edildi. Zinoviyev'in durumu tartışılmadı. "İki isyancı"nın partiden çıkarılmasını isteyen Lenin'in bu talebi üzerinde de durulmadı bile.

Tartışmayı partinin dışına götürmeğe çabalıyarak, bolşevik sağ kanadının sefleri partinin içinde uğradıkları yenilgiyi yine de itiraf etmiş oluyorlardı. Politik sorun çözülmüş-tü artık: Bolşevik partisi, kendisini Şubat devrimine bağla-
makta olan göbek kordonunu kesecekti. Ayaklanmayı düzen-
lemekten başka yapacak iş yoktu. Devrim bir düşünce ol-
maktan çıkmıştı. Bir teknik haline geliyordu.

SİLAH ELDE BEKLEYİŞ

İşte o zaman, ancak o zaman Troçki gerçekten sahneye çıktı. O vakte değin olaylarda işgal ettiği yer ikinci derecede ve —hiç değilse Lenin'inkiyle kıyaslandıkta— hemen hemen geçici olmuştu. Bolşevik partisini devrimi yapacak araç haline getirmekte Lenin'in herkesten çok emeği geçmişti. Herkesten çok ve herkese karşı hemen hemen yalnız başına, bolşevik partisini bütün öteki partilerden ayırmağa ve yalnız radikalleşmiş yığınlarla birleşmek istemeğe, o itmişti. Nihayet partiyi, daha gözüpek davranmak ve Geçici Hükümeti devirme işini düzenlemek zorunda olduğuna herkesten daha iyi, o inandırmıştı. Rus devriminin tomurcuklanışında, hazırlanışında ve yapılışında Lenin'in bu üç bakımdan oynadığı rol, tektir. Fakat, gerçi bu işe Lenin ön ayak olmuştur, sosyal ve ekonomik şartların şekilsiz yığını ile, olayı hazırlayıp ona katılan insanların adı bilinmeyen kitlesi üzerine tek başına o ad koymuştur ama, Ekim devrimi günlerinde ve onun hemen başlangıcında ayaklanmayı düzenliyen de, onun bir çeşit saz şairliğini yapan da Troçki olmuştur. Mitingden mitinge koşarak, bildiri üzerine bildiri yayınlıyarak halkın coşkunluğunu ve öfkesini kendi sesiyle o dile getirmiş; nabzının atışını duyarak sevkini o arttırmış; onu heyecanlandırıp güven vermiş; yapılmakta olan

ışın tarihsel anlamındaki engin ufka bakışını çevirerek, görüşünü o genişletmiştir.

Devrimin hem düzenleyicisi, hem ozantı olmak gibi çifte bir göreve, onu her şey hazırlamış bulunmaktaydı. En başta, çok geçitli alanlarda bol bol sahip olduğu sonsuz yetenekler geliyordu: Güzel konuşuyor, güzel yazıyordu. Bir artist mizacı, bir matematikçi kafası vardı onda. Yazar olarak zirveye çıkmıştı. Hatip olarak eşi benzeri yoktu. Onun yanında Lenin sönük kalyordu, gerçekten de öyleydi, Troçki'nin keskin alaycılığı ve canlılığı ile kıyaslanınca, Lenin'in alaycılığı ağır, hantal görünür. Teorici olarak da Troçki üstündür. Keskin zekâsı, geniş kültürü, kudretli muhayyilesi, büyük doktrinleri kurma işine çok gerekli nesnelere. Gerçi onda Lenin'i Sovyet Rusya'nın yaratıcısı haline koyan daha az parlak ve daha derin erdemler yoktu ama, bu kolektif büyük teşebbüslerin kişileşmiş halleri, tarihte yerlerini alırlar. Lenin'deki bıkmak bilmez sebat, yenilmez sabır ve olayların akışını sezme imkânını veren politik zekâ, Troçki'de yoktu. Alçakgönüllü de değildi sonra. Oysa alçakgönüllülüğü Lenin'e partiler arasında kendi kişiliğini hiçbir zaman öne sürmeksizin önder rolü oynamak; kendisine itiraz eden hiçbir zaman ezmeksizin ona hâkim olmak kişiler ve fikirler arasında ekip birliğini tehdit eden anlaşmazlıkları hafifletmek imkânını veriyordu ki Troçki bu mevzietten yoksundu. Lenin eksiksiz bir mücadeleci "militant (militan)" üptüydü. Fakat dâhi bir mücadeleci. Troçki ise kimi zaman peygamberce, kimi zaman da artistçe, aktörce tavırlar takınıyordu. Nitekim Isaac Deutscher, Troçki'nin hayat hikâyesini yazdığı zaman ondaki peygamber yönünü ele almıştı. Lenin'in de birçok hayat hikâyeleri yazılmıştır, birkaçı çok iyidir. Troçki'nin hayat hikâyeleri ise daha azdır. Isaac Deutscher'in ona adadığı hayat hikâyesinin, kişiyi toplumsal ve tarihsel çerçevesi içine yerleştirmek ve Sovyet Rusya'da bütün olup bitenlerin tablosunu çizmek gibi olağanüstü bir üstünlüğü vardır. Fakat Troçki'deki romantik hasletlere olağanüstü bir yöneticinin ve stratejicinin meziyetleri de eklendiğinden o, politikada en ön plânda rol oynayan bir peygamber, ya da bir artisttir. Peygamber olarak onda, karışındakilere de geçip onları kavrayan bir tutku; yönetici ve stratejici olarak da örgütleme duyusu ve kumanda etme sanatı vardı. Nitekim 1917 yılı Ekim'inde Rusya'da iktidar

için savaş başlayınca Troçki'yi Lenin'in başlıca iş arkadaşı durumuna yükselten, bu meziyetlerdi. Yine bu hasletlerdi ki bu iki insanın adını yıllar boyu muhakemelerde ve muhayyilelerde hep yanyana getirecekti. Kendilerini birleştiren ya da ayıran noktalarda her ikisi, kimilerine göre Rus devrimindeki büyük umudu, kimilerine göre de şeytanca tehlikeyi sembolleştirmekteydiler.

Daha sonra yapılan tarih sahtecilikleri Lenin'i ülküsel-lestirecek, onu bütün insan erdemlerinin canlı örneği haline sokacak, kişiliğini yanılmazlığın tabiatüstü nitelikleriyle de süsleyecekti hattâ. Stalinçilik Lenin'i tanırlaştırdı ama, Troçki'yi bedence tasfiye etmekle yetinmedi. Onun kişiliğini mânen sakatlamak için de her şeyi yaptı. Ona çamur atmak için de tarihsel gerçekleri kabaca değiştirmekten; kuyruklu yalanlar uydurmaktan; akıl almıyacak, inanılmıyacak, olmayacak saçmaları icad etmekten geri durmadı. Bu yüzden de 1917 devriminin tarihi, bunun mirasçısı olan ülkede o biçimde ortaya konmuştur ki, bir tarih karikatürü haline gelmiştir ve şimdi kimse onu gerçekten ciddiye almamaktadır artık. Fakat hiç kimse orada gerçekleri açıkça söylemek cesaretini gösteremediğinden, hem bilgi veren, hem tanırlaştıran, hem öven hem söven ve iftira eden efsane orada hâlâ resmî gerçek, basitleştirici ve yalancı bir çeşit din bilgisi yerine geçmektedir.

Sukhanov'un anlattığına göre, Troçki'nin her zaman her yerdeymiş gibi bir hali vardı: "Halk yığınları arasında olduğu kadar devrimci kadrolar arasında da sonsuz bir nüfuzla sahipti. O günlerde o, en önemli kişiydi. Bu olağanüstü tarih sayfasının kahramanıydı." Petrograd'ın kocaman salonlarını, özellikle bir an boş kalmıyan Modern Sirk'i dolduran büyük halk kalabalıklarına söylevler veriyordu. Eğer halkın silâhlanması işini üzerine almışsa, söylevleri de buna kendilerine göre yardımcı oluyorlardı. Petrograd Sovyetindeki çoğunluğun devrilişinden beri yapmakta olduğu görevler onu, başkentteki aşırı sol kanadın bir numaralı resmî kişisi haline sokmuştu: 1905 devrimi sırasında başkentteki Sovyetin başkanlığını ilk defa yaptıktan sonra aradan on iki yıl geçince yine başkanlığa gelmişti. Bu ise onursal bir unvan olmaktan çok daha fazla bir şeydi. Troçki'nin kendisi bu makamı bir komuta yeri ve bir örgütlenme görevi haline getirmek için çaba harcadı. Bunu gerçekleştirmek için Petrograd

menşeviklerince hazırlanan bir tekliften yararlandı ama ona, hazırlayanların niyetlerine uymayan, devrimci bir nitelik verdi.

Gerçekten, menşevikler Petrograd Sovyetinden 9 Ekim 1917 günü bir "Devrim Savunma Komitesi" kurulmasını istemişlerdi. Bu Komite, mahallî garnizonla anlaşma ve işbirliği halinde başkentte ortaya çıkacak askeri sorunlarla sürekli olarak uğraşacaktı. Bu sorunlar iki çeşitti: Almanlar gehri gittikçe daha ciddi bir tehdit altına almağa başlamışlardı. Geçici Hükümet ise kendi bakımından, Petrograd'da konaklamakta olan birliklerin büyük kısmını cepheye göndermeğe çalışıyordu. Riga şehriyle Baltık körfezindeki Monsund takımadalarının zaptı, başkente karşı bir Alman saldırısı ihtimalini pek elle tutulur hale getirmişti. Bu da proletarya arasında kaygı yaratıyordu. Hükümet ise merkezini Moskova'ya taşımağı düşünüyordu. Ancak sol kanadın bu tasarı karşısında gösterdiği öfkeli muhalefet yüzündendir ki bunu uygulamamıştı. Bundan başka, Kerenski şehirdeki kıtaların bir kısmını başka yere göndermeğe çalışmaktaydı: Bakanlar politik bakımdan bunları pek güvenilmez buluyorlardı çünkü. Bu yüzden ayrıca yaratılan hoşnudsuzluğa rağmen, 90.000 asker cepheyi boyladı. Resmî makamlar buna sebep olarak, ilk hatların takviye birlikleri istediklerini gösteriyorlardı ama, bu bir bahaneden ibaretti herhalde. Nitekim bunun böyle olduğuna, Kuzey cephesi komutanı tarafından Ekim ayı başlarında Savaş bakanına gönderilen bir telgraf da göstermektedir. Bunda şöyle denilmekteydi: "Petrograd garnizonundan cepheye birlikler gönderme teşebbüsü benden değil, sizden gelmiştir. Petrograd garnizonundaki birliklerin cepheye gitmek istemedikleri, yani savaşacak durumda olmadıkları anlaşılınca ben sizi temsil eden bir subayla yaptığım özel konuşmada, cephede buna benzer birçok birliklerin zaten bulunmakta olduğunu; ama bunları cepheye göndermek isteğinize "hayır" demediğimi kendisine bildirdim." Muhakkak olan şu ki, Petrograd'daki alayların bu cepheye gönderilmesi sorunu başkentteki kışlalarda çok sert bir kargaşalık havası estirmekteydi.

Böylece ortaya çok çetrefil bir askeri sorun çıkmış bulunuyordu ki "Devrim Savunma Komitesi" bunun çözümüne yardım etmek görevindeydi. Bolşevikler bu komitenin kurulmasını onayladılar. Fakat ustalıklı manevralar sonucu

menseviklerin teklifi düzeltildi, değiştirildi hattâ: Böylelikle bolşeviklerin taarruz niyetlerine cevap verir hale gelince, bunu ilk defa ortaya atanlar bu defa kabule yanaşmadılar. Bunlar, kendi fikirlerince sadece savunma niteliğindeki bir tasarıya verilen devrimci edadan kaygılandılar. Kuruluşun adı da değiştirildi. "Petrograd Sovyeti Devrim Askerî Komitesi" de böylece doğmuş oldu ve Ekim ayaklanmasının hazırlanışında olduğu kadar yapılışında da çok önemli bir rol oynadı. Teorik olarak, Komite birbirleriyle pek ilgisi yokmuş gibi görünen kimselerden kurulmuştu. Başkentin birçok işçi kurumlarının temsilcilerini bir araya getirmiş bulunmaktaydı. Aslında ise başlıca işi, daha ufak çapta bir makam olan Büro gördü. Buradaki en önemli görevleri bolşevikler ele almışlardı. Bu da Petrograd proletaryasının politik eğilimine uygun düşmekteydi zaten. Devrim Askerî Komitesinin başkanı Troçki'ydi. Başlıca yardımcıları başkan vekili Podvoyski, sekreter Antonov-Ovseenko, Laşevic, sol kanaddan devrimci sosyalist Lazimir, Sadovski ve Mekhonoşin'di. Bunların tümü, ayaklanmanın kurmayını meydana getirmektedirler.

Komitenin geniş ölçüde birbiriyle çelişen, çifte bir görevi vardı: Ayaklanmayı hem hazırlamak, hem gizlemek söz konusuydu. Buna paralel olarak da yeni gecikmeler ve yeni savsaklamalar olmasından çekinen öncü askerlerle işçilerin sevklerini ayakta tutmakla birlikte, ayaklanma tasarılarını gizlemek de gerekiyordu. Bu taktik zorunluklar Devrim Komitesinin üyelerini peşpeşe perdenin bir ucunu kaldırıp sonra yine indirmek; dolambaçlı ve üstü kapalı bir dil kullanmak zorunda bırakıyordu: Böylelikle dostları saldırmazlıklarının devam ettiğini anlarken, düşmanlarının korkuları yatışıyor, uyanıklıkları gevşiyordu. Herkesin içinde Troçki bir ayaklanma tasarılarının varlığını inkâr ediyor, Petrograd Sovyetinin ancak hükümetin bir teşebbüsü karşısında başvurmak zorunda kalacağı bir savunma hareketinden söz ediyordu. İhmlı sosyalistlerin kendisine yönelttikleri açık sorulara ise kaçamaklı karşılıklar veriyor, böylece bolşeviklerin asıl amaçları üzerinde sonuna kadar bir şüphe havası estiriyordu. Bununla birlikte, bunlar olup biterken hazırlıklar da harıl-harıl ilerliyor; Petrograd'ın korunması gibi bir maske altında devrim öncüleri saldırıya hazırlanıyordu.

Bolşevikler girişecekleri işi başarmak için gözüpük bazı

alayların faal desteğinden ve Baltık Filosu denizcilerinin yardımından da yararlanmaktaydılar. Bununla birlikte kıtalarının büyük parçasını Kızıl Muhafızlar meydana getirmekteydi. Bu kuruluşun kökü 1917 Şubat'ına, ya da hiç değilse yeni rejimin ilk günlerine kadar dayanır. Çarlığın devrimleştireceği sonuçlanan olaylar sırasında başkentteki işçiler birçok silâh ele geçirmişler; ortalık yatıştıktan sonra silâhların çoğu bunların ellerinde kalmıştı. Böylece Petrograd şehri bir milise sahip oldu ki, işçi birlikleri de buna katılmış bulunmaktaydılar. Buna benzer olaylar Rusya'nın birçok sanayi merkezlerinde de görüldü ve burjuvazide kaygı uyandırmaktan geri kalmadı. Kızıl Muhafızların çekirdeği böylece ortaya çıkıp gelişti. Bu gelişme belirli bir plâna uygun olarak değil de, olayların gidişini denetlemeğe ya da sadece kendi çıkarlarını korumağa çalışan silâhlı işçilerin burada giriştikleri teşebbüslerin bir sonucu olarak meydana gelmişti. Bunlar kimi zaman ekonomik baltalama hareketleriyle suçlanan patronlara çatıyorlar, kimi zaman proleter göstericilerin çevrelerini sarıyorlar, ya da —sık sık olduğu gibi— yapabilecekleri savaşlara hazırlanmak için talim yapmakla yetiniyorlardı. Kornilov'un baskaldırması, yeni yeni kurulan Kızıl Muhafızlara büyük bir hamle kazandırdı. Fakat asıl Petrograd'da, bolşeviklerin Sovyette çoğunluğu ele geçirmeleri üzerinedir ki, silâhlanmış ya da silâhlanmak isteyen işçiler için artan imkânlar ve daha büyük bir örgütlenme özgürlüğü ortaya çıktı.

Ayaklanmadan önceki haftalarda binlerce işçi askerî eğitimcilerin yönetiminde, fabrikalarda talim yapıyorlardı. Onlara büyük miktarda silâh verme sorumluluğunu da Devrim Askerî Komitesi kendi üzerine almıştı. Sonunda, Temmuz'da ancak on bin kadar mevcudu olan Kızıl Muhafız Örgütü, ayaklanmadan az önce yirmi bin kişi kadar toplamış bulunmaktaydı. O sırada bu örgüt oldukça düzgün bir hale gelmişti. 400-600 mevcutlu her taburun üç bölüğü, her bölüğün üç takımı, her takımın dört mangası vardı. Kızıl Muhafızların ellerinde ayrıca teknisyenlerden, ağır makinecilerden, sedyecilerden, haberleşme birliklerinden kurulu özel kollar da bulunmaktaydı. Kızıl muhafızlar gönüllülük ilkesine göre toplanmaktaydılar, ama kolektif bir gönüllülüktü bu: Her işçinin kendisi değil de, bir fabrikanın komitesi Kızıl muhafız kıtasına girilip girilmeyeceği konusunda karar

veriyordu. Muhafızlar gerek silâhlı hizmetleri, gerek çalıştıkları zaman için para almaktaydılar ama, fabrikadaki işlerini yapmağa da devam ediyorlardı. Subayların atanmaları prensip olarak birlikler tarafından seçilme esasına göre yapıyordu, ama aslında bunlar, çoğu zaman, fabrikaların komiteleri tarafından atanmaktaydı. Kızıl Muhafızların saflarında çok sıkı bir disiplin hüküm sürmekteydi. Üyelerinin işledikleri suçlar "yoldaş jürileri"nce yargılanmaktaydı ama, bütün buyrukların tartışmasız yerine getirilmesi de gerekmekteydi. Silâhların hizmet dışında ve özel izin alınmaksızın kullanılması suç sayılıyordu. Bu yüzden de, ayaklanma günlerinde karşılaşılan üzücü aşırılıkların sayısı çok sınırlı oldu.

Devrim Askeri Komitesiyle Kızıl Muhafızların, ayaklanmanın kurmayını ve mızrağın uc demirini meydana getirmelerine karşılık bolşevik partisiyle Petrograd Sovyeti, fabrika komiteleri ve Garnizon Daimî Konferansı bunun başlıca politik organlarıydı. Fabrika komiteleri uzun süredir öncü işçilerin denetiminde bulunmaktaydılar. Aylardan beri bolşeviklerin bellibaş kale si haline gelmişlerdi hattâ. Temmuz'daki tenkil hareketi bile onları buradan söktüp atamamıştı. Garnizon Daimî Konferansına gelince bu, ayaklanmanın hazırlanış sırasında ortaya çıktı ve çabucak asker Sovyetlerinin yerini alıverdi: Bu Sovyetler kuruluşlarından beri menşeviklerin, özellikle devrimci sosyalistlerin ellerindeydi çünkü. Garnizon Daimî Konferansı ılımlı sosyalistlerle bolşevikler arasında kısa bir çekişmeye sahne oldu ama, Petrograd'ın elektrikli havasında bolşeviklerin zaferi kazanacakları muhakkaktı, nitekim bu, kolayca elde edildi. Garnizon mitinglerinde bolşevik hatiplerin her kürsüye çıkışı bir zafer gösterisi halini alıyordu. Oysa, menşeviklerin ve devrimci sosyalistlerin en gözde temsilcileri bile kendilerine dinleyici bulamıyorlardı artık. Gerçi bütün garnizon bolşeviklerden yana değildi ama, bunlar, başkentteki alayların "iyicil tarafsızlık"larına güvenebilecek durumdaydılar hiç değilse. Fakat aslı aranırsa bunların hiçbirisi—ki önemli olan da buydu— Geçici Hükümetin varlığını korumak için serçe parmağını dahi kılmadmağa niyetli değildi ve asıl önemli olan da buydu.

Bolşeviklerin ellerinde bulunan kuvvetler bunlardı işte. Fakat kusurları da vardı ve çok sayıdaydı. Troçki, Kızıl Muhafızların örgütlenişinden sözederken üyelerinden çoğunun

"kötü hazırlanmış olduklarını, irtibat işlerinin iyi yürümediğini, beslenme işlerinin de yolunda gitmediğini" kabul ediyordu. Fakat politik dövüşte ya da askerî savaşta ne güc vardır ne güçsüzlük. Bunlarda güc oranları vardır ancak, bunların terimleri arasındaki kıyaslama da karşılıklı hasımların güçlü ya da güçsüz oldukları anlamına gelir. Buna göre, devrimci proletaryanın az-çok gizli olarak hazırladığı saldırıya karşı koymak için, Geçici Hükümetin elinde ne gib silâhlar vardı?

Başkentte ve onun hemen yakınındaki dolaylarda bulunan askerî okulların öğrencileri, yani "junker"ler bolşeviklere karşı çok derin düşmanlık duyguları besliyorlardı. Hükümet üç kazak alayına, bir otomobil taburuna ve bir zirhlı otomobil tümenine de güvenebileceğini sanmaktaydı. Ayrıca bir tabur da kadın asker vardı ama Haziran'daki saldırı bunların savaşkanlık derecelerinin çok düşük olduğunu göstermiş bulunmaktaydı. İşin gerisi için de resmî makamlar Petrograd'daki bütün kargaşalıkları bastırmak üzere cephedeki kıtalara başvurmak kararındaydılar. En çok eksikliği duyulan, askerî imkânlar değildi de bunları kullanma azmi ve sözünü dinletebilme kudretiydi. Harekâtın cereyan tarzı bolşeviklerin saflarında bazı zayıf yanlar bulunduğunu ortaya çıkaracaktı. Karşılarında enerjik, ya da sadece derli-toplu bir kumanda heyeti ve savaşma azmi bulmuş olsalardı, bu zayıf yanlar onlara zararlı olabilirdi.

Fakat Ekim ayının son günlerinde bakanlarda politikanın yerini palavracılık aldı. Bu konuda ise kimse Kerenski ile başa çıkamazdı. Bu bakımdan bütün söylenenler birbirini tutmaktadır: Geçici Hükümetin başkanı herkese: "Bolşeviklerin girişecekleri işi başarmaları ihtimali o kadar zayıf ki, bu ayaklanma hareketi Lenin'in muhakkak ki sonu demek olacak galiba," diyordu. Sir George Buchanan'a da: "Tek dileğim şu: Ayaklansınlar. O zaman ezeceğim onları," demişti. K. D. partisinden Nabokov'a da aynı ağzı kullanıyor: "Şu ayaklanmaya bir başlasalar, diye Tanrıya yalvaracağım nerdeyse. Ellimde, bana gerektiğinden fazla kuvvet var. Kesin olarak yenilecekler," diyordu. General Dukhonin'e: "Bu iş bensiz bile yapılabilir hattâ, her şey ayarlandı çünkü," demişti hattâ. Gerçekten, kurduğu rejimin alınyazısı başkentte belli olurken, Kerenski saltanatının son günlerini genel karargâhta geçirdi. Petrograd'da bir direnme merkezi

yoktu. Sonradan olup bitenlerin de göstereceği gibi, Geçici Hükümet boşlukta kalmıştı. Kerenski'nin yaptığı son demeciler de tam kendisine ve temsil ettiği rejime yarayacak şeylerdi. Ön-parlamentoda olayların aldığı yön üzerine kaygılanan üyeler kendisini sorguya çekince tunturaklı bir edayla: "Şunu söylemeliyim ki, Geçici Hükümetin bütün plânlardan haberi vardır ve paniğe kapılmak için ortada hiçbir neden bulunmadığı düşüncesindedir."

Birçok muhafazakârlar da bu düşüncedediler. Prens Trubeçkoy, örneğin, "nekahat belirtilerinin ortaya çıktığı" düşüncesindeydi. "Bolşevikliğin genişleyip yayılması da bunlardan biriydi. "Ortada bulunan her şey yıkılıyor, ancak sıhhatli olanlar ve ölmüş, kanlı-irini bir yığın kalıyor"du. "Bu yığın bolşeviklikti ve ölüyordu gerçekten." 13 Ekim 1917 de söylenen sözler bunlardı işte. İki hafta sonra bolşevikliğin "ölmüş, kanlı-irini" yığını iktidara geçmiş bulunuyordu. Bu kadar iyimserliğin, körlüğü andırır bir yanı vardı. Fakat büsbütün de mazeretsiz değildi hani. Lenin'in partisini bu gibiler hınçlı, öfkeli bir sürüden, ya da pek pek, derli-toplu iş görmekten âciz aşırı demagoglardan başka türlü görmüyorlardı. Bu partinin iktidarı ele geçireceği düşüncesi ise bu fikirde olanlara saçma görünmeğe devam etmekteydi. İşte bu konuda, K. D. partisinin gazetesi olan *Reç*'in 1917 Eylül'ünün sonunda yazdıkları: "... Bütün ateşli lâflarına, palavralarına, güven gösterilerine rağmen bolşeviklerin yığıtlığı, birkaç mütaassıbın dışında, boş lâkırdı olarak kalmaktadır. "Bütün iktidarı" ele geçirmeğe kendi başlarına kalkışamazlar. Tam anlamıyla bozucu, yıkıcı kimselerdir, aslında hepsi korkaktır, kara-cahil olduklarını, şimdiki başarılarının geçici olduğunu hepsi de vicdanlarının derinliklerinde pekâlâ bilirler... Mizağları bakımından sorunsuz, metodlarıyla usulleri bakımından anarşist olduklarından, kendilerini ancak politik düşüncenin eğilimlerinden—yahut daha açık söyleyelim—sapınçlarından biri olarak görebilirler."

Sukhanov gibi kimi solcu menşevikler, bolşevik propagandasının başarılarını burjuva gözlemcilerden çok daha iyi fark ediyorlar; bunların büyük işlerde olduğu gibi, küçüklüklerinde de yorulmaksızın didinmelerinin yığınlarda, bir bilincin uyanmasına yol açtığını kabul ediyorlardı. Bununla birlikte yine bu menşevikler bolşeviklerin, meziyetlerine rağmen,

men, politik yargıdan iyice yoksun olduklarına inanmaktaydılar. Genellikle onlardan beklenen şey ateşli nutuklar çekmek, zehirli gammazlıklar yapmak, başları sıkışınca yığın gösterileri düzenlemektir. Temmuz ayında olup bitenler de burjuvazi için güven verici değil miydi? Bu olayla gözleri bağlanmış olan burjuvazi, bolşeviklerce hazırlanan hareketin yine böyle bir biçim alacağını sanıyordu. Petrograd'da, "Temmuz'daki devrim günleri"nin benzerinin 17 Ekim'de tekrarlanacağı söylentisi dolaştı. Oysa hiçbir şey olmadı o gün. Bunun üzerine başka söylentiler dolaştı, hareketin 20 Ekim'e ertelendiği söylenildi. Fakat o gün de gürültüsüz patırdısız gelip geçti. Kaygı yatıştı. Bununla birlikte, kimi çevrelerde burjuvazinin duyduğu ferahlığa az-çok hayal kırıklığı da karışmaktaydı: Aşağı yukarı her yerde, bolşeviklerle bir daşma olsun isteniyordu çünkü.

Reç gazetesinin yukarıda anılan yazısında, örneğin, şöyle bir düşünce vardı: "Bolşeviklikten uzun yıllar için kurtulmanın, onu gözden düşürmenin en iyi çaresi, ülkenin kaderini onun şeflerine teslim etmektir." Ayaklanma hareketinin başlayışından dört gün önce aynı *Reç* gazetesi: "Bolşevikler böyle bir maceraya atılırlarsa kolayca ezilirler," diye fikir yürütmüyor muydu? Liberal kimseler de özel konuşmalar sırasında benzeri düşünceleri ileri sürüyorlardı. John Reed, K. D. partisinde sözü çok geçen bir Akademi üyesine rastlamış, o da çok anlamlı sırlar öğrenmişti ondan. Adam bolşeviklerden söz ederken gülerken omuz silkinmiş: "Bir sürü budala, aşağılık herifler onlar," demişti. "Cesaret edemezler, etseler bile çabucak ortadan siliniverirler."

Sağ kanad sosyalistleri daha az palavracı bir tavır takınmışlardı. Bolşevikler iktidarı ele almağa kalkıştırlarsa bundan zararlı çıkacaklarını devrimci sosyalistlerle menşevikler olduklarını biliyorlardı. Girişilecek işin başarı kazanması, adamakıllı gözden düşen ilımlı sol kanadın zararına olarak, aşırı sol kanadın zaferi demek olacaktı. Başarısızlığa uğraması ise, tersine, karşı-devrimin zaferi demek olacaktı ki, Çernov'ların, Dan'ların, Çeretelli'lerin bundan hiçbir şey, hattâ hoşgörü dahi beklemedikleri yoktu. Onun için gazeteleri boyunca proletaryayı uyarıp kulağını büküyor, herhangi bir saldırının, yanısıra sefaletler, yıkıntılarla birlikte, iç savaşın başlaması anlamına geleceğine onları inandırmaya çalışıyordu. Maksim Gorki'nin çevresine toplanmış olan

solcu sosyalistler de aynı ağız kullanıyorlar; Lenincileri, kendilerine yorulan ayaklanma niyetlerini yalanlamağa çağırıyorlardı.

Bolşevik saldırısının arifesinde politik çevrelerin gösterdikleri tepkiler, işte bunlardı. Bunlar arasında o kadar çok gözden düşmüş kimse, halkın sevmediği o kadar çok kurulus vardı ki, bunların korkuları ya da umudları, terazinin kefesinde hiç de ağır basmamaktaydı. Üstelik bunların zayıflığı, düşünceleriyle yapıp ettiklerinin olayların akışına gerçek bir etkide bulunmasını da önlemekteydi. Fakat başkentteki yığınların, işçilerle askerlerin duyguları nelerdi? Bunların hareketi faal olarak desteklemeleri değilse bile, pasif kalarak buna yakınlık göstermeleri dahi sonucu belli edebilirdi. Bunların eğilimleri, güz başlangıcında Petrograd'da hüküm sürmekte olan toplumsal havaya bağlıydı tabii. Buradaki sefalet, birkaç imtiyazlının yararlanmağa devam ettiği saygısızca lüksle çelişme halinde olduğundan, herkes buna daha güç katlanıyordu.

Fırımlarla bakkalların önünde kuyruklar uzayıp gider, tayınlar azalır, odun kıtlığı yaklaşan kışı büsbütün kaygı verici hale sokarken, zenginler refah içinde yüzüyorlardı. John Reed "memur esleri"nin çay içmek için öğleden sonra yaptıkları toplantıları anlatıyor: "Herbirinin mansyonu içinde pırlantalarla süslü altın, ya da gümüş bir küçük şeker kutusu ile yarım francala vardı," diyordu. Fakat bu hanımlar şehrin sık lokantalarını dolduran muhtekirlerin, istifçilerin yanında hemen hemen birer yoksul durumundaydılar. Jules Destrée bize bunun canlı bir tasvirini bırakmıştır. Az görülür cinsten bir tanrı bu. Belçikalı bir sosyalist yöneticiydi. Savaştan önce partisinin "sabırsız" kanadındandı. Mesleği avukatlık olduğundan, proleter yığınlarının doğrudan doğruya harekete geçmeleri gerektiği görüşünü savunmuştu. Savaş başlayınca ateşli bir yurtsever kılığına bürünmüş; sovenliğin çekilci yanlarına kendini herkesten çok kaptırmış; barışçıları hor görüp küçümsemiş, tarafsızları da özgürlük uğrundağı coşturucu savaşa katılmağa çağırmıştı. Hükümeti kendisini Geçici Hükümete büyükelçi göndermiş; o da Petrograd'a bu hükümetin can çekişmesini izlemek için tam zamanında gelmişti. Sanattan, güzellikten hoşlanan bir mi-zaca sahip olduğundan, politik inançlarını da değiştirmiş bulunduğundan, kibarlarla düşüp kalkmak eğilimindeydi.

Böylece Rus başkentinin en iyi yenilip içilen çevrelerini dolaşmak fırsatını bulmuş, gördüklerini şöyle anlatmıştı: "Genç subaylar bu lokantalarda, çok yüksek sesle gülen sık kadınlarla oturup yemek yiyorlardı. Bol ışıklarda bir şenlik, bir aldırılmazlık havası vardı. Savaşı, açlığı, devrimi unuttu-yordu burada insan. Bunların uyandıracığı kaygıyı daha iyi yoketmek için, oynak bir orkestra, aşk ve neşe dolu havalar çalıyordu."

Beri yandan, Reed'in anlattığına göre de "taşralı hanım kızlar Fransız dilini ve şarkı söylemeği öğrenmek için baş-kente geliyorlardı." İki âlem yanyanaydı ve birbirinden habersiz görünüyordu ama, bunca çelişmeyle bunca haksızlık; birilerinin hemen hemen umudsuzca aldırılmazlığı; daha çok sayıdaki öbürlerinin göze batan sefaleti; yığınlara almyazı-larının düzeleceği umudunu veren bir yol seçmekte sorumlu politikaçıların gösterdikleri beceriksizlik ve son olarak da şehirde hüküm süren devrim havası... bütün bunlar kaçınılmaz olarak, toplum hayatının bütünüyle altüst olmasına, disiplinin gevşemesine, şüpheli kimselerin ve —daha sis-tematik olanların geleceğini haber veren— ilk sarsıntıların ortaya çıkmasına yol açıyordu. Bir toplumun yıkılmakta ol-duğu, anarşinin yayılmasından belli olmaktaydı. Bu yayılış da gizliden gizliye, yeni bir âlemin kuruluşunu hazırlıyordu. Bununla birlikte, o an için düzensizlik tam ve topyekün gö-rünmekteydi. John Reed'in anlattığına göre: "Yoldan gelip geçenler o kadar sık saldırıya uğruyorlardı ki, yan sokak-lara girmek tehlikeliydi. Sadovaya'da bir öğlesonu, birkaç yüz kişilik bir kalabalık gördüm. Hırsızlık yaparken suçus-tü yakalanan bir askerî sille tokat dövüyorlardı. Ekmek, süt bulmak için kuyruğa girmiş, soğuktan çeneleri zangırdayan kadınların çevresinde ne idükleri belirsiz kimseler dolaşiyor, kulaklarına: "Yahudiler bütün yiyecek stoklarını toplayıp istif etmişler. Halk acından ölüren Sovyetlerdeki üyelerin bir eli yağda bir eli balda," diye fıslıyorlardı." Beri yanda da "güneşin batışından tanyerinin ağarışına kadar kutüpler-de harıl harıl kumar oynanıyor, şampanya su gibi akıyor, ortaya konan kumar paraları yirmi bin rubleyi buluyordu. Şehrin ortasındaki sokaklarla kahveler, mücevherler takıp lüks kürklerle giymiş kötü kadınlarla dolup taşmaktaydı."

Bu, kibar mahallelerde böyleydi. Buralar Fransızca ak-sanları ve seslerinin kibarlığı ile uğraşan hanım kızları çek-

meğe devam ediyordu. Fakat kenar mahalleler halkı ne diyor, ne düşünüyordu? Kendi sesini duyurmak için bir kez daha şehrin ortasına gitmek kararında mıydı?

Tarafsız değilse de her zaman dikkatli bir gözlemci olan Sukhanov'a göre "hava, tümü bakımından, bolşevikler için adamakıllı elverişliydi. Fakat ayaklanma hareketi bakımından bir gevşeklik, bir çekingenlik vardı ortada." Devrimci sosyalist Savinkov da ordu bakımından buna benzer bir sonuca varıyor: "Askerlerin düşünceleri epey belirli tarzda bolşeviklerden yanaydı," diyordu. "Fakat bolşeviklikler pasifti, hiçbirinde de silâhı ele alıp harekete geçme eğilimi yoktu." Bolşevikler ise yığınların ne gibi bir düşünce eğilimindediklerini iyice anhyabilmek için, daha yukarıda sözü geçen, Merkez Komitesinin 16 Ekim toplantısında, "temeldeki işçiler"le sıkı temas halinde olan birçok mücadelecî unsurları çağırmışlardı. Herbiri sırayla gelip başkentin çeşitli kesimlerindeki işçi yığınlarında hüküm süren havayı anlattı. Gözlemler çelişik değilse bile çok değişti: "Savaşçı ruh yok"; "Bir hareket başlarsa halk yığınları bizi destekliyecek"; "Halk yığınlarının gözüpek"; "Harekete geçme azmi yok"; "Durum bolşeviklere elverişli bir gidiş aldı"; "İşlerimiz kötü gidiyor"; "Bekleme havası var"; "Yer yer kuşku görülüyor"... gibi. Petrograd dolayları çok ateşli ve sabırsız görünüyor ama, başkentin içinde durum oldukça karışık bir haldeydi. Beri yandan, garnizonda hüküm süren ruh haliyle ilgili raporlar da şüpheli olmaktan geri kalmıyordu: "Maneviyat çökük ama, bolşevik nüfuzu güçlü," diyorlardı. Buna karşılık Kronstadt'da, "savaşçılık bakımından, garnizonun metelik etmediği" ileri sürülüyordu. Sendikacıların düşündükleri ile ilgili olarak verilen haberler de, "özellikle işden çıkarılma korkusu yüzünden" bunların bir şeyler umarak beklemekte olduklarını bildirmekteydi.

Bununla birlikte, daha iyimser sözlerin söylendiği de oldu: "Halk yığınları şevkle, heyecanla silâha sarılıyorlar"; "Petrograd proletaryası silâhlı olsaydı çoktan sokaklara dökülecekti"; "İktidarı ele geçirmesek orduyla donanma bizden yüz çevirir belki"... gibi. Çeşitli yerlerde de anarşistlerle anarşist-sendikacıların az-çok ilerleme kaydettikleri görülmekteydi ki bunlar, geleneksel olarak, bolşeviklerin solda yer almış bulunmaktaydılar.

Bütün bu verileri noktası noktasına doğru saymak müm-

kün değildir tabii. Kamu oyu olaylarının incelenip yorumlanması o sıralarda her zamankinden çok bilimsel bir işlemin halindedir. O günün şartları da bu inceleme ve yorumlama işleminin elifi elifine doğru olduğunu garanti etmeğe engel oluyordu. Ayrıca halk yığınlarının coşkunluğu ve kararlılığı, hareketten önceki duygular değildir. Çoğu zaman harekete geçiş bunları yaratır ve patlak vermelerine yol açar ama, zeminin buna elverişli olması şartıyla. Bir grevin arifesinde işçilerden, bir ayaklanmanın arifesinde isyancılardan, daha genel olarak da toplumsal bir facia başlamadan önce onda rol alacak olanlardan fikirlerini sormak aynı zamanda umudlarla kaygıları, harekete geçme isteğiyle çekingelikleri, kuskularla sabırsızlığı ve amacın ne kadar esaslı olduğunu bilmenin yarattığı endişeyi ortaya çıkarır. İşte Ekim savaşı yaklaşırken de proleterlerin saflarında bütün bunlar bulunmaktaydı.

Bilimesi gereken nokta, başlıca bolşevik yöneticilerinin bu incelemenden ne gibi sonuçlar çıkardıklarıydı. Çok ihtiyatlı olan, ileride de Devlet başkanlığına eşit bir göreve geçecek bulunan Sverdlov, şöyle diyordu: "Biz çoğunluğun bizden yana olmadığını düşünmek zorunda değiliz; şimdilik bizden yana değil ama, daha ileriye de gitmiyor." Troçki de her şey olup bittikten sonra şöyle bir yargıda bulunuyordu: "Petrograd proletaryasında, çok uzun zaman beklemiş olmaktan ileri gelen bir bezginlik vardı. Herkes bolşeviklerden bile umudu kesmeğe başlıyordu: Onlar da mı hayal kırıklığı yaratacaklardı?" Son olarak Lenin şunları söylemekteydi: "Gittikçe artan bir gevşekliğin, bir aldırmaçlığın belirtileri var. Eunun nedeni de açık. Bu, K. D. lerle yordakçılarının bağıra çağıra söyledikleri gibi, devrimin bir gerileyişi değil de verilen kararlara, yapılan seçimlere beslenen inancın azalışı."

Partisini engelin önüne kadar getirmiş olan adam işte böyle konuşuyordu. Proletarya onun peşinden gelecek miydi? İşçi sınıfının hangi bölümü harekete doğrudan doğruya katılacaktı? Sağ kanadın direnişi güçlü olacak mıydı? Bütün bu konularda kafa yorulabilir, hesaplar, kurgular yapılabilir, başarı ve başarısızlık ihtimalleri ölçülüp tartılabilir. Son bir Marksçı tepkeyle insan, devrimin Rusya da ve dün-

yadaki stratejisi üzerinde kendini sorguya çekebilirdi. Fakat bu sorgu-suallerin sırası değildi artık. Bir gün Lenin, Goethe'nin bir sözünü tekrarlayarak: "Teori kurşunidir dostum, ama hayatın ebedî ağacı yeşildir," demişti. Petrograd'da kışın eşğinde, ayaklanmanın arifesinde herkes teoriyi unuttu. Hayat ağacı alev alev yanmağa başladı.

IX

İKTİDARA GEÇİŞ

Petrograd'da 22 Ekim pazar gününün çelişik bir niteliği oldu: Burada yapılan büyük gösteriler sükunet içinde sona erdi. Fakat 21-22 Ekim gecesi olup biten daha az gözahıcı olaylar, aşında ve herkesten habersiz olarak, ayaklanmanın başlangıcı oldular. Aşırı sol kanad bu pazarın, Sovyetin günü olacağını haber vermişti. Bu vesileyle yapılan birçok gösterilerin hem işçilerin coşkunluğunu güçlendirmek, hem de çok yakında kullanılacak epeyce para toplanmasını sağlamak gibi çifte bir faydası oldu. Öte yandan, dinsel topluluklarla işbirliği yapan sağcı kuruluşlar da muazzam bir dini alayı şehrin sokaklarında dolıştırdılar. Kargaşalıklar olmasından çekiniliyordu. Olmadı, burjuvazinin içine de güven geldi.

Gelmemesine de hiçbir neden yoktu. Gerçekten, cumartesiye pazara bağliyan gece Petrograd Sovyetinin Devrim Askeri Komitesinden bir delegasyon, garnizon komutanı Albay Polkovnikov'a gitmiş: "Bundan sonra askerî yönetimin her kararı komitenin komiserlerince de onaylanıp imzalanacaktır," demişti. Böyle bir onay olmadıkça, garnizon komutanının buyrukları yerine getirilmeyecekti. Albay: "Ben Petrograd Sovyetinin yetkisini tanımıyorum, kendi hesabıma da onun vasiliği altına giremem," diye karşılık vermişti. Sovyetin —yani bolşeviklerin— cevabı, 22 Ekim pazar günü, garnizonun askerlerine hitabeden bir bildiri biçimine büründü. Devrim Askeri Komitesi bunda "kurmay heyetinin devrimci garnizonla bağları kopardığını" ve böyle yaparak "doğrudan doğruya devrime karşı olan kuvvetlerin âleti haline geldiğini" bildiriyordu. Komite ayrıca "Devrim Askeri Komitesinin de imzasını taşımadıkça, garnizona verilecek hiçbir emrin geçerli olmayacağını" da tekrarlıyor ve "devrimin tehlikede olduğunu bildirerek son buluyordu.

Aynı gün albay Polkovnikov bir toplantı düzenliyerek

anlaşmazlığı gidermeğe çalıştı. Toplantıya askeri temsilcilerle Petrograd Sovyetinin bir heyeti de çağırılmıştı. Bolşeviklerin gönderdikleri temsilci, Devrim Askeri Komitesi kararının geri alınmayacağını söylemekle yetindi. Ordu —dolayısıyla Geçici Hükümet— ile Sovyet arasındaki bu anlaşmazlık önemsiz görünebilirdi. Şimdiye değin çok görülmüş olan ve kökünü de, bolşeviklerin kaydettikleri ilerlemelerin yeniden ortaya çıkarmış olduğu, şu ikil iktidardan olan olayların bir yenisi değil miydi? Bu sefer de her şeyin iki tarafı memnun edecek bir uzlaşmayla biteceği umulamaz mıydı? Buna inanmak için Lenin'le arkadaşlarının tasarıları üzerinde hiçbir bilgi sahibi olmamak gerekti: Onlar için uzlaşma yolu kesin olarak kapanmış bulunuyordu çünkü. 23 Ekim pazartesi günü yeni görüşmeler yapılması için çaba harcandı. İlimli sosyalistler bolşeviklere, eğer tutumlarını yumuşatmağa razı olurlar ve isteklerini Petrograd garnizonu komutanına zorla kabul ettirmekten vazgeçerlerse bir takım ufak-tefek tâvizler vereceklerini vaadtiler. Bu görüşmeler uzayıp gittiği için Geçici Hükümet bunları kesti ve Komiteden, bir gün önce yayınladığı bildiriye yürürlükten kaldırmasını istedi. Bunu söyledikten sonra da harekete geçti.

AYAKLANMA BAŞLIYOR

Fakat bunu da usulünce yaptı. 23 Ekim akşamı başkente elinin altında bulunan bütün kuvvetleri tophiyabilir ve bolşevik yönetimini vurabilirdi. Fakat hükümetin kitabında bu kadar sert davranmak diye bir şey yoktu. Albay Polkovnikov'un aracılığı ile "birliklerin her türlü örgütlerden gelebilecek bütün "emirleri yerine getirmelerini kesin olarak" yasaklamakla yetindi. Ayrıca "Petrograd Sovyetinin bütün komiserlerini işbaşından uzaklaştırmağa" ve "bütün kanunsuz eylemler üzerinde hemen bir soruşturma açmağa ve bunları işliyenler hakkında adli kovuşturmada bulunmağa" karar verdi. Aynı zamanda Petrograd askeri okullarını âlarm haline geçirdi ve başkent dolaylarında konaklamakta olan askeri birliklere hemen şehre gelmelerini emretti. Fakat bakanların gerçekten olaylara hâkim olmaları ve askerlere kumanda edebilmeleri de gerekiyordu. Oysa askerler artık emir dinlemiyorlardı: kurmay heyetleri hükümetin di-

rektiflerini tekrarlayıp Petrograd üzerine yürüyüş emri veriyorlardı ama, birçok asker komiteleri Petrograd Sovyetine bağlıklarını bildiren karar suretleri kabul ediyorlardı. Beri yandan demiryolu işçileri de tıpkı Kornilov'un darbe teşebbüsünde yapmış oldukları gibi, askeri birliklerin ilerlemelerini güçleştirmek için harekete geçmişlerdi. Sonunda da düzen kuvvetlerinin faaliyetleri çok sınırlı kaldı.

Bunların tam listesi şundan ibaretti: 23 Ekim'li 24 e bağliyan gece Harb Okulu öğrencilerinden küçük bir grup *Kabogı Pat* ve *Soldat* adlı bolşevik gazetelerinin idarehanelerine giderek buraları mühürledi ve birkaç bin sayıya ekoydu. Kafaya nişan alacak yerde Geçici Hükümet, ayaklanma mekanizmasının ikinci derecede bir organını vurmıştu. Bununla birlikte, bu davranış önemliydi: Harekâta teşebbüsü Kerenski ele almıştı. Çarpışma başlamış bulunuyordu.

Kafa ise başka yerdeydi: Bolşevik genelkurmayı Smolny Enstitüsü'nde toplanmış bulunuyordu. Soyuz ailelerin kızlarına mahsus bu eski öğretim kurumu üç aydır Sovyet kurumunun merkezi haline gelmişti. Eski sınıflar, büro haline sokulmuştu. Büyük konferans salonu da Sovyetin genel kurul toplantıları için kullanılıyordu. İlimli sosyalistlerden meydana gelen Merkez Yürütüm Komitesi yöneticileriyle, bolşeviklerden yana geçen Sovyetin yöneticileri Smolny'de bir arada bulunmaktaydılar. İlimli sosyalistlerin faaliyetleri azalıırken, ötekilerinki gittikçe daha sortleşiyordu. Başkentin Sovyeti burada hemen her an toplantı halindeydi. John Reed in de anlattığı gibi "delegeler uykudan yere yuvarlanıyorlar, sonra tartışmalara katılmak için yine ayağa kalkıyorlardı." Fakat burada yalnız tartışmayla yetinilmiyordu. Devrim Askeri Komitesinin başları ayaklanma plânlarını son bir defa daha gözden geçiriyorlardı. Buna göre iktidarı alış 24 Ekim'li 25 e bağliyan gece olup bitecek ve bunu özellikle isyancı kuvvetlerin öncülere başaracakları: Baltık donanmasının denizcileri Finlandiya garında trenden inerek işçi mahallelerindeki Kızıl Muhafızlarla birleşeceklerdi. Savaş kabiliyetleri daha az olan kıtalar başkentin stratejik merkezlerini ele geçirirlerken, denizcilerle Kızıl Muhafızlar Kışlık Saraya yürüyerek orada Geçici Hükümet üyelerini tutuklayacaklardı. Hükümetin bolşevik gazetelere yaptığı saldırı bu tasarıları bozan unsurlardan biri olmuş, bunların uy-

gulanmasını erkene aldırması, bitişini de yirmi dört saat geciktirmişti.

Devrim Askeri Komitesi için en önemli görevlerden biri kiminin desteğini sağlamak, kiminin iyicil bir tarafsızlık takınmasını elde etmek için garnizondaki alaylarla bağlantı kurmak, bunu sürdürmek ya da iyileştirmektir. Bu konuda bolşeviklerin çalışmaları, özellikle ayaklandırmaktan ibaretti ve politik propaganda ile askeri başkaldırmayı birleştiren bağın sıkılığını gösteriyordu. Derken, 23 Ekim günü bolşevik yöneticiler Petro ve Pavel kalesindeki garnizonun, Devrim Askeri Komitesinin yetkisini tanımağa yanaşmadığını öğrendiler. Kalenin stratejik önemi dolayısıyla olay, çok vahim bir hal alabiliirdi: Neva nehrinin öbür kıyısındaki Kışık Saray, kaledeki toplanan ateş alanı içindeydi çünkü. Komitenin sekreteri Antonov-Ovseenko kaleye devrimci bir tabur sokulmasını öne sürdü: Bu tabur garnizonu silâhsızlandırarak onun yerine kendisi geçecekti. Fakat bu işlemin tehlikesi karşısında Troçki, zaten denenmiş olan politik kıskırtma usulü ile yetinilmesini öğütledi. Kaleye kendisi gitti, bütün askerlerin bir araya toplanmasını istedi. Onlara bir söylev verdi, zihinlerini çeldi ve bir karar suretini kabul etmeleri için kandırdı: Askerler bunda Geçici Hükümeti devirmeğe azimli olduklarını bildiriyorlardı. Böylece kale düşmüş, ona bağlı olan ve içinde yüz bin kadar tüfek bulunan silâh deposu da ele geçirilmişti.

Bu, işlerin değişini başka yöne çeviren bir olaydan çok daha fazla şeydir. Ve böyle oluşu da yalnız Ekim ayaklanmasının değil, bütün devrimin temel yönlerinden birini özetlemektedir. Başarı kazanışı, ustalıklı bir askeri stratejinin sonucu değildi. Özellikle ileri götürülmüş bir silâhlanma çabasını iyi bir şekilde sonuçlandırmış da değildi. Olup bitiş boyunca ortaya koyduğu örgütlenme eksiklikleri, bütün gözlemcileri şaşırttı. İktidarın ele geçirilmesi ise askeri bir girişimden çok *politik* bir safha oldu. Onu meydana getiren nesnelere gizli birtakım komploların Makyavel'e yaraşan fesat hareketlerinin değil de bundan çok daha fazla, binlerce kandırıp inandırma, kendi inançlarını başkalarına aşılama çabasının sonucu oldu: Bu çabalar bıkılıp usanmadan tekrarlandı, boyuna yenilendi ve durmadan, dinlenilmeden defalarca bir daha, bir daha yapıldı. Daha sert bir harekete girişme eğilimine yanaşmıyarak, Petro ve Pavel kalesine

silâhsız giderek, orada askerleri devrimden yana ederek Troçki, gerçek bir devrimciye yaraşan —1917 usulü— bir iş yaptı: Fesatçı gibi değil savcı gibi, asker gibi değil avukat gibi, saldırganı gibi değil kışkırtıcı gibi davrandı.

Ertesi 24 Ekim günü yine Troçki ile Devrim Askeri Komitesindeki arkadaşları, Bolşevik basınevlerinin mühürlenmiş haber alınca buna hemen, bir Kızıl Muhafız devriyesi göndererek karşılık verdiler. Devriye, basınevlerini geri aldı, böylece ayaklanma hareketinin başlangıcı da öne alınmış oldu. Birkaç saat sonra bolşevik gazeteler makineden çıkmaktaydı. Aynı saatte Devrim Askeri Komitesi hükümetin "kuvvet darbesi" yaptığını bildiriyor ve başkentini bütün alaylarına yolladığı bir telgrafta şu kararını bildiriyordu: "Alayı savaşa hazır duruma koyup vereceğimiz emirleri bekleyiniz."

Bunlar olup bitirken Geçici Hükümet ne yapıyordu? Bütün üyeleri Kışık Sarayda, Kerenski'nin başkanlığında toplanmışlardı. Başbakan, bolşevik liderlerin hemen tutuklanmasını istedi, Adalet bakanı da kendisini destekledi. Bu tedbir arkadaşlarına aşırı derecede atakça ya da mevsimsiz göründü. Bir gün önce Kuzey cephesiyle Petrograd bölgesinde bulunan kitalara gönderilen emir yenilendi. Bunlara başkentte hayatî ihtiyaç vardı çünkü. Bu arada devrimci mürettebatın elinde bulunan "Zarya (Şafak)" kruvazörü de Neva nehri üzerinde ilerlemişti. Hükümet ona da üssüne dönme emrini verdi. Son olarak da Petrograd'la işçi mahalleleri arasında, nehir üzerindeki köprüleri kesmeği kararlaştırdı. Bunun üzerine başkent halkı yeni bir krizin patlak vermek üzere olduğunu anladı: Gerçekten, çarlık makamları proletaryanın şehre "inmesini" önlemek için ödenenleri bu tedbiri alırlardı hep. Şubat'ta da bu çareye son bir kez daha başvurulmuştu ama Neva nehri dormuş olduğundan, kenar mahalleler halkı karşı kıyıya geçebilmişti. Bu sefer Devrim Komitesi soğuga güvenecek durumda olmadığında, Kızıl Muhafızlara işi ele alma emrini verdi. Hükümetin emrini dinlemeğe yanaşmayan kruvazör-mürettebatının da yardımıyla, Kızıl Muhafızlar nehrin Kuzeyindeki Vi-borg la, Neva'nın Güneyindeki başkent arasında ulaşımı çabucak yeniden kurdular.

Bunlar olup bitirken Kerenski ön-parlâmento üyelerine durum üzerinde bilgi vermek için oraya gitmişti. Burada de-

rin bir kaygı vardı. Hükümetin başı, herkesi yüreklendirmek için yine de kürsüye çıktı: "Petrograd halkının bir bölümünün açık ve kesin olarak, tam bir ayaklanma halinde olduğunu söylemek zorundayım," dedi. "Hemen adli kovuşturma açılması ve gerekli tutuklamaların yapılması için emir verdim (Sol kanadın itiraz sesleri). Evet evet, hepiniz dinleyin, uçurumun kıyısında bulunan Devletin, bilerek ya da bilmiyerek yapılmış bir ihanet yüzünden mahvolduğu şu sırada, Geçici Hükümet ve onun saflarında bulunan ben, ülkenin canına, şerefine, çıkarına kasetmekteyse ölüp yokolmağı yeğ buluyoruz." Üyeler ayağa kalkarak konuşmacıya alkışladılar. "Yalnız enternasyonalist menşeviklerden kurulu aşırı sol kanadın yerinden kalkmadı. Kerenski söylevine devamla sözlerini daha kesin, daha iyimser bir edayla şöyle bağladı: "Rus ulusunun, halkın özgür iradesine el kaldırmağa yeltenen bütün unsurlar, bütün topluluklar ya da partiler hemen ve kesin olarak tasfiye edilmelidir." Bu sözler sağ kanadın, merkezin ve solun bir bölümünün alkışları, aşırı sol kanadın kahkahalarıyla karşılandı. Bunlar Kerenski'nin Rusya'da, herkesin içinde söylediği son sözler olacaktır.

Bu tumturaklı laflarla geçen aradan sonra harekete başlamak gerekti. Eninde sonunda köprüler kapah kaldığından, cephedeki birlikler de hâlâ gelmediğinden, "junker"lere, yani askerî okullardaki öğrencilere garları işgal etme emri verildi. Şehirdeki devriyelerle resmî binalar önündeki nöbetçiler iki katına çıkarıldı. Yüzüstü bırakılan Geçici Hükümetin, kendisine düşman ya da başına geleceklere aldırılmaz bir şehrin ortasında bütün yapabileceği bu kadardı. Kendini korumak için Kışık Sarayın içinde mevzilenen kadın-askerler taburuyula birkaç "junker" bölüğüne, birkaç da kazak müfrezesine güvenebilirdi ancak. Birkaç ay önce çarlığı devirerek kendisini iktidara getirmiş olan muazzam ordunun kalıntıları bunlardı işte. Bununla birlikte, garnizonun kontrolü için savaş hâlâ sürüyordu. Öğleden sonra Smolny'deki bolşevik karargâhına şöyle bir haber geldi: Petro ve Pavel kalesinde konaklıyan ve bir gün önceki mitinge katılmış bulunan bir motosiklet müfrezesi, Geçici Hükümetten yana olma eğilimi gösteriyor ve Kışık Saraya yollanmağa hazırlanıyordu. Yeni bir miting ve Troçki'nin yeni bir söyle-

vi bu son engeli de giderdi. Bu desteğin geleceğini uman bakanların gözleri yine yollarda kaldı.

Smolny Enstitüsü ise ilk kez sıkı yönetim altındaki bir genel karargâh görünüşüne bürünmüştü. Kuvvetli asker ve Kızıl Muhafız birlikleri binayla çevresindeki bahçelere yerleşmişlerdi. Meydanla komşu sokaklara toplar, ağır makineler ve birkaç zırhlı otomobil yerleştirilmişti. Ayaklanmayı yöneten kurmayın işi her zamankinden çok başından aşkındı. Emirler veriyor, gelen habercileri dinleyip yenilerini yola çıkarıyor, durumun gelişmelerini izliyor, Geçici Hükümetin her yapıp ettigine gerekli tedbirlerle karşılık veriyordu. Fakat saldırının başlamasından birkaç saat önce dahi savaş her zamankinden çok politik bir iş niteliğini taşıyordu.

Petrograd Sovyetinin genel kurulunda ve Merkez Yönetim Kurulunda tartışmalar sürüyordu. Öğleden sonra bolşevik grup Troçki'nin vereceği bilgileri dinlemek için toplanmıştı. Kendisi sonradan: "Ayaklanmanın planını anlatmak söz konusu olamazdı," diyor. "Kalabalık bir kurulda söylenenler, gizli oturumda da olsa, dışarıya sızar hep." Onun için Devrim Askerî Komitesi başkanı dinleyicilerine, "fesat hareketinin Marksçı ilkelere hiç de aykırı olmadığını" ve "İktidara giden yoldaki maddî engelli sert bir vuruşla aşılması gerektiğini" söylemekle yetindi. "Bolşevikler kendilerini savunma durumundalar," dedi ve bu savunma durumunun "geniş anlamda" anlaşılması gerektiğini ekledi. Daha o sabah Devrim Askerî Komitesi kendisine yorulan, ayaklanma hazırlığı tasavvurunu yalanlar gibi bir tavır takınmış: "Her çeşit söylenti ve dedikodulara rağmen, Devrim Askerî Komitesi kendisinin, iktidarın ele geçirilişi işini hazırlayıp gerçekleştirmek için değil, devrim aleyhtarları suikastlere ve kargaşalıklara karşı Petrograd garnizonunun ve demokrasinin çıkarlarını korumak için kurulmuş olduğunu bildirir," demişti. Yarın-peçeleme devam ediyordu.

24 Ekim akşamı Troçki, Petrograd Sovyetine hitabetmişti. Sovyetin çoğunluğu bolşevikti ama, bunun içinde Troçki'nin birçok hasımları vardı. Günün olaylarını özetledikten sonra kendisi: "Bir ayaklanma mıdır bu?" diye sordu. Son bir defa kaçamaklı cevap verdi: "Ehlimizde yarım bir iktidar var, halk buna inanmıyor, kendine de inanmıyor, içi ölmüş çünkü. Bu yarım iktidar, devrimci halkın gerçek ik-

tidarına yer hazırlamak için tarihsel şamarın inmesini bekliyor." Saldırının nerdeyse başlamak üzere olduğunu söylemek miydi bu? Henüz değil: Troçki savunma hareketi uydurması üzerinde durmakla yetindi. Gerçekten, Sovyetler 2. Pan-Rus Kongresinin nerdeyse toplanmak üzere olduğunu hatırlatarak, sözlerine şöyle devam etti: "Hükümetin elinde yirmi dört, ya da kırk sekiz saat var. Bundan yararlanarak devrimin sırtına bir hançer saplamağa kalkarsa, bir kez daha söylüyoruz ki: Devrimin öncü kuvveti yumruğa yumrukla, silâha silâhla karşılık verecektir."

Saat 23 e doğru Troçki, menşeviklerle ihlul sosyalistlerin —sözlü— bir saldırısını püskürtmek zorunda kaldı. Sovyet Merkez Yürütüm Komitesinin oturumunda sosyalist sağ kanad bolşeviklere saldırdı. Fedor Dan, aşırı sol kanadın iç savaşa sürüklediği Rusya'nın korkunç bir tablosunu çizdi. Leninci delegeler karşı taraf hatiplerinin boyuna sözlünü kestiklerinden, oturum fırtınalı oldu. Dan: "Yaşadığımız saatler en acıklı renklere bürünmektedir," dedi. "Düşman Petrograd'ın kapılarındadır. Başkentte kan dökülmek üzeredir, kılık da yalnız birleşip kaynaşmış hükümetimizi değil, devrimin kendisini tehdit etmektedir." Sonra şunları ekledi: "Merkez Yürütüm Komitesi tam yetkiye sahiptir ve kendisine boyun eğilmelidir. Biz süngülerden korkmuyoruz. Hükümet, devrimi kendi bedenıyla koruyacaktır."

Birisi: "Bu beden çoktandır bir cesetten başka şey değil," diye bağırdı. Oturuma başkanlık eden Gotz: "Susun, salondan çıkartırım sizi yoksa!" diye bağırdı. "Hele bir de ne bakalım," diye cevap verdiler ona.

Dan ayrıca ön-parlâmentonun hemen bir barış programı ve toprak reformu uygulanmasına karar verdiğini de bildirdikten sonra, onun peşinden Troçki kürsüye çıktı. Dingleyli sıralarından Reed onu seyrediyordu: "İnce, sivri yüzü, muzip ve alaycı haliyle iblisi andırıyordu gerçekten," diyor. Troçki menşeviklerle devrimci sosyalistlerin hep gevşek davranmış olmalarına çattı. Şimdi artık onlar için iş isden geçmişti ya, hep kinamış oldukları bolşevik programını benimseyerek herkesi aldatacaklarını sanıyorlardı. Nihayet temsilci kalabalığının aracılığı ile bütün proletaryaya seslenerek şöyle dedi: "Dan, ayaklanmaya hakkınız olmadığını söylüyor size. Ayaklanma bütün devrimcilerin hakkıdır."

dır. Zülüüm gören yığınlar ayaklanıyorsa bu, onların hakkıdır..."

Yine o sıralarda Lenin, Viborg'da sığınmış olduğu evde hâlâ pinekliyordu. Saatler geçiyor, hiçbir şey olacağı benzemiyordu. Bir kez daha içini kusku kapladı. Merkez Komitesindeki arkadaşlarına şunları yazdı: "Bu satırları 24 Ekim akşamı yazıyorum, durum çok gergin. Ayaklanmayı geciktirmek, ölüm demektir, şimdi apaçık bu. Arkadaşlarımı vargüçümle şuna inandırmak isterim ki, bugün her şey kıl payına bağlıdır. Harb Okulu öğrencilerini silâhsızlandırdıktan (direnilirse yenilgiye uğrattıktan) sonra hükümeti ne bahasına olursa olsun bu akşam, bu gece tutuklamak gerektir." Sonra sözlerini bağlarken bıkmadan usanmadan tekrarladığı şu sözleri söylüyordu: "Harekete geçmek için beklemek, ölüm demektir."

Bu ölüm, yavaş yavaş hükümetin cılız bedenini sarmağa başlıyordu. 24 Ekim'i 25 e bağlayan gece Kerenski, kendisine bağlı birlikleri başkent üzerine ilerletmek için umudsuzca uğraşıyordu. Eylül'de General Kornilov'un hükümet darbesini desteklemiş olan General Kasnov'un tümenlerine başvurdu, Petrograd üzerine ilerleyişlerini hızlandırmalarını istedi. Menşevik ve devrimci sosyalist yöneticiler de yapacak başka iş kalmayınca aynı teşebbüse giriştiler. Hükümet başkanı şehirde konaklayan kazak alaylarının bir heyetini de kabul etti. Kendisine yardımcı pek istekli görünmeyen subaylarıyla pazarlığa girişmek zorunda kaldı. Askerler: "Kazaklar ancak bakanlar eskisine göre daha bolşevik alayları davranırlarsa ilerler," dediler. Kendilerine bunun böyle olacağı inancası verildi. Subaylar: "Ama kazak subaylarını piyadenin de desteklemesi gerek," dediler. "Bu destekleme geciktirilmeden yapılacaktır," diye kendilerine söz verildi. Subaylar: "Askerler de hemen atlarını eğerliyecekler," diyerek çıkıp gittiler. Bu eğerleme işi uzadı da uzadı. Piyade ortalıkta görünmedi. Kazakların atları da ahırlarda kaldı.

Yine o gece, adı var kendi yok bir garnizonun komutanı olan Albay Polkovnikov, ordu başkumandanı General Dukhonin'e şu telgrafı yolluyordu: "Petrograd'da durum tehlikeli. Sokaklarda zorbalık ya kargaşalık hareketleri yok ama, şehirde garlarla resmi binalar sistemli olarak ıssal edi-

hiyor. Tutuklamalar birbirini kovalıyor. "Junker"ler mevzilerini hiç dayanmadan bırakıyorlar."

Gerçekten de ayaklanma, maskesini birden indirerek başlamış, şimşek hızıyla ilerliyordu. Sabahın saat ikisinde merkez telgrafhanesi işgal edilmiş, aşağı yukarı aynı anda postane de ele geçirilmişti. Başlıca garlar Kızıl Muhafızların çoktan elinde bulunuyordu. Sabahın saat yedisine doğru bunlar telefon santraliyle Devlet Bankasını da ele geçirdiler. Beklemekten usanan Lenin, Smolny'ye gitmek için gizlendiği yerden çıkınca, fillen partisinin kontrolünde bulunan bir şehrin içinden geçmekte olduğundan habersizdi. Birkaç saat önce polis onu yine tutuklamağa kalkışmıştı. Yalnız bakanların henüz devrimin avucu içine girmemiş oldukları şu anda, Lenin'i iktidardan sadece bir gölge ayırmaktaydı.

SON SALDIRIDAN ÖNCE

Evet, sadece bir gölge. Başlamakta olan 25 Ekim günü, Kışık Sarayın alınmasına ve hükümetin düşmesine tanık oldu. Bir sembol değeri oldu bunun, alt tarafı. Daha bir gün önce başkentten bütün stratejik noktalarının çabucak zaptedilmesi ve hükümetin hiç direnmemesi, devrimin alın yazısını belli etmişti. 24 Ekim sabahı Devrim Askeri Komitesi bir bildiri yayınlıyarak: "Ayak takımı Petrograd sokaklarında kargaşalık çıkarmak, yağma yapmak, bıçak ve tabancayla kavgaya tutuşmak gibi en ufak bir davranışta bulunursa, suçluların yokedileceklerini" bildirmişti. Çok gereksiz bir uyarıydı bu: Her şey doğru-düğü, hemen hemen sessiz sedasız olup bitmişti. Tek kurban dahi verilmiş değildi. Sukhanov'un da dediği gibi, 24-25 Ekim 1917 gecesi iktidarın bolşeviklerce ele geçirilmesi bir ayaklanmadan çok, bir nöbet değiştirmeyi andırı.

Bolşeviklerin başarımları gereken iki iş daha vardı: Başkentte sözde varmış gibi görünen iki kuruluşu, ön-parlâmentoya, Geçici Hükümeti ele geçirmek. Devrim Askeri Komitesi olaylardan biraz da önce davranarak, sabahın saat 10 unda gösterişli bir bildiri yayınlayıp şöyle yordu: "Geçici Hükümet işbaşından uzaklaştırılmıştır. Devlet iktidarı Petrograd işçi ve asker milletvekilleri Sovyetinin organı olan Devrim Askeri Komitesinin eline geçmiştir ve Petrograd proletaryası ile garnizonun başında o bulunmaktadır. Yaşamın işçilerin, askerlerin, köylülerin devrimi!"

İki saatten daha az bir zaman sonra, Kerenski bakanlarından ayrılmıştı. Petrograd'daki birliklerden hiçbirinin hükümeti korumak için kışlalarından çıkmağa niyetli olmadıklarını anlayınca, cepheden askeri birlikler getirmek için başkentten ayrılmaya karar verdi. Bu gidiş, tam anlamıyla bir kaçışı andırıyordu: Adalet bakanı Malyantoviç anlatığına göre Kerenski, Birleşik Amerika Büyükelçiliğinden yardım istemek zorunda kaldı. Büyükelçilik de onun emrine Amerikan bayrağı taşıyan bir otomobil verdi. O sırada —koylayca anlaşılır nedenler yüzünden— "Kerenski'nin solgun yüzünde birden çöküvermiş bir adam hali vardı. Kimseyi görmeden burnunun doğrusuna bakıyor; kıpışık, sönük gözlerinde büyük bir kaygı ve gizli korkular okunuyordu." Muhakkak olan şu ki, Malyantoviç'e böyle görünmüştü o. Kerenski daha sonra yola çıkışını başka türlü anlattı. Amerikalı diplomatlara başvurduğunu inkâr etti ve açık araba ile Petrograd sokaklarından geçişle ilgili olarak şunları ekledi: "Sokakta bulunan herkes, gelip geçenlerle askerler beni hemen tanıdılar. Her zaman olduğu gibi, az-çok isteksizce, hafif-tertip gülümsüyerek selâmladım onları."

Yine o sabah hükümet, isteksizlikte Kerenski'nin selâmından aşağı kalmayan bir "karşı-saldırı" yaptı. Geçici Hükümetin Genel Karargâhtaki Baş Komiseri olan Stankeviç Harp Okulu öğrencilerinden bir bölük toplıyarak, ön-parlâmentonun toplantılarını yaptığı Maria Sarayını korumak istedi. Fakat, şehrin bu kesiminde bolşevik kuvvetlerin çok büyük sayıda olduklarını andığından, telefon santralini ele geçirmek isteyerek oraya yöneldi. Kızıl Muhafızların bir zırhlı otomobilinden atılan birkaç top mermisi "junker"lerin yiğitliğini yeketmeğe yetti. Bu olay ancak santraldeki kadının memurlarda gerçek bir heyecan uyandırdı. Olayı gören birinin anlattığına göre, binanın bulunduğu sokak "renğarenk, süslü-püslü roblarının etekleri zil çalarak, başlarında minnacık şapkalarıyla kaçışan kadınlarla doluverdi." Harp Okulu öğrencilerine gelince, bunların yarısı çil yavrusu gibi dağıldı, yarısı da silâhlarını isyancı kuvvetlere teslim etti.

25 Ekim günü öğleden hemen sonra ön-parlâmentonun görüşmeleri, Kızıl Muhafızların gelişi üzerine, yarıda kaldı. Bunlar oturumda hazır bulunan üyelere saraydan hemen çıkılmalarını emrettiler. Ön-parlâmento bir protesto önerge-

si kabul etti ama, 47 ye karşı 59 oyla muhafızlara karşı hiç bir direnç göstermemeğe karar verdi. Liberal Nabokov'un dediği gibi, bunların "aptal, basık, kötü suratları" insanda hem küçümseme, hem korku uyandırıyor. Devrimci askerlerden biri sonradan John Reed'e, "rahmetli" kuruluşun en yüksek otoritesine karşı nasıl aldırmaz ve sert davranışını şöyle anlatmıştı: "Geldik, arkadaşlarla birlikte bütün kapıları tuttuk, sonra ben başkanlık koltuğundaki devrim aleyhtarı "Kornilovcu"ya doğru ilerledim: "Toplantı bitti, hemen evine dön," dedim ona. "Dürüst bir davranış değildi bu gerçi, ama ön-parlâmentonun üyelerinden çoğu yine de Milyukov'un duyduğu ferahlığı paylaşmış olsalar gerek: "Biz, ön-parlâmentonun üyeleri arasında bir ayıklama yapılacak, tutuklananlar olacak diye bekliyorduk ama devrim genelkurmayının başka dertleri vardı," diyor Milyukov.

Gerçekten de vardı: Kışlık Saraya hücum edecek birliğin mevzie girmesi işinde gecikmeler olmuştu çünkü. Kronstadt'daki birkaç bin bahriyelinin bir savaş filotillası ile saat 14 de Petrograd'a gelmesi bekleniyordu. Vakit geçiyordu ama denizciler bir türlü gelmiyorlardı. Geçici Hükümetin hesabını çabucak görebilmek için onların şevkine, coşkunluğuna güvenilmekteydi. Gelmedikleri için de herkes bekliyerek pinekliyordu. Oysa her saatin değeri vardı. 2. Sovyetler Pan-Rus Kongresi öğleden sonra toplanacaktı. Bolşevik yöneticiler, oturum açılmadan önce Geçici Hükümet kesin olarak düşsün, üyeleri de tutuklansın istiyorlardı. Sarayın ilkin saat 15 de, daha sonra saat 18 de zaptedilmesi öngörüldü. Kronstadt bahriyelileri ise ancak saat 19 da geldiler. Başka terslikler de oldu sonra: Hazırlanan plân gereğince, bakanlar teslim olmak istemezlerse "Zarya" kruvazörünün bir kez kuru sıkı ateş etmesi gerekiyordu. Ondan sonra da Petro ve Pavel kalesinin topları hükümetin bulunduğu binayı bombardıman edeceklerdi. Fakat kaledeki topçular hiç de istekli davranmadılar ve saldırının başlangışını geciktirmek için birtakım "teknik arızalar"ı bahane ettiler. Nihayet, son dakikada ortaya çıkan bu aksilliği gidermek için Antonov-Ovseenko, "Zarya" kruvazörünün topçularına başvurmak zorunda kaldı.

Lenin ise sabırsızlanmaktaydı: Hep kırk değiştirmiş olduğu halde Smolny Enstitüsündeydi. Her yeni geleni durdurup: "Saray n'oldu, alınmadı mı hâlâ?" diye soruyordu. Öf-

kesi artmaktaydı. Son hücumdan sorumlu olan Devrim Askeri Komitesi Başkan Yardımcısı Podvoyski'ye şiddetle çatayor, kızgın kızgın: "Kurşuna dizdirmeli bu herifi, kurşuna dizdirmeli!" diyordu. İşçi grupları da kendi hesaplarına: "N'oluyor yahu, bolşevikler de mi diploması yapmağa başladılar yoksa?" diye sorup duruyorlardı.

Öğlesonunun geri kalan saatleri boyunca dikkatler iki noktada toplandı: Birisi Petrograd Sovyeti, öbürü de bakanların umudsuz gizli toplantılar yaptıkları Kışlık Saray'dı. Saat 14.35 de Troçki Sovyetin oturumunu açmış, hazır bulunan delegelerin alkışları arasında şöyle demisti: "Devrim Askeri Komitesi adına bildiriyorum ki Geçici Hükümet diye bir şey yoktur artık. Kimi bakanlar tutuklanmıştır, ötekiler de birkaç gün, ya da birkaç saat içinde tutuklanacaklardır (Gerçekten, arkadaşlarıyla birlikte Kışlık Saray'da bulunmayan iki bakan sabahleyin tutuklanmışlar, sonradan salıverilmişlerdi). Devrim Askeri Komitesinin emrinde bulunan ihtilâlcî garnizon, ön-parlâmentonun toplantısını dağıtmış bulunmaktadır." Sonra da, menşevik ve devrimci sosyalistlerin kehanetlerine rağmen kan dökülmediği, düzenin hemen hiç bozulmadığı noktası üzerinde özellikle durdu. Geçeki olayları ve cephedeki tepkilerle ilgili olarak gelen ilk haberleri de anlattı. O sırada Lenin, ilk defa olarak Kongre salonunda görüldü.

Troçki sözlerine ara vererek: "Vladimir İliç Lenin aramızda bulunuyor. Birtakım şartlar yüzünden kendisi şu âna değin aramızda görünmemişti," dedi. Gazetelerin yazdıklarına göre de Troçki bundan sonra Rus devrim hareketi tarihinde Lenin'in oynadığı rolü kısaca belirtti ve: "Yaşasın aramıza dönen Lenin Yoldaş!" diye bağırды.

Lenin de kısa bir konuşma yaptı: "Arkadaşlar, bolşeviklerin gerekliliğini durmadan göstermiş oldukları, işçilerin ve köylülerin devrimi gerçekleştirmiş bulunuyor," diye başladı. İktidarın ele geçirilişinin derin anlamını birkaç cümlede özetledi. "İtalya'da, İngiltere'de ve Almanya'da gelişmeğe başlamış bulunan savaşın (dünya işçi hareketinin)" Rusya'da geçen olaylar üzerindeki dolaysız etkisini belirtti ve sözlerini şöyle bitirdi: "Biz bugün Rusya'da proleter sosyalist bir Devletin kurulmasına kendimizi adanmışız. Yaşasın dünya sosyalist devrimi!" Bu sözlere, kurulca onaylanan bir karar sureti cevap verdi. Bunda "Petrograd işçi ve asker

milletvekilleri Sovyeti, proletaryanın ve Petrograd garnizonunun zaferle sonuçlanan devrimini selâmlar ve sosyalizmin dâvasını topyekûr, sürekli bir zaferâ ulaştırma konusunda Batı Avrupa proletaryasının bize yardım edeceğine olan inancını belirtir," denilmektedir.

Ashında bu oturum, devrimin ilerleyişindeki boş bir vakit doldurmağa yarıyordu. Troçki bu kısa toplantıya son vermeden önce şunları da söyledi: "Cepheden gelen kıtalar Petrograd'a doğru ilerliyorlar. Onlara "olayları anlatmak" için Sovyetten seçilecek komiserleri karşıcı göndermeliyiz." Sözüünü kestiler: "Sovyetler Pan-Rus Kongresi daha kararını vermeden sen bu karar hakkında önyargıda bulunuyorsun," dediler. Troçki'nin karşılığı şu oldu: "Sovyetler Pan-Rus Kongresinin iradesi hakkında bu gece vukua gelmiş olan, Petrograd işçileriyle askerlerinin ayaklanması gibi, derin yankılar uyandıran bir olayla önyargıda bulunulmuştur. Şimdi bize, zaferimizi geliştirmekten başka yapacak iş kalmamaktadır."

O an için bunun açık anlamı, Kışık Sarayın ele geçirilmesi demektir. Bakanlar orada Başbakan yardımcısı liberal Konovalov'un başkanlığında toplantı halindeydiler. Kerenski yetkilerini ona devretmişti. Bakanlar Mohilev'deki ordu genel karargâhı ile hâlâ haberleşebildiklerinden, çabuk takviye yollaması için General Dukhonin'e haber üstüne haber salıyorlardı. General onlara başkenti yeniden ele geçirme emrini almış olan kıtaların listesini ve Petrograd'a hangi saatte varmaları gerektiğini bildirdi. İlk olarak 25 Ekim günü öğleden sonra şehre bir taburun gelmesi gerekiyordu. Öbür birlikler de hızlı bir tempoyla onu izliyeceklerdi. Bu tür haberler bakanlara birkaç saatlik bir güven ve sert bildiriler yayınlamak için ilham kaynağı oldu: Bu bildirilerde "halkın kurduğu tek ulusal iktidara isyan bayrağı açmış olan çılgınlar" kınamıyordu. Bakanlar biraz takviye de aldılar gerçekten, ama bekledikleri değildi bunlar. Gelenler seçkin kıtalardan otuz kırk kadar "Saint Georges şövalyesi" ile kadın askerler taburunun bir bölümü idi. Buna karşılık Petrograd kazaklarında hâlâ bir kumûdama yoktu. Tersine, bunlar sarayda bulunan iki bölümü de geri çağırmağa karar verdiler. Nihayet, akşama doğru bakanlar, çevrelerinde iki bin kadar subay ve askerden meydana gelme bir kuvvete sahiptiler.

Saat 13.30 da iki tane bisikletli haberci gelerek hükûmete bir ultiatom getirdi. Teslim olması için kendisine yirmi dakikalık bir süre veriliyordu. Sonradan bu, on dakika daha uzatıldı. "Olmaz" derse saray bombalanacak, sonra hücumla zaptedilecekti. Hükûmet ne yapmalıydı? Bakanlar, binanın iç tarafında bulunan bir odaya çekilmişler, bir ek ihtiyat tedbiri olarak da bütün ışıkları söndürmüşlerdi. Önerilerini ancak tek bir lâmbayla görüyorlardı, onun ışığını da bir gazete kâğıdıyla azaltmışlardı. Gece cenaze başında bekleyişi andıran bu hava içinde bolşeviklerin ultiatomuna nasıl bir cevap vermek gerektiğini birbirlerine soruyorlardı. Malyantoviç'in anlattığına göre, General Dukhonin'in verdiği sözlere rağmen, "askerlerin geleceğinden hepsi şüpheliydi." Kendi hallerine bırakılmış olduklarını anıyorlardı. Eski Adalet bakanının anlattığına göre: "Bu kocaman fare kapanında herkesten uzak, umudsuz durumda insanlar dolaşüyor, kimi zaman grup grup, kimi zaman hep bir araya toplanarak kısa konuşmalar yapıyorlardı. Çevremizde boşluk vardı, içimiz de bombosdu." Başkentteki K. D. ve devrimci sosyalist partilerine son bir çağrıda bulunulmuş, saraya birkaç yüz silâhlı asker yollasınlar diye kendilerine yalvarılmıştı. Fakat bolşevik aleyhtarları kuruluşlar tam bir güçsüzlük içinde olduklarını kabul zorunda kalmışlardı. Teslim olmak mı gerekiyordu öyleyse? Yoksa tersine, cepheden birliklerin gelişine değin tutunmak umuduydu, daha bir süre direnmeğe çalışmak mı gerekti?

Eski yöneticilerin çözmeğe çalıştıkları iki yönlü bilmece bu olduğunu sanabilir insan ama, ashında iş, hiç de böyle değildi: Onlar için savaşmakla teslim olmak şıklarından birini seçmek değil, kendilerini hangi saatte ve hangi şartlar altında yenilmiş saymaları gerektiğini belirtmek söz konusuydu. Sözü, bütün bu kaygılı saatleri yaşayıp sonradan anlatmış bulunan bakan Malyantoviç'e bırakalım: "Filen yapayalnız, aynı zamanda iktidarın tümüne sahip olduğumuz halde, ancak kuvvet karşısında boyun eğişimizin besbelli olacağı âni kararlaştırmak sorununu üzerimize almak zorundayız," diyen Malyantoviç "kısa ve açık bir askeri emir vermenin" kolay olacağını iddia ediyor ve ekliyor: "Semboflik bir politik tavır takınmak gerekliliği değil de gerçek bir

çarpışma söz konusu olsaydı, bunun hiç de çapraşık bir yönü olmazdı." Saraya sığınmış son bir avuç kuvveti temsil eden subaylar birkaç kez bakanlardan yönerge istemek ya da hiç değilse ne gibi bir ruh hali içinde olduklarını anlamak için onlara başvurdular. Aldıkları cevaplar üzerine durumunu anladılar. Onlara: "Harb Okulu öğrencileri yalnız asker değil, aynı zamanda birer vatandıştır. Onun için hangi yana geçeceklerini kararlaştırmak kendilerine düşer," denildi. Malyantoviç arkadaşlarının tutumunu haklı göstermek için şöyle diyordu: "Son askere, son damla kana kadar çarpışma emri veremezdik. O anda belki yalnız kendimizi savunuyorduk çünkü." Bu dosdoğru cevapta, bu dokunaklı itirafta fazla olan, yalnız sonuncu parçaydı.

Saat 21 de "Zarya" kruvazörü kurusıkı atışını yaptı. Bu uyarıyı, aşağı-yukarı bir saat kadar, karmakarışık çarpışmalar izledi. Çarın eski sarayının önündeki alan ve dolaylarındaki sokaklar saldırmaya hazırlanan devrimci kuvvetlerin işgali altındaydı şimdi. Fakat bunlar hâlâ çekiniyorlardı. Sabırsızlanan bir gruba bir Kızıl Muhafız şunları söyledi: "Hayır arkadaşlar, ateş edemeyiz. İçerde kadınlar taburu var. Herkes Rus kadınlarına ateş ettiğimizi söyler sonra." Saat 22 de bu tabur General Aleksiyev'in genelkurmay yakınındaki bir binada bulunduğu yolunda bir söylenti duyduğundan, onu kurtarmak için bir çıkış hareketini denemeğe karar verdi. Kadınlar Kışlık Saraydan çıktılar ve hemencecik Kızıl Muhafızlarca silâhsızlandırıldılar. Sonraki günlerde bu kadınlar taburunun başına gelenler hakkında en birbirini tutmaz söylentiler dolaştı. Toptan öldürmelerden, ırza geçmelerden söz edildi. Aslında ise üç ırza geçme ile bir intihar vakası oldu. Saldırganlar kadın askerlerin hiçbirini ne öldürdüler, ne de hattâ yaraladılar.

Bu kuşatılanların saflarını seyrelten tek çöküntü oldu. Elllerinde dört top bulunan Topçu Okulu öğrencileri de binadan çıkıp Kızıl Muhafızlara teslim oldular. Koruyucuları sarayı boşaltırlarken, bina gitgide Kızıl Muhafızlar ve devrimci askerlerle doluyordu. Bunlar az ya da kötü korunan birçok yan kapılardan içeriye sızılmaktaydılar. Binanın içinde çarpışmalar tartışma haline giriyor ya da tartışmalar dövüş biçimine bürünüyor, ama hiçbir zaman gerçek savaşlar patlak vermiyordu. Bir ara Harb Okulu öğrencileri ne idüğü belirsiz bir kalabalığın yaklaştığını görünce içe-

riye girsin diye büyük bir kapıyı açtılar. Söz konusu olan bir ihanet değil de bir yanlışlıktı: Bakanlara az önce Belediye Meclisi üyeleriyle çeşitli politik kişilerden kurulu bir heyetin geleceği bildirilmişti. Bunlar taşdıkları sıfatlar dolayısıyla bakanları koruyacaklar, kişilikleriyle de onları güçlendireceklerdi. Öğrenciler işte bu heyetin geldiğini sanmışlardı.

Gerçekten, Petrograd Belediye Meclisi, bolşeviklere karşı direnişin son kalelerinden biriydi ama, bu deyim herhangisi bir askeri anlama gelmemek şartıyla. Akşamüstü ve gecenin birkaç saati boyunca toplanan Belediye Meclisi üyelerine Köylüler Sovyetinin temsilcileri de katılmışlar ve hepsi, durumun hızla bozuluşunu kaygıyla izlemişlerdi. İçlerinden birinin aklına birden bir şey geldi: Ayaklanmayı durdurmak için, halkın gerçek temsilcilerinin canlarını feda etmeleri yerinde olmaz mıydı? Kahramanca bir davranış olacaktı bu, yararlı da olacaktı belki. Bolşeviklerin kendileriyle onları destekliyen işçi ve asker kalabalığı, belki son anda Belediye Meclisi üyelerinin manevi otoriteleriyle itibarını kabul ederdi de onları bu soylu davranışı karşısında, iş işden geçmeden canice tasarılarından vageçerlerdi. Belediye Meclisinin bolşevik üyeleri dışında herkes bu tasarıya katıldı. Gecenin yarısında uzun bir yürüyüş kolu, başta şehrin Belediye Başkanı yaşlı Schreider olduğu halde, Kışlık Sarayın yolunu tuttu.

Her zaman olduğu gibi onları da yine John Reed tam bir Kızıl Muhafız devriyesinin koruduğu köprüden geçmek istedikleri sırada gördü: "Üç dört yüz kişi kadardılar, erkekler fraklı, kadınlar şık giymişliyi, subaylarla her sınıftan kimseler de vardı içlerinde," diyor.

Belediye Başkanı Schreider'le tutuklanıp salıverilenlerden biri olan bakan Prokopoviç, devriyeden Kışlık Saraya gitmekte olan heyete geçit vermesini istediler. Devriyenin başında olduğu sanılan bir denizci "olmaz" dedi. Her yandan:

— "İsterseniz ateş edin bize! Gececeğiz! İleri! Ölümü gözle aldık... Göğüslerimizi tüfeklerinize açıyoruz!" diye sesler yükseliyordu.

Yine karşılıklı tartışmalar oldu. Heyettekilerden biri: "Ne yapacaksınız?" diye sorunca bir denizci: "Ne mi yapacağız? Karnımızı deşeceğiz!" diye cevap verdi. Kan mı dökülecekti yoksa? Gecenin serinliğiyle aklı başına gelen

bakan Prokopoviç böyle bir şeyi gerekli bulmadı. Bir sandığın üstüne çıkıp semsiyesini salıya salıya arkadaşlarına hitabederek onları, terbiyelerini bozmamağa ve soğukkanlı olmağa çağırdı: "Meclise dönelim arkadaşlar, ülkeyi ve devrimini kurtarma çarelerini orada inceliyelim," diyerek sözlerini bitirdi.

GEÇİCİ HÜKÜMETİN SONU

Gecenin bu geç saatinde Duma'da kimsecikler yoktu ama, Smolny Enstitüsü söylevlerin, bağırışmaların, öfkelelerin kopardığı fırtınayla inim inim inliyordu. 2. Sovyetler Pan-Rus Kongresinin açış oturumu burada saat 22.45 de yapılmıştı. John Reed de oradaydı tabii: "Bütün Rusya'daki işçilerle askerlerin temsilcileri," diye anlatıyor, "kimi kaygı dolu derin bir sessizlik, kimi anlatılamaz bir coşkunluk içinde, bekliyorlardı. Beyaz lambalar altındaki sıralara sıkışıp oturmuşlar; geçitlerle en ufak köşe-bucağa sıkışmışlar; pencerelerin çıkıntılarına, tâ kürsünün kıyısına kadar tünemişlerdi. Salon ancak su yüzü görmemiş insan vücutlarının boğucu sıcaklığı ile ısınmış bulunuyordu. Bu kalabalıktan mavi, yoğun bir sigara dumanı yükseliyor, ağır havanın içinde asılı duruyordu. Arasına birisi kürsüye çıkıp sigara içmesinler diye yoldaşlara yalvarıyordu. O zaman, sigara içenlerle birlikte herkes: "Sigara içmeyin arkadaşlar," diye bağırıyor, ama yine bildiğini okumaktan geri durmuyordu."

2. Sovyetler Pan-Rus Kongresi Haziran ayında Petrograd'da toplanmış bulunan birinci kongreden her bakımdan farklıydı: Politik bakımdan da farklıydı, sosyal bakımdan da. Haziran toplantısında menşeviklerle devrimci sosyalistler üstünlükteyken, delegelerin çoğu uzlaşıcı sol kanadı bırakıp aşırı sol kanad safına geçmişlerdi. Milletvekillerinin hangi partilerde üye olduklarını gösteren bir istatistiğin yapılması güçtür, sayılar da kaynaklara göre değişmektedir. Kimilerine göre bolşeviklerin 670' üzerinden 300 üyelikleri vardı. Kimilerine göre ise bolşeviklerin mevcudu, 650 kadar milletvekili üzerinde 390 ı bulunuyordu. Sol ve sağ kanadlar bir arada, devrimci sosyalistlerin 160-190 kadar temsilcileri olduğu söylenmekteydi. Oysa bu iki eğilim birkaç haftadır bağları açıkça koparmış haldeydiler. 25 Ekim

sabahı yapılan bir hizip toplantısı, partinin resmen bölünmesiyle sonuçlanmıştı: Bolşeviklere yakın olan sol kanad, sağa göre daha güçlüydü çünkü. 1917 Haziran'ında 200 den fazla milletvekilliğine sahip olan menşeviklerin üye sayısı 60 ile 70 arasındaydı. Şüphe götürmeyen bir olay vardı ki guydu: Delegelerin çok büyük çoğunluğu iktidarı Sovyetin ele almasından ve Geçici Hükümetin devrilmesinden yanaydı.

Bu politik altüst oluş, toplumsal bir değişiklikten ileri geliyordu. Daha önceki kongre özellikle halk yığınlarının devrimci umudlarını ve belli-belirsiz demokratça dileklerini dile getiren küçük burjuva unsurları bir araya toplamıştı. Aydınlarla subaylar bunda çok sayıdaydılar. Ekim toplantısı ise hem çok daha genç, hem de halk yığınlarından olan kimselerden kurulu bulunmaktaydı. Basın locasından aşağıya bakan gözlemciler, toplantıya katılanların büyük çoğunluğunun —köylü olsun işçi olsun— genç görünüşlerini ve halk çocuğu oluşlarını göreberek şaşırıyorlardı.

Toplantının ilk bölümüne görevi son bulan eski Merkez Yürütüm Komitesi adına menşevik Dan başkanlık etti. Kongrenin açılışıyla aynı ana rastlıyan olağanüstü şartları belirterek: "Size hitabettiğim şu anda arkadaşlarımız Kışık Sarayda ateş altında bulunuyorlar," dedi. Gerçekten de, hükümetin bulunduğu binaya saldırının başladığını haber veren topların gümbürtüsü duyuluyordu. Yeni komitenin seçimine geçildi. 14 bolşevik, 7 devrimci sosyalist, üç menşevik ve Maksim Gorki grubundan bir solcu sosyalist seçildiler ama, sağ kanad devrimci sosyalistleriyle menşevikler hemen: "Biz bolşeviklerle aynı çatı altında toplanamayız," dediler.

Martov: "Kongrenin hemen çözmek zorunda olduğu sorun, şimdiki bunalımın barışçı yollarla giderilmesidir," diyerek konuşmaları açtı. Bolşevikler aleyhinde bir söylev vermesine rağmen, barış ve düzenin yeniden kurulmasının gerekliliği üzerinde ayak diremesi ve buna, Sovyette temsil edilen bütün partilerin katılmalarını sağlamak azninde olduğunu açıkça söylemesi bolşeviklerin de tasvipleriyle karşılandı. Menşeviklerle devrimci sosyalistler ise tersine, Martov'a karşı geldiler ve isyancı partiyle herhangi bir işbirliğine girişmeği kesinlikle reddettiler. Bund'cular da böyle yaptılar. Sol kanadın bütün hizipleri bununla da yetinmi-

yerek ve yeni Sovyet iktidarının meşruluğunu kabul etmişlerdir. Onların gidişiyile salon-daki delegelerin aşağı yukarı yüzde yirmisi salonu boşaltmış oldu.

Yuhalarla karşılanan bu çekişin kesin bir önemi oldu. Bolşeviklikle onun sosyalist hasımlarının büyük bölümü arasında bağların iyiden iyiye koptuğu anlamına geliyordu bu. Onları artık birbirlerinden ayırarak olan, bir ideoloji tartışmasından çok daha fazla bir şey, kişiler arasındaki kavgalardan ve politik anlaşmazlıklardan da fazlası, anayasaya değin bir kopma olacaktı. 25 Ekim 1917 gecesi bolşevikler yeni bir hukuk düzeni yaratmaktaydılar. Teşebbüslerinin başarıyla sonuçlanması, bu başarının kendisi dolayısıyla, yeni bir meşruluk kuruyordu. Devrimci sosyalistlerle sağcı menşevikler bu meşruluğu inkâr edince, yeni sistem içinde kendi rolünü oynamayı kabul eden bir muhalefet olmağı da aynı anda reddetmiş oluyorlardı. Bolşeviklikle Rus sosyal demokrasisi arasındaki bölünme ondan sonra artık ne bir usul meselesi, ne de politik ya da ekonomik bir yöneliş sorunu ile ilgiliydi. Doğuşunun daha ilk saatlerinde, Sovyet iktidarının kökü ile niteliği sağcı sosyalistlerin itirazına uğramış bulunmaktaydı. Yeni safha başlanan bu sosyalistler *muhalef* gibi değil de *isyancı* gibi davranıyorlardı. Ekim ayaklanması onu düzenliyenler için olduğu kadar, onları destekliyen proleter yığınları için de bir devrim aşaması ve Şubat ayaklanmasının bir uzantısı demek olduğundan, sağcı sosyalistler prensip bakımından bu gerçeği kabule yanaşmamakla, o zamana değin ılımlı ve uzlaştırıcı durumunda iken birdenbire *karşı-devrimciler* haline geliyorlardı.

Devrimlerin amansız dinamiği ve kesin mantığı böylece doğrulanmış oluyordu. Bu dinamikle bu mantık sınıfları birbirlerine karşı ayaklandırarak ya da aralarındaki anlaşmazlıkları iyice idrâk eder hale getirerek, efendi durumunda olanları sahip oldukları imtiyazlara sıkı sıkı sarılmağa, herhangi bir tâvizi dönüşü olmayan bir gerileyiş başlangıcı olarak görmeğe iter. Ayaklanan yoksulları da ilk başarılarından azamî yararlanmağa, yarım-tedbirler ve parlak sözlerle yetinmeğe sevkeder. Efendi durumundakilerin direnişi, ötekilerin isteklerini arttırmalarına yol açar. Bu gibi hal-lerde imkânsız birtakım uzlaşmalar peşinde koşan ara-taba-

kalar bu birbirleriyle çelişen sert tutumları önlemeğe, bu aşılmaz uçurumları doldurmağa boş yere uğraşır dururlar. Devrimin ilk başarılarının yanı sıra gelen geçici birlik-beraberlik hayallerini dile getirerek, bunun ruhunu diriltmeğe boş yere çabırlar. Teşebbüsün kendi çıkarlarına da uyduğru düşünülürse, yapılaş nedeni daha iyi anlaşılır. Devrimlerin diyalektiği bu çabalara uzun boylu önem vermez. Nitekim Fransız İhtilâlindeki Girondin'lerle Rus devrimindeki menşevikler ele alalım: Bu toplumsal hercümerçlerin ilk safhalarında her ikisi de zafer kazanmış bulunmaktaydı ama, hercümerecin hareketi hızlandıkça onlar da sahneden silindiler. Kökleştikçe kendilerini hedef alan bir devrimin gelişiyile, artık savaşmaktan vazgeçtikleri bir gericiliğin örsü arasında kalan bu toplum tabakaları, kimi zaman devrimin karşısındaki sağ kanadla birleşirler. O zaman onlar da gericici müttelikleri gibi ve onlar kadar, aşırı sol kanadın şimşeklerini kendi üzerlerine çekerler. "Devrim kendi çocuklarını yer" denilmek suretiyle işte bu toplumsal olay anlatılmağa çalışılmıştır. Fakat böyle denilerek olayın sadece karakteri yapılmış ve kapsamı zedelenmiştir: Devrime kendine özgü olmayan, fakat tarihin tümünde iz bırakıp ona can veren bir zorbalık isnat edilmiştir çünkü.

25-26 Ekim 1917 gecesi Sovyetler Kongresini terkettikleri zaman bütün bunlar, menşeviklerle devrimci sosyalistlerin verdikleri kararın içinde fiilen bulunmaktaydı. Bolşeviklerin zaferinin geçici olduğunu o anda sanabilirlerdi şüphesiz. Fakat devrim bu zaferi pekiştirdiği zaman dahi içlerinden çoğu,aleyhte takındıkları kibirli, umudsuz tavırdan vazgeçmediler. Bu davranış da şüphe yok ki menşevikliğin ölümüne yol açtı. Daha uzun vadeyle de, çağdaş Rusya'nın tarihinde iz bırakan bolşevizmin gitgide yalnız kalmasına yardım etti.

Bu uzun olaydan sonra Martov sanki hiçbir şey olmamışcasına yeniden söz aldı. Oysa sağ kanadın yaptığı çıkış, Sovyetteki bütün partilerin koalisyon yapmaları yolundaki —bolşeviklerin açık muhalefetiyle karşılaşmayan— tekliflerinin uygulanamayacağı anlamına geliyordu. Bununla birlikte Martov aynı isteği yeniledi. Bu sefer istek, Troçki'nin sert alaylarına yol açtı. Troçki tam anlamıyla boşanmıştı artık. Birkaç gündür aralıksız bir gerginlik içinde bulunuyordu. Yorgunluğun ve heyecanın etkisiyle bir gün önce

Sovyetle bayılmıştı. Nitekim Lunaçarski olup bitenleri daha sonra anlatırken, Ekim devrimi günlerinde "Troçki'nin en ufak dokunuşla patlamağa hazır bir barut fıçısı gibi ortalıkta dolacağını" söyleyecekti.

Martov'a cevap veren Troçki, hücumla geçti: "Ayaklanmamız zafer kazandı, şimdiki de bize bir teklif yapıyor: Zaferinizden vazgeçin, bir anlaşma yapın, deniyor. Kimle? Soruyorum size: Kimle anlaşma yapacaktınız? Demin buradan çıkan zavallı küçük gruplarla mı?.. Ama onları oldukları gibi gördük biz. Rusya'da onların ardında hiç kimse yok artık. Bu kongrede temsil edilen milyonlarca işçiyle köylü, onlarla eşit şartlar altında bir anlaşma yapacaklar, öyle mi? Onlar ki bu milyonlarca insanı burjuvazinin insafına terke —hem de ilk defa değil— dünden hazır buluyorlar! Hayır, burada anlaşmanın hiçbir değeri yoktur! Buradan çıkanlara olduğu kadar, benzeri tekliflerle ortaya çıkanlara da şunu söylemek zorundayız: Siz yapayalnız kalmış zavallıdınız, müflis kişilersiniz, rolünüzü oynadınız, sınıfınız bundan sonra nerdeyse siz de oraya, tarihin çöp tenekesine gidin!"

Bu hücumla kamçılanan Martov: "Öyleyse biz de çıkıyoruz!" diye bağırdı. Kulislere solcu menşevikler, seflerinin takındığı tavır üzerinde harıl harıl tartışmalar yaptılar. 12 muhalife karşı 14 oyla onun çıkışını onayladılar. Bolşeviklerle sağ ve merkez sosyalistleri arasındaki uçurum genişlemişti. Görüşmelere devam edildi. Sol kanad devrimci sosyalistleri oturumu terkeden milletvekillerini kınamakla birlikte, burjuva partileri dışarıda kalmak şartıyla bir koalisyon yapılmasını bir kez daha öne sürdüler. Fakat o an için asıl söylenilmesi gereken söylenmişti. Bu uzun tartışmada eksik kalan nesne, ona tarihsel bütünlüğünü verecek olan gösterişli bir unsurdu. Bunun için de Kışlık Sarayın düştüğünü, Geçici Hükümetin öldüğünü haber verebilmek gerekiyordu. 26 Ekim günü sabahın saat 2 sinde Sovyetler Pan-Rus Kongresi çalışmalarına ara verdi.

Aynı anda Geçici Hükümet son dakikalarını yaşamaktaydı. Kışlık Saray bir saatlik karmakarışık olaylara sahne oluyordu. Bakan Matyontoviç'in "fare kapanı" dediği yere giren Kızıl Muhafızlar, ilkin "junker"ler tarafından silâhsızlandırılmıştı. Fakat binanın içinde saldırcıların sayısı, kuşatılanlarınkine göre gittikçe yükseliyordu. O zaman

silâhsızlandırma sırası "junker"lere geldi. Fakat saray ucuz bucaksızdı ve devrimci işçilerle askerler bu bilmedikleri âlemde elyordamıyla ilerleyebiliyorlardı ancak. Nihayet saat ikiyi on geçte bakanların buldukları odaya bitişik salona ulaştılar. Bir subay Antonov-Ovseenko ile askerlerinin geldiklerini bildirmek için onlara doğru kostu:

— "Son askere kadar kendimizi savunalım mı? Geçici Hükümet öyle istiyorsa biz her şeye hazırız," dedi. Kendisine:

— "Hayır hayır, lüzumu yok. Hiç yok hem! Kanınızı dökmeyin! Teslim olmak zorundayız," denildi.

Yalnız, bu işe bir çekidüzen vermek de lüzumdü. Bir hükümet bir kaçaklar grubu gibi teslim olmaz. En acıklı anlarda bile âdâb ve erkân duygusu, yol-yöntem ve az-çok etiket yine de gereklidir. O zaman bunlar öyle komik sahnelere yol açarlar ki, usta bir rejisörün marifeti gibi görünürler sanki: Tarihin kulislerine saklanan bu rejisör, alaycı bir fırça vuruşuyla, büyük olaylara son cılızlarını verme işini kendi üzerine alır. Saatler vardı ki hemen hemen tam bir karanlık ve eksiksiz bir umudsuzluk içinde bulunan Geçici Hükümetin bakanlarından kimisi uyuklamağa başlamış, kimisi bitkinleşmişti. Kendileri için sığınak yerine geçen salonu, bazıları enine boyuna arşunlıyorlardı. Bazıları da ceketlerini çıkarıp koltukların, divanların üzerine yığılmışlardı. Hepsisi perişan bir haldeydi. Tam o sırada kendilerine tutuklanacakları haber verildi. O zaman bakanlardan biri: "Çabuk şu masanın başına oturalım," diye bağırdı. Hepsisi hemencecik masanın başına üşüştüler. En kılıksız haldeki-ler hemen redingotlarını giydiler. Görüştükları konuların ciddiliğini, şereflerinin farkında olduklarını açığa vuran bu resmi pozladır ki bakanlar, Kızıl Muhafızları karşıladılar.

Hükümetlerin düşüşleri parlamento geleneğinin raslantıları sonucu değil de halk sarsıntılarının sonucu olduklarında, böyle komik sahnelere de yol açar. Bu, yalnız Ekim ayaklanmasına özgü bir şey de değildir zaten. Şubat'ta Petrograd'da çarlığın hizmetindeki son kabinenin düşüşünde de birtakım yöner vardı ki, şartların acıklılığı olmasaydı gü-lünç görünebilirdi. Çar II. Nikola'nın bakanları da içinde buldukları saraya muazzam bir insan selinin yaktığını görüp nerdeyse içeriye girmek üzere olduğunu anlayınca, bütün ışıkları söndürmüşlerdi. Tehlike geçince ışıklar ye-

niden yakıtıldı. Hükümet üyelerinden birinin ortalıktan kaybolduğu görüldü. Kendisini aradılar, masanın altına çömelmiş buldular: Yere düşen kâğıtları toplar gibi yapıyordu. Demokratik kurumların üstünlüğünü göstermeğe önem veren Cumhuriyet bakanları ise çarlığınkilere göre daha vakur davrandılar ve kendilerini yenelere kendi sırtlarından gülme imkânı vermediği hiç istemediler.

Tutuklanışları çok sade oldu. Antonov-Ovseenko: "Devrim Askeri Komitesi adına hepinizi tutukluyorum," diye bağırdı. Başbakan yardımcısı Konovalov cakalı bir tavırla: "Geçici Hükümetin bakanları kuvvet karşısında kan dökülmesin diye teslim oluyorlar," cevabını verdi. Tutuklanan kimselerin listesi yapıldı. Yanlarına birçok muhafız katıldı. Hepsini Kışık Sarayı dolduran heyecanlı kalabahğın arasından geçirilip Petro ve Pavel kalesine götürüldü. Kendilerini gösterilen düşmanlığa, o andaki coşkunluğa ve Kerenski'nin arkadaşları arasında olmadığını öğrenince Kızıl Muhafızlarla devrimci askerlerin duydukları öfkeye rağmen, hiçbir zorbaca davranış olmadı. Arasına bazı kimseler eski bakanların yanına yaklaşip onları linç edeceklerini söylüyorlardı ama, Kızıl Muhafızlar mahpuslarını koruyorlardı.

İçlerinden biri: "Durun yahu!" diye bağırdı. "N'apıyor sunuz arkadaşlar! Tutukluların da insan olduklarını anlamıyor musunuz? Ne ayıp şey! Ne terbiyesizlik!"

Sabahın saat iki buçuydu. Aynı anda Sovyet, oturumuna yine başlamıştı. Kamenev önemli haberi vermek için nihayet kürsüye çıktı: Geçici Hükümet diye bir şey yoktu artık. Sovyet rejimi doğmuştu.

İKTİDAR SOVYETTE

Hemen hemen durgun bir günün peşinden gelen 25-26 Ekim gecesi çok hareketli geçmişti ama —Sovyet çağının ilk günü olan— 26 Ekim Petrograd'da âdetâ sıkıcı oldu. Şehirde dişe dokunur hiçbir şey olmadı. Devrim Askeri Komitesi de özellikle bütün polis karakollarını ele geçirip başkent'in ekonomik yaşayışına çekidüzen vermeğe başladı, kazanılan zaferi böylece sağlamlaştırmağa çalıştı. Bu yaşayış da pek fazla bozulmamıştı zaten: Dükkanlar açıldı, tramvaylar işliyordu, sinemalarla tiyatrolar da temsillerine devam ediyorlardı. Bir gün önce akşamüstü Geçici Hükümet

can çekişir ve Kışık Saraya saldırı hazırlanırken, müzik-severler kalabalığı her zaman olduğu gibi Operaya, Çalyapın'ın "Don Carlos" operasında alkışlamağa koşmuştu. Çok parlak bir başarı kazanmıştı Çalyapın o akşam. Bir başka toplundan, bir başka âlemden olan Kızıl Muhafızlar, Kışık Saraya girerlerken müzik meraklıları da hayatlarından memnun, evlerinin yolunu tutmuşlardı.

Dediğimiz gibi 26 Ekim günü Petrograd'da olağanüstü hiçbir şey cereyan etmedi. Büyük olayı seyretmek için de akşamın olmasını beklemek gerekti: Bu, Sovyetler Pan-Rus Kongresine yeni hükümetin tanıtılması ve programının sunulması olacaktı. Hükümetin kuruluş tarzı ortaya çetin bir sorun çıkarıyordu. Devrimci sosyalistlerle sağcı menşeviklerin gidişleri Lenin'le Troçki'nin artık onların hizmetlerinden yararlanmamak yolundaki azimlerini güçlendiriyordu. Buna karşılık bütün bolşevikler sol kanad devrimci sosyalistleriyle işbirliği yapma isteğindediler. Yeni hükümette onlara birkaç bakanlık vermek istediler ama, sağ kanadadaki halkçılardan bolşeviklere kadar bütün sosyalist partileri bir araya getirecek bir koalisyon fikrinden hiç kimse vazgeçmemiş olduğundan, red cevabıyla karşılaştılar. Lenin aşırı bir üzüntüye kapılmadan, bundan önceki bütün yalnız kalışlarının peşinden gelen bu yeni yalnızlığa da katlandı. Bununla birlikte, iktidara gelen ekibin kuruluş tarzı, çözülmesi gereken tek sorun değildi. Troçki anılarında Ekim ayının bu dönemini şöyle anlatıyor:

Lenin aklından geçenleri yüksek sesle söyleyerek: "Ne ad vermeli buna?" dedi. "Bakan demiyelim sakın. İğrenç bir sıfat bu, ağızlarında çiğnene çiğnene çürük sakız oldu."

Ben: "Komiser denebilir belki," dedim, "ama şimdi de komiserlerin sürüsüne hareket.. "Yüksek komiser" mi desek acaba?.. Yok yok, "yüksek komiser" kulağa pek hoş gelmiyor.. "Halk komiseri" desek peki?"

— "Halk komiseri mi? Vallaha hiç fena değil gibime geliyor.." dedi Lenin. "Peki ama hükümetin bütününe ne diyeceğiz?"

— "Sovyet deriz tabii, Sovyet.."

Sovyet Hükümetinin resmi sıfatı da böylece doğmuş oldu: Halk Komiserleri Sovyeti (Kurulu). Sovyet hükümeti üyeleri "bakan" adını ancak 1946 da aldılar.

Sonra komiserlerin seçimi ve görevlerin dağıtımını işine

geçildi. Troçki'ye göre Lenin, hükümetin başına geçmek istemiyordu: Kendini bolşevik partisini örgütleme ve yönetme görevine adanmış daha uygun buluyor; Troçki Petrograd Sovyetinin başkanı olduğuna göre, bu ödevi onun üzerine almasının daha yerinde olacağını düşünüyordu. Fakat herkes feryadı kopardığından, Lenin, Halk Komiserleri Kurulunu yönetmeği kabul etti. Troçki'ye de İçişleri komiserliğini teklif etti: İktidarın sağlamlanması ve herhangi bir karşı-devrim teşebbüsüyle savaşılmaması bakımından, bu komiserliğin çok büyük önemi vardı çünkü. Troçki kabul etmedi. Milliyetler meselesinin çözülmüş olmaktan çok uzak bulunduğu ve Yahudi aleyhtarı önyargıların keskinliğini muhafaza ettiği bir ülkede İçişleri komiserliğine Yahudi aslından bir kimseyi getirmenin yakışık almayacağını söyledi. Dışişleri komiserliğini üzerine almağa razı oldu. Diplomatik işler bütün bu devrimcilerle önemsiz ve ayrıca da çabucak yokolmağa mahkûm görünüyordular. Özellikle Troçki, o sırada arkadaşlarından birine, kendi Dışişleri "Bakanlığı" görevini nasıl anladığını şöyle izah etti: "Birkaç devrim bildirisi yayınladım; gizli anlaşmaları açıkladım; ondan sonra da dükkânı kapattım artık." Bu işneli şakada şu derin inanç da vardı: Devletlerle ulusların alınyazıları bundan sonra artık hukukî anlaşmalarla uluslararası görüşmelere değil, önce halkların ayaklanmalarına, sonra zaferi kazanıp birbirleriyle kardeş olmalarına bağlıydı asıl. Bolşeviklerin kafalarında Makyavelcilikten çok daha fazla saflık vardı.

Askerlik işleri bir "uzmanlar" üçlüsüne verildi, Antonov-Ovseenko bu üni, henüz yeni edinmiş olduğu, ayaklanma elebaşısı tecrübesine borçluymuştu. İki çalışma arkadaşı olan Krilenko ile Dibenko'ya gelince, biri çarlık ordusunda asubaylık, öbürü donanmada teğmenlik etmişti. Az sayıda bolşevik böyle sıfatlara sahip olmakla övünebilirdi. Yosiv Stalin hem Gürcüydü —ve bu, başka ırktan halklar için bir inanca niteliğindediydi— hem de bu çok nazik konuyu işleyen bir kitap yazmıştı: Onun için Milliyetler komiserliği ona verildi.

Kendilerinden hükümete girmeleri istenen Sovyet yöneticileri bunu kabul etmemek için genellikle teknik bilgilerin olmadığı, tecrübelerinin eksik olduğu gibi nedenlerin arkasına sığınmak istediler. Fakat Lenin: "Bu itiraz pek yerinde değil, bu bakımdan hepimiz aynı durumdayız," diye

cevap verdi. En önemli Devlet görevlerinin dağıtımı hem rastgele yapıldı, hem en az yetki ve bilginin en çok yararlı şekilde kullanılmasına önem verildi. O günlerin en yüksek Sovyet memurlarından biri olan Stanislas Pestkovski'nin anlattıkları da bunu göstermektedir. Ekim ayının son günlerinde bir iş istemek için bolşevik partisinin merkezî olan Smolny Enstitüsüne gitmişti. Lenin'le Troçki'yi ziyaret edip onların yanından çıkarken, Maliye komiseri Menjinski ile karşılaşmıştı. Adamağız yorgundu, bir divanın üzerine uzanmıştı. Pestkovski'yi görünce yanına çağırdı, onunla konuşmağa başladı:

— "Öğrenimini nerde yaptın sen kuzum?" diye sordu.

Pestkovski: "Londra Üniversitesinde okudum biraz, derslerim arasında maliye de vardı," dedi.

Menjinski: "Maliye mi dedin?" diye bağırdı. "Mükemmel! Seni Devlet Bankasına Genel Müdür yaptık öyleyse!"

Pestkovski sonradan şunları anlatıyor: "Beni bir korkudur aldı: "Bu işlerden hiç anlamam," diye cevap verdim. Ama Menjinski cevap verecek yerde: "Sen biraz bekle bakıyım," dedi. Birkaç dakika kayboldu, sonra Lenin'in imzasını taşıyan bir kâğıtla çıkageldi. Beni Devlet Bankası Genel Müdürlüğüne atayan kararnameydi bu!"

Petrograd'la taşranın gelenekçi politik çevrelerinde bu hükümetin nasıl karşılandığı kolayca tasavvur olunabilir. Gazeteci Price Philips, içinde öfkeyle alayın karşılık halde bulunduğu bu tepkileri şöyle dile getiriyordu: "Bir an için Londra'da İngiliz erleriyle işçilerinin: "Hükümet biz kuraçağız," dediklerini düşünmeğe çalıştım. Diyelim ki bunlar hemen gidip Whitehall'a yerleştiler ve bütün ülkeye söz geçirmeğe kalkıştılar." Bu sahneyi insanın zihninde canlandırabilmesi için büyük bir hayal çabası yapması gerekiyordu gerçekten. Fakat Petrograd'da insanın gözlerini açıp çevresine dikkatle bakması yetiyordu. Olup bitenler aşağı yukarı buydu gerçekten.

26 Ekim akşamı "işe başlama izni" isteyip almak için Sovyetler Kongresinin karşısına çıkan "İşçiler ve Köylüler Geçici Hükümeti", işte böyle kuruldu. Oturumda John Reed de hazır bulunmaktaydı: "Saat tam sekizi kırk geçiyordu," diyor. "Gökgürültüsünü andıran alkışlarla bağırışmalar, başkanlık kurulunun Lenin'le birlikte içeriye girdiğini haber verdi. Kısa boylu, tıknaz görünüşlüydü. Yuvarlak, iri, dazlak

kafası omuzlarına gömülmüştü. Tamamen traş olmuştu ama eskiden herkesin tanıdığı, şimdi de ebedileşecek olan sakalı, yüzünde diken diken çıkmaya başlamıştı. Elbisesi çok eski, pantolonu çok uzundu. "Oturumda birkaç menşevik de vardı. Orada oluşları, hasımlarının alayı sözlerine yol açtı. Bunlarla bolşevik milletvekilleri arasındaki küçük birkaç çekişmeden sonra, cephedeki askerlerin kongreyi selâmlamaya gelen temsilcileri kısa bir süre için gördüler. Sonra Lenin kalktı. "Kürsünün kıyasına tutunarak," diye anlatıyor Reed, "muazzam alkış tufanına görünürde aldırma davranarak yarı kapalı küçük gözlerini oradakilerin üzerinde doluşturdu." Alkışlar, bağırsıklar birkaç dakika sürdü. Yüzlerce delegeyle locaları dolduran dinleyiciler, nihayet coşkunkuluklarını serbestçe ortaya dökebilmişler; zafer kazanan devrimin önderini bıkmandan, usanmadan alkışyorlardı. Lenin kumildamyordu. Alkışlar nihayet sona erince, sade bir tavırla konuşmaya başladı. Halinde hiçbir tumturaklı eda yoktu. Bu da çok sert olduğu için açığa vurmadığı heyecanını göstermekteydi herhalde:

— "Şimdi de sosyalist düzeni kurma işine geçiyoruz," dedi. Orada hazır bulunan birinin söylediklerini anlatan Jules Destrée'nin ileri sürdüğüne göre Lenin, o anda "bir toplama işleminin yekûnunu bildiren bir muhasibe" benzemekteydi. Oysa söz konusu olan ne hesaptı ne muhasebe. Lenin hükümet başkanı olarak ilk söylevini barış sorununa adanmıştı. Ne onun söylevini, ne bunu izliyen tartışmaların stenografiyle tutulmuş metinleri yazık ki yoktur. Yeni rejimin kuruluşuna Rus memurlarının büyük yığını sistemli bir bal-talama teşebbüsüyle karşılık vermişti (Herideki X. bölüm bk.). Bunun etkisi Sovyette de görülmekteydi. Stenograflar başlarını alıp gitmişlerdi. Bundan ötürü, Lenin'in söylediklerini anlatmak için elde Petrograd basınının yayınladığı özetlerden başkası yoktur.

Lenin sözlerine "barış sorununun şu anda dikenli ve nazik bir sorun olduğunu" söylemekle başladı. Sonra "barış kararnamesi"ni okudu. Bunda yeni rejim, dünyaya hftabediyor ve çarpışmaların durmasına nasıl yardımcı bulunmağı düşündüğünü anlatıyordu. Özet olarak kararname "âdil ve demokratik bir barış için hemen görüşmelere başlamayı, savaşan bütün uluslarla onların hükûmetlerine teklif etmek" ten ibaretti. Sonra Lenin "âdil ve demokratik" terimleriyle

bolşeviklerin ne demek istediklerini anlattı ve şu şartlar gerçekleşmedikçe, kendi görüşlerince, "âdil ve demokratik" bir barışın olamayacağını hatırlattı: Her türlü toprak ilhakından vazgeçilmelidir. Bir ulusun başka bir ulus üzerinde egemenlik kurmasına —bu egemenlik ister ulusal bir baskı, ister sömürgeci bir egemenlik biçiminde olsun— son verilmelidir. Şunu da belirtmeğe özen gösterdi: "Hükûmetin bu barış şartları hiç de bir iltimatome niteliğinde değildir. Yani o başka her türlü barış şartlarını da incelemeğe hazırdır. Direttiği tek nokta şudur: Savaşçı ülkelerin herhangi birinden, mümkün olduğu kadar çabuk, bir barış teklifi gelsin."

Daha sonraki tartışmalar sırasında sol kanadın eleştirmelerini cevapladı: Bunlar, bolşeviklerin barış programının demokratik niteliğini gölgelemek gibi bir sonuç doğuracak görüşmelere kapıyı açarak emperyalist Devletlere tavis verdi diye, Lenin'e takaza ediyorlardı. "Hükûmetleri bir yana itemeyiz. O zaman barışın imzalanması uzun sürer çünkü," dedi Lenin, ve şunları ekledi: "Barış programımızı her çareye başvurarak savunacağız tabii. Fakat biz düşmanlarımızın elinden, kendi şartlarının başka türlü olduğunu, bu sebepten bizlerle görüşmelere başlamanın gereksiz olduğunu söylemek imkânını almıyoruz." Son olarak da yeni rejimin üç aylık bir mütareke öne sürdüğünü, gizli diplomasiye son verdiğini açıkladı. Bu sonuncu formülün hiçbir devrimci niteliği yoktu. İlmüli düşüncelere sahip çeşitli Devlet adamları ve özellikle Amerika Cumhurbaşkanı Wilson, savaş bitince, uluslararası görüşmelerin temelini teşkil eden karanlık pazarlıklara son vermek niyetinde olduklarını açıklamışlardı: Demokratik çevreler savaşın başlayışından bunları sorumlu tutuyorlardı çünkü. Bolşeviklerin orijinallikleri bu formülün bildirilişinde değildi şu halde. Başkalarına benzedikleri ve politikalarının çok gözüpük niteliğini açıkladıkları nokta şuydu: Gizli diplomasiinin kaldırıldığını bildirmekle yetinmiyorlar, gecikmeden işe de başlıyorlardı. Lenin, "gizli andlaşmaların hepsini hemen yayınlamaya başlayacağını" bildirdi (Gerçekten, az sonra *Pravda* Rus diplomasisinin Batılı Müttfikleriyle gizlice yaptığı andlaşmaları yayınlamaya başladı. Zafer kazanılırsa bunlar Rusya'ya çok büyük toprak kazançları sağlayacaktı). Diplomatik alışkanlıkların böylece çiğnenmesi kimilerince coşturdu, kimilerince

kızdırdı. Fakat bu hal muhakkak ki şunu ispatlıyordu: Rus devrimcileri ne "uluslararası alışkanlıklar", ne başbakanlıkların titizlikle saygı gösterdikleri gelenekler üzerinde durmadan, geçmişle bağları koparmak istiyorlardı.

Kongrede hâlâ temsil edilmekte olan partiler, Lenin'in ileri sürdüğü ilkeleri kabul ettiklerini bildirdiler. Fakat sol kanad menşevikleri: "Açıklanan barış programı, bolşevik hükümeti Rus demokratik kamu oyunun bütün eğilimlerini temsil eden bir koalisyon kabinesine yerini bırakırsa ancak gerçekleşebilir," dediler. "Barış kararnamesi" yine de, bir çekimsere karşı oybirliği ile onaylandı. John Reed: "Hepimiz ortak bir atılışla harekete geldik, kendimizi birden ayakta bulduk ve hep bir ağızdan, ağır tempolu "Enternasyonal" marşını söylemeğe başladık," diyor. "Saçlarına kır düşmüş yaşlı bir asker çocuk gibi hıçkırıyor, bolşevik partisi Merkez Yürütüm Komitesinin kadın üyesi Aleksandra Kolontay gözyaşlarını zor tutuyordu. Şarkı kapılarla pencereleri sarsarak salonda kuvvetle çınlıyor, sonra gökyüzünün sessizliği içinde kayboluyordu. Yanımdaki genç bir işçi: "Savaş bitti! Savaş bitti!" diye bağırdı. Yüzü ıslı ıslıldı. Her şey bittikten sonra hepimiz sıkıntılı bir sessizlik içinde ayakta dururken birisi:

— "Arkadaşlar! Özgürlük uğrunda ölenleri de hatırlayın!" diye bağırdı. Bunun üzerine hem hüzlün hem zafer havası taşıyan, tam Ruslara öz ve iç ezici o ihtisamlı şarkıyı, "cenaze marşı"nı söylemeğe başladık..."

Kongre çalışmalarına devam etti.

Gündemde yeni hükümetin hemen o gün hazırladığı ikinci büyük kararnamenin, "toprak kararnamesi"nin sunulduğu ve tartışması vardı. Bir tabaka kâğıt üzerine çabucak kopya edilmiş olduğundan Lenin, kararname kendi kişisel eseri olduğu halde, onu güçlkle okuyabildi.

Buna göre "mülk sahiplerinin toprak üzerindeki mülkiyetleri hiçbir tazminat ödenmeksizin hemen kaldırılıyor", "çiftliklerle çarlığın, manastırların ve Kilisenin malı olan topraklar da Kurucu Meclis toplanana değin bölge toprak komitelerinin ya da ilçeler köylü milletvekilleri Sovyetlerinin emrine veriliyordu." Kararnamenin kendisi kadar önemli bir de eki vardı ki köylü seçmenlerin 1. Köylü Sovyetleri Kongresindeki temsilcilerine verdikleri yönergenin tam metninden başka şey değildi. İşte, mujiklerin toprak sahibi ol-

mak için besledikleri asırlık, özlemin yankısı olan bu istekler mazbatası, şimdi Marksçılarda onaylanmış, kanun değerini kazanmıştı. Bununla birlikte gerçi "köylülerin toprağa ilişkin emredici yetki belgesi" 1. maddesinde: "toprak üzerindeki mülkiyet hakkı kesin olarak kaldırılmıştır," 6. maddesinde de: "ücretli çalışma yasaktır," diyordu ama, toprak konusundaki Marksçı programdan kesin olarak ayrılmaktaydı. Gerçekten, toprağın sosyalizasyonunu değil de dağıtımını öngörüyordu; büyük toprak mülklerinin dağıtım işi de "muhtar yönetimli mahalli ve merkezi organlar"a verilmişti. Toprak başkasına devredilemez hale geldiğine göre gerçi kişisel mülkiyet yasaklanmıştı ama, onu elde tutmak kişiselleştirilmişti. Lenin sosyalist programı, devrimci sosyalist programla değiş-tokuş etmişti.

Gerçekten, bolşeviklerin de benimsedikleri Marksçı doktrin, köylere komünizmin başlangıcını getirecek olan nesnenin toprağın dağıtımını değil, sosyalizasyonu olduğu kanısındaydı. Köylülerin kişisel mülkiyete olan susamışlığını Marksçılar, küçük burjuva zihniyetin kusurlarından biri saymışlardı hep, ki bu kusurlar, köylerin şehre göre sosyal ve kültürel geriliğinin ayırdedici niteliğiydi. Yine onlar, toprağın küçük kişisel parçalara bölünmesinin, ileri teknik usullere ve kolektif yönetimli büyük mülk topluluklarının kurulmasına dayanan modern tarımın istelerine de aykırı olduğu düşüncesindeydiler. Lenin bu görüşleri savunmuştu hep, ama bunu, toprağın kayıtsız şartsız kamulaştırılmasından yana olan menşeviklere göre daha yumuşak bir tarzda yapmıştı. Rusya'nın şartlarına uymağa ve köylü isteklerinin dikine gitmeğe çok özen gösteren Lenin, fazla belirli bir formülü benimsiyerek elini kolunu bağlatmak istemiyordu. Bununla birlikte, Şubat devriminden sonra toprağın küçük parçalara bölünmesi düşüncesine karşı birkaç defa cephe almış: "Küçük işletme, insanlığı özgürlüğe kavuşturacak yerlerde değildir," demişti. "Toplum hesabına çalışan büyük işletmeye geçiş düşünmek gerek..."

Mayısta Köylü Sovyetleri Pan-Rus Kongresine hitabet ettiği sırada da çok açık konuşmuş: "Büyük mülk sahiplerinin topraklarını kişilere vermeği hiçbir zaman öngörmedik; bunları dağıtmağı hiçbir zaman düşünmedik," demişti. Ter-

sine, "toprakların kamunun tasarrufuna geçmesinden", "son sistem makinelerle cihazlanmış tarım işçilerince kollektif olarak ekilip biçilmesinden" yana olduğunu söylemişti. Oysa "toprak kararname" zaten varolan küçük işletmeleri yalnız sosyalleştirmemekle kalmıyor, büyük toprak sahiplerinin mülklerini de dağıtıyordu. Ağustos'ta Finlandiya'da sürgünde bulunduğu sırada, köylülerin devrimci sosyalist partice onaylanan isteklerini *İzvestiya*'da okuduğu zaman Lenin'in aklına gelmişti bu. Devrimci olan, fakat hiç sosyalist olmayan köylülerin yardımını olmaksızın burjuvaziyi ve Geçici Hükümeti devrimin imkânsızlığını anıyarak, şehirler ve köyler proletaryası arasındaki çok gerekli birleşmenin bedelini ödemeğe karar vermişti: Büyük toprak mülklerini paylaşmak isteyen muflıkların düşüncelerini benimsiyecetti. Görüşlerini de bir yazıda açıklamıştı. Leninci yolda önemli bir adım olmakla birlikte, çıktığında bu yazı hiç dikkatli çekmemişti. "Köylüler küçük mülkiyeti kendilerine saklamak, eşitçi bir norm koymak istiyorlar. Peki, öyle olsun. Bu noktada akıbaşında hiçbir sosyalist yoksul köylülerle anlaşmazlıca düşmiyecektir. İşin gerisi için de uygulama fikir verecektir bize."

Birçok Marksçılar bu ağız değiştirmede bir oportünistliğin kanıtını görerek bu yüzden Lenin'e takaza ettiler. Lenin onların kendisine çatacaklarını sezerek 26 Ekim oturumunda şunları söyledi: "Demokratik bir hükümet olarak biz, proleter sınıfların aldıkları kararlarla anlaşma halinde olmasak bile, bunları bir kenara atamayız. Kararnameyi fiilen ve yerinde uygulayarak, gerçeğin nerede olduğunu köylüler kendileri anıyacaklardır." Lenin'e göre onlar, sosyalize büyük işletmenin kişisel küçük toprak parçasına olan üstünlüğünü kabul edeceklerdi.

Devrimci sosyalistler ise tersine, kendi programlarını çaldı diye Lenin'e takaza ettiler. O da: "Asıl suç sizde, iktidardayken bunu gerçekleştirseydiniz ya," diye cevap verdi. Bu karşılıkla toprak sorunu üzerindeki tartışma sona erdi. Fakat Rus tarımı sorunu da çözülmüş değildi. Gerçekten, bolşevikler bu konudaki kendi programlarını gözden uzak tutmuyorlardı. Bununla ilgili izlere 1918 Şubat'ında yayınlanan bir "toprağın sosyalizasyonu" kararnamesinde rastlandı. Bunda yeni rejimin izlemesi gereken amaçlar gösteriliyor, özellikle de "sosyalist ekonomiye geçişi sağlamak için,

kişisel işletmenin aleyhine olarak, kollektif tarım sisteminin geliştirilmesi" gerekliliği belirtiliyordu. Bilindiği gibi bu programın uygulanması Sovyet rejimi için çok büyük güçlükler yaratacağı ama, bir tarım ülkesini proleter bir devrimin yoluna sürüklerken bunlar, ödenmesi çok gerekli bir bedel değil miydi?

Bu teşebbüsün uzun süre hasıraltı edilişinin kaçınılmaz fidesi değil miydi bu?

26-27 Ekim 1917 gecesi, Rusya'nın köhne toprak rejimini altüst eden "toprak kararname"nin (bir muhalif, sekiz çekimsere karşı) oybirliğiyle kabul edilmesiyle yetinildi. Böylece, daha iktidara gelişlerinin üzerinden 24 saat bile geçmeden, bolşevikler halka verdikleri sözleri yerine getirmeğe azimli olduklarını göstermişlerdi: Toprak, bunu istemekte olan köylülere verilmiş, barışın imzalanmasına giden yolda ilk bir adım atılmıştı.

Yine o tarihsel oturumda, yeni hükümetin kuruluşunun Sovyete onaylatılması işi kalıyordu. Böylece ilk defa olarak ona yürütme gücünün çalışması üzerinde denetim ve gözetim hakkı verilmiş bulunmaktaydı. Sovyetler Pan-Rus Kongresi böylelikle millî egemenliğin emanet edildiği bir kuruluş haline geliyordu gerçekten. Şubat'tan bu yana Rusya'da varolan duruma oranla bir yenilikti bu. Geçici Hükümet kendi bakımından hiçbir temsilî kuruma hesap vermemişti çünkü. Halk Komiserleri Kurulunun Sovyete tanıtılışı da yeni rejimin ilk haftalarında birçok zihinleri kurcalıyacak, birçok çatışmalara yol açacak bir tartışmanın başlamasına fırsat verdi ki bu, hükümet formülünün ne olacağıydı. Bolşevikler, Sovyetler Pan-Rus Kongresindeki partilerin de işbirliğini sağlayarak bu formülü genişletme umudundan vazgeçmediklerini söylediler: Böylece devrimci sosyalistlerle sağcı menşevikler dışarıda kalmış oluyorlardı. Başka delegeler de bütün sosyalist partileri bir araya getiren bir koalisyon düşüncesini savunmağa devam ettiler.

Toplantı, Sovyetin yeni Merkez Yürütüm Komitesinin geçimiyle sona erdi. Belirli bir politik ilişki bulunmayan on delegenin dışında Komitede 62 bolşevikle 29 devrimci sosyalist vardı. (15 Kasım'da İşçi ve Asker Milletvekilleri Sovyeti ile Köylü Milletvekilleri Sovyeti arasında yapılan bir anlaşma sonucunda, Merkez Yürütüm Komitesi köylü, asker ve sendika delegelerinin de katılımıyla genişletildi.) Ka-

menev oturumu kapadığında saat sabahın beşini çeyrek geçiyordu. Lenin, Smolny Enstitüsünün bir odasına çekilerek döşemenin üstüne, Troçki'nin yanına yattı ve nihayet birkaç saat uyudu. Arkadaşına: "Eh schwindelt (Almanca: Başım dönüyor)" diye fısıldadı. Yirmi dört saat içinde çağdaş dünyanın en bozguncu adamı, onun önde giden Devlet adamlarından biri haline gelivermişti.

EKİM PARADOKSU

Ekim ayaklanmasının tarihçinin karşısına çıkardığı paradokslar arasında insanı en çok şaşırtan bir tanesi vardır ki şudur: Petrograd'da olup bitenler, modern tarihin en önemli devrimlerinden biridir. Savaşlardan, andlaşmalardan, hattâ bilimsel buluşlardan daha çok, çağdaş dünyaya bugünkü çehresini o vermiştir. Bununla birlikte, toplumsal karışıklıkları pek bol olan bu yüzyılın hiçbir olayı bunun kadar az gözahçı olmamıştır. Muhakkak ki olaylar cereyan ettikleri sırada pek seyrek olarak, sonradan tarih boyunca edinebilecekleri önemin ölçüsüne ulaşabilirler. Tek olarak ele alındıkta Fransız İhtilâlinin hiçbir safhası, bütünün içinde taşıdığı tarihsel anlamın ölçüsünde değildir. Bastille'in, muhayyileleri çok etkilemiş olan, zaptı bile, Avrupa toplumunun evriminde 1789 İhtilâlinin tuttuğu yeri pek yaramamalak anlatır. Oysa Paris'te 14 Temmuz 1789, Petrograd'daki 25 ve 26 Ekim'e göre çok daha acıklı olmuştur. 25-26 Ekim günleri kargaşalıkların, ayaklanmaların, coşkun gösterilerin gittikçe arttığı uzun bir dönem boyunca hazırlanmıştı. Halk yığınlarının taşkınlığı, grupların ve sınıfların çatışması, politik bunalımlar ve şiddet sahnelerinin aylar boyu birbirini kovalaması, bütün bunların da daha korkunç sarsıntılara bir başlangıçtan başka şey olmadığı seziliyordu. Fakat son sarsıntı patlak verince, iki âlem arasındaki sınır gibi bir şey olan bu Ekim çekişmesi olup bitince, hemen hemen yavan bir bölümün beklenmedik biçimine bürünüverdi. Her şey bunda işte: Bir toplum yıkılıyor, aynı akşam aynı yerde Çalyapın "Don Carlos"u söylüyordu.

Rus Devrimi Tarihi'nde Troçki, bu konuda şöyle diyor: "Ayaklanma çok kısa, çok çabız, çok kolay görünüyor, olayların tarihsel genişliğine uymazmış gibi bir hali var sanki. Okuyucu bir çeşit hayal kırıklığı duyuyor. Tıpkı dağa tır-

manan bir turist gibi: Karşısına yeni yeni büyük güçlüklerin çıkmasını beklerken bir de bakıyor ki, dağın doruğuna varmış bile..." Devrimin yazarı ve yapıcısı olan Viktor Sergey de aynı olayı bir çeşit hayal kırıklığıyla anlatıyor: "Her şey öylesine basitçe, öylesine açıkça olup bitti ki, herhangi bir askerî hareketin arifesinde sanabilirdi kendini insan. Tarihten öğrendiğimiz devrim sahnelerine öyle az benzliyordu ki bu." Sukhanov'un dediği gibi: Bir çeşit nöbet değiştirme,

Klasik devrim tablolarına göre Ekim, alışılmadık bir nitelik taşıyor gerçekten. O zaman Petrograd'da sokak yürüyüşleri, muhteşem gösteriler, polis hücumları olmamıştı. Gerçek bir halk kaynaşması bile olmamıştı hattâ, topu topu birkaç kişi ölmüştü (Petrograd'da 25 ve 26 Ekim günleri hiç kimse ölmedi. Kışlık Sarayın 25-26 Ekim Gecesi ele geçirilmesinde saldırganlar 5 ölü verdiler, kuşatılanlar ise hiç vermediler). Bolşevizmin sosyalist hasımlarının, iktidarın ele geçirilmesinin devrimci niteliğini tanımayışlarının bir nedeni de budur. "Hükümet darbesi"nden, "putsch (silâh ayaklanma)"dan ve daha fazla olarak "fesat hareketi"nden sözettiler. Onlara inanmak gerekirse Geçici Hükümetin devrilişi birkaç fesatçının işiydi. Bunlar bu kötü işi ne halkın iradesine, ne de yaptıklarının doğuracağı sonuçlara aldırmandan yapmışlardı. Birçok toplantılar bu gibi suçlamaların gürtüsüyle çözüldü. Bunlar en ateşli tutkuların yatışmasından sonra bile geçer akçe halindeydiler. Gerçi tarihçiler —öve-rek ya da söverek, orası önemli değil— *Rus Devrimi*'nden sözetimeğe razı oldular ama, Lenin'le bolşevik arkadaşlarının eseri casusların, fesatçıların komplolarıyla hiçbir benzerliği olmayan en derin toplum hareketlerine bile "bozgunculuk, yıkıcılık" adını verdimen gibi bir etki yarattı. Rusya'da 1917 den bu yana meydana gelen değişikliklerin söz götürmez bir politik, ekonomik ve sosyal devrim olduğunu bugün ciddi olarak kimse inkâr edemez şüphesiz. Fakat onun temelindeki "olay" için durum nasıl acaba? Ekim, birkaç profesyonel devrimcinin gizlice çevirdiği bir fesat hareketi miydi, değil miydi?

Zafer kazandığında dahi bolşevizmden yana olmağa hiç bir zaman yanaşmamış bulunan Sukhanov kesindir: "Ekim devrimi dolayısıyla ulusal bir ayaklanmadan değil de askerî bir fesat hareketinden sözetimek tamamen saçmadır;

günkü bolşevik partisi *filen* bütün gerçek iktidarın başında bulunuyordu ve ulusun büyük çoğunluğu da zaten kendisini izlemekteydi," diyor.

Petrograd'da çıkan muhafazkâr eğilimli bir Fransız gazetesi de aynı şeyi söylüyordu. *L'Entente* gazetesi, 2 Kasım 1917 sayısında şunları yazıyordu gerçekten: "Kerenski hükümeti tartışıyor ve çekiniyor. Lenin'le Troçki'nin hükümeti ise saldırıyor, çalışıyor. Buna bir fesatçılar hükümeti deniyor ama yanlıştır bu. Hayır, fesatçılık yapmadılar onlar. Tersine, açıkça, güzüpekçe, lâflarını gevelemeden, niyetlerini gizlemeden fabrikalarda, kışlalarda, cephede, köylerde, her yerde kışkırtmalarını artırıp propagandalarını sertleştirdiler; hattâ işi, silâha sarılacakları günü, iktidarı ele geçirecekleri günü önceden tesbit etmeğe kadar vardırıdılar."

Buna eklenecek hiçbir şey yok. Yalnız şu var ki olayların bu aslına uygun anlatılışına rağmen, Ekim paradoksu olduğu gibi ortadadır. Fesat hareketi olmadı, fakat o zaman olup bitmiş olan devrim de başka hiçbirine benzememektedir: Halkın büyük çoğunluğu fabrikalarda, kışlalarda kalmıştır çünkü. Şubat'ta Petrograd'ı altüst edip kana bulayan olaylarla yapılacak bir kıyaslama, bu bakımdan insana çok şey öğretir. Çarhın düşüşü sırasında, yalnız başkentte yüz binlerce kişi olaya katılmıştı. Olayda insan yığınları sel gibi akmış, eski rejim de bu yığınların dalgaları altında kalmıştı. Buna karşılık Ekim'de Petrograd'daki örgütlenmiş devrimci kuvvetlerin elinde otuz binden fazla insan yoktu ve ayaklanmanın kendisine bunların ancak yarısı katılmış olsa gerektir. Şunu da hatırlatmak gerek ki bolşeviklerin savaş teşkilâtında birçok kusurlu yanlar vardı. Örneğin, Kerenskinin, düşmanlarının denetledikleri bir şehirden nasıl olup bu kadar kolaylıkla kaçmış olduğu da bunu izah eder: Oysa onun yakalanmasının, bolşevikler için önemi çok büyüktü.

Bu kadar az sayıda insanın bir rejimi böylesine kolaylıkla alaşağı edişini ve bu kadar büyük ölçüde, sonuçları da bu kadar sürekli olan bir devrimi bu kadar rahatlıkla yapmış olmasını nasıl anlamalı? Açıkça görülüyor ki bunun cevabı, yapılan işden önceki olaylarda, ayaklanmanın Şubat'tan Ekim'e kadar, uzun süre ıngunlaştırılmasında aranmak gerektir. Bu cevap "Nisan günleri"nde, "bahar fırtınaları"nda, Haziran ve Temmuz kargaşa günlerinde, genel

hoşnudsuzlukta, işçilerin başkaldırmalarında, burjuvazinin başarısızlığında, köy:ülerin ayaklanmalarında da aranmak gerektir. Şu olayın da içindedir sonra: Bütün bunlar olup biterken bolşeviklik aynı zamanda hem bir düşünce akımı, hem de bir örgüt olarak ortaya çıkmıştır. Halk yığınlarının sefaleti bu atımı artırıyor; işçilerin sınıf bilinci, mücadelecî unsurların çalışkanlığı, kimi seflerin sebatı ve uzağı görürlüğü, örgütü olgunlaştırmağa yardım ediyordu. Bütün bunlar, devrimci kuvvetlerin yükselişlerine bir anlam ve bir yön vermek gibi bir sonuç doğurdu. Başarı kazanmış ya da kazanmamış devrimlerin tarihi binlerce kaçırılmış fırsatla, har vurulup harman savrulmuş çabalarla, dağınık saldırılarla doluyken, bolşeviklerin 1917 de başardıkları iş şöyle özetlenebilir: Onlar, çoğu zaman heba olup giden bu sayısız fışkırmalardan en çok verimi aldılar. Aslında, netice itibarıyla bolşevik teşebbüsünün özelliği şudur ki Ekim devrimi, kendisinden önceki bütün devrimlerin tersine olarak, *güdümlü* bir devrim olmuştur.

Öteki devrimlere bakın: Bunlar içten gelen bir hamleyle başlamışlar, nereden geldikleri bilinmeyen ve nereye gittiklerini kendileri de bilmeyen çok sayıdaki kalabalıkları harekete getirmişlerdir. Çabalarının ulaştığı sonuç, ilyice belli olmayan isteklerinin kendilerine umdukdıklarından çok baskadır. 1789 Fransız İhtilâline bakın: Halk sokaka çıkmış, köylere dağılmıştır. Fakat, devrimlerin yürekleri bu yığınlarda çarpar ama, beyinleri başka yerdedir. Beyin, bilinci daha güvenli, politik tecrübesi daha olgun, çıkarlarını daha açıkça anlayan o daha sınırlı küçük gruplarla. o burjuvazinin içindedir; ayak takımıyla ortak düşmanları ve birçok çelişik çıkarları olan burjuvazinin içinde; silâh diye kullandığı halk tabakasına karşı küçümserlikle karışık bir korkudan başka şey duymayan burjuvazinin içinde. 1917 de, Rus devriminde ise işler bambaşka türlü çıktı ortaya: Gerçi Şubat olaylarında bir yanardağın lâv püskürtmesindeki zorluluk ve apansızlık vardı ama, bir sınıfla örgütünün, proletarya ile partisinin yol alıp kolkola ilerlemesi o andan itibaren başladı. Bu çifte filizleniş güzle birlikte tam olgunluğa erişince işçi yığınlarıyla bolşevik hareketi arasında bir çeşit kaynaşma, birleşme oldu. Böylesine sıkı bir vakınlışmanın, böylesine içli-dışlı bir temasın, böylesine büyük bir inan birliğinin, milyonlarca emekçiyle otuz-kırk bin müca-

delecinin böylesine tam bir özdeşlik haline gelişinin tarih-teki örnekleri azdır. Daha şimdiden binlerce ve binlerce aşınmanın kemirdiği işbaşındaki iktidarla, onun yerine geçmeğe aday olanlar arasındaki çatışma nihayet gerçekleşince şöyle bir şey oldu: Devrimin elinde, ilk defa olarak, *kendi* ordusu, ordunun da *kendi* kurmayı vardı. Bundan önceki devrimlerde halk, alt tarafı, onun ne durumunu, ne çıkarlarını paylaşılan strateji uzmanları için bir ırgat sürüsünden başka şey değildi. Fakat 1917 de bolşevik partisi Rus işçi sınıfının partisi halindedir. O zamana değin de hiçbir parti onun olduğu gibi, bir sınıfın ve onun yakınmalarının, öfkelerinin, umudlarının canlı ve sadık bir ifadesi olmamıştır şüphesiz. Ona ayaklanmanın *teşebbüsünü* ale aldırın da bu oldu işte. Üstelik burjuvazi, sosyal ve politik gücsüzlüğü yüzünden, olayların akışı üzerinde ne kesin, ne de hattâ bağmsız bir rol oynayacak haldeydi.

İşçi sınıfıyla Lenin'in partisi arasındaki sıkı bağı gösteren o kadar çok kanıt vardır ki bunlar karşısında bu bağ, hiçbir itiraz götürmez.

(Bir sınıfa bir parti arasındaki bu dikkate değer kaynaşmayı, birçok kanıtlar arasında, bolşevik partisi üyelerinin çok hızlı artışı da ispatlamaktadır. Şubat'ta üye sayısı 23.000 i bulmaktaydı. Ayaklanmanın arifesinde Sverdlov, Merkez Komitesine parti üyelerinin 400.000 i aştığını bildirdi. Bu sayı biraz zorlanmış görünürse de şunu da hesaba katmak gerektir ki, bolşeviklerin henüz oldukça gücsüz olan teşkilâtı, üye yazma çabalarına en yüksek derecede bir randıman sağlamamaktaydı. Birçok işçiler bolşeviklerin izinde yürüyorlardı ama, bunların üye kartı yoktu. O zamanki Rusya'da da faal endüstri işçilerinin sayısı 2 milyon 500.000 den hiç de çok değildi.)

Fakat bu bağ, bolşeviklerin Ekim'de kazandıkları zaferi izaha yeter mi? Bu, bolşevik partisinin iskeletini teşkil ettiği Rus endüstriyel proletaryasının, ulusun ufak bir yüzdesini temsil ettiğini unutmak demek olur. Geriye köylü sınıfı kalıyordu. Oysa, köyler halkının varlığı modern devrimcilerin karşısına her zaman çetin, kimi zaman da acıklı sorunlar çıkarmıştır. 1848 Haziranında Paris işçileri burjuvaziye karşı ayaklandıklarında, onları kırıp geçiren ordu, kıvılcıktan korkan, üniformalı bir köylüler ordusuydu. Çeyrek yüzyıl sonra, çağdaş Avrupa'daki ilk proleter Dev-

let örneği olan Paris Komünü de köylülerin düşmanlığı ile karşılaştı. Kimi taşra şehirlerinde kendinden yana olan kimseler bulabildi ama köylü yığını, Versailles'a yerleşen Thiers hükümetine savaşı gücünü ve Komün'ün yıkıntıları üzerine kurulan "ahlâksal düzen" in temelini verdi. Rusya'da ise tersine, 1905 de ayaklanan işçi sınıfının üstüne yürüyen mujikler 1917 de çarlığın elinde bir tenkil aracı olmağa yanaşmadılar. Bunlarda bağlanıtı, birlik politik bilinc ve dinamizm eksikliği vardı. Bunlar olmadıkça da devrimci güc diye bir şey olamaz. Fakat kendilerini, ölgüsünü nihayet anlamış oldukları bir sefalet içinde yasatan rejime bağlayan hiçbir şey kalmamıştı. Bu yüzden de yüzyıllar süren vurdum-duymazlıkları, modern proletaryanın devrimci enerjisi önünde, tutucu bir karşı-kuvvet yerine geçemezdi artık. Çarlık böyle öldü.

Geçici Hükümetin köylüleri kendisine bağlamak için her çareye başvurması gerekirdi. Şubat rejimi ancak köylü yığınlarını kendisiyle birlik ettiği taktirdedir ki yaşama şansına sahip olabilirdi. Fakat bunun için de onların isteklerine ve özellikle pençesinde kıvrandıkları susamışlığa —toprağa olan susamışlığa— sabır öğütlerinde bulunmaktan, tenkil müfrezeleri göndermekten başka türlü cevap vermek gerekirdi. Güttüğü toprak politikasında tam bir başarısızlığa uğrayınca, Geçici Hükümet kendi mahkûmiyet ilâmını da imzalamış oldu. Köylü sınıfını en iyi anlamaları gereken devrimci sosyalistler de rejimle birlik oldular ve köyler halkına sırt çevirdiler. Bolşevikler ise tersine, Lenin'in teşvikiyle, kimi zaman kedi öz ilkelerini de bir yana bırakarak ve herhalde hiçbir dogmacılığa kapılmıyarak, köylülerin isteklerini yerine getirmeğe karar verdiler. Bütün baharla yaz boyunca köylülerin isteklerini desteklediler ve aşırılıklarını haklı bulmamakla birlikte onların başkaldırmalarını tasvip ettiler. Herkes onları demagoji ile suçladı. Her partiyi tehdit eden bu kusur, yalnız onların tekelinde değildi. Verdikleri sözleri çok ciddiye alıyorlardı hattâ, iktidara gelir gelmez de sözlerini tutmağa çalıştılar. Toprak dâvası için doğru olan şey, barış sorunu için de öyleydi. Bu konuda da söylevleri atakçaydı ama, programlarından ve Geçici Hükümet düşükten sonra güttükleri politikadan yine de daha az atakçaydı. Şehirlerdeki proletarya ile köylerdeki arasında ittifak, böyle gerçekleşti. Ekim devrimini köylüler "yapmadılar".

Fakat bu devrimi "bozmak" için köylülere güvenen bolşevik aleyhtarı kuvvetler, acı bir hayal kırıklığına uğradılar. Çekingin köylü sınıfı olup bitenleri ihtiyatla tasvip etti. Fakat iktidarın el değiştirmesini izleyen aylar boyunca hiçbir zaman, kendisine barış ve toprak "vermiş" olanlara karşı ayaklanmayı düşünmedi.

~~İmdi köylülerin desteği ya da iyicil tarafsızlığı, ordunun desteği ya da hoşgörülülüğü anlamına gelmekteydi.~~ Ordunun Ekim ayaklanmasındaki rolü, Şubat'taki devrim günlerine göre çok daha siliktir: O zaman onun ayaklanması, devrimin alinyazısını belli etmişti. Petrograd'da Geçici Hükümetin devrilmesi işine katılan askerler —bahriyelilerin durumu başkadır— az sayıdaydılar. Subaylara gelince, bunlar bir kez daha ortalıkta görünmediler ya da açıktan açığa düşmanca bir tavır takındılar. Zaten harekâta faal olarak katılan askerler de bunu çoğu zaman, sivil halk arasından toplanmış olan Kızıl Muhafızların yönetiminde yaptılar. Bununla birlikte bolşeviklerin, askerlerin faal yardımına ihtiyaçları yoktu ve Devrim Askeri Komitesinin komiserleri bunlara çoğu zaman kışlalarında kalmalarını emrettiler. İşçi milislerinin saldırısına karşı kendilerini korusunlar diye askerleri kışlalarından çıkartmak, isteyenler, Geçici Hükümetin bakanlarıydı. Fakat umudları tamamen boşa çıktı. Gerçi bolşevik devrimi işçi sınıfı ile köylüler arasında görülmedik bir ittifakı gerçekleştirdi ama, ayaklanan işçiler ve güya onlarla savaşacak olan askerler arasında, görülmemişlikten yana öbüründen geri kalmıyan bir anlaşmanın yapılmasına yol açtı. Ekim'de halk, sokaklara dökülmedi. Böyle bir gösteri tamamen faydasızdı. Askerlerin savaşmak istemeyişleri başkent işçilerinin gözahçı çarpışmalarını gereksiz hale sokmuştu. Üstelik, ayaklanma başladığı sırada, bu çarpışma olup bitmişti bile.

Bu çifte ittifakın Ekim savaşçılarına verdiği güven duygusu, Petrograd olaylarının bir başka özelliği oldu. Kendini bir babacanlık, bir sâkinlik, zaferde gösterilen bir çeşit mertlikle belli etti ki birçok olaylar, bunun böyle olduğunu göstermektedir. Harekât sırasında tutuklanan "junker"ler birkaç defa hemen salıverildi. Kendilerinden devrime karşı silâh kullanmıyacaklarına söz vermeleri istendi yalnız. Onlar da söz verdiler ama, her zaman sözlerine saygı göstermediler. Sosyalist bakanlar da aşağı yukarı hemen salıve-

rildi. Ön-parlamento üyeleri rahatsız bile edilmedi, bu işe içlerinden bazılarını şaşırtmaktan geri durmadı. Eski Adalet bakanı Malyantoviç, Antonov-Ovseenkonun, adamlarından birkaçını, Kışık Sarayın zaptından sonra ele geçirdikleri birkaç Harp Okulu öğrencisini tutuklamamağa nasıl kandırıldığını şöyle anlatıyor:

— "Mesele şu, arkadaşlar! Kışık Sarayda üç tane Harp Okulu öğrencisi tutukladık. Bunlar hep bizim zırhlı arabada oturdular, hiçbir şeye de katılmadılar, korkuyorlardı günkü. Öbür arkadaşlar da bunu doğruluyacaklar. Bunlar burada. Omuzlarındaki apoletleri söktükten sonra salıversinler diye emir verdim."

Birisi: "Salıvermek mi? Neden ama? Yargılamalı onları," dedi.

— "Yargılayacağız da n'olacak arkadaş? Ne yaptılar ki? Mertlik bizde kalsın! Bırakın gitsinler." Öğrenciler de salıverildi gerçekten.

Birkaç gün sonra, Kerenski'nin Petrograd'ı geri almakla (Daha ileride X. bölüme bk.) görevlendirdiği "Kornilovçu" general Krasnov da bolşeviklerin eline düştü. Devrine karşı çalışmıyacağına söz verince hemen salıverildi. Serbest kahr kalmaz Rusya'nın Güneyine gitti, orada da sonradan bolşeviklere karşı savaşan "beyaz ordu"yu ilk örgütleyenlerden biri oldu.

Yeni rejimin ilk günlerinde bolşeviklerin gösterdikleri bu iyicillik, burjuvazinin çökmek üzere olan cesaretini canlandırır gibi bir etki yarattı. John Reed birkaç olaya tanık olmuştu ki bunlarda, yoldan gelip geçenler, güçsüzlük belirttileri diye saydıkları durumdan cesaretleterek Kızıl Muhafızlara çatmaktaydılar. Nitekim 26 Ekim'de şehrin merkezindeki caddelerde silâhlı Kızıl Muhafız devriyelerine rastlamıştı. "Lüks kürk paltolar giymiş yaşlı adamlar öfkeden kıpkırmızı bir halde bunlara yumruklarını gösteriyorlar", "sık hanımlar da küfürler yağdırıyorlardı". Kızıl Muhafızlar "ezilip büzülerek, gevşek gevşek cevaplar veriyorlardı." Birkaç gün sonra, "junker"lerin ayaklanmaya kalkışmaları üzerine işçi milisi, isyancıların ısgal ettikleri telefon santralini ele geçirdi (Daha ileride X. bölüme bk.). Bu haber şehirde duyulur duyulmaz "yüzlerce burjuva gelip öfkelerini açığa vurdular: "Aptallar! Reziller! Borunuzu kaç gün daha ötüreceksiniz bakalım? Bekleyin hele de kazaklar

bir gelsin!" diye bağırıyorlar. Kızıl Muhafızlar da gerçekten bekliyorlar, fakat karşılık vermiyorlardı.

Devrimin utangaç, kararsız ve babacan tavrından vazgeçip zorbalığın amansız çehresini takınması, sultakastlere tenkil tedbirleriyle karşılık vermesi, başkaldıranlarla muhaliflere sert davranması ve —yaşamak için çarpıştığına göre— tedhiş yoluna başvurması için bu burjuvazinin kıpırdanmaları, yabancı Devletlerin işe karışmaları, iç savaşın başlaması, hınçların sertleşip son kerteye ulaşması gerekti. Ekim'de, Petrograd'da bütün bunlar uzaktaydı henüz. Bolşevikler Lenin'in birkaç ay önce ileri sürdüğü barışçı usulleri bozarak, ayaklanmaların en barışçısını başarmış bulunuyorlardı.

X

SOVYET REJİMİNİN BAŞLANGICI

25 Ekim'de Geçici Hükümet direktmeden düşmüş, Petrograd bolşeviklerin eline geçmişti. İktidarın ele geçişinin ertesinde, başkentte tam bir düzen hüküm sürüyordu. Bütün gözlemciler bu noktada birleşmekteydiler. Petrograd'daki Fransa Büyükelçiliği ataşelerinden olup sonradan komünizmi benimsiyecek olan yüzbaşı Sadoul: "Tek-tük birkaç olay dışında kamu düzeni, ayaklanma öncesine göre daha iyi sağlanmaktaydı. Soygun olayları hissedilir derecede azalmıştı," diyor. Gazeteci Claude Anet de onu doğrulamaktaydı: "Şehirde, devrimin başlangıcından beri görülmemiş bir düzen" hüküm sürmekteydi. Petrograd'da kalmış olan askerî makamlar da cepheye şunları bildiriyorlardı: "İsyancılar düzen ve disiplini koruyorlar. Ne yağma oldu, ne de Yahudiler toptan öldürüldü. Tersine, doğru yoldan çıkan askerleri isyancı devriyeler tutukladılar."

BOLŞEVİK İKTİDAR SAĞLAMLAŞTIRILYOR

Gerektiğinde bu hava da bolşeviklerin iktidarı nasıl rahatlıkla ele geçirdiklerini doğrular. Fakat geriye doğru bakılıp tarih için yeterli uzaklığın yargısına vurulunca, "Britzkrieg (Yıldırım savaşı)" askerlik için ne ise bunların yaptıkları işin de devrim stratejisinde o olduğu hissi uyanmakta ise de bolşevikler, zaferlerinin ertesinde yine de güvenlik duymuyorlardı. Zinovyev gerçi karamsarlığıyla tanınmıştı ama, yeni rejime on beş günlük ömür dahi vermiyordu. Partî saflarındaki birçok mücadeleci unsurlar da bu düşünceyi paylaşmaktan geri kalmamaktaydılar. Petrograd burjuvazisi de kendi bakımından mutsuzluğunun kısa süreceğine inanıyordu. Lenincilerin iktidarda birkaç günden fazla tutunabilmeleri imkânsız görünüyordu ona. Bilgisizlikleri ve

hasımlarının çabaları, işbaşından çabucak uzaklaştıracaktı onları.

Bu çabalar da etkilerini göstermekte gecikemezdi. Başkent gerçi devrimcilerin elindeydi ama muhafazakârlarla ılımlı sosyalistler, ancak geçici olarak bozulduğuna inandıkları bir durumun düzelmesi için Petrograd üzerine yürüyen birliklere güveniyorlardı. Ayrıca bolşeviklerin şehrin içinde birçok düşmanları vardı. Onların çabaları da Kerenski'nin seferber hale gelmelerini sağlayacağı askerlerinkiyle birleşebilecekti. "Başbuğ" 25 Ekim akşamı Piskov'a, Kuzey cephesi genel karargâhına varmıştı. Fakat kendi hesabına çok yazık ki orada, General Çeremisov'la karşılaşmıştı. Askerlerin içinde buldukları ruh hali dolayısıyla General, başkent'in ele geçirilmesi için yapılacak bütün teşebbüslerin boş olduğuna inanıyordu ve ona yardımda bulunamayacağını bildirmişti. Yine Piskov'da bulunan General Krasnov, Kerenski'yi daha iyi karşıladı. Kornilov'un eski iş arkadaşının Geçici Hükümet başkanına sempati duymasından ileri gelmiyordu bu. Fakat yedi yüz kazak süvarisinin başında bulunan general kendisine savaşa hazır ve bolşeviklere karşı çarpışmakta sabırsız hissediyordu. Kerenski genelkurmay başkanı General Dukhonin'in de tam yardımından yararlanmaktaydı ama, şu da var ki, askerî kumandanlığın Kerenski'yi desteklemesi, askerî birliklerin de onu destekledikleri anlamına gelmemekteydi.

"Petrograd üzerine yürüyüş" 27 Ekim'de başladı. Başkent'in merkezinden 45 kilometre uzaklıkta bulunan Gaçına hemen hemen savaşmadan karşı-devrimcilerin eline düştü. Az sonra Çarskoye-Selo'yu alması için, General Krasnov'un birkaç top atışı yaptırması yetti. Petrograd artık 25 kilometre uzaktaydı. Orada generalin imzasını taşıyan bildiri-lerin dağıtılmasına başlanmıştı bile. Krasnov askerlere şöyle diyordu: "Petrograd'ı anarşiden, zorbalıktan, kılıktan sizler kurtaracaksınız. Kayzer Wilhelm'in altınlarıyla satın alınmış, ne idüğü belirsiz bir avuç kara-cahillin Rusya'yı karşılaştırdığı utançtan onu, sizler kurtaracaksınız. Cephe-deki askerler bu cânilere tiksinererek, horgörerek bakmaktadır. Yaptıkları yağmalar, işledikleri cinayetler, kolu kanadı kırılmış, fakat yenilmemiş kurbanlarına uyguladıkları tam

Cermenlere yakışan muamele tarzı, bütün halkın onlardan yüz çevirmesine yol açmıştır."

Bunlar olup biterken "Câniler" de askerî birliklerin sempatisini elde tutabilmek için miting üzerine miting yapıyorlardı. Hatiplerinin söylevleri halk yağmalarını yine soluk soluğa tutmakta devam ediyordu. Ertesi 28 Ekim günü bolşevik hükümet şehirde sıkıyönetim ilân etti ve Kerenski'yle Krasnov'u elinden geldiğince karşılamağa hazırlandı. "Siper kazmak, barikat yapmak, dikenli tel çekmek üzere olduğunca çok sayıda işçinin gönderilmesi" için emir verildi. O gün proletarya seferber oldu. John Reed sunları anlatıyor: "Kadınlar erkekli on binlerce işçi sokaklara dökülüyordu. Uğultuların yükseldiği gecekondu-lardan, soluk, sıkı yüzlü on binlerce insan dışarıya fırlıyordu. Kızıl şehir tehlikede-ydi! Kazaklar geliyorlardı! Güney ve Güneybatı yönünde, Moskova Kapısına çıkan eski sokaklardan bir insan seli her yana yayılıyordu: Kadınlar, erkekler, çocuklar... Hepsinin ellerinde tüfekler, kazmalar, burandalar, tel yumakları vardı. Fişeklikleri işçi tulumlarının üstüne takmışlardı. Bütün bir koskoca şehrin böyle kendiliğinden, yığın halinde göçettiği hiçbir zaman görülmemiştir." Fakat kibar mahallelerde herkes yeniden cesaretleniyor ve bolşeviklere olan düşmanlığını gittikçe daha az saklıyordu. Bir uçak gelip Kerenski'nin bildirilerini atınca herkes Lenin hükümetinin sonunun bir saat meselesi olduğuna inandı. "Başbuğ", General Dukhonin'e çok iyimser bir telgraf çekerek: "Bildirmeği gerekli sayıyorum ki bolşeviklik dağılma halindedir, yapayalnız kalmıştır ve düzenli bir kuvvet olarak Petrograd'da bile artık yoktur," diyordu. Şehirde daha şimdiden bir karşılama komitesi kurulmuştu. Kerenski'ye karşı gidecek, yeniden kavuştuğu başkentine "hoş geldin" diyecekti.

Gerçekten, şehirde bir "Yurt ve Devrim Kurtuluş Komitesi"nin yönetiminde bolşeviklere karşı koyacak hareket hazırlanmıştı. 26 Ekim'de kurulan bu komitede belediye meclisinin, ön-parlâmentonun, Sovyetler 1. Pan-Rus Kongresi Merkez Yürütüm Komitesinin, ılımlı sosyalist partiyle K. D. partisinin temsilcileri vardı. Bakanların yokluğunda Geçici Hükümet rolünü oynadığı iddiasındaydı ve belediye meclisi binasında açıktan açığa toplantılar yapıyordu ama, bolşevikler bunların işlerine karışmaya imkân ve lüzum görmüyorlardı. Bu komite bildiri üzerine bildiri yayımlayarak ye-

ni iktidarı, onun gayri meşruluğunu, iğretliliğini kınıyor; Petrograd sokaklarında da bolşeviklerden yana olanlarla ol-
mayanlar arasında küçük bir savaş olup bitiyordu. 27 Ekim'de Komite bir açık oturum yaptı ve bunda hatiplerden biri "bolşevikleri gözlerinin yaşına bakmadan ezmek" gerektiğini söyledi.

Boş lâflar değildi bunlar hani. İki gün sonra başkentte bir "junke"ler ayaklanması patlak veriyordu: Bolşevikler birkaç gün önce salıvermişlerdi bunları. 28-29 Ekim gecesini telefon santralini ele geçirmişler; orada Antonov-Ovseenko'yu yakalayıp tutuklamışlardı. Çarpışmalar 29 Ekim günü sabahdan akşama dek sürdü. Nihayet Kızıl Muhafızlar son isyancıları da teslim olma zorunda bırakmak için top ateşi açmak zorunda kaldılar. İki yüz kadar insan öldü ya da yaralandı ama ayaklanma da bastırıldı.

"Yurt ve Devrim Kurtuluş Komitesi" daha başka direnme biçimlerine de başvurdu. Çünkü gerçi karşı-devrimcilerin ellerindeki askeri çareler sınırlıydı ama, halk komiserlerine karşı savaş için birçok başka tarzlar vardı. Hattâ memurların baltalaması, sonradan harekete gelen "junke"lerin ateşliliğinden daha az etkili olarak ortaya çıktı. Gerçekten, büyük bankaları mali desteklerinden yararlanan, Komitece cesaretlenen idare mekanizması, yeni iktidara hiçbir yardımda bulunmağa yanaşmıyarak grev yaptı. Petrograd'da memurların çoğu bakanlıklardan ayrıldılar. Moskova ve Petrograd belediye servisleri de aynı şeyi yaptılar. Çalışma komiserliğine atanan Şiyapnikov bakanlığa gelince, orada bulunan memurlar kendisine odasının nerede olduğunu göstermek istemediler. Grevin arasına acıklı sahne'ere yol açtığı da oldu: Aleksandra Ko'llontay Sosyal Yardım "bakanlığının" başında bulunuyordu. Fakat yalnız çok ufak bir memur azınlığı işbaşında kalmağa razı olduğundan, bina çok geçmeden, birdenbire idarenin yardımından yoksun kalan bir yoksullar kalabalığına kusatıldı. "Ko'llontay gözlerinden yaşlar aktığı halde grevcileri, bürolarla kasaların anahtarlarını vorinceye kadar oldukları yerlere hapsedtirdi. Anahtarları ele geçirince eski bakan Kontes Panina'nın bütün paraları alıp gittiğini. Kurucu Meclisin buyruğu olmadıkça bunları geri vermek istemediğini öğrendi (John Reed)".

Troçki de kendi hesabına eski Dışişleri Bakanlığını teslim alırken, oldukça aşağılatıcı bir tecrübe geçirdi ki sağ

kanaddan devrimci sosyalist *Diyele Naroda* gazetesi bunu şöyle anlatıyor: "Dün yeni "bakan" Troçki Dışişleri bakanlığına gelmiştir. Bütün memurları topladıktan sonra onlara: "Ben yeni Dışişleri bakanı Troçki'yim," demiştir. Onun bu sözleri alaylı gülüşlerle karşılanmıssa da kendisi buna aldırmamış ve herkese işlerinin başına dönmelerini emretmiştir. Memurlar gitmişler, fakat Troçki bakanlığın başında kaldığı sürece geri dönmemeğe iyice karar vererek evlerinin yolunu tutmuşlardır."

Devlet Bankasında da durum öyleydi: Lenin'in hükümeti bankadan 35 milyon ruble istemiş, fakat veznedar kasaları kapatarak: "~~Ben ancak Geçici Hükûmete para öderim.~~" demişti. Memurlar da çalışmak istemediklerinden, yerlerine hemen başkalarını koymak gerekti. Reed, Rus kapitalizminin bu kalesine gittiği zaman orada "işçi, asker ve bahriyeli gönüllüler bulmuştu. Hepsi şaşkın, dilleri bir karış sarkmış ve kan-ter içinde oldukları halde, koca koca defterler üzerinde uğraşıp duruyorlardı." Telgraf Ajansında da aynı baltalama hareketi vardı, bu yüzden Petrograd'ın dışarı ile olan ilişkisi kesildi. Memurların bu grevi, bolşeviklerin nerdeyse devrilecekleri yolundaki umud ayakta durduğu sürece, birkaç hafta devam etti. Petrograd bankerleriyle iş adam'arı memurlara bir aylık maaşlarının tümünü ödemiş bulduklarından grevcilerin maddi ihtiyaçları karşılanmış bulunuyordu. Bunların giriştikleri hareket ancak Kerenski'nin tamir kabul etmez bir askeri yenilgiye uğradığı anlaşıldıktan sonra son buldu.

Bu yenilgi 30 Ekim günü Petrograd dolaylarındaki Pul-kovo sirtlarında tam anlamıyla gerçekleşti. Daha bir gün önceden Krasnovun birlikleri kötü duruma düşmüş'ler, yetertince takviye almadıklarından, Petrograd üzerine ilerleyişlerini durdurmak zorunda kalmışlardı. Ertesi gün Kızıl Muhafızlarla bolşeviklere geçen askerlerin saldırısına uğradılar. Saldırganları nisbeten güçlü bir topçu ateşiyile de desteklenmekteydi. Kuşatı'na tehlikesiyle karşılaşan "beyazlar", ağır kayıplara uğradıktan sonra Gaçina'ya doğru çekildiler. Devrim ilk zaferini kazanmış bulunuyordu. 29 Ekim günü kır bir ata binerek Çarskoye-Selo'ya giren Kerenski'nin yanında felâket arkadaşı olarak, kala kala, beyaz atı kalmıştı.

General Dukhonin hâlâ Geçici Hükûmeti yeniden iktidara geçirmeğe uğraşıyordu, ama başkumandanlığın "yardımını rica ettiği" tümenlerin büyük çoğunluğu buna yanaşmadılar. 31 Ekim günü "başbuğ" bolşeviklere karşı girişilen hareketin durdurulmasını emretti. Bu sefer olsun sözünü dinletebildi. Vaktinden önce hattâ.

Gerçekten de 1 Kasım günü General Krasnov'la Halk komiseri Dibenko arasında mütareke imzalanarak temas kuruldu. Kısa bir görüşme, anlaşmayla sonuçlandı. Buna göre kazaklar Kerenski'yi Devrim Askeri Komitesine teslim edeceklerdi. Bu tavizin bedeli olarak Dibenko anlaşmaya bir madde koymağa razı olmuştur ki şöyleydi: "Vatana ihanet suçunu işlemedikleri anlaşıncaya kadar Lenin'le Trocki'ne hükümete, ne de halk örgütlerine" katılacaklardı. Şurası muhakkak ki mücadeleci bolşevik Dibenko bu maddeyi hiçbir zaman ciddiye almamıştı ve bunu sırf Petrograd'a karşı bir askeri hareket tehlikesini kesin olarak uzaklaştırmak için kabul etmişti. Fakat, gerçi Lenin'le Trocki'ye yöneltilen müeyyidenin uygulanmasına en ufak ihtimal yoktu ama, Kerenski'yi hedef tutanı az daha gerçekleşiyordu. Bir askerin suç ortaklığı olmasaydı Geçici Hükûmetin eski şefi bolşeviklere teslim ediliyordu. Tam kazaklar kendisini tutuklamağa hazırlanırken kaçabildi. Ön-parlamento başkanı, devrimci sosyalist Avksençiyev'e az önce istifasını göndermişti. Kerenski'nin, birkaç ay süreyle Rus devrimini kendinde canlandırmış olan bu adamın meslek hayatı böylece son bulmuş oluyordu. Herkes kendisinden yüz çevirmiş olduğu için, bütün iç savaş boyunca bolşeviklerle düşmanlarının giriştikleri mücadelede en ufak bir rol dahi oynamadı.

2 Kasım günü General Krasnov geçici olarak tutuklanınca, karşı devrimci saldırının bu ilk safhası böyle sona ermiş oldu. Sovyet iktidarına karşı hiçbir harekette bulunmağa söz vererek sahverilen general, çok geçmeden ülkenin Güney bölgesine gitti. Orada Don ve Kuban kazaklarının bolşeviklere karşı ayaklanmalarına katıldı.

Tam Krasnov'un tutuklandığı gün, bir hafta boyunca bolşeviklerle düşmanlarını Moskova sokaklarında karşı karşıya getirmiş olan bir savaş da sona ermekteydi. Petrograd'da olup bitenlerden farklı olarak, Moskova'nın yeni Sovyet iktidarınca zaptı güç ve kanlı oldu gerçekten. 25 Ekim'de

Moskova Sovyeti 23 çekimser ve 106 ya karşı 394 oyla Petrograd Devrim Askeri Komitesinden yana geçmeğe karar vermişti. Fakat aynı zamanda burjuva kişilerle sağcı sosyalistleri içine alan bir "Kamu Kurtuluş Komitesi" kurulmuştu. Beri yandan garnizon birlikleri kendi hesaplarına Geçici Hükûmeti desteklemeğe yanaşmıyorlardı. Şehirde, bolşeviklerin elleri altında 50.000 kişi kadar bir kuvvet vardı ama, bunların silâhları, örgütlenişleri ve topluca hareket yetenekleri pek düşüktü. Düşmanlarının elleri altında ise topu topu on bin kadar savaşçı vardı ama, bunlar savaşta pişip ustalaşanlar arasından seçilmişlerdi.

27 Ekim akşamı bolşeviklere karşı olanlar saldırıya giriştiler, geceleyin de o âna değin düşmanlarının ellerinde olan birkaç resmî binayı zaptettiler. 28 Ekim sabahı, Kremlin'i işgal etmiş olan devrimci kuvvetlerin teslim olmalarını istediler. Bolşevikler bunlara karşı hiçbir misilleme yapmayacağına söz aldıktan sonra boyun eğdiler. Fakat bu söz tutulmadı: Kızıl Muhafızlar teslim olur olmaz "junker"ler esirlerinin üzerlerine atılacak bunlardan birçoklarını öldürdüler. Benzeri davranışlar tek-tük olmadı. Şehrin başka yerlerinde bir sıkı yönetim mahkemesi esirleri yargılamaksızın kurşuna dizdiriyordu.

Kremlin'in zaptı savaşları yine de durdurmadı. Şehrin merkezi "beyaz"ların elindeydi. "Kızıl"lar ise çevredeki işçi mahallelerini işgal etmiş bulunuyorlardı. İki tarafın da hiç aldırış etmediği bir mütarekeden sonra, savaş 31 Ekim'de yeniden başladı. Moskova'ya gelen Kızıl Muhafızların destekledikleri devrimci kuvvetler, sayılarının çokluğu sayesinde üstünlüğü çabucak elde ettiler. 1 Kasım'da devrimlerin topçusu Kremlin'i bombalılarak biraz hasara uğrattı. Ertesi gün burası yeniden ele geçirilmiş, "kızıl"ların zaferini perçinleyen bir mütareke imzalanmıştı. "Kamu Kurtuluş Komitesi" dağıtılmış, "junker"ler silâhsızlandırılmıştı. Bu sefer misilleme olmadı.

Ayaklanmanın Moskova'daki bu safhası ve Kremlin'in bombalanması, üzerinde durulmağa değer bir olaydır. Devrimin akışı üzerinde bunun hiçbir etkisi olmadığı şüphesiz ama bu, köklü devrimcilikleri ve uzlaşmazlıkları kendilerini iktidara getirdiği sırada, kimi bolşevik yöneticilerin davranış ve zihniyetlerini beklenmedik biçimde aydınlatmaktadır. Halk komiserleri kurulu toplantı halindeyken Kremlin'

in ciddi hasarlara uğradığı haberi geldi. Millî Eğitim işlemlerini yönetmekte olan Lunaçarski, bu haber üzerine hümgür hümgür ağlamağa başlayarak: "Elimde değil," diye inledi, "güzelliğin ve geleneğin böyle canavarca yakılıp yıkılmasına dayanamıyorum." Öğretimin düzenleyicisi ve güzel sanatların koruyucusu olarak oynadığı rolün çok iyi farkında olduğundan, hemen istifasını verdi ve dokunaklı edası olan bir bildiri yayınladı. Bu eşi pek görülmemiş belgede sunlar vardı: "Arkadaşlar, siz ülkenin genç Sahiplerisiniz ve gerçek su anda işlerin başınızdan aşkın ama, sanat ve bilim zenginliklerinizi korumağı bileceksiniz." Moskova'daki anıtların bombalandığını anlattıktan sonra, Lunaçarski şöyle devam ediyordu: "Bu amansız ve yıkıcı, vahşice savaş, her şeyi körukörüne yoketme günlerinde Millî Eğitim komiseri olmak korkunç şey. Bize her şeyin mükâfatını verecek olan yeni, üstün kültür kaynağı sosyalizmin zafer kazanacağı umudu, tek avantajımızdır. Fakat ben, halkın sanat zenginliğini koruma sorumunu taşıyorum. İnsan, beceremeyeceği bir işin başında kalamaz. Onun için istifamı verdim. (Lunaçarski sonradan istifasını geri alıp halk komiseri görevine yeniden başladı. Kremlin'in uğradığı hasarların başlangıçta sanıldığından daha az önemli olduğu anlaşılmıştı zaten.) Fakat arkadaşlar, beni desteklemeniz, bana yardımcı olmanız için yalvarırım size. Yurdumuzun güzelliklerini kendiniz için, çocuklarınız ve torunlarınız için koruyunuz. Halkın mallarınının bekçisi olunuz. Zulüm ve baskının bunca zaman bilgisizlik içinde yaşattığı, eğitilmemiş kimselerin kendileri dahil öğrenip yetişecekler; sanat eserlerinin nasıl bir sevinç, güc ve bilgelik kaynağı olduğunu anlayacaklardır."

Göreceğimiz gibi, bu kültürel kaygılar yalnız Lunaçarski'ni tekelinde değildi. Kendi hesabına o bunu daha önce, hem de acap bir tarzda açığa vurmuştu: 1917 Ağustos'unda Modern Sirk'te Yunan sanatı üzerine bir konuşma yapmış; bunu da politik toplantılardaki kadar proleter bir kalabalık, büyük bir ilgiyle izlemişti. Öğrenmeğe olan bu susamışlığın, toplumsal özgürlüğü kültür zenginleşmesiyle tamamlamak için duyulan bu ihtiyacın belirtirlerini gazeteci John Reed de görmüştü. Ekim ayaklanmasından az önce cepheye gittiği sırada "siperlerin bitmek bilmez çamuru içinde sararıp solan kül benizli, yalınayak askerlerle" karşılaştı. "Biz yaklaşıncaya ayağa kalktılar," diye anlatıyor. "Yüzleri kasılmış;

ünformalarının yırtıklarından görünen derileri soğuktan morarmıştı. Oburca bir tavırla: "Okuyacak bir şey getirdiniz mi?" diye sordular."

Ancak, bütün iktidarın Sovyetlere geçmesini sağlamak üzere bütün Rusya saatinde gösterilerle çatışmalar o an için sürüp gidiyordu. Çarpışmalar nisbeten seyrek oldu. Endüstri şehirlerinde proletaryanın gücü, burjuvazinin dirençlerini daha Ekim ayaklanmasından önce yenmişti. Oralarda bolşeviklerin zaferi çoğu zaman bir formaliteden ibaret kaldı. Başka durumlarda Petrograd'ın örneğini izlemek, tek-tük görülen direnişleri bastırmak için bir Devrim Askerî Komitesi kurmak gerekti. Kimi zaman merkezi iktidarın güc-süzlüğünden yararlanan mahalli makamlar ne idüğü belirsiz bir geçiş rejimi kurdular. Fakat devrim salgını yavaş yavaş etkilerini gösterdi ve bolşeviklere Rusya'nın en büyük parçasında tutunma imkânını sağladı. Buna karşılık "ayrı ırktan" kimi uluslar içinde başarıları daha sınırlı oldu. Menşeviklerin güçlü oldukları Gürcistan'da kimi bölgeler bolşeviklerin etkisi dışında kaldı. Buna karşılık Bakü endüstri bölgesi yeni rejimden yana oldu. Ukrayna'da buranın ulusal kuvvetleri, ülkenin Batı bölgesinde egemenlik kurdular; daha endüstrileşmiş olan Doğu bölgesi ise bolşevik iktidarını tanıdı.

Rusya'nın Güneydoğusunda Don ve Kuban kazakları, görünürde devrime karşı girişilecek teşebbüsler için elverişli bir ortam halindeydiler. Sovyet rejimine karşı ayaklanmak için sadece başlarına birisinin geçmesini bekler gibi bir halteri vardı. Bu rejim de yalnız Rosnov gibi, Taganrog gibi endüstri şehirlerinde yerleşmişti. Bu şef, General Kalodin'in kişiliğinde ortaya çıktı, bu adam Kasım ortasından başlayarak çevresine, bolşeviklerle savaşmağa kararlı birkaç bin partizan (çeteci) topladı. Çok geçmeden yine bu bölgeye hatırı sayılır bir generaller, liberal politikacılar takviyesi geldi. Generaller arasında Aleksiyev, Denikin, Krasnov ve Lukomski vardı. Hepsî de Geçici Hükümet zamanında birinci derecede önemli görevlerin başında bulunmuşlardı. Politikacılar arasında da Milyukov la Rodziyanko vardı. İkisi de bolşevizmi devirmek için çevrelerinde yeni güçler toplamaya kararlıydılar. Aleksiyev çabucak "Gönüllüler Ordusu"nun başı oldu. Bunun üç dört bin kadar askeri vardı, sayıca çok değildi ama, toplumsal bakımdan türdeş (mütecavis), askerlik

bakımından tecrübeliydi: İçinde eski ordunun çok sayıda subayı vardı çünkü.

Böylece Rusya'nın Kuzeyi, Ortası ve Doğusu çabucak yeni hükümetin eline geçerken, Güneyde henüz az örgütlenmiş ve dağınık düşman kuvvetler toplanmaktaydı. Bunların sayıca az oluşları ve aralarında bağlantının bulunmaması yeni rejime güven vermekteydi: Böylece o, iç savaşın yangınları bacadı sarmadan kendini sağlamlaştırmak için ilk bir şansı ele geçirmiş bulunmaktaydı.

BREST-LİTOVSK BARIŞI

Sovyet rejiminin ilk haftalarında bolşevik hükümet için önemli olan nesne, iktidardan uzaklaştırılan politikacılarla dik kafalı subayların zar-zor kurabildikleri birkaç direnme merkezini altetmekten çok, milyonlarca Rusun kendisine bağladığı umutları gerçekleştirmek, yani Rusya'yı yine barışa kavuşturmaktır. Asıl önemli ve en ivedi iş buydu. Söz konusu olan yalnız bir vaadi gerçekleştirmek, ya da bir ulusun tümünce duyulan ihtiyacı yerine getirmek değildi. Bolşevikler için sorun, daha geniş ölçüde ortaya çıkmaktaydı. Giriştikleri hareketin kökünde, 1914 den bu yana, şu inanç vardı: Uluslararası sosyalizmin eskiden giriştiği bağlantının bütün değeri olduğu gibi durmaktadır ve savaşa, devrinle karşılık vermek gerektir. Dünyada barışı kuracak tek çare, budur. (Daha önceki III. bölüme bk.). Savaşın daha ilk günlerinde sosyalistlerin büyük çoğunluğu bu devrimci enternasyonalizmi bir yana bırakıp yurtseverliğin safına geçmiş; fakat gittikçe güçlenen bir azınlık, Enternasyonal'in eski programına bağlı kalmıştı.

Rusya'daki olaylar, vaktiyle sosyalistlerin çizdikleri tabloyu yine ortaya koyuyordu: Rus devrimi, bezginliğin etkisiyle ayaklanmaya itilen bir ulusun verdiği karşılık olmuş; bu cevap da sonunda, sosyalist doktrin in savaşların ana nedeni olarak gördüğü düşmanı: kapitalizmi hedef almıştı. Lenin arkadaşlarına, burjuvazi yıkılmadıkça demokratik bir barışın olamayacağını anlatmıştı. Geçici Hükümet yıkıldıktan sonra, şimdi de böylesine beklenen bu barışın bir gerçek haline gelmekte olduğunu ispatlamak gerekiyordu. Bolşevik ayaklanmasının zaferi, gerçi inançları azalarak da olsa, Rusya'nın savaşa katılışı tezini savunanların yenilgiye

uğraması anlamına geldiğinden, bu iş kolay görünebilirdi. Şu halde bolşeviklerin Merkezi Devletlerle vakit geçirmeden barış konuşmalarına girişmeleri ve bunları en kısa sürede iyi bir sonuca bağlamaları yetmez miydi? Almanlar son taarruza girişmek için bütün kuvvetlerini Batı cephesine yığmak zorundaydılar. Bu da bu görüşmelerin çabuk sonuçlanmasını mümkün hale sokuyordu. Sağcı sosyalistler için, Batılılarla anlaşmadıkça hiçbir işe girişmemek gibi bir zorunluk vardı. Onların ayaklarına dolayan bu engel, bolşevikler için varolmadığından, barışın yolu açılmış ve onun neredeyse imzalanacağını hiçbir şey engelliyemezmiş gibi görünebilirdi.

Bununla birlikte bolşeviklerin durumu görüldüğü kadar basit değildi. Onların stratejilerine hâkim olan nesne, yalnız iç nitelikte düşünceler değildi gerçekten: Bu bir genel plandı ki onların partilerini daha kalabalık bir topluluğun bir parçası; devrimlerini de muazzam bir teşebbüsün tek bir safhası haline koyuyordu. Rus devrimi, uluslararası sosyalist devrimin ayrılmaz bir parçası olmak iddiasındaydı ve yapıp edeceklerinin herbiri şu hesaba bağlı bulunmaktaydı: Avrupa proletaryasının ayaklanmasını nasıl kolaylaştırmalı, bunun sonucu olarak da Rus devriminin gelecek günlerdeki ilerleyişine nasıl yardımcı olmalıydı? İmdi, yalnız Rus vatandaşlarının isteklerini yerine getirerek, Almanya ve Avusturya-Macaristan'la ayrı bir barış imzalıyarak, Lenin'in hükümeti Avrupa'da devrimin başlamasına yardımcı olabilecek miydi? Yoksa tersine, ulusların savaşa ve kapitalizme karşı giriştikleri mücadeleye, devrimci bir Devletin verdiği cansızlıkla frenlenemeyecek miydi: Bu devrimci Devlet daha kurulur kurulmaz emperyalist Devletlerle anlaşmağa razı oluyor ve barışı yeniden kurmak şöyle dursun, bir savaşçı grubuna mücadelesini daha da artan bir enerji ve hoyrathlıkla yürütmek imkânını sağlıyordu. Bolşevikleşin şimdi çözmek zorunda oldukları sorunun başlıca verileri, ana çizgileriyle, işte bunlardı.

Muhalefette kalmak zorunda olduklarından, o zamana dek atakça bir basitlikte olan bir barış programını geliştirmişlerdi. Bir ayrı-barıştan ancak milliyetçiler hoşlanabilirlerdi. Bolşevikler ise kendilerini böyle bir dürtüye kaptırmamışlar, "biz iktidara geçince bütün hükümetlere savaşa son vermelerini teklif edeceğiz, onlar da bu teklife verecekleri

cevapla kaderlerini ortaya atacaklar," demişlerdi. Teklif "o'maz" derlerse —ki en muhtemel faraziye buydu— kendi uluslarını kızdırarak devrimi yine kendileri başlatmış olacaktı. "Olur" derlerse dünya, bu boğazlaşmanın sona erişini bolşevik devrimine borçlu olacaktı. Uluslararası proletarya da onun verdiği örnekten cesaret alarak, aynı devrimci yolu tutacaktı.

Bu plânın gerçekleşmesi için yeni rejimin daha ilk saatlerinde harekete geçildi: Yeni iktidarın ilk teşebbüsü olan "barış kararnamesi" uluslarla yöneticilerine, savaşı durdurmaları için yapılan dotaysız bir çağrı oldu. Dışişleri komiseri Troçki, 8 Kasım'da Müttefik Devletler büyükelçilerine bir nota vererek yeniden harekete geçiyordu. Notada onlara "barış kararnamesi'nin ana çizgilerini hatırlatıyor ve 'bu belgeyi bütün cephe'lerde hemen mütareke yapması, barış için hemen görüşmelere girişilmesi konusunda yaptığımız resmî bir teklif saymalarını" istiyordu. Bu nota cevapız kaldı. Müttefiklerin verdikleri tek karşılık, hâlâ Rus ordusunun genelkurmay başkanı olan General Dukhonin nezdinde yaptıkları bir teşebbüsten ibaret kaldı: Müttefikler, bir ayrışmanın Rusya için doğuracağı vahim sonuçlar karşısında onu uyarıyorlardı. Böylece Batı Devletlerinin hükümetleri hem yeni rejimi tanımadıklarını, hem de mütareke konuşmalarına katılmak istemediklerini açıklamış bulunuyorlardı.

Bununla birlikte bu davranışın hiç de bolşevikleri şaşırtacak bir yönü yoktu. Tam tersine, o zamana değin yapılmış o'dukları tahminler doğrulanmış bulunmaktaydı: Batı kapitalizmi gerçekten demokratik bir barışın karşısında olduğunu göstermiş oluyordu. Tabiatine uygun düşen bir savaşçılıkla ulusların öikeenmesine, daha sonra da çileden çıkıp ayaklanmasına yol açacak mıydı? Birçok bolşevikler buna inanıyorlardı. Troçki de: "Yakında Dışişleri Bakanlığı 'dükân'ını kapatacağım," derken onların duygularını dile getirmekten başka şey yapmıyordu. Diploması yerini devrime bırakacaktı. Fakat birinin yerine ötekinin geçiş hangi anda olup bitecekti? Batıdaki işçi sınıfının, bolşevik stratejisinin kendisine gösterdiği yere geçip görevini yerine getirmesi için ne kadar daha beklemek gerekecekti? Rus halkının başıra çağıra istemekte olduğu bir barışın konuşmalarına Büyük Britanya, Fransa ve Birleşik Devletler yanaş-

madıklarına göre, ne yapmak gerekti? Zorda ve darda kalan bolşevikler yalnız Merkezi Devletlere başvurmayı kararlaştırdılar. 13 Kasım'da tam yetkili Rus temsilcileri, Alman makamlarıyla ilk teması kurmak için Alman savaş-boyuna gittiler. Mütareke görüşmelerinin 19 Kasım'da başlaması ve Brest-Litovsk'ta yapılması kararlaştırıldı. Böylece, diploması tarihinde bir eşi daha bulunmayan bir konuşma başladı.

Fakat diplomatik bir konuşma mı söz konusuydu gerçekten? Böyle bir konuşma bir savaşa son vermeğe kalkınca karşılıklı safaların Devlet adamlarını, diplomatlarını ve askerlerini birbirleriyle mücadeleye haline sokar. Almanya ve Avusturya-Macaristan, Brest-Litovsk'a Devlet adamları, diplomatlar ve askerler yolladılar. Fakat Sovyet rejimi kendini tamamen yoksun olduğu bu meslek kategorileriyle temsil ettirecek durumda olmadığından, kendi politik personelinin tam bir örneğini temsilci olarak gönderdi. Bir yandan eski okıudan diplomatlar ve subaylar, öbür yandan da çöğü hapisten yeni çıkmış ya da gizlenmek zorundan yeni kurtulmuş devrimciler arasında, acayıp bir karşılaşmaydı bu. Hepsisi de karakterli, akıllı kişiler olan, fakat hiç hatırlanmada yokken müzakereci durumuna gelmiş bulunan bu bolşevik temsilcilerinin yanlarına daha alışılmadık kimseler verilmişti. Gerçekten de, devrimci bir Devleti yönettiklerini unutmayan bolşevikler, Joffe ile Kamenev'in başkanlığındaki delegasyonlarına bir asker, bir bahriyeli, bir de işçi sokmuşlardı. Bu tam yetkili temsilciler bir arabaya binip gara yollandılar. Oradan da trene binip Brest-Litovsk'a gideceklerdi. Tam o sırada içlerinden biri: "Rus köylüsünün de gerçek bir temsilcisi bulunmadığına göre, bu delegasyon eksik kaldı," dedi. Bu boşluğu doldurmak için, sokaktan geçen bir muhite seslendiler: "Almanlarla barış konuşmaları yapmağa gidiyoruz, sen de gelir misin?" diye sordular. Adamcağız şaşırıldı, kendini toparlayınca: "Eh, geleyim bari," dedi. Brest-Litovsk'ta yapılan bütün görüşmelere de katıldı şahiden. Anlaşmanın yapılmasına yardımcı sınırlı oldu ama, Avusturya-Almanya müzakerecileri üzerinde derin bir etki yaratan Sovyet delegeleri arasında o da yer almış bulunuyordu. Alman-Avusturya delegelerinden bazıları, görüşmecileri bir araya getiren yemeklerde bu acayıp diplomatın şişeler dolusu içkiyi nasıl devirdiğini hiçbir zaman unutmadılar. Fakat Rus

köylüsünün davranışında en çok güce giden nokta, bir Alman delegenin anlattığına göre, bu adamın siyah şarapla beyaz şarap arasında hiçbir ayırım yapmaması oldu. Oysa iyi cinsten olan şaraplar özenle seçilmisti. Bu eşine az rastlanır konuk da bu davranışıyla incelikten, görgüden yoksun olduğunu açığa vurmuş oluyordu.

Bu olay sanıldığından daha çok anlam taşımaktadır ve bolşeviklerin Brest-Litovsk'ta bulunuşlarının paradoksal niteliğini açığa vurmaktadır: Görüşmecî durumunda olan bolşevikler, devrim mücadelecileri gibi davranmak niyetindeydiler, delegasyonlarını da bu düşünceden ilhamlanarak kurdular. Görüşmelerin kesin safhalarında Sovyet delegasyonuna Troçki başkanlık etmişti. Alman Dışişleri bakanlığı müsteşarıyla bir tartışma sırasında ona bu konuda şöyle dedi: "Bizlere gelince, bütün geçmişimiz diplomasi okulundan olmadığımızı gösteriyor. Burada bizi devrimin askerleri olarak görmeleri daha iyi olacaktır." Sonra da Troçki karşısındaki Almanlara, Kayzer Wilhelm'in mahkemelerinin devrimci faaliyetlerini cezalandırmak için kendisi hakkında verdikleri bir mahkûmiyet kararının hâlâ yürürlükte olduğunu hatırlatacak kadar işi ileriye vardırdı.

Troçki bu sözleri lâf olsun diye söylememiştî. Tersine, Sovyet görüşmecilerinin bütün davranışları kendilerinin politik felsefesini açığa vuruyordu. Örneğin, Troçki'nin arkadaşları arasında piskin ve tecrübeli bir mücadeleci olan Karl Radek de vardı. Güzel konuşması ve devrim konusundaki radikalizmiyle tanınmıştı. Milliyet bakımından karına bir kökten geldiği için, savaştan önce sırayla hem Alman sosyalizminin, hem Polonya sosyalizminin solcu azınlıklarında yer almıştı. Rus delegasyonu Brest-Litovsk'ın garına geldiğinde Alman-Avusturya diploması ve askerlik çevrelerinin en seçkin kişilerince karşılanmıştı. O sırada Karl Radek de Rus delegasyon şefinin yanında bulunuyordu. İki tarafın delegeleri birbirleriyle tanışılırken boşuna vakit kaybetmemeğe iyice kararlı olan Radek, orada hazır bulunanlara sırtını döndü. Sonra da bu gibi kibar âlemine özgü işlerden çok daha iyi anladığı bir başka işe koyuldu: Şeref kıtasındaki Alman askerlerine devrimci bildiriler dağıtmağa başladı.

(Sovyet Rusya ve Batı başlıklı kitabında Amerikalı diplomat G. F. Kennan'ın ileri sürdüğüne göre "Radek Alman komutanı Max Hoffman'a uzun süre ters ters baktıktan son-

ra piposunun dumanını onun yüzüne üflemiş, sonra da yeni yeni «şağılatıcı» sözler söylemişti." Radek'ten de gelse, bu tok-sözülük biraz fazlaca sert görünüyor. Onun için insan bu anlatılana sakıncasız inanmıyor.)

Asıl görüşmeler sırasında tartışmalar sık sık politik bir münakaşa biçimini aldı. Aynı toplumsal sistemlerin temsilcileri bu tartışmalarda hasımlarının güçsüzlüklerini ve çelişmelerini meydana çıkarmak için hatır-gönül saymadan ağız kavgası ediyorlardı. Özellikle Troçki konu dışında olarak birtakım sosyolojik ve felsefî konuşmalar yapmakta pek ustaydı. Kühlmann bunlara karşılık vermeğe çalışıyordu ama, Alman ve Avusturyalı subaylar, ağızları bir karış açık, dinliyorlardı. Rus devrimci lideri için bu tartışmaların, bildiği bir konuda hücumlarda bulunmasını sağlamak ve görüşmeleri boyuna uzatmak gibi iki katlı bir faydası vardı. Bu sözlü çatışmalarda görüşmeciler düello yapan birer insan haline gelmekteydiler. Bir ara Almanlardan birinin aklına esmiş, bolşeviklerin kurdukları basın rejimini eleştirecek olmuştü. Troçki ona: "Hasımlarımızın Rusya'daki beğenmedikleri özgürlüğün benzerinden, Alman sosyalist gazetelerinin yararlandıklarını duyarsam çok sevinirim doğrusu," demişti. Sözlerine itiraz edilmesine pek alışık olmıyan ve o zamana dek devrimci insanlarla pek düşüp kalkmamış olan General Hoffman bu sözlerden alınmış, Troçki'ye: "Sanki savası kazanmış bir ülkenin temsilcisiymişsiniz gibi konuşuyorsunuz, oysa bütün olaylar bunun böyle olmadığını gösteriyor," demişti.

Avusturya-Almanya temsilcileriyle Rus temsilcileri arasında bu noktada da derin bir görüş ayrılığı vardı. Rus ordusunun bozulmasına ve Ruslarla Almanların ellerindeki imkânların açıkça nisbetsiz oluşlarına rağmen bolşevikler, Brest-Litovsk'ta yenik bir ulusun temsilcileri gibi davranmak niyetinde değillerdi. Onların bu tavrı takımlarının çifte bir nedeni vardı: Lenin'in adamları kendilerini hem kesin bir zafer kazanmış kimseler, hem de bir ulusun değil, uluslararası proletaryanın temsilcileri sayıyorlardı. Bu son sıfatları dolayısıyla de onlar düşman bir ulusun temsilcileriyle değil de, kendi görüşlerince savaştan sorumlu olduğu için suçlanması gereken bir sınıfın temsilcileriyle karşılaşmış sayıyorlardı kendilerini. Gerçekten, Troçki, Brest-Litovsk'a gitmek için Petrograd'dan bu ruh hali içinde ayrılmıştı. Yola

çıkışından az önce şehir Sovyetinin önünde duygularını anlatıp niyetlerini açıklayarak şöyle demişti:

— “Hasım görüşmecilerin karşısında masanın başına oturunca kendilerine kaçamaklı cevaplarla geçiştiremeyecekleri sorular soracağız. Bu konuşmalar sırasında onların da, bizim de söyleyeceğimiz her söz bir yere kaydedilip telsizle bütün uluslara iletilecek, tartışmalarımızda onlar hakem olacaklardır. Halk yığınlarının baskısı altında Alman ve Avusturya hükümetleri suçlu sandalyesine oturmayı kabul etmiş bulunuyorlar. Şuna inanınız arkadaşlar, ki devrimci Rusya delegasyonunun temsil ettiği savcı da orada bulunacak ve sırası gelince onun sert iddianamesi, bütün emperyalistlerin diplomasisini suçlayacaktır.”

Böyle bir dille konuşup böyle bir tavır takınmak için insanın kendine çok güveni olmak gerekti. Bunu da delegelere ilham eden Rusya'nın içinde bulunduğu durum değil, daha çok besledikleri şu inançtı: Düşmanları yakında karşılarında, yalnız Rus ordusunun kayıplara uğramış birlikleriyle Kızıl Muhafızların yeni kurulmuş birliklerini görmekle kalmıyacaklar, Batı işçilerinin daha kalabalık, daha tecrübeli kuvvetleriyle de karşılaşacaklardı.

Devrime olan bu inanış yalnız —Alman ve Avusturya diplomatların, karşılındakilerin doğuştan küstahlıklarına yordukları— sert tavırlarını izahla kalmıyor, Sovyet temsilcilerinin benimsedikleri taktiği de etkiliyordu. Emperyalistler gerçek bir barış istemiyorlardı. Onun için onları devirmek gerekti. Bunun böyle olduğu, Brest-Litovsk görüşmeleriyle —Troçki'nin dediği gibi— proletaryanın “kafasına dank edecekti”. Bu ânın gelmesini beklerlerken bolşeviklerin rolü zaman kazanmaktan, görüşmeleri yavaşlatmaktan, barış sorunuyla dolaylı dolaysız ilgili bütün noktalarda tartışma üzerine tartışma yapmaktan ibaretti.

Ancak, haftalar gelip geçiyor, Batı'da da kesin hiçbir şey olmuyordu. Ocak 1918 de Viyana'da, Berlin'de ve birçok Alman şehirlerinde büyük grevler patlak verdi. Bolşevikler de Avrupa proletaryasının nihayet yürüyüşe geçtiği gibi bir hayale kapıldılar bu yüzden. Fakat grevler devrim hareketleri haline gelmeden resmi makamlar bunlara son verebildiler. Böylelikle yalnız hükümetler değil, Batılı işçiler de Sovyet Rusya'nın çağrısına henüz cevap vermemiş bulunu-

yorlardı. Şimdiyse bu durumdan sonuç çıkarmak söz konusuydu.

Rusya ile Merkezî Devletler arasında 2 Aralık 1917 de bir mütareke imzalanmıştı. Bunun hükümleri de bolşeviklerin umudlarını sürdürecekti nitelikteydi. Hiç değilse iki nokta üzerinde istediklerini elde etmişlerdi: Bütün barış görüşmeleri süresince Almanlar Batı cephesine askeri birlikler yollamamağı kabul etmişlerdi. (Bu şartı kabul ettikleri zaman askerlerinin bir parçasını zaten Batı'ya yollamış bulunuyorlardı. Fakat bu hüküm yine de bolşeviklerin, taraflardan birini öbürünün zararına olarak üstün tutmamak ve arasına da olsa hâlâ kendilerine yapılan “Alman emperyalizminin çıkarlarına hizmet etmek” takazasından kurtulmak konusundaki azimlerini göstermekteydi.) Beri yandan, cephe-deki Alman ve Rus askerlerinin birbirleriyle kardeşçe geçinmelerini de kabul etmişlerdi. Oysa bu “kardeşçe geçimce”, bolşeviklerin Alman askerleri arasında barışı ve devrimci bir propaganda yapmalarından başka şey değildi. Petrograd'da bu amaçla ve özel olarak, Almanca gazeteler hazırlanıyordu. Ruslar bu “bozguncu” edebiyatın eninde sonunda etki göstereceğinden kuşku duymuyorlardı. (General Hoffman bolşevik propagandasına itirazda bulunduğu zaman Troçki: “Mütareke anlaşması Almanlara da Rus askerleri arasında karşı-propaganda yapma hakkını vermektedir. Bolşevikler de bunu önlemek için hiçbir şey yapmayacaklardır,” diye cevap vermişti.)

Asıl barış görüşmeleri ancak 9 Aralık'ta başlamıştı ama, Rusların isteği üzerine, Batılıların da bunlara katılmalarını sağlamak için hemen geri bırakılmıştı. 22 Aralık'ta yine başlayan görüşmeler, Troçki'nin Sovyet Hükümetine Almanlarla Avusturyalıların niyetlerini bildirebilmesi için, 5 Ocak'ta bir daha keldi. Oysa bu niyetler en azından uzlaşıcı nitelikteydi. Bitmez tükenmez tartışmalar General Hoffman'ı bazen sıkıyor, bazen kızdırmıyordu. General bunlara son vererek Merkezî Devletlerin toprak isteklerini belirten bir haritayı ortaya serdi. Almanlar ilkin “ihaksız ve tazminatsız bir barış” istediklerini söylemişlerdi. General Hoffman'ın açıkladığı toprak istekleri ise Almanların bu ilk sözlerinde hiç umdurmayacağı bir istah beslemekte olduklarını ortaya koymaktaydı. Troçki buna onların dikkatini çekince: “Madem ki Batılı Müttefikler görüşmelere katılmak ve genel bir ba-

riş imzalamak istemiyorlar, bizim ilkin beslediğimiz iyi niyeti haklı gösterecek bir neden de kalmadı artık," demekle yetinmişlerdi.

Bu izah ne olursa olsun, şimdi bolşeviklerin karar vermeleri ve Almanlarla Avusturyalıların isteklerini cevaplandırmaları gerekiyordu. Böylece de kendileri için yepyeni bir durumla karşılaşmış bulunmaktaydılar. O zamana değin kendi çaplarında olmiyan ve kolayca alttettikleri hasımlarla savaşmışlardı. İlk defa olarak öylesine güçlü bir muhalefet, öylesine sağlam bir kudretle karşılaşılıyorlardı ki, onlardaki devrimci ataklık artık etkili olmaktan çıkıyor ve tersine, sınırlarını açığa vuruyordu. İlk defa olarak da bolşevik partisi, uluslararası ölçüde, düşmanlarıyla uyusmağı düşünmek zorunda kaldı. Fakat buna katlanmak için de bir vicdan, bir de gelişme krizi geçirmesi gerekti ki bu, onun birliğini ve hemen hemen varlığını tehlikeye koydu. Devrimcilerin "Devlet adamı" haline geçmeleri sırasında ister istemez derin kaynaşmalar olur. Brest-Litovsk barışının imzalanışı da bunun özellikle aydınlatıcı bir örneğini verdi.

Bolşevikler bu sorunu karşısında üç akıma bölünmüş bulunuyorlardı. Aralarında "sol kanad komünistleri"nin temsil ettikleri bir aşırı-devrimci akıma; başında Lenin'in bulunduğu bir barıştan yana olanlar topluluğuna ve başında Troçki'nin bulunduğu, "ne barış, ne savaş" parolasıyla tanımlanan ikisi ortası bir çözümden yana olan bir üçüncü gruba rastlanmaktaydı. "Sol kanad komünistleri" büyük bir gücün temsilcileriydiler. Yalnız nüfuzlu bir yöneticiler topluluğunun yardımına değil, Petrograd ve Moskova bolşevik örgütlerinin desteğine de güvenebilirlerdi. Üstelik katıksız ve uzlaşmaz yönüyle devrimci bilinci de kendilerinin temsil ettikleri iddiasındaydılar. Bu sıfatla, Ekim zaferinden sonra, birçok mücadelecinin duygularıyla rastlaşmaktan da geri durmuyorlardı: Bunlar, en çetin durumların en etkili olarak ortaya çıkabileceğini anlamışlardı. Bunlara, "solcular"ın durumunun bir başka çekici yönü daha eklenmekteydi: Öne sürdükleri politikamızı açık olmak gibi bir değeri de vardı. Onlara göre emperyalizmin amansız düşmanı olan bolşevizra, ona ne boyun eğebilir, ne de hattâ onunla barış imzalahyabilirdi. Almanya'ya karşı savaş, bitkin bir ülkeyle hâlâ çok güçlü olan bir ülke arasındaki, eşit olmayan bir savaştı şüphesiz. Fakat, başlarında Bukharin'in bulunduğu "sol kanad

komünistleri" devrimci savaşa başvurmanın ve halk yığınlarını ayaklanmaya çağırmanın, bolşevikliğe Alman askeri kudretini altetme imkânını sağlayacağı iddiasındaydılar. Böyle bir savaş bozgunla sonuçlansa bile "bu uğurda ölmek, II. Wilhelm'e boyun eğmekten" yeğdi. Söz konusu olan devrimin şerefeydi ve bunun dışındaki bütün yollar, Bukharin'le arkadaşlarının düşüncesine göre, uluslararası proleteriyaya bir ihanetti. Bu davranışı tanımlarken, Lenin şöyle diyordu: "Böyle bir politika belki insanoglundu güzel, etkili ve parlak nesnelere aramağa iten ihtiyacı cevaplıyor ama, kuvvetlerin objektif oranını hiç hesaba katmıyor."

Lenin'e göre böylesi düşünceler durumun eleştirimsel bir incelemesi karşısında ayakta duramazdı. Böyle bir çözümlene onu, kendi hesabına o zamana dek savunmuş olduğu ilkeleri tekrar gözden geçirmeğe sevketti. O da barış isteğinin proleteriyayı, yalnız Rusya'da değil Batı'da da, çabucak efendilerine karşı ayaklanmağa iteceğine inanmıştı. Brest-Litovsk tartışmalarının Avrupa ve özellikle Alman işçilerinin devrimci eğilimlerinin olgunlaşmasına yardımcı olacaklarını sanmıştı. Fakat böyle hiçbir şey olup bitmemiştii henüz. Sovyet hükümetinin başı, Batıdaki yığınların devrimci isteklerine olan derin inancını yitirmiş değildi şüphesiz; fakat olayların akışında görülen gecikmenin sonuçlarına Sovyet Rusya'nın katlanması gerekeceğine inanıyordu. Batı emperyalizminin içeriden bir saldırıya uğramasını beklerken, yeni Rus rejiminin onunla uyusması ve uğrıyacağı ilk hayal kırıklıklarına katlanması gerekecekti. Devrimciliğin verdiği iyimserlik, Lenin'i iktidarı ele geçirmek için çaba yapmağa itmmişti. Gerçekleri apaçık gördüğünden, şimdi de hesaplarını yeniden yapmak durumundaydı. Netice itibariyle Almanların kendilerine kabul ettirmek istedikleri barışı bolşeviklerin imzalamaları gerekiyordu.

Lenin, savaşmakta olduğu "solcu" eğilimlerin duygusal kapsamını kabul ediyordu. Fakat, kendi hesabına kabule hazır olduğu tek ahlâksal kural sundan ibaretti: Uluslararası devrimci hareketin bir birliği olarak bolşevik iktidarı korumak için ne kadar fedakârlık yapılırsa azdır. Oysa, Almanların kabul ettirmek istedikleri barış şartları ağırdı ama Sovyet rejiminin yaşamasını tehlikeye sokmadığından, boyun eğmek gerekiyordu. Rus ordusu dağılmış durumdaydı. Kızıl Muhafızlar da "Almanların korkuncu savaş makinesiyile kıyas-

lanamıyacak kadar büyük bir gücsüzlük içindeydiler. Bu yüzden Almanlara karşı devrimci bir savaş açmak tamamen imkânsızdı. O zaman Lenin'e şöyle itiraz ediyorlardı: "Evet ama, bolşevikler emperyalizme karşı devrimci bir savaş açmak için bağlantıya girdiler." Lenin de bunun böyle olmadığını söylemiyordu ama şu cevabı veriyordu: "Biz bu savaş, onu filân anda yapabileme imkânlarını hesaba katmadan, başlatmak gibi bir bağlantıya girmiş değiliz. Bugün ise bu devrimci savaş ne bahasına olursa olsun *hazırlamak* zorundayız." İmdi, bu hazırlık uzun bir süreyi, dolayısıyla çarpışmalara ara verilmesini gerektirmekteydi. Batılı devrimciler "uluslararası sınıflar kavgası"nda ikinci bir cephe açınca, Rus devrimcileri de yine saldırıya geçeceklerdi.

"Dolambaçlı çarelere başvurmak, gerilemek, beklemek". Rus devriminin içinde bulunduğu geçici yalnızlığın bolşevik partisini benimsemeğe zorladığı parola, Lenine göre, işte buydu. Birkaç hafta önce ise bıkıp usanmadan: "Bekleyiş, ölümlü demektir," deyip durmuştu. Şimdiyse, tersine, acele etmek ve saldırıya geçmeği istemek devrimi tehlikeye düşürüyordu. Fakat Lenin hesabına yazıktır ki durumdaki değişimin gerektirdiği bu âni taktik değişimini, bütün bolşevik'ler onaylamak eğiliminde değillerdi. Hattâ Bukharin'in ardında yer alan "koyu, aşırı" elemanlardan ayrı olarak, daha başka mücadeleciler unsurları vardı ki Lenin'in amansız mantığından kurtulmağa çalışıyorlardı. Lenin için ise iki çıkış vardı: "Ya bu ilhakçı barışı şimdi kabul etmek, ya da hemen devrimci bir savaş açmak. İkisi ortası bir çözüm yolu filen yoktur." Troçki'ye gelince o, buna inanmamaktaydı. Yeni Sovyet "diplomasi"sinin şefi, "solcu komünistler"in durumunun, saçmalığa varan bir romantizm niteliğinde olduğunu kolayca kabul ediyordu. Fakat bolşevizmin uzlaşmaz olduğu yolunda kazandığı ünün korunmasına da önem veriyordu. Ayrıca, bolşevizme yöneltilen iftiraların kofluğu ispatlamağa da çalışmaktaydı. Özellikle, bolşeviklerin bilerek ya da bilmiyerek Alman emperyalizminin çıkarlarına hizmet ettikleri yolundaki, çok yaygın söylentiye yalanlamak da gerekiyordu. Oysa, Merkezi Devletlerle ayrı bir barışın yapılması, bu söylentiye doğrular gibi olmiyacak mıydı? Brest-Litovsk'ta Alman ve Avusturya temsilcilerine karşı girişilen bütün taarruzlar, bolşeviklerin tamamen bağımsız olduklarını ve bir savaşçılar grubunu ötekine karşı desteklemeğe

yanışmadıklarını ispatlamak amacını güdüyordu. Fakat bu sözlü gösteri yeter miydi ki?

Troçki buna bir de uzantı eklemek istiyordu. "Savaş sürdürüremeyiz, bunun için gerekli imkânlarla sahip değiliz," diye kabul ediyordu. "Ama Almanlarla barışı imzalamaya da bizi hiçbir şey zorlamamaktadır. Onlar bize çok ağır şartlar yüklemeye kalkıştırlarsa biz de: "Çarpışmaları durduruyoruz ama, bir barış anlaşmasının altına imzamızı koyarak sizin emperyalizminizi onaylamıyacağız," deriz. O zaman Almanlar ne yapacaklar?" Troçki'ye göre, kamu oyunu hiçe saymaktan çekinerek elle tutulamaz ve kendini savunamaz bir düşmana tekrar saldırmaktan çekinmeleri mümkündür. Bu takdirde bolşevikler hiçbir şey kaybetmeksizin devrimcilerinin duruluğunu ispatlamış olacaktı. Fakat Alman ordusunun Rusya'da yine ilerlemeğe başlaması ve yeni rejimin varlığını tehdit etmesi de mümkündür. Bu son ihtimal karşısında ise istilâcıların isteklerine boyun eğmeğe her zaman için vakit vardı. Göze almağa değer bir tehlikeydi bu, Rus proletaryasının yardımına gelmesi için de Alman proletaryasına verilmiş ayrı bir fırsattı.

Bolşevik partisinin içindeki çeşitli eğilimlerin savundukları görüşler, işte bunlardı. Brest-Litovsk görüşmelerinin kesildiği 5 Ocak'ta yeniden başladığı 17 Ocak arasında bolşevik partisinin içinde devrimci bir savaşın ya da hemen barışı imzalamanın lehinde ve aleyhinde olanlar, ateşli bir tartışmayla birbirlerine girdiler. Yüksek bolşevik mercilerini bir araya getiren ilk bir toplantı zorlayıcı olmayan, fakat karşılıklı güçlerin niteliğini açığa vuran bir oylamayla sonuçlandı: Devrimci bir savaş lehinde 32; Lenin'in ileri sürdüğü, Alman şartlarının kabulü lehinde 15; Troçki'nin ileri sürdüğü "ne savaş ne barış" formülü lehinde de 16 oy verildi. Birkaç gün sonra, kendisi de bir karar almak için yetkilendirilen Parti Merkez Yürütüm Komitesi, sorunu yeniden inceledi. Bir devrimci savaş açma düşüncesi 1 çekimser ve 2 muhalife karşı 11 oyla reddedildi. Troçki'nin savunduğu düşünce de sonunda 7 ye karşı 9 oyla onaylandı: Çünkü Lenin de bu çözüm şekline katılmıştı ve bunu "solcu komünistler"in ileri sürdükleri teklife göre geçici ve daha az zararlı sayıyordu.

17 Ocak 1918 günü Troçki yine Alman ve Avusturya-Macaristan temsilcilerinin karşısına çıktı. Fakat karşısında bir de Ukrayna delegasyonu buldu. Bir süredir Almanlarla Avusturyalılar bu delegasyonla da görüşmeler yapmaktaydılar. Bunlar "Rada" adlı milliyetçi kuruluşun temsilcileriydi: "Rada" ilkin Ukrayna'nın muhtariyeti düşüncesi savunmuş; fakat Rusya'daki Geçici Hükümetin devrilişinden yararlanarak Ukrayna'nın bağımsızlığını ilân etmişti. Temsil yeteneği var denemezdi pek, çünkü Ukrayna'daki birçok Sovyetler de Petrograd devrimcileriyle birleşme lehinde bir tavır takınmışlar ve "Rada"yı Ukrayna'nın başkenti Kiyev'den kovma işini başarmışlardı. Alman askeri desteği sayesinde kaybettikleri otoriteyi yeniden elde etmeği düşünen bazı Ukraynalılarla, Almanlar yine de bir anlaşma yaptılar. Bolşevik temsilcileri böylece bir olup bitti karşısında bırakan Alman müzakereciler, gözdağı veren sözler de kullanarak onlara barış şartlarını yeniden hatırlatmağa hazırlandılar. Tam onlara bir ültimatöm vermeğe hazırlanıyorlardı ki, Troçki daha atik davrandı ve Bolşevik Merkez Komitesinden aldığı talimatı 28 Ocak'ta yerine getirdi.

Rus Dışişleri Halk komiseri: "Bu tamamen emperyalist savaşa katılmak istemiyoruz," dedi. "İki tarafın emperyalizmlerini de aynı uzlaşmaz tavırla karşılıyor ve emperyalist bir topluluk yararına olarak askerlerimizin kanını dökmeye razı değiliz artık. Bütün ülkelerin baskı altındaki işçi sınıflarının iktidarı alacakları ve yakın olduğunu umduğumuz saatin gelmesini beklerken, ulusumuzu ve ordumuzu savaştan çekip çıkıyoruz..." Troçki'nin söylevinin burasına kadar Alman ve Avusturya-Macaristan generalleriyle diplomatları Rusların, güçsüzlüklerini kabullenerek, durumun gerekliklerine boyun eğdiklerini ve nihayet gerçekleri olduğu gibi kabul ederek devrimci palavralarından vazgeçtiklerini sanmışlardı. Fakat bolşevik demecinin son parçası onları, bu düşüncelerini değiştirmek zorunda bıraktı. Gerçekten, Troçki sözlerini şöyle bağladı: "Ordumuzu terhis ediyoruz ama, ilhakçı bir barış andlaşması imzalamaya da reddediyoruz. Merkezî Devletlerle Rusya arasındaki savaş halinin de sona erdiğini ilân ediyoruz." Almanya Dışişleri bakanı Kühlmann: "İşitilmiş şey değil! (Unerhört!)" diye bağırmağa ancak vakit bulabilmişti ama Sovyet delegeleri yerlerinden kalkmış-

lar, garın ve Petrograd'ın yolunu tekrar tutmak için toplanmış salonundan ayrılmışlardı bile.

Tarih uzmanları kitaplarını karıştırdıktan sonra böyle bir olayın eşine diplomasi tarihinde bir tek defa rastlandığını, bunun geçmişinin de Eskiçağda Atina'yı Perslerle karşılaştıran savaşlara kadar gidip dayandığını söylemişlerdi. Rusların bu hiç beklemedikleri tutumu karşısında Almanlar ne yapacaklardı? Duraksamaları gösterdi ki Troçki'nin düşündüğü çözüm şekli çok büyük tehlikelerle yüklü olmakla birlikte, bunu küçümsiyenlerin iddia ettikleri gibi, pek de yabana atılır cinsten değildi. Gerçekten, Avusturyalı yöneticiler Doğu cephesinde mevcut duruma yetinilmesi ve çarpışmalara devam edilmemesi gerektiği düşüncesindeydiler. Aralarında Kühlmann'ın da bulunduğu birçok Alman Devlet adamları da bu düşünceyi paylaşıyorlardı. Generaller ise, tersine, Rusya'nın içlerine daha çok girerek Rus ordusunun kalıntılarını ezmeğe istiyorlardı. Bu anlaşmazlığı çözmek için Bad Homburg'da, Kayzer Wilhelm'in başkanlığında bir "zirve konferansı"nın toplanması gerekti. Bunda genelkurmay başkanı çıktı: 17 Şubat'ta General Hoffman, yarından tezi yok Alman kuvvetlerinin ileri hareketlerine yeniden başlayacaklarını bildiriyordu. (Sırası gelmişken açıklamak yerinde olur: 31 Ocak 1918 de Sovyet Hükümeti bir kararnameyle ortodoks takvimini yürürlükten kaldırmış, yerine Batı takvimini kabul etmişti. Buna göre ortodoks takviminin 1 Şubat'ı, 14 Şubat oldu. Bu ara, olayların yavaşladığı, hattâ durduğu gibi bir izlenim yaratabilirse de bu, hiç de gerçeğe uygun değildir tabii.) Gerçekten de ayın 18 inde Kayzer'in tümenleri harekete geçtiler ve hiçbir direnişle karşılaşmadan Rus topraklarında ilerlediler. Revel, Dvinsk ve Minsk şehirlerini çabucak ele geçirdiler, Ukrayna da Almanların girişine açık hale geldi. Sovyet hükümeti bunun üzerine Lenin'in önceden tahmin ettiği durumla karşı karşıya geldi: Acıklı bir durumdu bu, işin dolambaçlı, kaçamaklı tarafı kalmamıştı artık; bolşevik yöneticileri de hemen teslim olmakla savaşmak arasında bir seçim yapmağa zorlu oluyor.

17 ve 18 Şubat günleri bolşevik partisinin Merkez Komitesi hemen hemen ara vermeksizin toplantı halinde kaldı. Alman ordularının ezici üstünlüklerine rağmen, devrimci bir savaştan yana olanların boyun eğmeğe hâlâ razı olma-

dıkları hemencecik meydana çıktı. "Gerçekçi"lerle "solcu komünistler" ateşli tartışmalarla birbirlerine girdiler. Ayın 17 sinde Troçki hâlâ Almanların saldırı tehditlerini yerine getirmeyeceklerini umuyordu. Lenin'in "barış görüşmelerinin hemen yeniden başlamasını teklif etmek" için verdiği önerge, altıya karşı yedi oyla reddedildi. Ayın 18 inde Merkez Komitesinin yeni bir toplantısı da aynı sonuçla bitti, Troçki bekleme durumunu hâlâ muhafaza ediyordu. Fakat akşamleyin görüşmeler yeniden başladığında cepheden gelen haberler artık en ufak kuşkuya yer bırakmadı: Almanlar başarılarını sonuna kadar götürmeğe kararlıydılar ve hızla ilerliyorlardı. Lenin: "Eğer Almanlar bolşevik iktidarının devrilmesini istiyorlarsa, o zaman savaşa girmek gerekir tabii," dedi. Fakat durum böyle olmadığı için, boyun eğmek gerekiyordu. Troçki bir de oyalayıcı çözüm tarzı ileri sürüp savundu. Buna göre: "Ruslar ateşin kesilmesini istemeyeceklerdi de Almanların kendilerinden ne istediklerini soracaklardı." Sonunda, her zamankinden daha çok barıştan yana olan Lenin'in öne sürdüğü çözüm tarzı oylandı. "Sol kanad" eski red durumunda sarsılmaz olarak kaldı ama Troçki son dakikada kendi oyunu değiştirip barış isteyenlerden yana geçti, o zaman da bunlar 1 çekimser ve 5 muhalife karşı 7 oyla üstün geldiler. Troçki, Lenin'in kanıtlarını kabul etmiyordu ama, partinin içinde bulunduğu çıkmazı uzatarak ve şefinin öne sürdüğü çözüm tarzı kabul edilmiyerek onun birliği, dolayısıyla de rejimin bekası tehlikeye düşürüldüğüne inanıyordu. Troçki'ye göre devrimci bir savaş ancak birbirine kenetlenmiş bolşeviklerce yönetilirse bir anlamı vardı. Onların bölünmesi, gerilemeyi kaçınılmaz hale getirecekti. 18-19 Şubat gecesi Sovyet hükümeti sorunu yine gözden geçirmek zorunda kaldı: Aralık ayından beri hükümet üyesi olan devrimci sosyalist halk komiserleri, Bolşevik Merkez Komitesinin kararıyla bağlı değillerdi çünkü. Barışa karşıydılar ama, hasımlarına göre daha az sayıda olduklarından, boyun eğmek zorunda kaldılar. 19 Şubat'ta da Ruslar, barışı imzalamaya hazır olduklarını Almanlara bildirdiler.

Bununla birlikte, ara yerde Almanya isteklerini daha da arttırmaya karar vermişti. Rusya'ya kabul ettirmeye istediği barış şartları bu ülke için felâketli bir nitelikteydi. 23 Şubat'ta Rus hükümetine verdikleri bir notada Merkezi Devletler, isteklerini şöyle açıklıyorlardı: Ruslar Baltık ülkele-

rinden, Finlandiya'dan, Ukrayna'dan vazgeçeceklerdi; ayrıca ordularını tamamen terhis edecekler, çok yüklü savaş tazminatı ödiyeceklerdi. Cevaplarını bildirmeleri için kendilerine ancak yirmi dört saatlik bir süre verilmişti. Bolşevik Partisinin Merkez Komitesi aynı gün, her zamankinden çok daha acıklı şartlar altında toplandı. "Solcu komünistler"ın direnişlerini yenmeğe kararlı olan Lenin, Almanların ileri sürdükleri şartlara "hayır" denirse hükümetteki ve partideki görevlerinden çekileceği tehdidinde bulundu. Tutumunun nedenlerini de bir kez daha açıkladı: "Eğer barışı imzalamazsanız üç haftaya kalmaz Sovyet iktidarının idam kararını imzalamış olursunuz," dedi. Troçki yeni rejimin Lenin'siz yapamayacağı kanısında olduğundan, Alman ultimatومunun kabulü için oy kullandı. Fakat herkes aynı şekilde davranmadı: "Sol kanad"ın bir üyesi olan Lomov: "Lenin çekilmek tehdidinde bulundu diye korkmamak gerek. Biz de iktidarı onsuz ele alırız," dedi.

(Brest-Litovsk barışına adadığı mükemmel eserinde, İngiliz tarihçisi Wheeler-Bennett şu olayı anlatıyor: Bolşevik Merkez Komitesinin 1918 Ocak ayında yaptığı bir toplantıda, kendisi de "sol kanad"dan olan, Radek bir ara Lenin'e dönerek: "Petrograd'da beş yüz tane yürekli adam bulunsaydı sizi hapse atardık," dedi. Lenin de şu karşılığı verdi: "Hapse atılacak bazı kimseler var gerçekten, ama ihtimalleri hesaplırsanız benim değil, sizin hapse girmeniz ihtimalinin daha büyük olduğunu anlarsınız.")

Merkez Komitesinin başka üyeleri hâlâ devrimci bir savaştan yana olduklarını söylediler ama bunlar şimdi ancak zayıf bir azınlık halindeydiler. Oylama sırasında yedi üye Alman şartlarının kabul olunması lehinde, dört üye aleyhinde oy kullandı, dört üye de çekimser kaldı.

Parti kararını böylece verdiğinden, sorun, Sovyet Merkez Yürütüm Komitesine sunuldu: Sovyetler Pan-Rus Kongresinin iki toplanma dönemi arasında tam yetki ondaydı çünkü. Merkez Yürütüm Komitesi, Bolşevik Merkez Komitesinin tutumunu 84 e karşı 116 oyla onayladı. Almanlara hemen telgraf çekildi, onlar da kitalarının ilerleyişini durdurdular. Bir delegasyon felâketli bir barış imzalamak için Brest-Litovsk'a yeniden yollanmak zorunda kaldı. 3 Mart 1918 de imzalanan bu barış andlaşması Rusya'yı ekonomik önemi büyük, çok geniş topraklardan yoksun bırakıyordu. Büy-

lece Rusya Baltık ülkelerini, Beyaz Rusya'nın bir parçasını, Letonya'daki Kurzeme bölgesini ve Ukrayna'yı kaybetmekteydi. Kars'ı, Ardahan'ı ve Batum'u Türkiye'ye bırakıyordu. Bu kayıpların toplamı eski Rusya'nın nüfusunun yüzde 34 üne, ekili topraklarının da yüzde 32 sine eşitti. Lenin'e göre gerekli bir fedakârlıktı bu: "Zamandan kazanmak için mekândan kaybediyorum." diyordu.

Fakat Rusya yalnız "mekândan" kaybetmekle kalmamaktaydı. Ekonomik potansiyelinin önemli bir parçasını da elinden çıkarıyordu: Pancar kaynaklarının % 85 ini, endüstri işletmelerinin % 54 ünü, kömür yataklarının da % 89 unu bırakmıştı. Brest-Litovsk andlaşmasının imzasını birkaç hafta geciktirdiği için Rusya'nın ödediği bedel çok büyüktü. Savaştan zaten bitkin halde olan memleket, barış konuşmalarından kansız, dermansız çıkmıştı: Hükümeti de bu konuşmalara, uluslararası proletarya devrimi adına kendi istekleri Alman-Avusturya emperyalizmine zorla kabul ettireceği kanısıyla girişmiş bulunmaktaydı. Batılı işçi sınıfının bir dereceye kadar pasif kalışının kurbanı olan ve hulyalarının bedelini ödeyen Sovyet Rusya, aynı nitelikteki başka bir sıra hayal kırıklıklarının ilkinin tatmış bulunmaktaydı. Acıklı bir kendine gelişin sonunda bu hayal kırıklıkları onu, stratejisini tekrar gözden geçirmek ve ilk başarılarının yarattığı muazzam umudları daha mütevazı ölçülere indirmek zorunda bırakacaktı. Ancak, bu iç paralayıcı gözden geçirme son bulana değin yıllar geçecekti. O an için Sovyetler Kongresi Brest-Litovsk barışını 261 e karşı 784 oyla onayladığından, Lenin bolşevik iktidarının sağlanmasına çok gerekli saydığı yaktı kazanmıştı. Kendisine iki buçuk milyon ölüye malolan savaşın başlamasından üç yıl yedi ay sonra, Rus ulusu o kadar özlediği barışa kavuşmuş bulunmaktaydı. Hasımlarının ihanet diye niteledikleri bir dönüş hareketi bahasına bolşevik partisi, devrimci programının esaslı bir bölümünü yerine getirmişti.

"SOVYET CUMHURİYETİ"

Üç yılı aşkın bir savaştan ve güçsüz bir hükümetin önlemeyeği hiçbir zaman başaramadığı, aylar süren toplumsal kargaşalıklardan sonra, kuvvetli bir ekip tarafından yönetilen ve şüphe götürmez bir halk desteğinden yararlanan

Rusya, nihayet barışın tadını çıkarabilecek ve yapıcı çabalara el atabilecek miydi? Kurulu sistemleri niteliyen dürtülerden bambaşka dürtülerin etkisi altında bulunan bu rejim, çarpışmalar artak sona erdiğine göre, ülkeye yeni bir çehre kazandırabilecek miydi? Batıda sürüp gitmekte olan savaşa illikmin strateji sorunlarına kendilerini kaptırmış olan yabancı gözlemciler, Rusya'ya uzun boylu ilgi duymuyorlardı artık. Bunların çoğu bolşevikliği kargaşalık ve ihanetle bir tutmakta olduğundan, Doğu Avrupa haritasının üstüne şu basit sözü, "karışıklık" sözünü yazmışlardı. Ucsuz bucaksız Rusya'nın uygar uluslar topluluğuna yeniden girdiğini kabul etmek için de, onun geçirdiği derin sarsıntıların sona ermesini bekliyorlardı. Sabırları daha kıt olan askerler ise bir manevra alanı ve bir harekât üssü haline sokmak için, bu geniş toprakları yine ele almağı düşünüyorlardı. Bununla birlikte, politik bakımdan sorumlu olan kişiler, bolşeviklere karşı bir haçlı seferinin gerekliliğine henüz kandıramamışlardı.

Böylelikle Rusya kendi haline bırakıldı. Bolşeviklik ilk zaferini sağlamaştırmak ve Batı proletaryasının da kendisine katılıp yardım etmesini beklemek için, Lenin'in istemisi olduğu bu mühletten birkaç ay için yararlandı. Ancak, kısa bir süre sonra yabancıların silâhla işe karışmaları ve karşı-devrim hareketi ülkeyi iç savaşın acıları, sıkıntıları, yıkıntıları içine atacaktı. Fakat topluma yeni bir biçim verme kararı sosyal deneyilerin başında buldukları bu ülkeye, yeni doğmakta olan komünizm nasıl bir çehre verdi? Sovyet rejiminin ilk ayları boyunca politik, ekonomik ve sosyal bakımdan Rusya'nın durumu neydi?

Kuruluşu sırasında Halk Komiserleri Kurulu bir "İşçiler ve Köylüler Geçici Hükümeti" olarak ortaya çıkmıştı. Ocak 1918 de Lenin'in yazdığı ve "Çalışan ve sömürülen halkın Haklar Bildirisi" başlığını taşıyan bir belgede, bu rejim kendini bir "İşçi, Asker ve Köylü Milletvekillerinin Sovyetleri Cumhuriyeti" olarak tanıtıyordu. Birkaç ay sonra bir Anayasa yapıldı ve ülkeye "Rusya Sovyetleri Federal Sosyalist Cumhuriyeti" adını verdi. Bu çeşitli adlandırmaların ayrıntıları bir yana, yeni sistem her şeyden önce *sovyetik* nitelikte ortaya çıkıyor, politik iktidarın egemenliğini de Sovyetler Pan-Rus Kongresi temsil ediyordu. Bolşeviklerin hemen hemen bütün 1917 yılı boyunca karşılaştıkları bilme-

ce, böylelikle çözülmüş olmaktadır. Bunlar aylar ayı, devrimci Rusya'nın hangi yolu tutması gerektiğini kendi kendilerine sorup durmuş olsalar gerekti: Parlamenter yolu mu seçeceklerdi, yoksa şartlara ve ülkenin özelliklerine daha uygun, daha orijinal başka bir yolu mu? Daha az teorik nitelikte başka sorunların çözümlüyle çok uğraştıklarından, üstelik epeyce de pragmacı olduklarından, bolşevikler açıkça bir seçim yapmaktan kaçınmışlardı. Sorunu çözüme işini olayların kendilerine bırakmış gibi bir halleri vardı. Açıkçası, sorun şöyle ortaya çıkmaktaydı: Yeni Rusya'da anayasa iktidarını Kurucu bir Meclise mi, yoksa Sovyetlere mi vermek gerekti?

Bolşevikler bir temsili kuruluşun seçilip toplanmasını uzun süre isteyip durmuşlar; seçimleri yapmaktaki geciktirdi diye Geçici Hükûmete takaza etmişlerdi. Fakat aynı zamanda bütün iktidar Sovyetlerin elinde olsun istiyorlardı. Oysa bunların niteliği, Kurucu Meclisin niteliğinden apayrıydı. Kurucu Meclis tek dereceli seçimle ulusun bütün sınıflarınca seçilecekti. Sovyetler ise tersine, burjuva ve aristokrat sınıfların dışında olarak, yalnız işçileri temsil ediyorlardı. Şu halde Kurucu Meclis olsun demek, parlamenterizm ve burjuva demokrasi yolunu tutmak anlamına geliyordu. İlmli sosyalistler, hattâ bolşeviklerin kimisi de buna razıydılar: İktidarın artık kapitalizmi elinde tutan burjuvaziye değil de, sosyalizmi kuracak kadar güçlenmiş bir proletaryaya ait olacağı daha ilerici bir rejime, ülkelerini henüz hazırlanmamış bulmaktaydılar çünkü. Bununla birlikte Lenin'in stratejisi olaylara yeni bir akış ve hızlı bir tempo vermekten ibaret olmuştu hep: Bolşevik hareketi, sefinin kendisine verdiği hamleyle, devrimin burjuva safhasını atlamağı ve iktidarı güçsüz üst ve orta sınıflara kaptırmayıp işçi proletaryasına ve onun müttefiki olan köylülere vermeğı kararlaştırmıştı. Eikilip usanılmadan tekrarlanan "Bütün iktidar Sovyetlere" parolasının anlamı da buydu. Yetkisi Sovyetlerinkiyle rekabete girecek olan bir Kurucu Meclis neye yarıyacaktı o zaman? Bolşeviklerin kendileri de muhakkak ki buna cevap vermekten çekiniyorlardı. Fakat köhne düşünceleri ve eski kavramların yükünden kendilerini kurtarmaları da gerekti. Çarlığın devrilisyle Rusya için hürriyetçi ve parlamenter bir demokrasi ve kapitalist bir gelişim çağının açılacağına 1917 ye değin inanmamışlar mıydı?

İktidara geçtikleri sırada hâlâ kem-küm ediyorlardı. Gerçekten, 25 Ekim'de, Sovyetler 2. Pan-Rus Kongresinin açılış oturumunda Lenin şöyle diyordu: "Burjuvazinin hiç katılmıyacağı bir Sovyetler hükûmeti kuracağız Eski Devlet mekânizması kökünden yıkılacak ve Sovyetler teşkilâtının kişiliğinde yeni bir yönetim cihazı kurulacaktır." Fakat hemen hemen aynı anda "barış kararnamesi"ni yazıyor, bunda anlaşmazlığın giderilmesi için gerekli şartların Kurucu Meclise sunulacağını ve "verilmesi gerekenle gerekmiyeni kararlaştırmağı yalnız ve yalnız onun yetkili olduğunu" söylüyordu. "Toprak kararnamesi"ne gelince bu, "Kurucu Meclis toplanana değin uygulanacak geçici bir kanun" olarak ortaya çıkarılmıştı. Bu kararnamenin sunulduğundan sonra yapılan tartışmalarda Lenin işi, şunları söyleyecek kadar ileri vârdırmıştı: "Köylüler devrimci sosyalist partisine Kurucu Meclis'te çoğunluğu sağlasalar bile biz: "Öyle olsun!" deriz. Hayat en iyi öğretmendir. Kimin haklı, kimin haksız olduğunu bize o gösterecektir. Köylüler bir yandan, biz öbür yandan, bu sorunu çözüme çalışacağız."

Bunda açık bir çelişme vardı, "hayat" da bunun giderilmesine yardımcı oldu ama, Lenin'in ileri sürdüğünden başka başka bir tarzda, 27 Ekim'de Halk Komiserleri Kurulu bir kararnameyle seçmenleri 13 Kasım'da sandık başına çağırıyor; böylece Geçici Hükûmetin verip tutmadığı bir sözü yerine getirmiş oluyordu. Şimdi anlaşılıyor ki, aradan birkaç gün geçtikten sonra dahi, Lenin Kurucu Meclisin normal olarak çalışmasına hâlâ izin vermek niyetindeydi ama, yeni demokratik zihniyetin hiç değilse bazı isteklerine Meclisin uymağı razı olmağı şartıyla. Gerçekten, 19 Kasım'da toplanacak Mecliste üyelerin görevlerinden düşürülmeleri ilkesinin uygulanmasını öngören bir kararname tasarımasını kaleme alıyordu. Sovyetlerin örgütleniş de şu inanc üzerine kurulu aynı düşünceye dayanmaktaydı: Milletvekillerinin gerçekten denetlenebilmesi, seçmenlerin verdikleri yakalattı onlardan her an geri alabilmeleriyle kabildir. Sovyet Merkez Yönetim Komitesi bu kanun tasarımasını 21 Kasım'da onayladı. Seçimler kararlaştırılan günde yapıldı ve K. D. partisinin faaliyetleri birtakım başka tedbirleriyle sınırlanmakla birlikte, oldukça büyük bir özgürlük havası içinde geçti. Rusya'nın tümü bakımından da sonuçlar şöyle oldu:

Devrimci sosyalistler: 20.900.000 oy, yani toplamın yüzde 58 kadarı.

Bolşevikler: 9.000.000 oy, yani toplamın yüzde 25 i.

Burjuva partiler (K. D. v.b.): 4.600.000 oy, yani toplamın yüzde 13 ü.

Menşevikler: 1.700.000 oy, yani toplamın yüzde 4 ü.

Böylece, sol kanadlarıyla sağ kanadları birarada devrimci sosyalistler —hem de ötekileri çok geride bırakarak— Rusya'nın en güçlü partisymiş gibi görünüyordular. Fakat bu sonuçlar ancak bunların bazı verilerinin ayrıntılarına girilince bütün anlamlarını kazanmaktadırlar. Bu bakımdan, memleketin bütün politik hayatının asıl toplamış olduğu iki büyük şehirdeki çeşitli partilerin kudretlerine özellikle bakmak gerektir. Petrograd'la Moskova, ikisi bir arada, şu sayıları vermekteydiler:

Bolşevikler	: 837.000 oy
K. D. ler	: 515.000 "
Devrimci sosyalistler	: 218.000 "

Yalnız Petrograd'da bolşevikler 415.000, K. D. ler 245.000, devrimci sosyalistler 150.000 kadar, bütün öteki partiler de 117.000 oy almışlardı. Şu ek veride başkent'in durumunu faydalı olarak, toplam olarak aydınlatmaktadır: Petrograd'ın "sivil" seçim bölgelerinde bolşevikler oyların yüzde 43 ünü almışlardı. "Askeri" bölgelerde ise bu oran yüzde 77 yi bulmuştu. (Askeri bölgelerde kışla sayısı nisbeten yüksekti.) Öte yandan ordudaki seçimlerde devrimci sosyalistler 1.885.000, bolşevikler 1.791.000, K. D. ler de topu topu 51.000 oy aldılar. Fakat, cephelerin tümünde devrimci sosyalistlerle bolşeviklerin sayıları eşitti ama başkente en yakın olan Kuzey ve Batı cephelerinde bolşevikler, hasımları olan devrimci sosyalistlerin aldıkları 420.000 oya karşılık, bir milyon oy toplamışlardı. Netice itibarıyla köyler eski köylü partisi için, şehirler de bolşevikler için oy kullanmışlardı. Bolşevikler başlıca işçi sınıfının yığın halinde seçim desteğinden yararlanmışlar, ayrıca Petrograd'a en yakında bulunan en uniformalı köylülerin, yani askerlerin de oylarını kazanmışlardı. Menşevikler ise artık —Kafkasya gibi— geleneksel birkaç kaleye güvenebiliyorlardı yalnız. Geri yanı içinse Rus endüstri proletaryasının onlardan tamamiyle yüz çevirmiş gibi bir hali vardı.

Fakat şu da vardı ki, Kurucu Meclis'teki bolşevik delegeleri azınlıkta olacaktı. Gerçekten, Meclisteki milletvekillikleri şöyle dağılmaktaydı:

707 kişilik bir toplam üzerinden devrimci sosyalistler 410 milletvekilliği kazanmışlardı. Bunların 370 i sağ, 40 i sol kanaddan devrimci sosyalistti. Bolşevikler 175, K. D. ler 17, menşevikler 16 milletvekilliği elde etmişlerdi. Çeşitli milliyet grupları da, ayrıca 86 milletvekillince temsil edilmekteydiler. 26 Kasım'da hükümet, milletvekillerinden dört yüzü başkente gelir gelmez Kurucu Meclisin açılacağını haber verdi.

Bunlar olup biterken bolşeviklere karşı olan çeşitli kuruluşlar, Halk komiserlerinden daha çabuk davranıp kendilerine göre tek meşru iktidarı temsil eden bir kuruluş en kısa zamanda toplamağa çalıştılar. Bu kuruluşlar arasında bir tanesi de "Kurucu Meclisi Koruma Komitesi"ydi ve politika terazisinde az-çok ağır basar gibi bir hali vardı. Ayrıca devrimci sosyalist partisinin Askeri Kolu ile de ilişki kurmuştu. Boris Savinkov'un yönettiği bu kol, halkçılığın tedhişçi geleneklerini yeniden canlandırmağa hazırlanıyordu. Savinkov'un garnizonun kimi alaylarında tanıdıkları vardı. Bunları yığın halinde yapılacak gösterilere sokabileceğini sanıyordu. Fakat ayrıca daha küçük fedai gruplarının yapacakları daha kesin işlere de güvenmekteydi. Bu gruplardan birine Lenin'le Troçki'yi kaçırma görevi verilmişti örneğin. Bu tasarılar sonuçlanmadı ama, yine de Lenin'e karşı bir suikast yapıldı: 2 Ocak 1918 günü tedhişçiler, bindiği otomobile birkaç el ateş ettiler. Bununla birlikte, Savinkov'un gizli teşkileriyle "Kurucu Meclisi Koruma Komitesi"ndeki politik kişiler arasında bir görüş ayrılığı vardı. Bunlar, zor hareketlerine başvurmanın karşısındaydılar. İhtiyatlı olduklarından böyle bir şeye hiç yanaşmıyorlardı. Ayrıca iyimserdiler ve gereksiz saydıkları tehlikelere atılmağa akılları yetmiyordu. Savinkov onlara silâhî muhafızlar vermeği teklif ettiğinde bunların rolü yalnız muhafızlıktan ibaret kalmıyacaktı— Komitenin yöneticileri omuz silkererek: "Neye yarar? Büyük Rus ulusu devrimin yarattığı en büyük düşünceye saygısızlık göstermeyecektir," dediler. Mohilev'deki genel kargâhta hiçbir şey elde etmeksizin bir süre kalan Çernov da Petrograd'a dönünce bu görüşü doğruladı: Bolşevikler

hiçbir zaman halk temsilcilerine el kaldırmağa cesaret edemeyeceklerdi.

Böylesine bir güven, eski Tarım bakanı ile arkadaşlarının, Ekim ayındaki derslerden hiçbir pay çıkarmadıklarını göstermekteydi. Lenin'e gelince o, tutacağı yolu seçmişti: Meclisin toplantıya çağırılmasına karşıydı. Birkaç tane tez yazarak görüşlerini uzun uzun anlattı ve bunları *Pravda*'nın 13 Aralık 1917 günlü sayısında yayınladı. Lenin şöyle diyordu: "Benim görüşüme göre Kurucu Meclis ancak bir burjuva demokrasisinde "demokrasinin üstün biçimi"dir. Oysa bu tür cumhuriyetin, "Sovyetler Cumhuriyeti"ne göre daha itiraz götürür bir niteliği vardır." Açıkçası bu demekti ki, Sovyet iktidarının parlamenter sistemden üstün tutulması gerektir. Bu doktrinal düşünceye, son seçimlerin cereyanına hâkim olan şartlarla ilgili başka fikirler de ekleniyordu ki Lenin bunlarla, uygulanmasını istediği kapanma düşüncesini açıkça ileri sürmeksizin, haklı göstermeğe çalışıyordu. Bu seçimlere esas olarak, ülkenin politik durumuna artık uymıyan seçim listelerinin alındığını ileri sürüyordu. Örneğin devrimci sosyalistler tek liste halinde ortaya çıkmışlardı. Oysa bu parti sağ ve sol kanad devrimci sosyalistleri olmak üzere birbirine karşı iki hizbe bölünmüş bulunmaktaydı. Fakat seçmenler bu iki hizbi birbirlerinden ayırmak imkânını bulamamışlardı. (Bu kanıt büsbütün yersiz de değildi. Devrimci sosyalist partisinin (Kurucu Mecliste 370 milletvekilliğiyle) çok güçlü bir ılımlı kanadla, (kırk kadar milletvekilliğiyle) oldukça güçsüz bir sol kanadla bölünmüş olması, kamu oyunun 1917 yılı sonundaki durumuna uymamaktaydı artık. Gerçekten, Aralık ayında köylü Sovyetleri için yapılan seçimlerde, sol kanad devrimci sosyalistleri büyük bir üstünlük kazandılar.) Şu halde politik bileşimi bakımından Kurucu Meclis, bolşeviklerin artık dönme istemedikleri bir durumu temsil etmekteydi. "Üstelik," diyordu Lenin ayrıca: "K. D. lerin ve beyaz Rus generali Kaledin'den yana olanların Sovyetlerin iktidarına, işçi ve köylü hükümete, karşı-devrim yapma amacını güden bir ayaklanmayla başlattıkları iç savaş, sınıf çatışmalarını kesin olarak şiddetlendirmiş ve tarihin, Rusya halklarını karşısına çıkardığı en ivedi sorunları demokratik yolla çözüme imkânlarını ortadan kaldırmıştır." "Bütün iktidar Kurucu Meclise" parolasının burjuvazi ve karşı-devrimci elemanlarca

benimsendiğini ileri süren Lenin, buna boyun eğmenin herhalde söz konusu olamayacağını söylüyordu.

Fakat bütün bolşevikler bu inancı paylaşmıyorlardı. Partide her zaman yanyana varolan "katı" eğilimle "uzlaşıcı" eğilim arasındaki anlaşmazlık mantık bakımından pek memnunluk verici olmıyan, fakat Lenin'e göre sorunu kendisinin istediği yönde çözen bir uyuşma ile sonuçlandı. Kurucu Meclisin 18 Ocak 1918 günü toplanması, fakat çalışmalarına devam edip etmemesinin, bolşeviklerin ilk toplantıda kendisine sunacakları bir karar suretine vereceği şekle bağlı olması kararlaştırıldı. "Sömürülen İşçi Halkın Hakları Bildirisi" başlığın taşıyan bu önergede, Sovyetlerin iktidarının bütün öteki iktidarlardan üstün olduğu belirtilmekteydi. Önergede ayrıca: "Kurucu Meclisin, Sovyet iktidarınca güdülen politikaya kayıtsız şartsız katıldığı ve bu iktidara karşı gelmeyi çok yanlış bir hareket saydığı" da kaydediliyordu. Bildiri parlamenter demokrasinin temel ilkelerini reddederek "iktidarın tümünün yalnız ve yalnız çalışan sınıflara ve onların tam yetkili temsilcileri olan İşçi, Asker ve Köylü Sovyetlerine ait olması gerektiğini" de ekliyordu. Bu şartlar altında Kurucu Meclisin rolü neydi? Bu rol, bir tescil meclisinin görevinden ibaret kalyordu, Çünkü bolşeviklerin kendisine kabul ettirmek istedikleri karar sureti uyarınca Kurucu Meclis "kendi görevinin, toplumun ana temellerinin sosyalizme dayanmasını sağlamaktan" ibaret olduğunu kabul ediyor idiyse, fiilen de Sovyetlerin üstün otoritesine boyun eğmesi gerekmekteydi.

Bu böyle olmakla beraber, şurası da açıktı ki, egemenlik Sovyetler Kongresiyle Kurucu Meclis arasında paylaşılırsa Rusya tam, ikili iktidarın yerini Sovyet kuruluşlarının üstünlüğüne bıraktığı bir sırada, bu ikili iktidar yeniden kurulmuş olacaktı. Böylece de müphemlikten nihayet kurtulan politik durumda yeni bir kararsızlık ve iğretlilik unsuru belirecek; fakat bu da olayların baskısına uzun süre karşı koyamayacaktı zaten.

Kurucu Meclis 18 Ocak'ta Petrograd'da toplandı. Başkanlığa iki aday vardı: Biri Çernov, öbürü bolşeviklerin destekledikleri sol kanad devrimci sosyalist adayı Maria Spiridonova'ydı. Çernov'un 153 e karşı 244 oyla başkanlığa seçilişinden sonra, milletvekilleri yeni rejim adına Sverdlov'un sunduğu "Çalışan ve Sömürülen Halkın Hakları Bildirisi"nde

belirtilen ilkeleri yeniden ele alan bir karar suretini onaylamaya yanaşmadılar. Uzun süren bir gece tartışmasının sonunda Kurucu Meclis, bolşevizme karşı olduğunu açıklamak imkânını buldu. Ayrıca "barış kararname" ile "toprak kararname"nin özerini benimsedi. O sırada bir deniz eri başkana yaklaştı: "Muhafızlar yorgun, oturuma son verseniz iyi olur." dedi. Oturumun birkaç saat sonra yeniden açılması gerekiyordu. Fakat 19 Ocak sabahı Sovyet Merkez Yürütüm Komitesi, Kurucu Meclisin toplantısını erteliyen ve varlığına son veren bir kararname yayınladı.

Rusya'nın tarihindeki parlamento dönemi de böylece son bulmuş oluyordu. Yirmi dört saatten eksik sürmüştü bu, Sovyet hükümetinin kararı Batı kamu oyunun çeşitli kesimlerinde bir kuvvet darbesi olarak nitelendi ve bu niteliğiyle de kınandı. Bugün dahi kimi yazarlar bunu halkın özgürlüğüne ve egemenliğine karşı işlenmiş caniyane bir suikast sayarlar. Kurucu Meclisin kapatılması parlamenter demokrasinin ilkelerini aşıktan açığa çıkmıyordu şüphesiz. Bu ilkeler Rusya'da gerçekten varolsaydı ya da bunların orada kurulabilme şansı bulunabilseydi, verilen kapanma kararının Batıda yarattığı öfke daha iyi anlaşılırdı. Oysa iç savaşın ilk çatışmaları temsili bir rejimin uygulanmasını ve hukuk kurallarının saygı görmesini daha şimdiden imkânsızlaştırıyordu. Fakat bu şartların daha ilerisinde olarak da Rus toplumu, Kurucu Meclisten yana olanların yapacağı düşüncükleri liberal deneye elverişli bir ortam halinde değildi. Hem o kadar değildi ki, liberallerin kendileri bile Ekim ayaklanmasından önceki aylarda bundan vazgeçip bir askeri diktatörlük düşüncesinden yana olmuşlardı, anayasacı ve demokratik teorileri hep küçümsemiş olan muhafazakârlara yaklaşmayı düşünüyorlardı.

Parlamente programını desteklemek için kala kala ilımlı sosyalistler kalıyordu. Fakat ülkede Geçici Hükümet rejimi altında hüküm sürmüş olan durum, bunların güçsüzlüklerini yeterince ortaya koymuştu. 1918 yılının Ocak ayında Lenin'le bolşevikleri, Kurucu Meclisin yetkilerini tanımış olsalardı Çernov'lar, Çeretelli'ler, Dan'lar karşısında sahneden çekileceklerdi: Oysa bu adamlar kendilerini en iyi destekleyenleri bile cesaretsizlendirmiş ve kendilerine bağlanan umudları boşa çıkarmışlardı. Gruplarla sınıflar arasındaki az-çok dengenin üzerine kurulu politik sistemlere iç savaş

hiçbir zaman elverişli değildir. Fakat Rusya'da parlamenter demokrasiyi yıkan, iç savaş ya da onun başlayışından önceki olaylar olmadı. Ötö doğmuş olan bu sistemin, gelişmesine gerekli toplumsal temellerin varolmadığı bir ülkede zaten yeri yoktu. Geçici sağ kanadın öne sürdüğü bütün çözümlerini hemencecik benimseyiveren güçsüz burjuvazi, Batıya öz bir liberalizmi yerleştirecek ne kudrete, ne de hatâ isteğe sahip olduğundan, müttefikli olan o çok utangaç, çok çekingen, çok bağımlı sosyalistlerin de etkili şekilde burjuvazinin yerine geçmesi beklenemezdi. Hele bolşeviklerin, tam iktidara gelmişken, beceriksizliklerini zaten ispatlamış olan parti ya da sınıf adamları yararına bu iktidarın faydasından vazgeçmeleri ise hiç beklenemezdi. XX. yüzyılda parlamenter demokrasi temeli üzerine kurulmuş politik ve sosyal bir rejimin hiçbir örneği yoktur. Öte yandan, sererpe geliştiği ülkelerde dahi parlamenter demokrasi özünün büyük parçasını gittikçe yitirmekteydi. Rusya'nın bu kurulum dışında kalabileceğini sanmağa da hiçbir imkân yoktur.

(Zaten Kurucu Meclisin kapatılmasının o zamanki Rus kamu oyunda hiçbir tepki yaratmamış olması da mânâhıdır. Bolşeviklerin kararı karşısında üyeler, hiç direnmeden boyun eğmişlerdi. Sağcı bir sosyalist olan Stankeviç dahi kendisini en çok tutan çevrelerde bile Kurucu Meclisin gösterdiği bu güçsüzlükle bu çekingenliğin, bolşeviklerin davranışlarından daha çok ayıplandığını kabul etti.)

Böylece, 1918 yılı Ocak ayından başlayarak Rus devrimi artık kesin olarak bir Sovyet demokrasisi niteliğiyle ortaya çıkmış bulunuyordu: Bunda egemen iktidar Sovyetler Pan-Rus Kongresinin elinde, onun toplantı halinde bulunmadığı zamanlarda ise Merkez Yürütüm Komitesinin elinde bulunmaktaydı. Hükümet bu mercilere karşı sorumluydu. Bolşevikler aşırı "hukukçuluk"tan hiç hoşlanmadıkları, üstelik yeni sistemin, sosyalizmin uluslararası temeller üzerinde kuruluşuna doğru bir geçişten ibaret olduğuna inandıkları için, çeşitli politik kuruluşlar arasındaki bağlar yine de oldukça esnek olarak kalmaktaydı. Ve elde ettikleri durumu klişeleştirip dondurmaktan çok onun, ulusal sınırlara göre daha geniş bir çerçevede içinde, yayılmasını çabuklaştırmağa düşünüyorlardı.

Bu durum karşısında Halk Komiserleri Kurulu çok büyük bir iktidarı elinde toplamış bulunuyor ve kamu haya-

tının bütün alanlarında girdiği teşebbüsleri çoğalttıkça çoğaltıyordu. İktidarı ele aldıktan hemen sonra, içine yalnız bolşevik partisinin temsilcilerini sokmuştu. İlmli sosyalistler Sovyetler 2. Pan-Rus Kongresinden ayrılmışlar, orada yeniden yer almağa yanaşmıyorlardı. Devrimci sosyalistler ise bolşeviklerin birlikte bir koalisyon kurma teklifini kabul etmemişlerdi. Başka politika ve sendika örgütlerinin temsilcileriyle birlikte, Sovyet partilerinin yenibaştan ve geniş ölçüde gruplandırılması işinin gerçekleşeceğini umuyorlardı. Yaptıkları çabalar Rus sendikalarının en önemlilerinden biri olan demiryolcular sendikasının çabalarıyla kısmen paralel gitmekteydi: İlmli liderler elinde olan bu sendika da bolşevik hükümetini tanımağa yanaşmamıştı. Kerenski'nin devrilmesini izleyen hafta boyunca bir koalisyon hükümeti kurulmasını hedef tutan entrikalar, pazarlıklar ve konuşmalarla geçti. Fakat bu koalisyon katılması muhtemel olanlar arasında birçok görüş ayrılıkları bulunduğundan, bu düşüncenin bir sonuca ulaşması pek muhtemel görünmüyordu.

Devrimci sosyalistlerle sağcı menşevikler, bolşevikliğe hemen hemen aynı derecede düşman iki akıma bölündüler: D. S. ler K. D. leri hükümetten atmağa razı olmakla birlikte, aşırı sağ kanadla herhangi bir işbirliğine yanaşmadılar. Sağcı menşevikler ise hükümete girmek için bolşeviklerin, bakan adayları listesinden Lenin'le Troçki'nin adlarını çıkarmalarını şart koşuyorlardı. Aşırı solu açıktan açığa bölünmeğe itmek demektir bu. D. S. lerle solcu menşevikler çıkarma kararları vermekten kaçınıyorlar, bolşevikler ise ortak bir tutum takınma işini çok güçlükle başarabiliyorlardı. Lenin ile Troçki kendilerini ancak küçük ve orta köylüler sınıfının temsilcileriyle, yani sol kanad devrimci sosyalistleriyle birleştirebilecek bir ittifaktan gayrısını istemiyorlardı. Bunun dışındaki herhangi başka bir kombinasyon, devrimin elde ettiklerini inkâr için yapılmış son bir teşebbüs gibi görünüyordu onlara. Bolşevik partisinin, ayaklanmanın kazandığı başarıdan pek az zarar gören en ilmlî akımı ise tersine, bütün sosyalist partilerin gireceği bir kabine kurulsun istiyordu. Kimi bolşevikler önderlerini fedaya hazır gibi görünüyorlardı hattâ: Yalnız kalmaktan o kadar çok korkuyorlardı. Sonunda sosyalist sağ kanadın istekleri ve Sovyetlerin iktidarını tanımağa prensip bakımından yanaş

maması, ayrıca Lenin'in de takındığı uzlaşmaz tavır, çabucak hazırlanan ve daha şimdiden sınırları belli olmuş ayrılıklarla bağdaşmayan bir tasarının suya düşmesine yol açtı.

(Bolşeviklerin içinde, "Leninciler"le bir kez daha Kamenev'in çevresinde toplanan sağ kanad arasındaki anlaşmazlık öylesine sert oldu ki Merkez Komitesinin birçok üyesiyle birkaç halk komiserinin istifalarına yol açtı. Menşeviklerle sağ kanad D. S. lerinin istekleri, bolşevikliğin içindeki eğilimlerin barışmasına yol açtı.)

Bununla birlikte Aralık ayında sol kanad D. S. leri Halk Komiserleri Kuruluna girdiler ve aralarında Tarım ve Adalet komiserliklerinin de bulunduğu birkaç önemli görev aldılar.

Fakat hükümetin içinde bolşeviklerle sol kanad D. S. leri arasındaki işbirliği kısa sürdü. Gerçekten bunlar da aynı bir barış düşüncesine karşı savaşta ve Brest-Litovsk'ta kararlaştırılan şartları kabul etmemekte "solcu komünistler" kadar ateşli davrandılar. Andlaşmanın Sovyetler Pan-Rus Kongresince onaylanmasının ertesinde sol kanad D. S. leri iktidarın sorumlunu bolşeviklerle paylaşmağa yine yanaşmadılar ve hükümetten ayrıldılar. Böylece devrimci Rusya'yı politik iktidarın tek bir partinin elinde bulunacağı bir sisteme doğru götürülen yolda, bir adım daha atılmış oluyordu. Ancak o sırada sosyalist muhalifler yeni rejimin en yüksek mercii olan Sovyetler Kongresiyle ondan türeme bir kuruluş olan Merkez Yürütüm Komitesinde henüz üye bulunmaktaydılar. 1918 Temmuz'unda toplanan Sovyetler Kongresinde sayıları istatistiklere göre 678 ile 773 arasında değişen bolşeviklerle, sayıları yerine göre 352 ile 382 arasında tahmin edilen sol kanad D. S. leri vardı. Onların yanbaşında da küçük sosyalist grupların 35 temsilcisi bulunuyordu.

İç savaş hazırlıkları daha şimdiden kanlı etkiler yaratır ve hükümetin politikasının çok belirli bir sertleşmesine yol açarken, Temmuz'da toplanan Kongrede hüküm süren hava hâlâ müzakerelerle meşgul bir kuruldaki hava gibiydi: Öylesine büyük bir söz hürriyeti vardı ki bu, sövüp sayma ve ölçsüz konuşma halinde soysuzlaşıyordu. Bolşeviklere hitaben: "Siz yabansınız, delisiniz, haydutsunuz!" diye bağırıyorlar oldu. Daha ilmlî olan bir sağ kanad D. S. mil-

letvekili, Lenin'in "düşüncesiz" in biri olduğunu söylemekle yetindi. Lenin'in kendisi de sesini duyurmak için çok güçlük çekti: Hasımları sık sık sözünü kesiyorlar ve öfkeyle bağırarak onun sesini bastırıyorlardı çünkü. Şu da var ki bu, Sovyet tarihindeki benzeri safhaların sonuncusu oldu. 1918 yılının yazı ile birlikte, Lenin'in yönettiği rejim için öylesine vahim bir kriz patlak verdi ki az kalsın hayatına maloluyordu. (Daha ileride XI. bölüme bk.). Karşı devrimi vargüleriyle destekliyen birçok D. S. lerin bu durumda ta-kındıkları tavır; etkilerini genişletip arttıran uyumsuzluğun şaşmaz kuralları; partilerle gruplar arasındaki şiddetli çatışmanın dinamiği; anlaşmazlıklardan yararlanılarak eskiden Sovyetlerden yana olanlarla açığtan açığa muhafazakâr, ya da gerici generaller ve politikacılar arasında kurulan yeni ittifaklar... bütün bunlar eski sosyalist ailesinin bölünmüş parçaları arasında işbirliğini, ya da hattâ bir arada olmayı dahi hemen hemen imkânsızlaştırıyordu. 1918 Kasım'ında toplanan Sovyetler Pan-Rus Kongresinde bolşevik partısından olmıyan delegelerin sayısı çok azalmış bulunmaktaydı.

Daha sonraları, iç savaşta durgunlaşmalar oldukça Sovyet iktidarı, menşeviklerle D. S. leri yüksek makamlara getirmeği arasında denedi. Nisbî hürriyetçilik dönemlerini, huç-ların tekrar alevlenişi üzerine yeni yeni gözden düşmelerin belirdiği başka dönemler izledi. Menşevikler, resmen tanınıp örgütlenmiş bir parti olarak 1921 yılının başına değin varol-mağa devam ettiler. D. S. ler ise rakip birtakım hiziplere bölündüler. Bunların kimisi de bolşeviklerden yana geçti. Muhakkak olan şu ki, iç savaş sona erdiğinde, tek parti sistemi ülkeye çoktan sınımsız yerleşmiş bulunuyordu. İşçi sınıfının partisi, Sovyet Rusya'nın partisi olmuştu ve ilkin sosyolojik nitelikte olan bu gerçek, sonunda bir politika kuralı, hemen hemen bir kamu hukuku ilkesi olarak donup sertleşmişti.

SOVYET DEMOKRASİSİ

Sekiz aylık ömrü boyunca Geçici Hükümet, sanki ebediyen işbaşında kalacakmış gibi davranmıştı. Bolşevikler ise tersine, sanki zamanları çok kıtmış; ülke için yeni bir çağın başladığını ispatlamak üzere geçen her günden, hattâ

hemen hemen her saatten yararlanmak gerekmiş gibi davran-dılar. Ekonomik alanda ve toplum hayatının çeşitli kesimlerinde Sovyet rejiminin kuruluşunun derin bir değiş-me; kurumların niteliğinde ve işleyişinde, insanlar arasındaki ilişkilerde ve herkesin yaşantısında gerçek bir altüst oluş anlamına geldiğini göstermek istiyorlardı. Yönetim ci-hazından, hattâ çalışma araçlarından hemen hemen yoksun olan Halk Komiserleri Kurulu her gün, herbiri beşer altı-sar saat, hattâ daha çok süren toplantılar yapıyordu. Bir-biri üstüne çıkarılan kararnameler ekonominin ya da ida-renin yapılarını, hattâ en ufak ayrıntılarına varıncaya ka-dar kamu hayatını değiştiriyordu.

Bu kanun çahşmasını niteliğini tanımlamağa girişmek-sizin onun için belirli yönlerini anlatmak, Sovyet devriminin ömrünün ilk aylarında ona hâkim olan zihniyeti göstermek bakımından, yine de önemlidir. Ekonomi konusunda önceden yapılması gereken bir gözlem vardır ki bunu akılda tutmak önemlidir: Bolşevikler Rusya'da yürümeyeceğini bildikleri bir sosyalist sistemi damdan düşercesine kurup is-letmek iddiasında değillerdi. Lenin'in yeni rejimi bir "sos-yalist cumhuriyet" olarak tanıttığı oluyordu şüphesiz, ve "sosyalist" terimi de 1918 Temmuz'unda kabul edilen ilk Ana-yasada vardır gerçekten. Fakat hükümetin başı, "Sovyet ik-tidarının" bu adlandırılmaya "yeni ekonomik kadronun sos-yalist niteliğini kabul ettirmek değil, sosyalizme geçişi ger-çekleştirmek olan niyetini" dile getirdiğini açıklamaya da özen gösteriyordu.

Marksçılar bu sosyalizmi ekonomik kollektifleşmeyle üre-tim ve mübadele işlemlerinin merkezleşmesi olmaksızın ta-sarlıyamıyorlardı. Oysa yeni rejim tarımı kollektifleştirmek-ten birden vazgeçti veya çok gerekli olduğu yine de kabul edilen bu tedbir hiç değilse ertelemeği uygun buldu. "Top-rak kararnamesi"nin çıkarılışıyla 1917 kışında ve 1918 ba-harında uygulanışı sonucunda büyük toprak mülkleri yok-oldu ve orta halli köylülerin sayısı arttı. Bu, sosyalizm de-mek değildi de köylülerin eski isteklerinin yerine getiril-mesi ve hemen hemen derebeyliği andıran bir rejimin son kalıntılarının ortadan kaldırılması demektir.

Endüstri alanında Sovyet rejiminin başlangıcında ne sis-temli bir devletleştirme, ne de ciddi bir merkezleştirme te-sebbüsü oldu. Bu demektir ki, ekonominin bu kesiminde de

bolşevikler sosyalist programı hemen gerçekleştirmekten vazgeçiyorlardı. İlk kararlarından biri, tersine, "işçi denetimi"nin mesruluğunu, bu ilkenin taşıdığı anarşizm kokularına rağmen, kabul etti. Bunu yaparken de Rus işçilerinin durumlarını değiştirmeye olan azimlerini 1917 de çok açık ve çok gözalıcı bir şekilde göstermek üzere giriştikleri teşebbüslerden birini, bolşevikler onaylamış oluyorlardı. 3 Kasım 1917 günkü *Pravda*'da çıkan bu kararname, en azından beş işçi ve memur çalıştıran ve yıllık iş hacmi 10.000 rubleyi bulan ya da aşan bütün endüstri, ticaret ve tarım işletmelerinde "işçi denetimi"nin kurulmasını öngörmekteydi. Bu hükümler gereğince işçilerle memurlar, bu işletmelerin işleyişini denetleme hakkına sahip olmaktadır. Bunlar, üretimlerini işçi ve memurların, ya da seçtikleri temsilcilerin rızası olmadıkça durduramayacaklardı. Temsilciler ayrıca bütün muhasebe defterleriyle bütün mal ve donatım depolarını denetleme hakkına da sahiptiler. Bununla birlikte bu kararname yeni bir durum yaratmıyordu: Bütün 1917 yılı boyunca bir sürü olaylar patlak vermiş; bunlar sırasında da Rus fabrikalarının emekçileri, işletmelerin çalışmaları üzerinde bir denetim hakkını kendiliklerinden almışlardı; zaten. Ancak, yeni mevzuatın öteki hükümleri, sahiplerin ekonomik faaliyetin yönetimini elde tutmalarını öngörüyor ve işçilerin işletmelere elkoymalarını yasaklıyordu.

"İşçi denetimi" hiç de merkezi otoritelerce yönetilebilecek ya da kanalize edilebilecek nitelikte değildi. Yiğitlerin teşebbüsüne ve zamanın zihniyetine verilmiş bir taviz olduğundan, anarşik bir gelişime yol açıyordu ki, bunun tohumları daha Sovyetler iktidara gelmeden atılmış bulunmaktaydı. Birçok hallerde işçiler kararnamenin hükümlerini aşarak ya da hattâ çiğniyerek, sonunda çalıştıkları işletmeyi kendi malları saymağa ve onu, ekonominin genel yararlarını gözönüne almaksızın yönetmeğe başladılar. Bunların "aşırılıkları" da çoğu zaman sanayicilerin baltalama teşebbüslerine verilmiş bir karşılıktan ibaretti zaten. Fakat gerekçeleri ne olursa olsun bu teşebbüsler, Rus ekonomisinin zaten çok ileri derecede olan düzensizliğini büsbütün arttırmıyordu. 2 Aralık 1917 de kurulan "Ekonomi Yüksek Kurulu" bu durumun zararlı etkilerini sınırlamağa ve çeşitli endüstri sektörlerinin ya da özel işletmelerin işleyişini merkezden verecek talimat ve direktiflere bağlı tutmağa çalıştı.

Aynı dönemde yeni iktidar, bazı devletleştirme tedbirleri almağa kararlaştırdı; ama, ekonomik faaliyetin tümünü sosyalleştirmek gibi bir isteği açığa vurmadı. Her seferinde şu ya da bu işletmeye uygulanan kararlar söz konusuydu; bunların gerekçeleri de ya sahiplerinin gitmiş veya düşmanca bir tavır takınmış olmaları, ya da işletmelerin Devlet için olan büyük önemleriydi. Böylece, Rus bankalarının tümü 14 Aralık günlü bir kararnameyle devletleştirildi, ama, bu karar, bankalar yöneticilerinin sistemli bozgunculuk çabaları yüzünden ve bu baltalama işlemlerini durdurmak gerekçesiyle alındı. Yüz kadar işletme böylece devletleştirildi. Bununla birlikte bolşevik hükümet gitgide politikasını değiştirdi. Bu politikanın uygulanabilmesi, endüstri çevrelerinin azıcık olsun işbirliği zihniyeti göstermelerine dayanmaktaydı - çünkü, Oysa iç savaşın başlayacağını gösteren belirtiler, henüz yeni rejimle uzlaşma eğiliminde olan birkaç kapitalisti de onun aleyhine çevirmişti. Zaten birçok sanayiciler dış ülkelere göçüyorlar, eski yönetici sınıf böylece malleketi yavaş yavaş boğaltmış oluyordu. Üstelik, yine iç savaş Rus ekonomisini silâh üretimine yöneltmek için bir merkezleşme çabasını çok gerekli kılıyordu. Buna, "işçi denetimi"nin yol açtığı gittikçe daha büyüyen anarşi de ekleniyordu. En akli başında, en disiplinli işçiler bile rejimi kızalıyorlardı, sayınmak için fabrikalardan ayrıldıklarından, bu anarşi daha da karıştırıcı bir hal almaktaydı. Sonunda Halk Komiserleri Kurulu köklü bir tedbir almak zorunda kaldı: 28 Haziran 1918 de (madenler, demir-çelik, dokuma, çimento, taşıt v.b. gibi) birçok endüstri kollarının devletleştirilmesini kararlaştırdı. Böylece 1921 de N.E.P. (Yeni Ekonomi Politikası)'ın yürürlüğe girmesine kadar, Sovyet ekonomisini nitelendiren "savaş komünizmi"ne doğru, önemli bir adım atılmış oluyordu.

Lenin'in hükümetince rejimin ilk aylarında alınmış sonuncu bir ekonomik tedbir daha vardır ki, Rusya'dan çok Batı Avrupa'da uyandırdığı geniş yankılar dolayısıyla üzerinde durulmağa değer: 10 Şubat 1918 de Sovyet Rusya, Çarlık Devletinin girdiği borçların hiçbirini tanımayacağını ilân etti. Yalnız küçük obligasyon hâmilleri yeni bir istikrazın tahvilleri sayesinde paralarını alabileceklerdi ama bu istikrazın değeri de pek sühphelydi. Bu karar, verilişinde yeni rejime karşı girilen propagandayı uzun zaman besleyen

bir konu oldu: Savaşın önce Çarlığın Batı malî piyasalarından yaptığı çok sayıdaki istikrazların tahvillerinden satın almış olan herkesin öfkesini, hıncını yıllar yılı ayakta tuttu. Devrimci Rusya imzalamadığı andlaşmalarla kendini nasıl bağılı saymadıysa, yapmadığı borçlar için de aynı davranışta bulunmağa kendinde hak görüyordu. Üstelik bu borçlar, 1905 devriminden sonra zorbalık rejiminin yaşamasını sağlamıştı. Yine bu devrim sırasında Petrograd Sovyeti, günün birinde çarlığın yıkıntıları üzerinde doğacak politik sistemin, II. Nikola'nın hükümetine verilen borçları ödemiyeceğini ilân etmeğe de önem vermiş bulunuyordu. Fakat bolşevikler eski rejimin borçlarını inkâr edince, herkes yine de bunun rezalet olduğunu, hırsızlık olduğunu bağıra çağırarak söylemekten geri durmadı tabii.

Halk komiserlerinin bütün dikkatlerini Brest-Litovsk görüşmeleriyle barışın yol açtığı kaynaşmalara ve iç savaşın ilk belirtilerine çevirmiş olmaları gerekirdi. Fakat, bu büyük olan faaliyetleri yalnız ekonomik alanda kalmadı. Sosyal yaşantının hiçbir kesimi, toplumu sokmak istedikleri yeni kalıbın değerlerini yaratıp tam ölçüsünü uygulamak konusundaki arzularının dışında kalmadı. Nitekim sosyal sigortalara, iş mevzuatına, kadının eşitliğine, bütün unvanların ve sınıf ayrılıklarının kaldırılmasına, konutların sosyalizasyonuna, memur aylıklarının ayarlanmasına ilişkin birçok kararname bu arada sayılabilir. Bu sonuncu tedbir cümlesinden olarak halk komiserlerinin aylığı 500 ruble oldu ve kendilerine her çocuk için 100 ruble zam verildi. Böylece onlar da kalifiye bir işçinin kazancı kadar aylık alır oldular. Medeni nikâh yürürlüğe kondu, evlilik dışı doğan çocuklara da meşru çocuklara tanınan haklar tanındı, boşanma mevzuatı büyük ölçüde yumuşatıldı. Finlandiya'nın bağımsızlığı ve "ayrı ırktan" ulusların kendi kaderlerini kendilerinin tayin, hattâ Rusya'dan ayrılmaya olan hakları tanındı.

(Lenin, uluslar bağılı oldukları Devletten ayrılma hakkına sahip olmadıkça gerçek bir oto-determinasyonun (kendini kaderini kendisi tayin etmek) varolamayacağını her zaman söylemişti. Sovyet rejiminin kuruluşundan sonra bu ilke bir daha tekrarlandı ama çoğu zaman devrimin yaşaması için girişilen savaşın stratejik istekleriyle açıştı. Bu gibi hallerde bu istekler daima üstün geldiler.)

Kilise ile Devletin birbirlerinden ayrı oldukları ilân edildi. Bu sonuncu tedbirde Rus Markçılarının materyalist felsefesinin dile getirilişi, dinin tohumlarını söküp atma yolundaki azimlerinin gözalcı bir belirtisi de görülebilir. Ve bolşevikler "ulusların afyonu" diye nitiledikleri din üzerindeki yargılarında özellikle kesin davranıyorlardı şüphesiz. Ortodoks Kilisesinin eski rejimle tamamen eş tutulduğu, onun en gerici düşüncelerini, en itiraz götürür kavgalarını benimsemiştiği bir ülkede, devrimcilerin dine karşı gösterdiklerini nitelendiren basitleştirici aşırılıklarla zorbalık gösterilerini, ilk yılların Sovyet rejimine yüklemek de haksızlık olur. Şüphesiz, din öğretimi resmî okullarda yapılmadı da yalnız özel kurumlarca düzenlendi; belirli sayıda kiliselerle manastırlar boşaltılarak hastane, cezaevi, kışla ya da okul haline getirildi. Ortodoks papazlar sınıfının topluca karşı-devrimi desteklemesi, patrik Tikonun da kendi hesabına bütün komünistleri aforoz edip "şeytanca davranışlarından" ötürü "cehennemde yanmağa" mahkûm etmesi yüzünden, Sovyet hükümetiyle din makamları arasındaki ilişkiler gittikçe gerginleşti zaten.

Bununla birlikte Lenin, zora başvurarak halk yığınlarının din duygularına dokunmamağa büyük özen göstermişti: Bu, toplumsal gerginlikleri boşuna vahimleştirdi zaten. 1918 yılının Kasımında "Rusya İşçileri Kongresi" önünde verdiği bir söylevde: "Dinsel önyargılarla büyük bir ihtiyatla savaşmak gerektir: Bu savaşta din duygularını zedeliyenler büyük haksızlık etmiş olurlar," demişti. 1918 denberi "Rusya Komünist (Bolşevik) Partisi" haline gelmiş olan bolşevik partisi 1919 yılının Mart'ında yeni bir programı benimseyince, din konusundaki tutumunu şöyle açıklamaya özen gösterdi: "Parti, sömürücü sınıflarla din propagandasını düzenliyenler arasındaki bağları kökten yoketmeği; dinsel önyargılardan işçi yığınlarını gerçekten kurtarmayı ve bu amaçla en geniş ölçüde bilimsel ve din aleyhtarı propaganda bulunmağı görev bilir. Bu iş yapılırken inanların din duygularını zedelememek gerektir. Çünkü bu, dinsel taassubu güçlendirmekten başka şeye yaramazcağıdır." Fakat bu niyetlerle uyarıların yanısıra, eski rejimin devrileşinin, din ve gelenek kuvvetleriyle muzaffer devrim hare-

ketinin kuvvetleri arasında bir hesaplaşmaya yol açmasını önlemek yine de güçlü.

Bu bir sürü kararnameden, yönergeden, buyruktan pek az şey zamanın yıpratmasına karşı durabildi. Eski baskıların kalkması, bir patlamaya yol açtı ve kurulu bütün otoritelerin yıkılışı da bunu kolaylaştırdı. Bu yüzden devrimin ilk aylarında tutkuların boşandığı, en iyi şeylerle en kötülerinin birbirine karıştığı görüldü. İnsanlık duygusu yeni yeni ifade biçimleri buluyordu ama, öc almaya olan susamışlıkla hınc, bazen korkunç hesaplaşmalar halinde soysuzlaşıyordu. Bunlardaki siddet, yalnız baskı altındakilerin öfkelerini değil, eski varlıklı sınıfların halk yığınlarına en ilkel bilgileri dahi verdirmeğe yanaşmadıklarını da açığa vuruyordu. Bütün toplumsal çatışmalarda ve tarihin büyük hareketlerinde olduğu gibi Rus devriminde de, toplumların bir hürlüğe kavuşma ve gelişme işine tam anlamıyla katılma azmini belirttikleri kahramanca hareketler, ateşli ve fedakârca davranışlarla ülkücülük gösterileri, en iğrenç taşkınlıklarla atbaşı beraber gider ve insanın en hayvanca yönleriyle toplumun en insanlık dışı tarafını ortaya döker.

En iyi ile en kötünün böyle birbirine karışmasına Sovyet rejiminin ilk haftalarında da rastlandı tabii; en kötü, şuydu: Sınıf çatışmaları her iki tarafta yapılan toptan öldürmelerde en kanlı ifadesini buldu. Öyle ki, resmi makamlar bunları durdurmağa kalkıştıkları zaman bile bu işi basaramadılar. Kılıçtan geçirme sahneleri, sarhoşluk sahneleri, hemen hemen kolektif bir delillikti bunlar. Kışlık Saray'la sayısız özel konutların mahzenleri yağma edilmeğe başlanınca, Petrograd Aralık ayında bütün bunlara tanık oldu. Bir eski halk atasözü: "Ruslar için içmek, neselenmek demektir." diyor. 1917 yılının son günlerinde de Petrograd sarhoşluğun öylesine sert biçimlere büründüğü çok, ama çok fazla neseli saatler gördü ki, hükümet, felâketi önlemek için Kızıl Muhafızların silâhlı birliklerine başvurmak ve en sert çareleri kullanmak zorunda kaldı. Gaddarlık sahneleri de oldu sonra: Halkın çarçabuk kurduğu adalet cihazı bazen, yayfı olduğu kadar da barbarca mahkûmiyetlerle sonuçlanıp yaygınlama karikatürlerine yol açtı.

Fakat hiçbir ulusun ve hiçbir toplumsal hareketin tekelinde olmıyan bu olayların yanısıra, başka birçokları da Rus halk yığınlarında beliren; bazen de çok güzel, çok saf-

ça biçimlere bürünen sonsuz umudu açığa vurdu. Uşaklarla hizmetçiler eskiden efendilerine bol bol göstermekte oldukları kölece saygıyı artık göstermez oldular. Arabacılar, müsterilerin verdikleri bahşişleri haysiyetlerine indirilmiş bir samar sayarak almaz oldular. Toplantı halinde işçilerle askerler konuşmalarıyla tartışmalarını yarıda keserek filân bolşevik yöneticinin ya da falan üniversite profesörünün devrimin en civıvli ânında sanat tarihi ya da fizik ilkeleri üzerine verdikleri konferansları huşu içinde dinlediler. Yine bu bir çeşit demokrasi çığnılgıdır ki, bütün kademelerde birçok komitelerin kurulmasıyla ifadesini buldu. İşçiler komiteler kurdular, köylüler komiteler kurdular, ev kadınları komiteler kurdular. Fabrikalarda komiteler kuruldu, mahallelerde komiteler kuruldu. Askerler, kazaklar, bahrtyeliler de komiteler kurdular. İşçi mahalleleriyle işçi ailelerinin üstüste oturdukları büyük binalarda da ev komiteleri kuruldu, oralarda toplu yaşayışın bin türlü ayrıntıları görüşüldü. Hatta Jules Destrée'nin anlattığına göre, Petrograd'la Moskova arasındaki bir yolculuk sırasında —gerçi mesafe uzundu, tren de çok yavaş gidiyordu ama— bir kompartımanın yolcuları da gidecekleri yere vardıklarında bir komite kurmuşlardı.

Bu hamleden ne kaldı? Bunun gerileyişlerini ve sıçrayışlarını bütün Sovyet tarihi boyunca izlemek gerektir. Hükümetin yaptığı işlerin kendisine gelince, bu, tam değişme halindeki bir toplumun girdiği çeşitli kahlara uydu: Bu toplum birçok bakımlardan henüz bir Ortaçağ toplumuymdu, fakat bir ya da iki kuşakta kendisini atom çağından ayıran mesafeyi aştı. Bununla birlikte bir kesim vardır ki, hükümetin bundaki faaliyeti dikkate değer bir süreklilik göstermiştir ve bunun belirtilerine daha Ekim ayaklanmasında izliyen ilk günlerden başlayarak rastlanmaktadır: Bu da çit ve kültürel çaba alanıdır.

1917 yılının Kasım'ında ne iktidarın sağlamlaştırılması, ne de barışın yeniden kurulmasıyla ilgili konularında hiçbir şey çözülmemişken, bolşevik partisi koalisyon sorununda bölünürken ve idare cihazı da hükümetin çalışmalarını sistemli olarak baltalarken; her şeyi yenibaştan düzenleyip her derde bir çare bulmak gerekirken Lenin'in eseri olan geniş kanunlar literatüründe "Petrograd Genel Kıtıplığının yeniden düzenlenmesi" ile ilgili bir plâna rastlanır. Bunca iş arasında Lenin bunu da yazıp kıtıplığın müdürüne gönder-

meğe vakit bulabilmiştir. Bu plânda Rus ve yabancı kitaplıklar arasında kitap değişimi kadar, hafta arasında okuma salonlarını saat 23 e değin, pazar günleri de bütün gün işçilerin yararlanabilmeleri için açık bulundurma konusu da gözönünde tutulmuştur. 29 Aralık 1917 de Sovyetin Merkez Yürütüm Komitesi ucuz kitaplar basılıp yayılması için bir kararname kabul etti. Metinde uygulamanın ayrıntılarına da girilmekte ve büyük edebi eserlerin işçilerce okunmasını sağlamak için bunların ya tam metin halinde, ya da kimi hallerde kısaltılarak yayınlanması öngörülmektedir. Yine karnamede kitapların mümkün olduğu ölçüde halka parasız olarak verilmesi gerektiği belirtilmektedir. Türlü bakımlardan çok barbar olan Rus köyü dahi bu muazzam kültür çabasına hemencecik kapılarını açtı: Birçok köylerde "Okuma İzbaları (Kulübeleri)" kuruldu.

Buna benzer daha birçok örnekler sayılabilir. Bunlar, Sovyet Devrimine önayak olanların eğitim ve kültür sorunlarına verdikleri büyük önemi ortaya koymaktadır. Rejimin ilk yıllarında hüküm süren korkunç sefalet ve "beyaz"lara karşı yapılan savaşa muazzam paralar ayırmak gerekmesine rağmen 1.500 yeni okul açıldı. Bunların çoğu acınacak şartlar altında çalışıyorlardı şüphesiz ve iç savaş sona erip eğitim sebekesi de yeniden örgütlenince ortadan yokoldular. Fakat yetersiz ve yoksul da olsalar, Sovyet devrimini niteliyen bilimsel gelişme ve özgürlüğe kavuşma konusunda duyulan derin isteğe birer kanıt sayılmalıdırlar. Sovyet tarihinin geçtiği binlerce dolambaçlı yola ve evriminin binlerce yanlış ve yön değiştirmesine rağmen, bunlar zamanı yenmişler ve yıkıcıların kazmalarına karşı koymuşlardır.

XI

RUS DEVRİMİNİN KADERİ

Sovyet İktidarının bir gerçek haline geldiği anda, biz de bu hikâyeyi burada kesiyoruz. Bundan sonra rejim iç savaşa ve yabancıların müdahalesine katlanmak zorunda kaldı ve kurucularının niyetlerine çok aykırı, ilk niteliğine de çok yabancı olan bir yalnızlığa gömüldü. İşte, aslında, günümüzün Rusya'sının karmaşık kökü şundan ibarettir: Çarlığın geçmişteki mirası, Rus devrimcilerinin tasarıları, karşıdevrimin çıkmasına yol açtığı kargaşalıklar ve yabancı müdahalesi, son olarak da geri kalmış bir ülkenin güç barınılır topraklarına kapanıp kalan Rus komünistlerinin yalnızlığı.

SOVYET DEMOKRASİSİ

Bütün bu değişik olaylar boyunca bolşevizmin "felsefesi-ne" de rastlamış olduk. Üzerinde sistematik bir çözümleme yapılmışa değer bu felsefenin. Hernekadar böyle bir inceleme bu kitabın gerçevesine girmesse de, hiç değilse bunun ana çizgilerini belirtip özetlemek yerinde olur. Liberal demokrasinin sert bir eleştirmesinden hareket eden bolşeviklerin devrimci Marksizmi, yeni bir rejimin temellerini atarak bu liberal demokrasiyi geride bırakmak iddiasındaydı. Böyle bir rejimde demokrasinin getireceği inanca, kuvvetleri denkleştirme teşebbüsünden çok —ki böyle bir denge aldatıcı sayılıyordu— vatandaşların eşitliğinden ibaret olacaktı. Bu eşitlik ilkesi daha önce modern bir politika sisteminin cephesine, Fransa'da 1789 İhtilalinden sonra doğmuş olan sistemin üzerine yazılı bulunuyordu şüphesiz. Fakat Marx'ın toplumsal eleştiri iradesine bağlı kalan devamcılarıyla çömezleri, burjuva demokrasilerin mekanizmalarını gün ışığına çıkarma işine girişmişlerdi. Bu demokrasilerin eşitlik ilkesi, toplumsal eşitliği sağlamıyan bir hukukî kavramı

irca edilmmişti. Özgürlük ülküsü ise rejimin özünde bulunmakla birlikte, büyük halk yığını için lâfta kalan bir nesneydi. Bunun tekeli yalnız burjuvazinin elindeydi ve çeşitli biçimleri altında bu özgürlük ülküsü, amansız derecede bencil bir üstünlüğü maskeleyen, ya da, pek pek, onun niteliğini tartışma konusu yapmaksızın sertliklerini azaltmaktan başka şeye yaramıyordu. Gerçi birçok sosyalistler daha Birinci Dünya Savaşından önce bu burjuva ve kapitalist toplumla bir kaynaşım sürecinin taslağını yapacak kadar işi ileri vadmışlarsa da, bolşeviklerin bağı oldukları Marksçı-devrimci akım bunların muhalefetlerini azaltmak şöyle dursun, tersine, genişletmişti: Bu muhalefet, onların düşman safına geçen birer kaçak saymağa başladıkları kim-seleri de hedef tutuyordu çünkü.

Şubat'la Ekim arasında Rusya'nın politik kurumları, katabatask, burjuva ve liberal demokrasiye uymaktaydı. Fakat şu farkla ki, bunların bozuktüzeti işleyiş, demokratik zihniyetin canlı örneği olarak ortaya çıkan bir hükümete, varlığını meşrulaştırmak ve politikasını seçimlere giderek onaylatıp desteklemek imkânını sağlamamıştı. Bununla birlikte D. S. ile meşevikler bu boşlukları doldurdular ve Rusya'yı Batılı örneğine yaklaştırmak istiyorlardı ki bu, sosyalist ve proletaryen tipte bir yeni topluma ulaşmak için uzun ve gerekli bir aşamaydı. Düşünce tarzıyla bolşevikleri ikna eden ve stratejilerine yön veren Lenin, meşeviklerin, tıpkı Batının sosyal-demokrasisi gibi, bol bol sahip oldukları sabırlılık meziyetine sahip değildi. İlkın Rusya'nın durumundaki özelliklerin, Şubat devriminden doğan melez rejimin çerçevesi içinde, devrimin zorlayıcı tedbirlerine başvurmadan işçilerle yoksul köylülerin egemenliğini sağlayacağını umdu. Fakat Temmuz'daki devrim günleri onun, tutumunu tekrar gözden geçirmesine yol açtı. İktidarı burjuvazinin elinden alma gerekliliği ona her zamankinden daha zorunlu, daha ıyedi göründü. İşçi ve köylü sınıflarının kendi öz kurumları olan Soyvetlerin, egemenliği ancak silâhlı bir ayaklanmayla elde edebileceklerine inandı. Parلمانter eğilimli bir sistemin yerine hangi politik ve sosyal rejim geçecekti öyleyse?

Bolşeviklerin bu soruya verdikleri karşılık, çok paradoksal olarak, iki deyim içinde yer almaktadır: *Sovyet demokrasisi ve proletarye diktatörlüğü*. Bu iki deyim bugün

bağdaşmaz görünmektedir. Fakat sosyalist doktrin Marx ile Engels'in izinden giderek bir proletarye diktatörlüğünün kurulmasını, Devletin ortadan kaldırılması yolunda demokratik bir aşama olarak ortaya koymuştu. Burjuva demokrasisinin, işçi sınıfı üzerindeki burjuva diktatörlüğünün bir özel şartından başka şey olmadığını düşünen bunlar, bu egemenliğin ortadan kalkması sonucunda, kuyvetler oranının ve rollerin tersine döneceği bir Devletin kurulması gerektiği fikrindeydiler. O zaman emekçiler kendi sınıf egemenliklerini kullanacaklar ve isteklerini burjuvaziye kabul ettirmek, kapitalizmi ortadan kaldırıp yerine sosyalizmi geçirmek için Devlet cihazına başvuracaklardı. Marx ile Engels bu konuda oldukça ilkel bilgiler vermişler; böylece Marksçılığın teorilerine, müphem bir tarzda taslağı yapılan düşünceleri çok çeşitli tarzlarda yorumlamak imkânını sağlamışlardı. Kimi sosyalist düşünürler, tehlikeli buldukları bu proletarye diktatörlüğü kavramını bütününe rafa kaldırmanın yerinde olacağına inandılar. Bernstein gibi başkaları da bunun zararlı olduğunu ileri sürdüler. "Ortodoks" Marksçılığın tahtında ise Karl Kautsky oturmaktaydı. Marksçılığın bu türü, "usta"ların düşüncesini reddetmemekle beraber, yanlış anlaşılmalara yol açan ve o çağın demokratik eğilimlerine uymaz görünen bir deyimden sertliklerini giderip düşüncenin içindeki "patlayıcı maddeler"i boşalttı.

Ortadaki güçlüğü gözüpkekliliyle karşılayan ilk Marksçı, Lenin oldu. Proletaryanın diktatörlüğü sorununu, hiçbir kaçamağa sapsmadan, sayısız yazılar ve incelemelerde ele aldı. Bu konuya *Devlet ve Devrim* başlığını taşıyan bir de kitap adadı ve bunu, iktidara geçişinden önceki aylar boyunca, Finlandiya'da sürgünde olduğu sırada yazdı. Kapitalizmin ortadan kaldırılması ve burjuvazinin devrilmesi için vazgeçilmez şart olan bu diktatörlüğü Lenin ayrıca, "zenginler için demokrasi değil, ilk defa yoksullar için, halk için demokrasi haline gelen... demokrasinin bir genişlemesi" sayıyordu. Dahası var: Bu diktatörlük rejimi "halkın büyük çoğunluğu için bir demokrasi olacak; yani halkı baskı altında tutanların zor kullanılarak ortadan kaldırılması, sömürücüler demokrasisinin yok edilmesi" niteliğini taşıyacaktır.

(Lenin'in demokrasi ve proletarye diktatörlüğü teorisini ni anlamak için, bu kavramlardan birincisinin onun için bir

ülkü olmadığını gözden uzak tutmamak gerektir. Lenin'e göre, "Demokrasi Devletin bir biçimi, onun çeşitlerinden biridir. Şu halde o da her Devlet gibi insanlar üzerine yapılan baskının düzenli, sistemli bir uygulamasıdır. Ve Lenin şunu da ekliyor: "Demokrasi ne kadar tam olursa, onun gereksiz olacağı an da o kadar yakındır." Şu halde Lenin'in —ve genel olarak Marksçılığın— ülküsü, çoğunluğun azınlık üzerine baskısı demek olan demokraside değil; her türlü baskı biçiminin kaldırılmasında, yani demokratik bile olsa, Devletin ortadan kaldırılmasında toplanmış bulunmaktadır.)

Bir diktatörlük, bir demokrasi: Biri ya da öbürü değil, biri ve öbürü. Marksçı doktrinini birkaç işaretinden hareket ederek Lenin'in teorisini ve devrimci stratejisini üzerine kurmuş olduğu tema, işte budur. Burjuvazi azınlıkta olmakla birlikte iktidarı, halk çoğunluğunun iradesi ve yararları rağmen kendi elinde tutmaktadır. Proletarya diktatörlüğü bu iktidarı onun elinden çekip yoksul sınıfların eline verecektir. Otoritenin bu el değiştirmesi onun baskıcı ve zorlayıcı niteliğini azaltmayacak, fakat hedefini değiştirip temelini genişletecektir. İktidar artık küçük bir gruba, —burjuvazinin— büyük halk yığınları zararına kullandığı egemenlik ya da diktatörlük olmaktan çıkacak; ulusun büyük çoğunluğunun, eskiden ekonomik ve sosyal kudreti elinde tutan azınlık üzerindeki üstünlüğü haline gelecektir. Yani burjuvazinin diktatörlüğü, yerini proletaryanın diktatörlüğüne bırakacaktır.

Böyle bir el değiştirmesi haklı göstermek için Lenin devrimin, zafer kazandığı zaman dahi, ilk başarılarından ayrı olarak hesaba katması gereken isterleri ileri sürmektedir. Bunlar hem ayaklananların askeri zaferi, hem de, ekonomik alanda, kapitalistlerin varlıklarının devletleştirilmesidir. Fakat bu hukukî işlem her şeyi yoluna koymaz ve tek başına eşitliği kurmaz: "Uzun kusaklar boyunca bilgileri, yaşayış tarzları ve edindikleri alışkanlıkları kendilerini gösteren sömürücülerle bitkin, eğitimsiz ve bilgisiz, ürkek ve bölünmüş sömürülenler yığını arasında eşitlik olamaz. Devrimden çok sonra da sömürücüler tabiiyle birçok gerçek ve önemli üstünlükleri ellerinde tutarlar: Paraları vardır (Birden yokedilmesi imkânsızdır bunun), birtakım taşınır malları vardır ki, çoğu zaman büyük ölçüdedir. Bir sürü eşle-

ri, dostları vardır, örgütlenme-yönetme alışkanlıkları vardır, idare cihazının bütün "girdisini çıktısını" bilirler. Yine ellerinde daha ileri bir bilgi, yayası ve ideolojisi bakımından burjuva olan yüksek teknik personelle ahabahklar kalır. Askerlik sanatının çok daha üstün bir tecrübesi de kahr ellerinde sonra." Bunlara ayrıca eski egemen sınıfın yabancı ülkelerle ve uluslararası kapitalizmle sürdürdüğü ilişkiler de eklenmektedir.

Demek ki diktatörlüğü gerekli kılan, yalnız karşı-devrimin silâhlı direnişi değildir; hukuken ortadan kalkmış, gerçekte kuvvetle sarsılmış, fakat proletaryanın iktidara geçişinden sonra da etkilerini yapmaktan geri durmayan bir üstünlüğün çok değişik ve çoğu zaman ince biçimleridir. Zorbaca ve baskılı olan proletarya diktatörlüğü yine de demokratiktir; Halkın iktidarını örgütler ve onu elde tutmasını sağlama bağlar çünkü. Özellikle sundan dolayı da demokratiktir: Halka yalnız politik otoritenin tokelini vermekle kalmaz, kamu işlerinin halkça örgütlenmesini sağlıyarak bu otoriteyi tamamlar ve resmîleştirir. Leninçiliğe göre bir temel kuraldır bu: Halka yalnız iktidarı elde tutacak kimseleri seçme hakkını verdiği zaman —seçilenler onun gerçek vekilleri de olsalar— demokrasi eksiktir, kofur, aldatıcıdır. Ayrıca "halkın büyük çoğunluğunun, işlerin günlük yönetimine bağımsızca katılma mertebesine yükselmesi" de şarttır.

Devlet ve Devrim adlı kitabında, Lenin bu düşünceyi uzun uzun incelemiş ve gerçekçiliğini göstermeğe çalışmıştır. Kamu işlerini yönetmenin hiç de sanıldığı kadar çapraşık olmadığını, her vatandaşca yapılabilecek bir nitelik taşıdığını ispatlamağa önem vermiş: "Bütün vatandaşlar ulusun tümünün tek bir "kartel"inin, Devletin memurları ve işçileri haline gelirler." demıştır. Fakat ayrıca şunu da belirtmektedir: Bu memurluk biçimi parasız olacak, emekçileri geçici ve tesadüfi olarak memur haline koyacak; bunlar da sıraları gelince yeni görevlerini öğrenecekler ve sıtidede bunda yeterince bilgi edineceklerdir. Bununla birlikte Lenin, proleter Devletin birdenbire idaredeki ya da ekonomideki burjuva uzmanlarla teknisyenlerden vazgeçebileceğini düşünmemektedir. Sadece bunların yönetimlerini denetleme görevini halka vermektedir. Ve özellikle de özgürlüğe, olgunluğa erişmiş proleterlerin idari görevleri öğrenmelerinin, —demok-

rasinin özünü boşalttığı için muhakkak ortadan kalkması gereken— memur sınıfını yavaş yavaş ortadan kaldırma imkânını sağlayacağına inanmaktadır.

İdare cihazı baskı demekse, silâhlı kuvvet, zorbalık demektir. Lenin'e göre de burjuva Devlet bu iki temel direğine dayanmaktadır. Şu halde proletarya diktatörlüğü —demokratik olduğuna göre— bürokratik idarenin önemini bir halk idaresi yararına azaltmağa çalışacak ve bunun faaliyeti alanı gitgide genişleyecektir. Ayrıca bir de halk milisi kuracak ve bir tenkil aracı olan ordu böylelikle halkın malı olacaktır. Karşı devrimci direnişin zayıflaması, tenkile ve zorbalığa, basırmayı sonunda gereksiz kılacaktır zaten. Halk yığını o zaman yeni toplumu kurmak ve yönetmek gibi daha soylu, daha yapıcı görevlere adiyabilecektir kendini. İktidara geldikten birkaç ay sonra Lenin: "Amacımız istisnasız bütün noksan insanları ülkenin yönetimine ortak etmektir," demiş ve özellikle şunu da söylemişti: "Amacımız Devlet görevlerini üretimdeki sekiz saatlik çalışma"larını bitirdikten sonra bütün emekçilere parasız olarak yaptırmaktır." Bu birkaç aylık deneme "bu amaçlara varmanın çok güc" olduğunu ona öğretmişti herhalde. Fakat yine de kesin konuşuyor: "Sosyalizmin iyice sağlanmasunun inancı budur," diyordu.

Bu tasarının karşılaştığı tersliklerin rağmen, Lenin ona bağı kaldı. 1919 yılının Ocak ayında: "Devleti ve endüstriyi yönetme, pratik faaliyeti geliştirme işini çok daha geniş emekçi yığınlarına öğretebilir, ye işçi sınıfının kafalarına yüzyıllardır yerleşmiş olan "Devlet yönetimi imtiyazlı kişilerin işidir" yolundaki zararlı önyargıyı söküp atabiliriz," diye yazıyor ve yazısını: "İşçi sınıfında belirmeğe bashyan yeni psikoloji işte budur, proletaryaya düşen ve tarihsel kapasını muazzam olan görev işte budur," diye bağlıyordu.

Gerçeğin içinde yeni olan bu "felsefe"yi dile getirme amacını güden bütün kanunî teşebbüsleri burada sayıp dökmeye imkân yoktur. Fakat Nisan 1921 de Halk Komiserleri Kurulunca çıkarılan ve amacının "Sovyet kuruluşlarıyla geniş emekçi yığınları arasında bir bağ kurup yaratmak. Sovyet cihazını canlandırmak ve bürokratik unsurlarından kurtarmak" olduğu belirtilen bir kararnameyi anmak yerinde olur. Kararnamenin hükümleri arasında Sovyet Yürütüm Komitelerine idare cihazında çalışmakla görevli kadınlar al-

ma tedbiri de vardı. Bunlar orada ekipler halinde çalıştırlacak ve iki ay iş gördükten sonra yine eski görevlerinin başına döneceklerdi. İdarenin işlerinin böylece yürütülmesine emekçilerin bu katılısı Sovyet demokrasisinin temel amaçlarından biri oldu. Bu demokrasi için bu yerini almak ya da geçmek istediği burjuva demokrasisinden ayrılma tarzlarından biri oldu. Politik egemenliğin yeri olarak Sovyetleri seçen bu demokrasi, liberalizmden ve parlamenterizmden başka alanlarda da ayrılmaktaydı: Üretici kuruluşları olan Sovyetler, ücretli olmayanlara oy hakkı tanımıyorlar ve onun için de burjuvaziyi seçmenler topluluğuna ve egemenlik organlarına sokmuyorlardı. Ancak, bu son tedbir proletarya diktatörlüğünün gerekli bir şartı olarak hiçbir zaman ortaya atılmıy değıldi. Beri yandan yeni sistem yasama ve yürütme görevleri arasındaki klasik ayırımı ortadan kaldırmağa çalışıyor ve Sovyetleri hem görüşmeler yapan, hem idari işleri yürüten ve iyisi olan vatandaşların hem kararlar vermek, hem de bunların uygulanmasını sağlamakla görevli oldukları merciler haline koyuyordu. Kuvvetler ayrılığını bu inkâr edis yalnız Rus Devrimine öz bir şey değildir zaten. Ondan önce Fransız İhtilalinin Jakobenleri ve (Commune) devrimcileri de halk egemenliğine en geniş anlamını ve en tam otoritesini vermek için, seçilmiş kurullara hem yasama, hem yürütme görevlerini yüklemişlerdi. Son olarak da bolşevikler, Sovyetlere seçilen bütün kişilerin her an görevden uzaklaştırılabilmelerini; seçimlerin de milletvekilleri üzerinde sürekli bir denetim sağlayabilecek tarzda kısa aralarla yapılmasını kararlaştırdılar.

Tam modern Devletin ilk olarak "proletarya diktatörlüğü" ilkesini benimsediği anda Lenin, bu diktatörlükle üstelik eş tutulan "proletarya demokrasisi"nin "herhangi bir burjuva demokrasisinden milyon kere daha demokratik olduğunu"; "Sovyetler iktidarının da burjuva cumhuriyetlerinin en demokratiklerinden milyon kere daha demokratik olduğunu" söylüyordu.

(Devrimin ilk zamanlarında Lenin "proletarya diktatörlüğü" Marksçı formülünün yerine, Rusya'nın şartlarına daha uygun olan "işçiler ve köylüler diktatörlüğü" formülünü geçirdi. Bununla birlikte bu ortaklıkta yönetim endüstri proletaryasının elinde kalyordu.)

Ancak "Sovyetler İktidarının, burjuva cumhuriyetinin en demokratikinden milyon kere daha demokratik olduğu" iddiası, parlantarizmin kistaslarıyla iyi bağdaşmıyordu. Fakat devrim, parlantarizmle ilişkisini kesip sosyalizmin yolunu tuttuğu; kendilerini iktidarın tabii sahipleri sayan sınıfların elinden bunu alıp proletaryanın eline verdiği anda, yeni tip bir demokrasi kurmuş oluyordu gerçekten. Dolaysız, halkçı ve somut olan bu demokrasi, utopyacı olmak gibi bir kınamadan kendini güç kurtarabilir görünüyordu.

(Geniş bir halk eğitimi ve boş vakitlerin değerlendirilmesi programına dayanan "bütün vatandaşları yönetime ortak etme" isteği, ilk bakışta görüldüğünden yine de daha çok gerçekçidir.)

Bununla birlikte bu "utopyacılık suçlaması", beylik ve üstünkörü bir eleştirmedir: Her devrim yüce bir ülküye sahip olmuş; bunun hamlesini yaratıp zaferini hazırlamıştır. Gerçekçilerle tarihçilerin mümkün olanla olmayı birbirinden ayıran mesafeyi ölçmeğe bol bol vakitleri vardır ama, bütün tarihsel işleri başaranlar ve yeni toplumlar kuranlar, hiçbir zaman gidip de onlardan ilham almazlar. Bolşeviklerin yaptıkları iş ise hiçbir kadercilikle, hiçbir görenekle ilişkisi olmayan; hiçbir benzeri bulunmayan, atakça bir anlayışa dayanmaktaydı. Bolşevikler dünün kölelerini bugünün işyancıları haline getirmekle yetinmemişlerdi: Yarının efendilerini ve yöneticilerini de görüyorlardı onlarda.

(Yeni Rusya'da gerçek bir demokrasi, politik demokrasiye tam anlamını verip onu tamamlayacak olan, bir çeşit idari demokrasi kurma azmini, Lenin'in pek çok sayıdaki demeçleri de ispatlamaktadır. Bunlardan birkaçını buraya aktaralım:

"Zamanımızın en önemlisi değilse bile, en önemlilerinden olan bir görev de, işçilerin ve genel olarak bütün emekçilerle sömürülenlerin girişecekleri verimli *örgütlenme* çabalarında, —bu içten gelen hamlede— onları mümkün olduğu kadar geniş ölçüde teşvik etmek olmalıdır. Yalnız sözde "üstün sınıflar"ın, yalnız zenginlerin ya da zengin sınıflar yetiştirilmesi kimseleri Devleti yönetebilecekleri, sosyalist toplumun yapısını kurabilecekleri yolundaki *saçma*, barbar, iğrenç ve rezilce önyargıyı ne bahasına olursa olsun yoketmek gerektir." (Aralık 1917).

"İstisnasız bütün vatandaşlar yurdun yönetimine katıl-

malıdır. Ve istisnasız bütün emekçilerin de Devletin yönetimine katılmaları bizim için önemlidir. Çok güç bir görevdir bu. Fakat sosyalizmi bir azınlık, ya da Parti kuramaz. On milyonlarca insan tarafından kurulabilir o ancak. Bize göre, yapacağımız en iyi şey, yığınların bu konuları konferanslardan ya da kitaplardan öğrenecek yerde hemen işe koyulmalarına yardımında bulunmağa çalışmaktan ibarettir." (Mart 1918).

"Çok daha geniş emekçi yığınlarına Devleti ve endüstriyi yönetmeği, pratik faaliyeti geliştirmeye öğretilebileceğimizi göreceğiz. İşçi yığınlarının kafasından "Devlet yönetimi imtiyazlıların işidir, özel bir sanattır," yolundaki, yüzyıllardır kökleşmiş zararlı önyargıyı söküp atmağı başaracağız." (Ocak 1919).

Bu örnekler daha da çoğaltılabilir.

İÇSAVAŞIN ETKİLERİ

Böyle bir ideolojinin ortaya çıkıp gelişmesi, onun doğumunu kolaylaştıran olağanüstü bir toplumsal ortam varoldukça mümkün olamaz. Bu ortam, devrimin ta kendisiydi. Durgunluklarını, vurdumduymazlıklarını bir yana bırakıp harekete geçen; eski Devlet iktidarını yıkıp yokeden; faaliyetleri için çizilip hazırlanan çerçeveden taşan; teşebbüsleri, hak arama çabalarını birbiri peşine sıralayan ve tam bir özgürlüğe kavuşma azmini açığa vuran halk yığınlarının, devrimciler önünde serdikleri manzara... Bolşeviklerin iyimser felsefesini izah eden, her şeyden önce, işte budur. Ayrıca bu iyimserlik, ilhamını Marx'ın, insanoğlunun yarımını görüş tarzından da almaktadır. Lenin'in kendisi dahil savuştan önce, halk yığınları ve onların "hamlecilikleri" hakkında az-çok şüpheli davranmıştı. Bu yığınların hareket ve faaliyetlerine çeki-düzen vermek ona çok zorunlu görünüyordu; bu konudaki tutumu da Rosa Luxemburg'unkinden çok belirli tarzda ayrılıyordu: Rosa Luxemburg'da yığınların yaratıcı kudretine ve hamleciliklerinin gizlediği erdemlere olan güven, köklü bir inanç halindeydi âdetâ. 1917 olaylarının Lenin'e de bu görüşü kabul ettirmek gibi bir etkisi oldu: Eskiden önce ve tehlikeli bir şey saydığı bunu oysa. 1918 Ağustos'unu "gerçek yığın"ın, "*kendi kendilerine* yeni bir hayat kuran emekçilerin muazzam çoğunluğunun" ba-

sardığı işlerden söz ederken şöyle diyordu: "On milyonlarca basit işçiyle köylünün bütün yaşantılarını değiştirmek için çok büyük özen ve içtenlikle yaptıkları çalışmalarındaki her yanlış ve her yanılma, sömürücü azınlığın binlerce, milyonlarca "yanılmaz" başarısına bedeldir..."

Devrimin, kaynaşmasıyla emekçilerin coşkunluğu o zamana dek inkâr edilmiş, akla dahi gelmemiş imkânlarla yol açıyordu. Kuruluşların, partilerin, komitelerin ihtiyatlı davranma öğütlerine aldırılmayan proleterya, karşısına dikilen engelleri devirmeyi ve eski dünyayı yıkıp yoketmeyi başarmıştı ya, yeni toplumsal yapılar kurma işinde de sonradan kesin bir pay alamaz mıydı? İç savaş uzunca bir süre bu umudu besleme imkânını verdi. Gerçekten de yeni rejim, kendini savunma işini çabucak yapıp çatmak zorunda kalmıştı. Bu durumda da rejim demek başka, onu en etkili tarzda desteklemiş olan sınıf, yani endüstri proleteryası demektir.

1914-1917 boğazlaşmasını izleyen bu korkunç iç savaşın heyecanlı safhalarını burada ele alacak değiliz. Bunun Sovyet Rusya için bir ölüm-kalım savaşı olduğu ise apaçıktır. Memleket Birinci Dünya Savaşından bitkin bir halde çıkmıştı. Brest-Litovsk barışı felâketli şartlar ve çok ağır bir bedel karşılığında bu savaşa son vermiş bulunuyordu. Aradan üç ay bile geçmemişti ki Rusya'ya yerleşmiş olan ve Batı Avrupa'ya gönderilmeleri gereken Çekoslovak birlikleri işe karışınca bu burjuvazinin, askerlerin ve kimi sağ kanad sosyalistlerinin bolşeviklere karşı direnişlerine kesin bir hamle aşıladı. Rus karşı-devrimiyle yapılan bu ittifak, iç savaşın patlak vermesine yol açtı. Yazın yeni rejim acıklı bir durumla karşılaştı: Gittikçe sertleşen bir yabancı müdahalesinin tehdidi altındaydı; Rusya'nın son yıllarda uğradığı bütün felâketlerin mirasçısı durumundaydı; ayrıca da vaktiy-le müttefikleri olanların silâhli ayaklanmasıyla karşılaşmış bulunuyordu. Temmuz'da devrimci savaştan yana olan sol kanad. D. S. leri Moskova'da Almanya büyükelçisini öldürdüler. (Petrograd'da durumun çok tehlikeli olduğu görülünce Sovyet Hükümetinin, merkezi 1918 yılı Mart'ında Moskova'ya taşınmıştı.) Böylece Rusya'yı yine Alman İmparatorluğu aleyhine çevireceklerini umuyorlardı. Aynı anda Moskova'da da bir ayaklanma düzenlemişlerdi ama, bolşevikler bunu kolayca basturdular. Fakat çok geçmeden komünist

yöneticiler, çoğu zaman D. S. lerin düzenledikleri tedhişli suikastlere hedef olmağa başladılar. Volodarski ile Uriçki öldürüldü. Tam Uriçki'nin öldürüldüğü gün bir D. S. kadın mücadelecisi de Lenin'i ağır yaraladı. Bolşevik lider aldığı yaralardan sonra ancak çok sağlam yapısı sayesinde yaşayabildi.

Batı Devletleri toplu halde Rusya'ya müdahalede bulunmağa karar verdiler. Her zaman için bolşeviklere karşı derin bir düşmanlık beslemişler ve bolşevik hükümeti tanımağa hiçbir zaman yanaşmamışlardı. Daha 1917 yılının Kasım ayında İngilizlerle Fransızlar Ukraynalıları Petrograd makamlarıyla savaşınlar diye teşvik etmişler, onlara sınırlı bir askeri yardımda bulunmuşlar, fakat yüklü paralar vermişlerdi. Brest-Litovsk barışının imzalanışı, Müttefikleri bolşevikliğin korkunç bir hastalık olduğuna inandırmıştı. Rusya ile Merkezi Devletler arasında barışın imzalanışını Müttefikler Almanların savaş çabasına önemli bir yardım saydılar.

(Oysa bu, açıkça böyle olmaktan uzaktır ve ilk bakışta görüldüğünden muhakkak ki çok daha basittir. Gerçekten, bolşevik propagandası Almanya'da devrimci zihniyetin ve barış isteğinin güçlenmesine yardım etmiş, dolayısıyla ordunun maneviyatını içinden kemirmişti. Birçok Alman askeri sefleri bunun böyle olduğunu belirtmişlerdir.)

Müttefiklerin Rusya'daki birkaç temsilcisinin, bolşeviklerin barışı imzalamaya mecbur olduklarını anlatmak için yaptıkları çabalar tam bir anlaysızlıkla karşılandı. Rusya'ya askeri kuvvetler sokmak için tasarılar hazırlandı: Bunların hem Alman tümenlerini Doğu Avrupa'da durdurmak, hem bolşevik iktidarını yıkmaya çalışmak gibi iki yönlü bir görevleri olacaktı. O zaman görünürde paradoksal olan şöyle bir durumla karşılaşıldı: Bir Devlet, birbirleriyle savaşan hükümetlerin saldırısına uğruyor; ayrıca bu hükümetler savaştan çekilmiş bir ülkeyi yoketmeğe uğraşıyorlardı. Gerçekten de Almanlar bolşevikleri Ukrayna'dan kovdular, oraya bir kukla hükümet, "Rada" hükümetini yerleştirdiler, Kuban kazaklarını da Sovyetlere karşı giriştikleri savaşta desteklediler. Finlandiya'da da, General Mannerheim'in "Beyaz" ordularıyla birlikte işe karışmaları, bolşeviklerin destekledikleri Finlandiya devrimci birliklerinin bozguna uğramalarında kesin bir rol oynadı. Batılı Müttefiklere gelince, 'bun-

lar da 1918 Ağustos'undan başlayarak Rusya'nın Kuzeyine ve Sibirya'ya yerleşerek kurdukları köprübaşlarını genişlettiler. Japonlar ise kendi hesaplarına Vladivostok'a 70.000 asker çıkararak Sovyet rejimi için böylece yeni bir tehdit unsuru yaratmış oldular.

İç savaş sonuna kadar karşı-devrimci Rus kuvvetleriyle yabancı ordular arasındaki bir ittifak niteliğini muhafaza etti. Eski Müttefiklerinin Rusya'yı abluka etmeleri de orada korkunç bir kitleli âfetinin her yana yayılmasına ve endüstri faaliyetinin allak-bullak olmasına yol açtı. Bu gibi hallerde hep görüldüğü üzere, işe tedhişin de karışması hem son haddine varan tutkularla taassupların bir belirtisi, hem de sınıfların birbirlerine açtıkları karşılıklı savaşın kesin niteliğinin bir kanıtıdır. Eski yöneticiler bir zamanki kudretlerinin kalıntılarına varıncaya kadar her şeyi yeni rejimin ellerinden alacağını biliyorlardı. Proletarya da karşı-devrim hareketi başarı kazanırsa kendisini yaşatmayacağını bilmiyordu değil. O zamana değin aklından bile geçirmediği şu gerçeği yeni yeni keşfetmeğe başlamıştı: Toplum kendisine —köleye ya da makineye ayırdığı yer olmıyan— bir yer verebilecekti, çünkü efendiler yenilmez değildiler, alçak gönüllü ve itaatli olmak da proletaryanın alınma yazılmış değildi. Burjuvazinin, eski düzenin bozulmasını hazmetmediğini de anlamış bulunuyordu sonra. Devrim, proletaryaya birtakım nimetler sağlamış; bunlar "kurtuluş" ve "haysiyet" gibi somut birer anlam edinmişlerdi. Fakat elden çıkmak üzere oldukları yolundaki duygu proleterler sınıfını, bozguna uğramamak için amansızca savaşmağa itiyordu. Kazanılmak istenen şey her iki taraf için de hayati önemdeydi. Ölcalma gibi nedenlerin, veya savaşların korkunç şekilde kızışmasının da çarpışmaları daha gaddarca bir hale sokmasına şaşmamak gerektir. Toplum kuruluşları varlıklarını ve beka-larını kaba kuvvet gibi bir temel üzerine kurdukları zaman, yokoluşlarının yakıp yıkıcı, zorlu ve yaman olmamasını bekleyemezler. Âhenk içindeki toplumsal değişmeler gerçekleş-tiklerinde, özgürlük üzerine kurulmuş toplumların mükâfa-tı olurlar.

İç savaşın yol açtığı can kayıpları çok büyük oldu ve sefalet yüzünden de büyük ölçüde ağırlaştı. 1918 den 1920 yılının sonuna dek 7 milyon 500 bin Rus'un açlık, soğuk ve salgın hastalıklar yüzünden öldükleri tesbit edilmiş bulun-

maktadır. Asıl tedhişe gelince, bunun genişliğini tam tamına ölçmeğe imkân yoktur. Tedhişe ilkin birbirlerinin kar-sısına dikilen sınıflar; yani dünkü imtiyazlı sınıflarla eski hesaplarını gören askerler, işçiler, köylüler başvurudular. Be-ri yandan, umudsuzluğun doğurduğu bütün hoyratlıkla yok-olan eski düzenin koruyucusu "beyaz" ordular da tedhiş yo-lunu tuttular. Sovyet hükümeti ise karşı-devrim hareketinin sistemli tarzda bastırılması işine ancak birkaç ay sonra baş-layabildi. Hattâ ilkin halkın taşkınlıklarını dizginlemeğe ca-ğıstı ve onun yaptığı birtakım aşırılıkları cezalandırdı. Ger-çi "Çeka" (Baltalama ve karşı-devrimle savaş Pan-Rus Ko-misyonu) 1917 yılının Aralık ayında kuruldu ama, ilk ölüm kararı bir devrim mahkemesince 18 Haziran 1918 günü ve-rildi. Fakat bu yine de her iki tarafta birtakım kimselerin sorgusuz yargısız idam edilmediği ahlâkına gelmemektedir. Ama "tehlikedeki sosyalist vatan"ı korumak için resmen ilân edilen gerçek tedhiş, ancak 1918 yılı yazından başlayarak, özellikle Eylül 1918 de ortalığı kasıp kavurdu.

Çar II Nikola ile eski cariçe Aleksandra ve bes çocuk-ları Ekaterinenburg'da, Temmuz 1918 de öldürüldü. Sovyet hükümeti çarı yargılatmağı düşünüyordu. Fakat Çekoslovak birlikleri ilerliyorlardı ve çar ailesinin tutuklu olduğu şehri nerdeyse işgal edeceklerdi. Bu durum karşısında mahalli Sovyet, bunların idam olunmalarını kararlaştırdı. Üstelik az önce de bir kaçış planı ortaya çıkarılmış bulunmaktaydı. İdam işi olup bittikten sonra bunu öğrenen Halk Komiser-leri Kurulu, bundan sorumlu olanların verdikleri kararı onay-ladı.

Zaten Rus devrimcileri prensip bakımından tedhişin hiç-bir zaman aleyhinde bulunmamışlardı: Dünyün efendilerinin saldırısı karşısında devrimin, kendini korumak için, her çareye başvurması gerektiğini düşünüyorlardı çünkü. Fransız İhtilâli sırasında Jakobenler de tedhişe başvurmuşlardı ve bu, yalnız onların tekelinde kalan bir davranış değildi za-ten: "Beyaz"lar da Fransız İhtilâli sırasında ve İhtilâlden sonra tedhişi bol bol kullanmışlardı. İşte, Amerikalı Thomas Jefferson bu tedhişden sözettiği sırada şunları yazmıştı: "Tedhişin kurbanlarına, savaş alanlarında canlarını kaybe-denlerin ölümlerine acıdığım gibi acıyorum. Ama bazen hal-kın kullandığı silâhlara başvurmak da gerektir: Bunlar mer-miler ve bombalar kadar kör olmasalar bile, yine de bir de-

receye kadar kör sayılırlar." Bolşevikler de bu sözleri yerden göğe kadar haklı bulabiliyorlardı. Nitekim sonradan birçok devrimci kuşaklar bunları çok yerinde bulmuşlar ve, Cumhuriyeti düşmanlardan korumak için Robespierre'lerin, Marat'ların, Saint-Just'lerin gösterdikleri azmi göklere çıkarmışlardır.

Rusya'daki "kızıl tedhiş" in bilançosunu, Fransa'da 1793 den 1794 e kadar süren Jakoben tenkil hareketinin yol açtığı can kayıplarıyla kıyaslamakta fayda vardır. Bolşevik hükümetinin devrim düşmanlarına yönelttiği tedhişin yol açtığı kurbanların sayısı, ciddi bir tahmine göre, elli bin kadardır. Ancak, çarpışırken ölen savaşçılarla zincirden boşanmış halka yığınlarının giriştikleri, kontroldışı kalmış toptan öldürmelerde canlarını kaybedenler, bu sayının içinde değildir. Bolşevik makamları idam sayısının 12.700 kadar olduğunu ileri sürmüşlerdir ama, birtakım komünist aleyhtarları kaynaklar, "kızıl tedhiş" e kurban gidenler sayısının 1.700.000 i bulduğunu söyleyecek kadar işi ileriye vadmışlardır. Tarihçi Green'in verdiği sayıları tekrar ele alan Albert Soboul'a göre, Jakoben tedhişi sırasında iş gören İhtilâl Mahkemesiyle olağanüstü adalet mercileri 16.000 idam kararı vermişlerdir. Fakat bu sayı da, o sırada Fransa'da olup biten pek çok sorgusuz yargısız öldürmeleri içine almaktadır. Sunu da belirtmek gerektir ki, Rusya'nın 1917 deki nüfusu, Fransa'nın İhtilâl sırasındaki nüfusundan aşağı-yukarı sekiz defa daha fazlaydı.

"Beyaz tedhiş" in verdiğini kayıpları tahmin etmek ise daha güçtür: "Çeka"ya kıyaslanabilecek hiçbir örgüt bunun istatistiklerini bir elde toplamamıştır çünkü. Fakat ortada şöyle bir gerçek var: Finlandiya küçük bir ülkedir; iç savaş orada ancak birkaç ay sürmüştür. Karşı-devrimciler ise burada sayıları on binle yirmi bin arasında olan işçileri öldürmüşlerdir. Bu da göstermektedir ki, bolşevikler devrimi yaratmak için ne kadar amansız davranmışlarsa, karşı-devrimciler de devrimi yıkma çabasında, amansızlık bakımından onlardan aşağı kalmamışlardır. "Kızıl tedhiş" ile "beyaz tedhiş" arasındaki fark bunlardan herbirinin yol açtığı kayıplardan çok, hedef olarak seçtiği sınıflardan ileri gelmektedir. Bolşeviklerle ayaklanan işçi, asker ve köylü yığınları sistemli olarak eski yönetici sınıfların mensuplarına saldırmışlardır. Böylece ic savaş sırasında aristokrasi ve burjuvazi-

den 350.000 kişinin öldürülmüş olduğu tahmin edilmektedir. Bolşeviklerin giriştikleri tenkil hareketi yalnız politik olmuştur zaten. İstifçilik ve ihtikâr, rüşvet ve irtikâp, balta-lama gibi "ekonomik" suçları da cezalandırmıştır. "Beyaz" lar ise eskiden düşmanlarının elinde olan toprakları işgal ettiklerinde işçileri toptan öldürürlerken kimsenin canını bağışlamamışlardır. İşçileri bolşeviklikten başlıca destekleyicileri sayıyorlardı çünkü, haksız da değillerdi. Ayrıca karşı-devrimciler Yahudi halk yığınlarını da —yaptıkları işlerden ötürü değil, geldikleri kök dolayısıyla— yurdun felâketlerini kanlarıyla ödemeleri için samar oğlanı haline sokup öldürmek niyetindeydiler.

İki taraf arasındaki uçurum, toptan sınıflarını ayıran oldukça belirli bir çizgiyi izlemekteydi zaten. Eski yönetici sınıflar, devrimin başlıca düşmanları ve kurbanları oldular. Endüstri proletaryası sefaletten ileri gelen birkaç gevşeme olayı dışında, Sovyetlerin davasını sonuna kadar destekledi. Köylüler ise sıkıntılı bir düşmanlıkla sakıntılı bir yakınlık arasında bocalyarak, daha belirsiz bir tavır takındılar. Toprak dağıtımını bolşeviklere borçlu oldukları için, köylüler başlangıçta devrim davasını desteklemişlerdi ama, bolşeviklerin sonradan güttükleri politika, 1917 de kazandıkları sempatinin büyük parçasını kaybettirdi onlara. Yiyecek sorunlarını çözebilmek için Halk Komiserleri Kurulu sistemli olarak ürün ve hayvan stoklarına zorla elkoyma usulüne başvurmuştu. Bu da birçok köylünün kızıp öfkelenmesine yol açtı tabii. Yeni rejime karşı köylü ayaklanmaları da, ararsa olmakla birlikte, yine eksik olmadı. Fakat, gerçi "kızılar" köylerin sevgisini uzun süre muhafaza edemediler ama, "beyazlar" köylülerde çoğu zaman gerçek bir hinc uyardırdılar. Karşı-devrim memencecik eski ekonomik rejime bir dönüş haline geliyordığından, köylüler "beyaz" generaleri kendilerine en büyük düşman saydılar; Devrimin kendilerine verdiği toprağı generaller, geri almak gibi bir tehdit havası yaratmaktaydılar. Toplumsal anarşiye ve iç savaşın yanı sıra ortaya çıkan (kithik, ihtikâr ve istifçilik, salgın hastalıklar gibi) her çeşit asırlıklara gelince bunlar "beyazlar" da daha çok görüldü: Bolşevikler bu gibi halleri önlemek için umudsuz çabalar yapıyorlardı çünkü. Lenin 1921 Haziran'ında köylülerin duygularını dile getirerek ve onlara: "Evet, bolşevikler de iyi adamlar değil, sevmiyoruz onları

ama, beyaz muhafızlardan ve Kurucu Meclis'ten yine de daha iyiler," dedirterek köylünün zihnîyetini anladığını bir kez daha ispatladı. Moskova'da kararlı bir iktidarın varoluşunun ve işçi sınıfının dayanırlığının yanısıra, "mujiıklar"ın Sovyetleri pasif ve tevekküllü bir tarzda destekleyişleri de iç savaşın ahnyazısını belli etti ve komünistlerin zaferine yol açtı.

Ancak, bu zafer gerçi değerliydi ama, bolşeviklerin kurdukları rejim bunun için yüksek bir bedel ödemek zorunda kaldı. İçsavaş Rusya'nın ekonomisini yıktı gerçekten. Böyle bir yıkılışın politik sonuçları da büyük ölçüde oldu. Troçki'nin hayat hikâyesini yazmış olan Isaac Deutscher, Rusya'da karşı-devrimin kesin olarak ezildiği sırada bu ülkenin içinde bulunduğu durumu ve karşı-devrimin ezilişle ortaya çıkan politik sonuçları anlatan heyecan verici bir tablo çizmiştir: 1921 de millî gelir, 1913 deki seviyesinin üçte biri kadardı. Endüstri üretimi savaşöncesine göre % 30 azalmıştı (madenlerde azalış % 90, demir-çelik endüstrisinde % 97,5 oranındaydı). Korkunç bir sefalet hüküm sürüyordu. Yamyamlık olayları ortaya çıkmaya başladı. Öte yandan, şehirlerin nüfusu 1914 dekine göre sekiz milyon eksilmişti. Petrograd'ın nüfusu iki milyondan 600.000 e inmiş; Moskova başkentliğe yükselmışti ama, nüfusu da 1.500.000 den 900.000 e inmişti. 1917 yılının başında üç milyon işçi çalıştıran endüstride 1921 Ocak ayında çalışanların sayısı 1.200.000 den ibaretti.

Bu son gözlem özellikle açıklayıcıdır, etkileri de çok ağır olmuştur. Yalnız ekonomi alanında kalmamakta ve yalnız Sovyet endüstrisinin felâketli durumunu açıkça göstermekle yetinmemektedir çünkü: Kesin bir politik anlamı vardır. Sovyet demokrasisinin toplumsal temeli ve öncü kuvveti olan şehirler proleteriyasının; bolşevizmle kenetlenmiş bulunan işçi sınıfının, içsavaş ve işsizlik yüzünden çok ağır kayıplara uğradığını göstermektedir. Kızıldoru en fedakâr askerleriyle kadrolarını fabrikalardan toplamış, ölü sayısı çok yüksek olmuştur. Beri yandan işsizlik de şehirler halkının köylere yerleşmesine yol açmıştır. Bu durumun sonuçları ise acıklı olmuştur: Proletarya böylesine ağır kayıplara uğradıktan sonra, proletarya diktatörlüğünün ne gibi bir anlamı olabilir? En bilgili işçiler ya savaşta ölmüşler, ya da Devlet çarkının içinde kaybolmuşlardır. Fabrikalarda kalmış olanlar,

rejime halkçı bir temel vermeğe yetmemektedir. Sovyet demokrasisinin uğradığı cevherler kaybının temel nedenlerinden biri, işte budur. Bu demokrasinin bir gerçek oluşu işçilerin varlıklarına, politikaya girmiş olmalarına, devrimci çalışmalarına, şevkleriyle coşkunluklarına dayanmaktaydı. Bunlar köylülerin bir kısmını da peşlerinden sürükliyorlardı ama, bu kadar korkunç, bu kadar uzun bir felâkete şevk ve coşkunluk mu dayanır? Aslında söz konusu olan da devrimci şevkle coşkunluk, devrimci didinme midir zaten? Bu göküntü, proletaryanın doğrudan doğruya varlığını tehdit edip tehlikeye attı.

Bu yüzden de Sovyet demokrasisini yaratan hamle, kaynaklarını tüketmiş gibi bir hal edindi. Sovyetler bütün bağımsızlıklarını kaybettiler ve iktidarın birer âleti haline geldiler. Komünist partisinin dışındaki partilerin varlıkları son buldu: Karşı-devrim hareketine katılmaları ve demokrasinin daralması, bunları ülkenin politik haritasından silmişti. Ortada tek bir parti kaldı, bu da kudretin en büyük kısmını kendi elinde topladı. Oysa o da acıklı bir bunalmı geçirmeğe başladı. Bolşevik partisi yıllar yılı çok canlı, hareketli bir hayat yaşamıştı. İçinde büyük bir tartışma özgürlüğü, söz hürriyeti vardı. Sovyet Rusya üzerine çok değerli bir tarih yazmış bulunan Edward H. Carr haklı olarak, bu söz hürriyetinin başka hiçbir partide bu dereceye ulaşmamış olduğunu söylemektedir. Muhalefet bile birtakım imtiyazlardan yararlanmaktaydı, ki "demokratik partiler" in başındakiler bile kendi muhaliflerine bunu hiç vermemektedirler. Parti içinde çeşitli eğilimler ölçüsüzce çatışıyor, sertlikle savaşıyor, fakat bir arada kardeşce yaşıyor ve birlikte partinin yönetimini meydana getiriyorlardı. Bununla beraber, partide iktidar gitgide Merkez Komitesinde toplanmış bulunmaktaydı. Komiteyi meydana getiren kimselerin çapı bakımından da burada engin bir entellektüel hayat vardı. Son olarak da Lenin'in Birinci Dünya Savaşından önce kurmuş olduğu bolşevik partisi, devrim boyunca gözcü bir gelişmeye kavuşmuştu: Yeni bir kanla canlanmış, çarlık dönemindeki gizli-kapaklı işler ve sert disiplin, yerini işçi yığınınına bağlı olma duygusundan, onun eğilimlerini hissetmek-

ten, coşkunluğuna şahit olmaktan, hayafı çıkarlarını korumaktan ileri gelen bir açık fikirliliğe bırakmıştı.

İç savaşın sonunda komünist partisi de bir soysuzlaşma yoluna girdi. 1921 kongresinde, Lenin'in isteğine uyarak, burada hüküm süren konuşma özgürlüğünü kısıtlamağa ve hizipler kurulmasını yasaklamağa karar verdi. Görünürde bu tedbir çok normaldi: Hiçbir parti örgütlenmiş grupların kendi disiplinini bozmasına, birlik ve beraberliğini tehlikeye düşürmesine izin veremez çünkü. Fakat fesat hareketlerinin yasaklanmasıyla eğilimlerin ve akımların yasaklanması arasında ancak birkaç adım vardır. Bunlar da birbiri peşisıra atılır ve nihayet bu, Lenin'in göremediği, fakat Stalin'in kurup saçmalık derecesine vardığı taş gibi bir kasatılılıkla sonuçlanır. 1921 de verilen bu kararı Lenin, rejimin o sırada geçirmekte olduğu özellikle güç şartlara bağlı geçici bir gereklilik olarak gösterdi. 1921, Cronstadt'da bir bahriyeliler ve işçiler ayaklanmasının patlak verdiği yıldır. Bu da komünistlerin sol kanadlarında karşılaştıkları, dolayısıyla kendilerini büyük bir şaşkınlığa sürükleyen ilk tehlike oldu. "N.E.P. (Yeni Ekonomi Politikası)" da o sırada başlamıştı ve —1917 den beri ilk defa olarak— kapitalizme yapılan bir sıra tâvizlerden meydana geliyordu. O zaman korku zihinleri kaphyabilir, disiplinsizlik panik yaratabilir, panik de felâketle sonuçlanabilirdi. Lenin açıkça: "O zaman geri-leme olur bu," dedi ve şu sonucu çıkardı: "Bir ordu geri-lemeğe başladı mı, saldırıdakine göre içinde yüz kat daha sert bir disiplinin bulunması gerekir, saldırıda herkes ileriye atılır çünkü. Fakat şimdi herkes geriye atılmağa başlarça bu, hemen ve önlenemez şekilde, her şeyin sonu demek olur."

Yığınların serbestçe konuşmalarından doğan güvenle halktaki düşünce akımları geride kalmıştı, Sovyet demokrasisi de geride kalmıştı artık: Demokrasi Sovyetlerden çekildikten sonra, partiden de çekiliyordu. Onu büsbütün bırakıncaya, daha doğrusu ondan kovuluncaya kadar birkaç yıl daha geçecekti. Fakat Lenin daha 1920 yılının başında Sovyet Rusya'nın "Bürokratik biçime girmiş bir işçi Devleti" olduğunu âlenen kabul etmişti. "Proletarya diktatörlüğü" nün, proletarya üzerinde yürütülen basit bir vasılık haline gelmesi için uzun zaman beklemek gerekmiyecekti. Bununla birlikte, herşeyin bir halden başka bir halden geçmesi için uzun zaman beklemek gerekmiyecekti. Bununla birlikte, herşeyin bir halden başka bir halden geçmesi için uzun zaman beklemek gerekmiyecekti.

Lenin, rejimin içindeki demokrasiyi boşaltan bu "bürokratik biçime giriş"le ömrünün sonuna değin savaştı.

(Lenin 26 Mayıs 1922 de ilk defa olarak damar sertliğinden ileri gelen bir kriz geçirdi ve ancak Ekim'de yenden çalışmağa başlayabildi. 16 Aralık'ta yeni bir kriz sonucu sol koluyla bacağına felç geldi. 1923 yılı Mart'ında hiç konuşamaz oldu. Son yazısını Mart'ta yazıp yayınladı. 21 Ocak 1924 te de öldü.)

1922 Mart'ında "can düşmanımız" diye adlandırdığı bürokrasiye, *Pravda*'da çıkan yazısında çatıyordu. Savaşıyordu bu uğurda ama, hemen hemen umudsuz bir savaştı bu, kendisi de farkındaydı. Katıldıklarının sonucusu olan, komünist partisinin 1922 yılı kongresinde şöyle demişti: "Komünizme ulaşmak için komünist yöneticilerde eksik olan neşeyi, kültürdür. Nitekim, 4.700 komünist sorumlunun bulunduğu Moskova'yı bir yandan ele alırsak, öbür yandan da bürokrasi makinesini, o koca yığını ele alırsak, kim kimi yönetiyor acaba? "Komünistler yönetiyor," denlebileceğinden çok şüpheliyim. Doğruyu söylemek gerekirse, yönetenler değil de, yönetilenler onlardır." Lenin bu hastalıkla savaşmak için uyarma üstüne uyarma yaptı, birçok teşebbüslere girişti ama boşuna: "Bürokratik biçim" olduğu gibi kaldı, daha da arttı hattâ. Partiyi de, Devleti de ele geçirdi. Ekim ülküsünü tuzla buz etti: En âciz vatandaşları, işçileri, askerleri, köylüleri, ev kadınlarına kadar herkesi politik kararların alınmasına, politik işlerin yönetilmesinde, yeni bir toplumun kurulmasında pay sahibi etmeği öngören Sovyet demokrasisi diye bir şey kalmadı ortada.

"TEK BİR ÜLKEDE SOSYALİZM"

Tam bir utopya mıydı bu? İnsan bolşeviklerin gerçekleştirdiklerini, başlangıçta yapmak istediklerinin ölçüsüne vurunca ve bu sonuncuların Rusya'da kaydettikleri gerileyişi görünce buna "evet" diyesi geliyor. Fakat çağımız devrimcilerinin —en gerçekçisi olduğu için en büyüğü olan— Lenin'i de hayalciler ve demagoglar arasına sokmadan önce şunu sormak gerekir: Acaba Lenin'le arkadaşları Sovyet demokrasisi fikrini ortaya atarlarken, kafalarında bizim henüz açıklamadığımız bir hesap mı vardı? Koyu birer Marksçı olan bu adamlar sınıfsız bir topluma geçiş demek olan;

kısıtlamalarını, kaçamaklarıyla kurnazlıklarını kınadıkları burjuva demokrasisine göre çok ileri bir adım olan bu proletarya diktatörlüğü rejimini sabiden kurabileceklerine inanıyorlar mıydı? Ülkenin geri olduğunu pekâlâ bildikleri halde, örneğin şu halk yönetimini Rusya'da yerleştirebileceklerine inanıyorlar mıydı? Bu yalnız sağduyuya değil Marksçiliğin bütün öğrettiklerine de sırt çevirmek olurdu: Markscilik sosyalizmin ancak endüstri bakımından ileri olan ülkelerde yerleşebileceğini ileri sürüyordu çünkü.

Gerçekte ise bolşeviklerin tasarıları ancak uluslararası umud ve ihtimaller bakımından kendilerine haklı görünmekteydi: Daha önce de söylemiştik, onlar giriştikleri teşebbüsü ancak dünya devrimi çerçevesi içinde tasarlayıp gözönüne alıyorlardı. Avrupa sosyalist hareketinin bütün sol kanadına göre, dünya devrimi olgunlaşmıştı. 1914 den önce Alman sosyal-demokrasisinin ve II nci Enternasyonal'in en yetkili kişisi olan Kautsky bile Avrupa'da zamansız bir devrim düşüncesinin saçma olduğunu 1909 da söylemişti. Batı dünyası sosyalizm için hazır ve sosyalistlerin giriştikleri taahhütlere göre savaşın başlaması proletarya devrimini çabuklaştıracaktı. Ülkelerinin ileri niteliği ve eriştikleri teşkilâtçılık derecesi dolayısıyla, bu kesin tarihsel işde ilk adımı hiç şüphesiz Batılı proleterlerin atacakları genellikle kabul edilmekteydi. Fakat bolşevikler —ve özellikle Lenin ve Troçki— uluslararası kollara ayrılmış bir sistem olan kapitalizmle emperyalizmin ilk saldırıya, sosyal yahut politik bakımdan en güçsüz olduğu noktada uğraması gerektiğini düşündüler. Böylece bulunup genişletilecek gedikten de devrimci kıtalar saldırılarına girişeceklerdi. Ondan sonra bu öncülleri, asıl büyük kuvvetler izliyecekti.

Çarlık Rusyası, daha sonra da Geçici Hükümetin Rusyası, yapılarının çürüklüğü ve savaşın yol açtığı büyük acılar dolayısıyla uluslararası devrime bir başarı fırsatı vermekteydi ki bolşevikler de bunu kaçırmamağı kararlaştırdılar. Onun için iktidarı ele geçirdiler. Fakat bunu sırf, Rus işçilerinin çok geçmeden bu hareketin yöneticiliğini bu savaş yürütmeğe daha ehil ve sosyalizmi —dolayısıyla *Devlet ve Devrim* kitabında anlatılan büyük düşünceleri— gerçekleştirmeye daha yetkili ülkeler proleterlerine bırakacaklarına, kendilerinin de yalnız kalmıyacaklarına inandıkları için yaptılar. Lenin'i bütün 1917 yılı boyunca izledik: Rusya'ya dö-

nüşünü, partisini yeniden ele geçirisini, Geçici Hükümete ve kendi arkadaşlarının çekingenliklerine karşı savaşmasını ve nihayet, silâhlı ayaklanmayı hazırlayışını gördük. Bu aşamaların herbirinde o, dünya devrimiyle onun ancak bir safhası olan Rus devrimi arasındaki bağ üzerinde ayak diremekteydi. 1918 de: "Rus başladı, Alman, Fransız, İngiliz bitecekler ve sosyalizm de zafere ulaşacak," diye yazmıştı. Şunu da yazmıştı sonra: "Rus devrimi dünya sosyalist ordusunun ancak bir tek müfrezesidir ve yaptığımız devrimin başarısıyla zaferi, bu ordunun harekâtına bağlıdır."

"Dünya sosyalist ordusu"nun müfrezesi olan, Lenin'in yönettiği birlik zaten ona göre, Alman proletaryasının vereceği birlikte daha az önemliydi. 1918 Ekim'inde: "dünya devriminin bütün başarısı her şeyden önce" Alman devrimine "bağlıdır," diyordu. 1918 Mart'ında da: "Mutlak gerçek şudur ki Almanya'da devrim olmazsa biz mahvolduk demektir." diye haykırmıştı. Stalin propagandası ancak Troçkiciliğin Rus devrimi ile dünya devrimi arasında böylesine sıkı bir bağ kurduğu ve birinin başarısını öbürünün zaferine bağlı tuttuğu yolundaki düşünceyi yaymağa çalıştı. Bundan büyük yalan olamaz. 1920 de bile Lenin: "Biz dünya devrimine tam olarak güvendiğimiz içindir ki bu işe girişmiştik," diyordu.

26 Ekim 1917 de, iktidarın ele geçirilişini onaylamak için toplanan Sovyetler Pan-Rus Kongresinde şu sözleri Troçki söylemişti şüphesiz: "Bütün umudlarımızı, devrimimizin Avrupa devrimini başlatacağı noktasına bağlamış bulunuyoruz. Ayaklanan Avrupa ulusları emperyalizmi ezmezlerse biz ezileceğiz, buna şüphe yok. Ya Rus devrimi Avrupa'da savaş kasırgasını estirecektir, ya da bütün ülkeler kapitalistleri bizim devrimimizi boğacaklardır." Fakat 1921 Temmuz'unda şunları söyleyen de Lenin'den başkası değil: "Biz devrimi yapmağa başladığımız zaman onun yayılmasını çabuklaştıracamız düşüncesiyle hareket etmedik, bazı şartların bir araya gelmesi bizi başlamağa zorladı da ondan öyle yaptık. Şöyle düşünüyorduk: Ya uluslararası devrim yardımımıza gelecek, o zaman zaferlerimiz sımsıkı sağlama bağlanmış olacaktı; ya da, yenilgiye uğrarsak, yine de devrim dâvasını desteklediğimiz ve denememizin başka devrimlere yararlı olacağı duygusuyla, kendi mütevazı devrimci görevimizi gerçekleştirmiş olacaktık. Uluslararası devrimin desteği olma-

dıkça, proletarya devriminin zafere ulaşması, imkânsız olduğunu çok iyi anlıyorduk. Devrimden önce de sonra da, içimizden şöyle diyorduk: Ya daha ileri kapitalist ülkelerde devrim hemen, yahut yakında patlak verecektir, veya bizler mahvolacağız.”

Birkaç yıl sonra “tek bir ülkede sosyalizm” teorisini ortaya atacak olan Stalin bile, 1918 Şubat’ında toplanan Bolşevik Merkez Komitesinin bir oturumunda şu iddiaları ileri sürmüştü: “Mesele şudur: Ya devrimimiz bozguna uğrayacak ve Avrupa’da devrim duracaktır, ya biz vakit kazanacağız ve kuvvetleneceğiz.” Avrupa devrimiyle Rus devrimi arasındaki bağ bundan daha iyi belirtilemezdi. Gerçi herkes Batı proletaryasının ayaklanmasının pek pek birkaç aylık iş olduğuna inanır görünmekteydi ama, bolşevikler arasında hiç kimse bu ayaklanmanın ne zaman başlayacağını kestirmek gibi bir kabadayılıkta bulunmamıştı. Bununla birlikte haftalar, aylar geçiyor, fakat hiçbir şey olmuyordu. Fakat bu gecikme bolşevik stratejisini temelinden değiştirmede. Yeni Rusya’nın yöneticilerinin fikrinde söz konusu olan sadece dayanmak, vakit kazanmak, Lenin’in dediği gibi, “dolambaçlı çarelere başvurmak, gerilemek ve beklemek”ti. Bolşeviklerin Almanlara karşı takındıkları tavır bu taktik tâyin etmiş ve barıştan yana olanları, Brest-Litovsk’da, şartları yenilgiye uğrayanlara çok ağır fedakârlıklar yükleyen bir andlaşmayı imzalamaya sevk etmişti. Uluslararası proletaryanın yardımı bir türlü gelmek bilmediğinden, ya da hiç değilse Rus komünistlerinin beklemedikleri gözalcı biçimlere bürünmediğinden, bunlar dışarıdan kuşatılmış olan, içeride de iç düşmanların saldırısına uğrayan kalelerine kapanmak zorunda kaldılar.

Almanya’da Hohenzollern hanedanının tahtını kaybetmesine yol açan devrim patlak verince, 1918 Kasım’ında çabalarının nihayet mükâfatlanacağını sandılar. Tıpkı çarlık gibi, Alman imparatorluğu da halk yığınlarının kendiliklerinden giriştikleri bir hareket sonucunda devrildi: Petrograd’daki “Şubat” devrimi böylece Berlin sokaklarında yenilenmiş olduğundan, “Ekim”de artık proletaryayı iktidara götürmekte gecikemezdi. Marksçılar hep bu Alman işçi sınıfına güvenmişler, onun kudreti bütün sosyalist Enternasyonal için bir ülkü haline gelmişti. Bu şartlar altında Marksçılar, proletaryanın iktidara geçeceğinden nasıl şüphe edebilirler-

diş Bununla birlikte Almanya, kendi “Ekim devrimi”ni görmedi. Karl Liebknecht’le Rosa Luxemburg’un yönettikleri devrimciler, ülkede kurulan parlamenter rejimi arkada bırakıp bir proletarya rejimi kurmağa ve kapitalizmi yıkmaya kalkıştılar şüphesiz. Fakat Cermen burjuvazisi Rusya’dakinden daha kuvvetli çıktı. Öte yandan, düşük Kayzerin ordusu, bozguna uğramış olmasına rağmen, karşı-devrimci kuvvetlerin pek işine yarayan bir derli-topluğa ve güce hâlâ sahip bulunmaktaydı. Son olarak da Alman sosyalistleri hiçbir bölünmüş olmaktan yana Rus sosyalistlerinden hiç aşağı kalmadılar ama, sağ kanadları sola göre çok daha ağır basmaktaydı. Ayrıca Alman sosyal-demokratları bir iç savaşın tehlikelerini göze almamağa ve genç cumhuriyeti tehlikeye düşürebilecek hiçbir şey yapmamağa iyice kararlıydılar. Muhafazakârlar ve özellikle —politik nüfuzları büyük olan— askerî çevreler yeni cumhuriyetin kurulu ekonomik ve sosyal düzeni değiştirmeye kalkışmaması şartıyla buna katılmağı kabul ettiklerinden, sosyal demokratlar sağ kanadla birleşip devrimci proletarya aleyhinde saldırgan karşı-devrimin “Bluthund (kanlı, azgın köpek)”u diye tanımladığı bir rol oynamağı kabul etti. Eski imparatorluk ordusunun ve doğmağa başlayan nazillğin birkaç yıl sonra kadrolarını teşkil edecek olan gönüllü birliklerinin başına geçerek, partisiyle de anlaşıktan sonra, devrimci proletaryanın ayaklanmasını kanlı bir tarzda bastırma sorumunu üzerine aldı. Alman aşırı sol kanadı, Ocak 1919 da uğradığı bu bozgunun sonra bir daha belini doğrultamadı. Yeni teşebbüslerde bulundu ama, muhalefetten iktidara geçmeğı hiçbir zaman başaramadı. Rus devrimi de tek başına kaldı.

Fakat aklından bile geçirmediğı bu duruma da kolay kolay boyun eğmedi. Daha yıllar yılı parola, Lenin’in Brest-Litovsk zamanında formüleştirdiğı gibi kaldı. Rus komünistlerinin ne bahasına olursa olsun zaman kazanmaları ve “dayanmaları” gerekiyordu. Avrupa’da hemen bir devrim olacağını sanarak Batı proletaryasının enerjisiyle sabırsızlığına haddinden fazla değer verdiklerini ve tersine de, kapitalizmin direnme gücüne yeterince değer vermediklerini farktılar. Özellikle kendilerinin de, Avrupa işçilerinin de sağ kanad sosyalistlerinin kallesliğine uğradığını düşündüler:

Çünkü sağ kanad sosyalistleri yurtseverce bir savaş uğrun-
da muazzam fedakârlıklara katlanmışken devrim savaşı
uğruna fedakârlığa yanaşmamışlar; sosyalizme sırt çevirip
kapitalizmin yardımına koşmuşlardı. Bu hayal kırıklıklarına
rağmen, Ruslar yine de yargılarının temelinden doğru ol-
duğunda şüphe etmediler: Gerçi dünya devrimi başlamakta,
kendilerinin öngördüklerinden daha çok gecikmişti ama, yi-
ne de önüne geçilmez haldeydi. Üstelik, Avrupa'daki duru-
mun hayal kırıklığı uyandırmasına karşılık sömürgeleştiril-
en halklar yavaş yavaş harekete geçiyorlar ve dünya ka-
pitalizmi için yeni bir tehlike, Rus devrimi için de yeni
bir umud yaratıyordu.

(Lenin yine de Batı proletaryasının faaliyetinin Sovyet
Rusya'ya gerçek bir yardımı dokunduğu noktası üzerinde
birkaç defa ayak diremişti. Uluslararası kapitalizmin var-
güçüyle Rusya'ya bir savaş açmağa imkân bulamayısını da
bu faaliyete yoruyordu, ki böyle bir savaş muhakkak Rus-
ya'nın yenilgisiyle sonuçlanırdı.)

1918 de Bolşevikler zaman kazanıyorlardı. Haziran 1921:
Lenin, Komünist Enternasyonalı Kongresinde: "Zaman kaza-
nıyoruz, zaman kazanmak demek, her şeyi kazanmak de-
mektir," diyordu. Mart 1923: Lenin son yazısını yazıyordu.
"Daha az oluşt daha iyi" diye başlık koyduğu bu temel me-
tinde, devrimci Rusya'nın yaptıklarıyla yapacaklarının, he-
men hemen zalim bir gerçekçilikle, bilançosunu çıkarmaktay-
dı. Netice itibariyle Rusya'nın karşısında bulunduğu sorun
1917 dekinin, 1918 dekinin ya da 1921 dekinin aynıydı: "Sos-
yalist devrimin en ileri ülkelerde zafer kazanmasına değin da-
yanmak." Fakat durum, Lenin'in gördüğü biçimde öylesine
karanlıktı ki o, bu görevi yerine getirmenin mümkün ola-
cağından şüphe etmekteydi âdeta: "Küçük, çok küçük köy-
lü üretimimizle, ülkemizin içinde bulunduğu perişan durum-
la, kapitalist Batı Avrupa ülkelerinin sosyalizme doğru ge-
lişmesini tamamlayacakları güne dek dayanabilecek miyiz?"
diye soruyordu. Soru ne zamandır sorulmuş bulunmaktaydı.
Atakça savaşlar ve gözüpekliği gösterilerek kazanılmış za-
ferlerle geçen bir meslek hayatının sonunda, Lenin, buna kar-
şılık vermeğe cesaret edemedi.

Bununla birlikte Sovyet iktidarının tutunması da gerek-
mekteydi. Dünya devrimini başlatmak Rus komünistleri için
imkânsızdı. Onlar bunun doğmasını kolaylaştırmaktan baş-

çiler elinde olacağı, kolektif zenginliğin zor kullanmayı gereksiz kılacağı ve sonunda ücretlilikten, kölelikten, baskıdan kurtulmuş yeni bir insan tipi yaratacağı yeni bir uygarlık kurmak. Tek kelimeyle: Sosyalizmi kurmak, sonra da komünizme doğru yönelmek.

Beklenenin tersine olarak kendi hallerine bırakılan bolşevik devrimi önderleri, bu amacı bozmadan koruyabilecekler miydi? Böyle bir soruya kısaca "evet" ya da "hayır" diye karşılık vermek mümkün değildir. Sosyalizm ülküsünden ve henüz uzakta olan komünizm umudundan hiçbir zaman vazgeçilmedi şüphesiz. Fakat Lenin'le arkadaşları, tek başına kalan Sovyet Rusya'nın bu görevi başarabileceğine inanmadılar. Özellikle Lenin "dayanmak" gerektiğini söylerken her şeyden önce, yarının imkânlarının korunmasını ve uluslararası devrimin de yardımıyla sosyalizme doğru kesin bir sırayışı kolaylaştırarak temellerin kurulmasını öngörmekteydi. Bunlar oladursun, Rusya örgütlenmek, bilgi edinmek, burjuvazinin en ileri tekniklerini öğrenmek için onun okuluna girmek zorundaydı. Proletarya bu gelişmeyi denetliyecek; kapitalizmin yeniden kurulmasına; yabancıların Rusya'ya elkomalarına ne bahasına olursa olsun izin vermiyecekti. Ayrıca ileri tekniklerle ve sosyalist zihniyetle cihazlanmış büyük kolektif mülkiyetin köylü toplumuna yavaş yavaş girmesini kolaylaştırarak, onun örgütlenişine de yeni bir yön verecekti. Fakat bütün bunlar vakit alacaktı ve sosyalizm anlamına gelmiyordu henüz. Sosyalizm demek, kapitalizmin eristiğinden daha yüksek bir verimlilik demektir; kolektivizm üzerine kurulu emek ilişkilerinin düzenlenmesi demektir; gelirlerin dâba esit tarzda dağıtımını demektir; politika alanında da baskı güçlerinin gittikçe zayıflaması, ekonomik ve sosyal yönetim işine herkesin katılması demektir. Düşmanlarla kusatılmış kendisi de voksul olan Sovyet Rusya, böyle bir işe hiç de tek başına girişebilecek durumda değildi.

Sonraları Stalin, ülkesinin sosyalizmi tek başına ve kendi sınırları içinde gerçekleştirebilecek güte olduğunu söyleyecekti. Lenin bunu ciddi olarak düşünmemişti hiçbir zaman. Kasım 1918 de: "Sosyalist devrimin tek bir ülkede topyekûn zafer kazanması düşünülemez," demiş, şunları eklemiştir: "Bu devrim en azından birkaç ileri ülkenin faal işbirliğini gerektirmektedir, Rusya'yı da bunlar arasında sa-

yamayız." Ömrünün sonunda: "Sosyalizmi kurup yerleştirmek için gerekli üretim güçlerinin gelişme derecesine Rusya henüz ulaşmış değildir," yolundaki tezi "itiraz götürmez," diye niteliyerek, bu görüşü doğrulamaktaydı. "Daha az oluştü daha iyi" başlığı ile yazdığı son yazıda daha açık konuşuyordu. Bunda şu gözlemi yapmaktaydı: "Devlet cihazımızda işler, berbattır demiyeyim ama, iyi yürümektedir." "Sovyetik sosyalist cihaz adına gerçekten lâyık yepyeni bir cihazı kurmak için gerekli az-çok büyük sayıda elemana sahibiz," gibi bir sanı yaratan palavracılığa Lenin bu yazıda başkaldırıyor, "hayır, böyle bir cihaza hemen hemen sahip değiliz ve bunu yaratma imkânını sağlayacak elemanlara gülünç denecek kadar az sayıda sahip bulunmaktayız," dedikten sonra sözlerini şöyle bağlıyordu: "Biz, sosyalizme dolaysız olarak geçiş için yeterince uygarlaşmış değiliz."

(Stalinçilik başlıca dogmalarından birinin, "bir ülkede sosyalizm" dogmasının isim babalığını Lenin'e vermek için boyuna çaba harcamıştır. Tezini desteklemek için de Lenin'in birçok demeçlerini gizlemek ve 1915 de yaptığı bir tek tanesini alkoymak zorunda kalmıştır. Lenin bunda: "Başlangıçta sosyalizmin az sayıdaki kapitalist ülkelerde, hattâ tek başına ele alınacak bir kapitalist ülkede zafer kazanması mümkündür," demiştir. Fakat bu cümlede hiçbir şey, bunu söylöyenin çarlık Rusyası gibi geri bir ülkenin durumunu gözönünde tuttuğunu aklı getirmedığı gibi, sosyalizme yapılan atfın, sosyalist bir ekonomi rejiminin kurulmasıyla ilgili olduğunu da göstermemektedir.)

Zaten hiçbir bolşevğin şüphe etmeği düşünemeyeceği bu görüşte Stalin, 1924 e kadar, hiçbir şeyi değiştirmedir. O yıl yayınlanan *Lenincüğin Temelleri* adlı kitabında, Rusya'nın gelecekteki diktatörü: "Tek bir ülkenin, hele Rusya gibi bir tarım ülkesinin çabaları ne sosyalizmin zaferini sağlayabilir, ne de sosyalist üretimin örgütlenmesine imkân verebilir," diye yazmıştır. Fakat yine 1924 de eserinin ikinci bir baskısını yayınlamıştır. Oradan bu cümle yokolmuştu, kitapta da bambaşka bir tez ileri sürmekteydi ki çok geçmeden bu, Rusya'da bir dogma değeri edinecekti: Buna göre dünyanın geri kalan yerlerinde olup bitenlerden ayrı olarak, Rusya'da sosyalizmi tam anlamıyla gerçekleştirmek mümkündür. Böylece yeni bir ideoloji, Sovyet rejiminin kesin olarak

benimsiyeceği bir ideoloji doğmaktaydı. Ülkenin içinde bulunduğu durumu geniş ölçüde anlatıyor ve hem ondaki yalnızlık duygusunu, hem de bunun bazı etkilerini sınırlama azmini dile getiriyordu.

Gerçekten de Sovyet Rusya, tabii müttefiki saymış olduğu Batı işçi sınıfınca kendini yüzüstü bırakılmış sayabildi. Üstelik uluslararası durumun tümü —savaşın yarattığı, hercümergen ve yeni bir refah dalgasından sonra zaten göçüci olan— bir ekonomik kararlılığın yeniden kurulmasıyla nitelenmiş bulunmaktaydı. Devrim hareketi ilerledikten sonra bir durgunluk ve oturma dönemine giriyordu. Bu şartlar altında Rusları uluslararası proletaryanın yapacağı devrime güvenmeğe zorlamak ve çabalarının sonucunun, her şeyden önce, çok yavaş harekete geçen bir dış yardıma bağlı kalmağa devam ettiğini onlara anlatmak güçleşiyordu. İşte, Rusları görevlerinin büyüklüğünü anlamağa çağırarak “bir olmadan ve Büyük Devletlerin iradesine rağmen kendi ülkelerinde, politik alanda olduğu kadar ekonomik alanda da sosyalizmin kistaslarına cevap veren yeni bir toplum kurmak, onlar için mümkündü. Bu slogan, doktrini bilmezlikten geliyor, o zamana dek zorlayıcı olarak tanınan gerçeklere aldırımıyordu ama, inkâr götürmez bir psikolojik değeri vardı. Şu faydası da vardı üstelik: Açıkça enternasyonalist eğilimde olan Troçkiciliğe karşı giriştiği savaşta, Stalinçiliğe bir silâh da vermiş oluyordu.

1935 de Stalin Sovyetler Birliğinin sosyalizmi gerçekleştirmiş olduğunu söyledi. Ülkede bürokrasi hatırı sayılır ilerlemeler kaydetmiş, dogmacılık ve tabiata aykırı bir tapınım olarak soysuzlaşan Marksçılık oraya çoktan yerleşmişti. Devlet gittikçe daha büyük zorlayıcı yetkiler edinmişti. Polis tedhisi hızla güclenmekteydi. Toplum ilişkileri daha eşitçi olmak şöyle dursun, gittikçe büyüyen eşitsizlik belirtilerini açığa vuruyordu. Uluslararası ilişkilerinde de rejim sürekli bir ihtiyat gösteriyor; bu yüzden de “Komintern” bazen tehlikeli ya da zamansız gördüğü devrimleri frenlemek zorunda kalıyordu. Bütün bunların sosyalizmle hiçbir ilgisi yoktu. Sosyalizmin tam tersiydi bu hattâ. Stalin iktidarını pekiştirip muhalifleri ortadan kaldırdıkça Ekim devriminin çizdiği yoldan ayrılıyor, anlamına mı gelmekteydi bu? Muhakkak ki öyle. Fakat rejimin bilançosu bu hepsi de menfi belirtilerden ibaret mi sayılmaydı? Rejim, “N.E.P. (Ye-

ni Ekonomik Plân)” ile ilgisini keserek, 1928 den itibaren beşer yıllık plânlar çıkarımı açmıştı: Bu plânlar endüstrileşmeyle plânlamaya çekti-düzen veriyor ve ülkenin en kısa zamanda hatırı sayılır ilerlemeler kaydetmesini sağlıyordu. Yine rejim kısmen kendisinin sorumlu olduğu çok elverişsiz şartlar altında tarımı kolektifleştirerek böylelikle “ikinci devrim” diye adlandırılan nesneyi gerçekleştirmişti. Bu politikanın yansırı yapılan aşırılıklarla işlenen cinayetler, bunun anlamını soysuzlaştırmak gibi bir tehlike yaratır şüphesiz. Fakat bu politikanın amacı yine de tarım alanında, endüstrinin sosyalizasyonu sağlamaktı.

Sovyetler Birliği aynı zamanda bir millî eğitim ve halk eğitimi seferberliğine girişmişti ve bu, elindeki çok sınırlı imkânlarla göre çok büyük bir ölçüdeydi. Bilgi ve kültür orada, dünyanın başka bütün yerlerine göre daha çabuk gelişmekteydi. Yoksulluk da büyüktü ama, sefalet yokolmağa yüz tutmuştu. Sosyal alanda da rejim, büyük işler başarmıştı. Sonra faşizmin Rusya'ya zorla kabul ettirdiği savaş çıtağeldi. Rusya, da askeri bütçesine büyük paralar ayırarak buna hazırlanmak zorunda kaldı. Başkan Kennedy bu korkunç fedakârlığın bilançosunu şu sözlerle belirtti: “En azından yirmi milyon Sovyet vatandaşı öldü. Milyonlar ve milyonlarca ev ve çiftlik ateşe verildi, yahut yağma edildi. Rusya'nın endüstriyel gücünün aşağı-yukarı üçte ikisini içine alan, Avrupa'daki topraklarının üçte biri çöl haline geldi.” İkinci Dünya Savaşından hiçbir ülke Sovyetler Birliği kadar acı çekmedi. Ve, 1914 de olup bitenlerden farklı olarak bu ülke, istilâciya karşı bu sefer zaferle savaşabildi. Fakat, çarlık Rusyası nasıl tek başına kalmadıysa, Sovyetler Birliği de bu savaşı tek başına yürütmedi. Atlantik Paktı'nın kurucularından biri olan İngiltere Dışişleri bakanı Ernest Bevin yine de, Rusya ile ilgili olarak şunları söyledi: “Sovyet halkının yaptığı muazzam çaba yanında, bizim ona yapabildiğimiz yardım azdır. Çocuklarımızın çocukları tarih kitaplarında Sovyet halkının başarılarını okudukları zaman ona karşı sonsuz bir hayranlık ve minnet duyacaklardır.”

Sovyetler Birliğinin de kesin bir rol oynadığı, Hitlerçiliğin yıkılışından sonra —ki o bu konuda bütün müttefik ulusların toplamına göre daha ağır bir bedel ödemmişti— Rusların özgürleşme konusunda besledikleri umudlar hayal ki-

rıklığına uğradı. Ülke tekrar sert bir ekonomik inşa ve amansız bir politik sertleşme dönemi geçirdi. Stalin'in kişisel diktatörlüğü hemen hemen gılınca bir dereceye ulaştı. Fakat insanüstü, kimi zaman da insanlıkdışı bir çaba, Sovyetler Birliğine kudretini yeniden kurup Birleşik Amerika ile yarışmak imkânını verdi, ki savaş, Amerika'nın geniş kaynaklarını daha da arttırmıştı. Nihayet ve özellikle, bu ortak serüvenin bütün aşamaları boyunca, yanılmalara ve cinayetlere, her şeye ve çoğu zaman da herkese rağmen, Sovyetler Birliği kapitalizmi yeniden kurmağa yanaşmadı. Ekonomisinin sosyalleşmiş niteliğini koruyarak Marksçılığın, insanoglunun özgürleşmesi için açtığı yolu muhafaza etti. Rus bürokrasisi önemli imtiyazlar elde etti. Bunları en şiddetli —ve doğrusunu söylemek gerekirse— sosyalist ahlâkına hiç sığmayan, çarelere başvurarak korudu. Fakat netice itibarıyla kaderini ve çıkarlarını plânlı bir ekonomininkilerle bir tuttu, ki bunda toplumun ihtiyaçları ulusal faaliyetin ana temelini ve başlıca kıstasını teşkil etmektedir. Mirasına konduğu ülkede Rus devriminin ulaştığı sonuç, çok basit ve kısaca bir özet halinde, işte bundan ibarettir.

"ULUSLARARASI SINIFLAR SAVAŞI"

Bugünkü Rusya'yı kuran Leninçilerin birtakım amaçları vardı ve kendilerinden yana olanlara bir toplumsal modelin gerçekleştirileceğini söylemişlerdi. Onların bu modeliyle ülkenin bugünkü hali arasındaki farklar ve gelişmeler saymakla bitmez ve çok çeşitli alanları da içine alır. Ülkeyi kurma işinin çok güç olacağını Lenin biliyordu şüphesiz. Rusya'da ne adaletsizliğin, ne eşitsizliğin, ne bağımlılığın, ne köleliğin yok olmadığını ve ilk devrimçilerin hazırladıkları demokrasi Sovyetler Birliğinde bir ülkü halinde olmamakla beraber, gerçek haline geleceğe benzemediğini söylemek gayet kolaydır. Fakat bunca korkunç felâketlerle dolu geçmiş kırk elli yıl içinde yepyeni bir uygarlık kurmalarını istemek, bu insanlardan çok şey istemek demek değil midir? Lenin'in 1918 de söylediği gibi, "İşçi sınıfı, eski burjuva toplumundan bir Çin seddi ile ayrılmış değildir. Devrim patlak verdi mi, bir insan ölüp de cesedi götürülürken olup bitenlerden apayrı işler olur. Eski toplum ölünce bunun cesedi bir tabuta konup kapağı çivilenemez ve tabut da bir mezara

gömülemez. Bu ceset bizim aramızda kokuşur, çürür ve bize de hastalık bulaştırır." Onun için, topraktan yeni filizler çıkarken, eski dünya da vargüçüyle ağır basmağa devam etti. Ekim devriminden elli yıl sonra, karmakarışık bir olaylar zincirinin sonunda dahi, Sovyetler Birliği'nde geçmişin ve totaliterliğin kokularıyla geleceğin vaadettiği nesnelere epey girift halde birbirine karışmıştır. İmtiyazlıların tutuculuklarının, kuruluşların durgunluklarının etkisi altında kalmıştır. Aldırılmazlık ve güpüçecilikle karşılaşmıştır. Fakat Sovyet demokrasisinin umud ve ihtimalleri, 1917 de belirledikleri biçimde, bunda bir gerçeği muhafaza etmektedir. Elli yıllık bir tarih dönemi, bir kölelik geçmişinin güçleriyle bir kuruluş yarımını ağırlıklarını belirtmeğe yetmez. Fakat birileriyle öbürleri arasındaki savaş canlı kalır ve ilerleme azmi, Ekim'in umudlarıyla beslenmeğe devam eder.

Bununla birlikte Sovyet devriminin tarihsel etkisi yalnız Rusya'da ölçülemez. Rus devriminin dinamizmi öyle olmuştur ki bütün dünya —olaylar dünyası kadar düşünceler dünyası da— onun etkisine açılmıştır. O olmasaydı, yaptığı çekim, uyandırdığı korku ve hınç olmasaydı bütün çağdaş toplum bambaşka olurdu. XX. yüzyılın politik ve sosyal evrimi hangi açıdan incelenirse incelenirse, insan "komünist olayı" ile, Rus devriminin akisleriyle karşılaşacağından emin olabilir. Örneğin uluslararası ilişkiler tarihinin onun yüzünden altüst olduğunu ve 1917 denberi yepyeni bir nitelik edinildiğini söylemek, bir aşırılık olmaz. Sosyal ve ekonomik varlıkları ötekilere göre bambaşka olan bir Devletin "uluslar oluşması"na girişi, Birinci Dünya Savaşının sonundan beri, etkilerini göstermekten hiçbir zaman geri durmamıştır. Bundan da, Sovyet Devletinin doğuşunun sınıflar arasındaki savaşa uluslararası bir nitelik verdiği sonucu çıkarılabilir.

1917 ye kadar ülkeler arasındaki ittifaklarla çekemezlilikler birbirinin aynı bir şartlaşmayla ilgili çıkarların çatıştığı ya da karşılaştığı ince diplomatik oyunlara bağlıken, bolşevik devrimi bu sistemin içine karıştırıcı bir unsur sokmuştur. Bundan böyle başbakanlıklar ve ordular birtakım manevralar çevirirken, Devletler arasındaki büyük toplumsal ayrılıkları bilmezlikten gelemezler artık. Evrilar özellikle, önceden sorulacak şu soruların karşılığına bağlıdır: Bu Devletler sosyalistler safında mıdır, değil midir? Ekonomileri kolektif bir temel üzerine kurulu mudur, de-

göl midir? Bu ideolojik düşünceler de tek başlarına uluslararası çatışma ve saflaşmaları belirtmezler şüphesiz. Bununla birlikte onların etkisini inkâr etmek de boşunadır. Birçokları içinden seçilmiş bir örnek mi isteniyor? Nazi emperyalizminin başkaldırması karşısında Fransa ile İngiltere'nin çıkarı muhakkak ki, bu ülkelerle Rusya arasında, Avrupa'yı Hitler'in emellerinden koruyacak bir ittifak yapılmasını gerektirmekteydi. Fakat Rus Devletinin ekonomik ve sosyal karakteri çifte bir sonuç doğurdu: Almanya ile İngiltere zaten savaş halindeyken, İngiltere'deki yönetici sınıfın, hem de 1941'e kadar, böyle bir anlaşmayı kabul etmesine engel oldu ama, sonunda da Rusya ile ittifak, İngiltere için kaçınılmaz hale geldi.

(Fransız-Sovyet ittifakı 1935 de imzalandı ama Fransız yöneticiler bunu etkisiz hale getirmek için ellerinden geleni yaptılar. Almanların Münich'te ileri sürdükleri isteklere Fransızlarla İngilizlerin boyun eğişleri de bunun sonuçlarından biridir.)

Beri yandan Rusya'nın bu niteliği İngiliz yönetici sınıfını Alman saldırganlığına karşı âdeta sonsuz bir hoşgörü göstermeğe itti. Aşırı derecede sanayileşmiş emperyalist bir Almanya'nın İngiltere için yarattığı tehlikelere rağmen, onun Batı kapitalizmi için "bolşevizme karşı bir kale" olmak gibi üstünlüğü bulunduğunu İngiliz yönetici sınıfı nasıl unuttu bilirdi?

Bu ilk gözlem daha esaslı olan bir başkasına yol açmaktadır: Uygulama alanı ne olursa olsun kapitalizm, tümü bakımından, 1917 den beri yeni bir kuvvetle karşılaşmış bulunmaktadır: Savaşta ya da görüşmelerde artık yalnız kendi hakları peşinde koşan proletaryalar, ya da özgürlüklerine kavuşmak isteyen sömürgeleşmiş uluslarla karşılaşmadı. Başlangıçta yalnız olan, daha sonraları çevresine müttefiklerini de toplamış bulunan Rusya'nın politikası ya da sadece varlığı ile de çatıştı. Sovyetler Birliğinin etkisi kimi zaman dolaysız, çoğu zaman da dolaylı oldu ama, kapitalist Devletlerin her zaman ve gittikçe daha fazla hesaba katmaları gereken bir direnme gücü teşkil etti. Örneğin bugün Birleşik Devletlerin Lâtin Amerika'ya karşı tutumu bencil bir muhafazakarlıkla liberal birtakım heveslerin karışımıdır. Sovyet Rusya'nın ve "sosyalist kamp"ın gölgesi —uzaktan uzağa da olsa— Amerikan politikasının ufkunu sürekli ola-

rak karartmasaydı, bu tutum böyle olur muydu? Daha 1954 de Birleşik Devletler, Atlantik ötesindeki birkaç büyük tröstün ekonomik çıkarlarını tehdit eden Guatemala'nın reformcu çabalarını hiçe indirebilecek durumdaydı. Aradan on yıl bile geçmemişti ki Sovyet Rusya'nın artan gücü, Amerika'nın Küba'ya karşı —onu Birleşik Devletlerin "nüfuz bölgesi" ne sokacak olan— bir askeri sefer düzenlemesini engelledi.

Buna benzer daha birçok olaylar gösterilebilir. Hattâ Rusya'nın "barış içinde beraber yaşama"nın büyük yararlarını ilân etmesi; hattâ "sosyalist kamp"ın ekonomik gelişmesini dış anlaşmazlıklarla engellemek için gösterilen inatlı azim ve güdülen çok ihtiyatlı bir diplomasi dahi kapitalist dünyanın ne diplomatlarını, ne askerlerini her şeyde Sovyet gerçeğini hesaba katmaktan alıkoymamaktadır. Bu gerçeğin, kendi çıkarlarını gütmekle yetinen bir büyük Devletin gerçeği olduğu, itiraz makamında ileri sürülmektedir. Bu konuda Sovyet Rusya'nın politikasını çarlığın eskiden uyguladığı politikanın tıpkısı tıpkısına kopyası ya da otomatik bir uzantısı gibi göstermek kadar beylik şey olmaz. Fiili olarak Sovyetler Birliği de, eski Rusya gibi, aynı coğrafi şartlaşmalara cevap veren ulusal çıkarları savunmaktadır. Onun için çarların dış politikasıyla Sovyetlerinki arasında birçok benzerlikler bulunmasında şaşılacak hiçbir taraf yoktur. Fakat bu, Sovyet diplomasisinin, eski rejiminkinden başka bir şey olmadığı anlamına mı gelir? Gerçekte Sovyet rejimi bunun mirasına konmuştur ama, kendi katkısını da eklemiştir, bu da tümüne orijinal bir nitelik vermektedir. Muhakkak olan şudur ki, bu orijinalliği bilmezlikten gelmek, önemli bir olayı esaslı unsurlarının birinden yoksun bırakmak olur. Örneğin, İkinci Dünya Savaşının ortesinde Rusya'nın Doğu Avrupa'daki nüfuz bölgesini ilhaklar ya da toprak geri almaları biçimi altında; yahut bazı Devletlerin "uydulaştırılması" biçimi altında genişletmesi, çarlığın yahut herhangi başka bir emperyalizmin uygulayabileceği basit bir kuvvet politikasının güdülmesi olarak gösterilebilir. Doğu Avrupa'nın Sovyetleştirilmesi ancak, bunun sadece bir nüfuz bölgesinin genişletilmesinden ibaret olmadığı gözününe alındığı takdirdedir ki tam anlamını ednmis olur (ki bu genişlemenin de, Stalin'den sonraki dönemin belirlemesine yol açtığı, sınırları olmuştur). Bu Sovyetleştirilmenin yanı sıra, birçok ülkelerin ekonomik ve sosyal yapıla-

rında da derin değişiklikler olmuş değil midir? Bu olay onlar için kapitalizmin ve bazı imtiyazlı sınıfların egemenliğinin son bulmasına yol açmış değil midir? Bu karma gerçeğin iki yönü birbirinden nasıl ayrılabilir ve Sovyetler Birliğinin dış politikasının, kendi sosyalize ekonomisinin niteliğiyle "renklenmesinin" tabii olduğunu bilmezlikten gelmek, keyfi davranmak olmaz mı?

Öte yandan Rus devriminin, bütün sömürgeleşmiş ulusların özgürleşme hareketini geniş ölçüde etkilediği de, üzerinde uzun boylu durmanın gereksiz olduğu, herkesce bilinen bir gerçektir. Birçok uluslar bu devrimde geri kalmış bir milletin, modernleşmesini, büyük Devletlerin iradesi rağmen, "üçüncü dünya" halkları için kapalı bulunan "serbest teşebbüs'ten gayri yollarla da gerçekleştirebileceğinin ispatını görmüştür. Özellikle şu da var ki komünizm, evrensel olmak iddiasındadır. Oysa ondan önce gelmiş olan sosyalizm, kendi tarihsel gelişme döneminde tabiiyle hemen tamamen batılı bir nitelik edinmiş bulunmaktaydı. 1920 de Tours'da toplanan ve Fransız Komünist Partisinin doğmasına yol açan kongreye katılanlar arasında bir de Çinbindi'nden delege bulunmaktaydı. Bu adam o zamana değin sosyalist hareketinde kendi yerini bulamamıştı. Politika mesleğindeki hayatı da sonunda "üçüncü dünya" halklarının sosyal ve ulusal kurtuluş savaşlarının canlı bir örneği haline gelecekti. Bu adamın adı Ho Şi Minh'di. Bütün bunlar, basit bir tesadüfün eseri değildir.

Şu da var ki, bu alanda Rus devrimi nöbeti, Çin devrimine devretmiştir. Çin devrimi ise Rus devrimine göre "proleter uluslar" üzerinde daha büyük bir çekim yapabilmektedir. Bu konuda ne düşünülürse düşünülün bu, yalnız bir ırk ya da bir coğrafi yerleşme işi değildir. İki Devletin te alanda olduğu kadar dış alanda da güttükleri politika, bunların çekim derecelerini belirtmekten de geri kalmamaktadır ve "kültür devrimi'nin serüvenleri dışında olarak, bu bakımdan Çin modelinin, örnek olma bakımından, Sovyet modeline göre daha üstün bir dinamizm ve değer edinmesi mümkündür. Rus devrimiyle Çin devriminin herbirince seçilen yollara bakanlar, bazen şu sonuca ulaşma eğilimini göstermektedirler: Günümüzde dünya politikasına damgasını basmış olan anlaşmazlık, "yoksul uluslar"la "zengin uluslar"ı karşı karşıya getirmiş bulunmaktadır ve bu ayrılık bir

bakıma, bir ideoloji sorunu değil de, bir gelir meselesidir. Varlıklı ülkelerle yoksul ülkeler arasındaki uçurumun derin olduğu; bu çelişmeden doğan adaletsizliğin de büyük kargaşalara yol açabileceği, apaçık bir gerçektir. Fakat zenginlik ya da yoksulluk kistasının "uluslararası sınıf kavgası'nın safhalarını yaratmağa yeteceği, çok daha şüphelidir. Bir ulusun mutsuzluğu ve katlandığı acıların sertliği, herhangi bir partiyi tutması gerektiğini gösteren bir şart olsaydı, hiçbir ülke bugünkü Hindistan kadar devrimci olamazdı. Onun durumu, Devletlerin sosyal ve ekonomik niteliğinin de politikalarını seçmelerinde kesin olarak ağır basmağa devam ettiğini ve dolayısıyla uluslararası ilişkileri etkilediğini göstermektedir. Bu düşünce, tabiiyle Sovyetler Birliğine de uygulanabilir.

Rus yöneticilerinin uyguladıkları "barış içinde beraber yaşama" politikası, bu gözlemin kapsamını gölgeliyecek, hattâ ufaltacak niteliktedir şüphesiz. Amerika ile bıkılıp usanılmadan aranan geçici uzlaşma, bir işbirliği zihniyeti doğurabilir ve sonra da bu, "dünyanın paylaşılması" ile sonuçlanabilir. Bu ise, vaktiyle Sovyetler Birliğinin takındığı tavırla tam çelişme halindedir. Bununla birlikte Rus yöneticilerinin vaktiyle uyguladıkları faal ve saldırgan bir dış politikanın tam zıddı olarak, onun yerine bugünün ihmliğin geçeceğini düşünmek de doğru olmaz. Lenin'in benimseydiği politika ilhamını fiilen ve özellikle, Batılı Devletlerin takındıkları düşmanca tavırdan almıştır: Bunlar bolşevik denilen "vebalı'yı yalnız bırakmak, askeri müdahaleyle yıkarak, ekonomik tedbirlerle boğmak istiyorlardı çünkü. Bununla birlikte, Devrimci Rusya ile Weimar Almanya'sı arasındaki dostça olmaktan uzak bulunan ilişkiler, Sovyetler Birliğinin, Alman devrimi patlak versin diye heyecanla, sabırsızlıkla beklerken ne kendi devrimini "ihrac" etmediği, ne de "yıkıcı, bozuncu" bir politika gütmeyi düşünmediğini ispatlamıştır. Stalinliğe gelince, ona uluslararası ilişkilerinde devrimci bir hamleyi ya da fetihçi bir zihniyeti yakıştırmak, gerçekleri kabaca değiştirmek olur: Bu gibi nesnelere onun asıl yöneline aykırıdır çünkü.

Hiçbir Devlet adamı Stalin kadar ihtiyatlı olmamıştır: Elinde yepyeni bir devrimden kalma bir iktidar bulunduğu halde, yeryüzünde kendinden yana olanların girişebilecekleri aşırı davranışları durdurmağa çalıştı. Sovyetler Birliğinin

doğuşuna tanık olan devrimci dönemin yatışmasından gerekli bütün sonuçları çıkararak şöyle düşündü: "Bana düşen görev, bu kaleyi koruyup kuvvetlendirmektir. Yeryüzündeki ne Rusya'ya, ne de uluslararası komünist harekete bir tehlikeye atılma imkânını vermemektir." (ki Stalin bu uluslararası komünist hareketi demir bir elle denetlemekteydi). Yeni yeni düşmanlar kazanmaktan kaçındı, üstelik yeni müttefikler edinmeğe çalıştı, bu ittifakların bedelini ödemekten de çekinmedi. Bu dostlukların bedeli olarak ödemeği düşündüğü şey, büyük bir ıhlılık oldu. Sovyetler Birliği kendisini Alman tehdidinden korumak için Batı Devletlerine yaklaşmağa kalkıştığı zaman komünistler liberal demokrasiye ve burjuva parlamantarizme olan muhalefetlerini rafa kodular ve kendileri için hemen hemen kutsal olan birtakım ilkeleri, "halk cephesi" sunağında kurban ettiler (ki bunların başında —tam anlamıyla Leninici olan— "kapitalist rejimde millî savunma" geliyordu). Hiçbir iyi niyeti hayal kırıklığına uğratmamak, tersine, komünistlerin adlarının devrimciye çıkışından ürken küçük ve orta burjuvaziye güven vermek gerekiyordu. İçsavaş sırasındaki İspanya düşünsün: Burada komünistler, Frankocularla savaşı bütün kuvvetlerini birliğine tehlikeye sokmamak için, ekonomik kuruluşları sosyalleştirmekten cumhuriyetçi rejimi vazgeçirmişlerdi.

İkinci Dünya Savaşının ertesinde de Stalinciliğin ve ulusal komünist partilerin gösterdikleri ıhlılık bundan aşağı kalmadı. Doğu Avrupa'nın "uydulaştırılması" Batı Avrupa'yı ürküttü ve ortada sistemli bir yayılma ve fetih niyetinin bulunduğu gibi bir izlenim yarattı şüphesiz. Fakat —olağanüstü durumda bulunan— Çekoslovakya hesap dışı tutulursa, Batıya doğru Sovyet ilerleyişi gerçek bir kuvvet darbesinin ya da birbirini kovalayan bir sıra suikastlerin sonucu olmadı. Bu daha çok, Stalin, Roosevelt ve Churchill arasında yapılan anlaşmaların bir uygulamasıydı. Sovyetler Birliğinin zaferlerini ve aşırı sol kanadın büyük rol oynadığı ulusal direniş hareketlerinin fedakârlıklarını perçinleyen bu anlaşmalar, Batılıların hem sınırlamak hem dizginlemek istedikleri bir nüfuz bölgesinde, Rusya'ya önemli yararlar tanıyorlardı. Sovyetler bu anlaşmalara saygı göstermiş olmak için Yunanistan'daki aşırı sol kanada yardımdan vazgeçtiler. Oysa faşizme karşı savaşta elde ettikleri mevziler dolayısıyla,

Yunan solcuları iktidara geçecek durumda bulunuyorlardı. İtalya'da ve Fransa'da da komünist politikası hiç başka türlü olmadı: "Ulus! kalkınma" parolasını benimsedi ve Direniş hareketine yığın halinde katılımının kendisine sağladığı üstünlüklerden devrimci bir çıkar elde etmeğe hiç kalkışmadı. Faşizmin ezilmesi, onun yükselişini desteklemiş olan muhafazakar ekonomik ve sosyal kuvvetler için büyük tehlikeler yaratabilirdi. Avrupa'da böylece başlayacak bir kriz, kapitalizmin temellerini sarsabilirdi. Fakat komünistlerle Sovyetler Birliği yeni bir ekonomik rejim kurmağa kalkışmak için bu durumu sömürmeğe yanaşmadılar. Böyle bir ıhlılık gerçeklikten çok çekingenlik anlamına geliyordu belki. Her zamankinden daha güçlü olan Birleşik Amerika'nın yonettiği Batı ile, felâketlerin en korkuncuna uğramış bulunan Sovyetler Birliği arasındaki kuvvetler oranını bütün açıklığı ile dile getiriyordu belki. Fakat bu yine de, sevki, savaşa hazır ve *sülâhk* pek çok sayıdaki komünist mücadelelerin disiplin ve feragat mucizeleri göstermelerini gerektiren bir ihtiyatın kanıtı olmaktan geri kalmamaktadır.

Stalin'in Çin devrimine karşı takındığı çok ihtiyatlı tavrın da destekliyebileceği bu izahlarımızı burada sonuca bağlamak gerektir. Bu anlattıklarımız da ispatlar ki, Stalincilik de kendine göre bir "barış içinde beraber yaşama" politikası uygulamıştır ve çıkışmalarla sövüp saymaların başta gelen unsuru teşkil ettiği kelime oyunlarının ardında, devrimci dinamizmle güç bağdaşan bir ölçü ve ihtiyat göstermiştir. Bu, başta Troçkicilik olmak üzere, komünist harekete sol kanadadaki eleştiricilerince yapılan takazaların haklı olduğu anlamına mı gelmektedir ve Lenin'in ölümünden sonra komünizmin "uluslararası sınıflar kavgası"nda oynadığı rolün, tamamen devrime aykırı olduğunu mu göstermektedir? Bunun böyle olduğunu söylemek için insanın kendine çok güvenmesi, biraz da taraf tutması gerektir. Gerçekten, Naziliğe ve Faşistliğe karşı savaş bu sınıflar kavgasının bir dönemi olmuştur ve bunda komünistlerin oynadıkları önemli rol nasıl unutulabilir? Doğu Avrupa'nın Kızıldoru tarafından "fethedilişi" buraya sosyalizmi sokmuş değildir şüphesiz; sosyalizmin bir ihraç malı olduğu da şüphe götürür bir şeydir zaten. Fakat bu "fetih" hareketinin yine de Macaristan, Polonya veya Romanya gibi ülkelerde, İkinci Dünya Savaşından önce yürürlükte olan geri sosyal

rejimlerin ortadan kalkması gibi bir sonucu olmuştur. Neticice itibariyle de Stalin'in iktidarda olduğu sürece ve ondan sonra, Sovyetler Birliğinin güttüğü dış politika bir oportünizm ve pragmacılık karışımı olmuştur ve öyle kalmaktadır. Aslında bu politika, Sovyet rejiminin çelişik ve geçici niteliğini yansıtmaktadır: Totaliterliğin belirtileriyle ilerici-lik zihniyetinin ve sosyalizmin vasıfları bunda, birbirine karışmış haldedir.

Günümüzde bu sürekli veri, derin bir değişikliğe uğramış değildir. Sovyetler Birliğinin birçok alanlarda Birleşik Amerika'ya karşı uyguladığı —ve yalnız Vietnam savaşının topyekün ifade edilmesine engel olur görüldüğü— yaklaşma politikasından daha şimdiden kesin, hattâ sadece belirgin sonuçlar çıkarmağa kalkışmak tehlikeli olur. Ancak, bu politika daha belirgin hale gelirse —Lenin'in Rusyası'nın güttüğü politikadan hadi hiç söz etmiyelim ama, —eskiden Stalin'in güttüğü politikaya göre önemli bir yön değişmesi olmadı mı acaba? diye insan kendi kendine sorabilir. Bununla birlikte böyle bir eğilim yalnızca, ne de hattâ başlıca, politika adamlarının iradelerine bağlı bir şey değildir. İşin içinde çok sayıda çıkarlar vardır. Kişilerin niyetlerinden başka nitelikte zorlayıcı olan gerçekler işe karışmıştır ve bunlar, bu gibi gelişmeleri az-çok, bir sosyal determinizme bağlı tutmaktadır. Sovyetler Birliği, benimsemiş olduğu ekonomik yapıları muhafaza ettiği sürece, hiç değilse gizli, fakat daima tehdit dolu bir anlaşmazlık onu, kapitalist Devletlerle karşılaştıracaktır. Kruşçev'ler, Kosigin'ler ve Brejnev'ler birtakım tasarıları olgunlaştırabilirler ve bir felsefeyi besleyebilirler. Çinliler de bunu "revizyonist" diye nitelermekte büsbütün haksız değildirler. Fakat, belki ellerinde olmaksızın, Ekim'in ve bolşevik devriminin mirasçılarıdır ve öyle kalmaktadırlar. Bu öyle zorlayıcı bir mirastır ki, Sovyetler Birliğinin hiçbir yöneticisi, uyguladığı politika ne olursa olsun, bunu reddetmeğe hiçbir zaman imkân bulamamıştır.

SOSYALİZM VE KOMÜNİZM

Rus devriminin derin izlerini Sovyetler Birliğinin şimdiki yapılarından ve uluslararası ilişkiler alanından daha başka yerlerde de araştırmak mümkündür. Bu izler, bunları red-

detmiş olan sosyal sistemlerde de göze çarpmaktadır. Kapitalist rejimin kendisinin dahi, temel niteliğine hanel gelmek-sizin, önemli bir değişiklik geçirdiği ve bunun, Sovyet rejiminin kendisine meydan okuyuşuna bir cevap teşkil ettiği rahatça söylenebilir. Bunun yalnız bir noktasını belirtelim: "Serbest teşebbüs"ün kutsal ilkeleriyle tam çatışma halinde olan ve Sovyet denemesinden kopye edilmiş bulunan "plân-lama" düşüncesi, neo-kapitalizmin başka unsurlarından biri haline gelmiştir.

Rus devriminin politik ve entelektüel etkisi Batı dünyasında derin bir iz bırakmıştır gerçekten. Ancak, daha sınırlı olan, fakat yine de esaslı bir önemi ve özel bir anlamı bulunan sosyalist hareket ve ideoloji alanında, gerçek bir kargaşaya yol açmıştır. Görünüşe göre Rus devrimi, ekonomik alanda olduğu kadar politik alanda da, işçi sınıfını birleştirmeğe ve onu içinde bulunduğu aşağı durumdan kurtarmağa çalışan örgütler arasındaki zahiri birliği bozmakla işe başlamıştır. Fakat sosyalist hareketin bölünmesine gerçekten Rus devrimi mi sebep olmuştur? Buna inanmak için, daha 1917 den çok önce bu hareketin birliğini parçalayan derin yarıkların hiçbirini bilmemek gerektir: Devrimcilerle reformcuların bir arada bulunmaları yüzünden her gün çok çetin olaylar cereyan etmekteydi. Dünya savaşı bu anlaşmazlıkları daha da arttırdı. Bu çetin sınav karşısında kimi sosyalistler ulusal bayraktan başka şeyi korumamak ve harışçı ülküleri unutmak yolunu seçtiler. Kimileri de "savaşa karşı savaş"ta devam ettiler. Giriştikleri bağlantenın bütün yönlerini ilgilendiren ve tam bir bağlantı isteyen olaylarla karşılaşınca sosyalistler, ayrı ayrı yollara saptıklarını; içlerinden bazılarının yurdu bazılarının ise enternasyonalizmi seçtiklerini; bunun üzerine de gerçek olmaktan çok zahiri olan birliklerinden artık eser kalmadığını anladılar. Bunu görmek için de bolşevik devrimini beklemek lâzım değildi: Daha Nisan 1917 de o zamanki sosyalist partilerinin en güçlüsü ve en itibarlı olan Alman sosyal-demokrat partisi, bir-birinin aleyhine dönen iki büyük parti halinde bölünüyordu. Ekim devrimiyle onu izleyen olaylar bu ayrılmaları sürdürdüler ve daha katı hale soktular ama, yaratmadılar.

Ekim devriminin savaştan doğan kardeş kavgalarını ve

gizli çekişmeleri daha da arttırmış olması anlaşılır şeydir zaten. Proletaryenliği itiraz götürmez bir devrimin zaferi karşısında; Marksçıların giriştikleri ilk muazzam herclümeç teşebbüsünün başarısı karşısında, Batılı sosyalistler bir kez daha bölündüler. Kimileri kayıtsız şartsız Rus komünistlerinden yana geçerek bunları ilkin birer müttefik, sonra da birer örnek saydılar. Başkaları ise tersine, bolşeviklerin yaptıkları için aksak yanlarını ortaya sermeğe; bunun —gerçek olan— bütün kusurlarını gün ışığına çıkarmağa çalıştılar; fakat devrimi yaratan nedenleri olduklarından başka gösterdiler, gerçekleştirdiği işleri de örtbas ettiler. İşçi sınıfının kendi içinde dahi Rus devrimi kimilerinde hayranlık ve dayanışma, kimilerinde ise hiç ve yerne istekleri uyandırdı. Milyonlarca insanın ölümüne yol açan; devam ettiği sürece de bunca sosyalist şef, —askeri zaferlerin ve vatanların kazandırdıkları başarının gerektirdiği korkunç bedelin ödenmesini kabul ederek— “sonuna kadar gitmek” yolunu seçtikleri savaşın sonunda, bolşevikleri, şiddet hareketlerini câniyane bir şekilde hoş görmekle suçladılar! Şu bir tek suçlama dahi birçok aşılmaz engelleri ortaya koyan —ve zaten hiçbir hizbin de tekelinde tutmadığı— bir kötü niyet belirtisidir.

Bu engeller başlangıçta görüldüklerinden daha az şaşırıcıydılar: Aynı hareketin içinde tutumlarını kapitalistlerin çerçevesiyle sınırlamağı kabul eden reformcularla, bu çerçeveyi kırma anının gelmesini sabırsızlıkla bekleyen devrimciler vardı. Bu bir arada oluş, işçi hareketinin nisbeten durgun bir gelişme döneminde, şu ya da bu şekilde, devam edebiliirdi. Bu gelişme dönemi sona erip bütün dünya şiddetli kargaşalıklar, derin değişiklikler ve keskin bir sosyal bunalım çağına giriverince, reformcularla devrimciler birbirlerinden ayrıлып çelişik amaçlar peşinde koşmağa başladılar, bu çelişme de apaçık hale geldi artık. İşte, 1914 ile 1920 arasında olup bitenler, bunlardı. Reformcular emekçilerin başlıca görevinin —yeni fedakârlıklar bahasına da olsa— mevcut ekonomik rejimi tartışma konusu yapmayan bir ulusal kalkınma işine girişmek olduğunu ileri sürdüler ve savaş sırasında sınıflar arasında beliren dayanışmaların, çatışmalar sona erdikten sonra da ayakta duracağını eklediler. “Kutsal birlik”in ruhuyla uygulaması, bunların kimisine iktidarın sorumlularını keşfetmek imkânını da vermişti ve eski gün-

lerin “olumsuz” tutumlarına dönmeğe pek istekli değildiler. Bunlar aynı zamanda yurtseverlikle “Devlet anlayışı”nın değerinin ne olduğunu da anlamışlardı. Böyle bir denemeden sonra da 1914 olaylarıyla gölgede kalan ya da ezilen devrimciler ise, tersine, 1917 den itibaren, bu bozgunu yeniden ele alıp etkilerini giderebileceklerini ve sınıf dayanışmalarının yeniden üstün gelmekte olduğunu anladılar. Savaşa duyulan tiksinti ve onun yüzünden ortaya çıkan sosyal adaletsizlikler, onları kamçılayan ilk şey oldu. Rus devriminin verdiği örnek ve Avrupa’da yarattığı kaynaşma; önce Almanya’nın sonra Macaristan’ın bu devrimin devamı gibi görünüşü; ayrıca bunca yıldır beklemekte oldukları o devrime öz coşkun hava, bunların son çekingenliklerini de giderdi. Reformcuların, toplumsal kavgalar söz konusu olunca gösterdikleri dövüşken coşkunluğa zaten zor katlanıyorlardı. Bu yüzden onlarla bağları koparmağa karar verdiler. İşte çoğu sosyalist olan, ve aralarına bir anarşist azınlığının da katıldığı bu devrimciler birleşip III üncü Enternasyonal’in temelini attılar ve uluslararası komünist hareketi kurdular.

Düşman kardeşler olan sosyalistlerle komünistler artık, ülkülerinden bazıları arasındaki benzerliğe ve özellikle hitabettikleri zümrenin tipikliğine varıncaya kadar her şeyde, birbirleriyle çatışma sebepleri buldular. Fakat söz konusu olan, doktrin kavgalarından bambaşka şeylerdi. Almanya’da ayaklanıp “Rus örneği”ne uymak için sabırsızlanan işçiler derebeyleri, kapitalistler, burjuvalar ve sağcı sosyalistler arasında kurulan hiç beklenmedik bir koalisyon tarafından ezildikleri sırada bu düşman kardeşler açıktan açığa ve silâh elde, birbirleriyle savaşmamışlar mıydı? Böylece açılan ya da genişleyen uçurumlar bir daha doldurulamayacaktı artık. Bu uçurumlar bugün bile vardır ve bunları doldurma zamanının geldiğini düşünenler her gün, bunların derinliğinin olduğu gibi kaldığını görmektedirler. Çok çeşitli eğilimlere bölünmüş olmakla beraber sosyalistler çoğunluk olarak, ilkin kinadıkları o kapitalist rejimi kabullenmişler ve isteklerini, eski devrimci tasarılarla artık hiçbir ilgisi olmayan bir iyileştirme ve düzeltme işinin başarılmasıyla sınırlamışlardır. Politik alanda da monarşileri, var oldukları yerlerde kabul etmişler ve bunların etkilerini yatıştırıcı ve hayırlı sayısalar bile, nüfuzlarını da sınırlı bulmuşlardır. Özellikle, Marx’ın kinadığı parlamantarizm sonunda, onlar için

çabucak sosyal demokrasinin canlı örneği haline gelecek dereceye varmıştır. Bir yandan liberal —ve burjuva— demok-rasi, öbür yandan sosyalist ya da proleter demokrasi ara-sındaki ayrılık büsbütün silikleşti. Proletaryanın diktatör-lüğü düşüncesi ise korkunç şeyler müzesine kaldırıldı (Bu kayıtsız şartsız reddedişte faşist ya da Stalinci diktatör-lükler denemesinin de etkisi oldu. Oysa Marx'ın proletarya dik-tatörlüğü anlayışının kapsamı bambaşkaydı). XIX. yüzyıl liberal ve burjuva toplumunun, işçi sınıfının yardımı olma-sızın ve çoğu zaman ona rağmen, kurmuş olduğu değerler-le yapıların böyle gitgide kabul edilmesini, hal ve şartlar da geniş ölçüde kolaylaştırdı. 1920 yılları kapitalizmin geçici de olsa sağlamlığı bir dönem oldu. Bu da ihmal sosyalistler-in "çılgınca devrimci maceralara atılmamak; tersine, Léon Blum'un "eski gidış" diye adlandırdığı şeye bağlı kalmak-la yerinde hareket etmiş oldukları" yolunda besledikleri inancı doğruladı. Öte yandan genellikle aşırı sağ kanadın, özellikle faşistliğin liberal demokrasieye karşı giriştiği saldı-rı da sonunda sosyal demokratların liberal demokrasiden ya-na olmalarına yol açtı. Batıdaki işçi hareketinin reformcu kanadının burjuva toplumla kaynaşması, parlamantarizme bu kayıtsız şartsız katılışla özetlenip kendini belli etmektedir ve bu katılış, parlamantarizm denen kuruluşun yarattığı bü-tün hayal kırıklıklarına, peşpeşe geçirdiği bütün bunalmıla-ra dayanabilmiştir.

Bunlar olup biterken, komünistler de bambaşka bir yol tutuyorlardı. Örgütlerinin doğuşu Rus devrimiyle dayanış-ma ve Avrupa devrimini bekleme, hattâ hazırlama gibi cifte bir etkinin sonucu olmuştur. Komünist hareketin edindiği vasıflar bu umudun, onu gerçekleştirmek için girililen te-şebbüslerin ve uğradığı hayal kırıklıklarının sonucudur. Ya Batı kapitalizminin, karşılaştığı güçlükleri yenmeğe yetecek kadar kaynaklara sahip oluşu; ya da sağ kanad sosyalizmi-nin kendisine yaptığı yardımın kesin sonuç vermesi yüzün-den, Rusya'nın dışında komünistler, devrimci faaliyetlerin-de başarısızlığa uğradılar Rosa Luxemburg ile Karl Liebk-necht Almanya'da öldürüldü, geçici bir Macar Sovyet Cumhuriyetinin kurucusu ve başı olan Bela Kun da Maca-ristan'dan kovuldu. Rus komünistleri kuşatılmış bir kale olan Sovyetler Birliğinin içine çekilip kapanırlarken, Batılı komünistler de buna benzer bir yalnızlıkla karşılaştılar. Dev-

rimin başarısızlığa uğrayışının tepkisine onların da katlan-ması gerekiyordu tabii. Besledikleri sonsuz umudun ölçü-sünde olan bu hayal kırıklığı karşısında komünistler, ken-di içlerine kapanarak tepki gösterdiler. Şu da var ki, Sa-ğ kanad sosyalistleri Rusya'ya karşı, muhafazakârlarından her zaman başka olmıyan bir tavır takındılar. Kendilerine karşı —doğrusu— yumuşak davranmamış olan komünistlere karşı ise açıktan açığa düşmanlık beslediler. İşçi sınıfının bağlılığından tek başlarına yararlanmak ştediklerinden, ko-münistlerin içinde buldukları sürgün halinden faydalana-caklarını sandılar. Burjuvazi ise kendi bakımından komü-nist partilerini "yabancılara uşaklık eden" birer fesat oca-ğı saydı ve onları ortadan silip politik bir çember içine hap-setmek için her şeyi yaptı.

Giriştikleri hareketin içinde geliştiği şartlar karşısında komünistler ne gibi bir tepki gösterdiler? Bu hareket bir saldırı için öngörülüp hazırlanmıştı ama, sürekli olarak ken-dini savunmak zorunda kalmıştı. Rus devriminin yarattı-ğı şevk ve coşkunluğun genç ve ateşli bir yığın insanı ko-münizme çektiği sırada doğmuştu bu hareket. Fakat çok geçmeden bu akın azaldı ve komünist hareketi, kurulmağa başladığı 1920-1930 yılları arasında özünden de, çekiciliğinden de kaybetti. Muhafazakâr bir sosyal ortamda gelişen devrim-ci bir örgütün çelişik niteliklerini edindi. Bu hal, kapita-lizmin artık sonunun geldiği gibi bir inançtan doğmuştu. Tıpkı Sovyetler Birliği gibi o da bu kapitalizmin kaıkınısı-nın yarattığı etkilere katlandı. Yararlanmağı bilemediği 1930 yılları krizinden sonra 1950 yi izleyen yıllarda da yine ben-zeri bir duruma düştü. Bu başarısızlıklar karşısında iki çe-şit tepki gösterdi: Batı toplumunu kayıtsız şartsız kınadı, Sovyetler Birliğini de kayıtsız şartsız pohpohladı. Daha az yoksul hale gelen ve kendi çalışmalarından bazılarını alteder görünen bir toplumun çekici yanlarına karşı koyabilmek için, zaman zaman kahramanlık derecesine varan bir bağ-lılık ve bir inanç sahibi olması gerekti. Fakat bu kahraman-lığın terslikleri de oldu: Komünistler, kapitalizmin kendile-rini davet ettiği ziyafetin kırıntılarını paylaşmağı reddede-rek, onun varlığını inkâr ettiler. Bu ziyafetteki yemeklerin nasıl pişirildiğini çözümliyecek ve pişirildikleri mutfağın sı-ralarını öğrenecek; zaten çok nisbi olan ve Marksçılığın sı-

nırlamaları olduğunu kabul edip usullerini reddettiği bir refahın mekanizmalarını sökmeğe kalkışacak yerde, komünistler gerçeklere kapalı kaldılar ve gözlerinin önünde olup biten değişiklikleri görmek istemediler (1950 yıllarına kadar tekrarlanan "Batı Avrupa işçi sınıfının mutlak olarak yoklaştırılması" tezi de bu körlüğü göstermektedir).

Marksçılığın kapitalist rejimin karşısına diktiği amansız sosyal eleştirinin yerine sövüp saymanın kolay usullerini geçiren komünistler, buna karşılık, Sovyetler Birliği söz konusunu oldu mu, körükörüne bağlılık ve övüp göklere çıkarma yolunu seçtiler. Rejimin başarıları göklere çıkarıldı ama, bunların neye malolduğunu söylemek kimsenin akından geçmedi. Kusurları sükûtla geçirildi. İşlediği cinayetler —gerçekten çok faal olan— komünist aleyhtarları bir propaganda'nın uydurmaları, iftiraları olarak gösterildi. Sonunda, şöyle bir paradoksal duruma ulaşıldı: Batı toplumlarında "demokratik hürriyetler" tehlikeye girdi mi herkesten daha büyük bir mücadeleci kuvvet ve gayretle savaşan komünistler, aynı hürriyetlerin Sovyetler Birliği'nde en kötü şekilde ayaklar altına alınışına göz yumdular. "Sosyalizmin vatanı" ile tam bir dayanışma halinde olabilirler; onu iftiracı saldırılara karşı koruyabilirler —ki bunlar da eksik değildi şüphesiz—; Sovyetler Birliğinin sapmalarını, yoldan çıkmalarını izah yoluyla haklı göstermeğe çalışabilirler ve böylelikle onun bunları düzeltmesine, ya da hafifletmesine yardımcı olabilirlerdi. Fakat Intelligensia'nın bile pek seyrek başarabildiği bu entelektüel tutum, politik kavganın isterleriyle güç bağdaşır. Nitekim, Rusya'nın kendi içinde hızla ilerleyen ve çarlıktan miras kalma "herkesi bilgisizlik içinde tutma" zihniyetine atfedilen dogmacılık, Batı Avrupa'da da rağbet gördü ve Marksçılığın oradaki çömezleri, Stalinciliğin yalanlarıyla basitleştirmelerini kopya ettiler.

Şu da var ki, bu kusurların yanısıra işçi sınıfının davaya gösterdiği topyekûn bağlılık da bulunmaktaydı. Yine şu da var ki bu kusurlar, komünistlerin kurbanı oldukları zulüm ve içinde buldukları sürgünlük haliyle beslenmekteydiler. "İyi" ve "kötü" sosyalistler bulunduğunu keşfeden burjuvazi, bütün yıldırımlarını bu sonunculara, yani çok geniş bir ölçüde, komünistlere çevirdi. Bu yüzden de, komünistleri inatla reddetme ve kölece "peştan gitme" tavırlarında kaskata eden bütün şartlar, böylece bir araya gelmiş bulu-

nuyordu. Bununla beraber sonunda, burjuva toplumun karşısına dikilen uzlaşmaz red haline, anlaşmazlık durumlarında, Sovyetler Birliğine karşı takınılan "peştan gitme" tavrı baskın çıktı. Başkaldırmadan doğan bir hareket, disiplinin yollarına gittikçe daha fazla girdi. Disiplinin başkaldırma için hayati gereklilikte olduğunu işçi hareketi çoktan denemiş bulunuyordu. Fakat bunun böylesine göklere çıkarılan bir değer, böylesine kesin bir buyruk olduğunu farketmek için, komünist partilerinin "Ruslaştırılmasını" beklemek gerektiği.

Lenin'in, Troçki'nin ve III üncü Enternasyonal'in öbür kurucularının niyetleri arasında bu "Ruslaştırma" işi yoktu. Fakat devrimci kuvvetlerin Rus kalesi içine çekilip kapanmalarını, hemen hemen kaçınılmaz olarak, bunların "Sovyetleştirilmesi" izliyecekti. Bunun sonuçları derin ve sürekli oldu: Rusya'da komünist hareketin değişmesine hâkim olan şartlar, bambaşka bir ortamda aynı tipte etkiler yaratıldılar. Başlangıçta komünist, bir muhalif, hattâ bir isyancıydı. Sovyetler Birliğinde, zihniyetini değiştirmek zorunda kaldı. Çok güç ve çok tehlikeli bir değişmedir bu, devrim mücadelesinin köklü bir bürokrat haline getirme tehlikesini yaratır. Batının politika ve sendika örgütleri de, daha az gözahçı olmakla birlikte, derin olmaktan hiç de geri durmayan değişiklikler geçirirler. Bu başkalaşma tek bir halde ünlü bir başarı kazandı: Lenin'inkiydi bu.

Onu bir kez daha ele alalım ve 1917 Ekim'ine değin oynadığı rolün içine yeniden sokalım: Hiçbir devrimci onun kadar uzlaşmaz ve dikbaşlı olmamıştır; hiçbir mücadeleci, kökünden adaletsiz saydığı bir toplumu yıkma azminde onun kadar hırslı davranmamıştır. Lenin denince de Batıda "İnkârcı", "nihillist", yıkıcı bir kimsenin çehresi hatıra gelmiştir. Tarihsel bir kişnin böyle küçültülmesi, ciddi bir inceleme karşısında ayakta duramaz. Daha iktidarı ele geçirmeden önce Lenin, teşkilâtçılık anlayışına, metodcu bir kafa, ayrıntıları gözden uzak tutmama huyuna sahip olduğunu göstermişti ki "devrimci tipi"nde bu gibi hasletler bulunmaz. Fakat Sovyet rejiminin kuruluşu, ondaki bu hasletlerin tam anlamıyla açılıp gelişmesine yol açtı. Rusya'da, çoğu zaman devrimle bir tutulan bir hercümerç hüküm sürdüğü sırada Lenin, 1918 baharında şöyle diyordu: "Proletarya ile onun yönettiği yoksul köylülerin yerine getirmeleri ge-

reken görev, çok karmaşık ve nazik bir sistemi yoluna koymaktan ibaret bulunan olumlu ya da yaratıcı bir çalışmadır." Yeni durumun gerektirdiği yön değiştirmenin devrim mücadelecileri için ne kadar acı olduğunu bilmiyor değil. Yine aynı sıralarda: "Ayaklanma sırasında yenmek çok daha kolaydır. "Karşı-devrimi mağlup etmek, örgütleme konusunda zafer kazanmaktan milyon kere daha kolaydır," diyordu. Rusya'yı yönettiği beş yıl boyunca Lenin bıkıp yorulmadan döndü doladı, hep bu konu üzerine geldi.

Bu alanda ne proletaryanın, ne de Devlet cihazını elilerine almış olan devrimci'lerin hiçbir bilgisi, görgüsü yoktu. Onun için bunların birer memur ve teşkilâtçı görevi olan aşağılık, nankör işleri, insanda uzun boylu şevk uyandırmayan çalışmaları öğrenmeleri gerekti. Daha önce defalarca anlatmış olduğu bu gerçeği Lenin, yazdığı son yazıda da tekrarlayarak: "Devlet cihazımızı yenilemek için ne bahasına olursa olsun şu görevi yüklenmemiz gerekir." diyordu: "Birincisi: Bilgi sahibi olmalıyız; ikincisi: Daha da bilgi sahibi olmalıyız, üçüncüsü: Her zaman bilgi sahibi olmalıyız." Çığdaş tarihinde komünist'ler bir Devleti sürekli olarak örgütlemek zorunda kalan ilk devrimciler olduklarından, "felsete"lerinde, düşünce tarzlarında ve zihniyetlerinde bu yüzden tabiatıyla bir değişiklik oldu. Bu değişiklik gerçekleşti ve günümüzde komünist ruhu, aynı zamanda bir başkaldırma duygusu ve bir örgütlenme azmi olarak ortaya çıkmaktadır. Zaten Rusya'da da, Batı dünyasında da devrim savaşı denemesi geride kaldığı ölçüde örgütlenme azminin, başkaldırma duygusuna baskın çıktığı görülmektedir. Komünistle "solcu" arasındaki ayırım da budur işte: "Solcu"nun ateşliliği, sabırsızlığı, aynı zamanda da doktrin bakımından aşırı özleştiriciliği, komüniste çocukça görünür.

"Baskaldırma"yı "komünist" yapan bu işlem, Sovyet insanına ve Rus komünistine kişiliğini vermiştir. Gerçekten, Sovyet halkının Ekim devriminin mirasına olan bağlılıklarından şüphe etmek haksızlık olur. Fakat şu noktayı da görmek gerekir ki Rusya'da komünizm, kısa süren devrimci savaşın yaşanmış gerçeğine göre, karşılaşmak zorunda kaldığı örgütlenme görevlerine daha çok şey borçludur. Sovyet komünistleriyle Çin komünisti arasındaki bir başka fark da işte budur: Çin komünisti yirmi yıl kadar sürmüş olan bir gizli ve partizan faaliyetin izini taşımaktadır. Komünizmle Cas-

troculuk arasındaki, çıkarlar değil de, huy ve mizaç bağdaşmazlığının bir nedeni de budur.

İmdi, Sovyet komünisti için gerçek olan, Batılı komünist için de öyledir. Batılı komünist bir Devlet kurmak değil de, bir bakıma, Devlet içinde bir Devlet kurmak zorunda kalmıştır ki bu, partidir. Herkesin itip kaktığı, küçümsediği bu partiyi kendi varlık sebebi ve allesi haline getirmiş, fakat bunda işçi sınıfının kapitalizme karşı yürüttüğü savaşın aracını görmekten yine de geri durmamıştır. Bu alanda da Sovyetler Birliğinin kutuplaştırdığı bir benzerleşme (mimétisme) ortaya çıkmaktaydı. Sovyet komünist partisi Devleti vatandaşa bağlamağa çalışan muazzam bir örgüt değildir yalnız; o aynı zamanda birtakım değerleri yaymağa ve fertlerin Sovyetler Birliğinde şimdi yapılmakta olan muazzam sosyal inşa çabasına katılmalarını sağlamağa çalışan bir kuruluştur. Kudreti, görevlerinin çokluğuna bağlıdır. Fakat hiç şüphe yoktur ki, bütün sosyal organizmalara hükmeden kanun uyarınca, uzun süreden beri kendini bir amaç haline getirmek eğilimindedir. Devrim sırasında oynadığı rol de kendisine bu konuda cesaret vermektedir. Alt tarafı, devrimi savunan ve onunla eş hale gelen tek politik örgüt o değil midir? Daha önce Rus işçi sınıfı ile bolşevik partisinin eş hale gelmesi, Sovyet proletaryasının zaferini sağlamıştı. Fakat bu eş oluşun içinde yine de ağır tehlikeler gizliydi. Emekçilerle parti arasındaki bağlar gevşeyince parti yine de proletaryanın iradesinin canlı örneği olduğu yolundaki inancını muhafaza etti. Bu sıfatla parti, yapıp ettiği bütün işlerde, —en meşrularında, en gereklilerinde ve en iğrençlerinde— kendini haklı bulmaktaydı. "Parti yurtseverliği"nin aşırılıkları hiçbir yerde Sovyetler Birliğindeki kadar büyük olmamıştır. Ve komünistler, yeryüzünde, bir kez daha, bu kusuru kopya ettiler.

Bu aksaklıklarla yanlışlıklar saymakla bitmez şüphesiz. Tarihiçi de her zaman için sırtına bir yargıç cübbesi giymek eğilimindedir. Oysa bu rol ona özgü değildir ve eğer iyi ile kötünün gerçekte hangisi olduğunu anlamak isteğini kendini kaptırırsa; yalnız anlatma imkânlarını araştırmakla yetinmeyip onaylamak ya da kınamak gibi bir iddiaya kapılırsa, bolşeviklerin giriştikleri teşebbüsün ve onun komünist devriminin büyük bir kolektif destan olduğu hususunu nasıl kabul etmezlikten gelebilir? Bu maceraya atılmak için az

insanın böylesine atakça, böylesine sebatla açığa vurduğu bir inanca sahip olmak gerekirdi. İnanılmazın mümkün olduğuna, insanlığın sefalet ve adaletsizliğin baskısından kurtulacağı hulyasının gerçekleşebileceğine inanmak gerekirdi. Birer peygamber ve kahraman olan devrimciler, olayların zoruyla, cezaları uygulamaya, kimi zaman da cellât olmağa mahkûmdurlar. Jaurès'in zamanındaki sosyalizm —ki birinin ölümü, öbürünün ününü sağladı— daha duru, daha insanca görünüyordu şüphesiz. Her türlü ülkülerle süsenmiş haldeydi, barış yoluyla yapılacak fetihleri, kardeşçe zaferleri hayal ediyordu. Rus devriminden sonra sosyalizm bazılarında basit bir yönetime isteği, bazılarında da amansız bir savaş ve inşa azmi haline geldi. Rus devrimi yalnız toplumları yoketmekle kalmadı, birtakım masalları da yoketti ve insanlara hatırlattı ki, kendilerine mutluluklarının ve özgürlüklerinin âletlerini getirmeği istemek kadar tehlikeli bir iş daha yoktur.

İnsanların aksak yanlarını, toplumun kusurlarını görek "bunlar kaçınılmaz şeylerdir" deyip olanlara boyun eğen, sosyal bir konformizme kendini kaptıran kimsenin tutumu hiç şüphesiz daha az tehlikelidir. Böyle bir insan olsa olsa yeni bir dünyanın öncülerinin "eski evler"i terkederek, henüz hiç kimsenin geçmediği yollardan ilerleyip, öğrendikleri birkaç yeni şeyi getirmelerine razı olur; fakat aldırmaşlığı yüzünden, bu gibi teşebbüslerin neye malolduğunu görünce sertleşirler. Devrimciler ise durup dinlenmeden dolaşmak bahasına da olsa, macera aramak için yollara düşeceklerdir. Bu uğurda canlarından, umutlarından olacaklardır belki. Kısa süren ömrünün sonunda Robespierre, anlaşılmaş bir havari ve yenilmiş bir savaşçı olarak, şu iç paralayıcı feryadı koparmıştı: "İyilik yapma zamanı henüz gelmemiş demek."

Fakat böylesi fedakârlıklar sayesinde, insanlık bu hayal kırıklıkları, bu acılar bahasına, yine de ilerlemektedir. Ahlâkçı zorbalığı istediği kadar kınasın, sosyolog her yerde onun izini bulur, yol açtığı yıkıntıları görür. O zaman insan-oğlu prensip bakımından "olmaz" demekle, daha ayırtılı bir yargıda bulunma yollarından birini seçmek durumundadır. Bu ikinci yolu seçerse, elde edilen sonucu yapılan fedakârlıklarla ölçecek ve tarih sahnesinde rol alan aktörlerin he-

sabına bunların gerekçelerinin niteliğiyle yaptıkları işlerin dürtülerini yazacaktır.

Rus devrimine gelince, başlanan iş henüz bitmediğinden, insan sıkışırsa hüküm vermeği sonraya bırakabilir. Bu devrimin edindiği ölçülerle yarattığı etkiler onu, muhakkak ki, tarihin en büyük ânlarından biri haline sokmaktadır. Köklerine, aşamalarına ve anlamına gelince, bunlar çağdaş dünyanın tam ortasında bulunmaktadır ve onun geleceğini geniş ölçüde tâyin etmektedir. Çünkü insanlar sefaletlerinin, köleliklerinin çaresini ayaklanma yolunda aramağa karar verdikleri her sefer, Rus devriminde, onun ataklıklarıyla zaferlerinde, hattâ yanlışlarında ve başarısızlıklarında, önderlerini harekete getiren hamlede ve katılanları yığın halinde ayağa kaldıran coşkunlukta, tükenmez bir ilham kaynağı bulacaklardır.

RUS DEVRİMİ KRONOLOJİSİ

(Şubat 1917 - Temmuz 1918)

Buradaki tarihler 1 Şubat 1918 e kadar Rusya'da yürürlükte olan ve Batı takvimine göre 13 gün geri kalan ortodoks takvimine göre dir.

1917

- 22 Şubat Petrograd'da büyük halk gösterileri.
 24 Şubat Başkentte genel grev ve kanlı kargaşalıklar.
 27 Şubat Petrograd'da ayaklanmanın zafer kazanışı. Duma Geçici Komitesinin ve Petrograd Sovyetinin kuruluşu.
 28 Şubat Moskova Sovyetinin kuruluşu.
 2 Mart Çar II. Nikola'nın tahttan çekilişi.
 3 Mart Kerenski başkanlığındaki Geçici Hükümetin resmen kuruluşu.
 12 Mart Ölüm cezasının kaldırılışı.
 14 Mart Petrograd Sovyetinin "ilhaksız ve tazminatsız barış" için çağrısı.
 15 Mart Sekiz saatlik çalışma gününün elde edilmesi için Moskova'da genel grev ilânı.
 29 Mart Sovyetler Pan-Rus Konferansının Petrograd'da toplanışı.
 3 Nisan Lenin'in Petrograd'a gelişi.
 7 Nisan Lenin'in "Nisan Tezleri'nin *Pravda*'da yayınlanması.
 18 Nisan Millyukov'un Rusya'nın savaş amaçlarının değişmediğini bildirmek için Müttefiklere nota verilişi.
 20-21 Nisan Petrograd'da Geçici Hükümetin dış politikasına karşı şiddetli gösteriler.
 24-27 Nisan Bolşevik partisi milli konferansının toplanışı; Lenin'in tezlerinin konferansta onaylanması.
 30 Nisan Savaş bakanı Guşkov'un istifası.
 2 Mayıs Millyukov'un Dışişleri bakanlığından istifası.

- 4 Mayıs Köylü Sovyetleri Pan-Rus Kongresi; Troçki'nin dönüşü.
 5 Mayıs Birinci koalisyon kabinesinin kuruluşu ve Prens Lvov'un yine hükümetin başında kalışı. Kerenski'nin Savaş bakanı oluşu, sosyalistlerin altı bakanlık elde edişi.
 3 Haziran Sovyetler Birinci Pan-Rus Kongresinin açılışı.
 9 Haziran Ertesi gün yapılması gereken ve Sovyetin yakladığı hükümete karşı bir gösterinin bolşeviklerce ertelenişi.
 18 Haziran Galiciya'da Rus taarruzunun başlayışı, ki sonradan başarısızlıkla sonuçlanacaktır. Sovyetin Petrograd'da düzenlediği bir halk gösterisinin Bolşeviklerden yana dönüşü.
 3-4 Temmuz Petrograd'da hükümete karşı şiddetli gösteriler.
 5 Temmuz Geçici Hükümetin bolşeviklere karşı giriştiği tenkil hareketinin başlayışı.
 7 Temmuz Lenin'in gizlenişi.
 8 Temmuz Başbakan Prens Lvov'un istifası; Kerenski'nin geçici bir kabinenin başına gelişi.
 12 Temmuz Cephede ölüm cezasının yeniden yürürlüğe konuluşu.
 16 Temmuz Kornilov'un Rus ordusu Başkomutanlığına getirilişi.
 23 Temmuz Troçki'nin Geçici Hükümetçe tutuklanması.
 24 Temmuz Kerenski tarafından içinde on tane ilımlı sosyalist bakan bulunan bir koalisyon kabinesinin kuruluşu.
 12-15 Ağustos Moskova'da Devlet Konferansının toplanışı; bu kuruluşun işe başlayışını protesto için şehirde genel grev ilân edililişi.
 20 Ağustos Petrograd belediye seçimlerinde bolşeviklerin başarı kazanışı.
 21 Ağustos Riga'nın Almanlarca zaptedilişi.
 27-20 Ağustos General Kornilov'un giriştiği devrim aleyhtarı darbenin akım kalışı.
 1 Eylül Petrograd Sovyetinin bir bolşevik karar suretini kabul edişi.
 4 Eylül Troçki'nin kefaletle sahverilişi.

- 5 Eylül Moskova Sovyetinin bolşeviklerin verdikleri bir önergeyi kabul edişi.
- 9 Eylül Petrograd Sovyetinin başına bolşeviklerin geçişi.
- 14-21 Eylül Petrograd'da "Demokratik Konferans"ın toplanması.
- 24 Eylül Kerenski'nin başkanlığında üçüncü ve son koalisyon hükümetinin kuruluşu; Moskova belediye seçimlerinde bolşeviklerin başarı kazanışı.
- 7 Ekim On-parlamentonun açılışı ve bolşeviklerin buna katılmayı reddedişleri.
- 9 Ekim Petrograd Sovyetli Devrim Askerî Komitesinin kuruluşu.
- 10 Ekim Bolşevik Partisi Merkez Komitesinin silâhlı ayaklanmaya karar verişli.
- 22 Ekim Petrograd garnizonu kurmayı ile Devrim Askerî Komitesi arasında anlaşmazlık çıkışı.
- 23 Ekim Petro ve Pavel kalesindeki garnizonun bolşeviklerden yana geçişi.
- 24-25 Ekim Geçici Hükümetin Petrograd'daki bolşevik ayaklanması üzerine devrilişi.
- 26 Ekim Sovyet rejiminin kuruluşu: Barış ve toprak kararnamelerinin 2. Sovyetler Pan-Rus Kongresince kabul edililişi.
- 27 Ekim Moskova'da çarpışmaların başlayışı.
- 29 Ekim Petrograd'da bolşeviklerin devrime karşı bir ayaklanmayı bastırışları.
- 30 Ekim Pulkovo'da Petrograd üzerine yürüyen bolşevik aleyhtarları kıtaların Kızıl Muhafızlarca bozguna uğratılışı.
- 2 Kasım Bolşevik aleyhtarları kuvvetlerin bozguna uğradığı Moskova'da çarpışmaların sona erişli; General Aleksiyev'in Güney Rusya'da ilk devrim aleyhtarları ordusu kuruşu.
- 9 Kasım *Pravda*'nın gizli andlaşmaları yayınlayışı.
- 12-14 Kasım Kurucu Meclis seçimlerinin yapılilişi.
- 14 Kasım "İşçi denetimi"ni kuran kararnamenin kabulü.
- 19 Kasım Brest-Litovsk'da Sovyet Rusya ile Merkezi Devletler arasında barış görüşmelerinin başlayışı.
- 1 Aralık Yüksek Ekonomi Konseyi'nin kuruluşu.

- 2 Aralık Rusya ile Merkezi Devletler arasında bir mütarekenin imzalanışı.
- 7 Aralık Çeka'nın kuruluşu.
- 9 Aralık Hükümete giren sol kanad devrimci sosyalistlerle bolşevikler arasında anlaşma oluşu.
- 13 Aralık Lenin'in *Pravda*'da "Kurucu Meclis üzerine tezler"ini yayınlayışı.
- 14 Aralık Bankaların devletleştirilmesi.
- 18 Aralık Sovyet hükümetinin Finlandiya'nın bağımsızlığını tanıyışı.
- 1918
- 2 Ocak Lenin'e karşı suikastın akim kalışı.
- 9 Ocak Rada'nın, Ukrayna'nın bağımsızlığını ilân edişi.
- 18 Ocak Kurucu Meclis'in toplanışı.
- 19 Ocak Kurucu Meclis'in dağılışı.
- 28 Ocak Brest-Litovsk görüşmelerinin kesilişi; Rusya savaşı durduruyor, fakat barışı imzalamaya yanaşmıyor.
- 5 Şubat Kilise ile Devletin ayrılışı.
- 10 Şubat Sovyet hükümetinin çarlık rejiminin borçlarını tanımayışı.
- 18 Şubat Alman kuvvetlerinin Rusya'da taarruza geçişleri.
- 19 Şubat Sovyet hükümetinin barış görüşmelerine yeni den başlaması kabul edişi.
- 23 Şubat Merkezi Devletlerin barış şartlarını bildirişleri.
- 23 Şubat Sovyetler Kongresi Merkez Yürütüm Komitesinin şartları kabul edişi.
- 3 Mart Brest-Litovsk barış andlaşmasının imzalanışı.
- 5 Mart Müttelik birliklerinin Murmansk'da karaya çıkışları; devrim aleyhtarlarıyla birlikte yabancı askerî müdahalesinin başlayışı.
- 12 Mart Sovyet Hükümetinin Petrograd'dan Moskova'ya gidişi.
- 15-16 Mart Sovyetler Pan-Rus Kongresinin Brest-Litovsk andlaşmasını onaylayışı.
- 16 Mart Alman birliklerinin Kiyev'i işgal edişi.
- 6 Nisan Japon birliklerinin Vladivostok'a çıkışı.

13 Nisan	Alman birliklerinin Odesa'yı işgal edışı.
20 Nisan	Almanların Kırım'ı işgal edişleri.
25 Mayıs	Çekoslovak lejyonunun bolşevik aleyhtarı taarruzuna başlayışı.
8 Haziran	Samara'da Çekoslovak ordularının desteklediği devrimci sosyalistlerce bolşevik aleyhtarı bir hükümetin kuruluşu.
6 Temmuz	Almanya Büyükelçisinin devrimci sosyalistler tarafından öldürülüşü ve bunların Sovyet Hükümetine karşı ayaklanışları.

İÇİNDEKİLER

Çevirenin Önsözü	3
Önsöz	5
Başlarken	9
I	
Çarlık Rusyası	11
Rus otokrasisi	12
Çarların sonuncusu : II. Nikola	17
Köylüler	23
İşçi sınıfı	28
İmkânsız şey : Liberalizm	32
"Liberal Çarlık"	36
Rusya'da cehalet	42
II	
Devrimciler Rusyası	49
Halkçılık çıkmazı	51
Rus sosyalizminin doğuşu	51
Bolşeviklerle menşevikler	72
III	
1914-1917 : Çarlığın sonu	86
Çarlığın kocayışı	89
Muhalefetin artması	95
Savaş sırasında Lenin	104
IV	
Şubat İhtilâli	117
Şubat devrimi günleri	119
Hürriyetçilerin rolü	130
İkili iktidar	137
V	
Bahar Fırtınaları	153
Lenin, partisini yine ele geçiriyor	157
İşçi kaynaşması	166
Köylü sınıfı harekete geçiyor	171
Rusya dönemeçte : Savaş mı, barış mı?	177
Ordunun çöküşü	189

VI	Bolşevikler Ağır Basıyor	199
	Haziran'daki ayaklanmalar	203
	Bolşevikler ağır basıyor	211
	Temmuz'daki devrim günleri	233
VII	Sağ Kanadın Taarruzu	235
	Bolşeviklere hücum	237
	Sağa kayma	243
	Moskova devlet konferansı	251
	Kornilov'un hükümet darbesi	258
VIII	Geçici Hükümet Can Çekişiyor	270
	Ön-parlâmentonun başarısızlığı ve Sovyet- lerdeki bunalım	283
	Bolşevikler : Kalkınmadan yükselmeye	290
	Silâhlı ayaklanmaya doğru	293
	Silâh elde bekleyiş	308
IX	İktidara Geçiş	323
	Ayaklanma başlıyor	324
	Son saldırıdan önce	332
	Geçici hükümetin sonu	340
	İktidar Sovyette	346
	Ekim paradoksu	358
X	Sovyet Rejiminin Başlangıcı	365
	Bolşevik iktidar sağlamlaştırılıyor	365
	Brest-Litovsk barışı	374
	"Sovyet cumhuriyeti"	390
	Sovyet demokrasisi	402
XI	Rus Devriminin Kaderi	411
	Sovyet demokrasisi	411
	İç savaşın etkileri	419
	"Tek bir ülkede sosyalizm"	429
	Uluslararası sınıflar savaşı	440
	Sosyalizm ve komünizm	448
Kronoloji	. . . . .	460

Birinci Dünya Savaşının sonlarında Rusya'da kopan bir fırtına yalnız çürümüş Çarlık rejimini yıkıp Rusya'ya yeni bir siyasi doktrinin ilk uygulamasını getirmekle kalmamış, dünyamızın kaderi üzerinde de çok büyük değişiklikler yaratmıştır. Bugün yaşadığımız dünya ikiye bölünmüşse bu parçalanmanın kaynağını 1917 Rus ihtilâlinde aramak gerekir. Bu kadar önemli bir olayın ve onu hazırlayan sebeplerin okurlarımızca iyi bilinmesini önemli bulduğumuz için bu konuda yazılmış eserlerin en tarafsız ve bilimsel olanlarından birini seçtik ve Marcel Liebman'ın bu eserini Samih Tiryakioğlu'nun sağlam çevirisi ile size sunduk.